

MIHAI RĂDULESCU

ISTORIA
LITERATURII
ROMÂNE
DE DETENȚIE

**MEMORIALISTICA
REEDUCĂRILOR**

EDITURA RAMIDA
BUCUREȘTI
1998

Mihai Rădulescu

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE

MEMORIALISTICA REEDUCĂRILOR

O ISTORIE SALVATOARE

Să cuvenea - dacă în această materie există o ordine firească a lucrurilor - ca prima istorie a literaturii române de detenție să fie alcătuită și publicată de un fost deținut politic. Cronicarul nu trebuie, în mod necesar, să fie în același timp un martor, dar atunci când cercetarea sa istorică se conjugă cu mărturia unor experiențe trăite de el, cronica sa nu este doar o relatare dinafară, ci și o des - coperire dinăuntru. Astfel, Mihai Rădulescu nu este doar un explorator, ci și un mărturisitor.

L-am întâlnit pentru întâia oară, cu mulți ani în urmă, în camera nr. 36 din Reduitul Jilavei. Într-o scriere a sa a evocat cu atâta căldură simpatetică acea întâlnire a noastră, săptămânile petrecute împreună, încât recitindu-i paginile am regăsit brusc, cu o prospețime nealterată, ca într-o oglindă dezaburită, imaginile noastre alăturate, în mijlocul unui spațiu al penitenței de-a bușilea, al ascensiunii lente pe un Carnel spiritual.

Într-o închisoare în care mai numeroși erau cei vârstnici, în care multă vreme am fost - prin diferitele celule pe unde am fost azvârlit - cel mai tânăr, iată întâlneam câțiva ceva mai tineri decât mine, aduși de valul stârnit și la noi de Revoluția din Ungaria. Printre aceștia, Mihai Rădulescu era, fără îndoială, mai deschis decât oricare la cele ale spiritului. Înzestrat, în același timp, cu darurile artistului, cu iscusința speculativă a cugetătorului dar și cu haruri mai tainice duhovnicești, manifesta acea stare admirabilă de continuă disponibilitate care e semnul celor chemați. De la jocurile verbului poetic (ne văd pe amândoi elaborând mintal - căci cum să scrii! - un sonet, ale cărui versuri erau compuse pe rând când de unul când de altul), prin prelungitele discuții pe teme literare sau filosofice, până la rugăciunile rostite în comun, zilele detenției noastre erau pline. Era conjurată primejdia cea mare, poate singura adevărată amenințare, aceea a sterilității, a morții spiritului.

În acea "libertate" pe care ne-a adus-o ieșirea din universul carceral în spațiul ceva mai larg al universului concentraționar comunist, l-am regăsit pe Mihai Rădulescu. Cu trecerea anilor rămânea la fel de deschis și de disponibil

pentru tot ce rodește. Scrierile sale vădesc o mirabilă fertilitate. Ca și la tânărul din Jilava de altădată, se unesc într-însul scriitorul, studiosul și omul de credință și fidelitate.

Iată-l de astă dată proiectând o vastă întreprindere și pomind cu hotărâre la realizarea ei. Proiectul este acela al unei sume a literaturii române de detenție. Folosesc cu bună știință cuvântul sumă: el implică explorarea tuturor universurilor concentraționare, analiza tuturor experiențelor carcerale, întreaga istorie a literelor române. Firește, sinistra experiență a detenției în lumea comunistă, care a dat naștere unei bogate literaturi memorialistice - producție încă în plină expansiune -, se află în centrul, am putea spune de greutate, al construcției cercetătorului nostru. Dar o istorie a literaturii române de detenție ar fi incompletă fără o întoarcere spre scrierile mai vechi ale unor autori ce se bucură de notorietate și dispun de autoritate literară. De altfel, un studiu comparativ contribuie la o mai clară punere în valoare a particularităților unei anumite epoci. În acest caz, epoca totalitarismului comunist este cea care trebuie luminată din plin; necesitatea unor planuri de referință istorică este evidentă.

Deși Mihai Rădulescu nu-și propune o istorie a detenției, ci a literaturii detenției, prin metoda analitică aleasă de el faptele vor fi puse în lumină prin intermediul cercetării sale cel puțin în egală măsură cu discursul literar referitor la aceste fapte. Dar întrucât obiectul primordial al studiului său îl constituie textele literare, o interogație elementară străbate toate articulațiile lucrării sale. Întrucât scrierile alcătuind "literatura" detenției corespund criteriilor literaturității? Sunt ele, oare, opere literare?

Scriitorul - poet, prozator, dramaturg - Mihai Rădulescu nu putea evita o asemenea întrebare. Și el n-o evită în analiza și comentariul diferitelor texte asupra cărora se apleacă. "Literatura de detenție" nu este, pentru el, doar o culegere de documente, de mărturii, de amintiri; valoarea ei în conservarea memoriei se legitimează și prin literaturitatea ei. Desigur, studiate îndeaproape, scrierile se revelează adeseori deficitare pe plan estetic. Conștient de aceste deficiențe, cercetătorul nostru pune cu finețe în lumină reușitele literare, fie și parțiale, momentane, ale autorilor studiați de el. Uneori aceste "reușite" sunt de-a dreptul involuntare, apărând chiar în pofida unei net afirmate voințe de a nu face literatură.

Este apoi perfect justificată o observație pe care o face Mihai Rădulescu referitor la conjuncția dintre oralitate și scriitură în compoziția literaturii detenției. Oralitatea străbată, în maniera unui bas continuu, scrierile aparținând acestei literaturi și, îndeosebi, memorialisticii universului concen-

traționar. Narațiunea și mărturisirea sunt, pe plan general antropologic, modalități ale vorbirii, ori chiar în regimul consemnării prin scris rămân în ele resturile unei oralități subiacente.

O altă teză interesantă care regizează comentariile din această lucrare este aceea a caracterizării memorialisticii detenției drept o specie a literaturii didactice. Teză ce se poate susține, chiar dacă intenționalitatea didactică este adeseori absentă din scrierile în cauză. Este însă cert că rememorarea, rechizitoriul, avertismentul, toate modalitățile care fac apel la conștiință, care vor să o trezească din inerția somnului, le regăsim în această literatură. Ele, mai mult decât o pedanterie didacticistă, fac dintr-însa o literatură superlativ didactică. Pornind de la o asemenea constatare foarte pertinentă, dar justificându-se și prin alte argumente, autorul Istoriei recurge la străvechea metodă a pildelor. Suma sa este un adevărat florilegiu de texte (dacă se poate folosi un asemenea termen evocând buchetul floral într-o asemenea materie în care domnește - ca să folosesc o expresie biblică - urâciunea pustirii). Comentariile din acest studiu se susțin din abundență prin exempla, alcătuind o adevărată antologie a literaturii de detenție paralelă cu istoria ei. Autorii tratați se dezvăluie uneori par eux-mêmes, prin selecția fragmentelor semnificative din scrierile lor.

În acest prim tom din seria, care se anunță bogată, a volumelor ce vor forma întreaga sa Istorie a literaturii de detenție, Mihai Rădulescu coboară de la început în bolgia cea mai adâncă, în abisul universului concentraționar, dând scrierilor dedicate "fenomenului reeducării" oribilul primat pe care-l merită. În această coborâre ad inferos, exploratorul se oprește, într-o primă etapă, la jurnalul de lagăr al uneia dintre primele victime din lagărele comuniste: Onisifor Ghibu. La Caracal, în 1945, reeducarea celor internați își face primele exerciții. Cu toate că nu există o măsură comună între ce s-a petrecut în acest lagăr și reeducările ce se vor desfășura, după câțiva ani, la Pitești, Gherla, Târgu-Ocna, se pot observa deja începuturile acelei spălări a creierului care - cu mijloace incomparabil mai terifiante - se va desfășura mai târziu. Efectele devastatoare ale aceluia început de "reeducare" se pot observa însă chiar și în cazul profesorului Onisifor Ghibu. Nu fără un sentiment tulburător citești rândurile unei ciorne a unui memoriu destinat Regelui, în care nefericitul întemnițat "strigă de profundis, din lagăr...", pledând însă... pentru un univers concentraționar: «Sunt pentru lagăre. Să fie duși în lagăre și reeducați, timp îndelungat, toți paraziții societății și ai statului, care n-au muncit nimic, ci numai au speculat și exploatat statul și poporul... Eu m-aș angaja la o asemenea operă... Să nu se uite nici lagărele de femei...». În comentariile la

acest penibil apel la vindicta publică împotriva "îmbogățiților", a "speculanților", a "nababilor" (sperăm că paginile acestea n-au ajuns, după eliberarea profesorului Ghibu din lagărul de la Caracal, în mâinile tânărului suveran) Mihai Rădulescu observă foarte judicios că ideea lagărelor ca "instituții de reducere" împărțită tocmai de o victimă a acestor "institute" reprezintă un oribil triumf al "reeducatorilor" comuniști.

Un asemenea mecanism de bază, încercat cu mijloace rudimentare în lagărul de la Caracal, va fi complicat mai apoi, rafinat la extrem, la Pitești și în celelalte centre de reeducare. Analizele și comentariile autorului vor viza, înainte de toate, extragerea - din textele studiate - a acestui mecanism al terorii, cu finalitățile urmărite, cu metodele aplicate, cu funestele personaje implicate, cu tragicul, pateticul și absurdul său. Într-o țesătură complexă, autorul acestei Istorii împletește căutarea adevărului istoric cu revelarea limitelor condiției umane; el recurge la o psihologie abisală dar și la marea experiență a moralistilor creștini, a misticilor. Confruntând textele privind Reeducarea ale memorialiștilor ca și ale eseistilor, corectând erorile de amănunt ale unora, reliefând aporturile revelatoare, iusistă îndeosebi asupra proceselor ontologice, asupra ipostazelor diverse ale ființei în situații-limită.

Acestea fiind preocupările autorului, este evident că Istoria aceasta a literaturii române de detenție nu se limitează la expunerea unor secvențe istorice, nu rămâne doar la planul obișnuit al unei istorii literare. Ceea ce face interesul comentariilor lui Mihai Rădulescu este tocmai bogăția considerațiilor psihologice, morale, spiritual-religioase, diversitatea excursurilor ce depășesc simpla interpretare a textelor. Astfel, prezintă un deosebit interes considerațiile cu privire la cultura orală în pușcărie; în genere la particularitățile existenței în penitenciarele comuniste. Istoricul și criticul literar, sau mai simplu scriitorul și omul de gust se manifestă la tot pasul prin caracterizarea valorilor literar-artistice; varietățile stilistice ale scrierilor studiate sunt evidențiate cu multă pricepere, specificitățile particulare fiecărui memorialist, eseist sau literat sunt clar definite. Autorul Istoriei are darul formulelor defnitorii izbitoare. Astfel atunci când observă, în legătură cu cartea lui Dumitru Gh. Bordeianu, *Mărturiile din mlaștina disperării*, că avem în această scriere o «*pagină a unui posibil Pateric al-temnițelor românești*».

Această primă istorie a literaturii române de detenție este scrisă nu numai în spiritul plin de gravitate al unui istoric-martor, ci și în acela al unui gânditor ce reflectează la destinele națiunii noastre atât de greu încercate în anii comunismului. Nu pot încheia rândurile acestea fără să nu citez o reflecție a lui Mihai Rădulescu, din care înțelegem în ce sens ororile petrecute în cadrul

reeducărilor nu rămân pentru ei cantonate acolo, în trecutul în care s-au petrecut, ci continuă să ne afecteze conștiințele, să ne determine faptele. Iată fraza: «...ne întrebăm dacă cele ce vedem petrecându-se în România, în anii neocomunismului succedând Revoluției din Decembrie 1989, nu constituie tot tribut plătit acelei nebunii colective induse de comunism în mințile noastre, pe un gol religios, cultural, etic, logic, educativ, absolut, ce a germinat o dezorientare națională și, ca umare, o neputință a românului de a se regăsi, prin regăsirea valorilor tradiționale, batjocorite și urâte până ieri, ceea ce a condus la pieirea lor aparent definitivă».

Întreprinderea de lungă respirație, solicitând un efort susținut al istoricului cercetător dar și o tensiune particulară a conștiinței sale, vasta lucrare a lui Mihai Rădulescu urmărește regăsirea și repunerea într-o lumină fertilă a acelor valori.

Este o întreprindere mântuitoare pe care se cuvine să o omagiem.

NICOLAE BALOTĂ

PRIMA ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE DE DETENȚIE

În chip firesc, în prima intenție, titlul *Istoriei Literaturii Române de Detenție* trebuia să fie: *Istoria Literaturii Române de Detenție sub Comunism*, fiindcă doar acest cuprins aveam de gând să-l confer lucrării de față, când am început redactarea ei. Publicarea în perioada de după Revoluția din '89 a numeroase lucrări de memorialistică putându-se încadra în acest gen a produs material mai mult decât suficient, în primii șapte ani de editare liberă (1990-1997), material ce impune ordonarea, scoaterea în evidență a diferenței specifice, distingându-se glasurile auctoriale implicate în concertul general, judecarea contribuției fiecărui scriitor la înaintarea cunoașterii prin mijloacele osebite ale literaturii, ca și a timbrului, tonului și modalităților estetice variate ce apropie sau separă un memorialist de celălalt.

Pe măsură ce scriam mi-am amintit că literatorii români au mai suferit condamnări politice și în timpurile anterioare îmbolnăvirii nației de bolșevism și și-au pus pe hârtie memoriile privitoare la executarea lor, oferind cititorilor prilejul de a pătrunde, odată cu revenirea personală a celor dintâi în iad pe calea aducerii aminte, a descinde în varii universuri concentraționare, că se numeau Siberia, Văcărești, închisorile austro-ungare, ori lagăre de prin alte țări învecinate. Liviu Rebreanu, C. Stere, G. Topârceanu, Tudor Arghezi, Ioan Slavici, tot atâtea nume ale căror existență și creație a depins parțial și de umbra grațiilor, ori a sârmei ghimpate. A concepe doar o *Istorie a Literaturii Române de Detenție sub Comunism* îi frustra pe unii înain-

tași glorioși de dreptul de a fi prezenți în ea - prin excludere cronologică și politică -, deși ei sunt aceia care au început a hrăni cu lucrările lor acest gen literar aparte. Dacă unii dintre cititori mi-ar atrage atenția, pe bună dreptate, că suferința din închisorile comuniste nu poate fi comparată cu nici una anterioară, voi fi de acord, dar voi răspunde că eu nu întocmesc o istorie a suferinței românilor în detenție, ci una a memorialisticii privitoare la ea. Or, tocmai părinții noștri întru literatură sunt aceia care au impus publicului cititor român și astfel de scrieri, făcându-le loc în conștiința destinatarilor, alături de cele de ficțiune în proză, lirice, dramaturgice etc.

Dar, oare, în cărțile publicate după '89, avem de-a face cu literatură? O apropiere atentă de textele din zona menționată impune ștergerea impresiei de moment că, toate narând același tip de chinuri și de suferințe morale, în aceleași locuri de caznă, ele s-ar distinge greu unul de celălalt (un reproș ce le minimalizează în mod curent). Această impresie falsă a făcut ca gustul public să ajungă mult prea repede la sațiu în privința lor. O altă acuzație a celor ce nu înțeleg cât a fost de anevoiasă viața în condițiile date este că toate lucrările insistă peste măsură asupra neajunsurilor fiziologice, autobiograful transformându-se într-un *rhyparograf* - de la porecla pictorului grec Pyreicus: pictorul murdăriilor. Drept urmare, lectura literaturii memorialistice de detenție a fost delăsată de curioși, după prea puțini ani de răsfoire. Unul dintre scopurile lucrării de față este să scoată în evidență deosebirea calitativă estetică dintre aceste scrieri, precum și aceea impusă de oglindirea personalităților deosebite ale autorilor în stil și obiective analizate, prin asta demonstrându-se și literaturitatea lor.

Aici este locul potrivit să dau o explicație la care nimeni n-a gândit până acum - de unde provine și acuza că aceste volume sunt scrise fără respect pentru exprimarea literară, caracteristică, pasă-mi-te, a literaturii de detenție (sub comunism); caracteristica ce este incriminată ca scoțând-o dintre fruntariile literaturii se referă la stilul ncîngrijit, la lipsa de interes a autorilor pentru uneltele literatului. Uneori, cum este cazul, în volumul de față, cu mărturiile lui Dumitru Gh. Bordeianu

sau Oct. Voinea, editorii au fost datori să recurgă la câte un stilizator, limbajul în care s-a realizat redactarea făcând mai mult decât dificilă accesibilitatea textului, altfel cutremurător prin conținutul evenimential și analiza psihologică. Faptul că majoritatea memorialiștilor nu au pregătire filologică atunci când se așează la masa de lucru nu le scuză repetițiile de cuvinte, ale turnurilor de frază, ale stărilor afective expuse sau ale stărilor psihice transpuse în exprimare identică. Nu le scuză nici calitatea exprimării, nici dezinteresul pentru plasticitatea expunerii, pentru figura de stil; ori, dimpotrivă, nu le scuză orientarea către o plasticitate și unele figuri de stil îndoielnice; nu le scuză nici dezinteresul pentru organizarea conținutului, pentru investigarea inedită a trăirilor, pentru portretul cu viziune originală, pentru descrierile de atmosferă, cu alte cuvinte, nu le scuză sărăcia întregului ș.a.m.d. Există, totuși, ceva ce șterge aceste deficiențe, mutând tipul respectiv de literatură în altă zonă: acel ceva este conștiința că autorii au zăcut ani numeroși în atari condiții încât nu au avut alt prilej de exersare a exprimării decât oral și șoptit, cu spaima că puteau fi pedepsiți dacă erau surprinși făcând-o până și astfel. Desigur că acest mod de a trăi și a te rosti a lăsat urme de neșters în maniera lor de a expune, urme de care suntem datori să ținem seama. Deci, citind aceste opere, să căutăm în ele niște împletiri zguduitoare și de neuitat dintre o oralitate preponderentă și definitivă (care reprezintă un tip limpede de literatură) și o aspirație la ceea ce se înțelege îndeobște prin exprimarea literară în scris, insuficient educată. Abia după ce ne asumăm acest punct de vedere, ne este îngăduit să distingem după talent memorialiștii (o separare impusă de investigația specială făcută de mine - la care dealtfel nu recurg, din respect pentru suferința egală a autorilor cercetați -, însă refuzată de memorialiștii în cauză: ei deseori își încep scrierea prin a statua clar și demn că nu fac literatură).

Noua literatură memorialistică a detenției trebuie considerată în primul rând ca una didactică, **cea mai importantă literatură didactică elaborată vreodată în istoria omenirii** (cui i se pare exagerată poziționarea aceasta, îi voi aminti că *reeducarea* - tema volumului de față -, constituie un fenomen unic - după știrile de până în prezent - în

istoria didacticii universale).

Caracterul didactic al literaturii române memorialistice de detenție sub comunism reprezintă una dintre trăsăturile definitorii ale acestei specii noi, pentru analist.

Nu vom înțelege acest didacticism ca fiind explicit, ori măcar volitiv totdeauna. El este *implicit* și, mai ales, dedus sine qua non din dezastrele umane relatate, care nu trebuie cu nici un preț să se mai repete în viitorul umanității. Dar acest caracter nu este, în intenția autorilor, preponderent, ba aș spune că, dimpotrivă, e necesar un efort pentru a-l descoperi. Dacă vrei, trăsătura menționată constituie una ce-i privește pe cititor și cercetător, mai curând decât pe autori, cei dintâi având datoria să întrevadă 'lecția' indusă de lectură, pentru binele omenirii ce va să vină.

Această nevoie pe care o resimt moralistii și născocitorii de soluții didactice în vederea îmbunătățirii omului, într-o lume creștină în care pașii în această direcție, oricât de mari, au adus modificări nesatisfăcătoare ale firii și mentalităților, ale prejudecăților și temperamentului, ale prostiei și răutății, m-a făcut s-o înscriu pe primul loc al trăsăturilor memorialisticii de detenție. Desigur, ea se deduce din **trăsătura fundamentală: dezvăluirea adevărului** asupra pușcăriilor comuniste, anchetelor M.A.I., relațiilor dintre o politică, deloc egală ei înseși, unidirecționată întru zdrobirea înțernițaților, mai cu încetinitorul ori mai grăbită; și așa mai departe.

Dezvăluirea adevărului are, la rândul ei, diverse **subtrăsături generale** pentru toate memoriile de acest tip:

Omul arestat trăiește un șoc; șocantă va fi purtarea ofițerilor și subofițerilor M.A.I. cu el - mai ales în săptămânile de început ale reținerii, până ce victima se obișnuiește cu noua situație -, ca și 'obiceiurile neobișnuite' ale 'casei' (în definitiv, prin 'arestare' devenim 'oaspeții' Ministerului de Interne, nu?). Tot șoc reprezintă procesul judiciar, comunicarea sentinței, ajungerea într-o închisoare de execuție, viața comunitară, pedepsele de aici - și celelalte.

Cum astfel de șocuri s-au repetat, cu extrem de puține variații, în fiecare viață de condamnat politic, toți naratorii simt nevoia să-și comu-

nice trăirile paradoxale. Povestirile lor devin **impersonale**, în sensul maiorescian - deși având caracter de unicat subiectiv pentru fiecare istorisitor -, se vor asemăna cu obstinație, ca și când s-ar permuta dintr-o carte într-alta, într-un straniu univers kafkian unde fiecare volum de amintiri constituie o altă posibilitate de intrare, identică celorlalte 1001 căi de acces.

Disciplina locurilor de detenție era dirijată de la centru. Ea nu permitea decât un singur tip de supraviețuire (sau de moarte) pe toată întinderea țării. Toți deținuții s-au izbit de spectrul excesiv al foamei, al setei, al lipsei de somn, de căldură, al lipsei de aer, de igienă, de mijloace de a-ți cârpi sau înnoi hainele, bocancii; toți s-au izbit de aceeași nevoie de comunicare și s-au învățat unii pe ceilalți alfabetul morse și al surdo-muților, în vederea unei periculoase intrări în contact cu necunoscuții de alături; toți au resimțit dureros irosirea timpului departe de familie, de cărți, de artă, ori măcar de plaiurile natale. Și toți au înlocuit autoeducația pe care o continuăm în libertate, după absolvirea treptelor școlarizării, cu scrierea pe tăblițe de săpun, pe cioburi, pe tălpi de bocanc, ori prin dezvoltarea memoriei auditive sau a concentrării maxime în întoarcerea asupra ta însuși și a 'școlii amintirilor personale'; toți au suferit tortura.

- Toți au aflat ce gust are suspiciunea și au recurs poate, în premieră, la SECRET. Au cunoscut cu mai multă sau mai puțină oroare ce înseamnă pornirea către invidierea 'grosimii' unei bucățele de pâine din mâna semenului, chiar dacă sentimentul hidos, deși natural, era rapid reprimat. Toți au degustat cu rezultate cvasiperfecte ale profesionistului toate chipurile de temeri, toate gradele intensității acestora, toate etapele invadării sufletului de către ele, de la tremuratul incontinent la incontinența sfincterelor, la albirea părului, la îmbolnăvirea cordului, unii ajungând la nebunie, chiar dacă majoritatea și-au contracarat frica, săvârșind, pentru a uita de ea, acte de nesăbuit curaj.

- Toți au cunoscut revolta, dorința de libertate, ura, dragostea de semen. Toți și-au limpezit descifrarea dușmanului comun și, într-un proces invers, și-au adâncit patriotismul. Toți, excepțiile subînțele-

gându-se permanent.

- Toți au întâlnit oameni, oameni pe care nu se așteptaseră, nu speraseră, uneori nu doriseră pentru nimic în lume să-i întâlnească. Surpriza agreabilă, dezagrabilă, fructuoasă, înjositoare, bogată în influențe benefice sau malefice, adusă de aceste cunoștințe, a marcat destine. Surpriza adusă de contactul cu bestiile reprezentând reprimarea le-a marcat la fel de puternic - până la risipirea minților și infirmitatea fizică, până la pierderea vieții.

În această privință, experiența deținuților începe să se diferențieze, până la un punct. Talentul evocator al memorialiștilor, spiritul lor de observație, forța lor de recreare a tipurilor umane, deosebește relațiile lor. Capacitatea (sau incapacitatea) de a analiza psihologii și de a se autoanaliza le facilitează apropierea (sau le impune depărtarea) de ceea ce înțelegem îndeobște prin literatura psihologică și conduce la o nouă trăsătură a speciei discutate: ea oferă (sau trece pe lângă, fără a băga de seamă), **oferă material psihologic și antropologic privitor la om în condițiile subumanității.**

- Pentru că, totuși, avem de-a face cu literatura, se cuvine să specific faptul că în majoritatea acestor cărți găsim remarca: nu fac literatură, cu varianta: îmi cer scuze că nu sunt pregătit a fi scriitor, ori dimpotrivă: îmi pare rău că trebuie să recurg la un mijloc literar, dar el îmi ușurează comunicarea... etc.

Ceea ce nu-și dau seama memorialiștii încă este că ei au trecut la a pune bazele unui **stil specific: acela al memoriilor de detenție**, a cărui **trăsătură stilistică precumpănitoare este oralitatea**, motivată, cum s-a văzut, de faptul că ani și ani la rând viitorii memorialiști n-au avut îngăduința să citească nici un cuvânt tipărit, nici să scrie vreunul; în schimb, s-a dezvoltat o întreagă epopee, noi Iliade și Odisee, - ce va rămâne pierdută pe totdeauna -, o literatură a narațiunilor spuse de la gură la ureche sau în fața unei camere plină cu inși mai mult adormiți decât treji, atunci când preocuparea era permisă de gardieni.

Dintre mijloacele literaturii, rar condeie ce să fie dotate pentru descrieri și portrete; în schimb, nu sunt rare scenele cu două sau mai multe personaje, uneori mase, vii, colorate, pitorești, zguduitoare. De

aceea, n-am scăpat nici un prilej de a ilustra cartea de față cu, mai ales, portrete referențiale (pentru că sunt rare) și am urmărit, în toate nuanțele deosebitoare, chipurile lui Șura Bogdanovici și Eugen Țurcanu, întemeietorii reeducărilor pornite în 1949. Aceasta motivează caracterul de **antologie comentată** al **Istoriei mele** (aici mai intervine o motivare: literatura de detenție a apărut în tiraje minuscule și s-a vândut mai ales de la om la om, ceea ce face ca cititorul interesat să fi izbutit arareori a cumpăra toate cărțile cu pricina; drept care, socotesc că volumul de față - și următoarele ale **Istoriei Literaturii Române de Detenție** - se cade să suplinească această lipsă, oferind curioșilor mostre esențiale din scrierile discutate).

Dialogurile apar cu zgârcenie în această literatură - unul dintre autori se scuză de câte ori inventează două-trei replici, pentru agrementarea lecturii. Aceasta se datorează pariului pe care-l fac memorialiștii cu ei înșiși de a fi cât mai fideli realității (ei se socotesc 'martori rămași în viață', 'emisari ai morților amuțiți pe vecie'), dialogurile - gândesc ei pe bună dreptate - anevoie repetând întocmai spusele de odinioară. Dintre ele, replicile schimbate cu anchetatorii, procurorii, judecătorii, paznicii, apar frecvent și la fel de frecvent sunt similare în toate cărțile, fiindcă acele specimene umane în slujba ministerului minciunii și al morții (M.A.I.) foloseau limbajul de lemn, încremenit în stereotipii încărcate cu predilecție de numele organelor anatomice ale mamelor și ale altor rude și de la fel de scabroase apelative adresate reținuților și deținuților lipsiți de dreptul la replică.

Meditația revine cu drag în pagini, ca și teoria politică. Nu este de mirare: avem de-a face cu persoane care au gândit și în libertate - de aceea, de altfel, s-au pomenit îndărătul gratiilor. Oricât de curios ar părea, ele alcătuiesc armata de gânditori ai patriei, mai ales aplecați asupra problemelor democrației, economiei politice, dreptului, istoriei, religiei și viitorologiei.

Va să zică, pentru a reveni de unde am plecat în acest excurs în teritoriul literaturii de detenție sub comuniști, intenția mea, ca istoric literar, și-a extins aria de cuprindere și în trecut, pe măsură ce redactarea cărții înainta. Apoi a survenit o nouă disturbare a activității de-

puse, formulându-se întrebarea: nu cumva sunt dator să adopt în expunere ordinea uzuală unei atari cercetări, anume cea cronologică? Masa publicațiilor în volum privitoare la detenția sub comunism (preponderentă în Istoria mea) se opunea acestei opțiuni, dacă publicațiile scriitorilor consacrați o îngăduie. Amintirile contemporanilor noștri au fost redactate, cu puține excepții, după 1989. Sigur, au existat chiar și mai multe variante elaborate în taină și cu mari riscuri înainte de răsturnarea regimului de asuprire internă; numai că ele au dispărut, în general, în beciurile Securității și nu au ajuns să vadă lumina tiparului; or, o istorie nu poate urmări absențele. În cazul tuturor operelor poetice, acestea au fost concepute și redactate în înseși temnițele, lagărele, minele, unde s-au chinuit autorii lor, iar ei rareori și-au amintit cu precizie anul și locul creației - dacă au supraviețuit până la publicare. A adopta drept criteriu cronologic anul apariției nu contribuie la luminarea cronologiei, în fiecare an răsărind numeroase astfel de opuri, a căror trecere prin teasc nu a depins de isprăvirea scrierii, ci de găsirea editorilor binevoitori la adresa ei, ori de adunarea banilor necesari procesului foarte costisitor al concretizării acestei ultime etape din existența unei lucrări. Era posibilă o cronologizare a perioadei la care se referă diversele volume ce mă interesează; dar, ele privesc închisorile, începând cu anul 1941 și mergând până în 1964, (excluzând relatările despre Siberia) mulți dintre autori acoperind întreaga perioadă; deci, se impunea găsirea unei alte discriminări. Aceea a anului de naștere a memorialiștilor nu constituie nici ea criteriul, pentru că nu în toate cazurile există date biografice clare și complete ale scriitorilor. Am recurs la două criterii, de alt ordin: unul **tematic**, sprijinit pe un altul **alfabetic**. Prin distingerea tematică a lucrărilor înțeleg gruparea lor, fie geografică (va exista un volum: **Siberiada**, în care cap de serie se găsește C. Stere; sau: **Canalul**), fie plecând de la caracteristica trăirilor (volumul de față se ocupă de: **Memorialistica Reeducărilor**), fie de la înclinările literare preponderente ale lucrărilor; de pildă: **Arta portretului la...**) ș. a. m. d. Iar în fiecare dintre acestea, de fapt, în cadrul părților componente - ceea ce se petrece și în acest prim volum -, autorii vor fi prezentați în ordine alfa-

betică, deși titlurile capitolelor nu vor ține seama de ea. Mi se va reproșa absența unui criteriu unic de divizare a **Istoriei Literaturii de Detenție la Români**. Îmi asum această scădere, deoarece mi se pare că riscul trebuie acceptat de dragul avantajului adus de defectiunea menționată: puțința de a analiza la un loc scriitori cu problematică identică sau cu aceleași interese ale investigării memorialistice, ceea ce îngăduie cititorului o privire comparatistă asupra operelor lor.

Aceasta a iscat o altă dificultate, provenind din opțiunea între tehnicile expunerii posibile mie. Capitolele se cuvenea să propună portrete ale memorialiștilor, biografii și prezentarea lucrărilor prin rezumări comentate, tocmită de mine? Sau trebuia să adopt un stil cvasididactic, acela al ilustrării prin citate exemplare? Am ales calea din urmă (deși rău famată) pentru trei motive: mai întâi, fiindcă impresiile mele au prea puțină însemnătate în receptarea publică a operelor în discuție, comparate cu puterea de impact a unor pagini smulse din suferință însăși; în al doilea rând, pentru că, fiind vorba despre cea dintâi **Istorie a Literaturii de Detenție** ce apare în literatura universală, se cade ca ea să pună la dispoziția unor cititori nefamiliarizați cu materia ei cât mai multe probe pentru judecarea valorică, istoricul rămânând să indice doar căile de apucat de către cititor în vederea receptării. Cu atât mai mult cu cât toate cărțile supuse cercetării, repăt, grăiește, în linii mari, despre aceleași dureri, în aceleași locuri de detenție, produse de aceleași minți bolnave ale celor-rași călăi din aceleași centre de anchetă, penitenciare sau lagăre. În al treilea rând, cum am precizat mai sus, fiindcă edițiile unor atari cărți sunt mici, vândute unde nu te aștepti și mai puțin pe unde le cauți, ele se epuizează cu rapiditate, astfel încât trecerea mea în revistă e datoare să ofere cititorului care nu cunoaște bine materia ei și o perspectivă directă asupra scrierilor discutate. Singurul element cu pondere pentru **Istoria** de față, insist, este personalitatea deosebită a fiecărui autor, specificul stilului său, capacitatea sa personală de a portretiza, a recepta natura, claustrarea, suferința, singurătatea, de a-și mai păstra umorul, de a generaliza, sintetiza, analiza, de a se confrun- ta cu semenul și cu Dumnezeu, trăsături ce-i deschid drumul către

marea literatură română. Or, astfel de distincții nu se pot face prin 'prezentări', nici prin 'rezumări și comentarii'. Cuvântul scriitorului investigat este suprem, în această perspectivă, fie și acceptând eu blamul 'didacticismului', ori acela că nu înfățișez publicului și posterității o lucrare eminamente originală. Autorii se vor dezvălui pe ei înșiși, în cele ce urmează; istoricul literaturii va prelua doar rolul unui ghid, preferând, în cele mai multe cazuri, să se ascundă îndărătul operelor citite dimpreună cu lectorii săi.

Oprindu-ne la tomul prezent - care este primul al **Istoriei Literaturii Române de Detenție** doar pentru că ororile reeducărilor au percutat cel mai dureros imaginația autorului -, operez anumite distincții între scriitorii discutați, ce, în linii mari, vor rămâne valabile și pentru volumele următoare, cu devierile sau capitolele noi impuse de tematică. Ele coincid cu denumirea părților componente: **Originile; Aspirația de a cuprinde întregul (Eseul istoric); Memorialistica propriu-zisă; Ficțiunea.** În cea dintâi diviziune aduc în discuție izvoarele istorice ale reeducărilor, folosind cea mai veche mărturie concentraționistă tipărită până astăzi, unde, fără a fi filonul principal focalizat de autorul însemnărilor zilnice, Onisifor Ghibu, apare problema reeducării naționaliștilor români, pusă în practică de sovietici prin mijlocirea unora dintre lăgăriști, care se declarau comuniști și-i îndemneau pe soții lor de suferință să se înscrie în partidul lor, acestea, sub oblăduirea comendurii lagărului și în văzul ei. Scopul și mijloacele - minus teroarea și dezumanizarea adoptate mai târziu la Pitești, Gherla, Canal, Târgu-Ocna - seamănă cu ceea ce se va petrece la Suceava, sub conducerea lui Șura Bogdanovici, la Aiud, ori la Târgșor, lagărul desemnat pentru reeducarea elevilor. E necesar să cunoaștem etapele premergătoare apariției unui Eugen Țurcanu, care va fi folosit pentru cele mai inimaginabile torturi aplicate codeținuților, cazne a căror explicație exterioară era tot reeducarea naționaliștilor (căci obiectivele interioare și bine ascunse au fost cu totul altele: descoperirea ultimelor secrete păstrate de combatanții pentru libertate, nedivulgate în anchete, în vederea extirpării din contemporaneitate a oricărei opoziții împotriva comunismului, și smulgerea de

pe scena publică și aruncarea printre gunoaiile societății a tuturor personalităților impuse în această luptă, prin preschimbarea lor în zdrențe umane, slujind regimul în calitate de călăi și de informatori, după ce li s-a impus să declare cu glas tare, de față cu mărtori, nu doar desprinderea de vechile crezuri și defăimarea lor, ci și o imoralitate personală nebunească, incurabilă și de neexpurgat, ca și pe aceea a tuturor elitelor după modelul cărora trăiseră până la arestare). Celelalte segmente ale lucrării mele, neavând meritul descoperii celei dintâi manifestări a spiritului reeducărilor, cum este cazul cu această contribuție personală la istoria lor (tentativa de reeducare din lagărul de la Caracal), ci doar meritul ordonării și grupării la un loc, nu socotesc că sunt dator să le explic aici. În schimb, ceea ce am numit **Spiritul profetic** aduce o altă contribuție personală importantă, de data aceasta la psihologia creației literare, descoperind în Istoria Literaturii Române 'trăirea înainte' (cronologic vorbind), de tip profetic, a unor evenimente, comportamente și sentimente specifice numai și numai reeducărilor, mai ales în ipostaza lor denumită "demascări". **Ultimul cuvânt al autorului**, încearcă o sinteză a realităților descrise în operele analizate, cea mai scurtă și cuprinzătoare posibil, de tip dramaturgic: în două replici și două indicații de punere în scenă.

Reiau, în mai puține vorbe, caracteristicile ce cred că însoțesc această tentativă a mea de a redacta o **Istorie a Literaturii Române de Detenție**. În cadrul absenței din panorama istoric literară a unei Istorii a Literaturii Memorialistice Române, autorul atacă, începând cu tomul ce-l aveți în mâini, prezentarea unei părți componente a ei: **Istoria Literaturii Române de Detenție**. El pune față în față memorialistica de detenție cu operele de ficțiune cu aceeași temă, creând premisele unei atitudini comparatiste documentar-literare lărgită. Autorul dezvăluie (istoric, vorbind), originile reeducărilor, în manifestarea lor, pornind tocmai de la o scriere memorialistică. În al treilea rând, originalitatea lucrării constă în aceea că, în calitate de comparatist, autorul, găsește în literatura națională opere literare premergând, pe cale profetică, aceeași tematică ca și a lucrărilor ce constituie materia investigației sale. În strădania de a incorpora în Literatura Română mărturisirile de

detenție, el ajunge la procesul care a determinat aparentele scăderi literare ale acestora, anume la situația fără ieșire ce a impus autorilor exclusiv narațiunea orală timp de ani și ani de zile, ajunge la el fără să lase lucrările a rămâne umbrite de această caracteristică, ci scoțându-le arta de sub obrocul indiferenței. El este conștient că introducând aceste autobiografii într-o istorie literară, dobândind calitatea de revelator al lor pe plan istoric-literar, el devine - într-un fel - și ucigașul lor, nemaiacceptând motivația autorilor când le-au pus pe hârtie (să rămână dovezi ale crimei, în fața posterității), ci acordându-le statutul de care ele nu pot fugi: acela de a fi definitiv considerate scrieri literare.

Se mai pune o întrebare, legată de momentul ales pentru redactarea lucrării de față: s-a încheiat oare publicarea de cărți de memorialistică a detenției, pentru a se trece la o sinteză? Nici vorbă să fie așa; dimpotrivă, nădăjduiesc că fiecare fost deținut va avea prilejul să-și nareze suferințele direct sau cu ajutorul altui condei. Lucrările publicate ulterior se vor bucura de aceeași atenție a autorului, în volumele viitoare ale *Istoriei* sale, dintre care, tematic, unele vor constitui doar o completare a unui tom apărut anterior.

Urmează ca altcineva, mai târziu, când se va găsi un nou cercetător care să-și dedice viața și energia recuperării întregii memorialistici române într-o lucrare comparativă, să ajute scrierile asupra detenției să-și găsească locul câștigat în teritoriul mai amplu al ei, unul al conștiinței românilor în fața istoriei contemporane cu ei, ceea ce nu îmi propun eu aici să investighez.

MIHAI RĂDULESCU

I. ORIGINILE

UNA DINTRE PRIMELE VICTIME DIN LAGĂRELE COMUNISTE - PUBLICISTUL INTERBELIC ONISIFOR GHIBU

Onisifor Ghibu (31 mai 1883 - 31 octombrie 1972), originar din Săliște, jud. Sibiu, a fost al optulea copil al unei familii sărmăne de agricultori montani și cojocari. S-a școlit în satul natal, la Sibiu (liceul romano-catolic, cu limba de predare: maghiară) și la Brașov (liceul românesc). După bacalaureat, urmă cursurile Seminarului teologic-pedagogic din Sibiu și, în calitate de elev al acestuia, debută în "Telegraful Român" (1903). Peste doi ani surveni și debutul editorial, cu **Limba nouălor cărți bisericesti**, lucrare ce-i aduse, peste munți, o popularitate cărturărească suficientă pentru a obține o bursă la Universitatea din București, sub influența profesorului N. Iorga. După ce câștigase prietenia durabilă a lui Octavian Goga, mutându-se în Capitală, dobândi amiciția lui Gh. Coșbuc, Ilarie Chendi, Șt. O. Iosif, Emil Gârleanu, Panait Cerna, Mihail Sadoveanu, Al. Vlahuță și alții, evocați cu vioiciune în diverse portrete apărute postum în volum. În 1906 ajunse bursier al Universității din Budapesta. În capitala Ungariei este numit redactor la "Lupta", organul Partidului Național Român, cotidian atunci înființat. Astfel începu o lungă carieră gazetărească naționalistă.

Nicolae Iorga îl ajută cu o bursă la Strasbourg, din partea Ligii Culturale; acolo, alături de studiile de istorie universală,

filosofie, pedagogie și filologie romanică se documentă asupra bilingvismului în școală. În 1908 se mută la Universitatea din Jena. Aici își susține teza de doctorat, sub conducerea profesorului W. Rein (**Der moderne Utraquismus oder die Zweisprachigkeit in der Volksschule**), continuând a fi preocupat de bilingvism, problemă privind învățământul ardelenesc. În toată această perioadă nu și-a întrerupt colaborarea cu publicațiile din Transilvania și Vechiul Regat.

În anul 1910 fu numit inspector al școlilor arhiepiscopiei Ortodoxe a Transilvaniei (Sibiu), în 1912 secretar al secției școlare "Astra" și membru în comitetele redacționale ale revistelor "Luceafărul", "Românul", "Transilvania", pentru ca, în 1914, să se refugieze la București, împreună cu soția sa. Aici fondă "Tribuna", împreună cu C. Bucșan și Gh. Popp, deveni membru al redacțiilor "Revistei generale a învățământului", al "Buletinului Casei Școalelor" și al "Gazetei Ostașilor". În 1916, în contumacie, a fost condamnat la moarte de Tribunalul militar din Cluj, pentru dezertare.

Refugiindu-se în Basarabia întemeie, alături de Pan Halippa, Partidul Național Moldovenesc. Începu o luptă biruitoare pentru introducerea alfabetului latin în școală și administrație. În 1917, edită "Școala Moldovenească" și "Ardealul", ce se preschimbă în cotidian ("România Nouă") la 24 ianuarie 1918 - *organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor*. Onisifor Ghibu fiind primul militant pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat. Caracterul său de luptător pentru românismul de pretutindeni îl făcu iubit în toate casele românilor, oriunde ar fi fost ele înălțate.

După Unire fu chemat secretar general al Resortului învățământ din Transilvania, în cadrul Consiliului Dirigent. În această calitate înființează Universitatea românească de la Cluj. Până în 1945, publică în jur de o sută lucrări în volum și broșuri și o mie cinci sute de articole și studii în periodice. Acesta fu momentul când îndârjirea arheologului Constantin Daicoviciu, decan al Facultății de Litere și Filosofie de la Cluj, sub guvernarea legionară și sub cea comunistă, apoi rector al Universității, asociindu-se într-un complot rușinos cu istoricul Silviu Dragomir, fost ministru al minorităților, cu fostul student

al lui Onisifor Ghibu Petre Lepedeanu și cu alții, a obținut epurarea din Universitate a profesorului și arestarea lui, în urma căreia a redactat **Ziarul de lagăr. Caracal - 1945** *. După eliberarea din lagărul de la Caracal, continuă să scrie imens, fără a mai publica și câștigându-și existența mult prea modestă cu muncă de negru, plătită mizerabil. În anul 1956, iarăși arestat, fu condamnat de tribunalul militar Sibiu pentru un memoriu adresat conducerii de stat U.R.S.S. în vederea retrocedării Basarabiei, Bucovinei și a părții din Moldova acaparate de sovietici în 1940. În ianuarie 1958, la intervenția prietenului său din tinerețe, Petru Groza, a fost pus în libertate. Mai trăi patru ani. Opera sa a fost parțial publicată datorită energiei și perseverenței exemplare ale fiului său Octavian O. Ghibu, de memorie fără egal în istoria culturii române, pentru abnegația cu care s-a dedicat aducerii sub lumina tiparului a scrierilor defunctului său părinte.

Se înțelege că paginile pe care le parcurg în continuare sunt redactate de un gazetar și nu de un literat, ceea ce, scăzându-le interesul estetic, le mărește autenticitatea și vigoarea cu care este urmărit în ele adevărul cotidian al perioadei.

Caracteristica descrierilor lui Onisifor Ghibu este notația grăbită, nervoasă și esențială, ca din străluminarea unui *flash*, calități ce nu jefuiesc peisajul de atmosfera ce-l e proprie - singura, de fapt, importantă -; dimpotrivă. *Aseară a venit o ploaie torențială, care a transformat lagărul într-un lăcaș de baltă. Pe întuneric, au sosit de la Timișoara alți 13 deținuți* (p. 17). Odată cu scurgerea câtorva zile, deprimarea adusă de aspectul meteorologic dușmănos crește: *Azi-noapte și aseară a plouat grozav. E o vreme teribil de rece și de urâtă. Eu mă simt prost; tușesc și mă doare capul. Afară nu poți leși, căci e un noroi în care abia înoți, în cabană e un iad. Azi-noapte au apărut după ploșnițe, păduchi și cloțani* (p. 20). Autorul nu se oprește în fața peisajului pentru a-l contempla și nu-i scoate în evidență frumusețea; mai mult, aplecarea către elementele estetice lipsește cu desăvârșire din **Ziar**. Discuția despre peisaj privește

* Ediție îngrijită de Romeo Dăscălescu și Octavian Ghibu. *Cuvânt înainte* de Romeo Dăscălescu. *Tablel cronologic, postfață și note* de Octavian Ghibu; București: Editura Albatros; 1991.

inimicitatea lui (*S-a schimbat vremea. Ieri a plouat puțin. A încetat prăfăraia cea mare, care ne bagă și hainele în boală;* p. 64) sau, rareori, contribuția lui la intensificarea stării agreabile produsă de o sărbătoare sau o întâlnire amicală. Natura poate fi și leagăn al superstițiilor mediului patriarhal sătesc din care provine pedagogul: *Astăzi pe la ora 1 s-a văzut în jurul soarelui un cerc mare întunecat, bordat la margini de un fel de curcubeu. Un fenomen minunat de care n-am mai văzut și care a trezit uimirea tuturor. Să fie un semn?* (p. 71).

Același interes pentru fotografierea exactă, dar cu o mai insistență și deasă oprire asupra detaliului, demonstrează Ghibu și în portrete.

Dna Moța este o femeie voinică, înaltă, cu linii tari și expresie în față. Părul puțin extravagant pentru văduva unui om ca Ionel Moța, mort pentru neam și pentru Christos. Îmbrăcată într-o rochie modestă bej-deschis, cu dungi mai închise, pantofi cu talpă de plută și cu călcâie destul de înalte. Ținută demnă. Ar putea fi la nevoie chiar impunătoare. Pare o femeie cu mare voință și spirit de independență. La primele cuvinte ale mele, îmi spune că numele meu era des amintit în casa lor. Mă uit împrejur: colțul de cabană în care era adăpostită dna Moța a devenit un veritabil salon cu covoare pe jos, cu canapele cu păaturi așternute, cu cearșafuri cu dantele de Olanda... Paturile, toate capitonate cu hârtie roz și verde... Se vede aici ochiul și voința unei femei care nu vrea să ia lucrurile așa cum sunt, ci le prefăce așa cum îi place ei, făcând din nimic lucruri frumoase și plăcute (p. 27). Revenind, salonul era aranjat ca în povești. (...) *A fost o după-amiază foarte plăcută. Bineînțeles, ni s-a servit, ca în vremurile bune, dulceață din chisea, vin, prăjituri și cafea neagră* (p. 27-28). Însă atari portrete nu sunt des întâlnite în jurnal. Este evident că autorul a fost impresionat de persoana descrisă (nu de însemnătatea ei, ca oglindire a simbolului reprezentat de soțul socotit martir - pentru că portretul doamnei Codreanu, în opoziție cu acesta, se clădește mai mult din rostiri, ezitări, jene și lacrimi). Nici asupra personajelor masculine nu insistă cu mai precisă aplecare.

Consternat constat că, deși lagărul era plin de personalități culturale, abia de pot privi chipul unui C. Gane: *A îmbătrânit*

cel puțin cu 4-5 ani. Azi măcar îl poți lua ca model pentru un sfânt bizantin. Scrie mereu, scrie. Azi îl văd copiind un roman, scris aici, "Rădăcini". Bietul scriitor s-a refugiat în alte lumi, ca s-o uite pe asta. Dar până una, alta, se usucă pe picioare (p. 88). Culege de la un terț o știre despre altcineva care interesează istoria culturii noastre: *Învățătorul I. Onel a învățat carte de la tatăl lui Vasile Pârvan. Era un bețiv notoriu. Pleca la oraș sâmbătă și nu se întorcea până miercuri-joi, după chefuri fără sfârșit. Onel a ajuns abia în clasa a III-a să cunoască literele și să poată citi* (p. 130). La aceste rare schițări de profiluri umane, se adaugă poate cea mai impresionantă evocare a întemeietorului Mișcării Legionare, una ce contrazice toate portretele sângeroase ce i-au fost zugrăvite în ultimii cincizeci de ani de măsluire a istoriei naționale. *Alaltăieri am stat mult de vorbă cu profesorul Leonida Secreșeanu, de la Ploiești, un intim odinioară al "Căpitanului". Mi-a destăinuit un amănunt: În ziua ultimelor alegeri din decembrie 1937, se găsea la "Căpitanul". Veneau mereu știri din județe despre reușita legionarilor. "Căpitanul" era foarte trist.*

- *Ce-am visat și ce-am ajuns! Nu deputați îmi trebuiau mie, care să-și irosească puterile în sterpe lupte fratricide, ci apostoli, educatori, reformatori.*

În același timp a intrat radioasă în biroul "Căpitanului" studenta propagandistă, pe care am cunoscut-o și eu la Băile Herculane, strigând:

- *Căpitane, învingem pretutindeni! Măine, garda feminină vrea să defileze înaintea d-voastră în semnul biruinței.*

- *Lăsați-mă cu gărzile feminine! Nu-mi trebuie femeile pentru luptele politice, ci pentru educație și pentru gospodărie.*

E bine să fie reținute aceste mărturisiri ale lui Secreșeanu (p. 154). Într-adevăr, ele îl prezintă pe Corneliu Zelea Codreanu ca întemeietor al unei mișcări de reînviere națională pe plan moral și nu al uneia de luptă haotică împotriva conaționalilor, cum a fost ea acuzată a se fi desfășurat.

În schimb, autorul jurnalului de lagăr este mai sensibil la cuprinderea și reținerea destinelor ieșite din comun prin elementul dramatic, material din care, lesnicios, ar fi putut alcătui ulterior un reportaj vrednic de tot interesul.

Vasile Vasiloschi din Sântilie, de lângă Suceava (...), s-a dus astăzi lângă tatăl său care, tocmai cu o lună de zile înainte de aceasta, fusese înmormântat în satul său natal, în ziua de 14 aprilie. Fiul său, Vasile, se găsea în acea zi arestat la Suceava, încă de la 7 octombrie 1944, dar pentru înmormântare i s-a dat învoire de 4 zile, după care s-a întors de bunăvoie la închisoare. Bătrânul murise de tifos exantematic și fiul său Vasile, un român voinic de 41 de ani, însurat cu doi copii, a luat bacilul boalei cu sine la Suceava. După trei zile a fost pornit, împreună cu ceilalți 15 suceveni, la Caracal. Se agită zile pe drum, în frig și mizerie de nedescris. Ajuns aici, a dus câteva zile boala pe picioare, apoi constatându-se că e atins de exantematic a fost dus la spitalul județean. Se pare că între timp a căpătat și un erizipel (brâncă) - ambele au dus la sfârșitul fatal.

Azi Vasile Vasiloschi a fost înmormântat în cimitirul din capătul lagărului, între salcâmi frumosi înfloriți, sub un cer senin și cald, într-o groapă pe care i-au săpat-o patru consăteni de-ai lui, deținuți în lagăr.

Am asistat și noi la actul înmormântării de după zidul de sârmă ghimpată (...) și i-am cântat în surdina "Veșnica pomenire". (...)

V. Vasiloschi fusese legionar. Legea l-a condamnat la 2 ani închisoare pe care a făcut-o. După închisoare l-au dus în lagăr, de unde a scăpat. A participat apoi la campania din Rusia, cu colobanele. Apoi s-a întors acasă, unde după o săptămână a fost din nou arestat și ținut până la moarte

Între timp a fost mutat dintr-o închisoare în alta, timp de 20 de zile pe jos, astă-iarnă de la București la Pitești și întors etc. Astăzi el se odihnește, în sfârșit, în pământul Caracalului (p. 46).

Am stat astăzi mult de vorbă cu Ilie Matei, țaran din Cerveni, jud. Teleorman, de la cabana 20. E aici de la 10 aprilie, numai cu ce e pe el: o cămașa, izmene, cojocel și opinci de porc. Are doi feciori însurați, ambii concentrați de multă vreme. A fost luat de la arie și adus aici fără să știe de ce. A fost și el legionar. Arestat astă-toamnă, a stat patru luni la arest, până ce comisia de triere l-a găsit nevinovat și i-a dat drumul. La câteva luni a fost adus în lagăr. A avut 2.000 lei, pe care i-a

cheltuit cu drumul și cu rogojina. N-are un singur leu. N-a scris acasă, n-are o carte poștală și n-a primit știri de la ai săi. A scăzut de când e aici 10 kg. Stă toată ziua fără nici o treabă, de se prosteste. În cabană cu el mai sunt 22 de țărani din Teleorman. I-am dat o carte poștală pe care a scris-o în fața mea, și 500 lei.

Polonezii care sunt cu el în cabană capătă în fiecare săptămână pachete de la o societate americană, șvabii de la Timișoara au din belșug de toate. Numai bieții țărani români trăiesc în zdrențe, în murdărie și flămânzesc (p. 58-59).

Păr. Vasilescu de la Râmnicu Sărat, consilier eparhial la Buzău. Tată a 12 copii, dintre care 8 în viață: 4 băieți și 4 fete. Bănuț de legionarism. Ginerile său, preotul Potocea, mi se pare, legionar și el, plecat în Germania în 1941, cu familia rămasă aici. În loc ca țara să-i dea un premiu și diferite înlesniri să-și poată susține familia numeroasă, îl aduce în lagăr, lăsându-i familia, pe scumpetea și nesiguranța de astăzi, pradă mizeriei! (p. 93).

Dealtfel, Onisifor Ghibu este conștient că cele văzute și înregistrate sunt esențiale în descrierea vieții unei nații și că rolul său ar putea fi să le adune: *Mă gândesc că, în adevăr, n-ar fi o pierdere de vreme să fac o carte despre viața de lagăr, să fixez în ea situații, scene, filme, caractere, lupte, perspective, cruzime și lașități, tipuri de apași și tipuri de luptători. S-o scriu aici? Mă tem că aici n-aș putea-o. Dar, acasă, o să mai am posibilități pentru așa ceva? În tot cazul, trebuie să fi trecut întâi prin toate, inclusiv momentul eliberării. Și apoi, aici nici nu știi dacă poți păstra ce scrii. Și ce poți scrie între împrejmuirile de sârmă ghimpată?* (p. 108). Pasajul este interesant pentru însăși cartea pe care o scriu eu: astfel se crează literatura de detenție a unui popor. Ghibu se încurajează cu exemplul altcuiva: *Mircea Damian a publicat o carte, Rogojina, roman trăit la Jilava, Malmaison, Văcărești... Și pe mine cine știe ce mă mai așteaptă?* (idem). După cum se vede, viitorul, cu spaimele sale, atârnă mult mai greu decât chemarea documentului, respectiv a literaturii de detenție, pe care totuși, fără a fi conștient de asta, o îmbogățește cu însuși procesul ținerii *Ziarului de lagăr*.

Printre preocupările de lagăr ale autorului sunt și acelea

privind perspectivele ce i-au rămas. *Începe a mă preocupa gândul: ce voi face după ce voi ieși de aici și după ce voi trece la pensie sau voi fi epurat? Părintele Herlo stăruia neapărat astăzi, să-mi scriu memoriile. Desigur că asta ar fi o ocupație dintre cel mai senine și folositoare, poate că pentru viitor, deși asta nu-i deloc sigur. Să-mi pun în ordine toate hârtiile și să le las Academiei Române. Dar, pentru asta ar trebui să mă mut la București. Asta ar însemna să rup cu Sibiul, cu Săliștea, cu Stana. De Cluj nu mai zic nimic, căci un Cluj ca cel de astăzi nu-mi spune nimica. Dar, o să-mi pot găsi la București o căsuță cu 2 odăi, mai mult nu-mi trebuie, în regiunea Academiei, cu puțină grădină, cu liniște ca să pot lucra? Evident, nu voi lucra acasă, ci la Academie, unde mi-aș depozita întreg tezaurul meu științific și moral. Dacă voi putea găsi la Academie o modalitate ca lăsământul meu să nu se împrăstie și să-l pot utiliza oricând?* (p. 67). Bietul cugetător, conștient că epurarea sa a devenit ceva sigur, își face iluzii asupra pensiei ce i s-ar datora, dar nu va veni să-l ajute a trăi, decât prea tardiv... Iar în privința Academiei Române, nu știe că timpurile noi vor alunga din sânul ei pe toți adevărații purtători de făclie românească, pentru a face loc unor neisprăviți culturali, dintre care cei mai de vârf chiar fără școală primară încheiată! Repet: dacă fiul său Octavian O. Ghibu, nu și-ar fi închinat existența, întreruptă de două condamnări politice, recuperării și publicării operei tatălui său, nici o Academie zis-Română n-ar fi avut nevoie de ea, ci doar Securitatea.

Punerea pe hârtie a unei cărți de memorialistică despre cele trăite revine când și când, obsesiv, ca o datorie a martorului victimă.

Poate că o dată o să scriu o carte și despre iadul din acest lagăr. O să public atunci, probabil, și memoriul către căpitan, despre Universitatea Liberă și cel către Mihai (Majestatea Sa; n. n.). Poate să găsesc, cumva, și un editor. Aș începe cu ziua de 21 martie. Când am primit brevetul de recunoștință pentru 25 de ani în serviciul Statului și aș urma cu clinica de a doua zi și cu arestarea mea din Sibiu, cu toate peripețiile ei. Voi avea nevoie și de datele de la Tavi (fiul său Octavian; n. n.), cu ce a mișcat el la București. Apoi, plutirea în vag, cu teama

deportării în Rusia, cu gânduri de evadare și de sinucidere în cazul unei astfel de deportări și de evadare nereușită. Apoi, plecarea în vagoane de vite la Caracal. Intrarea în lagăr, cu cimitirul de alături în care sunt îngropați foarte mulți prizonieri ruși și germani, locatari anterior nouă ai lagărului (p. 148-149). Și continuă tot astfel, adunând în minte toate documentele ce i-ar putea folosi să-și înjghebeze scrierea și toate numele de persoane, ilustrând toate păturile sociale și firile variate la maximum, pe care nu se cuvine să le omită.

Cititor impenitent, lagărul îi oferă consemnatorului de note zilnice șansa să întârzie, la îndemâna cărților găsite pe la colegi (de ce nu cerea cărți de la familie, care îi aducea sau trimitea cu regularitate pachete alimentare sau cu îmbrăcăminte?), și să-și dea în vileag (deoarece are instrumentul jurnalului la dispoziție) tipul de lectură rămas sever, critic, personal mai mult decât obiectiv. Lecturile sale sunt, va să zică, nu prea alese, de la filosofie la Cezar Petrescu sau Erich Knight.

Deschiderea unei lucrări, cu adevărat importante, **Istoria filosofiei contemporane** de P. P. Negulescu, vol III și IV, îi zinzulge dojeni ce nu privesc conținutul - cu o excepție, dar cât de lichidatoare! -, ci mai ales forma editorială. *Ceva cam multă peltea. Tiparul ultra modern. Biografiile tipărite cu aceleași caractere ca și expunerile de doctrină. Cartea n-are index* (p. 52). Totuși, lasă impresia că, sub pojghița - groasă... - de nemulțumire creată de **Istorie** există o râvnă de a-l împinge pe autor să adopte un colaborator, ceea ce vădește că știe a-l aprecia, deși n-o arată. Ideea îi vine din nemulțumirile create de lucrarea monumentală, al cărei stil nu pare a-l băga în seamă, nici expunerea a cărei curgere majestuoasă asemenea apelor bogate ale unui fluviu nu-l impresionează. *Nici un relief și nici un punct de vedere românesc, măcar de arătare a influenței filosofiei străine asupra românilor. Despre Herbart scrie 83 de pagini, dar nimic despre influența lui asupra românilor. Ce minunată carte ar fi "Istoria filosofiei cu deosebită considerare la manifestările ei și la influențele ei la români"! Chiar numai a încerca așa ceva și ar fi minunat lucru. Ce-ar fi dacă cineva i-ar propune lui Negulescu să programeze ca a II-a ediție a cărții lui de astăzi o asemenea carte, bineînțeles, în colaborare?* (p. 67).

Pe când **Destinul omenirii**, lucrarea aceluiași, o califică drept scrisă *clar și atrăgător* (p. 70). În sfârșit, concluziile lecturii nu mai au violența ce i-a colorat primele comentarii; dimpotrivă. **Am isprăvit ieri vol. III din Istoria filosofiei contemporane de P. P. Negulescu. Carte limpede** - cât a așteptat până la a recunoaște acest merit indiscutabil al istoricului filosofiei, creatorul celei mai 'limpezi' și cuprinzătoare narațiuni asupra ideilor și legăturilor dintre ele din întreaga literatură română! - , dar cam lătăreață. Dacă i s-ar asocia cineva pentru o nouă ediție - revine el la oful precedent -, mai concisă și mai bogată, cu referiri românești la fiecare capitol, ar fi o carte de mare folos. Autorul cunoaște subiectul în mod amănunțit și are o expunere obiectivă și clară. Cartea poate fi înțeleasă de orice intelectual. Ce interesant ar fi fost, de ex. vorbind de etica lui Herbart, să amintească de "Idealurile morale" ale lui dr. I. Stroia etc. Încercarea timidă a mărgineanului din Cacova, Stroia, de preocupări teoretice morale mai multe! Este înduioșător patriotismul său local; cum ar fi arătat discutarea filosofilor cei mai mari ai lumii, în paralel cu dr. Stroia din Cacova?... Apoi, ce interesant ar fi fost să vorbească, măcar într-o paranteză (pretențiile scad, sub greutatea întregului), despre efectul lui Schopenhauer asupra României, de la Eminescu și Maiorescu, până la Petrovici. Ce ne trebuie nouă, popor neformat, religios, ortodox, preocupări de ale lui Gudrop?

Nici nu-și pune problema că solicitarea sa alcătuiește materia altei munci, așa cum o menționează, cu alte obiective.

Cititorul revine la elemente de construcție formală a cărții, nici într-acestea săturându-se vreodată de incriminarea ei în privința absenței culturii române din cuprins - deși nici o clipă autorul nu și-a propus întinderea investigației și asupra acestei dimensiuni, cum singur atrage atenția criticul său de la Caracal: **P. P. Negulescu nu dă, la capitole, bibliografia străină și română** - asta din urmă ar trebui să meargă până în cele mai mici amănunte, ca să fie în adevăr folositoare filosofia pentru noi. Cartea n-are o tablă de materii analitică, nici index de nume și de chestiuni. N-are un grafic sau mai multe pentru ilustrarea evoluției ideilor și a răspândirii lor. Ce interesant ar fi fost un grafic care să ne arate, la fiecare capitol, și cum proble-

182 respectivă a răsunit la Români. (...).

P. P. Negulescu are și el destule cacofonii inevitabile în limba română. De ex.: "ca concepție" (p. 447); "ca consilier", "știința cantică. Ca să spunem..." (p. 436).

Negulescu face adeseori referiri la capitolele din volumele precedente fără să indice pagina. N-ar fi stricat dacă ar fi fost ceva mai "neamț" în tehnica cărții (asocierea ultimelor două cuvinte, pentru a vădi că nu se pot evita cacofoniile în limba noastră; deși...; p. 76:77).

În cele din urmă, învins de calitățile operei (ce devin indiscutabile și pentru el), îi adresează profesorului de istorie a filosofiei următoarea notă:

PREA STIMATE DLE PROFESOR,

Mă simt deosebit de plăcut îndemnat să vă exprim pe această cale adâncile mele mulțumiri pentru bucuria pe care am avut-o citind aici, cu tot răgazul, monumentală Dvs. Istorie a filosofiei contemporane.

După ce vom ieși de aici, sper să pot scrie ceva despre această atât de merituosă lucrare a Dvs., deși încă neterminată, pe care lumea românească n-a ajuns încă s-o aprecieze după cuviință.

Și până atunci, permiteți-mi să dau expresiune părerii mele, că ar trebui să vă asociați încă de pe acum un colaborator mai tânăr, care să poată asigura soarta viitoarelor ediții, așa cum este cazul cu lucrarea lui Disterweg, pentru ca lucrarea Dvs. să poată folosi și generațiilor care vor veni mai târziu.

Cu deosebită stimă... (p. 90).

"Monumentală" și "merituosă" îi par atribute suficiente. Își mai menționează "bucuria" personală, apoi trece la propunerea de a se remedia neajunsurile vârstei autorului prin adoptarea unui colaborator mai june, fără ca acesta să mai aibă îndatorirea de a recompune cartea după criteriile corespondentului, ci doar să o reediteze. Multă plăcere îi va fi făcut lui P. P. Negulescu să-și vadă menționați anii în contextul lucrării sale esențiale și a uneia dintre cele mai însemnate încredințate tiparului vreodată de un român!

M-am oprit asupra Ziarului de lagăr. Caracal - 1945, deoarece el constituie primul document memorialistic privitor

la evoluția reeducărilor în temnițele comuniste din România. Acest fenomen nu a apărut de la început în aspectul odios ce îl cunoaștem, așa cum a fost practicat la Pitești, Gherla, Canal etc. și pe care, mai departe, vom avea cu prisos posibilitatea de a-l cunoaște în intimitate.

Ideea de reeducare a deținuților politici este semnalată pentru întâia oară în *Ziar* cu denumire nesigură față de ceea ce socotesc că a evoluat de la sine din acest experiment, adică, reiau, 'reeducările' de la Pitești, Gherla, Târgșor, Canal și, finalmente, cele de la Aiud: recte, "reeducația"; și nu se referă la români, ci la germani, ca urmare a evenimentelor ce au încheiat cel de al doilea război mondial. *La Köln a început "reeducația nazistilor", scrie o telegramă din Londra.* După care, vine explicația a ce înseamnă aceea: *Germanii lucrează la canale, sub supravegherea evreilor, cari dețin întreaga conducere a orașului.* Concluzia trasă în legătură cu românii, foștii aliați ai celor numiți, nu întârzie: *Și noi mergem spre aceleași soluții, încetul cu încetul* (p. 10). Nu numai *încetul cu încetul* dar și, așa cum ne-a obișnuit Ion Iliescu să râdem cu prilejul Revoluției din '89: 'pe o cale originală'. Ce caracteristici prevede Ghibu, întemeindu-se pe știrea citită, vor avea 'reeducațiile' din Germania? Ele se vor desfășura prin muncă și se vor afla sub controlul și constrângerea străinilor. Mai putem bănui una: au fost impuse de prezența sovieticilor pe teritoriul țării învinse. Toate trei caracteristicile vor fi împrumutate și de reeducările de la Pitești etc., însă ele nu vor mai fi precumpănitoare.

Referindu-se la cele de mai sus, consemnate miercuri 25 aprilie 1945, peste două zile Onisifor Ghibu ironizează o activitate din lagăr: *Astăzi, Meitani ș.a. au fost scoși la corvoadă la sapă într-o grădină. Burghezii trebuie reeducați* (p. 11). Este interesantă (pentru cel care știe ce au însemnat adevăratele reeducări) asociația de idei ce introduce în paragraful următor o altă informație: *Ieri, la apel, un muncitor l-a injurat în gura mare, în mod ordinar, pe I. Martin, directorul Școlii tehnice din Sibiu, șeful cabanei noastre nr. 12, amenințându-l cu bătaia, ca pe un burghez oarecare.* Deci, bătaia, în contextul apropiatelor reeducări ale clasei burgheze, aplicată ca metodă a luptei de clasă, se adevărește a face parte din aceeași sferă noțională.

În treacăt, semnalez apariția conștiinței lipsei de valoare socială a 'burghezimii', asupra căreia bătaia se poate oricând năpusti cu ...dreptate. E un prim pas către implantarea credinței în propria vinovăție a celui bătut.

Ideea reeducărilor își începe cariera în lagărul de la Caracal - singurul despre care avem mărturii memorialistice, pe când din celelalte încă n-a apărut nici o știre - își începe cariera, spuneam, în imediata vecinătate a sosirii unei comisii sovietice în lagăr, răsărită în locul celei de triere a reținuților, așteptată cu sufletul la gură de către lăgăriști. Este compusă din 4 ofițeri ruși, în frunte cu un colonel. Unul din cei 4 vorbea românește, făcând pe interpretul. Au stat de vorbă cu diferiți deținuți. Tonul a fost mereu major. Cei care vor mai face propagandă fascistă vor fi spânzurați aici în lagăr. Sunt aici funii și pari și se vor mai aduce. Mare înverșunare în contra "bandiților" și legionarilor cari vor avea să dea seama și în fața poporului român (p. 12).

S-a ițit și termenul "bandit", ca desemnând deținutul politic; el nu va lipsi niciodată de acum înainte din dialogul cu acesta, purtat de autorități, fie înalte, fie de la cel mai de jos nivel.

Iată convorbirea colonelului Borisov, șeful comisiei, cu unul dintre cei aduși în fața sa:

- Tu cine ești? - Sunt funcționar. - Ai fost în război? - Da. - Unde? - La Harkov. - A, te recunosc! Tu ești ucigașul copiilor mei. Te recunosc bine. Veji plăti cu viața ta! Intră în vorbă un al doilea ofițer: - Mareșalul nostru Stalin a declarat că nici în gaură de șarpe nu va scăpa nimeni dintre cei care mi-au schingiuit copiii.

Col. Borisov a vorbit și cu dna Codreanu, soția lui Corneliu Z.C. I-a pus în vedere că va merge la bărbatul ei... (idem). Să fie limpede: că o aștepta moartea, în calitatea ei de soție!

Amenințărilor le succed măsuri de ordin organizatoric menite să le facă victimelor viața mult mai grea:

Borisov a constatat că deținuții trăiesc aici prea bine. Asta nu-i viață de lagăr, ci de pension! Nu se admite să se aducă hrană din oraș, nici pachet de acasă. Să mănânce toată lumea numai ce se dă la cazan. Vor fi luate de asemenea și cuferele, în special cele de piele. Oamenii au prea mult bagaj (idem). Spre

cinstea comandantului român al lagărului, eliminarea hranei de acasă nu s-a pus în practică. Încă nu se creaseră ofițerii ce să asculte orbește de invadator și să devină călăii propriilor frați.

Rezultate există, totuși, iar ele sunt în spiritul sistemului aceleiași lupte de clasă: *Șefii de cabane, aleși de "popor", au fost înlocuiți, în mod dictatorial, prin noi șefi dintre muncitori* (p. 17). Divizarea deținuților, prin distincția clasei de proveniență - deși și muncitorii fuseseră reținuți tot datorită politicii lor naționaliste -, crează o pătură în aparență preferențială, cu oarecari drepturi asupra celorlalți și cu o situație mai vrednică de încredere.

Onisifor Ghibu, pedagog prin chemare, constatând situația culturală mizerabilă a închișiilor - care nu-și puteau continua exercitarea preocupărilor intelectuale, ori măcar, pentru cei în cauză, să-și fi completat educația și instrucția, profitându-se de prezența atâtor inși cu standard intelectual de primă mână - are ispita de a remedia lucrurile: *Azi am dictat lui Ginghină partea a II-a a Memoriului către căpitan în chestia Universității libere a Lagărului Caracal* (p. 19). Astfel avem în fața ochilor două încercări de a se contribui la dezvoltarea culturii și civilizației - ori îndreptarea lor - a celor de dincolo de sârma ghimpată. Una, formal denumită "reeducare", ascunzând, însă, o modalitate de umilire a celor supuși ei și de malformare a caracterelor; cealaltă, cu intenția clară de a se participa la îmbunătățirea, în domeniile numite, a pregătirii oamenilor, pentru ca, la eliberare, ei să plece cu adevărat mai bine pregătiți pentru a participa la viața comunitară spirituală a nației.

Reeducarea începe, fără a fi numită ca atare. Cum începe? Prin atragerea, în temeiul făgăduințelor unei eliberări dependente de aservirea la forma de atunci a comunismului, a unora dintre lăgăriști: *Ieri-dimineața, preoții semnau o adeziune la F.N.D., în schimbul căreia vor fi eliberați din lagăr. E și asta o metodă a timpului!* (p. 20).

O altă "metodă a timpului" constă în organizarea de "serbări" (mai târziu, în reeducările din 1963-1964, proiecții educative de filme și conferințe susținute de deținuți cu prestanță printre

cei alții). *La serbare au (sic!) participat și secundul căpitanului Popovici (comandantul lagărului; n. n.). Acesta a ținut la sfârșit o cuvântare spunând, în numele căpitanului, diferite lucruri în legătură cu trierea: nu se va ține seama de ce a făcut cineva ca legionar, în trecut, ci de felul cum a activat în ultimul timp și de felul cum înțelege să se încadreze în noul spirit de muncă și de viață. După serbare, secundul s-a dus în mijlocul țăranilor hunedoreni, cărora le-a vorbit timp îndelungat, spunându-le cam aceleași lucruri și făcând aluzii la unele practici românești binecunoscute în lumea politicianistă. Drept contrast a prezentat cazul mareșalului Timoscenko, care ajuns sus, nu s-a gândit nici un moment să-și înalțe neamurile și frații. Aceștia au rămas mai departe modești plugari în satul lor (p. 32). Vom constata ulterior că exemplul pedagogic al lui Macarenko va fi socotit stimulator la Pitești și Gherla.*

'Munca de lămurire', cum a fost ea denumită în practica uzuală, de la om la om, continuă să-și verse otrava. *Deținutul Dobre, care e un observator comunist, a vorbit azi la grupuri, mai mari de prin cabane și de printre cabane: popii sunt niște netrebnci, nu umblă decât să se îmbogățească. "Cloncanii" ai mari. G. Tătărescu, care a trecut dintr-un partid în altul, va fi curând dat peste bord! (p. 38). Probabil că dezacordul verbal de număr aparține agitatorului. Infiltrarea (sau temerea de ea) de comuniști în rândurile deținuților, rămâne pentru logica și bunul simț al celor din urmă unica explicație a comportării câtorva dintre ei, care, evident, fac jocul noului regim, precum acest Dobre. O gândire similară va circula și printre reeducații de peste câțiva ani: ei vor acredita formarea la Moscova, ori sub directa îndrumare a Anei Pauker sau cel puțin a lui Nicolski, a lui Eugen Țurcanu, despre care nimeni nu putea concepe că era un deținut ca oricare altul; oricum părea mult mai posibil să fi fost membru de partid, cu mistune în închisoare, decât fost legionar. Iar Dobre nu este singurul ispititor la Caracal: *Profesorul Isăceanu, de la liceul din Găești, îmi oferă astăzi spre citire, destul de insistent, broșura lui C. Dobrogeanu-Gherea: Ce e socialismul. I-am răspuns că aș fi mai bucuros de o carte nouă despre această problemă. Mi s-a răspuns că și cărțile cele noi, ca și cele vechi, tot numai pe Marx se înte-**

meiază. Isăceanu se oferea să-mi dea literatură de citit, exprimându-și speranța că mă voi încadra și eu în rândurile luptătorilor. I-am răspuns că eu viața întregă am fost un luptător (idem). Treptat, lucrurile se lămuresc: Profesorul Isăceanu, fost legionar, a trecut după 23 august la comuniști, luându-și la Găești rolul de conducere. Cei de sus n-au încredere în sinceritatea lui; în consecință l-au internat în lagăr. Mi-a citit câteva pagini din memoriul său de apărare. A desfășurat o vie activitate printre elevi, muncitori, profesori și public (p. 44). Este util să se cunoască 'ideologia' conform căreia a fost condusă țara noastră aproape o jumătate de veac, pentru a se ști cu exactitate cine sunt comuniștii: Aseară am asistat la o ședință improvizată de propagandă a lui Dobre, printre țărani și muncitori, lângă cabana noastră. Vorbea drastic, despre burghezie care a supt sângele muncitorilor, contra României: "Ducă-se dracului de Românie! Ce mi-a dat ea mie? Ea i-a susținut pe burghezi. Să fim români! Dar de ce să fim români? Ca să ne exploateze burghezii? Nu mai vreau să fiu român! Vreau să-mi meargă bine, atâta vreau!" (p. 47-48). Este curios că peste aproape cincizeci și cinci de ani, se va găsi un alt 'filosof' - valorând tot atâtea paralele ca cel de mai sus -, pe nume Pătapievici, care să-și deverseze lăturile peste capul aceleiași patrii, de pe poziții opuse, pasă-mi-te, lui Dobre, dar nu mai puțin egocentriste, murdare și lipsite de logică. Doar că Dobre și-a găsit 'nașul', spre deosebire de cel numit în urmă, care și-a găbjit și niște jalnici apărători dintr-aceiași clocot de zamă cu el: Aseară la raport, căpitanul Emil Popovioi (comandantul lagărului; n. n.) a interzis orice propagandă în lagăr, inclusiv pe a lui Dobre, care se vede că între timp a trezit nemulțumiri în rândurile deținuților (p. 48).

Lucrurile nu stau pe loc, mulțumite de trăncăneala acestuia sau a celuiualt. Un domn necunoscut, dezbrăcat până la brâu, purtând o cruciuliță de argint la gât, a intrat astăzi după apel în cabana noastră și, aproape fără nici o introducere, a citit "Declarația" care circula prin lagăr, într-o a 5-a ediție, apelând la cei ce ar voi s-o semneze. Nimeni nu-l cunoștea pe dl. respectiv. După câțeva vreme a citit-o a doua oară. Eu l-am întrerupt și l-am rugat să ne spună cine e? Mi-a răspuns: avocatul

Untermann. Mulți inși au semnat și din cabana noastră "Declarația". Inginerul Toth mi-a spus că Untermann e evreu botezat. Muncitorul Radu mi-a spus că e evreu.

Vor trebui cerute lămuriri de la căpitanul, căci inițiativele de felul acesta nu pot veni prin surprize, de la oameni pe care nimeni nu-i cunoaște (p. 62). Mai mult: Omul cu "Declarația" lucrează mereu pentru a câștiga prozețiți. Umblă îmbrăcat mai abitir decât ultimul proletar. Nu știu dacă o face anume sau întâmplător (p. 63).

Între timp, nu stă pe loc nici inițiativa profesorului Onisifor Ghibu de a întemeia o Universitate Liberă, măcar în rotunjirea ideii ei în cugetul propriu... Ce-ar fi dacă cei de sus ar permite o discuție politică neîngrădită a tuturor ideilor pro și contra? Să vie presa cea mare și în rubrici permanente să combată și să susțină legionarismul, fascismul, revizionismul! Nu ca propagandă - Doamne ferește de o asemenea meteahnă - ci ca demonstrare onestă a ideilor, a argumentelor, a torpilelor. În zece ani lumea s-ar dumiri complet. Să încercăm un asemenea lucru aici în lagăr, prin Universitatea Liberă (p. 41- 42). Se ajunge și la trimiterea, la comenduire, a anteproiectului pentru înființarea Universității. Doar că răspunsul acesteia va întârzia până la eliberare. O. Ghibu reia atacul. După ce P. P. Panaitescu solicită organizarea de conferințe publice și este refuzat, el pătrunde pentru a prezenta: "Expunerea de motive și Anteproiectul pentru o Universitate liberă a Lagărului de deținuți politici din Caracal".

Nu este singurul ce simte însemnătatea unui atare pas. Țăranul Sofronea din Drăgușul Făgărașului - om deștept, deși are numai 4 clase primare sau poate tocmai pentru că are numai 4 clase primare - îmi spune: "De ce nu se face aici în lagăr o școală, unde să învățăm și noi una-alta? Luați fără nici o vină de la plug, măcar să nu ne pierdem degeaba vremea pe aici". Îmi cere cărți de lectură pe înțelegerea lui. Îi face vinovați de stările de acum din țară pe intelectuali care i-au învățat pe oamenii simpli, împărțindu-i în partide.

(...) Ce interesant va fi, în cadrul Universității Libere, dacă va lua ființă, secția muncitorilor agricoli. Să-i vezi la un loc pe țărani din Drăguș și Corbi, pe cei din Bucovina, pe cei din

Regat, pe moldovenii de la Dorohoi și pe sașii din Gușterița. Să discute ei probleme de agricultură comparată și chestiuni de organizare și conducere a statului viitor (p. 57-58).

Mai ține câte o lecție, mai vorbește despre cultură și civilizație, subliniind că nu grăirea are greutate ci cele ce face omul pentru instaurarea lor. Primește de acasă o geografie, două cronici istorice, **Basmele** lui Petre Ispirescu, **România Pitorească**, **Munții noștri**, **1001 nopți**, o carte de gospodărie rurală, **Bucoavne și istorisiri**, să le dea țăranilor colegi de suferință, spre lectură.

Învățătorii, foștii săi studenți, îl înconjoară cu pasiunea studiului și-l îndeamnă să treacă la crearea Universității, înainte de a sosi aprobarea oficială, ce întârzie exasperant.

Până atunci, sistemul 'reeducării', adică al creerii unei conștiințe de clasă, prin mijlocirea 'pedagogică' a gradațiilor ce păzeau conștiințele din lagăr, continuă tot mai apăsător. *Ghebercof-tatăl mi-a spus azi-dimineață că a auzit cu propriile lui urechi pe-un plutonier din comandamentul lagărului spunându-le muncitorilor Gregorian și Toma, care se plâneau că nu le ajungea pâinea: "Luați de la cei ce au. Jefuiți pe burjuii, căci sunt destul în lagăr" (p. 82). Sau: Isăceanu (...) s-a plâns că e persecutat pentru că e comunist. Să fie aceasta o indicație oficială din partea celor de sus? (idem). Parcă-i auzim pe Țurcanu și pe acoliții săi, intrați în prima cameră aleasă pentru declanșarea bătăilor împotriva deținuților, când răzbiți de acțiunea de revoltă a acestora, care i-au pus la pământ pe noii veniți - pe ei, 'comuniștii!' -, cum se plâneau organelor administrației penitenciarului Pitești (ce așteptau înarmate cu bâte, centiroane și altele, după ușă, acest semnal) că deținuții au sărit să-i bată pentru convingerile lor...*

În acest context se cuvine remarcat faptul că nu toți lăgăriștii acceptau jocul celor dați cu puterea - deși majoritatea închideau ochii, datorită unui spirit de toleranță și purtare civilizată greșit înțelese. *Ieri după apel a fost aici un meci de voleibal. După terminare, Isăceanu s-a ridicat pe un scaun, vrând să vorbească celor vreo 500 de inși despre noi și despre vremurile noi. Când a apucat să spună că noi cei de aici suntem reprezentanții lumii păcătoase care se duce, a fost între-*

rupt de unii cu cuvintele: "nu toți!", apoi a început să fie huiduit și fluierat până ce s-a dat jos. S-a retras apoi în alt loc, de unde la stăruința câtorva a început din nou să vorbească, zicând: "Manifestația dvoastră de simpatie de acum este o dovadă că împotrivirea care mi s-a arătat dincolo nu are nici o bază". La aceste cuvinte au început din nou huiduielile și fluierăturile, încât a trebuit să se retragă din nou. Lumea nu înțelege ce rost are inițiativa lui Isăceanu. Mulți se tem că ea va avea urmări defavorabile pentru noi, luându-se manifestația în contra lui Isăceanu ca o manifestare a sentimentelor reacționare. În realitate, lumea nu admitea să se discute în nici un fel politică. De altfel, nici perseverența lui Isăceanu nu pare a fi prea agreată în lagăr (adică, probabil, de către căpitanul comandant; p. 91). Oare această temere de a nu deranja cerințele puterii, prin înlăturarea de la cuvânt a lui Isăceanu, să fi fost reeditată în sufletele unora dintre cei trecuți prin jalea demascărilor către care ne îndreptăm? să fi devenit ei ucigași doar pentru a nu supăra Securitatea?

Se profilează o 'reeducare blândă', cu caracter mai ales ideologic: *Ministrul* (subsecretarul de stat Tudor Ionescu, de la Industrie și Comerț, allat în inspecție la Caracal; n. n.) e de părere că, într-adevăr, lagărele trebuie să se ocupe de reeducarea deținuților, în care scop trebuie să vină conferențieri din afară (p. 116). Cu atari reeducări s-a încheiat temnița politicilor, în 1963-4; numai că n-au fost invitați conferențieri din afară, ci deținuți celebri, fruntași legionari fără pată, au fost plimbați prin țară și readuși să laude în fața colegilor deținuți realizările regimului comunist.

Cele prezentate aici despre 'reeducare' în lagărul de la Caracal este posibil să nu fie prea convingătoare pentru cei care cunosc cu adevărat ororile reeducărilor începute în 1949. Insist că în paginile de față este vorba despre tentative naive, inconstante, fără urmări evidente, fie tentative de atragere a deținuților către partidul comunist sau noul regim, fie de învrăjbită a deținuților între ei, pe criterii de clasă, fie de umilire a lor prin redactarea unor memorii diverse în care își puneau, mai mult sau mai puțin, mai țipător sau mai discret, cenușă-n cap, cerând iertare în temeiul unei aderări vagi la

Principiile aduse de ruși în țară.

Spre deosebire de acest câștig oarecum indiferent - ce nu este altul decât demonstrația că, sub patronajul sovieticilor, s-au încercat variate soluții de reeducare a deținuților politici naționaliști -, cele ce urmează a fi prezentate imediat în continuare constituie o nu se poate mai elocventă mărturie a ceea ce se petrece în sufletul deținutului acuzat fără întrerupere că e vrednic de reeducare deoarece este VINOVAȚ, oricât de bine pregătit se află el, de cult, de stăpân pe sine. Or, cele trăite în intimitatea subconștientului său contribuie la înțelegerea marilor și spectaculoaselor prăbușiri spirituale produse la Pitești și Gherla, datorită cărora bărbați cu un caracter ferm, încercat, neîndoielnic, au ajuns a crede în minciunile ce le erau repetate neîncetat timp de luni de zile, despre vinovăția proprie, a rudelor și prietenilor lor, a pildelor umane alese drept faruri în viața de zi de zi. În urma acestor îndoctrinări mecanice, personalități de excepție s-au transformat în bătauși criminali, ducându-și activitatea inumană în numele comunismului și al muncitorimii, ori în turnători murdări care credeau că prin vânzarea fraților lor grăbesc înpământenirea erei paradisiace preconizate de Karl Marx.

Despre învățători - dar și despre sine însuși - Onisifor Ghibu scrie: *Tot ce putem și trebuie să facem aici e: să nu uităm că suntem educatori, ai noștri și ai altora. În consecință: să căutăm a învăța cât mai mult și în viața de lagăr și din ea. Ea ne oferă enorm de multe posibilități pentru asta. Să ne facem reeducația, prin meditare, observație, convorbiri, muncă de tot felul. Să adâncim aici, intimiști, problemele fundamentale ale existenței noastre individuale, naționale și omenești. Să ieșim de aici cu o învățătură mare pe toată viața. Metenie, adică schimbare de gândire.*

În rândul al doilea, să fim educatorii altora. Prin exemplu, ca purtare și ca activitate. Să nu irosim vremea, ci s-o întrebuintăm în mod înțelept. Să vadă orișicine în noi pe educatorul propriu și al națiunii. Apoi, printr-o acțiune de fiecare clipă, pentru ridicarea umanității în oameni, a demnității contre vorbelor triviale, a jocului de cărți, chiar a fumatului, în forme discrete. Curățenie. Democrație curentă (p. 79). Toate bune (și e

prea puțin spus!). Magistrale directive ale dascălului pentru foștii săi ucenici, astăzi colegi de suferință cu el! Dar, constat, noțiunea 'reeducăției' necesare, de neeludat, a prins roade. Iar dacă 'reeducăția' este necesară celor o dată pentru totdeauna bine educați - astfel încât să educe bine pe alții, dacă 'reeducăția' este necesară precum o preconizează pedagogul, înseamnă că și vină există. Cercul vicios se închide: dacă vină este, 'reeducăția' se deduce ca o nevoie urgentă.

Într-un bruion al unui memoriu adresat Regelui, autorul jurnalului consemnează:

"De la 1922 încoace suntem într-o tensiune înfiorătoare: Ucideri monstruoase, cruzimi de care aproape că n-a pomenit istoria noastră. Ne-am compromis în fața străinătății și am ajuns să ne disprețuim pe noi înșine, nemaiaivând încredere în noi.

E un moment pe care Majestatea Voastră trebuie să-l înțelegeți. Vi-l strigă de profundis, din lagăr, un om care se apropie de sfârșitul vieții sale și care nu mai cere nimănui nimic pentru sine, dar care nu vrea și nu poate să moară într-o Românie mutilată, nenorocită și rușinată, ca cea de astăzi, fără să întrebe, cu toată gravitatea momentului, pe contemporanii săi: încotro și până când?"

(...) "Fixarea momentului istoric actual. «Nu sunt vremurile sub cărna omului». Și, totuși, suntem platnicii greșelilor de mai înainte. Ce-am făcut de la 1919-1940? Ne-am devorat unii pe alții, uitând, din pricina ambițiilor și intereselor noastre personale, patria eternă. Am fost «liberali», «țărăniști», «averescani», «cuziști», «legionari», «comuniști», dar n-am fost nici români, nici creștini, nici oameni". "La 1940-1941 am ajuns la scadență. Ori ne învățăm minte, ori pierim! Niciodată, de o mie de ani încoace, n-am fost la un impas atât de grozav. Putem pieri și ca stat și ca neam. Dacă vrem să trăim ca neam, trebuie să urmăm anumite legi și să ne impunem anumite obligații mai presus de orice. Trebuie să lichidăm cu orice sacrificii și în mod eroic trecutul care ne apasă ca o povară de plumb. Trebuie să vie și o împăcare frățească, o "tranga Dei" - iertare și îndreptare!"

(...) "Sunt pentru lagăre. Să fie duși în lagăre și reeducați,

timp îndelungat, toți paraziții societății și ai statului, care n-au muncit nimic, ci numai au speculat și exploatat statul și poporul. Printre ei, toți babilii și toți beii care au mâncat cu lingura cea mare bunătățile țării prin străinătăți, îngrijindu-se numai de burta și de punga lor și care huzuresc azi în belșuguri nerușinate. În lagăre cu atâția foști miniștri, care n-au făcut decât să-și aranjeze interesele și ambițiile și care au trădat țara de câte ori interesele lor o cereau! La lagăr cu toți trădătorii vechi și noi, cu toți îmbogățiii, nababii, cu toți speculanții care au scumpit viața în gradul de astăzi! Cu toți leneșii și chiulangiii, cu denunțareații mizerabili, cu semănătorii de anarhie! Iar lagărele să fie institute de reeducare. Să nu scape de ele nimeni, decât cu condiția confiscării averii, în folosul statului, și cu aceea a îndreptării spre o muncă efectivă.

Să nu se uite nici lagărele de femei. Pentru femeile care au trăit prea bine și prea ușor în lume, fără să lucreze nimic, decât doar prin vanitate și ambiții..." (p. 95-96; între ghilimele se cuprind diferite consemnări scrise pe bucățele de hârtie și acum copiate de autor în Ziar).

Denunțarea luptelor dintre partide, 'trădarea' țării, îmbogățirea fără muncă, a huzurului, a imoralității etc., ca impunând reeducarea în lagăre, prin muncă fizică, a bărbaților, ca și a femeilor, începe să semene prea tare cu cele pe care ani imediat următori le vor aduce tuturor acestora. Și citim printre rânduri influența propagandei la care deținuții erau supuși, până la a-și uita de sine și a face declarații în cheia muzicală folosită de învingătorii lor, văzând singura soluție în reeducarea al cărei contur sumbru se profila în aerul amenințător.

Excelente dovezi că mintea deținuților fusese deja coruptă, cu ajutorul termenului 'reeducare', furat din pedagogie, bine sunător și plin de promisiuni misterioase, amirosind a eliberare și a încheierea păcii sociale cu comunismul.

Dar practica înainte de orice: *Când în sala de lectură se făcea slujba Sf. Maslu, în sala vecină, despărțită numai cu niște scânduri mari, alți 3 preoți, printre care și părintele Bunea, participau la o ședință a cercului (clandestin) de studii comuniste, la care erau prezenți vreo 40 de inși, în frunte cu Isăceanu (p. 130). Activitate specifică O. D. C. C.-ului de la peni-*

tenciarul Suceava (Organizația Deținuților ou Convingeri Comuniste), din care se va mândri Eugen Țurcanu că face parte și despre care vom afla vești în multe memorii. De cât timp ar fi avut nevoie Securitatea pentru a-i face pe membrii cercului de studii comuniste să creadă că urmau a se elibera dacă, prin tortură, izbuteau să-i aducă pe toți lăgăriștii la convingerile lor? Nu de mult timp. Însă acesta lipsea, la Caracal. Comunismul nu era perfect înstăpănit în România, iar aliații încă-și așteptau ochii asupra bolșevicilor și-i păndeau de respectau hotărârile internaționale, în caz contrar riscând a fi penalizați - că ce altceva li se putea întâmpla, când Occidentul capitulase în fața lor, fără s-o mărturisească?

Până și un pedagog și filosof (prin studii) ca Onisifor Ghibu se simte gata să treacă la pedepsirea celor de pe partea sa a baricadei, sub influența propagandei; nu că ar fi devenit, peste noapte, comunist; însă, păcatele burgheziei (*sic!*) acum le vede mai clar. Și nu este conștient că e gata a se alia cu dușmanii ei cei mai feroci (care sunt și ai lui), tocmai atunci când ea e lipsită de apărare și înghesuită cu spatele la zid. O astfel de modificare a cugetării intră în planurile 'reeducatorilor': cu osebire cei aleși se cuvine să gândească la fel cu ei, căci vor fi crezuți de cei mulți și proști. *Ce moravuri în "lumea bună". Numai bani, lux, petreceri și adulter. Femei care nu fac absolut nimic decât să topească pe marii financiari și bogățani. Culmea decăderii morale. Astea și ăștia ar trebui duși la lagăr, pentru câte un an de zile, la viața ultrasimplă și la muncă. Dar nu lagăre ca cele de ieri și de azi. Viață cu program. "Conițele" să fie învățate să lucreze și să trăiască muncind. Dimineața, scularea la 5-6. Imediat, exerciții fizice de înviorare, cu spălarea în aer liber, din sticlă. Apoi, rugăciune comună cu o meditație adâncă, impresionantă. Servicii divine, cu spovedanii și împărtășanie în fiecare lună, serios, frumos, înălțător, curățitor. Lectură absolut selecționată. Din Biblie, din cărțile sfinte, din cărți de știință, de luptă. Nici un singur roman! Nici măcar de cele bune. Cărți de gospodărie, de lucru manual. Să învețe bucătăria. Să gătească pentru lagăr. Fără nici o milă și considerație. Răul e atât de general și adânc, încât cu mijloacele obișnuite nu se poate face nimic. În Rusia burghezia păcătoasă a fost ucisă și*

maltrată. În mare parte pe bună dreptate. Noi să încercăm reeducarea aspră. Mărturisesc că experiența mea de lagăr m-a făcut să devin apărătorul acestei instituții, care însă trebuie radical reformată, pentru ca să-și atingă scopul. Să se utilizeze toate experiențele și să se dea problema în mâini pricepute, oneste și energice. Urmează marea surpriză! Eu m-aș angaja la o asemenea operă. Dar, câte lagăre ar trebui în țară. Doamne! (p. 165). Asemenea galimatias naște lectura cărții unui Zaharia Stancu: **Zile de lagăr...**!

Doresc să pun în fața cititorului un fragment în care va găsi adevărata trăire a lui Onisifor Ghibu, din lagăr, pentru ca el s-o compare cu cele de mai sus și să se minuneze cun de semnatarul ei a putut pune pe hârtie și celelalte. Nu există nici o altă explicație - valabilă pentru reeducări în general, indiferent de perioada lor, de intensitate și metodele aplicate în cadrul lor -, decât: dezzechilibrarea minții celor supuși reeducărilor. Iată la ce mă refeream:

Mă uit pe fereastra cabanei. Trece fel de fel de lume, în sus și în jos, fără altă treabă decât a momentului. Parcă n-ar fi o realitate ce se petrece sub ochii mei. Să fie adevărat că există lagăre și că eu sunt internat de aproape patru luni în lagăr? De ce și până când? Voi mai scăpa dintr-un asemenea iad moral? Mai există dreptate, logică, omenie sau i-a luat locul gelozia, delațiunea, chiulul și mediocritatea? (p. 190).

Cititorul se cade să remarce că burghezia, mai ales femeile acestei clase, este și sunt condamnate, în textul de mai sus, la lagăr, fără vină, fără încălcarea vreunei legi: doar pentru că este BURGHEZIE! Și se preconizează crearea a suficiente lagăre pentru ca să nu scape nici un membru al ei. 'Imoralitatea' ei este indiscutabilă! Ea nu trebuie dovedită, de la caz la caz; nu! E inerentă, dacă au declarat-o rușii ca inerentă, drept care au sortit-o morții. Sexul slab nu are alt de făcut decât să gătească și să spele. Când autorul însuși a spălat nu mai știu ce rufă, a exclamat că o face pentru prima oară în viață; și ce mândru era de această realizare. Dar socotește că este mai 'educativ' să rezerve atari mândrii femeilor... Iar pentru a nu li se strica gustul pentru ele, să nu mai aibă acces la proza de ficțiune, că ea strică moralul și stârnește visările despre o viață mai bună, nu

ca broșurile gastronomice și de lucru cu acul recomandate cu tărie. Până și cada de baie este dăunătoare! Cum de, peste noapte, cel care se vaită tot la două zile de cât îi este de insuportabilă existența în lagăr se declară gata să se ocupe de prapionirea altora, și mai ales a femeilor? Astfel s-a stricat mecanismul raționării și în 'reeducările' cele fioroase, când insul bătut, speriat că a fost zdrobit sub bătă, îngrozit că a făcut-o însuși cel mai bun prieten al său, scârbit a i se urla în față că cei care-l torturează au devenit 'comuniști', când el îi cunoaște prea bine pe călăii ca legionari, la un moment dat preia din mers crezul opresorilor și devine, la rândul său, 'comunist' și călău. Și pune mâna pe bătă. Aceasta este antipedagogia! Ea începând a-și da roadele cu 'demascarea externă', când deținutul se acuză pe sine și își acuză rudele, profesorii, șefii, clasa socială, de cele mai de neînchipuit sacrilegii morale, pentru ca doctrina partidului să se adeverească, indiferent cât este ea de falsă.

Acuzând aiurea modul în care se desfășoară unul dintre 'festivalurile' menite să participe la reeducarea muncitorimii dintre sârmele ghimpate, Onisifor Ghibu redevine același critic sever al celor ce se înfăptuiesc din voia și porunca silnică a conducerii.

Ieri a fost pe terenul de lângă cabana noastră un festival artistic dat de muncitori. Un cuvânt de deschidere, anunțat anonim în program, rostit de Elefterescu către muncitori. "Aceștia sunt: muncitorii industriali, țărani și intelectuali". În concluzie: toți să se înscrie în Partidul Comunist, care e partidul libertății etc. Au urmat două recitări spuse de unul care zice că de 35 de ani face astfel de recitări: una, elogiul meseriilor, alta cu un mic funcționar, care se întoarce dimineața de la birou mult mai devreme și-și găsește nevasta în pat cu șeful său de servicii. Apoi un "scheci" în 3 cu subiectul în jurul chiriei neplătite. Morala: să scapi prin șmecherie de datorie. "Ai chitanță? Ai martori? Dacă nu, du-te și te aruncă în gărlă!". Ce atmosferă estetică, morală, socială și națională! Câteva arii la vioară, de directorul "Coroanei" din Brașov, clasice și românești, frumoase; două cântece la acordeon de fetișcana Plătoreanu, mi se pare. Parodieri de poezii de muncitorul Dobrescu și de farmacistul Cucu, cu haz și cu talent, cel din

urmă. Apoi, o comedie de autor neindicat: Miss România, jucată în mod ordinar, fără nici un fel de artă, de muncitori. Diletanții din Săliște, meseriași, erau de o mie de ori mai bine și ca alegere a piesei, și ca joc. Aici nu se pune nici un preț pe artă. Ceva brutal, ordinar, lipsit cu totul de orice motiv de înălțare sufletească, nici socială, nici estetică, nici etică (p. 180). Tocmai această absență a înălțării sufletești este urmărită, că dacă "înălțare sufletească" ar fi, cum să se mai înscrie deținuții în Partidul Comunist?

Festivalele se înmulțesc, pentru că se apropie eliberarea treptată și lăgăriștii trebuie pregătiți pentru viața de compromis ce îi așteaptă afară. După-amiaza a fost ocupată cu festivalul organizat pe neașteptate de tineretul progresist și de partidul comunist, cu toate că abia cu două zile înainte avusese loc un asemenea festival. De astă dată se simțea însă că o să mai fie și altceva. Tribuna era capitonată cu covoare roșii, iar deasupra ei erau fixate tablourile M.S. Regelui, mareșalul Stalin și Gheorghiu-Dej (Stalin seamănă în această fotografie cu Eminescu, iar Gheorghiu-Dej cu un ocnaș). Festivalul a fost deschis de unul din cei doi elevi de clasa VII de la Liceul din Slatina care a vorbit în numele tineretului progresist, declarând că el e vechi comunist, lucru pe care până aci nu l-am știut. Discursuri, recitări, muzică. Toți oratorii au făcut elogiul guvernului și al partidului comunist, stăruind ca toată lumea să intre în rândurile acestuia. Foarte multă lume aplauda. Atenție! Totuși autorul este conștient de cele ce se petrec în lagăr: A fost un prilej de înregistrare a procesului de transformare sufletească a maselor de la o ideologie la alta. Oamenii care până ieri erau legionari, azi sunt comuniști convinși. Dar, cine ar putea ști până când va dura noua stare sufletească? (p. 182-183).

'Cercurile de studiu' nu rămân în urmă: Ieri s-au întrunit vreo 20 de învățători să discute chestia atitudinii politice pe care ar trebui s-o aibă în împrejurările actuale corpul didactic primar. Onel m-a invitat și pe mine. Având informații despre consfăturile similare ale profeților începute alaltăieri în sala de lectură nu m-am prea însuflețit pentru o asemenea inițiativă, care nu se poate desfășura în libertate de gândire. Or, fără li-

bertate nimic nu se poate. La intrunire a fost chemat și preotul Vancea, care acuma e comunist pe față și exponent al Comandamentului (p. 185). Iar cele mai grave rezultate ale noii orientări sunt consemnate în cele ce urmează: Din realizările lagărului ca institut de educație și reeducație: Elevii de liceu, ruși de la studii și aduși aici, s-au constituit într-o bandă de hoți care au furat fel de fel de lucruri de prin cabane. Alții, acum, ca să scape, s-au făcut comuniști și au luat conducerea tineretului progresist (p. 186).

Două grupe profesionale se zbat să intre în grațiile noii puteri; ceea ce este mai grav e că, prin pregătirea și răspunderea lor, ele modelează sufletul omului: preoțimea și învățătorimea.

Preoții se agită mereu; se inițiază și încearcă să se adapteze la noua situație. Autorul principal este Vancea de la Arad. (...) O convorbire cu preotul Bădnărescu, care pare a fi conducătorul în mișcarea preoțească, afară de Vancea: "Când vicleanul vrea să mă ducă în prăpastie, eu îl iau de braț și merg cu el, păzindu-mă după puteri" (p. 183).

Semnarea Acordului de la Postdam reface spiritele, care-și revin puțin din marasmul ce le absorbise: *Ce decădere sufletească în lagăr, clipă de clipă. Simți zilnic cum se descompune sufletul neamului. Parcă se destramă neamul însuși, de la o zi la alta (idem).*

Iar dacă deținuții își recapătă încrederea în viitor, pe urmele ei răsare încă o dată o brumă de demnitate. *Foarte multă lume înfierază pe preoții care s-au "prostituat" fără nici o rușine, în special cei din Vechiul Regat. Sunt înfierați și învățătorii, care pentru a scăpa, se pretează la orice (p. 189).*

Recenta îmbunătățiri a stării morale (a celor și așa buni) nu influențează prea mult degringolada acelor lipsiți de caracter. *Am participat la festivalul organizat de Elefterescu, de astă dată în cadrul ziarului de perete. A vorbit el, mai întâi, apoi a ținut o conferință savantă despre comunism "profesorul universitar" (recte, fostul conferențiar al lui Ică Antonescu) Radu Ivănceanu, apoi cânturi, recitări, magie modernă de Eugen Pop, elevul de liceu de la Sibiu, fiul învățătorului Matei Pop din Prisaca. De asemenea, o conferință despre stările economice și sanitare din URSS, de un căpitan, Marțianu, care a fost timp de trei ani pe*

frontul rusesc. Concluziile, pe care le trăgea la fiecare pas, constituiau o condamnare fără apel a României. S-a reprezentat apoi piesa "Partizanii" de un autor rus neindicat, cu uniforme și cântece rusești, traduse în românește. În sfârșit, au vorbit doi delegați ai partidului comunist din Caracal și Elefterescu, făcând apel la internați să intre în partidul comunist. A fost rugat să vorbească și plutonierul Chițac, care a citit un discurs, punând, între altele, în vederea celor ce scriu la "Jurnalul de perete" că se-nșeală dacă cred că colaborarea lor le va accelera liberarea. Activitatea lor este cunoscută la Comandament! Vorbește tare în contra fasciștilor și a reacționarilor care nu vor scăpa ușor din lagăr. Nu dă nimănui speranță. Vorbește în numele Comandamentului și ca membru al partidului comunist. Amintește și de semicentenarul morții lui "Engliš", care se împlinește tocmai la 5 august (de fapt: Engels!) (p. 190).

Același plutonier Vladimir Chițac, pe linia viitoarelor pângăririi ale familiilor deținuților, în reeducările de la Pitești și Gherla, într-o notă scrisă el susține că anumite soții s-au așezat la Caracal și se plimbă cu amanții, dezagregând astfel familia (p. 193).

Se înființează cursuri de limba rusă, conduse de un comunist: ing. Frimu. Până și Leonida Secrețeanu, al cărui portret făcut Căpitanului l-am admirat și l-am caracterizat ca probabil unul dintre cele mai bune publicate vreodată cu acest subiect, a compus un Imn al muncitorilor democrați, care a fost pus pe note de dr. Gavrilă Pop de la "Tribuna" din Brașov și executat de corul lagărului. Semăna cu o cântare religioasă. Același Secrețeanu, care colaborează și la "Jurnalul de perete", a mai avut la acel festival o poezie declamată cu talent și patos de Valer Moldoveanu. Tot el, Secrețeanu, a citit un comunicat al Comandamentului, dat de secretarul acestuia, plutonierul Chițac, prezent la adunare. (...) Am avut impresia că propaganda comunistă a prins mult mai mult în ultimile săptămâni în lagăr. Dar pe Isăceanu l-au debarcat de la conducere (p. 198). Există o contradicție aparentă între răbufnirea de libertate adusă de Conferința de la Postdam și afirmația autorului cu privire la intensificarea încrederii în propaganda oficială în ultimul timp. Ea este motivată: cei care se bizuiau pe Aliați își

redobândiseră nădejdea că acela ne vor salva și se scuturau din mrejele întinse către ei, denunțând pe cei ce rămăseseră agățați de credința că totul era pierdut, deci că trebuiau să-și salveze pieile cu ajutorul regimului; pe când aceștia, apropiindu-se eliberarea făceau eforturi tot mai mari să fie băgați în seamă ca reeducați, deci oameni ai viitorului. De remarcat că situația unui trădător, a unui acceptant al propagandei, nu era nicio dată sigură: Isăceanu a fost debarcat! Aceeași greșală ca el urmau s-o facă Țurcanu și acoliții lui de crimă: au crezut până în ultima clipă că, eliberați, vor primi grade de anchetatori, răsplătiți fiind astfel pentru fără-de-legile lor. N-au primit decât gloanțe.

Oricât de vinovați îi găsește Onisifor Ghibu pe clericii din Vechiul Regat, tot la un ardelean îl duce condeiful când este să incrimineze pe careva cu obrăzar comunist dintre prelați: *Preotul arădan Vancea a ținut o conferință despre rolul preotului în fața noilor stări de lucruri. De la tribună politică, în loc să fi vorbit, el sau altul, de la amvonul sau de la altarul capelei sau bisericii!* (p. 205).

Lui Elefterescu și lui Vancea, așa-zisul preot, le revine să rămână încă nițel la putrezit, că asta era plata comuniștilor; între timp, ei mai căpătau o țară de libertate (aidoma lui Țurcanu), să asigure credincioșia reeducaților sloboziți. *Cei plecați ieri din lagăr, la poartă au fost încolonați, cei vreo 70 de preoți în frunte, și cu steaguri înainte, au defilat prin oraș, până la sediul partidului comunist, unde au manifestat și unde au ținut discursuri, Elefterescu și Hodoș, neeliberați dar lăsați liberi ieri, în acest scop, și preotul Vancea de la Arad.*

Se dovedește că lagărul și-a realizat, în mare măsură, scopul de reeducare. Legionarii, fasciștii și reacționarii au fost dați pe brazdă!

Reprezentantul Ministerului de Interne, inspectorul general Tănăsescu le-a vorbit, în lagăr, celor eliberați, comunicându-le că eliberarea lor este un "act de clemență" a dlui ministru Teohari Georgescu. Dacă, afară, nu se vor purta bine, vor fi aduși din nou în lagăr (p. 206).

Lucrurile seamănă tot mai mult cu cele ce aveau să se petreacă mai târziu, numai că nu în aceeași ordine. Tehnica

reeducărilor, prin tatonări, se perfecționează. Prin cabane se aleg comitete care să facă reeducarea deținuților în direcția nouă (p. 207). Iar ca dezvoltare a informației: Ieri s-a constituit, la inițiativa croitorului sibian Romul Munteanu, Comitetul cabanei noastre, în vederea reeducării. Acum, la mult așteptatul spart al târgului. Am luat și eu cuvântul, stârnind discuții interesante. Învățătorul Onu a propus să fiu rugat să iau eu conducerea Comitetului. O mulțime de inși au aplaudat propunerea. Bineînțeles că propunerea n-a fost pusă în discuție de conducătorii ședinței, inginerul Frimu și Anastasescu (idem).

Onisifor Ghibu constată parcurgerea etapei preliminară a reeducărilor și modificări de seamă în 'spiritualitatea' lagărului. Lagărul a ajuns la un punct de maturitate a sa, care trebuie fixat și aici.

Sămânța aruncată de Isăceanu a rodit peste așteptări. Ce e drept, nu pentru el, ci pentru alții, mai abili decât el. Au secerat, unde a semănat acesta, d-alde Elefterescu, Albu și alții mai mici, al căror număr e în creștere continuă.

Cu ce să încep?

Cu organizarea comitetelor gospodărești pe cabane. Pretext pentru propagandă comunistă, mai mult de suprafață și de asmuțire, decât de fond și de muncă. La noi, în cabana 12, frânele sunt în mare parte în mâinile ungușorilor și sașilor: Sipos, Varga, Toth. Lindina de Romulus Munteanu este o nulitate puțin ofensivă, fără importanță.

Comitetul strânge mereu fonduri pentru "Jurnalul de perete", care este un instrument de propagandă comunistă, sovietică și rusească. Conținutul ultimelor numere este aproape în întregime rusec. (...)

Comitetele își dau concursul și la organizarea festivalurilor comuniste, care întrec orice margini de bun simț și de demnitate. Oratori frazeologi fără nici un fond și fără nici o convingere. Artiști dramatici de josnică specie, care batjocoresc, inconștient, arta. Piese teatrale rusești, într-o formă românească lamentabilă. Cântece rusești, cântate în rusește, de corul condus de dr. Gavrilă Pop de la "Tribuna" din Brașov, cântece nemțești și săsești executate de un cor de sași, "Imnul muncitorilor", pe versuri de Leonida Secrețeanu și muzică de

Gavrilă Pop. Nici un cântec românesc, național, niciodată un "Trăiască Regele". O beție de confuzie, de ordine, de vulgar, de lichelism, de decrepitudine morală și națională. Dacă ne-ar judeca un străin după asemenea manifestări, ar trebui să tragă concluzia că suntem ultimul popor.

Au fost câteva zile de activitate febrilă a comitetelor de cabane și a "celulelor", care nu sunt altceva decât "cuiburi" ca ale legionarilor. Au început să organizeze ședințe pe cabane, cu conferințe etc. (...) Se pare că avalanșa nu mai poate fi oprită.

(...) Când "patrioții" și "democrații" din lagăr au simțit că situația guvernului se clatină, au lăsat-o mai domol cu propaganda și au încetat și cu conferințele pe cabană. Mai mult chiar, a început să le fie frică de bătaie și, în consecință, să facă pe mironosițele nevinovate, lăsând unii din ei să se înțeleagă că nu sunt tocmai atât de comuniști cum s-ar crede, ci doar, așa, de ocazie.

(...) Nu trebuie să uit să înregistrez apariția numeroșilor codoși, informatori, delatori și denunțianți, de care e plin lagărul. Spița lor e cultivată în grup de Comandament (p. 209-210).

Parcurgând această sinteză, ne dăm seama de însemnătatea fiilelor lui Onisifor Ghibu, ce ne lasă singurele mărturii pe viu asupra începutului reeducărilor și suferin, ca cercetători ai atitudinii scriitoricești față în față cu ele, că restul mărturiilor propuse istoriei literare a detenției constituie numai amintiri, deci mărturii trecute prin sita uitării, iertării și a rememorării succesive.

Este momentul să prezint o altă față a reeducărilor, de fapt a autoreeducării petrecute în acest lagăr, care și ea precede cele ce urmează a fi înregistrate la Suceava, premergând reeducărilor propriu-zise, conduse de Țurcanu. Aceste evenimente sunt legate de personalitatea lui P. P. Panaitescu, om al condeiului, deci cu atât mai interesant pentru o **Istorie a Literaturii Române de Detenție**.

Puterea, știind prea bine că singura forță ce i se opunea și risca să rămână o amenințare pe viitor era aceea a legionarilor, întinse o mână extremei drepte. E vorba despre *declarațiile de la Botoșani ale ministrului de Interne Teohari Georgescu, că*

legionarismul a fost o mișcare sinceră, dar a dat greș... (p. 97).

Acest eveniment a avut efectul scontat la unii membri ai legiunii. Avocatul Stănescu, șeful cabanei 14, cu care am stat astăzi de vorbă despre legionarism și care, în fond, e de acord cu mine, mi-a spus că P. P. Panaitescu, plecând de la declarațiile ministrului de Interne Teohari Georgescu, făcute la Botoșani, a alcătuit un memoriu-declarație în numele legionarilor, menit a duce la lichidarea stării de astăzi a celor ce au aparținut acestei mișcări. S-ar părea că P. P. Panaitescu ar vrea să netezească drumul spre comuniști pe seama legionarismului.

Stănescu nu găsește întemeiat memoriul și nu l-a semnat. Dar l-ar fi semnat până azi dlmineață vreo 80-90 de inși. Eu i-am spus deschis părerea mea, că este momentul să se lichideze acum capitolul legionarismului pentru totdeauna, în mod onorabil și folositor pentru neam. Asta nu se poate face prin declarații către un ministru sau un guvern, ci printr-un memoriu serios către Rege (...). El avea oarecare rezerve, temându-se că Regele nu va putea face nimic. Eu i-am înlăturat toate argumentele. De altfel, ieri am vorbit mult în chestiune și cu Bodogaie, dar nu i-am făcut cunoscut punctul meu de vedere, mai ales nu metoda pe care o cred ducătoare la scop (p. 100-101).

Numărul semnatarilor tot crește, ei punându-și nădejdiile, pe de o parte în înțelepciunea politică a omului de știință ce ajunsese la formula declarației-memoriu, pe de altă parte în onestitatea vrăjmașilor - ceea ce demonstra că n-aveau habar cu cine intenționau să dea mâna, pentru că a face un pact cu comuniștii și a mai și crede în el însemna a fi total orb în materie de informație politică și incompetent în acțiune.

Ieri am stat, mai târziu, de vorbă cu Andrei Ionescu și P. P. Panaitescu, despre memoriul celor peste 300 legionari adresat ministrului de Interne. Le-am arătat că acesta nu rezolvă nimic și nici nu va fi luat în considerare. Îl socotesc chiar o greșală, dat fiind că el nu neagă existența mai departe a legionarismului în țară, ci se mărginește să spună numai că semnatarii nu mai fac parte din legiune de la 1941 încoace. P. P. Panaitescu îmi răspunde că nici nu vrea să rezolve problema; pe el îl intere-

sează numai soarta individuală a semnatarilor. Eu îi marturisesc că ar trebui pusă cu curaj întreaga problemă a legionarismului, care trebuie privită ca un capitol definitiv încheiat, printr-o adresă temeinică către Rege. P. P. Panaitescu nu crede că Regele ar putea face ceva. El ar avea o soluție radicală pentru legionarism: să-și dea mâna cu comuniștii și să distrugă burghezia română, care este o calamitate. El regretă că Regele a comutat pedeapsa de moarte a generalilor: aceștia trebuiau împușcați, pentru a pedepsi astfel cea mai ticăloasă taghnă a vieții românești. S-au și dus tratative cu conducătorii comuniștilor în sensul de mai sus. El fusese sortit să fie trimis la Tribunalul Poporului, ca directorul "Cuvântului" după moartea lui Nae Ionescu, dar conducătorii au renunțat la acest lucru... Al doilea care a tratat chestia cu comuniștii a fost Radu Gyr, care a fost, totuși, pedepsit. Se pare că comuniștii se tem de legionari, și mai ales, nu-i vor evreii. Deci, lucrul pare că nu se putea face... Eu mă mențin pe punctul de vedere al meu, declarând că aş accepta cu plăcere să discutăm contradictoriu cu câțiva legionari de marcă, problema legionarismului, dar el se teme că așa ceva ar fi considerat ca ședință de cuib.

După aceea, am vorbit cu Bodogaie, care mi-a spus că a semnat foarte nebucuros memoriul. Aproape că s-a certat cu P. P. Panaitescu, cu care acum a vorbit întâia oară. La fel mi-a spus asta, pentru a doua oară, Stănescu (p. 103-104).

Părerile privind soarta Țării (ce depindea și de atitudinea legionarilor față de comunism) ale lui P. P. Panaitescu sunt de-a dreptul scandaloase: a întinde mâna principalului dușman al Românilor, după spusele întemeietorului Legiunii Arhanghelului Mihail, constituie o negare a întregii activități și jertfe depuse de victimele oferite de cei de o credință cu el; a regreta că generalii, care au reprezentat opoziția la ateismul triumfător în vecina de la Răsărit, n-au fost executați de către rivalul politic comun arată o lipsă de consecvență stupefiantă. A socoti burghezia română drept vinovată în întregul ei seamănă nespus cu atitudinea comuniștilor față de ea, a celor dispuși permanent să nu ia în seamă individul, cu drepturile lui, ci doar grupul, pentru care individul este făcut răspunzător.

tor, ceea ce este aberant. Iar a afla că Radu Gyr a purtat tratative similare alor sale explică acceptul poetului de a conferenția în 1963 în favoarea regimului comunist, în fața colegilor săi de detenție ce-l priveau ca pe o ultimă nădejde și stânca de care se agățau în dîsperarea lor metafizică, după cum explică și colaborarea sa literar-propagandistică, de după eliberare, la revista M.A I.-ului destinată înșelării românilor refugiați în străinătate, asupra stărilor dezastruoase din patrie.

Acțiunea lui P. P. Panaitescu dă oarecare roade: *P. P. Panaitescu s-a întors ieri de la București, unde a avut tratative cu guvernanta în vederea eliberării legionarilor. Pactul e făcut în condiții care sunt apreciate în mod variat de legionari. Își așteaptă trierea în zilele acestea* (p. 200). E regretabil că informarea noastră asupra acestor tratative și rezultatelor lor se oprește aici, în *Ziarul* lui Onisifor Ghibu. Ceea ce mă miră este că P. P. Panaitescu a fost uitat în clipa când comuniștii au decis să-l facă răspunzător de crimele săvârșite în reeducări pe Petrașcu, ca reprezentant al lui Horia Sima în cadrul altor tratative, în vederea eliberării legionarilor, duse cu guvernanta. Căci 'fidelitatea' comuniștilor față de aliații lor temporari este legendară, iar nevinovăția lui Petrașcu în privința scenariului creat pentru o nouă condamnare a sa, aceea la moarte, este arhievidentă.

Unul dintre aspectele personalității unui memorialist, ce nu trebuie neglijat de istoricul acestui gen, deși până în prezent nu a preocupat nici un cercetător al domeniului, este relația lui cu lumea inconștientului, manifestată în vise, memorialistul fiind un experimentator al omului în completitudinea lui. Or, memorialistica de detenție este destul de bogat ilustrată cu relatări de vise.

Această caracteristică, de obicei, trădează setea de a-și cunoaște viitorul a deținutului, afundat într-o lume secretă a cărei chele n-o deține el, ci ministrul de resort, anchetatorul sau caraliul. Alteori stările onirice sunt provocate de lipsa bucuriilor libertății, de tânjirea după ele. Există cazuri când visele oferă suficient material, așa cum sunt relatate, pentru a îngădui o psihanalizare - oricât de sumară, ori de aproximativă. În majoritatea situațiilor, aceste narări nu permit altceva decât

constatarea recrudescenței unor înclinații spre superstiție, moștenite din copilăria memorialistului, nu rareori rurală. Va să zică, gama este destul de largă să poată alcătui documentația pentru un studiu complet dedicat componentelor ei și, mai ales - pentru mine - dedicat modului de receptare a lor.

Voi consenina în continuare visul pe care l-a avut profesorul Onisifor Ghibu în Săptămâna Patimilor, deoarece oglindește tema ideatică majoră a perioadei, ce băntuia eugetele deținuților de la Caracal și bineînțeles pe acela al povestitorului. *Parcă murise în brațele mele măicuța sau Veturia. Se adunase la trup ca un copil mic. Am rămas uluit de o asemenea întâmplare, cu care nu voiam să mă impac nicidecum și, deodată, moarta a început să învie, să se îmbujoreze la față și să zâmbescă. Parcă era, totuși, Veturia* (p. 17). Nu este un vis de trecut cu vederea, ținând seama de perioada calendaristică (mă refer la calendarul bisericesc) când a avut loc, cât și la starea deplorabilă a nădejdlor visătorului.

În cele ce urmează, îl voi ajuta pe cititor să-i pătrundă înțelesul.

OBSERVAȚII

1. La începutul relatării visului și în încheierea ei, constat confuzia dintre mamă și soție; în final, confuzia tinde să se rezolve, fără ca ieșirea din ea să reprezinte o opțiune definitivă ("parcă" ... "totuși").

2. Visul este clădit pe două întâmplări antitetice: moarte și înviere.

3. Ambele sunt însoțite de anumite fenomene naturale (cel dintâi hiperbolizat): moartea micșorează trupul (bătrâna redevine copil); înviata se roșește iarăși în obraji și surâde, ca pe timpul vieții.

4. Mai există o trăire vrednică de menționat: dacă moarta este mama visătorului, el - fiul - o ține-n brațe, pe ea - devenită copil -, ca un părinte, iar părintele - mama-copil - se află în poziția de altcândva a feciorului ei. Adică o inversare de personalități ce, probabil, constituie și cheia visului.

5. E important de menționat că visul a avut loc în noaptea

precedând Săptămâna Patimilor, ce introduce Învierea Domnului.

COMENTARII

A. Marea și pământul sunt receptacolele vieții și simboluri ale uterului matern. Mama, prin inversare, simbolizează aceste două elemente (nu marea, ci apa). Gaia, Rhea, Hera, Demeter, Isis, Ishtar, Astartea, Kâll, sunt simultan zeițe mume și ale fertilității.

Mama îți dă viața și-ți rămâne adăpost, siguranță, căldură, odihnă, izvor al hranei. Dar reprezintă și pericolul ca, prin prelungirea rămânerii în trupul ei, să te sufocă îngustimea lui. La fel, a rămâne agățat de fustele sale, după naștere, sub călăuzirea ei, în umbra voinței sale, presupune o castrare a personalității copilului, o devorare a vieții lui proprii de către genitoarea sa. De aceea, mori pentru mamă (ieșind din trupul ei) și te naști pentru pământ, pentru o viață nouă, sub oblăduirea unei mume noi, potrivită noului stadiu. Moartea finală te oferă hrană acestei mume de pe urmă: pământul. Relația mamă-copil este ambivalentă, iar 'moartea' (ruperea cordonului ombilical) reprezintă o naștere. Apariția unei mume noi, simbolice - pământul -, pregătește primirea solului ei personificat: femeia iubită - soția, în cazul de față. Echivalența dintre mamă și soție este ușor de făcut. De ambele ne leagă cea mai intensă dragoste posibilă omului pentru vreun semen: ea cuprinde recunoștință, admirație, milă, dorință de ocrotire (primită și oferită), înțelegere și cerință de a fi înțeles, împăcarea datorată satisfacerii reciproce a tuturor nevoilor; și toate sentimentele nobile și generoase.

Dogma creștină insistă asupra fecioriei Mariei; prin aceasta încurajează dezvăluirea că ea, fiind fiica lui Dumnezeu - ca noi toți -, este și mama lui Dumnezeu, în calitate de mamă a Pruncului lui Dumnezeu, deoarece Iisus este Dumnezeu, deci părintele tuturor, dar și Fiul lui Dumnezeu. Primind conceperea prin Duhul Sfânt, ea este Maica lui Iisus, aceea care a fost fecundată, spiritual vorbind, de Dumnezeu. Pe atari adevăruri revelate se bazează construcțiile onirice în care inversarea

de personalității (mamă și soție), în sensul arătat, este posibilă. În calitate de fecioară, Maria întrunește întreaga potențialitate a lumii; în calitate de mamă, ea devine mijlocul direct al Creației. Cele două reprezentări nu se opun între ele, ci se continuă, mijlocind intervenția principiului creator.

Mama reprezintă un arhetip; cel mai însemnat. El este asimilat inconștientului, lui '*anima*', din care urcăm spre conștiință.

B. Moartea constituie pierrea absolută a ceva viu și pozitiv. Ea repetă nașterea (în măsura în care aceasta constituie moartea stării fetale); însă, după cum nașterea-moarte desemnează trecerea într-o nouă formă a vieții, la fel, moartea presupune o nouă mutație într-un alt stadiu, necunoscut anterior. Moartea este legată de simbolică pământului, din care face parte și simbolizarea maternității. E ineluctabil legată de conceptul mamei, deci al nașterii; este un alt aspect al celei din urmă. După cum fătul nu se poate îndrepta decât spre naștere ('moarte' - în raport de stadiul de făt), la fel omul nu se poate îndrepta decât către moarte (un alt fel de naștere?). Ce stadiu înedit pregătește apropierea de moarte? Iadul sau Raiul. Acestea sunt numele stărilor viitoare și s-ar spune că liberul arbitru îngăduie opțiunea între o stare și cealaltă, încă din cursul existenței terestre. Aceste stări coexistă în noi înainte de moarte (în cursul vieții); moartea face posibilă disjungerea lor, alege binele de rău, alege viul de forma lui viitoare, căci moartea coexistă în noi cu viața, după cum viața extrauterină coexistă cu viața intrauterină, ca destin inevitabil. Orice inițiere presupune moartea omului vechi.

Toate acestea înlesnesc ajungerea la acceptarea rațională a învierii, ca posibilitate postumă, deși nefirească, adică potrivnică legilor naturii - cum le cunoaștem azi - și direcției impuse de acestea.

Învieria este un dat al Creștinismului. Speranța credinciosului este învierea în trup, confirmată de Hristos apostolului Toma necredinciosul, prin existența reală a rănii Sale.

Atari cunoașteri îngăduie scenarizarea din visul de la care plec.

C. Există o altă inversare de personalități în acest vis ce trebuie menționată. Este cunoscut că în vis, cel mai adesea,

vedem ca în oglindă, adică invers decât în diurn. În acest caz, trebuie considerat că personajul ce a murit și a înviat nu este nici mama, nici Veturia, ci este visătorul însuși, visătorul care a trecut, la nașterea sa, prin moartea ca lăf și învierea sub soare, când a fost luat în brațe și legănat de mama, înlocuită mai târziu de soția sa, visătorul care trăiește cu atâta intensitate Săptămâna Patimilor ce pregătește moartea și învierea 'nădejdi' noastre, Iisus Hristos, deci a tuturor speranțelor noastre, mai ales acelea ale eliberării.

Era săptămâna precedând Învierea și ideea Ei frământa toate sufletele celor din lagăr. E limpede că subconștientul visătorului a înlocuit propria persoană cu un *alter ego*: mama sau soția (neclar definite deoarece ele, împreună, simbolizează Muma primordială, matricea Vieții), care *alter ego* se imputina de la o clipă la alta, după cum profesorului Ghibu, în realitatea diurnă, i se reducea personalitatea datorită limitărilor aduse de condițiile privării de libertate.

Apoi venea încurajarea, cu caracter, oarecum profetic: VEI ÎNVIA! Căci pluteau în aer, pentru toți, miresmele resurecției din morți.

Acest vis cu care am început, în ordinea transcrierii este precedat de un altul, mai puțin limpede la lectură. L-am citat cel dintâi deoarece aruncă o lumină foarte bogată asupra stării de spirit a memorialistului în detenția din 1945.

Acestălalt (din noaptea precedentă) sună după cum urmează.

Am ajuns cu trenul în gara Stana, dar trebuia să continui drumul. M-am dat puțin jos din tren, să-mi văd casa și grădina. În fața casei era un car-platformă, din care soldații aruncau cu furcile cucuruz în pod. Am strigat de departe la ei. Casa era destul de schimbată. Grădina răsturnată. Pe unde fuseseră cărările cele frumoase, erau numai râpi uriașe (idem).

COMENTARII

Visul este unul al călătoriei, dar nu al uneia inițiatice, ci doar de îndepărtare de destinul personajului, așa cum l-a

cunoscut el până atunci. Un popas îi îngăduie o privire asupra trecutului său cel mai luminos, adică aruncată asupra proprietății de la Stana, ce simbolizează întreaga fericire a existenței de până atunci a lui Onisifor Ghibu. Stăpânul ei constată trei modificări ale trecutului de care s-a despărțit prin absență: schimbări survenite în înfățișarea clădirii (nemenționate în amănunte, deoarece nici visătorul nu era conștient ce modificări anume în viața sa aducea detenția; nu știa nici măcar, la ora visului, dacă era definitiv epurat din învățământul superior sau nu); distrugerea cărărilor, preschimbate în râpe (simbolizând neputința visătorului de a se mai folosi de drumurile prin zile, cunoscute și îndrăgite); și stricarea gospodăriei de către oameni în uniformă care se purtau fără grijă, nici precauție cu bunurile sale, iar aceasta o făceau pe picior de plecare, adică din mers, dintr-un timp în plină scurgere. Nu este dificil să citesc în aceste personaje o simbolizare a soldaților de pază a lagărului, pe mâna cărora încăpuse Onisifor Ghibu. Ruperea de trecut este explicată prin prezența uniformelor, oarecum înstăpânite asupra domeniului paradisiac ce-i aparținuse până la arestare, ca și de prezența trenului (trenul vieții) a cărui oprire în dreptul Stanei este de scurtă durată.

Mult mai târziu, Onisifor Ghibu are un alt vis de care-și amintește și pe care-l socotește *foarte caracteristic*, din păcate nemotivându-și această opinie (caracteristic pentru ce?).

Eram cu Procopovici undeva, unde aveam de urcat o pantă, din cale afară de ridicată. Era ca peretele unei clădiri, cu o înclinație de circa 85%. Panta era albă ca laptele, ca praful de zahăr sau ca zăpada cea mărunță. Urcam, ținându-ne de mână, cu imense greutate și obsedați mereu de teama că ne vom rostogoli. Când eram aproape de sfârșit, ne-au părăsit puterile, încât era să cădem în neant. Totuși, ne-am opintit din nou și am ajuns în vârful dealului, respectiv al pantei, de unde mai aveam să mai facem un înconjur la fel de periculos. O nouă teamă ne-a cuprins, dar, după noi opintiri, am trecut și peste acest obstacol și am ajuns la liman. Mai departe nu-mi mai amintesc visul. Nu pare un vis fără vreo explicație, pe care nu încerc s-o dau aici (p. 203), ceea ce este regretabil căci contactul unui pedagog cu propriul subconștient ar fi plin de învățatură.

COMENTARII

Procopovici este un fost coleg de la Universitate, amestecat în epurarea lui Onisifor Ghibu, apoi căzut printre indezirabili, ajuns coleg de lagăr și cabană cu el și, în principiu, cel mai apropiat dintre codeținuți. Destinul le era comun, ambii intelectuali, din același oraș, zăcând în lagăr pentru pricini similare.

Veștile privitoare la tot mai apropiata eliberare, după trecerea prin sîta unor comisii de triere, despre ale căror criterii nu se cunoștea nimic, creau în lagăr o tensiune greu de suportat. Pentru a li se conferi libertatea, cei doi trebuiau să-și dovedească nevinovăția în fața comisiilor ministerului de Interne, trebuiau să arate că nu erau pângăriți cu nici una dintre acuzațiile, rămase necunoscute lor, ce li se puteau aduce, că nu erau murdari, că nu erau negri. De aici, albul imaculat al pantei extrem de abrupte ce aveau de învins. De remarcate cele trei comparații făcute de Ghibu când își transcrie visul: laptele, praful de zahăr, zăpada cea mărunță. Așa era urcușul lor aproape imposibil de efectuat și plin de peripeții de speriat. Sub ei, hăul. Dar au izbândit asupra tuturor dificultăților și s-au mântuit, adică ...se vor elibera, ceea ce nu mai consemnează Onisifor Ghibu, pentru a nu cădea în superstițiile ce-i pândesc lesnicios pe deținuții lipsiți de orice alte nădejdi și de care ne vom izbi în majoritatea cărților luate în considerație de aci înainte.

Socotesc că am demonstrat filiația temporală dintre acest jurnal și memorialistica efectivă din reeducări, prin aceea că reeducările au început, cum se vede din paginile lui Onisifor Ghibu, mai înainte de Reeducări.

II. ASPIRAȚIA DE A CUPRINDE ÎNTREGUL (Eseul istoric)

REVELAREA ȘI EVALUAREA "REEDUCĂRILOR" LA D. BACU

In locurile de detenție politică ale comunismului, lipsa de informare ducea la răspândirea din om în om a numeroase știri false despre viața în alte penitenciare, în alte încăperi ale aceleiași loc de pedeapsă, ori legate de evenimente petrecute prin gherle în diverse momente ale evoluției politico-ideologice naționale, rămase necunoscute condamnaților. Nu puține dintre aceste șoapte se preschimbau în legende, când izbeau închipuirea ascultătorilor ca ieșite din comun, fie în privința curajului eroilor lor, fie a monstruosului comportării reprezentanților represivii. Ele se transmiteau prin inși neimplicați direct în cele relatate, dar care surprinseseră fragmente, le legaseră între ele sau le deduseseră din zgomotele bătăilor, din urlete inexplicabile, din bușituri de uși metalice, din furarea, printr-o crăpătură a oblonului de scânduri, a imaginii vreunui cadavru în pielea goală pe un capăt de rogojină, părăsit în curte câteva clipe, din vânățiile acoperind obrajii unui nou venit în celulă și la fel de repede seos din ea, până a apuca să-și explice colegilor pocirea, de nu refuza cumva s-o facă.

Ca orice sentiment, frica, mai ales, era stimulată de atari legende și tot ea le colora sumbru, le amplifică patetic, le orna cu

amănunte sinistre, născocite pe loc în mintea novicilor, deoarece afectele fac casă bună cu imaginația și fără ajutorul motorului ei se sting de la sine.

În acest fel mi-au parvenit cele dintâi știri despre reeducări, deși la câteva luni după depunerea sub pământ, la Jilava, am stat cu doi sau trei tineri trecuți prin acel iad, unul chiar menționat de surse ca luând parte destul de activă, cu băta în mână, la convingerea colegilor să devină comuniști, după ce suferise atât de mult încât își adusese propriul tată în fața anchetatorilor (dar fusese atât de puțin convins, el însuși, încât, la eliberarea ce nu-i întârzie, având condamnare mică, repetă fapta pentru care fusese arestat și încercă încă o dată să fugă din țară: astfel, iarăși reveni la Pitești să se arunce în pumnii bătaușilor și să-și vâre capul în fecalele oferite lui drept hrană cât timp nu se dovedea la fel de îndărjit în rău ca zbirii săi); acun era arestat pentru a treia oară și, pentru cea dintâi, primise o pedeapsă suficient de lungă cât să-și ia rămas bun de la tinerețe pe totdeauna. Celălalt, un copil de paisprezece ani la arestare, avea sistemul nervos descumpănit de coșmarele suferite; până și astăzi se înfățișează o dată pe an la spitalul nr. 9, pentru reechilibrare. L-am întâlnit, cutremurându-mă, prezent într-una dintre cărțile înfățișate aici. Legende circulau printre noi, cei din aceeași cameră cu ei, în legătură cu acești reprezentanți ai unui trecut ce ni se părea glorios, însă din care nu înțelegeam mai nimic, pentru că noi, studenții 'revoluționari' ai generației '56, eram niște neisprăviți, total nedotați cu orice altă experiență decât cea dobândită pe băncile școlare. Trăgeam cu urechea la ce șușotea unul, adăstam pe lângă celălalt, să-i înțelegem din fărâme de istorisiri anii duși, eram prea rușinați de propria noastră 'lipsă de trecut' pentru a ne da în vileag neștiința și nu puneam întrebările esențiale, dădeam din cap de ca și cum lucrurile ne erau familiare și rămâneam îngroziiți și la fel de ignoranți asupra a ce însemna adevărata pușcărie când partidul voia să facă a pieri o generație de intelectuali în mocirla unde se înecau informatorii Securității, căci crearea acestora din cei mai buni membri ai ei fusese una dintre intențiile M.A.I.-ului când a întocmit planul sinistru pus în practică sub numele "reeducări" și, mai ales, "demascări".

Foarte târziu după eliberare, foarte târziu și după ce m-am împrietenit cu Ghiță Calciu până la fi nedespărțiți ani de zile, legându-ne destinele prin angajarea în lupta comună pentru Ortodoxie, de fapt până ce el a fost ultima oară arestat, după slobozire izbutind a pleca în Statele Unite ale Americii - îl menționez pentru că el a reprezentat unul dintre protagoniștii istoriei reeducărilor, pe punctul de a primi pedeapsa capitală de nu dovedea imensa îndrăzneală a înfruntării Securității cu prilejul celui de al doilea proces (a se vedea mai departe darea de seamă asupra cărții lui Marcel Petrișor) -, amic care nicio dată nu și-a dat drumul vreunei amintiri din acea perioadă, presupunând - și nu greșea - că nu eram suficient de pregătit, ca maturitate psihologică vorbind, și n-aș fi înțeles degradarea sufletelor în acele cumplite încercări, foarte târziu după acestea, am putut citi lucrarea lui D. Bacu: **PITEȘTI - CENTRU DE REEDUCARE STUDENȚEASCĂ***, într-o primă ediție realizată în străinătate. A fost o adevărată revelație, în urma unei izbiri figurative în moalele capului cu măciuca (după cum mi-a parvenit că procedează uneori măștrii zen, pentru inițierea ucenicilor lor).

Îndemnul colectivului editorial compus din romancierul, memorialistul și eseistul Marcel Petrișor, din Octavian Voinea, Simion Ghinea și alții, de a reedita în România post-revoluționară această carte (cărcea i s-au adăugat, neprofesionist, o mulțime de alte titluri, până ce acela autentic se pierde printre ele) a fost excelent, pentru că e singura, până în prezent, să ofere o detaliată viziune panoramică asupra strădaniei întunecate și continue de deumanizare fără întoarcere a adversarilor politici, ca și o minuțioasă analiză a străfundurile abisale ale ființei umane. **PITEȘTI - CENTRU DE REEDUCARE STUDENȚEASCĂ**, în pofida câtorva erori de informație vehiculate, trebuie considerată cea mai completă lucrare documentară din domeniul istoriei contemporane a românilor și una dintre foarte puțin numeroasele de acest tip, ce tratează despre întreaga noastră istorie. Valoarea ei nu stă numai în tendința spre integralitate a cuprinderii, nici doar în aspirația la înțelegerea subtilă a fenomenului descris, ci și în punerea în

* Cu o prefață de Preot Gheorghe Calciu, București, Editura Atlantida, 1991.

pagină a întregii situații politice din țară în epoca dată, ca și în oferta de descifrare a sufletului uman în condițiile limită de rezistență, înainte de destrămarea, a personalității. Nu pot înțelege cum de nu a explodat materia acestui volum, la timpul întâii sale publicări, din lumina stărnită de explozie să incendieze întreg Occidentul, să-l trezească de pe atunci până la a sesiza demonismul bolșevismului, caracterul său antiuman și nu pot înțelege nici cum astăzi încă mesajul uluitor al lucrării nu a învins inerția rece a semenilor din Apus, îndemnându-i să facă front comun și invincibil împotriva oricărei perpetuări a comunismului în lume, ori a recrudescenței lui, oriunde s-ar face simțită.

(Și totuși există știri în Occident despre reeducări, dar ele nu corespund realității, în toată oroarea ei. Hans - Jürg Stükelberger și Ken Beeker au publicat **SHINING IN THE DARKNESS*** - Strălucind în întuneric -; la capitolul **The Persecuted, the Persecutors and the Church. The Story of Father Gheorghe Calciu, Persecuțatii, persecutorii și Biserica.** Povestirea Părintelui Gheorghe Calciu, citesc: *Intenționat, am fost trimiși, în cursul primului an, în celule de șase până la opt deținuți, ce erau schimbați în fiecare lună, astfel încât să îngăduie fiecărei persoane să stea cu toți ceilalți la un moment dat sau altul. Singuri și având atât de mult timp la îndemână, vorbeam, în grupurile acestea, despre toate - trecutul nostru, inși cunoscuți afară și în închisoare, ideile noastre și nădejdlile și temerile.*

Apoi procesul de stoarcere începu. Fură selecționate grupuri mici și plasate în celule speciale, unde erau torturate uneori timp de luni de zile, până ce dădeau informații despre camarazii lor. Fiece amănunt ce le ajunsese la urechi era smuls din ei. Când venea rândul fiecărui deținut să fie interogată, ofițerii aveau deja un dosar complet asupra fiecărui aspect al vieții sale. Eram total descoperiți, goi din punct de vedere psihologic și lipsiți de apărare.

Aceste date au fost de asemeni foarte eficient folosite pentru culegerea și anchetarea indivizilor de afară. Când securitatea vedește cunoștințe ale celor mai semnificative și intime detalii

* Michigan, Ann Arbor, 1990.

din viața unei persoane, crează impresia unei forțe atot-cunoscătoare. Rezistența este zdrobită. Persoana este speriată până la disperare. Ești gata să recunoști orșice, să divulgi orice informație. E ceva diabolic.

Înarmați cu dosarele, ofițerii penitenciarului au început procesul "reeducărilor". Strategia lor era să lucreze asupra "păcatelor" și "încălcărilor" noastre ca "dușmani ai poporului". Prin repetarea ca loviturile de ciocan a acuzațiilor și prin tortură, fiecare deținut era izolat, din punct de vedere psihologic, într-o lume a vinei, a neîncrederii și a beznelor - fără ieșire, fără orizont, fără speranță.

Am început a crede acuzațiile, că eram cu adevărat vinovați și că aveam o datorie de plătit pentru daunele săvârșite partidului și Țării noastre. Când deținutul atingea acest punct, era trimis în alte celule să slujească drept informator - o cale de a repara încălcările săvârșite.

Rezultatele fură boala mentală, moartea datorată torturii, sinuciderea sau creierile spălate ale unor oameni cu voința zdrobită. O întreagă generație aproape în întregime distrusă (p. 33-34).

Poate că Gheorghe Calciu istorisește începuturile Piteștiului, acele constrângeri ce au creat al doilea val (după grupul din jurul lui Țurcanu, provenit din Suceava) de reeducatori ai sutelor de victime ce au căzut în mâinile lor. Și bine ar fi dacă aceasta constituie mărturia despre cum au fost formați reeducatorii înșiși, căci altă mărturisire directă nu există (de văzut și narațiunea lui Eugen Măgirescu, totuși, la fel de vagă asupra a când s-a petrecut momentul descris). Însă, cum paginile se adresează cititorilor civilizațiilor apusene, lipsa altor informații despre torturile săvârșite de deținuți împotriva deținuților (și acesta este scandalul strigător la cer), săvârșite de reeducatorii condamnați împotriva victimelor egale în condamnare cu călăii lor, lasă impresia că doar ofițerii M.A.I. au făcut parte din echipele de șoc ce au mânăat oamenii la sinucidere, la nebunie și la moarte. Or, asta ascunde adevărul cel mai grav: sub îndrumarea securiștilor (neimplicați direct, odată începute reeducările) deținuții i-au chinuit bestial pe deținuți. Dacă autorul s-a temut că aureola deținuților politici ar fi încetoșată

de participarea la genocid, în reeducări, greșește, fiindcă ei au fost aduși la această participare, prin mijloacele cele mai cumplite, la care au fost supuși până la pierderea rațiunii, a umanității, a voinței, cum singur o spune. Ca atare, din informațiile sale, Occidentul nu poate întrevădea grozăvia celor petrecute la Pitești și Gherla, la Canal: deumanizarea absolută a deținuților politici până la a-i determina să-și devină proprii lor vrăjmași.)

PITEȘTI - CENTRU DE REEDUCARE STUDENȚEASCĂ interesează umanitatea mai mult decât documentele privitoare la lagărele germane, în care oamenii au fost uciși în clipe odios, fiindcă la Pitești, apoi la Gherla, la Canalul Dunăre-Mare Neagră, la Târgu-Ocna și prin alte părți (după cum aud că, în alt mod, se întâmplă și în China, cum s-au petrecut lucrurile, probabil, și în U.R.S.S.), omul nu numai că n-a fost ucis (voluntar), decât în anumite - deși numeroase - cazuri, dar el n-a fost lăsat să moară, oricât o dorea și se zbătea să-și atingă sfârșitul și s-a urmărit depersonalizarea lui până la animalizare, întoarcerea personalității sale pe dos, preschimbarea lui din înger sau individ obișnuit în diavol, din el însuși în cel mai temut dușman al său și al semenilor, din făptură cugetătoare în robot. La fel, nu mă dumiresc cum ediția nouă a constituit o nereușită editorială, datorată absenței interesului concetățenilor noștri pentru adevărul ce îi privește direct și personal, cum se spune, căci n-au de unde ști ce le mai rezervă viitorul, dacă nu iau măsuri din vreme împotriva oricărei tendințe de extremă stângă și analfabetă de reafirmare în politică, ori a oricăror alți dușmani ai omenirii, extremiști lipsiți de scrupule, ce izbutesc să pună mâna pe putere.

Și, totuși, părintele Calciu, când meditează la cele petrecute, pare că vrea să-mi tempereze zelul (într-un dialog imposibil, din pagina tipărită la cititor și invers), când îmi dă replica: *Nici noi nu înțelegem tot, noi care am trăit tot. (...) Avem nevoie de o sensibilitate apocaliptică* (p. 10).

Fiindcă l-am pomenit pe prefațator, doresc să extrag din cele câteva pagini incredințate de el tiparului o amintire cu valoare antologică și cu caracter reprezentativ pentru ceea ce constituie criteriul de judecată folosit în continuare în această carte, mo-

delul pentru ceea ce aștept de la atari lecturi, care nu trebuie numai să ne informeze (oricum), ci se cuvine să ne și emoționeze și, mai presus de orice, se cade să ne stârnească exclamația: 'Ce oameni de talent și cultură (reflectedă în maniera lor de a scrie) au fost supuși dezumanizării! Cât a pierdut Țara!' Deoarece memoriile, ca și orice altă redactare din domeniul umanismului, sunt datorare să oglindească o minte limpede, să dea dovadă de participarea autorului (retrăire), să respecte limba în care sunt transpuse (și s-o înalțe către zone ale exprimării celei mai nobile - prin expresivitate -, chiar de nu încă familiare cititorului sau/și plastice, prin abject, oglindind cugetul integral și cu fidelitate), astfel încât să convingă că autorul și povestirea sa aduc mult mai mult decât o înșiruire monotonă de evenimente (oricât de tragice), aduc, anume, o înțelegere profundă a omului, ca specie, necunoscută (în acea lumină) până la lectura operei respective, model și prin rostire. Or, din majoritatea memoriilor de detenție publicate până acum nu se întrevede conștiința memorialiștilor că ei, privilegiații ceși aleg să fie purtătorii de cuvânt ai sutelor de mii sau milioanele de foști deținuți politici, au hotărât, când au luat pașa în mână, să glăsuiască în numele tuturor, cu răspunderea culturală ce revine unei atari poziționări morale și istorice și să se adreseze posterității de mii de ani.

Era în luna Iulie 1958. Spre apusul soarelui, după ce trecuseră zece ore de la moartea lui Costache (Oprîșan, n. n.), în care timp ne rugaserăm cu lacrimi și disperare: "Cu sfinții odihnește Hristoase sufletul adormitului robului Tău Costache... Costache...", după ce i-am spălat trupul, ca să intre curat în pământul din care a fost zidit, l-am scos gol pe targă în curtea închisorii. Soarele apunea, lumina lui de aur cădea peste o vegetație luxuriantă, nebună, înăbușitoare.

Lunii nu-i păsa de noi. Nu pierise universul în neînțință, soarele nu-și întunecase lumina sa, nu se despicase pământul până în adânc, nici florile nu-și pierduseră frumusețea. Încă o dată, naturii nu-i păsa de noi. Universul nostru - carcera! îi era lumii necunoscut și indiferent.

Ne-am întors în celulă copleșiți, urând florile și copacii, și cerul senin și pur, și soarele de aur. Pe targa murdară și mă-

runtă, în mijlocul curții uriașe, păzit de gardianul în uniformă, era trupul gol al lui Costache. Slab - doar piele și os - (incredibil cum putea fi acela un trup de om!), sub lumina dură care îi scotea în evidență slăbiciunea și urâciunea corpului emaciat, zăcea acolo ca un monument al morții. Și nici un înger nu-l păzea cu sabia de foc de profanările ulterioare. Nici unul. Doar un gardian în uniformă.

Pe pieptul gol și descarnat, străluceau două flori albastre, mari, necunoscute - toate florile ne deveniseră necunoscute. Le pusese Iosif, profitând de un moment de confuzie a gardianului. Le rupsese pe fugă și zăceau pe pieptul osos, aruncate strâmb, dar reale și agresive. Gardianul strigase la Iosif:

"Ia-le de acolo, ia-le mai repede." (Lui îi era frică să se atingă de mort.)

(Costache Opreșan decedase datorită tuberculozei ireversibile, netratate; n. n.)

Iosif nu l-a ascultat.

"O să vă învăț eu minte pe toți, și pe voi și pe el", a mai strigat gardianul.

Pentru prima dată Iosif i-a răspuns, căci de la moartea lui Costache, în afară de lacrimi și rugăciuni, nu schimbaserăm nici un cuvânt, nici între noi, nici cu gardianul:

"Nouă, domnule gardian, ne mai puteți arăta încă multe, dar lui nu, el v-a scăpat pentru totdeauna."

Vedeți, ei, gardienii, îngerii materiei, credeau că mai au putere asupra noastră chiar și după moarte.

De atunci, ani în șir l-am tot chemat pe Costache Opreșan, ziua și noaptea, ca să-mi dea un semn, să-mi spună ceva despre moarte și viața de veci și niciodată nu mi-a răspuns. De atunci mă întreb și ne întrebăm: "Care este hotarul dintre moarte și viață, cine este mort și cine este viu, noi sau Costache Opreșan?" (p. 11-12).

Revenim la D. Bacu. El n-a trecut prin reeducări. În schimb, a adunat, în timpul detenției cât și după, sute și sute de elemente cu privire la Fenomen, de la trăitori, și, printr-o mistuire dintre cele mai greu asimilabile, care trebuie să-i fi îmbolnăvit sufletul pentru totdeauna, a înțeles, cât se putea pricepe în astfel de condiții, a pus în ordine și a expus evasicomplet, istoric și

mai ales psihologic, cele petrecute la Pitești, Gherla, Canal, Târgu-Ocna, Ocenele Mari, între 1949 și 1952, urmărind și dezatrul "reeducatorilor" ce au avut naivitatea de a se lăsa antrenati de Securitate în propria-le dezumanizare și în dezumanizarea ulterioară a tineretului legionar și, în mai mică măsură, regalist, național-țărănist, frontierist și, pe urmă a muncitorinii și țărăninii române, ca și a unor cazuri izolate de intelectuali. Trușnică școală, că *la Pitești a fost posibil ceea ce în altă parte nu a atins probabil decât zona imaginației bolnave!* (p. 20). După atâtea zvârcoliri ale gândirii sale tot mai răscolite de materia studiată, el și-a impus cu solemnitatea cuminte a unui jurământ chinuitor: *Trebuie să căutăm a înțelege măcar în limita posibilităților noastre restrânse de ce, cum a fost posibil ca să fie. De ce au căzut barierele care în mod normal puteau să pună frână desfrâului ideii. De ce trecerea de la această idee la împlinirea în actul monstruos a permis ca omul să devină propriul lui cobai, să fie tratat ca un simplu material experimental?* (idem).

Tot compunând din piese separate acest straniu puzzle, la capătul căruia autorul nădăjduia să obțină un întreg, i-au parvenit și informații false. Neconcordanța lor cu adevărul nu se datora relei voințe a informatorului, ci situației specifice locurilor de detenție, ca și 'legendelor', cum le-am numit, inventate fără voie, în vederea stabilirii unor răspunsuri plauzibile. Alteori aceasta se practica cu voie, pentru ponegrirea unei linii politice adverse sau, invers, înălțarea în ochii celorlalți deținuți a unui camarad de crez. (Am menționat o astfel de legendă, cu privire la zidirea în celulă a lui Corneliu Coposu, în **TRAGEDIA LUI LUCREȚIU PATRAȘCANU. CONVORBIRI CU OMUL POLITIC CORNELIU COPOSU***).

Atari transmițeri de informații înșelătoare, prin cartea sa, nu micșorează ponderea ei în istoriografia reeducărilor - oricât de amendabilă și impunând completarea rămâne ea - și mai cu osebire în direcția pătrunderii psihologice a celor înfățișate. Ce informații greșite ne sunt propuse? De pildă că Șura Bogdanovici, începătorul reeducărilor la penitenciarul Succava, a fost un 'elev anonim'. De fapt, el a fost șeful legionar al

* Mihai Rădulescu, București, Editura Ranida: 1992.

Universității Iași, cu mai multe ștate prin închisorile basarabene și antonesciene și chiar printr-una postbelică. Cum se explică această deformare a adevărului? Prin aceea că D. Bacu nu a stat de vorbă și cu unul dintre studenții ieșeni provenind din penitenciarul Suceava și contemporan cu dezlănțuirea autoreeducărilor. La fel, moartea unui erou mitic al foștilor deținuți combatanți anticomuniști, Gafencu (ce a avut loc la Târgu Ocna, în condiții de sfîntenie), e atribuită tot Piteștilor, reeducări evitate de el tocmai prin expedierea providențială la Târgu Ocna, ca tebecist. Și altele de acest fel.

Ceea ce m-a mirat, într-o primă judecare critică a lucrării, a fost că prefațatorul ei, Părintele Gh. Calciu, nu a corectat aceste informații false, că nu le-a completat pe cele parțiale, el fiind în acele timpuri în miezul lucrurilor și, pe deasupra, celebru pentru memoria sa extraordinară (Aurel Obreja mi-a încredințat că se spune despre Ghiță Calciu că era "creierul electronic" al Gherlei). Cea mai amuzantă situație este că D. Bacu însuși deschide porțile, să se manifesteze, unei posibile legende. Narează o întâlnire neașteptată și emoționantă cu viitorul său prefațator (un fel de a spune "o întâlnire!"); *În 1956, într-o celulă din arestul principal al ministerului (...), am găsit tras cu acul, în litere Morse, următoarea frază care m-a înfiorat: CALCIU GHEORGHE AM FOST ADUS AICI PENTRU CA SĂ FIU OMORÂT. NU SUNT VINOVAȚ* (p. 218). Ulterior, povestește procesul în care același a răsturnat planurile Securității, dejucându-le conducătorilor ei din M.A.I. intenția de a dispărea, în spatele mărturiilor reeducatorilor, din poziția de inițiatori, organizatori și supraveghetori ai torturilor, modelând, pentru această vină, o C.I.A. și un Horia Sima care ar fi ordonat chinuirea deținuților, pentru a ponegri sistemul comunist. După care, autorul adaugă: *Consecința a fost ca procesul să fie amânat fără termen. Nu este în schimb exclus ca Ghiță Calciu să fi murit de moarte 'naturală', fenomen frecvent în închisori* (p. 219). Cunoscând foarte bine 'jocul' M.A.I.-ului, D. Bacu a intuit perfect ceea ce a urmărit Securitatea când l-a internat, după proces, pe Calciu în casimca Jilavei, dimpreună cu ceilalți 'condamnați nescriși la moarte naturală', dintre care mulți au decedat, într-adevăr. Aceasta nu înseamnă că a murit și Calciu.

Dimpotrivă, îl va prefața, peste ani și ani, cartea unde se lasă de înțeles (fără corectare!) că ar fi pierit. Apărând ediția din România, din care citez, și știind că printre editori s-a numărat și Octavian Voinea, și el una dintre victime, care a cunoscut foarte bine tot ce s-a petrecut la Pitești și Gherla, și, mai ales, Marcel Petrișor, care a împărțit aceeași celulă cu Calciu, în casinca, iarăși am fost nedumerit că n-au trecut ei la refacerea paginilor cărții, cu învoirea autorului, sau la redactarea unei note lămuritoare, ceea ce era și mai simplu.

O a doua lectură mi-a adus în minte situația specială a deținutului (cu atât mai dusă la extrem în condițiile secretului absolut dominând reeducările!); deținutul nu știa bine ce se petrecea în propria-i cameră, datorită numărului prea mare de ființe îngrămădite laolaltă acolo, datorită împrietenirii preferențiale, datorită prudenței ce-i făcea pe colocatari să se abțină descori a da drumul la gură în legătură cu afacerea pentru care erau condamnați și a biografiei anterioare; să nu mai pomenim 'starea de imponderabilitate' a minții vlăguite de stress, de o hrană din care lipseau elementele necesare funcționării normale a creierului și de oboseala nervoasă maximă, o stare de absență aproape definitivă din realitate, care și astăzi mă sperie (în ceea ce mă privește), ajungând a mă întreba când vor ieși la iveală sechelele ei și mă vor cufunda din nou în neștire. Ce știa un reeducat despre ceilalți reeducați? Știa cele ce erau forțați prin tortură să recunoască în fața tuturor, spuse de cele mai multe ori constituind minciuni infernale, pe gustul reeducatorilor. Altfel, până și șoapta schimbată cu un altul aducea ploaia bătelor asupra încălcătorilor poruncii de tăcere. Dar despre inșii reeducați în alte încăperi? Păi, nici nu era bine conștient că existau alte încăperi cu aceeași destinație, nici unde, și cu atât mai puțin, cine era chinuit pe acolo. Să nu ne mire că au fost purtate și o mulțime de informații false, căci nici Gh. Calciu, nici Oct. Voinea n-au știut tot. Doar Eugen Țurcanu și reprezentanții Securității aflați în spatele său au cunoscut TOTUL.

Dacă se pune problema recompunerii unei istorii absolut exacte a reeducărilor, numai declarațiile scrise, expediate de Țurcanu Securității, constituie un temel oarecum sigur, depin-

zând, și în acest caz, de adevărul cuprins în ele.

Așadar, informațiile greșite vehiculate de D. Bacu au mai puțină importanță; ceea ce atârnă în cazul lecturii este spiritul reeducărilor, surprins de el în chip admirabil, ca și urmărirea degradării umane, pas de pas, astfel încât cititorul dobândește o cunoaștere gravă și dureroasă, de neuitat, asupra a ce poate face omul omului. Ca și unele observații ce vădese seriozitatea cu care autorul a meditat la subiectul său, cum ar fi următoarea, ce nu trebuie uitată: *Nu numai lipsa minorităților (e vorba despre membrii populațiilor minoritare, reeducați din greșeală; n. n.), dar și aceea a prea puținilor lii de Români bogați este o realitate poate paradoxală, dar nu mai puțin adevărată* (p. 45). Pe marginea ei se poate îndelung glosa. Din această remarcă (ce nu exclude nici minoritarii din torturi, nici pe copiii provenind din marea burghezie sau moșierime, ei doar subliniază că numărul lor printre victime era redus) se deduce limpede că reeducările erau îndreptate tocmai împotriva sărăcimii române naționaliste, politica Partidului Comunist fiind cu perseverență îndreptată - oricât de sonoră i-ar fi fost propaganda inversă - împotriva celor sărmani, pe care intenționa să și-i transforme în selavi, ceea ce s-a dovedit a se și împlini în timp.

Dacă datele biografice ale lui Alexandru (Șura) Bogdanovici sunt eronate, până la contradicerea lor, vom lua în seamă cele ale lui Eugen Turcanu, despre care, altfel, se cunoaște mult mai puțin, lăsându-le și pe ele sub semnul întrebării. Născut în vecinătățile Rădăuților, student la Facultatea de Drept din Iași, a fost membru al partidului comunist, după o cochetaie anterioară cu Frățiile de Cruce (care i-a adus pedepsa de șapte ani închisoare corecțională pentru delict de uneltire. Se pare că a urmat și cursurile unei școli de diplomatie, după ce muncise ca voluntar pe un șantier feroviar din Bulgaria. Probabil că a fost racolat să participe la viitoarele reeducări preconizate de Securitate sau să fie chiar șeful lor. Octavian Voinea va primi aceeași ofertă în cursul anchetei. De bună seamă, n-au fost singurii legionari arestați ispitiți cu această perspectivă. Ședințele de lectură a broșurilor comuniste și de intonare ale cântecelor de același tip, menționate ca fiind constituențele

reeducărilor, mai puțin informat asupra celor conduse de Șura Bogdanovici, D. Bacu le atribuie tot conducerii lui Țurcanu, caracterizându-le, la Suceava, drept un eșec. Trebuie ținut seama de confuzia dintre șefi făcută de autor. Ca un fel de adjuț al lui Eugen Țurcanu, este numit: Titus Leonida.

Este descrisă prima tentativă de supunere a tinerilor deținuți, cu lovituri de ciomege, cărora aceștia le-au răspuns cu suficientă tărie pentru a anihila entuziasmul bătaușilor și a-i pune jos (în prima ei repriză).

- *"Ce se întâmplă aici, bandiților?"*, intră în celulă locotenentul Dumitreșcu, comandantul pușcării Pitești.

"Domnule director, un grup de studenți, dându-ne seama că am greșit față de clasa muncitoare luptând împotriva intereselor ei și ale poporului, am hotărât să ne reabilităm față de partid. În acest sens am considerat necesar să respectăm dispozițiile administrației, să facem tot ceea ce ni se cere, să ne reeducăm în spirit marxist, pentru a scurta perioada de detenție și ieșind afară să fim de folos clasei muncitoare. Când însă am început să discutăm între noi, bandiții care sunt cu noi în celulă s-au năpustit asupra noastră cu ciomegele pe care le aveau ascunse și au încercat să ne omoare. Noi ne-am apărat cum am putut. Cerem administrației să ne protejeze de acești criminali și să ne asigure viața și liniștea. (...)"

- *"Așa, bandiților?"* Atâ! Apoi făcând semn gardienilor, se năpustiră ca hoții asupra noastră" (p. 56).

Sub semnul acestei minciuni s-au declanșat cele mai neașteptate masacre colective - însă desfășurate individual -, împotriva deținuților politici, din istoria detenției impuse de regimul comunist în România, săvârșite tot de către deținuții politici, îndrumați de vârfurile Securității, *cei care au distrus valorile din om, i-au surpat echilibrul fără ca în locul lui să pună ceva. Golul a născut dezorientarea. Și dezorientarea a declanșat nebunia* (p.58). Și, deoarece D. Bacu insistă în multe rânduri în cartea sa asupra extinderii, sub varii forme, a spiritului reeducărilor la nivelul țării întregi, ne întrebăm dacă cele ce vedem petrecându-se în România, în anii neocomunismului succedând Revoluției din Decembrie 1989 nu constituie tot tribut plătit acelei nebunii colective induse de comunism în

mințile noastre, pe un gol religios, cultural, etic, logic, educativ, absolut, ce a germinat o dezorientare națională și, ca urmare, o neputință a românului de a se regăsi, prin regăsirea valorilor tradiționale, batjocorite și urâte până mai ieri, ceea ce a condus la pieirea lor aparent definitivă.

Care au fost scopurile ce și-au propus aceia care au gândit reeducările? D. Bacu răspunde cu claritate.

1. *Comuniștii (...) au lovit de la început, cu toată furia (în credință, n. n.), vizând disperarea, deznădejdea, care aduce după dânsa distrugerea credinței și deci ineficacitatea preceptelor morale creștine. Iar pentru că tradiția e vadul acestor precepte s-a vizat distrugerea ei de asemenea.*

2. *Tot ceea ce trecutul putea oferi ca element de refugiu a fost răscolit și denigrat. Începând cu istoria și eroii ei și terminând cu folclorul... de inspirație creștină.*

3. *Familia, ca ultim refugiu, unde fiecare ancurează în clipe de deznădejde, a avut un tratament special. Sfărâmată dragostea de familie, omul se găsea izolat în propria lui mizerie.*

4. *S-a căutat să se distrugă apoi admirația pentru individualitățile puternice care au jucat un rol în istoria neamului, sau care în acele vremi mai jucau un rol național important atât în viața publică cât și în cea educativă pentru a sparge lanțul care creează comunități de gândire și dă sens unei lupte.*

5. *Și ca ultimă lovitură, și cea mai dureroasă, s-a urmărit distrugerea însăși a personalității celui supus demascării.*

Acestea erau punctele asupra cărora 'reeducatorii' s-au oprit pentru ca la sfârșitul experienței să apară celălalt om, cel depersonalizat, epava, robotul (p. 60).

Mijloacele pentru atingerea acestor scopuri le-au constituit **demascarea exterioară și demascarea interioară**. Cea dintâi era o continuare a anchetei de la Securitate, cu cele mai bestiale torturi; cea de a doua reprezenta 'demascarea' propriului suflet (inedită) - și ea însoțită de aceleași de neînchipuit agresări fizice. În ambele, bătaia neîntreruptă și celelalte mijloace de distrugere corporală și lăuntrică te conduceau la invenția celor mai neverosimile minciuni, de a căror ascultare reeducatorii nu se săturau niciodată. Trecând de la născocirea unor depozite de armament inexistente, de la antrenarea unei comune întregi

într-o organizație de luptă anticomunistă la care nimeni nu visase vreodată, se ajungea la declararea legăturilor incestuoase cu mama, cu surorile, la prostituarea rudelor cele mai sfinte, la venalitatea mărșavă a tatălui, la crimele lui sociale, la viciile practicate în orgii de către întreaga familie, cu rolurile schimbate, și de cei mai apropiați prieteni, persoana 'mărturitorului' nefiind scutită de pângărirea cu cele mai scârnave declarații despre sine. *Fiecare dintre noi știa că celălalt minte. Dar dacă ni se cerea să mințim și singura modalitate de a scăpa de tortură era aceasta?! (p. 106). Sau: Presiunea reeducatorului avea calitatea de a infiltra pe încetul de-a lungul întregii perioade de chin, subconștientului, altă realitate decât cea trăită de cobaiul supus experienței. Alterarea sau degradarea constantă a acestei realități existente și înlocuirea ei cu una fictivă căpăta pe încetul exact sensul dorit de reeducatori. În clipa în care minciuna devenea pregnantă, studentul începea să uite ceea ce constituise pentru el un sens. Starea haotică și coordonatele ircale pe care se mișca de-a lungul lunilor de tortură lăceau din minciună un adevăr și invers, ca după un fel de otrăvă cu care organismul se obișnuiește puțin câte puțin, ca după un stupefiant (p. 112). În final, era suficient să se evoce metodele de schinguire ca omul să fie paralizat și să se comporte după placul anchetatorului (p. 66). S-au inoculat ideea că învinsese comunismul în întreaga lume și ideea că acele suferințe la care reeducații erau supuși nu aveau să ia niciodată sfârșit; în fața unor atari idei, spune D. Bacu, nu pot exista eroi (p. 67). După cum descrie situația una dintre victime, am devenit groparii propriilor noastre vise, propriului nostru suflet (p. 70).*

Ce înseamnă 'poziția' de demascare, ce înseamnă obligația de a mânca 'porcește', ce înseamnă să te hrănești din gamela unde ți-ai făcut necesitățile sau să le cureți, pe cele din urmă, cu limba, de pe jos, sau de pe hainele murdărite în timpul caznelor, ce înseamnă să fii trezit din somn cu lovituri de bătă izbite în fluierile picioarelor, se deduce din aceea că *mulți au fost studenții care nu numai că provocau bătăia, dar o doreau chiar cu ardoare: din disperare. Era singura posibilitate de a-i da o mică șansă morții (p. 78).*

Am auzit mulți români care nu au trecut prin închisori pledând că studenților 'de caracter' le rămânea sinuciderea. *Studentul de la Facultatea de Teologie din Timișoara, N. V., după că a încercat să-și taie venele și nu a reușit, s-a aruncat cu capul în ciubărul cu mâncare, sperând să moară ars de mâncarea fierbinte. Nu a reușit și aceasta l-a costat enorm de mult. Plămânii i-au fost dislocați în bătaie. După cinci ani, când a stat cu mine în aceeași celulă, încă suferea de infirmitatea câpătată pentru că nu a reușit să se omoare* (p. 83).

Totuși, au existat eroi care au ajuns să fie trecuți de mai multe ori prin reeducări, deoarece au izbutit să țină, în continuare, câte ceva ascuns. La capătul acestui purgatoriu, au devenit printre cei mai sălbatici reeducatori, la rândul lor, pentru că fiecare victimă trebuia să-și demonstreze 'transformarea' compromițându-se prin bătaia dată altora, deobicei prietenilor și chiar neamurilor, sau devenind denunțatori periculoși.

Din următorul citat aflăm și modalitățile de înjosire a credinței, dar și cele petrecute în sufletele reeducaților - ceea ce ne oferă o măsură a dimensiunii fricii inculcate.

Din câteva cearșafuri sau cămăși albe s-a improvizat 'cămașa lui Cristos', cum spuneau studenții. Din săpunul cu care se scriau declarațiile s-a confecționat un organ genital masculin pe care un student teolog ales ca personajul care trebuia să interpreteze pe Iisus fu obligat să-l poarte atârnat de gât cu o sfoară. Plimbat prin cameră, sub lovituri reale de cozi de mătură simbolizând drumul spre Golgota, fu oprit în cele din urmă lângă fereastră. Acolo, toți studenții fură obligați la rândul lor, să treacă prin fața lui și să se închine sărutând bucata de săpun și exprimându-se: 'Mă închin atotputerniciei tale... singurului, adevăratul stăpân al celor care cred'... etc., etc.

A existat numai unul care nu a acceptat să se coboare la acest sacrilegiu. De altfel nici nu era încă student ci numai elev. A fost schingiuit ore întregi în fața tuturor celorlalți pentru a fi obligat să se aplece. Nu a cedat.

(...) Cel care mi-a relatat întâmplarea cu B. era în aceeași celulă cu el și participase ca victimă. L-am întrebat ce a simțit în clipa când a văzut că unul mai mic ca el, și nu cu pregătirea lui, a putut avea tăria să sufere până la capăt. "La început milă

pentru schingiuirea la care era supus, apoi un fel de ciudă pe faptul că nu ceda, apoi în cele din urmă rușine și dispreț pentru mine însumi. Am încercat un adevărat șoc de teroare în clipa în care am surprins că gândeam astfel. Dacă cel care mă demascase pe mine și care mai era încă în celulă ar fi aflat ce gândeam în clipa aceea, era în stare să mă sfășie în bucăți." "Cum era să aște, pentru că acesta era numai un gând al tău?...". "Nu avea decât să mă pună în poziție de demascare și să-mi ceară să spun ce am gândit când B. a refuzat. În cele din urmă sunt sigur că așa fi spus..." (p. 95-96; astfel de înțruzii în sulete erau practice; vezi cele petrecute cu Justin Paven, după uciderea lui Niță Cornell).

Da, toți demascații aveau convingerea - pentru noi de neînțele - că demascatorii le puteau citi gândurile...!

Într-una din numeroasele sale tentative de sinteză a faptului psihologic, D. Bacu remarcă: *Fiecare student în parte are drama lui și eroismul lui mut. Fiecare student în parte are vina lui. Înlănțuirea aceasta ciudată de vinovăție și victimă concomitent constituie unul dintre cele mai rare aspecte ale problemelor etico-psihologice. Este oare vorba de o metodă științifică operând în Filosofia Morală la răsturnarea și anularca etosului uman? Sau afectează planul Patologiei?* (p. 117). E o temă de cercetare pentru o disciplină izvorâtă din cugetul unui jurist român stabilit la Paris: Victimologia.

Analizând primul semnal a ceea ce urma să vină, autorul ajunge la **sugerarea** viitorului prin modificarea de atitudine a gardienilor și a directorului penitenciarului, modificarea hranei, în vederea pierderii forței de rezistență (fizică și morală), auto-convingerea că *orice rezistență era sortită eșecului. Se consuma pe nesimțite un fel de trecere dintr-o lume reală într-o lume fictivă creată de idei, în care viața însăși nu era decât un fapt de minimă importanță, un fel de accesoriu* (p. 119). Iar prezența demascatorilor (...) crea o stare de *quasi-hipnoză* (idem). D. Bacu identifică o etapă de "verificare" ce succeda demascării reușite. Ea consta în impunerea demascatului de a demasca pe alții, în prezența tuturor și, în orice caz, a unor reeducatori, dar și a altor demascați, datori să-l demaște dacă nu își 'trăia' rolul cu 'sinceritate'. Ceea ce presupunea că trebuia să umilească și să bată așa cum fusese umilit și bătut. În multe cazuri, spaima, dar și o furie tainică împotriva 'încăpățânării'

demascatului de a-și păstra demnitatea - spre deosebire de proaspătul bătauș care și-o pierduse, dacă nu chiar dobândise pe cale silnică 'credința în comunism'. -, îl preschimbau într-un schingiuitor care depășea, prin zel și nebulie, așteptările. O altă metodă de verificare era introducerea reeducatului într-o cameră unde se aflau deținuți care habar n-aveau ce li se pregătea. Dar el știa că nu era singur cu aceia, ci că printre ei sau printre alți nou veniți mai existau inși ca el, a căror misiune era să-i urmărească tocmai lui gesturile, cuvintele, atitudinea și să-l demaște de îndată ce greșea, adică atunci când nu demasca (nu-i 'turna' lui Țurcanu orice gest, cuvânt, atitudine ce nu erau conforme normelor reeducărilor); sau avea certitudinea că cei 'curați', de îndată ce vor intra în focurile demascărilor, îl vor denunța că a 'pactizat' cu ei, ori că nu și-a făcut datoria de a-i denunța el cel dintâi. Ceea ce urma pentru el este ușor de bănuț, ca și teroarea lui în fața acestei perspective.

Cea mai cumplită crimă a reeducărilor a fost aducerea elevilor la Pitești, de la Târgșor, Canal sau de aiurea, pentru a fi educați ca legionari tocmai de către aceia care se ocupaseră în libertate de educația Frățiilor de Cruce, figuri notorii prin morala lor și printr-o excepțională comportare legionară, până la dehumanizarea adusă de reeducări. Se citează mărturia unuia dintre acești educatori, care a format carne de sângerat și suflete de siluit pentru demascările ce se pregăteau pe foarte curând ucenicilor săi.

În celula în care eram închiși după demascare, ne-au fost aduși într-o zi câțiva tineri elevi, pentru a-i pregăti în conformitate cu ordinul lui Țurcanu. Ordinul era categoric. Trebuiau încadrați cu orice preț în Garda de Fier pentru că 'pe cât de mare e înălțimea, pe atât de adâncă și definitivă căderea.' Efectul demascării deci sigur. Am primit această sarcină cu o strângere de inimă dureroasă deși omul din noi fusese ucis. Cine putea să refuze? Din clipa intrării elevilor celula a luat aspectul care-l avea înainte de demascări. Toți ne comportam ca și când nimic nu s-ar fi petrecut. Am procedat ca afară în timp de prigoană. Educarea a pornit după toate regulile. Speculând înclinarea spre credința creștină, i-am învățat psalmi și rugăciuni, am discutat cu ei teologic, i-am îndrumat, le-am indicat cum să postcasă etc. Ceea ce mi-a părut mai monstru-

os chiar decât distrugerea demnității noastre proprii a fost faptul că eram obligați să mâncăm mâncarea lor atunci când posteau! Aceasta pentru a demonstra comitetului de reeducare că suntem definitiv lecuiți de boala creștinismului. În ceea ce privește inclinarea spre patriotism, am stimulat-o prin învățarea cântecelor patriotice, legionare, legile și normele de conduită, care trebuiau respectate cu mare grijă de către un tânăr dornic să se încadreze.

Când s-a considerat pregătirea lor suficientă, au fost luați din celula noastră și trecuți în alta. Acolo au fost băgați în grindina de ciomege a 'demascărilor'.

Noile victime erau trecute prin demascare de către alții. 'Educătorii' erau ținuți la o parte pentru momente mai dificile. Atunci când elevii refuzau să vorbească cu toate chinurile la care erau supuși, cu un fel de satisfacție diabolică, șeful comitetului aducea pe cel care 'ii pregătise' pentru confruntare! Ușor de imaginat răsturnarea care se producea în sufletul unui tânăr de mai puțin de douăzeci de ani atunci când cel care îi fusese cu câteva zile înainte exemplu de demnitate și corectitudine apărea în fața lui ca denunțator ordinar (p. 132-133).

Foarte utilă este și punerea la dispoziția înțelegerii noastre a unei mărturii inverse, provenind de la una dintre aceste victime elevi. Nici acum, când am trecut prin demascare și știu mobilul murdar al acestei inumane înscenări, nu pot să cred că N., care mă pregătea pentru încadrare, făcea totul numai pentru că îi fusese dictat de comitetul de reeducare. Dincolo de aparent, era o chemare interioară, poate subconștientă dar izvorâtă din suflet, care transforma totul în momente de adevărată înălțare sufletească. Stăteam amândoi într-o celulă singuri. Când se lăsa amurgul, pe chipul lui se zugrăvea o tristețe sfâșietoare. Atunci întrerupea vorba și privirea i se pierdea departe, trecând printre gratii spre dealurile acoperite de fumul înserării. De multe ori l-am întrebat să-mi spună motivul acestor tristeți. Nu a vrut niciodată. Când insistam, se uita la mine lung, dureros, aproape implorator, apoi întorcea privirea în altă parte. Și mai totdeauna după asemenea întrebări, începea să-mi vorbească despre omul nou, omul cu adevărat creștin, capabil să vindece multe răni de pe trupul și sufletul Românului. Era atâta pati-

mă, atâta căldură, atâta sinceritate în vorba lui, încât sunt conștin că momentele acestea erau pentru el singurul mijloc de a evada din ciclul infernal în care era vârat peste vrerea lui. Și cine știe? Poate că atunci își imagina că este liber și că ceea ce spune nu o spune cu intenția de a nimici un suflet ci din dragostea adevărată de a contribui la salvarea lui. În cele mai grele clipe, chiar atunci când a fost adus în fața mea pentru confruntare și s-a purtat așa cum îi cerea cel care-l însărcinase cu misiunea aceea murdară, nu am putut să-l urăsc. Târziu, după demascări, când pericolul trecuse și puteam vorbi mai ușor, eu am fost primul care am încercat să mă apropiu de el, cu dorința de a înnoda o prietenie la care țineam mult de tot. Era bolnav de plămâni și slăbise mult. Din puținul care-l primeam, m-am oferit să-l ajut. A refuzat nu numai să primească ajutorul dar chiar să stea de vorbă cu mine. Am citit în ochii lui aceeași durere sfâșietoare, ca pe vremea când în celula din Pitești, dincolo de drama care se pregătea, mă ajuta să mă orientez cinstit în viață. Și doi ani de-a rândul, muncind împreună în același schimb și în același atelier, până când a fost izolat, a evitat să mă întâlnească. Durerea lui era desigur mult mai mare ca durerea mea. Nu știu dacă mai trăiește și dacă s-a vindecat de infirmitatea cauzată de demascări. Aș da mult să mai pot sta de vorbă cu el o singură dată... numai pentru a-l convinge că în ochii mei el a rămas pentru totdeauna cel care a fost în clipele din celulă (p. 133-134).

Din toate acestea se deduce cât de adâncă era compromiterea a cărei autoacceptare era impusă elementelor cele mai admirate de către tineret, care aveau puterea de a se face adoptate ca model, la vârsta când aceia alegându-i sau instituindu-i modele aveau mai multă nevoie ca la orice vârstă de alegerea unei linii de conduită în viață. Or, el, prin trecutul și faina lor, ca și prin atitudinea inițială în relațiile nou create, răspundeau perfect setei de desăvârșire a adolescenților tardivi cu care erau puși în contact, iar acea vârstă are nevoie de încurajarea derivată din dovada că și alții au trecut prin dezorientările specifice anilor numărați de ea, le-au putut învinge și depăși către așezarea în Lumină. La ce bun acea compromitere? Pentru a se demonstra că linia purității nu exista. Mai este de mirare opinia

reeducărilor că au participat la un război metafizic între Bine și Rău, cum o declară răsopicat părintele Gheorghe Calciu în paginile sale de început, cum o declară, se va vedea ulterior, și Octavian Voinea? Cum o resimt cu toții? **Războiul nevăzut**, luat în cercetare de misticii ortodocși, devenise tot ce poate fi mai material, mai palpabil, mai periculos, sub conducerea îndrăciților inșiși - deși dus, după bătăliile purtate în afara omului, în sufletul său, unde mereu și fără încetare învingea Răul. Mă întreb, ca un creștin de rând, dacă toți cei care au trecut prin reeducări și au fost aleși să scape cu viață până la eliberarea din 1963-64 au solicitat vreunui preot, în libertate, să le facă slujbe de curățire pentru alungarea diavolului din ei. Doar cu acesta au avut de-a face, au coabitat, i-au devenit robi, l-au îmbrățișat în inimile lor, i-au sărutat altarul descompunerii și i-au învățat și aplicat poruncile de a urî și participa la anihilarea legii iubirii și a rezultatelor ei din existența umană. Spun asta pentru că, aidoma reeducărilor, mintea îmi rămâne mută și incapabilă să mai judece în fața năvăvirilor antiumane deprinse în reeducări și, mai ales, în fața unei modificări aduse în psihicul reeducărilor asupra căreia se insistă prea puțin în cartea lui D. Bacu și în celelalte: cei trecuți prin autodemascări nu rareori deveneau comuniști înrăiți până la crimă, comuniști gata de orice și care chiar făptuiau orice pentru impunerea mai rapidă în temnițe a doctrinei ce credeau că învinsese în toată lumea. Unii au făcut-o și mai târziu, în libertate. Câtiva o fac și acum. *Nebunia colectivă devine acum o realitate. În numele ei se vor consuma toate fără-de-legile comandate. Nebunia aceasta va fi menținută, întreținută, hrănită insistent, prin toate mijloacele, nu din întâmplare, incoerent, din nebunie, ci sistematic, dintr-o logică - paradoxală dar logică - pentru a putea fi folosită ori de câte ori va fi nevoie și în oricare parte* (p. 135). Iar *summum-ul* acelei nebunii este *tendința permanentă de falsificare, la început impusă prin metodele arătate* (și care: n. n.) *devine ulterior un fel de necesitate în ea însăși. Printr-un amestec de inteligență și îndobitocire forțată, de fals și real, de cinism și fanatism comandat, se ajunge la un amestec și identificare a contrariilor, la crearea unei lumi fictive impusă ca o necesitate în suflet (idem). Autorul izbutește să ducă concluziile*

până la capăt: Acest amestec de logic și de absolut creează o stare psihologică de negare a realității evidente și înlocuirea ei cu o ficțiunea născută din teroare, din degradare, din umilire și din dispreț (p. 136).

Atunci când se socoti că rezultatele demascărilor erau convingătoare și că metoda se dovedise un triumf, Eugen Țurcanu redactă un memoriu adresat Securității, ținând la extinderea ei în alte penitenciare. Aceasta se petrecea în primăvara anului 1951. Drept rezultat, la Canalul Dunăre-Marea Neagră se înființară brigăzile studentești 13 și 14, în colonia Peninsula, cuprinzând doar reeducați; la penitenciarul sanatoriu T.B.C. Târgu-Ocna fură deplasați Nuti Pătrășcanu și alți bătauși; la fel, unii la închisoarea de la Ocnele-Mari. De data aceasta nu se mai urmărea reeducarea studențimii, ci victime urmau să cadă toate categoriile sociale, de vârstă și de pregătire (sau cel puțin așa se preconiza, deoarece reeducările nu s-au putut extinde decât pe timp limitat, datorită unei organizări defectuoase ce a permis condamnaților la bătai să se opună, fie alertând orașul - Târgu Ocna -, fie protestând în fața unei direcții implicate fără convingere în cele ce se petreceau - Ocnele Mari, fie obligând temnicerii să ucidă victima - o formă de sinucidere, cum a fost cazul doctorului Simionescu, fostul ministru cuzist, torturat sub supravegherea studentului Bogdănescu și a confrăților lui, până ce, nemaisuportând chinurile, bătrânul medic s-a îndreptat, conștient și voluntar, către sârmele ghimpate înconjurând lagărul; pe această cale el determină descărcarea unei arme automate în trupul său adus la limitele suferinței posibile. Nu mai erau demascări, ci bătaii strigătoare la cer, fără alt scop, menite să chinuiască, asociate cu alte mijloace de caznă ca depunerea în carceră în timpul nopții, pe când ziua se continua a se munci, reducerea mâncării etc.

La Gherla, în schimb, reeducările, sub conducerea lui Alexandru (Țanu) Popa, au atins culmi de sălbăticie nebănuite nici măcar la Pitești. Aici continuau demascările studenților de la Pitești - unde reeducările au fost sistate -, ale elevilor, dar și ale muncitorilor și țăranilor ce alcătuiau masa deținuților din penitenciarul de pe Someș. În plus, bătaiele erau dublate de munca

în veșnică depășire de normă, datorită tocmai victimelor reeducărilor, care depășiri de a doua zi deveneau noua normă pentru toată lumea, de nerealizarea căreia depindea atât hrana cât și somnul în pat (și nu aruncarea în carceră pe timpul nopților). Studenții erau spaima tuturor, prin îndârjirea frenetică de a munci mai mult și mai repede, într-un ritm satanic.

Cititorul se întreabă cum de nu povesteau cei trecuți prin reeducări despre tratamentul la care fuseseră supuși, pentru a se crea o opinie comună de opoziție în fața călăilor, pentru a se încheia o dată pentru totdeauna cu acel masacru, prin coalizarea tuturor forțelor împotriva găzilor.

Printre studenții sosiți cu primele loturi și scoși la muncă în fabrică (la Gherla; n. n) se afla și unul original din Ploiești, Rodaș. La ieșirea în atelier, a întâlnit foști prieteni de activitate, oameni în care avea încredere oarbă. Profitând de o mică clipă de libertate, a mărturisit unuia dintre ei toată drama Piteștiului, în cuvinte simple și încercând să-l facă să priceapă cât mai repede. Nu avea prea mult timp. Prietenul l-a ascultat cu atenție apoi, surprins de cele auzite, a încercat să verifice autenticitatea întrebând ...pe un alt student în care avea și el aceeași încredere! Mai de grabă, cerea de la acesta înfirmarea spuselor pentru că de crezut nu putea crede! Și într-adevăr, studentul l-a liniștit! "Rodaș este informatorul Securității și cele spuse fac parte dintr-un program vast, pus la cale de comuniști pentru compromiterea studenților!" Muncitorul a plecat liniștit să se culce. I se luase o piatră grea de pe inimă. Studentul a plecat imediat să raporteze lui Țurcanu. I se luase și lui o piatră de pe inimă pentru că se pare că el era însărcinat să-l supravegheze pe Rodaș. Muncitorul a spus și altor prieteni să se ferească de Rodaș. Dar acesta nu a mai avut prilejul să se ducă în atelier.

A doua zi, într-o celulă de la etajul trei a apărut Țurcanu. A ordonat tuturor studenților să se întoarcă cu fața la perete. Apoi a făcut pe cineva să intre în celulă. A ordonat din nou studenților să revină cu fața spre ușă. Cineva stătea lângă el, dar nimeni nu putea ști cine este pentru că avea capul acoperit cu un sac. Când toți s-au întors și liniștea s-a lăsat din nou, a smuls sacul de pe capul celui adus. Nimeni nu a cunoscut pen-

tru început cine era acesta. Pentru că în fața lor era numai un chip desfigurat. Obrazul întreg era numai o rană tumefiată, vânătă. Pete mari de sânge acopereau întreg chipul, prelungindu-se în jos peste haine. Omul se clătina pe picioare abia ținându-se drept. Tremura din tot corpul ca apucat de friguri. O paloare cadaverică s-a lăsat pe chipul tuturor aceluia care erau în celulă. În frica lor, zadarnic încercau să deslușească chipul și motivul care a determinat desfigurarea lui.

"Rodaș a vorbit" a spus Țurcanu. Și toți au înțeles (p. 162-163).

Fără nici o pregătire, în seara zilei de 14 noiembrie 1951 au încetat demascările, iar în preajma Crăciunului, Eugen Țurcanu și cu zece colaboratori dintre cei mai apropiați lui au fost puși în lanțuri și conduși la Jilava. În primele zile petrecute acolo, Țurcanu a povestit filme și romane.

Dar într-o zi a intrat în celulă un ofițer din Ministerul de Interne.

"Pentru ce ai fost adus aici, banditule?" Era prima dată de la începerea demascărilor când și lui i se punea o întrebare urmată de acest calificativ.

"Am fost adus ca să fiu eliberat" răspunse acesta oarecum nemulțumit.

"Banditule, ai fost adus ca să dai socoteală pentru crimele pe care le-ai făcut în închisoare" și ofițerul plecă trântind poarta celulei. Pe chipul lui Țurcanu zâmbetul s-a schimbat brusc într-un fel de rânjet neputincios. Aceasta a fost ultima lui imagine văzută de un supraviețuitor (p. 176-177). Începu o anchetă ce avea să se prelungească timp de trei ani, urmărindu-se - ceea ce s-a și obținut de la reeducatori, în afara lui Gheorghe Calciu - să se dea declarații că reeducările au fost poruncite din afara granițelor țării, de Horia Sima și de C.I.A. în vederea compromiterii regimului comunist. Securitatea, adevăratul motor al lor, n-a fost în nici un fel implicată. Câțiva ofițeri din conducerea Piteștiului, declarați 'oportuniști', au fost condamnați, apoi eliberați și repuși în drepturi. Un grup de reeducatori, cărora le-au fost alăturați un tânăr ce a acceptat să declare că purta directive de la un penitenciar la altul, în privința evoluției reeducărilor, și un avocat legionar, acuzat a se număra printre inițiatorii reeducărilor, au fost executați. Un număr restrâns de

legionari de frunte, aduși în aceste anchete în calitate de așa zisi promotori ai reeducărilor, dimpreună cu niște reeducați reeducatori și cu criminalul Alexandru (Țanu) Popa, cu Gheorghe Calciu, au fost internați în casinca Jilavei, într-un regim de desființare, timp de doi ani, la sicce celulă de patru inși aflându-se și un tebecist. Asupra acestei perioade, cărțile lui Marcel Petrișor și Octavian Voinea produc mărturii esențiale.

Meritul lui D. Bacu este că nu se oprește aici, ci continuă a analiza recuperarea treptată (dacă a avut loc) a bolnavilor de spaimă și de cruzime rezultați în urma tratamentelor trecute în revistă mai sus.

Întrebarea autorului: *Se vor putea încadra oamenii aceștia în viața normală sau vor simula numai, rămânând în adâncul sufletului lor niște veșnici naufragați, răstigniți pe propria lor neputință, în definitiv comună tuturor oamenilor?* (p. 211) nu va avea niciodată un răspuns categoric pozitiv și în nici un caz unul categoric negativ; acei oameni au murit, rămânând vii.

În tenebroasele relatări ale autorului nu se poate, totuși, să nu se strecoare și ceva din umorul temnițelor deținuților politici, asupra căruia mi-a atras atenția istoricul Radu-Dan Vlad, când mi-a propus, ca editor, întocmirea unei antologii al acestuia. Desigur, D. Bacu nu ni-l prezintă ca atare, ci relatează momentele pentru a ne indigna; fără voia lui scenele rămân și umoristice.

Două palme și picioare, după discuții întrerupte de injurături și după un efort disperat, nefericitul își aduse aminte - ni se povestește despre careva bătut, după o turnătorie în legătură cu ceva afirmat de el - că, întrebat de prietenul lui despre slăbiciunea prea mare ce se vedea pe chipul lui, îi răspunsese că a avut un ictor recidivist. Cel care trăsesse cu urechea auzise în schimb "Hitler redivivus" și raportase ofițerului politic că cei doi discutau politică și vorbeau despre revenirea lui ...Hitler! (p. 183). De asemenea, autorul remarcă faptul că oricât de cruntă era existența, *spiritul de ironie mai exista încă: deținuții botezaseră cele două locuri de chin 'mon caprice' (carcera) și 'mon jardin' (camera neagră)* (p. 186-187). La fel etichetează D. Bacu convorbirile cu reeducații, după încheierea reeducărilor:

le-am botezat în ironie 'ședințe ARLUS', aluzie deschisă la organizația comunistă pentru propagandă, camuflată sub titlul de 'Asociația pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică'. Nu era vorba de fapt de discuții ci de o serie de anecdote pe seama Rușilor, care aveau menirea pe de o parte să ridiculizeze pe comuniști iar pe de alta să le arate că noi avem destul curaj pentru a înfrunța situația și că nu ne era teamă de reeducați (p. 206-207). Porecla cu iz aluziv-ironic-politic devenea și ca o armă a curajului: în celulă se adoptase noua nomenclatură. Evgheni (Eugen) Semenovitch Makarenko era acum numele lui Țurcanu iar când cineva vroia să întrebe pe altul dacă a trecut prin demascări, îl întreba dacă a citit *Poemul Pedagogic* (p. 208), după ce Gheorghe Calciu a mers până acolo încât a încercat într-o după-masă (după încheierea reeducărilor; n. n.) să povestească *'Poemul Pedagogic'* al lui Makarenko (p. 207).

Expunerea lui D. Bacu nu este doar una a faptelor, întretăiată de deducții, intuiții, reflecții și concluzii, ci și una a propriei minți a autorului în travaliul înțelegerii; deaceia ea e tensionată, chinuitoare, cu toate că fraza este mereu limpede și se adresează de la intelect la intelect; dar care intelect, în străduința de a cunoaște, e total desprins de afectivitate? Și cum e posibil ca tratând despre atare subiect să nu fii năpădit de disperare, de revoltă și de uluire?

PITEȘTI. CENTRU DE REEDUCARE STUDENTEASCĂ e o cronică, în cel mai bun înțeles istoric al cuvântului, onestă, fără cruțare pentru unul sau altul, pentru camarazii de același crez, și încercând a da vina pe membrii altor crezuri politice (excluși comuniștii fiind, ceea ce este firesc, ținând seama de faptul că reeducările au fost opera lor), cum se întâmplă uneori în memorialistica propriu-zisă, acoperit de o 'modestă corectitudine științifică' de circumstanță (la unii autori, spuneați) și refuzând menționarea victimelor regaliste, național-țărăniște, frontieriste, fără culoare politică etc..

Mai mult decât o cronică, lucrarea constituie și o nouă încercare de început de descifrare a psihologiei abisale, ca reflectată de cele la care omul a fost supus în acele condiții speciale, de unde interesul ei lărgit de la curiozitatea istorică la cunoașterea psihicului uman, a limitelor și amplitudinii lui, ca și a mijloa-

celor ce-l modifică, distorsionează, strâmbă, remodelază anapoda, foarfecă, fărâmă, replămădesc și, în cele din urmă, mijloace care se lasă iarăși învinse de caracteristicile nobile ale speciei, cum, în ce măsură, pe cât timp și cu ce șanse de perpetuare a calităților redobândite (sau a defectelor morbide impuse pe calea torturii și neînvinse de scânteia binelui prezentă în omul normal).

Țelul (atins) cel mai de seamă al cărții, ca și al celei următoare în discuția noastră, este că atunci când glasurile românilor erau în imposibilitatea de a-și face auzit valetul în țara lor, această scriere l-a făcut auzit în Europa Occidentală, chiar dacă tristul continent s-a dovedit surd la genocidul petrecut la fruntariul său răsăritean. Dacă generația pașoptistă s-a străduit să aducă aceleași Europe, prin literatură, vești despre poporul nostru și dreptul său la existență, D. Bacu, Virgil Ierunca, au vădit eforturi vrednice de toată lauda pentru a face cunoscut aceleași Europe dreptul nostru la a nu fi dezumanizați, la a nu fi scoși din rândurile fiilor lui Dumnezeu.

D. Bacu se demonstrează a fi un cugetător rănit definitiv de descoperirea tainelor reeducărilor. El și-a dedicat ani îndelungați din viață adunând - Soljenițin român - toate datele câte i-a stat în putință să le afle despre reeducări. Cu osârdie și tenacitate incomparabile, obsedat de adevărurile intuite, a făcut toate eforturile posibile, până la abnegație, pentru a înțelege corect cele petrecute cu tineretul la Pitești, la Gherla și în alte locuri de detenție condamnate de Securitate la a trece prin acel infern. Și a izbutit. Cel dintâi dintre concetățenii noștri care a avut tăria să ducă până la capăt munca de Sisif a cercetării acestei perioade mai întunecoase decât oricare alta din istoria noastră, D. Bacu își înscrie numele cu litere de aur (negru) în literatura memorialistică a temnițelor comuniste. El se instituie, prin lucrarea sa, model al oricărui cercetător inițial al unui fenomen de masă interesând istoria imediată și dă tonul strădaniilor necesare a fi întreprinse de oricare dintre noi pentru recuperarea timpului și urmărirea lucidă până în pânzele albe a evoluției sau involuției neamului.

UN IAD CREAT ANUME PENTRU STUDENȚI (VIRGIL IERUNCA)

Nici Virgil Ierunca n-a fost victima reeducărilor. Nici măcar gustul unei închisori sau lagăr comunist obișnuit nu l-a deprins, precum D. Bacu, deoarece a avut statut de refugiat politic de la începuturile comunismului în țara noastră. Aceasta nu înseamnă că ascultarea relatărilor lui Ovidiu Cotruș - făcute ele însele după memorări ale victimelor autentice, căci nici cel din urmă n-a fost 'reeducat', - nu l-au marcat până la a-l forța să depună mărturia de gradul trei constituită de scrierea **FENOMENUL PITEȘTI***, împotriva ororilor desfășurate între 6 decembrie 1949 și august 1952, în penitenciarul numit și în altele. Deosebirea esențială dintre amintirile directe ale celor implicați de-a dreptul în acea nebunie colectivă, dirijată în toate amănuntele evoluției ei, și privind coborârea pe treptele mutațiilor psihologice de la starea firească omului spre aceea subumană, stă în faptul că obiectele experimentului - deși n-au putut observa decât cele petrecute în camerele unde au fost depuse - totuși au surprins pe viu aceste metamorfoze diabolice ale ființei umane, pe când Virgil Ierunca nu a putut decât intui, cu mare nesiguranță, sau deduce logic (dacă logica s-ar potrivi treburilor sufletești, ceea ce e prea puțin adevărat).

FENOMENUL PITEȘTI mi se pare a conține cea mai clară evaluare psihologică a tentativei de "imitație a psihicului omenesc", organizată și desfășurată sub supravegherea inițiatorului ei, Nicolschi. Conlucrarea la elaborarea cărții a două cugete aparținând unor personalități de excepție, a căror vastă cultură universală le-a conferit o familiaritate - cu toate că discutabilă, am văzut - cu ceea ce se petrece în inima și mintea semenilor, a dus la o cunoaștere altfel greu de dobândit în afara contactului

* București, Editura Humanitas, 1991, ed. a II-a.

de o viață cu literatura. Menționez că această afirmație se cere amendată printr-o stupefiantă remarcă: înșiși Turcanu, șeful Organizației Deținuților cu Convingeri Comuniste, Nicolschi și aceia care se aflau îndărătul lui și au rămas, pentru moment, neidentificați, au dat dovezi sinistre și de neinfirmită că erau ași în recompunerea fantezistă a naturii psihologice umane, atunci când cultura și știința le lipseau cu desăvârșire. Săvârșirea crimei nu necesită o școlire specială, dar Crima la care ne referim rămâne o formidabilă instigare la meditația asupra 'maeștrilor' din umbră ce au pregătit-o, care 'maeștri' cu siguranță proveneau de pe teritoriul U.R.S.S.-ului, mojarul unei vechi fanatizări (negative, de tip religios), ce a împins la adorarea ideii de "creare a unui om nou", fanatizare care a stat la baza pedagogiei comuniste.

Constatarea cea mai subtilă a lui Virgil Ierunca este că singurătatea urmând anchetei, pentru unii, sau, dimpotrivă, mângâierea adusă altora de prezența celorlalți codeținuți, îl ajută pe cel ieșit dintre fălcile cleștilor opresivi ai anchetatorilor, îl ajută, spunea, să-și recompună structura lăuntrică a persoanei, să se regăsească, să se reintărească. În cadrul reeducărilor, cele două situații au fost înlocuite de prezența permanent amenințătoare a călăului, zi și noapte, dând iluzia perfectă că de ea nu se va scăpa absolut niciodată, și aceasta conducând la disoluția grabită a eului (o formă a autoapărării subconștiente, a acțiunii oarbe a instinctului de autoconservare). Cu alte cuvinte, Răul s-a impus ca o permanență, ca "stare naturală", definitivă, ireversibilă. Sunt pe deplin convins că autorul (de fapt, cei care i-au istorisit lui Ovidiu Cotruș propria lor decădere) a găsit cheia condițiilor lăuntrice generând acceptarea următoarei trepte a modificărilor urmărite de experiment, aceasta fiind **pierderea** în absolut a **nădejdi** (ne reamintim că psihologia creștină îi atribuie ei rolul principal în îmbunătățirea omului). A doua mutație a fost scoaterea la lumină a complexului sado-masochist și impunerea lui ca unic mod de existență (automată). (Un tânăr supus în chip îndelungat și repetat la cufundarea până la limita sufocării a capului în tincta cu urină și fecale a continuat să-și aplice singur acest regim timp de vreo două luni.) A treia operație a desființării umanității a fost uciderea morală, stârnirea scârbei de sine și creșterea ei până la a deveni unicul simțământ viabil pe tot

parcursul existenței. Ea s-a realizat, pe de o parte, prin obligația de a-și inventa amintiri noi, falsificate, înjositoare, prin autodegradarea în fața tuturor și, pe de altă parte, prin impunerea denunțării unor fapte necomise de către cei denunțați - prim grad al crimei - și participarea la omuciderea (în sens concret) colectivă sau personală: crearea "*complicității crimei*" (p. 18-20). *La Pitești*, constată Virgil Ierunca fără risc de greșeală, *categoria martorului inocent a fost pur și simplu suprimată* (p. 10). Ar fi fost de dorit ca aceste etape să le găsim expuse cronologic în cuprinsul lucrării și cu nuanțările de rigoare, ce să le impună limpede ca definitive.

Un alt merit al lui Virgil Ierunca - ce-l scoate dintre rândurile celorlalți autori de cărți privitoare la reeducările ce au avut loc în România - este de a pune în paralel "desființarea personalității umane" practică la noi cu "spălarea creierului" realizată în penitenciarele chinezești, în aceeași perioadă, prin citarea lui Dries Van Coille (*SINUCIDAREA ENTUZIASTĂ*) și a lui Jean Pasualini (*PRIZONIER AL LUI MAO*) (p. 76-93). Dacă această comparație ar putea fi dusă mai departe, să cuprindă dezvăluiri asupra metodelor folosite în toate penitenciarele și lagărele din câte țări comuniste au ființat și mai există, utilizate în scopul perturbării echilibrului psihic al opoziționiștilor (să nu uităm uluitoarele procese politice dintr-acestea, cu prikejul cărora cel din boxă își este principalul acuzator public), s-ar ajunge și la determinarea inițiatorilor acestei crime împotriva umanității, fără precedent fie și în actele nazismului, fratele mai mare al comunismului. Deoarece teoria pedagogică a lui Makarenko stă la baza "creerii omului nou", nu este dificil să înțelegem de unde au plecat indicațiile cu caracter mondial de distrugere a spiței noastre.

Cititorul paginilor lui Virgil Ierunca, intitulate **FENOMENUL PITEȘTI**, are o singură datorie față de martiri, atunci când le parcurge firul tragediei; anume, să se întrebe permanent: 'nu sunt și eu plămădit din același aluat sfânt și mizerabil?' (De ce oare **GENEZA** ne spune că omul a fost făcut doar din noroi?)

III. MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

TENDINȚA ORDONĂRII LA DUMITRU GH. BORDEIANU

ARTURISIRI DIN MLAȘTINA DISPERĂRII (cele văzute, trăite și suferite la Pitești și Gherla), volumul I: PITEȘTI, volumul II: GHERLA* ocupă un loc aparte în cadrul memorialisticii reeducărilor, prin scopul

lor ce le deosebesc de celelalte scrieri ale domeniului, scop nemărturisit direct, însă mereu readus în conștiința cititorului. Este vorba despre nevoia autorului de a explica limpede și cutremurător camarazilor din Legiune aflați în Occident cele prin care a trecut tineretul studentesc din rândurile ei în cadrul reeducărilor îndreptate în primul rând împotriva acestuia, în vederea întreruperii legăturilor dintre generațiile ce și-au închinat viețile crezului de extremă dreaptă. E o lămurire scrisă cu sufletul la gură și cu noduri în gât, cu sudori și sufocări, înemorialistul găfâind și pierindu-i încă o dată puterile fizice și sufletești la aducerea aminte a ororilor prin care a trecut, ori în care i-a văzut pe alții căzând. Aceste dezvăluiri cu adresă concretă și limitativă au caracter disculpatoriu, datorat scăzământelor de la morala educației legionare și creștine ce au fost impuse victimelor, nu doar scăzământele, ci chiar comportări potrivnice acestora, pe care autorul se străduiește să le facă accesibile, prin minte și suflet, tuturor aceluia ce au avut noro-

* Ediția a II-a îngrijită de prof. Marcel Petrișor; București, Editura Gama: 1995.

cul să nu treacă prin sorbul curăției și distrugătorul ei bine chibzuit pentru ratarea definitivă a unor luptători.

Revine ritmic apelul la înțelegerea cititorului din Mișcare pentru situația imposibilă prin care au trecut victimele, conținând totdeauna argumentarea prin motivele de nemairăbdare ale căderii, cum se petrece cu demonstrarea condițiilor abjurării de la crezul legionar, cu care debutează capitolul **LEPĂDAREA**. Scriitorul este conștient că scrie o disculpăre ce nu se adresează doar contemporanilor săi, ci și posterității legionare.

Conținutul acestei noțiuni a fost și este foarte controversat chiar și de Sfinții Părinți, în timpul prigoanelor creștine. Lepădarea de la Pitești a tinerilor legionari de Mișcarea Legionară a îmbrăcat forme mult mai complexe decât lepădarea făcută în condiții obișnuite de viață, de cine știe cine și ce.

Cu toată drama lor, demascările eu mi le explic mistic. Noi cei ce am trecut prin Pitești și Gherla am fost și vom fi acuzați de lașitate poate de către camarazii noștri, iar dușmanii vor avea motive să ne arate cu degetul pentru ce am făcut. Noi vom răspunde în primul rând camarazilor noștri în viață încă, precum și celor ce vor veni după noi: Da! Noi am fost slabi și nepuțincioși și o mărturisim. Dar nu din frică de moarte, moarte pe care o doream în fiecare clipă, ci din groaza de a nu ne pierde mințile ca Pintilie, Nedelcu, Șoltuz, Ionescu etc... Să trăiască în aceleași condiții și cei care ne acuză această teroare și groază și atunci vom mai vorbi. Aceia dintre noi care au fost uciși au răscumpărat însă prin jertfa lor slăbiciunile noastre. Legiunea va trăi prin martirii, eroii și luptătorii ei. N-ar fi rău să aștece cei care continuă să ne acuze, că noi doream moartea în orice clipă, fără a fi lăsați însă să murim sau să ne sinucidem. Scopul torturii în esența ei a fost să nu neucidă pe noi, pentru că această crimă ar fi fost considerată genocid, ci să facă din noi niște ucigași și informatori notorii. Celor uciși dintre noi, medicii închisorilor le-au emis certificate de deces false, deces survenit nu în urma torturilor ci în urma unui atac de cord. Medicii din lagărele de concentrare naziste au fost într-un fel mai umani, îngăduind moartea, pe câtă vreme medicii comuniști de la cabinetele medicale din închisori, agenți ai Securității și

rivalizând în crime cu Țurcanu, au împiedicat-o, ca să facă chinul mai mare.

Dușmanilor noștri care ne-au prigonit când ne vor aminti sarcastic că "Moartea, numai moartea legionară ne este..." le vom răspunde printr-o întrebare: Ce au făcut ei oare în regimul comunist din România? Noi știm foarte bine ce au făcut și de aceea îi întrebăm: Eroii și martirii lor unde sunt? În colaborare și complicitate la atâtea crime? Dacă ar fi fost și ei încercați cu sute de ciomege peste trupul lor ce ar fi devenit?

Nu cerem de la oameni nici iertare, nici înțelegere, căci compătimirile nu mai încălzesc inimile. Este atât de ușor să acuzi atunci când tu nu ai fost atins nici măcar cu un deget! (p. 175-176).

Poate aceasta să fie rațiunea pentru care memorialistul se scutură de sarcina redactării unor memorii complete asupra celor suferite în comun, el refuzând - teoretic - a discuta trecerea prin reeducări a celor care nu erau legionari. *Se vor întreba, cei ce vor avea răbdare să citească aceste rânduri, de ce nu mărturisesc nimic despre alte categorii politice de tineret, care au trecut prin Pitești - Gherla. Iată motivul. N-am autoritatea, calitatea și dreptul să scriu și să vorbesc despre alții, căci, dacă aș face-o (așa cum au făcut-o alții, care nici măcar n-au trecut prin Pitești - Gherla etc...) ar trebui să-i acuz pe unii, să-i scuz sau să-i părtinesc pe alții, mărturisirile atunci nemaifiind făcute în frica lui Dumnezeu. Celelalte categorii politice de tineret, care au trecut și ele prin Pitești - Gherla, au și ele în definitiv dreptul să vorbească despre cele întâmplate lor.*

Eu nu vorbesc decât de camarazii mei și de mine și aș dori ca fiecare să vorbească despre ai lui (p. 4-5). Ceea ce nu-l face să abdice uneori de la programul său (ce-l distinge între ceilalți memorialiști, minus Octavian Voinea), atunci când chinurile sau eroismul unui nelegionar îi stărnese mila sau admirația. Această discriminare a suferinței generale din încăperile de tortură ridică anumite întrebări legate de tonul creștin al povestirii și chiar în legătură cu corespunzătoarea trăire a dragostei pentru semenii, văzuți global, așa cum a fost predicată de Hristos și este de așteptat în urma recunoașterii misticismului ca trăsătură psihologică majoră a naratorului.

Din datele autobiografice anterioare arestării din 1948, risipite în **MĂRTURISIRI DIN MLAȘTINA DISPERĂRII (CELE VĂZUTE, TRAIATE ȘI SUFERITE LA PITEȘTI ȘI GHERLA)**, deducem că autorul (n. 1921) provine din rândurile unei familii cu destul de numeroși copii: Ion - student la Politehnică, legionar -, Vasile - jandarm -, Alexandru, Mihai și Constantin, brusc implicați în drama fratelui lor Dumitru, student la Medicină în același oraș. Cel trei din urmă, aflați în gazdă pe Str. Săulescu nr. 18, în Iași, vizitați pe data de 12 iunie 1948 de comisarul șef Ciochină, un comisar ajutor și un sergent de stradă, amenințați cu pistolul să spună unde putea fi găsit fratele lor Dumitru, legionar, cedară, mai bine spus cel mic, de 11 ani, Constantin, se sperie și vorbi. Fură luați ostatici cu anasăna, ajunseră în str. Florilor nr. 2 (Dumitru, deși în plină sesiune de examene, se adăpostea aici la niște prieteni), de unde, după arestarea lui, fură eliberați, mai puțin Alexandru, cel mai în vârstă, plauzibil a se fi preocupat și el de politică - bănuiau oamenii legii nelegiuite.

Dumitru Gh. Bordeianu fusese admis la Facultatea de Medicină în toamna anului 1946 și de la începutul anului universitar trecuse la desfășurarea și a unei activități politice, în cadrul Corpului Studentesc Legionar al Universității ieșene; la arestare, era șef de unitate al anilor I și II și se afla în subordinea lui Dumitru Moisiu. Poliția Iașului nu-i cunoștea activitatea clandestină, de aceea nu l-a căutat în noaptea de 14-15 mai 1948, când fu ridicată majoritatea studenților și elevilor cu înclinații de dreapta. În schimb, Siguranța din Fălticeni, pe listele căreia se afla consemnat numele său, a făcut o descindere în casa lui părintească, unde nu fu găsit.

Limba memoriilor, în ediția princeps, este aproape de neînțeles; pentru această rațiune a fost necesară 'stilizarea' textului de către un scriitor, Marcel Petrișor (care a participat la limpezirea - neconsemnată în acel caz - și a textului prietenului său Oct. Voinea, prezentat mai departe). Această deficiență este compensată de aspirația autorului stabilit în Australia la ordonarea materialului înfățișat cititorului și cu acest prilej a întregii tragedii studentești române petrecută în timpul recucerilor, înainte și după ele. Cartea dă seama de mai mult decât

de o cumplită aventură personală; ea pretinde și izbutește în oarecare măsură să lumineze întreg valul suferințelor ce a potopit studențimea legionară moldoveană aflată pe un teritoriu ce urca din județele Vaslui și Bacău până la frontiera de miez-noapte moldoveană și bucovineană.

Dacă exprimarea în română a autorului este deficitară, din **În loc de prefață** ne întâmpină și o gândire neobișnuită cu filosofarea, a cărei strădanie de a explica premisele metafizice ce stau la baza scrierii abia începute este dezordonată și insuficient de adâncă, de unde neconvingătoare. Citez din motivarea actului memorialistic al lui Dumitru Gh. Bordeianu.

Deasemenea, le scriu (memoriile; n. n.) și pentru toți cei ce cred în Dumnezeu, și pentru toți cei cinstiți și de bună credință, ca să cunoască și să înțeleagă și ei, de câtă ură, minciună și bestialitate, a fost și este în stare o ideologie - ideologia comunistă - provenită nu de la oameni, ci de la diavol.

Ce se poate opune dragostei, adevărului, luminii și blândeții, decât ura, minciuna, întunericul și bestialitatea?

Comunismul nu este decât prezența Satanei pe pământ, iar comuniștii au făcut din ideologia lor, o religie; această religie, în opoziție cu cea creștină, nefiind decât religia urii, a minciunii și a crimei, ridicate la rangul de "virtute". Și nu se răspândește decât prin minciună, neîncredere, teroare și frică.

Pe plan spiritual, este dezumanizarea omului, iar pe plan material, mizerie, foamete și lipsă.

Cum s-ar putea explica altfel atâta ură, bestialitate și cinism, transformate în plăcerea sadică de a-ți chinui semenul și a-l ucide?

În comunism, vrei nu vrei, trebuie să zici și să faci numai ceea ce ți se ordonă. Nu trebuie să gândești, nu trebuie să judeci, voința și libertatea nu mai există. Iar, dacă nu, pentru consolidarea puterii, închisori, gulaguri, lagăre, canale, deportări, domiciliul obligatoriu sau forțat și degradarea, siluirea conștiinței, pierderea demnității umane, robotizarea și dirijarea tuturor acțiunilor.

Așa s-a făcut comunismul, Dumnezeu (p. 3).

Regăsim teoria 'însatanizării' (cum am auzit spunând un bătrân țaran) enunțată, de data aceea, cutremurător de Gh.

Calciu, în prefața la cartea lui D. Bacu, și care va fi reluată de Oct. Voinea într-a sa, ca explicație a inacceptabilului de către rațiune și de bunul simț.

Dumitru Gh. Bordeianu este unul dintre memorialiștii detenției sub comunism conștienți de limitele lor estetice: *Mărturisirile acestea nu au (...) pretenția unei scrieri literare* (p. 4). Când însă încearcă să explice ce sunt de fapt, pornește cu avânt și sensibilitate, pentru a se încurca imediat în fluxul unor idei neajunse în pârg și, deci, ce nu transmit câte ar vrea s-o facă: *Ele sunt bucăți rupte din sufletul și conștiința unor tineri luptători, cinstiți înaintea lui Dumnezeu, și cinstiți cu ei însăși (sic!); tineri care și-au pus tot ce aveau mai bun în ei, în slujba ideii de dreptate, de libertate și de credință* (idem). Să înțelegem de aici că, asemenea lui Bacu, autorul a făcut efortul de a aduna mărturiirile celor trecuți prin reeducări, pentru a le lăsa viitorimii? Pentru că pasajul continuă cu lauda luptei celor *conștienți de menirea lor istorică, care și-au slujit Neamul și Biserica lui Hristos împotriva comunismului* (idem), ne întrebăm dacă nu cumva avem în față o istorie a opoziției armate la dictatura roșie și nu o sfâșietoare prezentare (cum și este lucrarea) a torturilor suferite de acei tineri din partea reeducatorilor.

Mai târziu, Dumitru Gh. Bordeianu regăsește tonul confesiv, interiorizat, necesar: *Sufletele celor plecați dintre noi m-au îndemnat să scriu, să scriu tot așa cum a fost* (p. 5). Și, pornind de la această tonalitate, firul amintirilor dezastruoase e pregătit să se depene.

Hazardul cronologiei evenimentelor face ca Bordeianu să fie aruncat de cum ajunge în cetatea penitenciar a Sucevei în aceeași celulă cu un student la Facultatea de Agronomie din Iași, din anul III, pe nume Alexandru (Țanu) Popa. El este unul dintre personajele ce vor atinge culmea odiosului în conștiința victimelor din reeducări. Pentru moment, acest fost coleg de clasă cu Șura Bogdanovici, la Soroca, și bun prieten al lui e doar un tovarăș de celulă enervant, săcâitor prin faptul că preia totdeauna rolul aceluia care contrazice când participă la o discuție, sau se închide în sine cu încăpățănare și vanitate, refuzând orice comerț ideatic, ori de ajutorare la nevoie; iar ne-

voile nici nu se pot descrie, deoarece bătăile din cursul anchetelor sunt dintre cele mai sălbatice, codeținuții revenind cu trupul șiroind de sânge și incapabili să se mai mențină în picioare măcar.

Biciuit de aspirația de a clarifica tot ce știe despre reeducări, sufocat de grabă, Dumitru Gh. Bordeianu se pripește să pună în ordine toate informațiile pe care le are la îndemână cu privire la Țanu, după ce schițează un portret al celui arestat în aceeași zi cu el, portret suficient de apăsător în negru încât să ne rămână înscris pe filmul informațiilor.

Ca om, era de un orgoliu și de un sadism feroce. Cei doi muncitori cu care mai eram în celulă, legionari încercați, cu credință în Dumnezeu și mult bun simț, ne-au spus când Popa lipsea de acolo, că acesta, nu numai că nu era legionar, dar nici măcar om nu era, ci dracul în persoană. În celulă însă era tăcut, foarte atent la ce discutau alții, și când intervenea în discuții, avea o deosebită plăcere să discute în contradictoriu. Nu s-a pronunțat niciodată clar, de crede sau nu în Dumnezeu. În discuții cu diaconul Eftimie, despre probleme teologice, susținea întotdeauna contrariul. Era, după părerea tuturor, un ateu convins. Ancheta lui a durat câteva zile, și se vedea după fața lui, că nu luase nici măcar o palmă. Nimeni nu i-a pus nici o întrebare și nici el n-a spus nimic.

Iată câteva observații, în legătură cu acest individ:

- S-a atașat de Legiune, datorită marelui personalități a lui Bogdanovici.

- La anchetă n-a fost bătut.

- Atitudinea lui din celulă, față de camarazi și Legiune, un mutism desăvârșit, îți dădea imediat de gândit.

- A luat o condamnare mică, corecțională, de 7 ani.

- Când a început reeducarea la Suceava, a fost printre protagoniști, alături de Bogdanovici.

- La Pitești n-a luat nici o palmă, dimpotrivă, a fost alături de Țurcanu, autorul fizic al morții lui Bogdanovici.

- A plecat de la Pitești la Gherla în iarna lui 1950, unde a devenit șeful demascării. Aici s-au comis fapte care au depășit Piteștiul.

- Când am venit toți studenții cu condamnări mari, de la Pitești la Gherla, el își disputa cu Țurcanu șefia demascărilor.

- A fost dus de la Gherla la Jilava, odată cu Țurcanu.

- A făcut parte din lotul lui Țurcanu, dar el nu a fost executat. Tot el a fost acela care a dat declarație că reeducarea de la Pitești și Gherla a fost făcută din ordinul pe care l-a dat Horia Sima legionarilor, prin Vică Negulescu.

- A fost martorul acuzării în procesul lui Vică Negulescu, unde a susținut cele declarate mai sus. (La acest proces, marele merit îl are Gheorghe Calciu, care cere, în instanță, să vină generalul Nicolski, șeful Securității, cu care Calciu a stat de vorbă la Pitești, și care, bineînțeles, n-a venit).

- După acest proces, Popa Țanu a fost adus la Aiud și eliberat înainte de decretul din august 1964.

Această știre despre transportarea lui Alexandru Popa imediat după proces la Aiud este eronată. Respectivul a fost internat în casimca Jilavei cu toți cei din procesul reeducărilor care n-au fost împușcați odată cu Țurcanu.

La plecarea mea din țară, în 1989, se găsea la Sibiu, făcea pe contabilul și era mare informator (p. 13-14).

Aș adăuga la cele de mai sus și disciplina de temniță pe care și-o impunea Țanu Popa (sau ura sa împotriva celorlalți). Bordeianu a primit de la o tânără arestată o pâine; degrabă a rupt-o și a împărțit-o între colegii din cameră. Popa Țanu nu a vrut să primească (p. 35).

În mod vădit, lista anterioară constituie o fișă pregătitoare redactării, introdusă aici pentru că nu i se găsea un loc potrivit, iar autorului nu-i venea să renunțe la ea. Comparată cu Cazul Gioga, plasat la locul cuvenit - este vorba de ancheta extrem de dură suferită de acesta, culminând cu introducerea trupului său, rană deschisă, în etuvă -, sare în ochi lipsa de concordanță între cele două "cazuri" ce se urmează la distanță mică. Dar nu greșelile de construcție a memoriilor au importanță, ci portretul autorului deductibil din cele prin care a trecut.

Ca mulți deținuți obișnuiți, și Dumitru Gh. Bordeianu, în pofida pregătirii științifice, e remodelat de condițiile speciale psihice impuse de disperare. Am constatat din propria-mi experiență că deținutul - abstras din lumea evenimentelor prin care trece nația sa și omenirea -, din nevoia de știri, ajunge pradă fenomenului oniric, confundat cu un sac de vești ce se deschide

cu zgârcenie în timpul somnului, de unde visătorul socotește a extrage semnale asupra viitorului său, rațiunea fiindu-i lipsită de datele realității ce ar putea fi legate cap la cap în căutarea unei concluzii.

În noaptea dinaintea confruntării cu Moisiu, am avut un vis urât. Îl vedeam parcă pe Moisiu, plin de sânge, desfigurat și privindu-mă cu multă ură. Nu cred în vise, dar a doua zi după acest vis, înainte de prânz, s-a deschis ușa celulei și un gardian (...) m-a invitat să-l urmez. (...) Spre surprinderea mea, l-am văzut pe Moisiu, singur în birou. Era tuns și cu o față care mă înspăimânta. S-a uitat la mine și cu la el, fără să schițăm nici un gest. Peste puțin timp intră apoi și comisarul-șef, care coordona anchetele camarazilor arestați de la Facultatea de Medicină din Iași. S-a uitat mirat la mine și m-a întrebat, dacă eu sunt Bordeianu, student la Facultatea de Medicină din Iași. La răspunsul meu afirmativ, mă întreabă dacă-l cunosc pe Moisiu, arătând spre șeful meu pe Facultate. l-am răspuns că nu-l cunosc. A pus aceeași întrebare și lui Moisiu. Același răspuns negativ și din partea lui. În concluzie, comisarul-șef, ca un avertisment, ne zice: "Poate o să vă cunoașteți!". Cu aceasta am fost readus în celulă, îngrozit de ceea ce văzusem pe chipul lui Moisiu (p. 29). Povestitorul a luat hăturile narațiunii în mâini sigure și crează un coșmar în alt coșmar: căci ce este, în prezentarea sa economicoasă și cu atât mai impresionantă, întâlnirea între patru ochi a celor doi luptători dacă nu o continuare a visului cel urât? Apariția anchetatorului, care nu rostește decât o propoziție repetată urmând unei întrebări de identificare, este și ea demnă de un ulei de Dali, o apariție amenințătoare ce s-ar putea topi în aer imediat după ultimile cuvinte; din păcate, întreaga realitate a temnițelor este coșmarescă, dar nu oricine istorisește despre ea are harul de a-i scoate în evidență această tensiune nocturnă și ireală, așa cum o face aici autorul citit.

Procesul avu loc pe 21 februarie 1949. În boxă se găseau 123 de studenți (doar de la Medicină). Sentința se pronunță pe 23 ale aceleiași luni.

Condamnarea prilejuiește noi comentarii ce vădese înclinarea deținutului către supeștiție, motivată în același fel ca

aplecarea sa de a acorda credit viselor.

Să fie oare, vreo semnificație sau vreo legătură, între destinul omului și anumite numere? În destinul meu, ziua de naștere era 15, numărul celulei 15, precum și cei 15 ani de muncă silnică, pe care i-am executat până la urmă (p. 48). Sau: De la celula nr. 15, gardianul m-a dus la primul etaj, la celula 121 (...). Când am ajuns în fața ușii acestei celule, am reținut ultimele două cifre ale numărului - 21 - care corespundeau, în mintea mea, cu ultimele cifre ale anului meu de naștere (1921). Un joc bizar de cifre, de date, atât de semnificative (p. 50). Discutând despre penitenciarul Pitești, menționează că a fost construit de Armand Călinescu, slugă diavolească și el, marcat de la natură cu un singur ochi (p. 62). Se înțelege cât de aproape de clătinarea rațiunii ești împins de condițiile izolării și ale torturii. Această remarcă va motiva, poate, cele ce vom afla că s-au petrecut în reeducări.

Dumitru Gh. Bordeianu are un real talent de a profila caractere și suflete. Dovada, printre numeroase alte desene în tușul duios sau aspru al amintirii, este de găsit și în următoarele rânduri.

Atmosfera din celulă se mai încălzise, și la propriu și la figurat. Eram toți legionari, și toate discuțiile se purtau în bună înțelegere. Chiar și frigul din celulă se mai potolise, datorită faptului că eram acum, șase în celulă, și dormeam pe prici, în loc să dormim pe rogojina așezată pe podea.

Singurul care nu lua parte la discuții, mulțumindu-se doar să asculte, era bădia Ghiță. Noi îl respectam, pentru că era în vârstă și avea un mare trecut de luptă. Într-o bună zi, când discuțiile noastre ajunseseră la un punct mort, bădia Ghiță, cu o voce caldă, a început să-și depene și el gândurile. Voi reda din memorie, cuvintele care au fost pentru mine busola ce m-a călăuzit, tot timpul celor 15 ani de temniță. "Dragi flacăi! Sunteți toți oameni cu carte, mai tineri decât mine, încercați și voi în luptă, dar vă rog ca pe copiii mei, să ascultați cu atenție și bunăvoință, ceea ce vreau să spun. Toți suntem condamnați la ani grei de închisoare și fiecare am lăsat afară o lume, care a fost lumea noastră și pe care nu o putem nesocoti. Unii am avut o profesiune, iar voi, cei mai tineri, erați în curs s-o rea-

lizați. Toți ne-am angajat cinstit, slujind un ideal și o cauză, pe care noi am considerat-o dreptă. Nici eu, nici voi, cred că nu ați făcut rău nimănui. Am fost anchetați, torturați, judecați și condamnați după cum știți, dar vă rog, din toată inima, să-mi dați ascultare. Pentru un deținut politic, condamnarea e ceva ce poate sau nu să se împlinească. Deci noi, s-ar putea să executăm toată condamnarea pe care o avem sau poate nu. Ceea ce e mai grav însă, e că s-ar putea să facem și ceva în plus, peste ceea ce am fost condamnați. Să fim condamnați din nou și, poate, să și murim în închisoare. Timpul nostru în închisoare nu este hotărât definitiv. Venim dintr-o lume, pe care ura omenească ne-a luat-o, poate, pentru totdeauna, și intrăm în alta, care e aceasta. Aceasta și numai aceasta este de acum înainte lumea noastră. Pentru noi nu există altă lume, decât aceea în care suntem și trăim aici. Or, pentru a putea trăi și exista în această lume, dragii mei, trebuie să știți că numai cel ce va avea inimă bună va putea rezista și înțelege ceea ce ne va oferi necunoscutul în care am intrat. Aceia dintre voi care vor putea înțelege ce înseamnă inima bună pentru om, nu va uita niciodată ceea ce am discutat noi, în această zi. Ca încheiere, vă spun: ca să poți răzbi și să fii mulțumit și împăcat în viață, cu tine și cu cei din jurul tău, trebuie să ai inimă bună. Voi faceți cum credeți și cum vă este inima” (p. 50-51).

Surpriza este că această elementară lecție creștină, raportată ca din gura unui înțelept moșneag din basme, nu ajunge la sufletele tuturor; cel puțin nu la cele ale naratorului și prietenului său Tudose, oricâtă pregătire creștinească le impunea crezul lor politic (*n-a înțeles-o și nu o va înțelege niciodată (...); nici eu n-am înțeles această filosofie; idem*).

Este potrivit aici, cu scopul de a scoate la iveală gama largă portretistică ce stă la îndemâna autorului, să cităm și portretul reprezentantului unei specii opuse aceleia din care făcea parte predicatorul iubirii, bădia Ghiță Bărbieru. Desenul este mai curând bănuț între sofisticate aluzii, misterioase amenințări, și ...vorbe de clacă, glumă și scrâșnire de dinți.

Cum am intrat în birou am văzut un civil așezat nu pe scaunul de la birou, ci chiar pe birou, stil american. După fizionomia și culoarea feței și a părului aducea a rus sadea,

cum am crezut la prima vedere dar, vorba poetului: "urechea te minte și ochiul te înșală". În momentul când a început să vorbească m-a derutat total. Vorbea o limbă românească perfectă, limba literară a unui om cult din București. Și eu care îl crezusem basarabean. Ce era sigur însă la acest individ era părul blond spălăcit, ochii albaștri, fruntea potrivită, nasul borbănos și o statură mijlocie de atlet. După înfățișare părea deci rus, iar după limbă, român curat.

Primul cuvânt ce mi l-a adresat a fost: "O, ce mustață răsucită ai, moșule, semeni cu Ștefan cel Mare". Într-adevăr remarca era obiectivă, pentru că și camarazii îmi spuneau că după mustață semănăm cu Domnul Moldovei. M-a invitat apoi să iau loc pe un scaun lângă fereastra cu gratii. Mi-a pus câteva întrebări, dacă am fost în Rusia ca luptător și dacă am fost decorat. La răspunsul meu afirmativ am constatat că-mi cunoștea bine dosarul de la anchetă. Apoi m-a întrebat cum am trecut prin anchetă și de ce am luat o condamnare atât de mare, întrebare la care am ridicat doar din umeri. Mi-a întins o țigară pe care am refuzat-o nefiind fumător. Pe birou era un coșuleț cu nucii, pe care le crăpa cu un briceag, scotea miezul, îl curăța și-l mânca. A făcut această operație tot timpul cât am stat de vorbă cu el. Mi-a oferit și mie dar l-am refuzat. La remarca lui că nu vreau să mănânc de la comuniști și îl refuz ca și cu țigara, i-am răspuns că-i așa.

Ca urmare, atât atmosfera cât și vocabularul s-au schimbat pe loc. După alte câteva întrebări banale: cu cine stau în celulă, cum mă simt, cum este masa, m-a întrebat ce funcție avea Oprîșan, la care eu i-am răspuns că el trebuie să știe mai bine ca mine. A schimbat tonul: "He! he! stai cu șefii mari, "Mustață". Iar la întrebarea: "Ce discutați, "Mustață"? i-am răspuns că despre femei.

- Discutați și voi legionarii despre femei?
- Da, câteodată!
- Altceva ce mai discutați?
- Da! Amintiri din facultate!
- Ah! Am uitat că sunteți studenți!

La întrebarea dacă știam câți studenți erau în închisoare, i-am răspuns că eu nu sunt directorul închisorii ca să știu. Dar pe

secția unde eram? a continuat el. A urmat același răspuns negativ din partea mea, spre revolta lui oarecum reținută.

- Dar nu v-a lăsat gardianul să vă întâlniți la WC? întrebare la care nu i-am mai răspuns. Mi-am dat seama că știa ce se petrecea pe secție. Presupunerea mea că nu întâmplător ne-au lăsat să ne întâlnim la WC, era adevărată: făcea parte din planul lor.

M-a întrebat apoi dacă am scris acasă și, la răspunsul meu afirmativ, a făcut o remarcă insidioasă, că ne-au făcut înlesniri. I-am replicat: "Nu au fost înlesniri, domnule anchetator!"

- Nu sunt anchetator!

Această afirmație mi-a dat de gândit. După modul cum puneam întrebările și cum îmi urmărea mimica, am fost convins că era un polițist versat și cunoscător al psihologiei anchetator - anchetat. Vocabularul și întrebările cumpănite trădau și faptul că nu era un polițist oarecare. Înclin să cred și acum că a fost unul din șefii mari, care cunoștea planul și desfășurarea demascărilor, iar prezența lui la Pitești nu era întâmplătoare. S-ar putea să fi fost Nicolski. În nici un caz n-a fost Zeller, pentru că pe el l-am cunoscut mai târziu la Pitești.

După ce și-a dat seama că discuția cu mine nu ducea la nici un rezultat, m-a atacat frontal:

- Măi, banditul! (Cuvânt care mi-a rămas și acum în urechi) tu ai impresia că mă duci pe mine, de-mi răspunzi așa? Tu nu știi unde te aflu? Tu știi cine sunt eu? Această expresie i-a scăpat și am mai întâlnit-o la comunistii care voiau să intimideze și să-și dea importanță. I-am răspuns că nici nu mă interesa, fapt care l-a enervat mult.

- Bă, banditul! Eu vă cunosc până în pânzele albe și știu ce este în capul vostru de bandiți!

N-am răspuns. Eram convins că era la curent cu doctrina legionară și cu modul nostru de a fi, al relațiilor dintre noi. Într-un cuvânt, individul ne cunoștea pe noi, în timp ce noi nu-i cunoșteam pe ei. După cele afirmate însă în legătură cu noi, am început să fiu mai reținut și mai atent la întrebări și răspunsuri. A vrut apoi să mă provoace amintindu-mi de unele greșeli din trecutul nostru, pentru ca astfel provocându-mă să mă determine să vorbesc.

Văzând că nu mai scoate nici un răspuns de la mine, a schimbat tonul:

- În închisoarea aceasta, voi bandiților, sunteți la ora aceasta în jur de 80% și căutați să-i convertiți și pe ceilalți, atrăgându-i în tabăra voastră ca să-i faceți legionari.

I-am răspuns cu un "nu" categoric.

- Cum nu? mi-a răspuns el. Ce ai făcut cu Petrovanu și Negrescu?

- Cu aceși tineri am discutat numai probleme de concepție creștină, pentru că eu sunt creștin.

La auzul afirmației mele, că eu sunt creștin, revine cu întrebarea: - Ești medicinist, cum poți crede în lucruri care nu se văd?

- Sunt atâtea care nu se văd, reiau eu, și totuși există. De pildă, noțiunea de minte, de gând, pe care dumneavoastră nu le puteți vedea și totuși vreți să ni le cunoașteți.

- O să vă știu și gândurile, replică el.

(...) Am reluat discuția spunându-i că noțiunea de credință este un concept care operează acolo unde cunoașterea fizică cu metodele ei nu poate pătrunde. A abătut discuția de la această temă.

La întrebarea lui dacă mai sunt legionar, i-am răspuns printr-o altă întrebare:

- Pentru ce am fost condamnat, nu ca legionar? Dumneavoastră știți acest lucru?

- Dar s-ar putea să nu mai fii, accentuează el.

- Nu se poate, i-am răspuns eu. La care el mi-a tăiat-o net: "O să trăim și o să vedem".

Deci iarăși afirmații care mă îndreptățeau să bănuiesc că ceva era pus la cale cu noi și că ceva se va întâmpla neapărat. Continuă dialogul.

- S-ar putea să nu mai fii!

- Adică cum să nu mai fii, dacă sunt. Răspunsul lui:

- Nu te grăbi, s-ar putea să vină timpul!

Deci, certitudinea că acel ceva va veni sigur. Afirmația "s-ar putea să nu mai fii", m-a dus totuși cu gândul la reeducarea de la Suceava pe care trebuia s-o acceptăm cu sila. Era însă o discuție cu totul străină de ceea ce voia el să aflu în fond de la

mine.

- Ai să poți rezista 15 ani de închisoare? continuă el, pentru că regimul alimentar pe care-l aveți acum n-o să vă dea posibilități să terminați toată pedeapsa.

- Au fost sliinți care au trăit 40 de ani în pustiu, mâncând un posmag (pâine uscată) pe zi și o cană cu apă, și nu au murit. Dimpotrivă erau perfect sănătoși și la trup și la minte, dovadă că au scris ceea ce au scris. Așa o să trăim și noi.

- Sliinții erau în pustiu, dar voi sunteți în mâna noastră.

Văzând că discuția nu avea nici un sens, a atacat direct.

- Mă, bandiților! Tu uită-te aici la mine, de beton armat să fiți, și tot o să vă muiem.

Această afirmație a spus totul. Și azi îmi sună în urechi și n-am s-o uit cât voi putea gândi. Ne aștepta constrângerea prin violență izvorâtă din cea mai diabolică ură. Nici azi nu știu dacă această afirmație a fost scăpată sau spusă cu intenție ca să mă facă pe mine să înțeleg că soarta noastră era în mâinile lor.

- Nu este metal, care să nu se topească atunci când îl pui la temperatura lui de topire, a adăugat el.

Din câte am putut aprecia, individul avea în jurul a 45 ani. În semn de încheiere mi-a spus:

- Vezi, că o să-ți bărbicresc mustața!

- Când n-o să mai fie voie, o voi bărbieri singur!

- Avem metode să facem din voi ceea ce vrem noi!

- În ceea ce privește trupul; sufletul însă este inabordabil.

- Pentru noi ateii este abordabil, pentru că ține de trup!

- Ține de trup dar este de esență divină!

- Asta s-o crezi tu!

Discuția a luat apoi sfârșit cu afirmația următoare:

- Banditul, în problema voastră noi ne ținem de cuvânt.

Puțin iritat, i-am răspuns pe un ton ofensator:

- Adică cum?

- Ai să vezi cum! De beton armat să fiți și tot o să vă muiem...

Cu această amenințare discuția dintre mine și acest individ a luat sfârșit. Am plecat fără să dau bună ziua, pentru că individul a fost necivilizat (p. 71-74).

Memorialistul privește cu interes la orice om, după cum s-a și văzut, și are darul de a-l face vizibil cititorului, cu multe din

cutele sufletului pătruns. Acest gardian, pe nume Dina, era un flăcău rupt din mediul lui, indoctrinat și foarte descumpănit în acțiunile sale. Când se comporta ca omul de la țară, când se manifesta ca insul pătruns de ura de clasă. Era evident că în interiorul lui se dădea o luptă între cel ce fusese și cel ce devenise. Noi, cei de pe secția pe care mă aflam, am considerat însă că Dina era mai bun pentru că fusese influențat de un gardian mai vechi, pe nume Florică, om calm, liniștit, ce nu considera că trebuia să mai mărească și el suferința celor ce și așa sufereau (p. 75).

Există o versiune - poate cea mai răspândită în lumea acelorora care au trecut prin reeducări - asupra determinării lui Șura Bogdanovici de a trece la pornirea reeducărilor, ce se cuvine consemnată într-o istorie de felul aceleia pe care o scriu, după cum voi reține orice altă informație de același fel din diversele cărți luate în atenție în continuare.

Acest început rămâne cu totul necunoscut. Ce s-a auzit însă și ce se știe? (Suntem recunoscători memorialistului că își arată dubiile privitor la certitudinea informațiilor colportate.) În vara sau în toamna lui 1948, s-a aflat în închisoare că Bogdanovici a avut un vorbitor, după spusele unora și ale lui Popa Țanu, care era în celulă cu mine. Vorbitorul însă nu fusese solicitat de el, ci înlesnit de cabinetul de partid Suceava, și aprobat, bineînțeles, și de București. Un vorbitor cu tatăl său, care era prefect de Botoșani în acea vreme. Se zvonea însă că acest vorbitor a avut loc numai între tată și fiu, fără ca alte persoane să fie de față. În urma acestei discuții, a luat naștere începutul reeducării de la Suceava. Cum, în comunism, nimic nu se face întâmplător, ci regizat și bine pus la punct, în cele mai mici detalii, și acest vorbitor a fost aranjat din timp.

Tot din aceleași zvonuri se mai spunea că tatăl lui Bogdanovici l-a implorat să renunțe la concepția lui politică, și să facă totul pentru a se salva fizic.

S-a aflat de la ajutoarele lui Bogdanovici, (intimii lui), că până la arestarea sa, el nu se înțelegea cu tatăl său în materie de politică, deseori mama lui fiind aceea care intervenea să-i împace.

Se pune însă întrebarea, de ce Bogdanovici a luat o condamnare atât de mare, dacă acceptase să înceapă reeducarea?

După cele descoperite în demascările de la Pitești și mărturisite de cei ce fuseseră acolo, Bogdanovici n-ar fi fost totuși inițiatorul reeducărilor de la Suceava, pentru că, potrivit concepției sale, reeducarea trebuia să fie un act voit și liber consimțit, și nicidecum un act de constrângere și violență. Dacă ar fi admis violența, s-ar fi rehabilitat și nu ar fi fost ucis. (Autorul se încurcă în idei: argumentul său nu e valabil pentru Suceava, ci pentru Pitești și Gherla, căci nu se menționează că la Suceava s-ar fi folosit violența.) Cititorii îmi vor ierta lăptul că anticipez, dar ceea ce mărturisesc este strâns legat de începutul reeducării de la Suceava și, deci, de cazul Bogdanovici (p. 53-54). Urmează o impresionantă întâlnire a unui Bogdanovici secătuit fizic și devenit prea conștient de ce anune săvârșise când făcuse târgul reeducărilor cu Securitatea.

Sunt poate, spun poate, singurul dintre studenți care, înainte de moartea lui Bogdanovici, printr-o întâmplare și neatenție a lui Țurcanu, l-am întâlnit pe Bogdanovici, în timp ce era dus de la camera 4 spital, unde se dădeau declarațiile, la o celulă de la parter; eu fiind luat în același timp, de la camera 3 subsol și dus spre camera 4 spital, la etaj. Așa s-a făcut că ne-am întâlnit pe scări, la jumătatea drumului dintre parter și etaj. Când am ajuns față în față, amândoi ne țineam de balustrada scării înguste de un metru. Pe mine nu mă sprijinea gardianul, dar el nu putea merge fără sprijinul acestuia; de aceea, când ne-am întâlnit, a trebuit să ne facem loc unul altuia, căci amândoi ne țineam de balustradă. Gardianul lui Bogdanovici îl rezemă pe acesta de perete, susținându-l să nu cadă, pentru a-mi face mie loc de trecere, pe lângă balustradă. Gardienii erau în urma noastră și, când am ajuns unul lângă altul, ne-am putut privi în ochi.

Gardienii n-au intervenit, atât erau de îngroziți de ceea ce vedeau. Bogdanovici încă mai avea încredere în mine. La ora aceea nu căzusem din grația divină, nu mă prăbușisem încă și de aceea a și fost posibilă comuniunea (splendidă determinare a celor trăite de cei doi!). Capul lui enorm, cu ochii adânc înfundați în orbite - atât mai era viu în el - înspăimântau; se citea în ei suferința pe care o pricinuiseră miilor de camarazi.

(...) Privirea aceea a unui mort cu ochii încă vii, m-a urmărit

până în clipa în care am scris aceste pagini și mă va urmări, până voi muri. În momentul însă când privirile noastre s-au întâlnit, cu o voce muribundă dar destul de clară, Bogdanovici mi-a șoptit: "Frate! Așa se plătesc greșelile!".

Privirile noastre nu se puteau despărți, dar gardienii ne-au îndemnat într-un glas: "Hai!".

Ne aflăm în fața unei mâini sigure de portretist.

După două zile, Bogdanovici a murit, ucis în mod sadic de Țurcanu, Popa, Martinuș și Livinschi. Nu vreau să-l apăr. Și nu cred că a fost altul mai torturat în Pitești, ca Bogdanovici. (A se vedea prezentarea cărții lui Justin Ștefan Paven, martor al morții lui Șura Bogdanovici.) Cine a adunat în ochii lui atâta suferință? Ce am simțit și văzut, cu ochii mei, mă face să cred că Bogdanovici nu a fost un informator și nici un criminal. El nu era în stare să omoare. În concepția lui nu avea loc ideea de violență (p.54-55).

În chip firesc, după aceste aruncări de privire către Șura Bogdanovici, se strecoară înspre noi umbra lui Eugen Țurcanu, din porunca lui fiind ucis celălalt, deși, inițial, au fost tovarăși în organizarea reeducărilor.

Țurcanu a făcut parte din F.d.C. numai în 1940-1941, și după ianuarie 1941 nu a mai activat în Mișcarea Legionară.

Ștefan Caciuc a fost coleg de clasă cu Țurcanu la liceul din Câmpulung Moldovenesc și, mai apoi, la Facultatea de Drept din Iași. În 1940, Țurcanu avea numai 14 ani. Bogdanovici nu a fost coleg cu Țurcanu, el fiind din Soroca (Basarabia), nu din Câmpulung. Așa că la Iași, convorbirea cu Țurcanu n-a avut-o Bogdanovici, ci Ștefan Caciuc. Acesta l-a declarat, la anchetă, pe Țurcanu, și nicidecum Bogdanovici (p. 55). Probabil că Bordeianu răspunde unei opinii circulând cu privire la arestarea lui Eugen Țurcanu, de tipul: fiindcă Șura l-a denunțat pe Țurcanu, în cursul anchetei, cel din urmă s-a răzbunat pe el, poruncindu-i uciderea, când i-a venit la îndemână, opinie pe care o bănuiesc doar și pe care n-am auzit-o pronunțată de nimeni; dacă a existat, ea ar fi o încercare de umanizare a crimei lui Țurcanu, conferindu-i acesteia o motivare ce poate cât de cât explica prin răzbunare fapta sângeroasă, altfel rămasă să intrige la nesfârșit. Țurcanu știa de activitatea

legionară de la liceul din Câmpulung Moldovenesc, până în 1944. După 1944 Țurcanu a terminat liceul și s-a înscris la Facultatea de Drept din Iași, fiind acolo coleg cu Ștefan Caciuc. Era căsătorit și nu frecventa cursurile, prezența fiind obligatorie doar la examene.

În 1946, cu ocazia unor examene, Caciuc s-a întâlnit cu Țurcanu și a avut o discuție cu acesta. Caciuc povestește că s-a întâlnit cu Țurcanu, vorbind ca prieteni și colegi. La întrebarea de ce nu vine la cursuri, Țurcanu i-a răspuns că era căsătorit și că se ocupa de alte treburi. Întrebat, din nou, care este atitudinea lui politică și dacă mai avea vreo legătură cu legionarii, răspunsul lui Țurcanu a fost limpede, că nu vrea să mai aibă nici un fel de relație cu legionarii și că nu-l mai interesează această problemă. "Ce faci voi, vă privește, eu sunt comunist!". Până aici, nimic deosebit; dealtfel, memorialistul va relua aceste date și mai târziu. Atari răsuciri pe loc cu 180° s-au mai văzut; ba chiar, Țurcanu, prin prima parte a răspunsului său, ar putea fi caracterizat ca 'nobil', nici contrazicându-l pe Caciuc, nici amenințându-l, nici muștrându-l, de pe poziția sa cea nouă, opusă celei a conlocutorului său. Însă urmează o completare neașteptată care, dacă este adevărată așa cum i-a parvenit memorialistului, lămurește înlăjirile lui Țurcanu în a-și vădi apartenența politică, după arestare, cu orice preț și prin jertfirea oricui. "Sunt prieten cu frații lui Emil Bodnăraș și aceștia mă susțin și mă ajută să fac carieră în diplomație." Va să zică, trecerea sa prin Frățiile de Cruce fusese absolut lipsită de însemnătate afectivă; Eugen evoluase către 'carierism', în căutarea avantajului personal, ceea ce este total opus spiritului educației F. d. C. "Așa că", își încheie el vorba, "aceasta este ultima dată când mai vorbesc și mă întâlnesc cu tine" a relatat Caciuc. N-a precizat însă, dacă i-a spus sau nu lui Țurcanu că el a început activitatea legionară, în cadrul C.S.L. Iași.

Ba, importanța poziției lui Țurcanu e accentuată printr-o nouă afirmație: Și mai spune Caciuc, tot aflate de la Țurcanu, că, în toamna lui 1948 când a fost arestat, el era pregătit de Ana Pauker, Ministrul de Externe de atunci, care voia să-l trimită ambasador în Iugoslavia.

E momentul ca Dumitru Bordeianu să treacă la explicarea

denunțării lui Țurcanu de către Caciuc; ea este una din domeniul geloziei, ce-l pune pe cel din urmă într-o lumină îndoielnică, dacă nu chiar și mai rea. El a povestit la anchetă, fără a fi fost forțat sau întrebat, despre cele discutate cu Țurcanu. L-a denunțat pe Țurcanu, spune el, pur și simplu din necaz, la mijloc fiind însă și o intrigă amoroasă, privind fata cu care se căsătorise Țurcanu.

Concluzia nu se leagă logic: Așa se explică faptul că Țurcanu a apărut la închisoarea din Suceava, doar toamna târziu, când anchetele erau pe terminate.

Istorisirea bate pasul pe loc, se încălcește. Memorialistul e tot mai puțin sigur pe el, ajungând la formulări neargumentate și ce lasă la vola întâmplării evenimente dovedindu-se ulterior a fi fost plănuite în cele mai mici amănunte, mă refer la reeducări.

Odată Țurcanu arestat, comuniștii s-au gândit însă să-l folosească, ca instrument pentru ceea ce avea să se întâmple mai târziu la Pitești și Gherla. Răspunzând, poate, altei opinii circulând între deținuți, Bordeianu afirmă: Caciuc nu poate fi acuzat că ar fi făcut jocul lui Țurcanu. Cu alte cuvinte, s-a bănuit și că exista un aranjament anterior arestării, conform căruia acest Caciuc ar fi primit ordinul lui Țurcanu (ori al partidului) să-l denunțe în vederea creerii posibilității ca Țurcanu, odată ajuns în temniță, să treacă la reeducările preconizate de comuniști, teorie complicată, neverosimilă, stupidă. Nu era cazul antrenării unui legionar, pentru ca Țurcanu să fie introdus în pușcărie. Spălarea lui Caciuc de această bănuială subredă se face de memorialist cu o contrazicere a celor tocmai afirmate de el însuși (gelozia ce-l incriminează pe Caciuc): deoarece era un camarad loial și cinstit în acțiunile lui. Și, fără nici o legătură cu precedentele, aflăm: Nu mai știu însă dacă a scăpat cu viață din închisoare.

Presupunerile se încurcă și mai tare. Iar vorbitorul lui Bogdanovici cu tatăl său a avut loc înainte de arestarea lui Țurcanu. Așa că s-ar putea ca delegații comuniști de la București, care coordonau și verificau anchetele și declarațiile din închisoarea Suceava, dând de declarația lui Caciuc în legătură cu Țurcanu, să fi anunțat ei partidul. Și în urma acestei

sesizări, partidul ar fi dat dispoziție de la București, prefectului Bogdanovici, să aibă o discuție cu fiul său, pentru ca acțiunea lor să fie dusă pe două planuri: Unul pus în aplicare de Bogdanovici-fiul, cunoscându-i-se poziția la anchetă, ca fiind insul care rezistase, cu toată tortura la care fusese supus (avea responsabilitatea unei Universități) - în timpul anchetei am avut și eu confruntări cu Bogdanovici, și am văzut cu ochii mei, pe fața și corpul lui, cu câtă sălbăticie fusese torturat, iar celălalt - acțiunea directă a lui Țurcanu.

Introducerea hazardului în această afacere nu se potrivește activității comunistilor și nici unei acțiuni atât de strâns chibzuite cum se va dovedi reeducarea. Ideea de a fi contactat tatăl lui Bogdanovici, provenind din descoperirea dosarului lui Țurcanu, expedierea părintelui la fiul său, cu certitudinea că studentul atât de torturat va accepta colaborarea, iată tot atât de ipoteze fără cap nici coadă.

Pe de altă parte, informații dobândite de mine de la domnul Eugen Sahan, care a stat în celulă cu Bogdanovici - când încă acesta nu fusese torturat, arată că Șura era frământat de posibilitatea propunerii - venită din partea lui însuși - a unei reeducări a studenților, înainte de 'vorbitorul' cu tatăl său. La fel, domnul Mihai Timaru, după încheierea reeducărilor de la Gherla, având prilejul să stea de vorbă cu Costache Opreșan, care avusese încredere în el înaintea dezlănțuirii bătailor asupra-i, într-atâta încât să-l prevină: Voi fi obligat să te bat!, a aflat că Șura Bogdanovici îi atrăsese atenția lui Opreșan, între patru ochi, că nu va rezista torturilor și că era preferabil să nu pătimească cele ce i se pregăteau, rezultatul neputând fi decât cedarea, deoarece Țurcanu fusese instruit la Moscova în ceea ce trebuia să fie reeducările (aceasta ar explica întârzierea arestării lui cu câteva luni, față de arestarea tuturor legionarilor, dată hotărâtă pentru toată țara, dacă întârzierea este adevărată. Costache Opreșan, fără a-și fi dat seama ce făcea, i-a aruncat în obraz lui Eugen Țurcanu această acuzație. Cum Țurcanu era conștient că nimeri în afară de Bogdanovici nu cunoștea respectiva școlire a lui, a decis moartea lui Bogdanovici, ca pedeapsă pentru divulgarea celei mai adânc îngropate taine a reeducărilor: determinarea lor de către sovietici.

Bordeianu mai adaugă câteva date. În 1946, la discuția lui avută cu Caciuc, Țurcanu făcea parte din biroul politic de la Iași, deci era comunist. Unii însă inclinau să creadă că, având legături cu frații lui Bodnăraș, aceștia îl puneau să aibă legături și cu legionari, ca să-i observe. (...) După plecarea studenților legionari cu mari condamnări de la Suceava la Pitești, cei care au rămas încă acolo, au remarcat că Țurcanu a lipsit un anumit timp din închisoarea Suceava. Se bănuia că a fost dus la București sau chiar la Moscova, unde a semnat planul viitoarelor demascări (pentru multiplele citate anterioare: p.55-57).

Deoarece nu ne-am depărtat mult de observarea artei de portretist a memorialistului, e potrivit să semnalăm un chip ce se depărtează de precedentele prin tușa generoasă cu care debutează, ce s-ar spune că-și fletează subiectul. Curând ea degenerază în descripția unei bestii din lumea primitivă; autorul adoptă pe urmă tehnica alternării contrastelor, ce face desenul foarte viu și credibil, cu toate că el nu seamănă întocmai cu celelalte amintiri despre înfățișarea criminalului, lăsate posterității de alte victime.

Deodată s-a deschis ușa și a intrat în cameră o persoană cu înfățișarea unui tânăr din picturile lui Leonardo da Vinci. Înalt cam de 1,85 m., cu un fizic de atlet și care dintr-o singură lovitură te-ar fi putut culca la pământ. S-a uitat prin cameră și s-a oprit în fața lui Opreșan (...) . L-a prins apoi de bărbie, îndreptându-i fața spre el și a început să-l amenințe: "Tu, banditul, ești unul dintre ajutoarele lui Pătrășcu? Eu am să te omor cu mâinile mele!" Și-a continuat inspecția înfricoșătoare cu gesturi și vorbe la fel de crude. Era vestitul Țurcanu. (...) Singur ar fi putut doborî o sută dintre noi. La acea întâlnire cu Țurcanu n-am putut să-i văd fața decât un moment, dar am reușit să o compar cu cea a unui om cuprins de o furie care nu avea margini. Era un bărbat frumos, ieșit din comun, cu capul mare însă cu trăsături fine, fruntea lată, buze senzuale, părul castaniu spre blond, ondulat și nasul tipic clasic, grec. Ochii mari, exagerat de mari, albaștri, erau foarte expresivi. Când se încrunta, te înspălmânta. Bărbia specifică tipului voluntar. Râdea rareori și râsul lui era plăcut, atrăgător. Corpul bine proporționat părea

corpul unui atlet de performanță. Când îți da un pumn sau o palmă, te doboră la pământ. Când se enerva era atât de crud, că distrugea totul în calea lui, ca un ucigaș feroce. Mai era apoi și de o inteligență ieșită din comun și cu o memorie formidabilă. Își aducea aminte de tot ceea ce declarase fiecare student în Pitești și Gherla. Era, însă atât de satanizat că nu mai știai ce să crezi despre el. L-am asemuit unui inger căzut. Voința de putere cu orice chip îl dusesese la nebunie. Devenise o brută degradată și satanizată. Pe unde trecea el, prin declarațiile obținute prin chinuri, Țurcanu răspândea în jurul lui o groază și o frică încât tot ce era viu înmărmurea. (...) Inteligența lui era orbită de beția puterii, provenind din dorința de a se ridica deasupra altora, indiferent prin ce mijloace. Și din cauza acestei orbiri, sau poate pentru că nu cunoștea comunismul în esența lui, Țurcanu devenise un instrument orb de care se foloseau comuniștii. Iar răsplata i-au fost niște rafale de armă care i-au ciuruit atleticul corp. Sângele celor pe care el i-a ucis probabil a cerut dreptă judecată, de care să nu poată scăpa. Și omul ticălos a căzut victimă propriei ticăloșii.

S-a zvonit în Aiud și mai târziu în libertate că, înainte de a fi fost ciuruit de gloanțe, el ar fi strigat: "M-au înșelat bolșevicii iar eu i-am crezut, și de tot ce s-a întâmplat la Pitești și la Gherla, numai eu am fost vinovat". Cât or fi de adevărate aceste declarații, numai cei ce au asistat la execuția lui ar putea-o spune (p. 93-95).

Tardiv, după ce Popa Țanu a devenit noul dirigitor al demascărilor, mutate la Gherla, după ceea ce demascații au resimțit a se fi desfășurat o luptă intestinală pentru putere între acesta și Țurcanu, cel din urmă nu mai era cel de altădată. Era abătut, posomorât, vorbea puțin și prezența lui nu mai îngrozea pe nimeni (vol. II - de aci înainte -, p. 37).

Trăirea paradoxală a victimei este cunoscută în psihologie. Ea este declanșată de același mecanism ce o produce pe cea cu același nume care apare uneori la deșteptarea din somn, când un sunet insignifiant ni se pare cataclismic și ne face să sărim ca arși, de parcă se prăbușește tavanul peste noi. Trăirea paradoxală a victimei o pune în situația nu numai de a-și iubi călăul, ci și de a-l admira, a-i găsi calități care-i lipsesc cu desă-

vârșire, a-l polei cu aur, inconștientă de ce se petrece în subconștientul ei, de inversarea reacțiilor firești, de răsturnarea înțelesurilor cuprinse în mesajele transmise de simțuri și rațiune. M-a uimit afirmația lui Aurel Obreja (vezi discutarea cărții *Casa lacrimilor neplânse*) că Popa Țanu era "frumos ca un înger", pe care sunt sigur că Obreja, victima aceluia, nu ar fi rostit-o cû privire la nimeni altul, comparație, dealtfel, neconfirmată, la iscodirile mele, de nici unul dintre cei care l-au cunoscut pe Alexandru Popa (pentru Bordeianu, el este: *acest ucigaș de tip mongoloid*; vol. II, p. 12). Aceeași înclinare către simțirea paradoxală poate fi reîntâlnită în declarația lui Măgirescu, discutată mai departe, care face din Țurcanu o ființa omenoasă, opusă prin gesturi și atitudini tacite gardienilor bestiali. Și ne este dificil să diagnosticăm dacă în descrierea unui Țurcanu decăzut din poziția sa de șef al demascărilor avem de-a face cu o sesizare a realității exacte (i se conferă în mai multe rânduri comportări 'omenești' față de memorialist) sau cu o compătimire datorată unei trăiri paradoxale.

Pentru a rămâne în teritoriul trăirilor paradoxale, voi face un excurs către finele cărții. Ca urmare a preschimbării reeducațiilor în roboți, odată desemnați să muncească în fabrica penitenciarului Gherla - unde erau amestecați cu deținuți care nu trecuseră prin demascări și chiar le ignorau existența -, erau datori să-i tragă de limbă și să-i denunțe. Orice tentativă de punere a lor în gardă asupra a ce se petrecea cu studenții veniți de la Pitești sau cu ei înșiși - cei ce vorbeau inocenților - aducea după sine pedepse barbare. Ajuns în situația de a turna un legionar apropiat lui, Dumitru Gh. Bordeianu surprinde pentru întâia dată că are o trăire ce-l intrigă, de nedenumit, fără înțeles, paradoxală. Este acea trăire pe care în cercetările mele de antropologie stilistică am botezat-o: dihotomică-antonimică; în baza ei te percepi ca simultan cu opusul tău și de nedespărțit de el, tot astfel precum o monedă are două fețe opuse și de nedespărțit. Cu o sensibilitate rară la adâncurile conștiinței, cele unde cea din urmă se amestecă valurilor ieșite la suprafață din subconștient, autorul se întreabă:

Dumnézeu ne îndeamnă să-i iubim pe vrăjmașii noștri, dar cum se poate explica rațional, că-l iubești și pe cel căruia conș-

tient îi faci rău? Cum se împacă dragostea cu răul? Cum poți face răul celui care nu ți l-a făcut? Noi, tinerii legionari am fost învățați să nu facem rău nimănui, să nu urâm pe nimeni, făcând doar binele din toate puterile noastre.

Acești semeni ai noștri, cărora noi le făceam atâta rău, ei fără voia și știrea lor luau parte la calvarul suferinței noastre. Și poate, în felul acesta, pentru suferința pricinuită de noi, prin răul pe care li-l făceam, prin comuniunea aceasta de suferință, Dumnezeu s-a milostivit și de noi și de ei. Nu se poate explica și nu se poate înțelege rațional această dragoste care pornea din inima noastră, pentru cei pe care-i trăgeam de limbă. Dacă ar fi știut, dragii de ei, cât rău le făceam noi și cu câtă dragoste îi iubeam și-i îmbrățișam, pentru că ei, fără să vrea, luau parte la suferința torturii noastre. Ciudat aspect al comunității dintre sufletele oamenilor. Noi, fără voia noastră le făceam rău și le provocam suferință, îmbrățișându-i în același timp cu toată căldura dragostei.

Eu eram nebun. Suferința, răbdarea și încrederea mea, depășiseră orice limită omenească de rezistență. Tu, semenul meu, fără să știi că eu îți fac atâta rău din care ți se poate trage chiar și moartea, iei direct parte la suferința mea! În schimb eu, pentru sacrificiul tău, îți dăruiesc dragostea, pe care n-am mai avut-o pentru nimeni. Sunt procese de conștiință și stări sufletești pe care, în condiții normale, nu le-au trăit poate decât sfinții. Ei au iubit pe cei care-i chinuiau, dar noi i-am iubit și-i iubim până la sfârșitul vieții pe cei cărora le făceam rău. Așa luau ei parte la alinarea suferinței noastre.

Nu cerem să fim înțeleși de oameni, nici să fim compătimiți, ci le atragem atenția celor credincioși și celor de bună credință de complexitatea sufletului uman, de tainele lui și de ce este în stare acest suflet omenesc să facă între cer și iad. Aceste stări sufletești și această dragoste de semen neînțelesc, nu se pot explica decât trăindu-le așa cum le-am trăit noi (p. 27-28).

Nu se poate să nu completăm uleiul anterior acestei paranteze cu o secvență scurtă prezentându-l pe același Turcanu în acțiune, personajul coborând din ramă și, ca într-un thriller fantastic, devenind o făptură imundă, din altă lume.

Caziuc intrase printre primii în demascări și a fost mult tor-

turat de Prisăcaru și Cantemir. Așteptam însă în acel moment cu toți înmărmuriți, să vedem ce va face Țurcanu. Acesta a cerut de la Prisăcaru să-i dea un ciomag și să-i ude un șervet. S-a dezbrăcat până în cămașă, și-a suflecat mânecile cerând și o funie. Dezbrăcat cum era mi-am dat seama cât era de voinic și atlet. I-a legat picioarele lui Caziuc ordonând celor din comitet să se urce pe el și să-l țină de mâini și de cap. A început să-l lovească la tălpi până ce acestea s-au detașat de bocanci. În fine, i-a dat jos pantalonii, i-a pus șervetul pe fese și a început să-l bată cu aceeași sălbăticie cu care îl mai bătuse odată și Zaharia, în camera 3 subsol.

Cu toate că-i curgea sângele șiroaie din fese, n-am auzit nici măcar un geamăt de la Caziuc. După ce l-a torturat, i-a dezlegat picioarele. Caziuc arăta ca mort; își pierduese cunoștința. Și atunci Țurcanu l-a prins de gulerul cămășii și l-a strâns ca un nebun: "Banditule, acum te omor!" Dar cum să-l mai omoare când acesta era deja pe jumătate mort. A continuat să-l strângă de gât sub privirile noastre îngrozite, lovindu-i fața cu pumnul până a desfigurat-o. Toți credeam că a murit Caziuc. Țurcanu l-a luat însă de picior, târându-l după el, și l-a aruncat pe ciment în colțul nostru. L-am văzut atunci pe Țurcanu dezlănțuit și turbat ca cea mai crudă fiară și mi-am zis în sinea mea că numai o ființă umană în care sălășluiește duhul Satanei putea face așa ceva. M-a cuprins o milă atât de puternică de Caziuc, încât îmi venea să mă duc și să-i sărut picioarele și rănile de pe el (p. 99).

Și din nou, aiurea, șeful reeducărilor își redobândește trăsăturile alternate, gigantice dar și demne de evlavie: Cum mergeam spre cameră deodată, ca un trăznet, simt o mână ca de Goliat care-mi înșfacă gâtul, pe la ceafă. Mi s-a oprit respirația de spaimă. Simțind apoi slăbirea strânsorii m-am întors și ...ce-mi văd ochii! O namilă de om, îmbrăcat într-un cojoc de santinelă până la pământ, având un smoc de chei în mâna dreaptă. Era Țurcanu în persoană. Astfel îmbrăcat arăta și mai voinic. Parcă era Mihai Viteazul. (...) Cu o voce de tunet îmi zice: "Vino încoace banditule, că te omor". Cu o expresie a feței pe care nu i-o mai văzusem niciodată, a unui diavol care te înspălmânta, te băga în pământ (p. 150). La nici un alt autobi-

ograp din cei citați nu vom întâlni atât de bogate reluări ale portretului lui Eugen Țurcanu, variante pe aceeași temă și în aceeași tonalitate, totuși mereu proaspete.

A fi înclinat să-ți portretizezi semenii presupune să-i și iubești, ori, măcar, să fii suficient de generos încât ...să le recunoști existența și ea să te intereseze (se cade să cădem de acord că aceasta nu este nici comun, nici la îndemâna oricui). Dumitru Gh. Bordeianu, cu toate asprimitile (și ce puțin spus este!) vieții duse în acea perioadă, rareori scapă din vedere persoanele din jur (și totuși pe câți nu-i pierde din atenție, ca existențe fizice! Numai că suntem datori să ținem seama de condițiile când îi observa, condiții, în cele mai ample perioade de timp, în care abia mai știa de sine însuși, datorită torturilor, a foamei endemice, a groazei. După cum face acum, când scrie, efortul de a și-i rememora pe Țurcanu, pe Zaharia (întâlnit mai jos) și pe ceilalți călăi, poziționare psihologică deosebit de costisitoare pentru echilibrul precar redobândit cu trude imense, cu zmulgerea din sine însuși, pentru a izbuti să-și supraviețuiască în chip aproape firesc între semenii ce nu pot pricepe nimic din trecutul lui, la fel este izbit - și vrea să ne transmită descoperirea sa - și de cei curați (de câte ori nu-i citează pe eroi, pe cei opunându-se cu toate forțele cerințelor reeducatorilor), cum este cazul portretului moral ce i-l zugrăvește pe multe pagini și cu multiple mijloace lui Gheorghe (Gicu) Jimboiu, ceea ce-i prilejuiește (evenimentul fiind intim legat de cunoașterea acestuia) să-și explice și restaurarea păcii de Sus în sine, irosindu-se - până aici - amarnice luni și ani de pierdere a încrederii în puterea proprie de a-l regăsi pe Dumnezeu.

Jimboiu nu trecuse prin demascări la Pitești, deoarece, fiind crunt torturat în timpul anchetei la Brașov, ca student la Academia Comercială din acest oraș, a ieșit din anchetă grav bolnav de tuberculoză și ficat. În această stare a fost dus la penitenciarul sanatoriu pentru tuberculoși din Tg. Ocna, pe valea Trotușului în Moldova.

Rămas de mic orfan de tată, a fost crescut de mama lui care a renunțat să se mai căsătorească, trăind în cea mai pură credință ortodoxă. Pe această zestre sufletească s-a mai adăugat și educația lui legionară, în Frățile de Cruce, fiind direct sub

influența celui ce a rămas un mit pentru toți cei care l-au cunoscut, studentul legionar Valeriu Gafencu, condamnat și pe timpul lui Antonescu (p. 67).

Pentru mai buna dezlegare de către cititor a caracterului lui Jimboiu, Bordeianu se oprește asupra lui V. Gafencu - figură aleasă a trăitorilor creștini din lumea temnițelor. Sar peste acele rânduri, socotind că spusele privitoare la subiectul portretului sunt suficiente pentru caracterizarea lui.

Un tânăr curat trupește și sufletește, înzestrat cu o mare blândețe și bunătate. Este singura ființă pe care am întâlnit-o care n-a spus niciodată că suferă de foame. Avea o dragoste de oameni indiferent cine erau ei, prieteni sau dușmani, dusă până la sacrificiul de sine. Față de dușmani și față de cei care l-au chinuit și continuau să o facă, avea o înțelegere care rațional nu se putea explica. Era atât de convins de misiunea lui pământească, de a trăi și de a face binele, încât parcă venea din altă lume. Dacă nu l-aș fi cunoscut pe acest tânăr m-aș fi îndoit de multe lucruri sau nu le-aș fi crezut. (...)

Jimboiu, cum numai sfinții au înțeles, s-a identificat cu chemarea pe care ne-o face Fiul lui Dumnezeu, nouă oamenilor: "Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi da odihnă."

Din momentul în care l-am cunoscut pe Jimboiu, n-am mai citit Viețile Sfinților ca pe o lectură oarecare. Cunoscându-l pe el, orice îndoială, orice suspiciune că au existat și mai există sfinți pe pământ a fost spulberată pentru totdeauna din sufletul meu. Acest martir, cu fizicul lui de sfânt bizantin, a fost pentru mine modelul de neegalat a ceea ce trebuie să fie și să facă omul pentru mântuirea lui și a neamului care l-a conceput.

(...) Nu găsesc cuvinte să-mi exprime venerația și admirația pentru acest tânăr martir legionar. (...) Toate cele de mai sus se pot rezuma la o propoziție: un înger cu chip de om.

Din clipa când l-am cunoscut pe Jimboiu trăiesc cu impresia că am stat de vorbă cu îngerii. A fost un tânăr desăvârșit din toate punctele de vedere conform imperativului: "Fiți desăvârșiți precum Tatăl vostru Cel Ceresc desăvârșit este". Și am convins-o fermă că existența oamenilor pe pământ și relațiile dintre

ei nu sunt întâmplătoare. Se întâlnesc și se cunosc pentru a se urî și a-și face rău unii altora, a face binele reciproc, a se mântui sau a-și pierde sufletele. În relațiile dintre oameni "valențele sufletești" asemănătoare se atrag iar cele contrarii se resping (vol. II, p. 68-69).

Trecând peste momentele biografice ce l-au mutat în camera unde se afla și Gheorghe Jimboiu, ajungem la intervenția acestuia în existența sa duhovnicească, o intervenție ca a unui mesager al Proniei, după cum îl înfățișează și cuvintele sale de până aici.

Când am făcut cunoștință cu acest tânăr nu i-am reținut numele. (...) Și în mișcarea mea prin cameră am observat că acest tânăr mă urmărea cu privirea. La un moment dat m-a și surprins uitându-mă la el. A trebuit atunci să mă reazim de perete ca să nu-mi pierd echilibrul. Ceva inexplicabil îmi cuprinsese sufletul și parcă o forță contrară voinței mele se opunea acestei priviri. Am tresărit și mi-am dat seama atunci că un duh, contrar cu cel care mă poseda îmi răvășea sufletul. Nemaiputându-mă mișca prin cameră și simțindu-mă foarte epuizat, m-am întins pe prici. Fața îmi era ca de mort, sângele dispărând parcă din obrazul meu. Observându-mi paloarea feței, camarazii m-au întreat ce este cu mine. Le-am răspuns că nu mă simțeam bine. Noaptea care a urmat a fost pentru mine o noapte pe care nu o voi uita niciodată. Duhul Satanei care mă stăpânea, mă tortura și mă îngrozea, probabil că nu mai putea suferi privirea cu care Jimboiu (...) se uita la mine.

Cititorul a remarcat tehnica interesantă de a-l portretiza pe noul coleg prin propriile trăiri ale autorului. Din ele derivă forța morală a celuiilalt, destul de mare ca să provoace starea de leșin.

A doua zi dimineața Jimboiu s-a apropiat de mine și m-a invitat la el pe prici, să stăm de vorbă. Duhul care mă stăpânea mă oprea să fac acest pas dar gestul lui Jimboiu - mă luase de mână - m-a făcut să-l urmez.

Primul cuvânt pe care mi l-a adresat a fost: "Frate, ești bolnav; nu te teme însă și ai încredere în mine. Deschide-ți sufletul și spune-mi tot ce ai pe inimă; poate voi fi în stare să te ajut cu ceva". În câteva cuvinte i-am spus tot ce aveam pe conști-

ință. Și la destăinuirea mea el mi-a spus: "Ai greșit grav înaintea lui Dumnezeu, de ce nu ai încercat totuși să te rogi mai departe și în Pitești?". Răspunsul meu a fost că nu știam cine m-a oprit. A continuat întrebându-mă dacă îmi fac rugăciunea. O fac dar nu simt nimic; mi-e inima de piatră, a fost răspunsul meu. "De când te rogi, i-ai cerut iertare lui Dumnezeu?" La răspunsul meu negativ, a continuat: "De plâns, ai plâns?". Din nou, nu. "Aș vrea să știi și eu cum te rogi". După ce i-am spus rugăciunea cu care mă rugam, mi-a răspuns că mă rog bine. Simt însă că m-a părăsit Dumnezeu. "Nu-l ofensa pe Dumnezeu, El nu te-a părăsit, tu L-ai ofensat", m-a apostrofat.

După acest schimb de cuvinte credeam că am vorbit cu un înger, căci puterea care emana din el, redusese la tăcere duhurile ce mă chinuiau. Și de atunci m-a invitat în fiecare zi să stăm de vorbă. Dându-mi seama ce fel de om este și cât de mare putere spirituală avea, l-am implorat să se roage și el pentru mine. "Eu am să mă rog, mi-a răspuns el, dar trebuie un efort personal. Ofensa adusă lui Dumnezeu nu se poate șterge decât cu lacrimile căinței. Numai când te vei ruga cu lacrimi și te vei căi de ofensa adusă lui Dumnezeu și îți vei cere iertare, Dumnezeu îți va auzi glasul și te va ierta".

(...) Timpul care a urmat îl foloseam discutând cu Jimboiu. Cu cât însă discuțiile durau în timp, cu atât violența torturii mele era de nesuportat. Așteptam în fiecare zi când mă trezeam din puținul somn să mă trezesc nebun. Lucru paradoxal, gândirea și puterea mea de judecată funcționau în mod normal și eram conștient de starea în care mă aflam și asta îmi făcea mult rău (72-73).

Abia acum - din felul cum s-au grupat citatele (prin care urmăream arta portretistică) - s-a făcut limpede tipul de carte reprezentat de mărturisirile lui Dumitru Gh. Bordeianu: este urmărirea căderii și reinălțării sufletești a creștinului, în condițiile speciale ale contactului direct cu forțele răului și ale îndrăcirii, o mărturie despre iad, coborârea și ieșirea din el; de fapt, singura carte despre detenție ce constituie, în același timp, o carte pioasă (ca gen). Dar și un itinerariu și ghid al psihologului, printre meandrele suferințelor mai mult sau mai puțin limpezite ale căutătorului de Dumnezeu.

Întru completarea portretului lui Gheorghe Jimboiu, până a reveni acesta în cadrul acțiunii, să acordăm puțin interes celor ce se petreceau cu prilejul Paștilor din anul 1954 în inima autorului, ca rezultat al dezumanizării sale în demascări, ele constituind preludiul reapariției triumfale, prin blândețe și ceresc, a personajului pictat.

Era în Sâmbăta Paștelui. Cu o zi înainte m-am rugat lui Dumnezeu, atât de adânc, cum poate nu am făcut-o niciodată în viața mea, trăind însă și disperarea că rugăciunea nu-mi fusese ascultată. La limita disperării, nu aș putea descrie, îmi lipsesc cuvintele, starea mea din acele momente.

Sâmbătă seara deci, pe la orele zece, când a sunat stingerea, m-am întins pe prici. De câteva nopți nu-mi mai găseam somnul. Spre miezul nopții ceva m-a îndemnat să mă dau jos de pe prici și să mă mișc prin cameră. M-am apropiat de geam și în clipa aceea am auzit clopotele bisericii din Gherla sunând orele douăsprezece, și anunțând slujba Învierii. Sunetul clopotelor mi se părea venind din altă lume, atât era de armonios. Am căzut atunci în genunchi în fața geamului și cu mâinile încrucișate ca pentru rugăciune, am strigat din adâncul sufletului meu: "Doamne Isuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, mărturisesc și recunosc că Te-am ofensat, dar Tu Doamne știi că am ajuns la limita suferinței, încercării și răbdării. Nu mai pot suferi! Fă din mine ce vrei Tu! Eu am fugit de la Tine, Doamne, dar mă rog Ție din toată ființa mea, de este cu puțință, iartă-mă și învie sufletul meu pentru că eu cred nelimitat în Învierea Ta".

În clipa aceea, cum stăteam în genunchi cu mâinile încrucișate și ochii ațintiți printre gratii, toată ființa mea s-a cutremurat și din ochii mei au început să curgă șiroaie de lacrimi. Printre lacrimi atât doar am mai putut rosti: "Doamne, fie-ți milă de mine!". N-am apucat să termin aceste cuvinte, că tot corpul meu a fost cuprins de un tremur și o zvârcolire ca la poseđați și am simțit cum din sufletul și trupul meu a ieșit și m-a părăsit o forță. Era duhul Satanei care mă muncise și mă stăpânise, timp de patru ani de zile. Îndrăznesc să asemăn vindecarea mea, pentru că vindecare a fost, cu ispășirea unui om care duce o mare povară în spate, care cade sub greutatea ei, nu se mai poate ridica și în acel moment cineva îi ia greul,

acela simțindu-se după aceea, dintr-o dată, atât de ușor de parcă ar zbura. Așa m-am simțit și eu îndată ce acea forță satanică m-a părăsit.

Am căzut cu capul pe ciment, leșinat, cu cămașa udă de transpirație și lacrimile nu mai încetau să-mi cadă șiroaic. Mi-am simțit fruntea udată de lacrimile căzute pe cimentul rece, și le-am sărutat. Erau lacrimile căinței pe care Dumnezeu binevoise să le primească, iertându-mă de ofensa pe care l-o adusesem. În patru ani de chin eu nu vărsasem o lacrimă, dar acum sufletul îmi era scaldat în baia căinței și a minunii lui Dumnezeu (vol. II, p. 75-76). E.T.A. Hoffmann nu ar fi pus pe hârtie în chip mai impresionant aceste neobișnuite dezvăluiri.

Amintirea continuă tot astfel puțin încă; este o splendidă uvertură duhovnicească înainte de revenirea la finalizarea portretului rembrandtian al lui Gheorghe Jimboiu, cu lumini de aur strigător îmbrățișate de clar-obscur și bezne.

M-am ridicat de pe ciment și, ca o apariție din lumea visurilor, în fața mea stătea Jimboiu. L-am îmbrățișat, grăind din toată inima mea creștinescul: "Hristos a înviat!". "Adevărat a înviat" a fost replica lui, plină de duioșie. Am plâns o vreme, amândoi. În viața mea n-am simțit pe nimeni așa de aproape ca, în acea clipă, pe Jimboiu. Trăiam amândoi bucuria vindecării și învierii mele. Am vrut să-i mulțumesc pentru prețioasa îndrumare pe care mi-a arătat-o dar el s-a mulțumit să grăiască: "Lacrimile tale au fost primite de Dumnezeu și mila Lui te-a vindecat. De când te-ai dat joc de pe prici am văzut tot; nici eu nu dormeam. Mă bucur din toată inima pentru tine".

Se făcuse ziuă și cei din cameră s-au sculat, în timp ce soarele lumina camera. Pe mine lumina Învierii mă scalda în razele ei. Eram un alt om, pentru că "pierdut am fost și m-am aflat, mort am fost și-am înviat" (vol. II, p.76-77). Pagina a unui posibil Pateric al temnițelor românești!

Talentul aducerii în fața ochilor noștri cu pregnanță a celor văzute, nu se oprește la evocarea unui singur personaj, în cazul lui Dumitru Gh. Bordeianu. Cu o intensitate identică el știe creiona personaje multiple, în mișcare răvășită.

Înainte ca Țurcanu să plece atunci din camera 2 parter, i-a cerut lui Prisăcaru și celor din echipa lui să vină la camera 4

spital, unde au stat vreo două ore. Când cei trei din comitetul de tortură (care era completat cu Virgil Bordeianu și Cantemir, n. n.) s-au întors în cameră, erau toți schimbăți la față. O furie demonică le stăpânea ființa. Ca stăpâniți de delirul nebuniei, abia intrați în cameră, au și pus mâna pe ciomege strigând la ceilalți să iasă dintre paturi și să se grupeze lângă ușă, așezați pe două rânduri și împărțiți în două grupe. Celor întinși pe paturi le-au spus să stea pe loc, iar celorlalți, dându-le câte un ciomag, le-au ordonat să se lovească unul pe altul, până ce nu vor mai putea. Aceasta, desigur, în urma ordinului primit de la Țurcanu. Eram atent să văd dacă mai era cineva care nu voia să lovească. (Este remarcabilă capacitatea de abstragere din furiia dementială a clipei, capacitate de care dă dovadă memorialistul, împotriva orbirii cugetului produsă de spaimă; n. n.) Și spre surprinderea mea, afară de cei doi elevi, care nu-l bătuseră pe Comșa, mai erau vreo cinci, șase tineri, dintre care cunoșteam și eu pe unul, care nu au acceptat să lovească. Prisăcaru le-a spus acestor tineri refractari să treacă lângă ușă, unde au fost bătuți atât de crunt că nu se mai puteau mișca. Ceilalți s-au bătut între ei până la sânge. Prisăcaru, după ce a considerat că era îndeajuns a ordonat oprirea bătăii.

Spectacolul acesta ne-a cutremurat pe cei de pe ciment într-atât, că nu mai știam ce să credem. Cei 30 care se năpustiseră asupra noastră, sunt puși acum să se omoare între ei; Doamne Sfinte! Ce spectacol, ce grozăvie! (p. 95). Nu culoarea, nu vocabularul ales, nu înșirarea verbelor de acțiune conduc la sentimentul puternic ce se dagajă din cele două paragrafe, ci simpla enunțare a faptelor. Ea este suficientă să se creze impresia goyescă a panoramei.

Memoria extrem de precisă a scriitorului ne aduce în fața ochilor un caz în care atitudinea datorată nepierderii conștiinței de sine, nici a acribiei de a distinge cea mai importantă necesitate a momentului, ajung pe culmile eroismului cel mai modest de închipuit, într-o relatare în care umorul involuntar (Eugen Negrici a definit conceptul) se îmbrățișează cu terifiantul.

Nicolae Popa refuza să-și bată codeștinuții. La o intrare în cameră a lui Țurcanu, Zaharia a raportat cazul. Țurcanu s-a îndreptat apoi spre prici, i-a făcut semn lui Popa să vină la el, l-a

înșlăcat de gulerul hainei și i-a dat o palmă peste obraz cu atâta putere încât i-a luxat mandibula, desfigurându-l. Popa nu era filozof, însă el s-a comportat în acel moment ca sclavul Epictet. Simțind că nu mai putea închide gura, cu o voce blândă și pronunțând foarte greu cuvintele, l-a rugat pe Țurcanu, zicându-i: "Domnule Țurcanu, vă rog respectuos să binevoști să-mi dați o palmă și de partea cealaltă, poate o să-mi puneți falca la loc". Foarte curios pentru acest monstru, care era Țurcanu, a fost atunci faptul că, uitându-se la Popa și auzind cele spuse, a zâmbit, spunându-i și el: "Hai, Nicolae, să încerc". Și cu o mână i-a ținut partea luxată iar cu stânga i-a articulat o palmă puternică din partea opusă. Nicolae apropiind maxilarele a constatat că mai rămăsese un mic spațiu între ele. De aceea l-a rugat să-i mai dea încă o lovitură sub mandibulă, ca să i-o apropie de maxilarul superior. Țurcanu i-a mai dat atunci una și înfățișarea lui Popa a revenit la normal. Cum această operație a fost făcută de un călău și nu de un specialist ortoped, Nicolae a rămas pentru toată viața cu o mică deficiență: când maxilarele se apropiau, în regiunea molarilor se observa o mică distanță între ele. De aceea Nicolae mesteca arpacașul cu dinții și nu cu măselele (p. 127-128).

Moartea, oricât de înmărmuritoare, în cuvintele lui Bordeianu e concretă ca în realitatea cumplită din ceasurile când a intervenit. Cele ce urmează vin după punerea în pagină a unei îndelungate torturi. Pintille avea un fizic delicat și de aceea loviturile pe care le-a îndurat i-au fost fatale. (...) Pe corp nu i-am văzut rănile, căci nici unul dintre noi nu a avut voie să-l dezbrace. La baie n-am fost timp de șase luni ca să ne vedem rănile și să le putem denunța mărturisind. Cămașa și izmenele lui erau lipite de corp, doar capul i se putea vedea, un cap desfigurat și tumefiat, cu ochii abia vizibili, ascunși în fundul orbitelor. În urma bătăilor, cât a ținut degradarea cu fecalele (obligația de a și le mânca; n. n.) și până în ziua când Pintille și-a dat sfârșitul, majoritatea dintre noi nu era decât o masă de carne sângerândă și tumefiată, pe care o simțeam abia când ni se lipeau cămășile și izmenele de corp.

Iată și lovitura de grație în jertfa lui Pintille. Zaharia (șeful comitetului de reeducări din acea încăpere; n. n.) a plecat

dimineața din camera noastră. S-a întors după puțin timp și a început să fredoneze câteva cântece (această manie inexplicabilă îl caracteriza, astfel 'încălzindu-se' pentru chinurile pe care intenționa să le aplice; n. n.), s-a dezbrăcat de cămașă și a venit în fața lui Pintilie, care era lângă mine. L-a întrebat încă o dată dacă mai crede în Dumnezeu și în Legiune. Pintilie, care era atât de slăbit că nu mai putea mișca, a mai avut puterea să clatine din cap un "da" categoric. Atunci, demonii care-l stăpâneau pe Zaharia s-au năpustit asupra lui, și l-a lovit timp de o oră cu toate instrumentele de tortură, până când nu mai semăna a om. Apoi l-a aruncat pe prici, unde nu mai putea sta decât rezemat de mine și de Tudose. După această ispravă, Zaharia a plecat din cameră, să raporteze lui Țurcanu și Zeller că ordinul lor a fost executat.

În acest timp, Pintilie a avut o revenire spirituală care ne-a îngrozit. În clipa aceea sufletul lui călătorea parcă printre aștri, lată ultimele lui cuvinte, care îmi sună și azi în urechi, și-ni vor suna până voi închide ochii. "Văd printre aștri..." apoi șoptit, încât nici eu, nici Tudose sau Gelu Gheorghiu nu am putut desluși ce spunea. "Am ajuns în galaxia lui Halas și văd..." și vocea lui a încetat. În acel moment am fost convinși că Pintilie înnebunise, și așteptam cu toții să-și dea sufletul. În camera 3 subsol domina tăcerea, groaza înaintea morții.

Trăiam și noi acum cu frica și groaza că vom înnebuni înainte de a fi uciși, ca Pintilie.

(...) Pintilie nu se mai sprijinea de mine și Tudose, nu mai răsuflea, era căzut cu fața pe prici. Am imaginea clară a momentului când a fost tras de un picior de pe prici, și a căzut ca un buștean pe ciment, iar apoi a fost tras de picior și scos afară (p. 142-143). Vizualul și auditivul, mișcarea și staticul, lumea exterioară și cea interioară, raționalul și iraționalul, nararea și cuvântarea, toate concură în aducerea tragediei desfășurate în fața privirilor lăuntrice ale cititorului.

Aș insista puțin asupra metehnei-semnal a gorilei cântătoare Zaharia, cazul fiind ieșit din comun prin jocul scenic al personajului, ce-l binedispunea, în mod paradoxal, pentru o comportare categoric opusă. Să fie vorba despre un cinism feroce? Să fie vorba despre tentativa lui de a uita, cu o clipă înainte,

ceea ce se pregătea tocmai să făptuiască? Să fie vorba despre un mijloc de a-și aduna curajul necesar pentru a-și duce misiunea barbară la bun sfârșit? În cazul său e ilustrată zicala: extremele se ating, mai bine decât în orice alt exemplu. Cât despre minunile spiței, care și-au știut înălța sufletele până în zona creativității celei mai diafane, aceea a exprimării prin inefabil, a exprimării muzicale, câtă rușine trebuie să resimțăm aflând în ce chip le era folosită inspirația, dacă le-ar parveni această informație...

Zaharia (...) n-a mai întrebat pe nimeni nimic, ci a aruncat ciomagul pe plici și ea de obicei a început să fredoneze sau să fluiera diferite melodii, care de care mai plăcute. Am mai spus că, atunci când cânta, fața i se transforma în față de om, dar din momentul când înceta, ea devenea bestială: că îți era groază să-l privești. Ura, revolta, mânia, cinismul și bestialitatea de lup încolțit gata să-și sfășie victima, toate i se citeau pe chip. Dezlănțuirea lui Zaharia se manifesta apoi cu o putere fizică care nu mai era a lui, ci a demonilor care îl posedau. Dezbrăcat de cămașă și cu ciomagul pe care-l schimba cu centironul sau cu biciul, a început să ne zdrobească pe toți în așa hal, de parcă am fi fost niște bușteni de lemn. După stingere, Zaharia a făcut singur, toată noaptea de planton, fredonând sau fluierând un repertoriu foarte bogat de arii (p. 131). Ce a urmat nu mai contează, ci doar legătura dintre 'pregătire' și explozie.

Despre ce elevi a fost vorba cu câteva pagini mai sus și care este însemnătatea lor în economia mărturisirilor? Pomenirea lor aduce în primul plan poate cea mai interesantă observare de sine a autorului, aceea a decăderii personale comparată cu tăria altora din jurul său și a redobândirii de sine.

Trebuie să ne întoarcem din drum în prima cameră unde a fost el depus în penitenciarul Pitești, celula 18; acolo a viețuit alături de Costache Oprișan, șeful Frățiilor de Cruce pe țară și de Alexandru Munteanu, șeful studenților legionari de la Facultatea de Teologie din Sibiu. Pentru a înțelege cele ce au urmat, este necesar să aflăm că cel dintâi, student la Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj, fusese în Germania, unde își dedicase timpul studiului, și reprezenta o capacitate rar întâlnită la tinerii de vârsta sa. Cei doi colegi l-au rugat să

atace pentru ei o introducere în istoria filosofiei. *Expunerile lui erau făcute de la suflet la suflet și atât de plăcute și atrăgătoare, încât opt ore pe zi, parcă uitam de foame și de lumea de afară.*

Cele 11 luni, cât am stat cu Oprîșan în celulă, au fost pentru mine lunile cele mai plăcute din închisoare (p. 69), deci din toată detenția, recunoaște-cu căldură și sinceritate înduioșată autorul.

Conduși în camera demascărilor, supuși unei torturi permanente timp de o săptămână, preschimbați în carne hăcuită și zoi de sânge, *în sâmbăta care a urmat s-a produs și inevitabila cădere (p.90).* Costache Oprîșan fu legat de picioare cu o lîmic. Munteanu primi un ciomag și, la poruncă, izbi în tălpile celui întins - acestea îi fuseseră indicate, restul corpului nemai-putând primi nici o lovitură -, izbi fără prea multă vlagă, deoarece nu mai avea putere. Iosub urnă la rând să-și lovească prietenul. O făcu în câteva rânduri. *După aceea a scăpat ciomagul din mână spunând că el nu mai poate lovi. Atunci s-a repezit la el Cantemir, l-a lovit cu un centiron peste cap și cu pumnul în burtă. Iosub s-a prăbușit și a fost dus în lovituri de picior până în colț (...).*

Acum îmi venea rîndul mie. Când mi s-a dat ciomagul în mâini (nici atunci și nici altă dată nu mi-am amintit ce am gândit și judecat în acea clipă) l-am auzit pe Prisăcaru strigând: "Lovește-ți mentorul, banditule, că te-a învățat filosofie, că este un mare șef legionar". (...) Lunguțac s-a apropiat de mine și m-a izbit în față cu atîta putere, că din câteva lovituri m-a doborât la pămînt. Apoi tot el mi-a pus ciomagul în mână, zicându-mi: "Lovește-ți profesorul, banditule, că de nu, te omor eu aici".

Știu că am lovit dar nu în fața amenințării ci a confuziei care mă învăluisese, incapabil fiind de a mai gândi și raționa. (...) Am lovit omul pentru care aș fi fost capabil să merg la moarte. Cu voie sau fără voie, încet sau tare, nu mai are importanță, ci faptul că am lovit contează și de aici a început căderea (p. 91). Crearea acelei "confuzii" speciale duce la formarea 'mediului rațional' în care se poate naște 'obediința' de robot. 'Asistăm, datorită preciziei analizei la care s-a supus Dumitru Bordeianu ulterior, la fracțiunea de secundă când omul e deposedat de sine

însuși și devine unealtă perfectă o voi potrivnice aparținând altcuiva.

Veni momentul să lovească și Comșa. Refuză! *Refuzul lui de a-și lovi șeful și camaradul i-a zguduit pe toți (...). Atunci i s-a ordonat lui Opreșan să-l lovească pe Comșa. Acesta a zis că nu este capabil nici să ridice brațele și deci nu putea să-l lovească. În urma acestui dublu refuz, Comșa a fost legat de picioare și au fost chemați unii dintre elevii de liceu, frați de cruce, să-l lovească. În urma gestului de mai înainte al lui Comșa, doi dintre elevi au refuzat ordinul (idem). Împreună cu Comșa suferiră purgatoriul.*

Important pentru ceea ce urmărim este reacția lui Bordeianu, în ea căutând trăirile sutelor de tineri care s-au văzut aruncați în afară din ei înșiși, în hăul descompunerii morale, de care suntem apți toți, fără a fi conștienți de aceasta.

Nu știam ce înseamnă să mă revolt împotriva mea însuși, dar văzând gestul lui Comșa și al lui Opreșan, și mai ales al celor doi elevi, m-am revoltat pentru prima oară împotriva mea și m-am desconsiderat ca nimeni altul; fusese de fapt începutul căderti mele.(...) Dacă n-ar fi fost atitudinea (...lor), aș li putut crede că toți studenții au fost niște criminali. Comșa, Opreșan și cei doi elevi m-au trezit la cea mai crudă realitate (p. 91-92).

Școala caracterului (ce cumplită era ea în acele condiții, pe buza morții!) nu se închetase. Se zice că prima greșală este cea mai grea de făcut, pentru că în momentul când ai făcut-o, lanțul greșelilor a fost declanșat și căderea nu mai poate fi oprită.

În mintea mea se desfășura un proces, al cărui conținut era următorul: dacă Ieronim Comșa, Costache Opreșan, precum și cei doi elevi, au avut curajul și tăria să refuze de a lovi, iar eu m-am supus ordinului din slăbiciune și neputință, însemna că eu voi ajunge chiar mai rău decât Virgil Bordeianu (tizul său; unul dintre călăii notorii; n. n.). Și în acele momente de descumpănire am jurat, în sinea mea, să încerc și iarăși să încerc, cât timp voi mai putea, să nu mai lovesc și să cer numai ajutorul lui Dumnezeu, să mă întărească și să-mi dea putința de a răbda (p. 92).

Una este decizia nobilă luată de a răbda și alta este să ...te mai poți răbda după cele săvârșite! *M-am întâlnit cu Opreșan la*

Gherla, când lucrez la ateliere. Îl salutăm, cu un deosebit respect, dar nu m-am mai putut uita în ochii lui. În momentul când îl salutăm și el îmi răspundea, nu am avut tăria, nici curajul, să mă duc și să-i cer iertare (idem).

Și, pasul imens de reapropiere de acel sine însuși ce îl reprezenta cu adevărat a fost străbătut. Când Străchinaru a fost pus să-l bată pe Bordeianu și a refuzat, i s-a cerut, drept urmare, celuilalt să-l bată pe el. Iar Dumitru Bordeianu s-a învins și a refuzat la rândul său să fie obedient. Ambii fură dați pe mâna altora și-și încasară plata demnității. Între timp, avusesse exemplul a cinci elevi ce nu cedaseră îndemnelor de a scăpa de tortură prin torturarea altora. *Fiecare s-a comportat și acționat în funcție de "genele" lui sufletești, de zestrea lui morală și în primul rând de credința lui în Dumnezeu, de dragostea față de El și față de semenul său* (p. 96). Observația este capitală, fiindcă vine nu de la cineva care habar n-are ce au însemnat torturile reeducărilor, ci de la omul care a căzut și s-a redresat, care a văzut sute de inși căzând și zeci care **n-au bătut** și i-au devenit exemplu! Evoluția trăirii poruncii lui Hristos, pentru Dumitru Bordeianu, în această relație, este atât de spectaculoasă încât, mai târziu, printre altele, a trecut și prin următoarea cumpănă.

Într-o bună seară, aproape de ora nouă, s-a întors Zaharia de la camera 4 spital, fredonând câteva cântece. S-a oprit în dreptul priciului meu și mi-a zis să-l urmez. M-a dus și m-a instalat pe priciul comitetului de tortură, m-a legat de mâini și de picioare și s-a adresat celorlalți: "Veniți să vă îmbrățișați camaradul, care v-a fost șef de cameră și nu a vrut să bată". (...) Mărturisesc însă cu frica lui Dumnezeu că niciodată până atunci nu m-am simțit totuși mai aproape de oameni și mai afectuos față de ei, ca în acea noapte de neuitat. În loc să trăiesc ura și răzbunarea, trăiam plăcerea și satisfacția - s-ar părea paradoxal - că cei care mă loveau nu o făceau din ură, ci pentru că erau înnebuniți, constrânși și torturați să facă ceea ce făceau. În clipa aceea i-aș fi strâns în brațe și le-aș fi sărutat rănilor și vânătăile de pe corp. Nu m-am uitat și am închis ochii, să nu văd cine mă lovea, pentru că în aceleași împrejurări și eu îl loveam pe cel mai drag și stimat camarad, pe Costache

Oprisan, la camera 2 parter. Dimpotrivă, trăiam bucuria că trebuia să-mi plătesc slăbiciunea, cum spunea Bogdanovici înainte: "Frate, așa se plătesc greșelile". Și martor mi-e Dumnezeu că în acele momente nu aveam în sufletul meu nici cea mai-mică urmă de ură, de desconsiderare, de repulsie sau vreo dorință de răzbunare față de camarazii mei; dimpotrivă, toți îmi erau dragi așa cum de puține ori nii-a fost dat să simt (p. 167-168).

O săptămână a fost lăsat să i se vindece rănilile, după care a fost bătut individual. S-au găsit iarăși eroi ce au refuzat s-o facă. Cei care au acceptat nu au lovit nici unul cum li se ordona, ci dimpotrivă, eu îi rugam să lovească mai tare, iar ei, cu și-roaie de lacrimi pe obraz, executau ordinul neîntrecând însă nici unul măsura. Jumătate din cameră, cei care refuzaseră să mă lovească, au fost și ei bătuți crunt după aceea. Dar durerea mea pentru suferința lor întrecea cu mult suferința pe care mi-o pricinuiseră cei care mă loviseră. Cine ar putea crede sau înțelege că poți iubi cu atâta afecțiune pe cel care ți-a provocat atâta durere? Cei care n-au trecut pe acolo nu vor crede și nu vor înțelege (p. 168).

Comentariul meu nu poate aduce nimic nou, fără să întunece oarecum lumina tainică degajată din aceste rânduri nepământești; ele și multe altele mărturisind despre Pitești și Gherla se cuvine să intre în Viețile Sfinților și în orice scriere îndrumătoare pentru viața duhovnicească. După cum pe ele sunt datoare să se întemeieze elogiile supreme ce le-ar mai aduce literatura Omului în veac!...

Nu se poate să vorbim despre capacitatea autorului de a trasa etapele decăderii sale și a tuturor dintre cei allați în aceeași încăpere cu sine, fără să dăm curs și citării a două torturi complet ieșite din comun, anevoie de închipuit, ce au precedat demascările a tot ce știau despre alți luptători cunoscuți dar nedenunțați în anchetele Securității, deci rămași în libertate (interesul acelor care au inițiat reeducările fiind să ajungă pe urmele lor și să-i aresteze), despre tot ceea ce s-a discutat și plănuțit, eventual, prin alte celule pe unde au trecut și oroarea de a mărturisi toate intimitățile personale, ale rudelor, ale cunoștințelor (pentru umilirea publică definitivă a demascaților,

să li se taie pentru totdeauna posibilitatea de a mai fi adoptați drept modele).

Iată în ce a constatat această metodă de tortură, care a durat timp de o lună, cu foarte puține intermitențe. Tortura era aplicată sîcăruiia după un anumit ritual căruiia nimeni nu i se putea împotrivi, căci cel destinat supliciului era legat de mâini și de picioare și i se punea un căluș în gură, ca să n-o mai poate închide. Apoi i se turna pe gât pînă la un kilogram de zeamă de varză sau castraveți, cu o mare doză de sare. Pentru a neutraliza orice reacție, un membru din comitet se așeza pe picioarele torturatului, un altul îl ținea de cap în timp ce al treilea îi turna saramura pe gât. După o jumătate de zi aveai o senzație de sete îngrozitoare. Voi încerca să descriu folosind un limbaj cât mai potrivit cu situația, ca cititorul să-și poată face o cât de vagă idee despre această tortură (p. 135; subliniem dorința autorului de a transmite cu exactitate cititorilor trăirile sale, cu toate că elaborarea textului nu atinge acest grad de claritate răvnit, după cum menționam cu privire la ediția inițială, ceea ce nu înseamnă că, în multe pasaje, cum este și cel de față, puterea evocării sale n-ar zgudui, în pofida stângăciilor și a repetițiilor ce nu dispar). Dacă puteam suporta foamea, bătaia, durerea altor torturi, în schimb setea era ceva mai presus de durere. Nu aveam altă apă să bem decât cea din felul de mâncare, care însă nu ne putea potoli setea. După trei-patru zile aveam toți buzele uscate și sîngerânde, din cauză că ni le lingeam pînă ce crăpa pielea pe ele. Până și limba era uscată din lipsă de salivă. În fața ochilor defilau râuri, izvoare și cascade de apă dulce care ni se revărsau în gură. Niciodată în viața mea nu am visat atâtea râuri, izvoare și cascade frumoase ca cele ce mi se scurgeau în gură ca să-mi potolească setea. Poet de aș fi fost, nu aș fi putut găsi cuvinte prin care să-mi exprim fericirea ce mă cuprinsese în vis la vederea atâtor râuri și izvoare. Ne-am deshidratat atît de mult încât fețele noastre aduceau a măști mortuare. Doamne! Cât de cumplită și epuizantă ne era setea!

Se apropia Crăciunul iar noi eram torturați de sete de mai bine de două săptămâni. Mulți dintre noi am băut saramura fără a fi forțați, deoarece în timpul operației forțate riscam să ni se scurgă în plămâni zeama. Până la urmă însă toți beam

porțla rezervată de parcă am fi băut apă dulce. Atmosfera din cameră se putea citi pe fețele noastre. Eram capabili atunci de orice și atât de înspăimântători încât te întrebai dacă aveai în față ființe umane sau alte arătări. Nu mai aveam salivă în gură iar mucoasa bucală și limba erau uscate și crăpate că îți venea să urli. Faringele, și ei uscat, te ardea ca focul dându-ți incontinuu o senzație de vomă chinuitoare. Uneori așteptam cu o deosebită nerăbdare să ne aducă și zeama ca să ne mai potolească setea. Și atunci, pentru a ne mări supliciul, au redus cantitatea de zeamă mărind însă cantitatea de sare, în așa fel încât lichidul era un fel de pap. Groaza că nu puteam ști cât va dura această tortură pusese stăpânire pe noi. Ni se părea că nu avea nici început nici sfârșit. Mulți dintre noi ajunsesem la convingerea că ne vor ucide prin însetare, tortură mult mai groaznică decât foamea. Celelalte metode de tortură îți provocau dureri și suferințe de nesuportat, dar tortura prin însetare era atât de chinuitoare că preferam de o mie de ori să fim bătuți numai să ni se dea apă să bem. Cei din comitet, ca să-și bată joc de noi, puneau apă într-o gamelă și ne-o treceau pe la nas. Îmi amintesc de Fag Negrescu, care nu era legionar și care era mult mai tânăr decât noi. Pe fața lui se citea însă nebunia de care eram cu toții cuprinși. Când unul din comitet a trecut cu gamela de apă pe la gura lui Negrescu, acesta a sărit din poziția șezând și smulgând-o din mâna celui din comitet, a fugit cu ea pe prici. Până să-l prindă, băuse toată apa din gamelă. S-a ales cu o bătaie atât de cruntă că nu mai putea sta în nici o poziție. Și nici setea nu și-a potolit-o, sărmanul, pentru că i s-a turnat imediat pe gât atâta saramură câtă apă băuse. Cumplită lecție, ca nimeni să nu mai îndrăznească să repete gestul lui Fag (...).

În ultima săptămână, cei mai tineri dintre noi nu au mai putut suporta această tortură, nemaiputând sta nici în poziția fixă. Îți era mai mare mila de ei să-i vezi în ce stare ajunseseră. La o inspecție a lui Țurcanu, poate pentru că și-a dat seama de starea în care eram, s-a uitat la fiecare cu privirea lui care te îngrozea și, adresându-se întregii camere, a spus: "Ei bine, măi bandiților, așa o să vă omor și o să vă țin numai în chinuri. Clasa muncitoare nu are milă; mila este o stare patologică a bandiților de creștini". Desigur că nimeni nu i-a răspuns. La

plecare i-a șoptit ceva la ureche lui Măgirescu, Zaharia fiind absent. Nu am știut ce i-a spus, dar în zilele următoare nu ni s-a mai dat saramură iar masa a revenit la "normal", adică la stărea de apă chioară care nu ne putea însă potoli setea. În seara de Crăciun această tortură a încetat.

(...) Celor mai tineri au început să le dea puțină apă, cu câteva zile înainte de încetarea satanicei experiențe.

(...) În ultima zi, Măgirescu și Păvăloaia, în lipsa lui Zaharia, ne-au dat la fiecare câțiva stropi de apă, să ne mai potolim gura uscată și crăpată. Dar setea a mai durat încă vreo săptămână, până ce organismul s-a desărât. Măgirescu, rămas singur în cameră, a venit o dată la mine, m-a luat și m-a dus la tineta de apă îndemnându-mă să beau. Așa am băut trei gamele pline și dacă m-ar fi lăsat, cred că aș fi băut tineta întreagă (p.135-137).

Crăciunul din 1950 aduse cu sine o culme a degradării victimelor, din domeniul patologiei, exclamă memorialistul, de ca și cum cele relatate până acum ar fi fost roadele unor minți sănătoase...

În dimineața celei dintâi zile a sărbătorii Nașterii Domnului, șeful comitetului, numitul Zaharia, a dat ordin ca de acum încolo în fiecare dimineață să luăm poziția fixă pe prici, iar cei care aveau nevoie să iasă la urină și scaun, nu o vor mai face în tinetă, ci în propria lor gamelă pentru mâncare. (...) După ce unii și-au făcut necesitățile în gamelele lor, Zaharia le-a ordonat să se așeze pe marginea priciului, să-și ia lingura și să-și mănânce fecalele. (...) Mulți au refuzat să-și mănânce fecalele iar alții au avut reflexe de vomă de aveai impresia că-și vărsau mațele din ei. (...) Unii dintre hoi și-au mâncat fecalele. (...) Din cauza refuzului altora, a început o bătaie cum numai în camera 2 parter trăisem. (...) Mulți dintre noi am scăpat gamelele din mâini, murdărind în același timp și priciul cu fecalele care degajau un miros greșos. Cei care vărsaseră fecalele pe ei au fost duși la WC să-și spele hainele pătate, iar fecalele căzute pe ciment au fost strânse cu pumnii și aruncate în tinetă. (...)

Cei care au fost sortiți să-și mănânce fecalele, după bătăile pe care le-au îndurat, erau atât de schibodiți, că stăteau ca niște statui nemișcate pe priciuri. Au fost crunt bătuți și cei

care au avut curajul să-l înfrunte pe Zaharia și să-i spună că nici cei mai odioși monștri n-ar fi fost în stare să-și degradeze semenul într-un chip atât de bestial.

(...) Peste resturile de fecale rămase în gamelele noastre s-a turnat apoi zeama de toate zilele, obligându-ne să mâncăm aceasta scârboșenie. Cu toate ca Pintille și Nedelcu au refuzat să mănânce, li s-a pus căluș în gură și li s-a introdus acest amestec pe gât cu lingurița.

(...) Pe cei ce știau să cânte colinde de Crăciun (...Zaharia) i-a adunat pe priedul lung într-un colț și le-a distribuit la fiecare hârtiile aduse. Pe ele erau scrise, pe melodiile colindelor, cele mai scabroase cuvinte la adresa Fiului lui Dumnezeu și la adresa Sfintei Fecioare Maria.

(...) Au (...) refuzat să cânte aceste monstruoziități: Pintille, Nedelcu, Zelică Berza, Reus Gheorghe, Dinescu și Gelu Gheorghiu. Toți aceștia au fost supuși pentru aceasta la groaznice bătăi, iar cântecele au fost intonate toate cele trei zile ale Crăciunului.

A doua zi de Crăciun ne-au obligat iar să ne facem nevoile în gamelele în care mâncam și din acea zi blestemată și până la Paștele lui 1951, nimeni dintre noi, afară de cei din comitet, n-a mai avut voie să-și spele gamelele și lingurile. De asemenea, apa din tinetă nu mai aveam voie să o bem din ceașca de pe capacul tinetei, ci trebuia să turnăm apa din ceașcă în gamela noastră înainte de a o bea. Mulți dintre noi, ca să mai lungescă timpul până când aveau să fie obligați să-și mănânce fecalele rămase în gamelă, se abțineau să aibă scaun. Fapt ce a dus repede la constipație care a antrenat și alte complicații grave.

Tot a doua zi de Crăciun mi-a venit și mie rândul la această degradantă încercare. (...) Ca și în prima zi, unii dintre noi au avut o puternică reacție de vomă numai văzând în gamelele din care trebuiau să mănânce, aceste dejecții. Unii au încercat să-și închidă ochii, ținându-se cu mâna de nas, iar alții n-au putut lua nici măcar o lingură. (...) Oricât am fost silit și bătut și oricât aș fi încercat, reflexul de vomă a fost mai puternic și m-a împiedicat să înghit propriile mele fecale. (...) Până la a treia zi de Crăciun n-a scăpat unul fără să treacă prin această siluire.

(...) În zilele următoare s-a procedat în același fel și cu urina, cu rezultate mai eficace. Culmea degradării a fost atunci când o parte din noi au fost forțați să mănânce fecalele altuia (...) Unii dintre noi au preferat să mănânce propriile fecale, pentru a nu fi obligați să le mănânce pe ale altuia. Această siluire paranoică a durat vreo trei săptămâni, iar pentru alții câteva luni, timp în care am fost atât de crunt bătuți pentru că refuzam să ne supunem, încât aceste săptămâni au fost pentru noi începutul unui delir colectiv.

Anul Nou 1951, după mărturisirile de mai sus, refuz să mi-l mai amintesc.

În aceste săptămâni de oroare, Pintilie și Nedelcu au fost atât de sălbatic torturați, că primul a murit iar celălalt a innebunit (p. 138-141).

Nu are rost să ducem mai departe această investigație a scrierii lui Dumitru Gh. Bordeianu. Este memorialistul reeducărilor cel mai patetic, cu darul cel mai bogat al evocărilor, fie umane, fie de trăire, el este cel mai subtil observator al drumului încălcat străbătut de psihicul uman în căutarea de sine, iar truda sa în redactare a fost pe deplin răsplătită prin opera sa, care a primit și generoasa stilizare a profesorului și romanțierului Marcel Petrișor, devenind astfel mai accesibilă lecturii.

UN MEMORIALIST ELEGANT ȘI SOBRU: VIOREL GHEORGHITĂ

*anumită sfilă a mărturisirii m-a stăpânit de copil. Mă stăpânește și astăzi (p. 7). își avertizează Viorel Gheorghită cititorul în: ET EGO. Sărata. Pitești - Gherla - Alud. Scurtă istorie a devenirii mele**. Totuși, faptul că *ideea culpabilității generale a și fost vehiculată, la noi* (e vorba despre repetate afirmații în acest sens ale lui Gabriel Liiceanu și ale altora; n. n.), *tăcerea victimelor fiind explicată prin ea* (p. 9), Viorel Gheorghită purcede la înșiruirea amintirilor, nu ca o mărturie, ci ca o mărturisire. Însă aduce o precizare ce *privește modul de realizare a mărturisirii, de validare a ei ca mărturie în cadrul unui proces. Fiind vorba nu doar de un martor, de un privitor, ci de un pătimitor, prestația acestuia, în speță a mea, pentru a fi cât de cât concludentă, se cere a fi integrată unei existențe și prezentată ca atare* (p. 10). Aceasta este imaginea *in nuce* a celor ce se vor desfășura în continuare și explicarea extinderii amintirilor de temniță în trecut, cu existența vieții autorului de la începuturile ei. Avem de a face, deci, cu o autobiografie în înțelesul normal al cuvântului.

Pentru o mai clară ordonare a faptelor și evenimentelor, memorialistul își deschide multe capitole cu o avertizare calendaristică sau spațială, ori măcar părți ale acestor capitole. De pildă, cel dintâi începe cu: *14/27 septembrie 1922. Ziua Crucii, ziua nașterii sale*, excelent simbol al tuturor răstignirilor câte urmează a ne fi comunicate. La acea dată tatăl lui avea 22 ani și era încorporat; mama - 24; și mai sta agățată de poalele ei, sora lui Cornelia, atunci în vârstă de 2 ani. Urmau să se mai nască în casa de lemn în formă de L, din centrul Gurahonțului: Ștefan și Florica. Părinții tatei, cu care conviețuia familia, fiind

* Timișoara; Editura Martneasa; 1994.

bapțiști, nunta lui cu o ortodoxă care nu și-a lepădat religia fu socotită de dânsii afront personal.

Autorul, după ce a explicat pe larg că nu îi stă în fire să vorbească despre sine, când trece la lucru, în fața colii de hârtie, o face cu har, cu plăcere și cu talent literar, cu blândețe, cu răbdare, cu satisfacția oferită de cuvântul cuprinzător și potrivit, gășind ritmul frazei cel mai grăitor minții și sufletului nostru, pentru a izbuti să ajungem la atmosfera evocată în scriere și la ideile sale. Din următoarele, desprindem atât o viziune asupra vieții în familia lui, cât și una asupra formării celui mic, precum și alta asupra tradițiilor gurahontene în mijlocul cărora se ridică. Ne așlăm sâmbetele seara, cu scâldatul în fața jarului din soba de tuci, cu ușa deschisă, (...cu mirosul) de sarmale, de cartofi copti în coajă, de castane, coapte și ele. O agitație aparte, alta decât aceea de peste săptămână, se potolea treptat, pentru a face loc zilei de odihnă, pentru a face loc sărbătorii. Nu-i înțelegeam sensul. Lecturile bunicii, cu voce tare, din Biblie, mă fascinau, nu însă ca texte sacre, ci ca simple istorisiri, ca simple povești. Pacea, în schimb, cobora în sufletul meu, de pretutindeni, ca o harismă a însăși sărbătorii. Și, această pace ce, pe măsura trecerii anilor, se subția continuu, era de natură să împrumute, nu doar ființelor, ființei mele, ci tuturor lucrurilor, un plus de candoare. Sâmbătă seara, după ce, îmbăiat, îmbrăcam cămașa de cânepă și bumbac, țesută de mama, lumina lămpii cu petrol mi se părea mai caldă, pereții încăperii, mai albi, fulgii de zăpadă, întrezăriți printre perdelele ferestrei, mai fascinanți, mai ușori. Mă bucura sărbătoarea, fără ca totuși să fiu un prunc credincios, un stăpănit de fervori, poate pentru faptul că religioși, din cale afară, nu-mi erau nici părinții. Obiceiurile erau respectate. Lipsea în schimb zelul. Grija zilei de mâine nu lăsa prea mult loc pentru cele duhovnicești, sau, poate e mai exact a spune că, această grijă, ce aco-
perea deopotrivă și pădurea și holdele și animalele și oamenii casei, avea ea însăși, în sine ei, o mare doză de spiritualitate și sacru. Între supranatural și firesc nu existau limite, nici spațiu de manevră, nici timp de târguială. Soarele era sfânt, fărâmitura de pâine era sfântă, răsullarea bouului, la fel. Sărbătorile nu făceau altceva decât să reîmprospăteze sfințenia aceasta cvasi-

generală, sfințenia întregului cosmos. Natura sfințită prin om? Omul sfințit prin natură? Cine să știe? Ce știu e faptul că, de Bobotează, praznic împărătesc, prin sau cu nimic mai prejos decât cel al Nașterii sau Învierii, în ajun, era așteptat preotul. Bunica își căuta refugiu pe la frați. Preotul, crâșnicul și cântăreții ajungeau, de obicei, înspre seară. Casa era proaspătă, noi eram primeniți, focul, în sobă, jucăuș de-a dreptul. Pe masă, darurile pentru preot, cinarul pentru noi, adică un colac mare, cu un ou răscopt la mijloc și cu un număr de coarne, egal cu numărul vitelor din grajd, pe de margini. După sfințire, aceste coarne erau tăiate de mama și împărțite animalelor, ca un fel de cuminecătură. Era atât de puternică legatura om-animă, încât tata nu a conceput să vândă, sub nici un motiv și în nici o împrejurare, vreunul din animalele lui măcelarilor, un asemenea gest echivalând pentru el o omucidere (p. 13-14).

Din acest stil meditativ-confesiv, suntem adânciți într-unul colorat, cu o frază la fel de amplă în respirație, panoramic, potrivit mulțimii adunate a doua zi, la început de săptămână.

Lunea, zi de piață, nu mai vorbesc de târgurile zise de țară, satul devenea literalmente neîncăpător. Limbajul nearticulat al animalelor de tot felul aduse spre vânzare, clincățul clopoțelilor de pe harnașamentele cailor prinși la căruțe, cântecul tânguitor al câte unui cerșetor, forfota mulțimii, belșugul produselor, mirosul de pâine proaspătă și friptură, de ardei gras, de huseiuc și canapăr, și mai presus de toate preumblarea visătoare a tinerilor, băieți și fete, în haine de sărbătoare, se îngemănau, de fiecare dată într-un spectacol unic, un fel de paradă. Componenta strict economică a manifestării era vădit subordonată celei sărbătorești. Prilej de destindere, prilej de cunoaștere, prilej de satisfacere a unor dorințe difuze, a unor orgolii nevinovate, a unor patimi politice chiar. În mod precumpănitor, panorama era țărănească. Nu lipseau însă nici domnii: învățători și preoți, notari și doctori, studenți și elevi, o lume oarecum paralelă, cu trăsături distincte, preocupată de salvagardarea statutului propriu. Locul de întâlnire al domnilor era Casina; al domnișoarelor și domnișorilor, casa vreunui elev, sau student, din sat (p. 16-17).

Influenței mediului familial, ghicit din precedentele, a aceluia

social rural abia cunoscut, i se adaugă aceea formativă a naturii, la care micuțul Viorel e sensibil în aspectele ei gospodăresc-domestice, unite tot tabloului familiei, lărgite.

Fructe, exceptând prunele, nu prea avea tata. Avea în schimb bunicul după mamă, bunicul și unchii. Mergeam la el, duminică de duminică aproape. Locuia într-o casă veche, la marginea satului, împreună cu doi feciori, cu nurorile și nepoții. În grădinița de flori, dinspre stradă, un iorgovan imens mi se părea a fi mereu în floare. În spatele casei, livada: meri, peri, pruni, cireși și unul sau doi scoruși. Intram în curte, urcam panta, apoi scara sau treptele de lemn, intram în tindă, în fapt o bucătărie cu vatră și cuptor de copt pâine, printre pușinele din sat de care-mi aduc aminte. Mătușile găteau pe pirostrii, sau în oale mari, de lut, așezate în jurul flăcării. La mijlocul încăperii, destul de întunecoasă, o masă rotundă și joasă ne aștepta, anume. Pe masă, un singur blid și linguri de lemn. Noi, nepoții, ne așezam pe scăunele și sorbeam pe nerăsuflete bucatele, chiar dacă nu eram flămânzi. Ceremonia, prea des repetată, devenise obișnuință. Și noi, copiii, ne simțeam din cale afară de bine, mai ales dacă, bunicul săltându-ne pe genunchi, ne mai oferea și o bucată de zahăr, semn că în dimineața acelei zile golise și el câteva pahărele de vinars întors (p. 17-18).

Vizita la bunici era înlocuită, cu alte prilejuri, de cea făcută vitelor, mijloc osebit de observare și întipărire în memorie a naturii - ce rămâne agățată de treburile gospodarului, de nedespărțit de Util (ca și de bunic, căruia i se face un scurt și cuprinzător portret); vrednic de reținut este acest acces la Frumos al țaranului prin vâlul nevoilor existenței de zi de zi, Frumos de care depinzi și care ...depinde de tine!

Bunicul după tată, cel, care locuia împreună cu noi, al cărui nume, Giogiță, îl purtam, a fost un bărbat frumos și chiar "schitaș", adică atent cu ținuta. Sâmbătă de sâmbătă, își ungea curelele opincilor cu slănină, de sclipeau cum, la altcineva în sat, eu nu am văzut. Nu l-am apucat lucrând la câmp. De când îl știu, vara, păstor, iarna, tăietor de lemne, acasă, nu în pădure, sfărâmător de porumb, ori croitor de șube. De noi, nepoții, nu era apropiat. Nu-mi amintesc să ne fi ținut vreodată

pe genunchi sau să-mi fi adus, din pădure, un pumn de fragi. Cluperci, da. Le prăjea pe plită, imbiindu-ne și pe noi, copiii (...).

Duminica, tata urca la "Poieni", să ducă vitelor tărățe cu sare. Nu o dată, l-am însoțit și eu, pentru a învăța drumul. Ajungeam în zăvoi, ocoleam pădurea, o apucam pe marginea unui pârau umbros, străjuit de ferigi, urcam pe poteci întortochiate pentru mine. Efort obositor, dar și fascinant: umbrele, răcoarea, foșnetul, cântecul vreunei păsări, săgețile de lumină, scăpate printre frunze, movul florilor de spânz, flori în formă de cupă, ferigile, mușchii, susurul apei, totul mi se părea nou, u-luitor. Descopeream pădurea, pe dinlăuntru, nu ca peisaj și îmi era teamă. Basmeele, toate, roiau amenințător în jurul meu. Lipseau doar smei. În sfârșit, iată-ne ajunși la izvoare, locul unde se adăpau animalele. Până la zăcătoare, locul sau poiana cu nuci, unde mânau peste noapte, și unde era și coliba bunicii, mai era puțin de urcat. Eram așteptați. Fiecare vițel, fiecare junincă, fiecare vacă câștigată (gestantă), și-a primit rația, și-a lins botul, s-a lăsat îmbrățișată. A îngenunchiat apoi, ca într-o rugă, la umbra nucilor, să rumege în liniște. Se spune, în popor, că ochiul stăpânului îngrașă vita. Privind, am avut senzația contrarie, că ochiul vitei, umed și blând, îngrașe stăpânul sau, poate, și unul și altul. Bunicul, tata și eu, ne-am așezat apoi în jurul focului ce mocnea în gura colibeii, am fript slănină, am băut apă și am ațipit, vreme de o oră. Ne-au trezit animalele, al căror orologiu biologic indica timpul pășunatului de după prânz. Am mai repetat aventura și de unul singur. Am dormit cu bunicul în colibă, câteva nopți la rând. Era un taciturn, răgușit pe deasupra. Mi-a povestit, totuși, întâmplări cu șerpi surprinși în colibă, la globul cu lapte (un fel de puțină mică), întâmplări cu mistreți, mi-a vorbit despre furtuni, trăsnete și incendii. Acum noaptea era senină, constelațiile păreau la o aruncătură de piatră, iar eu, eu eram fericit (p. 25-27). Avem în mâini cartea unui scriitor deloc lăsat în urmă de clasic! Un povestitor din familia lui Mihail Sadoveanu, care-și ia răgazul să depene firul pe îndelete și să strecoare în istorie și observații etnografice, împletite în așa fel cu șirul narațiunii încât abia de le bagi în seamă.

Autorul dă vina pe situarea părinților săi în starea plugarilor,

pentru simțământul de frustrare resimțit în copilărie; este fața văzută a lucrurilor și la îndemână pentru identificarea rădăcinilor ei. Nu voi aduce argumente din restul lucrării împotriva părerii sale, ci voi enunța însă opinia că ea deriva probabil din situarea tâncului între două tendințe contradictorii în educație: linia credinței materne și aceea impusă de bunicii paterni. Binecuvântată stare de frustrare totuși! Căci ea conduce mâna sa purtătoare de condei, astăzi, la o precizie de exprimare de invidiat: *Pâinea mea cu magiun era bună. Cornul lui cu unt, lăcomos. De cerut vreun dumicat, nu i-am cerut niciodată* (p. 18).

Portretele ce ne rămân de pe urma acelei perioade sunt creionate apăsător și ne aduc în fața privirilor înși pe care-i nemurește desenatorul, dându-le ceva din propria-i viață. *În imediata vecinătate, casele a două familii înrudite, de evrei. Urmare a atâtor zilnice treceri, ajunseseam să-i cunosc, fără să fi schimbat cu ei o vorbă și să le intuiesc decăderea. Erau doi bătrâni uscați, îmbrăcați în caftane, purtând cipilici tradiționale, cu bărbi albe și lungi ce nu au cunoscut foarfeca sau briciul, cu perciunii așijderea, stând pe bancă, în fața fostelor lor dughene și pufăind din niște pipe cu cămișe din cale afară de lungi, înconjurați, uneori, de nepoți sau strănepoți murdari și pentru mine, ciudați, din pricina părului cărlionțat ce le flanca urechile clăpăuge, asemeni unor lujere desfrunzite. Prin urmare, nu toți evreii huzureau* (p. 19-20). Alte portrete nu te mai lasă să ghicești, din aerul plutind între cuvinte, biografia modelelor. Dimpotrivă, pata de culoare și desenul alternează cu gestul, cu fapta, și completează profilul moral al portretizatului astfel încât îți rămâne înfipț în inimă, aparent, fără pereche. *Ca dascăl, în anii aceia, l-am avut pe Savu Dorca, bărbat frumos, în posida cheliei totale, cu ochi pătrunzători și mustacioară, îmbrăcat după moda anilor 1900, cu redingotă și steif, pedant, rezonabil, dar și sever. Își făcea meseria cu multă dăruire, îmbinând savant nuiaua cu recompensele. Era necăsătorit și-și cheltuia o parte din venituri pe ilustrate și dulciuri pentru noi. Un răspuns bun, o bomboană, un abțibild, o ilustrată, după caz. Trofeul cel mai râvnit de noi, băieții, era automobilul. Nu l-am obținut niciodată, deși eram socotit elev bun. Bun, în deosebi,*

la socoată (p. 19).

Un al treilea tip de portret este acela în care replica memorabilă, aptă să caracterizeze, se împletește cu descrierea fizică și cu trimiterea biografică.

Profesor de matematică, în acești primi ani de școală normală. I-am avut pe Adam Dragoș. Moș la origine, și el, ca și Traian Mager, fost ofițer în armata națională a Transilvaniei, omul care a oprit înaintarea trenului blindat al lui Bela Kun, în fața tunelului de la Ciuci, Vârfurile de astăzi, Adam Dragoș era un profesor sever. Nu agreea fotbalistii. Să nu te fi văzut în cămașă, cu bocanci și în pantaloni scurți, că aveai de tras ponoase. "Fătu meu, capu-i făcut să gândești, nu să dai cu el după minge. Rostul lui nu e să țină loc de picioare, așa că te du, fătu meu, la loc și învață. În catalog, nota 4". Era sever și la examenele de diplomă, de la care era nelipsit, datorită gradului didactic și vârstei. Sever, dar, într-un anume fel, și părtinitor. Ținea mult ca primul clasificat, pe centru, să fie unul din elevii lui. Dacă lucrurile nu ieșeau așa, ridica ștacheta, anume pentru a pune în dificultate candidații veniți de la alte școli. Și nici să-l fie respins vreunul din proprii lui candidați, nu concepea. Patriotism local. În ce mă privește, mă socotea un elev bun. Bun, nu foarte bun. La examenul de sfârșit de an, ultimul, întrucât, în anii ce au urmat, s-a renunțat la el, răspunsurile mele l-au descumpănit. "Ai răspuns prea frumos ca să nu-ți mai pun și alte întrebări". Și mi-a mai pus, și am răspuns corect, și m-a notat cu 10, pentru el, cu totul neobișnuit (p. 33-34).

Portretul în care mediul casnic capătă voce și lămurește caracterul, lasă posterității un pastel reprezentându-l pe Ovidiu Cotruș elev, cum istoria noastră literară nu are încă. De aici se vor inspira cei care vor scrie despre eseistul care a îmbogățit, prin personalitatea sa, revista excelentă "Familia".

Printre tinerii care au depus legământul (Frățiilor de Cruce; n. n.) odată cu mine, dacă îmi aduc bine aminte, a fost și Ovidiu Cotruș. Ne cunoșteam mai demult, eram chiar prieteni. Mergeam împreună, adesea, pe strada Episcopiei, la Biblioteca Institutului Francez. Pe drum îmi recita versuri, ba din Claudel (în text, o regretabilă greșeală de ortografie: Claudelle; n. n.), ba

din propria-i creație, poeme lungi, subsumabile unui singur titlu: muzica lucrurilor. Dezordonat și vesel, spumos la vorbă și posesiv, era greu să-ți înscrii discursul propriu în fluviul discursului lui, pentru a face să se nască dialogul. Îmi era drag, din cauza spontaneității, a lipsei de prejudecăți, a spiritului lui boem. Cu el am fost, pentru prima oară în viață, într-o grădină de vară, seara, cu un pahar de vin în față. Părea a fi un om al casei. Ambianță romantică. În povestirile lui, vorbea despre sine, ca nici o dată, cu o undă de tristețe: pierderea mamei, refugiul de la Oradea, lipsa simțului practic, despărțirea de unchi, poetul Aron. În noaptea aceea am rămas la el. Era singur. Tatăl, profesor de geografie, lipsea. Locuia într-o casă parter, nu departe de grădină, fostă a unchiului. Câteva trepte, o terasă închisă, în formă de L, bucătărie, cămară, dormitor și două camere cu ferestrele spre stradă. În bucătărie, veselă nespălată; paturile nefăcute; în prima cameră, un divan nefolosit, patul meu de-o noapte, un birou cu praful de un deget, în spate, o bibliotecă mare, cu ultimile noutăți editoriale, scaune, tablouri. E camera de lucru a poetului Aron Cotruș, de pe vremea când locuia în țară. Alături, prânzătorul, acum un fel de magazie frecventată de șoareci. Pianul soției poetului, interpretă celebră în epocă, acoperit și el de atotprezentul praf. Pe aproape, un culăr imens, cu toaletele doamnei, cele pentru concerte, o masă, două bufete, totul într-o răvășeală desăvârșită. Privind, am înțeles ce înseamnă lipsa femeii, după cum am înțeles și de ce Puiu era atât de dezordonat și de nonconformist. Dezordonat în viața de zi cu zi, nu însă și în gândire și în comportamentul etic. Starea de fapt nu-l descumpănea. Lucrurile sunt cum sunt și pace. Cel căruia nu-i convine să nu-i calce pragul. Am răsfoit cărți, am schimbat gânduri, până târziu, după miezul nopții, apoi am adormit zicându-mi că, probabil, așa trebuie să fie poezii, toți poezii, eu nesocotindu-mă ca aparținând tagmei; prieten, da, prieten ce știe să asculte. Doar atât (p. 47-48).

O împletire a tuturor mijloacelor de mai sus, descrierea fizică, aceea a mediului mobilier, ca reflectând psihicul subiectului, citarea sunară a vorbirii, în măsura în care personajul e exprimat de ea, o găsim în portretul șefului Securității:

Camera spațioasă; biroul masiv; biblioteca, de formă; pe jos, covoare persane; aparent, ambianță elevată, luminoasă, îmbietoare la dialog. Nimic din rigiditatea cazonă, nimic dezagreabil, nimic amenințător. Locatarul, până la probă contrară, curând oferită, un domn. Un tovarăș inteligent, cinic, crud, dar domn. Incompatibilitatea, absurdul, au aici concretețe. Răspunde la numele de Rafila. Mătorul Rafila, comandant, relativ tânăr, roșcat, masiv, afișând o excesivă eleganță vestimentară; originar din Dezna, adică din județ. Tatăl, român; mama, rusoaică. S-au cunoscut în prizonieratul primului război mondial. Pregătirea, medie; profesiunea, maistru tinichigiu, la depoul C.F.R., așa se spunea. Mă privește cu aer de satrap, sigur de sine. "Ce mai aștepți, desfă-i cătușele!" Comisarul, parcă mai timorat ca mine, execută prompt. "Ei, cum e? Credeai că o să scapi? Noi procedăm științific și, ca atare, nu greșim. Științific. Și acum, că l-am văzut, duceți-l la arest!" (p. 133).

Stilul, aproape de proces verbal, de 'fișă de cadre' - oroarea amintirii ei, din comunism!... -, este cel mai potrivit profesiei individului: are ceva din uscăciunea sufletului său, pentru care semenii reprezintă doar dosare de umplut cu date ce condamnă. Comportamentul său locativ și cel vestimentar îi scot în evidență duplicitatea. Replica, de tip caragialesc, îi vădesc ridicolul.

Între timp, pe când noi zăbovim în dreptul unei imagini umane, a alteia, viața înaintează. Copilul este arestat în două rânduri; a doua chiar condamnat la șase luni; continuă exercițiile literare, el care citea mult și opere de calitate. Se analizează și autodesinește: *Universul meu era unul emoțional, cu reprezentare logic vizuală. Nu aparțineam creatorilor de istorie și nici analiștilor, ci pătimitorilor, împlinitorilor de destin* (p. 63).

Înainte de încheierea cu o lună a condamnării este trimis pe front, oricât de tânăr era: legionarii, pe linia întâi! Peisajul continuă să-l atragă: *Nevoia de frumos rămâne vie* (p. 81); să-l șoptească sterp; să-l obsedeze: *Sărata, fost sat nemțesc, un târg mai degrabă, situat undeva în sudul Basarabiei, mi s-a părut neprimitoare. Era toamnă. Ploaie, noroi. Gara, izolată. Drumul până în localitate, lung, desfundat, anevoios. Nici un*

copac, nici o grădină cu pomi. Casele, unele arătoase, acoperite cu țiglă, păreau pustii. Din coșuri, nici o ridicare de fum. Dușumelele, vopsite, aminteau încă de vechii stăpâni. Gardurile, din așchii de gresie, scunde, aduceau a ziduri de cetate în ruină. Străzile, glod, numai glod. Viroaga din partea de răsărit nu avea apă, doar câteva bălți. Câmpul de dincolo de ea era plin de ciulini. Aspect de stepă rusească. De la gară până la comandament: câțiva kilometri buni, țipenie de om. Cumplită pustietate (p. 68). Descoperă și în aceste condiții, altele decât cele din vremea liceului, frumusețea prieteniei: *În clipele de răgaz, discuții. Neprețuit dar disponibilitatea aceasta. Nu te mai gândești la câte au fost și nici la cele ce s-ar putea să survină. Clipa ți se dilată până la anularea de sine, ca durată. Evaziune, zic unii. Probabil. Fără intenție, însă. Evaziune în sens de reflex, reflex de apărare* (p. 75). Afirmăția i se pare incompletă; revine, dezvoltând o parte din ea: *Soldatul nu are răgaz și nici disponibilitate pentru a se gândi la viitor, nici chiar la ziua de mâine. El trăiește într-un prezent continuu, se luptă pentru clipă, nu pentru viitor* (p. 76). Învață permanent din existența fugace; și nu totdeauna lecțiile sunt încurajatoare; au tentă amară, disperată chiar: *Eroii de ieri sunt trădătorii de astăzi, eroii de astăzi sunt trădătorii de ieri, sau, mai exact, nu mai știe nimeni despre nimeni ce este* (p. 85).

Scapă din război, fără a mai pleca de frontul de apus și se îndeamnă a se înscrie la Academia Teologică din Arad, singura instituție de învățământ superior unde absolvirea Școlii Normale îi era pașaport suficient. După examenele de fine ale anului întâi, în căutarea unei soluții pentru a face studii universitare adevărate, decide să meargă la București, să-și echivaleze ultimul an de studii medii, la Colegiul Sfântul Sava, și să se înfățișeze la bacalaureat, la liceul Gheorghe Lazăr. Apoi, fără a renunța la pregătirea teologică, se înscrie, la Cluj, la Facultatea de Litere și Filosofie. Ovidiu Cotruș îl introduce în mediul unor studenți care se vor dovedi, în timp, personalități de excepție: Radu Enescu, Ion Maxim, Liviu Birăescu, Encica, Ioanichie Olteanu, Ștefan Augustin Doinaș; Traian Bara, Romulus Munteanu, Ilie Măduță, grup opus celui al uteciștilor panglicari; adunați în jurul ziarului comunist local: Toma

George Malorescu (*alias Maier, arivist, încă modest, cu gesturi timide*; p. 95), Roth, Ciobanu, Ivan Deneș, allați sub influența lui Pavel Apostol (Erdely), asistentul marxist impus lui D. D. Roșca și redactor șef al organului de presă P.C.R din capitala Ardealului (el însuși urmând a fi arestat).

E momentul să ne tragem sufletul mai îndelung, în compania profesorilor săi, a căror observare e utilă unei istorii a literaturii române, toți fiind autori ai unor lucrări importante și lăsând în urmă-le dăre luminoase în cugetele studenților viitori scriitori.

Concizia, claritatea și eleganța discursului lui D.D. Roșca, fascinau. Climatul de libertate emulativă a seminariilor lui descătușa energia intelectuală nebănuite, în foarte mulți dintre noi. Confruntările percutau în sfere studențești largi, ba și în sfere extrauniversitare, soldându-se cu o afluență de public ce făcea ca Amfiteatrul Pârvan să devină neîncăpător (96). Veni și rândul studentului Viorel Gheorghită să susțină un referat la acest profesor, care nu-l cunoștea, deoarece tânărul frecventa mai ales Academia Teologică arădeană. Elegant, ca întotdeauna, cu fața rotundă, inchipuită, parcă, de Rubens, cu nelipsitul ceas extraplat, D.D. Roșca salută, se îndreaptă spre catedră, cercetează sala, întreabă: "Referentul a venit?" Mă ridic, vizibil stânjenit, stângaci. "Poftim." Am înțeles că trebuie să ies la catedră. Ezit. Invitația se repetă. Urc. După ce mă măsoară, continuă: "Nu v-am văzut pe la cursuri". Încerc să explic: "Studiez și teologia. Sunt obligat să mă împart." În sfârșit: "Care vă este subiectul?" Răspund. "Și de ce bibliografie v-ați folosit? Realizez neîncrederea. Aproape că regret faptul de a mă fi hazardat. Îmi pierd prezența de spirit și, în loc să citez autorii și cărțile consultate, consemnate în finalul lucrării, răspund pur și simplu anapoda: "Istoria filosofiei a lui Jules Payot". Stupoare. În sală, zâmbete. De Jules Payot citisem, într-un alt context, o cu totul altă carte: Educația voinței. Mi-am dat seama de eroare. Istoria filosofiei cu pricina era scrisă de Janet și Seailles și nu constituia o carte de referință. Nici un motiv, așadar, ca profesorul să-și facă iluzii. O oră de seminar ratată. "Vă ascultăm... totuși", un totuși nerostit, dar evident, o concesie in extremis. Încep să citesc, poticnit, apoi, din ce în ce mai aproape de

firesc. Mă încurajează atenția binevoitoare, sau nu, a auditoriului care, pentru a mă putea urmări, este obligat să se concentreze. O mărturisește chiar D.D. Roșca, la slârșitul discuțiilor care au urmat: "A fost o lucrare dificilă. Pentru a o putea urmări, până și pentru mine a fost necesar un efort deosebit" (p. 97-98). Caracterul profesorului este deasupra unei minimalizări injurioase a studentului neatenț; dimpotrivă, D.D. Roșca știa a-și expune punctul de vedere onest ce era net în favoarea cugetării stând la baza referatului. În trecut, menționez că acest portret se deosebește de precedentele: subiectul său 'joacă' actoricește, în respectiva scenă, în fața publicului; tot astfel îl vom simți și mai departe; deci, undeva în subtext, trebuie căutată o dedublare a personajului, ceea ce face din fragment o abordare incertă. În vara anului următor, eram de pe acum un student cunoscut, cu examene luate în mod strălucit, solicitat oră de oră, am susținut un nou referat, "Despre categorii", capitol al unui "Dicționar de filosofie" proiectat de Profesor. Lucrările se desfășurau acum în "Amfiteatrul Pârvan", neîncăpător și acesta. Veneau studenți de pe la toate facultățile. Veneau și neuniversitari, mulți cu riscul de a sta în picioare. Caracterul elevat, dar, mai ales liber al discuțiilor, opera ca un magnet. Ideologia partidului unic era în ofensivă, or, aici, în această insulă de intelectualitate, se rezista. Încă. Proseminarul de marxism, organizat și condus de Pavel Apostol, alias Erdely, asistent impus Profesorului și redactor șef al oficiosului comunist, local, nu-și arăta roadele. Lectura referatului a durat două ore. Discuțiile, ca urmare, au fost amânate pentru săptămâna următoare, timp în care impresiile participanților s-au clarificat. La câteva zile după, în drum spre casă, m-a oprit un coleg, Lungu Alexandru, dacă rețin bine numele, un vlăjgan lung de-a binelea, student pierdut în masa anonimilor, ca să-mi spună că, în cadrul unui grup alcătuit din studenții marxisti, condus de Pavel Apostol și de colegul meu Roth, i s-a trasat sarcina ca el, cu prilejul discuțiilor pe marginea referatului meu să mă acuze, printre altele, de idealism, propensiuni metafizice, eresuri teologalmistice, dar că, în sinea lui nefiind de acord, va pretexta o îmbolnăvire și nu va fi prezent. Am reținut faptul. Era primul semn al unei răfuielei cu urmări imprevizibile (p. 98-99).

Acest element din fundal, cu coloratură politică, pregătește o adevărată explozie, luminând tot același personaj portretizat.

La discuții și mai multă lume. La catedră, eu singur. În prima bancă, D.D. Roșca. Cuvinte de prețuire, puține. Liviu Birăescu vorbește ca de obicei, mult. Rețin o singură observație: "Nu e compatibilă apropierea lui Nicolai Hartmann de Maxim Mărturisitorul", primul, un mare gânditor, întemeietor al "ontologiei critice", al doilea, un mistic oarecare. Puiu Cotruș, tot ca de obicei, tace. Alte intervenții, ale prietenilor, îmi scapă. Rețin, în schimb, atacul concentric, pregătit cu grijă. Începutul îl face Toma George Maiorescu (alias Maier), urmând pas cu pas indicațiile: idealism, metafizică, ideologie burgheză, mistică, iraționalism, decadentă. Argumente? Câteva citate din Marx, din Lenin și Stalin. Continuă Ciobanu, din relatările celor care îl cunoșteau, o brută care, pentru a converti oamenii la P.M.R., nu ezita să recurgă la tortură. Mă acuză, spre amuzamentul sălii, că l-am făcut pe Hegel idealist, când de fapt el e dialectician. Sinteza e operată, concluziile sunt trase de Roth și cu aceasta se consumă și cea de a doua parte a seminarului (p. 99).

Cele comunicate par să fie la distanță mare de scopul conturării unui chip fidel al lui D.D. Roșca. Și, totuși, ne aflăm mai aproape de el decât o bănuim.

După o săptămână urmează răspunsurile mele. Observația ridicată de Liviu Birăescu e ușor de rezolvat. Eu constat, simplu, că într-o anumită problemă, Nicolai Hartmann exprimă un punct de vedere asemănător cu unul exprimat, cu secole în urmă, de Maxim Mărturisitorul. Asemănarea rezultă clar din alăturarea textelor pe care le citez. Or, e limpede că Maxim Mărturisitorul nu putea fi influențat de Nicolai Hartmann, în vreme ce Nicolai Hartmann putea, fără ca influența să fie obligatorie. Problema, de altfel, nu e aceea a influenței, ci aceea a coincidenței. D.D. Roșca nu exclude nici influența. "În mediile universitare germane, atestă el, scrierile patristice erau cunoscute" (afirmă profesorul, fără să-și dea seama de pericolul năzărit pe neașteptate, din rândurile studenților săi; sau, altfel, căutând a înțelege momentul, încercând să-l salveze pe cel prins la mijloc, între dulăii de pe băncile universitare; n. n.). Cazul Ciobanu vădea de departe incompetența. Nu era nimic de

răspuns. Dintre replicile date lui Toma George Maiorescu și colegului meu Roth, menționez una singură: "Eu mi-am susținut punctul de vedere cu argumente logice, respectând o metodologie consacrată. Combaterea s-ar fi cuvenit să fie făcută în aceeași manieră, prin recurs la același gen de argumente, cele logice. Recursul la citatul intangibil, la afirmația tabu, la autoritatea omului politic, echivalează cu punerea pumnului în gură." D.D. Roșca a intervenit, spre satisfacția mea, cu tact, dar corect: "Indiferent de divergența punctelor de vedere, felul în care discuțiile s-au purtat, dovedește, nu doar calitatea intelectuală a interlocutorilor, ci și nivelul, cu nimic sub cel al Sorbonei, sau al Academiei Franceze, la care se poartă aceste discuții, singurul lucru esențial" (... D.D. Roșca fletează vanitatea inșilor dezlănțuiți, crezând că o atare laudă mincinoasă îi va tempera; n. n.).

La foarte puține zile după confruntarea din Amfiteatrul Pârvan, un articol apărut în oficiosul partidului comunist din Cluj, sub o semnătură oarecare, dezlănțuie atacul, atacul politic. Nu se puneau în discuție idei, nu se recurgea la argumente specifice, se incrimin角度 atitudini. "La seminariile profesorului D.D. Roșca, reacțiunea burghezo-moșierească, simțind că i se apropie sfârșitul încearcă o ultimă zvârcolire". Atacul e virulent, e amenințător, e suburban; oricum, de rău augur, mai ales că redactorul șef al ziarului nu era altul decât Pavel Apostol, asistentul lui D.D. A încercat acesta să se dezvinovătească, pretinzând că totul s-a desfășurat fără ca el să știe, asigurându-l pe Profesor că n-o să se mai repete, dar cine să-l creadă? D.D. Roșca, dealtfel, a doua zi, ne-a chemat la el în cabinet, pe Radu Enescu, Ovidiu Cotruș, Traian Bara, Ion Maxim, adică pe cei câțiva studenți a căror opinii îi erau cunoscute, pentru a ne ruga să ținem seama de semnalul transmis de putere, prin acel atac deschis. "Nu vă cer să vă deziceți, nu vă cer să îmbrățișați marxism-leninismul sau să vă ajustați convingerile în funcție de împrejurări, vă sfătuiesc doar, ca în discuții, să adoptați, atunci când și în măsura în care e posibil, o atitudine binevoitoare". Invitație la compromis așadar, e drept, discretă. Invitație, totuși (p. 100).

Profesorul D.D. Roșca încercase să fie nobil, cum îl caracteri-

zase inițial studentul său, azi memorialist. Dar, se întrevede că știa despre comunism mai multe decât acesta și ceilalți. Se mai întrevede că nu-și dădea seama cât de periculoasă era calea compromisului, adoptată de majoritatea intelectualilor și oamenilor de cultură români în raport de același dușman al neamului. Prin compromis, ei și-au pierdut și șansa unei opere și cinstea, și demnitatea, cu care puteau rămâne înscriși în istorie.

Amintirile mele în legătură cu Profesorul D.D. Roșca nu se rezumă doar la atât. La puțină vreme după susținerea primului referat, m-am prezentat și la examene. Cursul predat: Filosofia lui David Hume. Metoda de examinare: orală. Sala, cu public. La întrebările Profesorului, clare, răspunsurile au fost pe măsură. Nici o ezitare, motiv de satisfacție deci. Numai că Profesorul a socotit altfel. "Domnule colcg - reverența germană - ați răspuns corect la toate întrebările puse. Eu însă am un principiu. Studenților pe care nu-i cunosc îndeajuns, a căror activitate, pe parcursul anului, nu mi se pare concludentă, nu le acord nota maximă". Și mi-a trecut în index calificativul "Bine" (p. 98-103). Oare să trebuiască legată acea notare de cele petrecute, în sensul unei prevederi, conform căreia profesorul intenționa să-și demonstreze 'distanța' ce și-o lua față de studentul în culpă 'metafizică'? Ar fi jalnic.

Acum vom urmări zugrăvirea lui Lucian Blaga, în ET EGO.

Lucian Blaga era cu totul altfel, un virtuoz al scrisului, nu al oralității, un estel al expresiei, dar și al arhitecturilor ideatice. Cucerea prin noutate. Altfel, din cauza monotoniei rostirii, îl urmăream greu. Făceam uneori efort, din respect pentru gânditor, să nu ațipesc (p. 96).

Primul meu examen la Filosofia culturii (înțelegem acum că, la 'examen', profesorul este 'examinat' tacit, cu privirea, cu toate simțurile, și mai ales cu tăcuta cumpănă a dreptății aflată în elevul sau studentul examinat, în aceeași măsură ca și în dascălul examinator; iar rezultatul acestui 'examen' la care se înfățișează examinatorul, fără știre și nepărăsindu-și catedra, îl va afla cândva sau - ceea ce este nespuse de trist, deși 'notat', nu-l va cunoaște nicidecum, va rămâne străin de opinia inspirată de el examinaților...; în continuare, autorul Trilogiei Culturii este cel 'examinat'; n. n.). Lucian Blaga obișnuia să predea, în

paralel, două cursuri. Primul era o reluare, reluarea unui curs predat cu ani în urmă, tipărit între timp, ca parte a uneia dintre trilogii, completat eventual, adus la zi. Al doilea avea, în totalitate, caracter inedit, urmând să devină o nouă carte a gânditorului. Examenul era prestat în scris și consta din răspunsuri la întrebări extrase din ambele cursuri predate. În mod obișnuit, pentru pregătirea examenelor, studenții recurgeau, în cazul cursului predat, la cartea tipărită, în cazul cursului inedit, la note. În unele cazuri, cursul inedit era și el litografiat. Eu însumi voi fi angajat într-o asemenea treabă. Alteori, nu. Revenind la examen, parcurg întrebările, răspund cu destulă siguranță, sunt chiar mulțumit. Până la un punct. O întrebare neașteptată, ultima din cele ce se refereau la primul curs, rămâne fără răspuns. Întoarceri de capete, șușoteli, agitație. Lucian Blaga observă, zâmbește chiar, apoi explică, nu fără o nedisimulată maliție: "De ce vă agitați? Problema a fost tratată în data de ..., ca noutate adăugată cărții mele." Am înțeles. La respectiva dată, Lucian Blaga vorbise unei săli goale. Studenții, până la unul, au preferat un conferențiar din afara Universității, a cărui prestație, intenționat sau nu, fusese programată la aceeași dată și oră. Lucian Blaga nu a uitat jignirea și ne-a sancționat ca atare.

Ovidiu Cotruș mă atenționase de altfel. Oamenii mari sunt și orgolioși. Lucian Blaga nu suporta minimalizarea. Ca dovadă, mi-a fost amintită polemica purtată cu Părintele Dumitru Stăniloac. El nu suporta apoi, în preajmă-i, personalități capabile să-l eclipseze. Cu nici unul dintre asistenții lui nu a făcut casă bună. Nu suporta să fie contrazis. Prelindea studenților să învețe, nu să gândească. Vorbe. Aveam să mă conving curând că omul nu era chiar așa și că o anumită nuanțare se impune.

Spre deosebire de seminariile lui D.D., cele ale lui Lucian Blaga erau mai sobre, ca să nu zic mai încorsetate. Unui referat nu-i erau alocate mai mult de două ore, timp în care trebuiau epuizate și discuțiile. La începutul trimestrului doi, în chiar prima oră, sunt planificat eu. Subiectul: "Criticismul în teologia creștină". La repartizarea lui nu am fost de față. Titlul mi-a fost transmis de Puiu, fără nici un fel de explicație, cu rugămintea doar de a întocmi, pe lângă referatul anunțat, încă unul:

"Criticismul la Dionisie Areopagitul". Era limpede că subiectul (subiectele) îmi fusese repartizat, mai puțin de Profesor, mai mult de colegi, pe considerentul pregătirii mele teologice. Dealtfel îmi surâdea și m-am apucat de treabă, în pofida faptului că, în lipsa unor minime pregătiri necesare, îmi era greu să surprind ce anume se urmărea prin atari formulări. "Criticism", un curent de gândire, inaugurat de Kant, potrivit căruia "critica", respectiv analiza valorii și a limitelor funcțiilor cognitive umane, trebuie considerată ca fiind o disciplină de sine stătătoare, prealabilă oricărei cercetări filosofice. Așadar, criticism, înaintea de criticism, modernism înaintea de modernism, cu mai bine de un mileniu. Investigație tentantă și, în același timp, temerară, exact ceea ce îi era necesar unui timid, pentru a se arunca în prăpastie.

Înainte ca Profesorul să fi sosit, la capătul scării, în drum spre sala nr. 1, unde urma să aibă loc seminarul, mă întâmpină Puiu. "Blaga m-a întrebat dacă ai sosit și i-am spus că da. E totul în ordine?" "Este. Referatele sunt la mine." (...) În bănci, colegii, doar cei de la filosofie. Fără introducere, fără remarci, Lucian Blaga mă invită să încep. Citesc rar, nu fără emoție, o pagină, două, poate zece, și sunt oprit. Abia cpeuizassem partea introductivă. Lucrarea era lungă, iar cele două ore efective, abia dacă ajungeau lecturii. "Din lipsa de timp - îl aud pe Blaga - nu putem continua lectura, așa că, vă rog domnule coleg, să rezumați conținutul, punând în evidență ideile directorate". Ceva nu e în regulă, mi-am zis. Încerc totuși să rezum. Lipsit de exercițiul oralității, o fac stângaci și confuz, ca orice om surprins de întorsătură. Discuții au fost puține. A vorbit mai mult Lucian Blaga, subliniind faptul că el a înțeles altceva, atunci când a formulat subiectele, a înțeles o investigație, mai puțin a ideilor și mai mult a comportamentelor oamenilor de idei; a înțeles o relevare a felului cum impulsul de a-l critica pe celălalt, se răsfrânge în propriul tău demers ideatic. La plecare, mi-a cerut totuși manuscrisul, fapt neobișnuit.

Așa ceva, la seminariile lui Lucian Blaga, nu s-a mai întâmplat. Eram trist, așteptasem de la acest seminar mult, foarte mult, eram doar în elementul meu, și când colo, ce a ieșit? Colegii apropiați nu știau cum să mă încurajeze, mai ales după

ce le-am spus că, într-o bună parte a lucrării, luam atitudine critică față de chiar unele idei fundamentale ale filosofiei lui. Dat fiind unghiul de abordare a temei, **limitile cunoașterii naturale**, referirile la "cenzura transcendențială" ca și la "matricea stilistică" erau inevitabile. Le-am făcut ridicând obiecții cu privire la pluralitatea matricilor stilistice și a evoluțiilor lor și așteptam acum reacțiile, cu toate că nu aveam certitudinea că Lucian Blaga, luându-mi manuscrisul, îl va și citi.

Două săptămâni mai târziu. La sfârșitul ultimei ore de curs, risipeam vorbe, stând în capul scării, Puiu Cotruș, Radu Enescu, Ion Maxim și de bună seamă și alți colegi, ca de obicei. Lucian Blaga, ocolindu-ne, după ce a răspuns la salut, a coborât câteva trepte, apoi s-a oprit, s-a reîntors spre noi și m-a rugat să-l însoțesc. Gestul nu era întru totul nou. La Sibiu fiind, obișnuia să invite studenți la masă. Acum, la Cluj, dată fiind degradarea condițiilor de viață, un asemenea lux nu știu să și-l mai fi îngăduit. Imagini semnificative: banchet la Sibiu, tocmindu-se cu badea Ion, să cumpere un car de lemne, ori un sac de varză, în una din piețele Clujului. Evident, m-am supus. O bună bucată de vreme nu a rostit un cuvânt. Apoi, cu vorba lui molcomă, vorbind ca pentru sine, pe stradă, în afara noastră, nu era nimeni, l-am auzit spunând: "Sunt puțini oamenii care știu ce sentimente încearcă profesorul atunci când întâmplarea face să întâlnească un student care să dorească altceva decât o diplomă, un titlu, în temeiul căreia să profeseze și, profesând, să-și câștige existența. Sunt atât de rari tinerii care cultivă filosofia din dragoste, determinați de o nevoie lăuntrică, irepresibilă. Trec ani până să întâlnești vreunul, fapt pentru care, atunci când se întâmplă, mă bucur nespus." Sunt eu unul dintre aceia? Răspicat nu mi-a spus-o, lăsându-mă totuși să înțeleg că da. A continuat apoi să mă întrebe de unde sunt, pe unde am colindat, ce planuri am, dacă citesc în limba germană. Și pentru că eu nu cunoșteam această limbă, a insistat să o învăț cu orice preț. A adus vorba și despre lucrarea mea de seminar încercând, nu să o comenteze, să se justifice. "Am intervenit (întrerupând lectura cu glas tare, din fața colegilor; n. n.) nu pentru a respecta o uzanță, ci pentru a preveni posibile neplăceri. Modul de abordare, problematica însăși, erau potriv-

*nice spiritului, dacă se poate spune așa, pe cale de instaurare în țara aceasta. Ce timpuri, cuminți și respirând încă încrederea dintre intelectuali, acele vremuri când profesorul, apărându-și studentul de sine însuși și mai ales de infiltrații din rândurile colegilor săi, se deschide total în fața lui, îndrăznind să-i spună că i-a luat partea, pentru a nu cădea, cel tânăr, pe mâna vânzătorilor care-i pândeau gândirea în scopul de a-l denunța! Această pașnică perioadă scurtă de trecere de la o lume democratică la aceea a constrângerii politice îngăduia încă încrederea dintre dascăl și ucenicii săi. Urma curând să se instaureze perioada - o, cât de lungă și abjectă! - în care profesorul să-și apere studentul de sine însuși și de ceilalți, fără să mai aibă curajul de a-și da pe față omenia, nici măcar în dialogul ascuns cu cel apărut de el...! **Timpul ce se anunță nu va fi fast.**" Lucian Blaga, *așadar, se voia prevenitor. Anii mai parcurs câțiva zeci de metri, în deplină tăcere. Marele mut mi se părea acuma Marele trist. Mi-a întins apoi mâna, și ne-am despărțit, evident tulburați, și unul și celălalt, de presentimente negre, deși, eu cel puțin, după o asemenea întâlnire ar fi trebuit să mă bucur. Nu peste prea multe zile, eu voi pleca din Cluj. Împotriva Filosofului se va dezlănțui o campanie de denigrare. Mi s-a spus, fiind la Aiud - cât de adevărată e informația nu știu - că însuși D.D. ar fi luat parte la această campanie, conferențind despre "Filosofia lui Lucian Blaga, filosofia crucilor încârligate"* (p.106-108).*

O a treia prezență profesorală (și culturală) de găsit în trecutul încă luminos al autorului, acela al studentului întârziat din pricina politicii timpurilor abia depășite, politică ce-i răpise timp irecuperabil din anii de formare, când fusese aruncat la îndemâna obuzelor, bombelor și rafalelor de mitralieră, să se curățească în sânge de crezul său legionar, ne întâmpină din paginile memoriilor: *În timpul expunerilor, (Liviu Rusu; n. n.) ardea pur și simplu. Nu m-a cucerit prin idei, ci prin intensitatea participării, prin îmbujorare* (p.96). Ce trăsătură de penel de mare maestru reprezintă această ultimă calificare metaforică! *La o (...) oră de seminar, a vorbit Radu Enescu, elegant, doct, prețios. La discuții, a luat atitudine potrivnică, colegul nostru Roth. În apărare, am intervenit eu. Discuțiile între mine*

și Roth s-au prelungit vreme de două ședințe, fără ca vreunul dintre noi să cedeze. În cele din urmă, Liviu Rusu pune capăt gâlcevei, concluzionând: "Divergențele sunt doar aparente. Domnul Gheorghiuță și Domnul Roth, oricât de ciudat vi s-ar părea, se află de aceeași parte a baricadei." A zâmbit Roth, am zâmbit eu, au zâmbit colegii și, nu mă îndoiesc, în sinea lui a zâmbit și Liviu Rusu. Eu și viitorul profesor universitar de marxism-leninism, de aceeași parte a baricadei... (p. 109).

Este regretabil că, în privința Academiei Teologice, cele cu care se îmbogățește experiența umană a tânărului îndreptându-se cu pași vertiginosi către detenția lungă de șaisprezece ani sunt reprezentate numai de o trădare națională. La o slujbă, la catedrală, apăruseră puzderie de oameni ce nu erau dintre cei obișnuïți, oameni străini, identificabili ca atare, după îmbrăcăminte, dar mai ales după comportarea din timpul serviciului divin. Printre altele, nu îngenunchiau, nu-și făceau cruce. Indiscutabil, erau iscoade, iscoade fățișe. Dar pentru ce? (p. 114).

Lucrurile aveau să se lămurească îndată. Părintele Consilier Turicu urcă la amvon. Impunător, mângâindu-și barba înspicată, își începe cuvântul altfel decât de obicei, adică fără să facă referire la un verset biblic. La București, era în curs de judecare procesul Iuliu Maniu. Părintele Consilier, la acest proces se referă, insinuând cum că la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, Iuliu Maniu a lipsit, sau doar că ar fi militat pentru autonomia Ardealului. În mod expres, nu l-a învinuit de înaltă trădare, a sugerat-o doar. Următoarea remarcă doare, sub pana unui om atât de cultivat și de conștient de cele scrise, căci, cu voie, susține indirect tocmai cele insinuate de respectivul 'acuzator public' în veșminte bisericești. Care e adevărul, nu știu. Modul în care această față bisericească a vorbit, de la amvon, a fost însă atât de scandalos, încât, unul din oamenii Puterilor, venit să vadă cum se execută o dispoziție dată, fie ea și fără nici un temel legal (Iarăși o afirmație dubioasă, căci invadarea catedralei de către agenți civili, arată cât de 'legală' și de obligatorie era intervenția clericului care a acceptat să-și pângărească numele), nu-și poate stăpâni nici el dezgustul. L-am auzit limpede, spunând tovarășului de alături: "Asta ce are de

gând, să ajungă vlădică?" Nu cred ca Părintele Turicu să se fi gândit vreodată la așa ceva. Excesul de zel s-ar putea explica, eventual, prin fire. Grav e însă altceva. Intervenția, de la înălțimea amvonului, în loc de predică, avea binecuvântarea Arhiepiscopului și semnificația unui gest de obediență inadmisibilă, grav destul și, vai, câtuși de puțin izolat (p.114-115). E perioada când clericii mai aveau voie să se înscrie în partidul comunist. Nu peste mult urmau să fie dați afară din el, după ce l-au slujit cu supunere, participând la corul general ce proslăvea minciuna împotriva Patriei și a lui Dumnezeu...

În noembrie 1948, autorul este arestat din nou, după ce încearcă trecerea frontierei, pentru a-și salva viața. Încă înainte de ajungerea la Pitești, un zvon vag, privind o posibilă acțiune de reeducare, a trecut pe la urechile noastre. Ceva asemănător s-a petrecut în închisori, imediat după 23 august 1944. Unii dintre legionarii aflați la Aiud au acceptat un germene de compromis. Alții, ca cei din grupul domnului Biriș sau al domnului Marian, nu (p. 145). În temeiul acestor rumori, tânărul Viorel Gheorghită problematizează acceptarea și respingerea compromisului, în vederea sfatului ce urma să-l dea și mai tinerilor săi camarazi, cu care fusese judecat și pentru al căror viitor răspundea. Își dă seama și acea plecare a frunții cât era de grea. Asumarea dezaprobării celorlalți nu e la îndemâna oricui. Îți trebuie pentru aceasta, ori o convingere nestrămutată, alta decât aceea pentru care te afli în închisoare, greu de câștigat, așa, din senin, ori un cinism dezumanizant, grefat pe frică (p. 146). Mă întreb, dacă el n-ar fi avut experiența reeducărilor, putea oare pune un diagnostic atât de precis, mai târziu cu câțiva zeci de ani, când și-a redactat memoriile?

O comparație cu viețuirea legionarilor în lagărul de la Miercurea Ciuc, pomenită de Mircea Eliade în Memoriile sale, îi îngăduie o precisă diagnosticare a spiritualității acelor care erau, fără s-o știe, sortiți demascărilor. Până la un punct, analogia e îngăduită. Eram credincioși, dar nu la fel de credincioși ca aceia. Pentru noi jertfa nu era o necesitate interioară, ca pentru unii dintre ei. Nu o doream, nu o căutam cu tot dinadinsul. Am fi vrut, poate, pe cât posibil, să o evităm. Pentru noi, biruința, pe care o credeam apropiată, avea chip uman și

dimensiune istorică și prea puțin spirituală. Chiar dacă, în unele cântece invocam moartea, condițiile a învierii noastre, condiție a învierii neamului, eram prea tineri ca să ne gândim cu tot dinadinsul la ea. Dorința noastră era să facem istorie, să dăruim acestui neam o coordonată de care, din totdeauna, a fost lipsit, să-i oferim șansa de "schimbare la față". Dimensiunii eroice a existenței noastre îi acordam relevanță, nu celei mistice, cel puțin deocamdată. În grup, cântam "Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați!" În intimitate, gustam dramatismul lui Puccini din opera Tosca, pe versuri potrivite chiar de mine, cântate în falset de Zaharie Marineasa și nu numai de el (p.144-145). Tragem concluzia că acești tineri nu aveau încă o educație legionară solidă, ori ortodoxă. Ne vine a afirma că tocmai de aceea au fost posibile cedările înspăimântătoare, în masă, din reeducări. Pentru că suntem datori a reaminti că, din vaga istorie a acestora, cât apare în memoria specializată, nu reiese că fiecă serie asupra căreia a explodat surpriza aruncării unor deținuți asupra celorlalți, cu bâte și alte arme albe în mâini, a reacționat ca cea dintâi. Acea s-a opus la pumni cu pumnul, la izbitura piciorului cu lovirea cu piciorul, la năpustirea rândii cu zmulgerea ei și întoarcerea acesteia împotriva capului agresorului, până ce l-a lăsat pe jos. Dimpotrivă, surpriza atacului inițial, pentru seriile următoare, a fost mai puternică decât educația de luptător, după cum credința și ea era încă insuficient formată (o prezintă ca atare și Dumitru Gh. Bordeianu, fără a accentua această neînțelegere a ce reprezintă 'trăirea creștină' a "omului cu inimă bună", dar lăsându-ne a cuprinde pustia din sufletele încă neînvățate până la temelie cu predania Bisericii).

Cu structură launtrică de filosof, cu o delicateță afectivă deosebită, cu o discreție pe care autorul a menționat-o încă de la începutul scrierii sale, aproape imposibil de depășit, fiind din fire, chiar și când trece la expunerea în fața cititorilor a evenimentelor ce i-au marcat viața, deîndată ce ajunge la relatarea suferințelor cele mai sordide, el ne avertizează - dându-și pe față scrupulele:

Nu pot face abstracție de faptul că despre această temniță (Pitești; n. n.) și cele petrecute între zidurile ei s-a scris, după

unele victime, îndeajuns, după altele, mult prea puțin, nu pot face abstracție deci, și mă simt îndemnat să evit repetarea. Faptul că atest, alături de atâția alții, că ceea ce s-a scris e adevărat, că nu e vorba de nici o exagerare, e de ajuns. Dealtfel, amploarea ororilor face imposibilă exagerarea, chiar dacă ai vrea-o. Intervin o mie și una de rețineri lăuntrice. Ca victimă, îți este greu să te complaci, până și în a-ți aminti, darmită în a exhiba și reproduce. Cel puțin în ce mă privește, lucrurile stau așa. În consecință, în cele ce urmează, descrierea ororilor și referirile la tortionari vor fi minime, adică atât cât să facă inteligibilă reflecția (p. 148).

Contactul peisagistic (încă nu existau obloane) e de un verde tonic, de un albastru melancolizant (p. 149). Noli veniți sunt pregătiți pentru 'marea înfruntare', prin înfometare, prin secarea puterilor fizice, să le fie distrusă capacitatea de reacție la ce se va petrece. Semnele cașexizării devin, cu ficcare zi, mai evidente: edeme, descuamări, amețeli, stare de epuizare generală. O suferință fizică, acută, nu mă încerca. Mă băntuia, în schimb, obsesii și vise ciudate, stânjenitoare. Visam fel de fel de ospețe, cu pâine și bucate comune, dar când să servesc, lipseau, ba farfuria, ba lingura, ba scaunul, ba colțul de masă. Alergam, căutam, imploram, dar până să gădesc, dispărea castronul cu bucate, dispărea pâinea, dispăreau toate, ca să mă trezesc, efectiv, cu o durere ca de cuțit infipt în stomac. Încercam să uit, încercam să readorm. Slabă nădejde. Organismul crea o metaforizare onirică a stării de fapt: 'Ospățul nu este pentru tine; iată de ce ai nevoie: "pâine și bucate comune", însă nu te vei bucura de ele'. Pentru a nu se istovi, puțină viagă rămasă, și în timpul somnului, cu starea cenușie a diurnului, piedicile ce intervin în vis la a mânca sunt anodine: lipsesc jețul, masa, castronul, pâinea, lingura, în definitiv elemente neesențiale în procesul hrănirii; totuși, ele dobândesc importanță interdictivă, pentru simbolizarea interdicției autentice, ascunsă sub sărăcia zemei lungi ce este adusă în hârdău la ceasurile prânzului.

Deținuții îmbrățișează dezumanizarea, până să intervină Turcanu cu echipa lui: este o dezumanizare de care nu sunt conștienți și ce urcă din ei înșiși, cancer ascuns. Și această

boală se numără printre treptele 'pedagogice' ale școlii reeducărilor: Fă-l pe bandit să înțeleagă cât este de animal! Dacă o înțelege bine, nu se va mai încontra cu îndărătnicie, pe picioarele dinapoi, împotriva tehnicii noastre de a scoate animalul la suprafață din el... Între tinerii legionari apare ideea împărțirii mesei, după criteriile 'științifice' ale unei 'corectitudini' înjosiitoare. Când contactul cu deținuți mai vechi ne-a pus pe noi cei abia arestați în 1956, în fața sistemului descris mai jos, ne-am cutremurat de răs; nici unul dintre membrii generației mele nu l-a adoptat, doar deținuții vechi îl practicau între ei; dar un început a avut. Iată-l.

Între timp, continuă textul, se dă deșteptarea și reîncepe o nouă zi, cu aceleași și aceleași reflexe: programul, așteptarea terciului, așteptarea pâinii, așteptarea fierții aceleia amare. În realitate, bucata de pâine sau de turtoi erau singurele alimente, cât de cât semnificative, fapt pentru care, distribuirea rațiilor între noi devenise un ritual, după unii deținuți, deumanizant. Se alegea prin rotație, se cântărea cu ochiul, se cântărea cu mâna, se cântărea cu balanțe farmaceutice improvizate, ca, prin egalizare sau compensare, echitatea să fie deplină. Hazardul era o soluție de neacceptat. Am observat însă repede că toate aceste măsuri de corecție erau derizorii. Nici în plan concret, nici în plan psihic, nu și-au arătat eficiența. Dimpotrivă. Gândul ca nu cumva să mă înșel în alegere genera, de fiecare dată, după consumarea gestului, impresia că m-am înșelat, că nu am ales bucata cea mai fără de cusur. Când sunt ultimul la ales, bucățile sunt atât de inegale; când aleg primul, sunt de o egalitate uimitoare. Cel prigonit de soartă, rămâne prigonit și se pare că, de fiecare dată, acela sunt chiar eu. Starea de nemulțumire era permanentă, era a tuturor și în certă contradicție cu standardul minim de demnitate obligatoriu. Starea de nemulțumire permanentă, starea de înrobire a sufletului de către trup, comporta apoi și riscul alienării morale. (...) Prinejdia e mare, întrucât se trece de la alterarea echilibrului interior, de la alterarea viețuirii, la alterarea simultană și a echilibrului exterior, la alterarea conviețuirii (p. 151-152). Un examinator de sine însuși lipsit de cruțare, un foarte bun amănunțitor al unor trăiri nu tocmai banale, un analist nu doar al

fenomenului, ci și al urmărilor acestuia asupra persoanei, e definiția psihologului ale cărui scrieri le citim.

Se aud zgomote misterioase, țipete, dinspre camera 4 spital. Dar mai trec câteva luni până să fie reorânduită componența camerei unde se afla și se mai scurge vara toată fără să se petreacă nimic anormal cu cei care-și împărțeau viața cu el. Doar că...

Este introdus în cameră Alexandru Mărtinuş, student ieşean, nu ştiu la ce facultate, originar din Basărabia, după alte surse ceangău. Din nou constatăm inserția legendei în expunere (poate chiar a două legende, privitoare la originea lui Mărtinuş). Nu semnalez pretutindeni apariția lor, însă socotesc util să amintesc cititorului, din când în când, că atari memorii se constituie din adevăr ca și din zona încetșoșată a bănuielilor neverificabile. Cunoșteam câte ceva despre activitatea lui, în închisoarea Suceava, despre prietenia lui cu Țurcanu, despre O.D.C.C. (Organizația Deținuților cu Convingeri Comuniste). Părea mai vârstnic decât noi. Înalt, brunet, bine legat, nu purta ca noi semnele privașunilor de tot felul. Mușchii, puternici, tenul, bronzat, mișcările sigure, trădau mai degrabă sănătate și o condiție fizică de invidiat, în contrast izbitor cu starea noastră de distrofici. De faptul că aducerea sau coborârea lui printre noi însemna apropierea zilei fatale, nu se mai îndoia nimeni, după cum nu se îndoia nimeni nici de faptul că cele ce vor urma aveau binecuvântarea Administrației. Odată cu Mărtinuş au fost aduse și două paturi metalice suprapuse, aduse și așezate în preajma ușii, izolate adică, pentru a fi ocupate, fără îndoială, de el. De ce două? Pentru a-și putea improviza un fel de baldachin, în vederea unor discuții confidențiale. Vom realiza aceasta ceva mai târziu. Deocamdată omul s-a prezentat în mod civilizată, și-a declinat calitatea de deținut cu convingeri comuniste, precum și disponibilitatea de a discuta cu oricare dintre noi, adică dintre cei dispuși să discute atari probleme (p. 156).

În mai toate cărțile de memorialistică a reeducărilor este unul dintre rarele portrete ale celui numit. El se prelungește cu citarea unor fraze tip, rostite de același, fraze de amenințare indirectă; mai curând de clamare a victoriei comunismului

(Dreptatea e a celor ce muncesc, a celor ce nu vor să se mai lase exploatați.) Limbajul de lemn triumfa și în penitenciarele pentru deținuții politici, după cum triumfa și în libertate și uimea auzul și rațiunea ascultătorilor în zdrențe.

Apariția lui Eugen Țurcanu e mai viu surprinsă.

În jurul orei 10, ușa se deschide într-o manieră vădit ostentativă. Gardianul se retrage. În pervaz, Țurcanu. Îl vedeam pentru prima oară. Asemănarea cu Mărtinuș, în ce privește trupul, era izbitoare: puternic, bine hrănit, scrutător. După ce, în urma lui, ușa se închide, face câțiva pași, ne măsoară disprețuitor cu privirea, pe toți, apoi începe: Noi, un grup de deținuți cu convingeri comuniste, nu mai putem tolera printre noi bandiți (p. 157) etc. Cunoaștem placa din toate amintirile unde el e personaj. Din păcate, portretul se oprește aici. De la un artist al descrierii omului de talia lui Viorel Gheorghită așteptam o revelație nesurprinsă de alt observator. Dar nimic. Figura lui Țurcanu nu se îmbogățește, sub condeiul său, cu nici o trăsătură nouă, după această intrare teatrală pomenită. Urmează bătaia. Până și pe Oprișan l-am văzut bătând (158). Dar nici ea nu beneficiază de tușele pictorului disperării.

Ni se oferă, în schimb, posibilitatea de a-l vedea pe Mărtinuș 'la lucru'. *L-au întins (...), l-au imobilizat și au început să-l bată metodic, la tălpi. De lovit, lovea doar Mărtinuș, cu o fostă coadă de mătură, bandajată la unul din capete, ca să nu-i alunece din mână, rar, calculat, alegând cu grijă degetele, adică locurile cele mai dureroase. Urletele îl lăsau rece. Nu părea a fi o fire pasională. După un număr oarecare de lovituri, carnea dintre două degete s-a rupt pur și simplu. Rana sângera. Mărtinuș continua să lovească, rar, calm, căutând locurile cele mai dureroase (p. 160-161).*

Trecerea timpului, torturile, sunt expuse cât mai rezumativ, fără accente, nici sentimentale, nici stilistice; rece. Te întrebi ce se întâmplă cu darul literar al autorului și nu rămâne nici o altă explicație în picioare decât aceea propusă de el însuși: că amintirea îl doare prea tare, ori că are decența mărturisirii. Dealtfel, această presupunere îmi este confirmată de memoriile doctorului Ioan Muntean, care revelează una dintre umilințele la care a fost supus cel în discuție. Viorel Gheorghită trece cu

uşurinţă pe deasupra perioadei celei mai negre din viaţa sa pentru a nu arăta şi altora cât de jos i s-a impus să subsiste, o perioadă atât de neagră încât, mutat în fabrică la Gherla, s-a văzut în situaţia, după îndelungă deliberare cu sineşi, fără a i se cere asta anume, dar ştiind prea bine ce se aştepta de la el pentru a nu fi luat din nou sub tocarea bătelor, s-a văzut în situaţia de a deveni informator, într-un caz, speculat de el cât i-a fost omeneste cu putinţă, pentru a demonstra reeducatorilor şi reeducaţilor că n-are nimic de ascuns şi, în acelaşi timp, pentru a nu fi obligat să mai denunţe şi alţi nevinovaţi.

O ipoteză osebită privind scurtimea dezvoltărilor din acea perioadă cruntă poate fi şi ştergerea majorităţii amănuntelor înscrise în memorie, datorată şocurilor ce se ţineau lanţ, ori refuzului ei de a păstra, la nivelul conştiinţei, amintiri handicapatoare; o pricină sigură este şi alimentaţia, sub orice capacitate de hrănire a celulei nervoase. *Acum când scriu, aş vrea să-mi reamintesc prin câte celule am trecut, alături de cine am stat, prin ce situaţii critice am navigat şi așa mai departe. Aş vrea. Uneori efortul îmi este răsplătit, alteori nu. Certitudinile nu sunt însă niciodată depline, mai ales în ce privește oamenii și situarea evenimentelor petrecute în spațiu și timp. Relativitatea demersului nu ajunge însă până acolo încât să altereze semnificațiile. Dincolo de circumstanțe, adevărul mărturisirilor rămâne adevăr* (p. 189). De aceea, poate, ritmul narațiunii e altul, mai monoton, mai egal lui însuși în neantrenarea și neimplicarea scriitorului ce trece dintr-un loc de muncă într-unul de pedeapsă și așa mai departe. Dealtfel, el face mărturisirea că se izolare, atât din frica celorlalți, cât și din osteneală sufletească. O izolare ce-l scoate, o constatăm prin felul său nou de a povesti, din fierberea existenței.

Este emoționantă descrierea următoarei - cât de rar trăită! - evadări ... în sufletul și prin sufletul unor animale, atât de odihnitoare pe lângă traumele la care deținutul politic era supus de semenii săi!

Căruțe țărănești aduceau, în acea primăvară, trunchiuri de copaci, materie primă pentru fabrica Ajudului. *Atelajele erau preluate de milițieni și conduse până la locul de depozitare, pentru a fi descărcate de noi. Lipsa unui drum, cât de cât prac-*

ticabil, unezeala, lipsa unor unelte specifice, ca și lipsa de experiență a oamenilor, făceau munca acestora grea și riscantă. Subzista, îndeosebi, primejdia accidentării, ca urmare a rostogolirii buștenilor peste neîndemânaticii și firavii lor manipulatori. În cele din urmă, un prim transport a fost descărcat. Cu cel de al doilea, lucrurile s-au complicat. La intrarea în depozit, roțile căruței au intrat în glod, până aproape de butuc, iar caii, cu toate injurăturile și sfichiuirile de bici ale milițianului, nu voiau să mai tragă. Suntem chemați de ajutor, noi. Încercăm să degajăm roțile, să ridicăm osia din spate, să împingem. Degeaba. Caii nu mai vor să colaboreze. Suntem injurați și noi, suntem făcuți boșorogi, incapabili, mă rog, tot tacâmul. Tot degeaba. O nouă încercare și încă una. În disperare de cauză, milițianul abandonează. "Domnule milițian, permiteți-mi să încerc și eu." Mă privește, la început cu ură, apoi cu năduf. "Încercă!" Mă adresez apoi oamenilor, fără să îmi fac prea multe iluzii. Erau și slăbiți și fără o elementară dorință de a rezolva situația. Totuși. "Când vă voi spune, vă rog să împingeți. Doar atât." Mă apropii apoi de cai. Milițianul îmi întinde biciul. "Mulțumesc. Nu e nevoie." Mângâi caii pe frunte, îi îmbrățișez, le spun câteva vorbe, așa, la întâmplare, le strâng pe rând, vârful urechilor. Mă privesc, de bună seamă surprinși, și răspund afecțiunii mele închizând ochii și inclinând din capete. Și acum, la treabă. Apuc dârlogii și rostesc moale: "Noa, hai!" Nu exagerez. Cali se opintesc de parcă mi-ar fi înțeles vorbele și mai ales gândul, și într-un efort suprem de solidaritate a robilor între ei, mușcă zăbala, își încoardă mușchii și urnesc din loc întreaga povară. Până în dreptul stivei nu s-au oprit. Îi îmbrățișez încă o dată în semn de mulțumire. Respir și eu, respiră și el, greu. O bucată de zahăr, ori un pumn de ovăz li s-ar cuveni, dar de unde? Sau, știu eu, poate că mângâierea mea, în cazul robilor, și ei sunt tot niște robi, la un stăpân mai mult sau mai puțin cumsecade, e mai de preț. Oricum, în timp ce patrupezele închideau ochii a înțelegere și complicitate, din ochii mei se prelingeau lacrimi, șterse pe furiș. Clipa a fost una de evadare (p. 192-193), căci își retrăia copilăria îndulcită de comuniunea cu toate însuflețitele. Fragmentul relevă de cât de puțin are nevoie sufletul obiditului: dacă dragostea omului îi

lipsește, aceea a dobitocului îl este rai.

Deoarece în acest text, unitar în sine, remarc din nou talentul portretistic al lui Viorel Gheorghită - aplicat, de data aceasta animalelor, după bunul canon clasic ce spune că orice pictezi, de e copac, fir de iarbă, vas de aramă, vrabie, trebuie să-i faci portretul, să-i găsești caracterul și starea de spirit, acel ceva ce-i aparține doar lui - asta mă determină, din câte alte înfățișări de camarazi sau caralii cuprinde volumul, să mă opresc la o nouă figură a istoriei literare, a cărei prezentare îngăduie artistului și una colectivă a legionarilor.

*Abia după o lună am ajuns la Aiud (...) unde l-am întâlnit pe Petre Pandrea. Îmi împărțeam timpul între oblojirea rănilor de la picioare, provocate de lanțuri, și discuțiile angajate cu acest intelectual marcat de scepticism, de îndoieli. Pași spre clarificare au fost făcuți totuși. De la preocuparea de a elabora o gramatică a limbii țigănești, la aceea de a se salva, prin credință, calea e lungă. Interesul manifestat nu atât față de subtilitățile dogmatice, cât pentru viața religioasă personală, la un om care a profesat indiferentismul, ca să nu spun ateismul, e remarcabil. Mă întreb, totuși, dacă acest interes nu e cumva conjunctural, determinat, adică, de statutul de om aflat în suferință și, prin urmare, pasager. Optimismul nostru, al legionarilor, nu în sens de speranță în schimbare, ci de acceptare a stărilor de fapt, îl contraria. Cum de nu ne revoltăm? Cum reușim să transcendem temporalitatea, imensul cortegiu al suferințelor, și să ancorăm într-o altă realitate? Atitudinea noastră l-a obligat, oricum, să-și revizuiască părerile, în ce ne privește. Nu mai eram posedații, complexații, manipulații, nici chiar idealști naivi nu eram, ci oameni religioși. Cunoștea un număr mare de legionari de primă mărime, mai puțini legionari obișnuiți, le aprecia **fair-play**-ul, în discuții, nu și convingerile. Recluziunea avea însă alte dimensiuni, alte caracteristici. Lua cunoștință de ele abia acum. Nu avea cum să le ignore și, mai ales, nu avea cum să-și înăbușe sentimentul marilor nedreptăți ce li se făceau oamenilor, legionarilor, îndeosebi. Își aprecia situația ca fiind mai ușoară. Ușor naiv, credea într-o apropiată schimbare, în bine, a lucrurilor. Se vedea liber și făgăduia că o să ne apere. Era doar avocat. Avocat și om de onoare. Și-a clamat această*

disponibilitate, aveam să aflu mult mai târziu, față de mai mulți cunoscuți. Mă gândesc la Nistor Chioreanu și Gabriel Bălănescu, îndeosebi. A și făcut-o? Nu știu (p. 256-257).

Viorel Gheorghită, scriitor cu multiple valențe în direcția literaturii și cu tenacitate în decriptarea stărilor psihologice și afective prin care trece deținutul, cu stăpânire filosofică a limbii, a condeiului și mai ales a trăirilor din timpul compunerii, pare lipsit de simțul umorului, descoperit la alți colegi ai săi de preocupare memorialistică. El însuși, fără a fi atât de categoric cum o afirm eu, o recunoaște.

Se spune că umorul e benefic. Îndeosebi pentru omul obidit. Se poate. În timpul reeducării, oricum, eu nu l-am gustat și o bună bucată de vreme, nici după. Între umor și însingurare interveneau incompatibilități, or eu mă complăceam încă în însingurare. Timpul necesar îndepărtării atâtor sechele rămase de pe urma încercărilor recente, nu se scursese încă. Alta era starea de spirit a celorlalți deținuți. Pentru cei mai mulți dintre ei, umorul era benefic. Și situații care să-l stârnească nu lipseau.

Era în colonie, printre deținuții vechi, un turc din Dobrogea, care, surprinzător, nu cunoștea limba română. Se străduia, în schimb, să învețe. Răbdătorii, camarazii se ocupau de el, cu rezultate notabile, unele semănând a stereotipii. "Ce mai faci, turcule?" Răspunsul, invariabil, același: "Bine, mersi."

Rar, comandantul Vanciu, însoțit de unu, doi milițieni, (...) descindea în mină, să-și inspecteze robii, prilej de a-și mai îmbogăți colecția de flori, adică de cristale. Obosit, sau numai șiret, turcul nostru, cu târnăcopul și lampa alături, moșăia, așteptând să se sfârșească șutul. Apropierea suitei îl trezește, prea târziu totuși ca Vanciu să nu realizeze chiulul. "Ce faci aici, banditul? Dormi?" Turcul se face că nu aude. "Nu auzi, bă? Ce faci aici?" "Să trăiești, domnul comandant, bine mersi." Inevitabila injură ce a urmat: "Mersi în aia mă-tii" a stins incidentul. Nu și mirarea turcului care, vedea că lumea râde de ceea ce i s-a întâmplat și nu putea înțelege de ce (p. 180).

Am lăsat pentru final un eseu ce s-ar putea intitula: 'Poezia - mijloc de recuperare a sinelui', de o mare însemnătate pentru orice cititor al cărților privitoare la detenția politică sub comu-

niști, pentru că el luminează splendid locul poeziei în viața de zi de zi a condamnatului politic, în orice loc de ispășire s-ar fi găsit el. În cele ce urmează, cititorul va afla o față inedită a poeziei, după trecerea multor milenii de creare a ei și de exultare prin ea.

"Eu nu știu, și apoi, la ce bun - poeții în vremi de restrîște?", citează autorul un stih de Hölderlin, din poemul **Pâine și Vin**. Pentru mine, acest celebru vers, de o actualitate evidentă, e o mai veche obsesie a mea și, nu mai puțin, o gravă nedumerire. Câtă interogație, câte îndoieli, câtă afirmație și câte incertitudini se află condensate în el? La ce bun poeții, când cărțile lor nu pot să apară sau, dacă apar, nu se citesc? La ce bun poeții, când interesul pentru poezie e copleșit, în occident de huzur, la noi de sărăcie, pretutindeni de isteria muzicii pop sau rock? Aserțiunea că poezia, cultura în general, e un apanaj al aleșilor, nu mi se pare de acceptat. Dimpotrivă. Statutul ei e unul ontologic, dovadă amploarea la care a ajuns fenomenul în pușcării. Iată, fac o afirmație scandaloasă: nu omul face cultura, cultura îl face pe om; nu poetul iscă poezia, poezia își zămislește poeții, așa după cum adevărul zămislește libertatea, așa după cum pâinea cea de toate zilele ne condiționează și ne susține trupește. Experiența anilor de detenție mi-a revelat această taină a mântuirii prin poezie, a mântuirii prin cuvânt, prin cuvântul rostit. Nu e vorba de vreo retorică sau de figuri de stil, menite să impresioneze. Cum ar putea-o face? E vorba de o realitate existențială, în ce mă privește, de netăgăduit. În urma demascărilor de la Pitești și Gherla, retras în mine însuni, ca într-o inexpugnabilă carapace, ca într-o criptă, mi-am acceptat condiția de mormânt încă viu. Clinic, nu eram mort. Antropologic, având în vedere refuzul, devenit funciar, de a comunica, atât cu exteriorul, presupus a fi irefutabil primejdios, ostil, saturat, ca un burete ud, de violență și delațiune, cât și cu propriile mele amintiri, cu propriul meu trecut, da! Nu e, prin urmare, deplasată afirmația că în ziua în care, somat de nu știu ce demon, la Aiud fiind, am încropit primul meu vers arestat, m-am născut a doua oară, prin poezie, eu care, liber fiind, nu am slujit poezia, mai mult am trădat-o. Primele lanțuri care au cedat au fost acelea care mă țineau răstignit, pe crucea fără

speranță a unui prezent perpetuu, împiedicându-mă să-mi sunt rădăcinile și să-mi asum trecutul. Efectul: introspecția lirică, prin mijlocirea poemului scurt, de formă fixă, sau evaziunea, aparent epică, prin intermediul baladei extrapolate. Treptat, treptat, în interiorul universului concentraționar, pe de o parte, în întunericul în care vegetam, pe de alta, prindea consistență un alt univers, cel poetic, pe cât de inefabil, pe atât de reconfortant. Reconfortant întrucât nu era nici artificios, nici de împrumut; îmi aparținea în totalitate, fiindu-mi consubstanțial. Atâta doar că, pentru a-l descoperi au fost necesare suferința și timpul și ispita Satanei. Nevoia de a comunica versurile, în circumstanțele date, un impuls cu totul nou, nu doar pentru a fi memorate, cât pentru a li confirma, a reîntemeiat apoi încrederea în semeni, în buna lor credință. Cu fiecare strofă învățată de omul de lângă mine, cu fiecare lovitură de piatră, în țeava caloriferului, prin intermediul cărui versurile, cu sutele, ajungeau la urechile altor și altor camarazi, teama se risipea, ca ceara în para focului, iar eu redeveneam om capabil să mă bucur, capabil să răspândesc bucurie (uneori și invidie), și, nu în ultimul rând, capabil să îmi asum riscuri, și nu puține. În temniță, poezia și-a răscumpărat dreptul de a exista, nu o dată, cu sângele credincioșilor ei, urmărirea vinovaților cutezători prelungindu-se până în zilele revoluției din 1989 și, într-o anume măsură, și după. La interval de peste un deceniu, anchete, tracasări, confiscări de manuscrise și, poate, chiar ruguri. Câte din manuscrisele confiscate vor mai li existând, cine știe? Ceea ce știu însă e faptul că ne găsim în fața unui mister ce nu poate fi în nici un fel zădărnicit, întrucât rațiunea de a fi a poeziei universului concentraționar rezidă, nu în obiect, ci în act. Faptul de a o fi scris - impropriu spus, despre creion și hârtie neputând fi vorba -, ca și acela de a o fi memorizat, e relevant, nu poemul ca atare. Actul modifică sufletul. Poemul poate li confiscat, poate fi teaurizat, poate fi ars; actul, odată produs, nu. Subzistă în această stare de lucruri paradoxul oricărei taine, în speță acela de a scrie și de a învăța, fără speranța explicită de a-ți vedea poemele în situația de a putea fi și publicate. (...) **"Scris este: Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu"** (Mat. Cap. 4,

1-4). În umbra celulei, sub bolta fără lumină a minelor de plumb, alături de libărci și trupuri schiloade, neînsuflețite uneori, împreună cu rugăciunea, poezia a fost un asemenea cuvânt, nu mântuit, prin rostire, cum spune Lucian Blaga, ci mântuitor. Un omagiu mai deplin decât acesta, adus poeziei, consider că nu e cu puțință. Poeții, și vechi și noi, în chiar aceste vremi de restriște, pot să se bucure cum, la timpul său, nu s-a putut bucura Hölderlin. În temnițele comuniste din România, poezia a fost convertită - în intimitatea lui, procesul îmi scapă - în pâine și vin, în trup și sânge sacru. Și cât de bine și frumos ar fi ca această convertire să rămână un bun câștigat (p. 214-216).

Nici o altă vorbă nu se cuvine adăugată. Repetând o propoziție înscrisă în sufletele noastre, ale tuturor, rămasă nouă de la Will Shakespeare: "Restul este tăcere", ne luăm rămas bun de la acest mare cântăreț al poeziei de temniță, Viorel Gheorghiuță.

CRONICA DE LA VÂLCEA A LUI ARISTIDE IONESCU

ristide Ionescu, originar din comuna Ștefănești, înflorind la 7 kilometri de Drăgășani, fiul lui Ion Ionescu, producător de băuturi alcoolice (adăpostea în pivniță vase cu o capacitate totală de 10 vagoane de vin și țuică), s-a opus rușilor, de nevoie, încă de la vârsta de 22 ani, când, coborând din deal, unde se ascuseseră ai săi de frica năvălitorilor, i-a găsit pe cei din urmă tocmai pe când le jefuiau gospodăria; iar unul dintre pifanii roșii, gătindu-se a-l altoi cu o spiță de la roata căruței, tânărul îl îmbrânci, dându-l tava și-n târbacă pe treptele beciului, și țâșni spre cimitir, unde, ascuns după o cruce, îl așteptă strângând în pumn un pistol de 6.35 mm. După o căutare călare ce dură un ceas de încordare și spaime, bolșevicul renunță. Acest eveniment și condiția generală a românului tot mai mizeră în urma cotropirii 'aliaților' de la răsărit - foarte amănunțit analizată la nivelul întregii țări - îl pregăteau la o opoziție dărză față de noul regim.

Se adăugară, rând pe rând, impresii și tresăriri ale vrăjmășiei împotriva străinilor și a 'ordinii' noi impuse de ei.

N-am uitat niciodată ochii negri ai unei fetițe de 8-9 ani strivită de roțile unui autocamion al armatei sovietice. Am fost martorul acestei scene zguduitoare care a avut loc pe bulevardul gării din Craiova. Deși șoferul a văzut că a strivit-o, n-a schițat nici o intenție de a opri. M-am repezit la ea s-o ridic, dar pieptul și o parte din bazin îi erau strivite și sângele curgea năvalnic. Numai capul îi era întreg. Avea fața albă încadrată de un păr auriu și ochii deschiși, negri, priveau a mirare, o mirare nevinovată. În clipa aceea am avut impresia că am înaintea mea o icoană. M-am închinat, am îngenunchiat și am sărutat-o pe frunte. S-au oprit trecătorii și m-au întrebat dacă este fiica mea. Am stat un timp lângă ea cu sufletul împietrit de durere.

zicându-mi: "Doamne! cum este cu puțință?" apoi am plecat încet spre centrul orașului cu inima ca plumbul. Pe drum am întâlnit o femeie care striga disperată: "Copila mea, copila mea!" Am înțeles că era mama ei. Aflase de nenorocire și se ducea să-și ia fiica (p. 10).

Remarcăm că istorisirea cinstește adevărul fără a-l încărcă cu zorzoane menite tulburării afective a cititorului. Poate că termenul cel mai potrivit pentru caracterizarea narațiunii lui Aristide Ionescu este: decența tensionată; și e de la sine înțeles că ea derivă din modestia sa. Fără s-o menționeze anume, autorul nu se simte scriitor, ci acela care aduce o mărturie despre o epocă și despre Români, ținută foarte potrivită acestui tip de memorialistică și respectată până la capăt de el. Nu mă sfiesc să cred că am înaintea ochilor, sub titlul: **Dacă vine ora "H" pe cine putem conta? - File de Jurnal -** * ceea ce se numește îndeobște: o contribuție contemporană cronicărească.

Pe la jumătatea lui octombrie (1944; n. n.), din fiecare comună au fost arestați susținători ai regimului legionar. Pe lângă aceștia au fost arestați și câțiva suspecți care puteau pune în pericol securitatea armatelor sovietice. Pe lista suspecților au fost puși și cei care nu erau pe placul jandarmilor mai mult sau mai puțin răzbunători. Așa am fost trecut și eu (p. 11). Respectivii au fost internați într-un lagăr la Râmnicul Vâlcea, dar nu numai; memorialistul a nimerit într-o vilă din Olănești. Prilej de pomenire a colegilor lăgăriști și cu aceeași ocazie și una dintre rarele tentative din întreaga narațiune de relatare a unor întâmplări cu caracter comic, ceea ce nu se potrivește sobrietății autorului.

Am cunoscut astfel pe unii dintre legionarii din Rm. Vâlcea. Unii erau oameni blânzi, astfel poetul Radu Gyr (figură tipică de evreu). Era o fire plăcută cu care nu te săturai discutând (p. 12). Depănând seria patronimelor celor întâlniți, ajunge și la ziaristul Victor Medrea de la Voineasa - Vâlcea, fost ministru al propagandei în septembrie 1940 - ianuarie 1941. Un om stilat, inteligent, un povestitor desăvârșit. Spunea cu mult haz că o dată, pe când era atașat de presă în Grecia, a întrebat pe un ziarist grec de ce la ei pe masa din Altarul Patriarhiei este tele-

* Pitești; Editură Zodia Fecloarel; 1992.

fon, deoarece în România nu există. Grecul mi-a răspuns că el nu știe să existe la ei așa ceva. Atunci Medrea oprește un taxi și împreună cu grecul pleacă spre Patriarhie să se convingă. Pe drum, grecul întreabă "de ce să existe telefon pe masa din Altar?". "Știu eu, răspunde Medrea, poate să întrebe patriarhul înainte de a face pomenirile ce guvern să binecuvânteze"... În această perioadă în Grecia se schimbau foarte des guvernele. Rezultatul a fost că grecii au solicitat rechemarea lui în țară (idem).

Aflăm o informație importantă, spre lauda guvernului și armatei române, privitoare la acel an confuz, când ne-am pomenit aliați peste noapte cu foștii noștri inamici: *Ni s-a spus că suntem acolo ca să se asigure spatele frontului, iar dacă vor veni să ne ridice rușii pentru deportare în Rusia, comandamentul lagărului are ordin de la generalul de interne Aldea (formulare improprie, ca atâtea altele din cărțile luate în seamă; n. n.), să ne apere și să ne înarmeze și pe noi, pentru ca împreună cu paza militară să rezistăm până vor veni întăriri (idem). Nu aceeași independență de gândire, nici aceeași demnitate națională și nici aceeași fraternizare a tuturor Românilor reies din consemnările lui Onisifor Ghibu, puse pe hârtie peste un an, după cum s-a văzut.*

Șase săptămâni mai târziu și acest cel mai june reținut fu eliberat.

Pentru mai buna cunoaștere a cuprinderii Bisericii Ortodoxe Române, de la începuturi, în valul ideologic ateu ce s-a revărsat peste Țara noastră, o întâmplare a lui Aristide Ionescu slujește defrișării acelor ani întunecoși:

La jumătatea lunii octombrie (1945; n. n.) a venit la mine acasă un tânăr care mi-a spus că este băiatul preotului Marina din Rm. Vâlcea (patriarhul țării de mai târziu sub numele Justinian) să-mi propună să flu numit șeful tineretului comunist din plasa Drăgășani. Era perioada de organizare a PCR, care la țară nu avea adepți.

Pare curios că s-a adresat unui fost lăgărist, abia eliberat. Cum motivul reținerii celui din urmă nu fusese limpezit, este de bănuit că ea s-a petrecut tocmai pentru a câștiga acest om, prin spaimă, în vederea folosirii lui de către noua putere. Pare

lucru de mirare. Cum să arestezi un om ca apoi să-l pui să te slujească? Acesta este secretul sistemului pedagogice ce va triumfa în reeducări: numai acela ce-ți învață frica te va asculta orbește.

Mi-a povestit că în vara anului 1944, când era în clasa a VII-a a fost exmatriculat din Liceul Militar Craiova pentru propagandă subversivă. Mi-a expus programul UTC, care mi s-a părut foarte atrăgător. Programul repara nedreptatea socială pe care o vedeam și eu, deși făceam parte din burghezie. Eram preocupat de suferințele săracimii și de multe ori încercam să îndrept câte ceva. (...) Constatam astfel că programul UTC repara într-un fel aceste nedreptăți, dar nu intuieam că se vor crea altele. Ca român nemulțumit de faptul că rușii ne-au luat Basarabia, l-am întrebat: "Dacă rușii au aplicat acest program reparând nedreptățile urmând ca și noi să-l aplicăm cu același efect, atunci de ce au făcut anexiuni teritoriale? Basarabia a fost a noastră până în 1812 și prin pacea dintre ruși și turci, de la București, ne-a fost luată. Din 1918, am luat-o înapoi și acum în 1940 au anexat-o iar și pe deasupra și Bucovina, care n-a fost niciodată a lor. Urmare a convenției dintre turci și austrieci Turcia a cedat Austriei - Bucovina, dar n-a fost niciodată rusească.

La această întrebare, fiul lui Marina a spus că nu este pregătit să-mi răspundă, dar se va documenta și va reveni.

Nu l-am mai văzut niciodată (p. 13). Cu toate că tatăl său a fost un patriarh care lăsa impresia a-și iubi Biserica și a încercat s-o păzească de satanizare, cât i-a stat în putință (dar prea puține au depins și de el), nici el n-a venit vreodată în fața neamului să facă lumină asupra durerilor acestuia - ceea ce umbrește cumplit binele tocmite de întăistător, contrazicând menirea sa creștină: a lăsat Românii pradă celui mai odios regim din întreaga istorie a noastră, ba și ateu și chiar a făcut toate eforturile pentru întemeierea acestui blestem peste sufletele noastre; iar preoții săi ortodocși, ai domnului puzderiei de mireni ce le umpleau bisericile, au căzut loviți de comunism, în temnițe, lagăre sau decrepitudine materială și morală.

A doua arestare a avut loc cu prilejul alegerilor falsificate din noiembrie 1946. Împotriva regulamentului, comisia terțiversa

comunicarea rezultatului voturilor. Aceia care se îngrămădeau dincolo de prag în baionetele celor două santinelle vociferau pe când ostașii amenințau liota ce-și desfăcuse piepturile cerând să fie împușcată. Un camion cu muncitori forestieri înbrăcați în veșminte militare a fost adus și a deschis focul împotriva disperaiilor din uliță. ('Minerii' acelei vremi; sistemele comunistilor nu se vor schimba niciodată). *Toată lumea se aruncă în șanțuri. Au fost luați din șanț (...) reprezentanții PNT și PNL, pe care i-au dus cu forța în centrul de votare și i-au obligat să semneze procesul verbal modificat: 3.500 voturi BPD (soarele) și 46 voturi - PNT* (p. 15). Deoarece autorul s-a impus printre organizatorii rezistenței, hotărî să nu fugă, pentru a nu-și părăsi colegii fruntași ai opoziției. La prânzul zilei de 20 noiembrie 1948, după o percheziție, cinci-șase dintre pseudomilitarii ce trăseseră asupra electoratului îl urcară în autocamion, îl bătură zdrăvăn, în special la față, și-l închiseră într-un closet, în Horezu, sub pază. Coborînd seara, evadă pe fereastra îngustă. Izbuti să rămână mult timp fugăr. Pe 29 decembrie 1948, zărit și vîndut de către un tovarăș la bătutul mingii, din copilărie, fu arestat în Rm. Vâlcea. În cătușe, a fost condus la Craiova, unde auzi porunca: "Scrive tot ce știi de când te-a ouat mă-ta!" (p. 16).

Norocul lui Aristide Ionescu era că Securitatea nu fusese bine informată asupra identității lui. Ofițerii socoteau că numele său de alint, Bebe, indică pe un altul, deci îl terorizau să mărturisească ce știa despre rolul jucat de 'Bebe' cu prilejul alegerilor, 'aceia' fiind acuzat public și într-o notă din ziarul local *Orizontul*: "Votarea în jud. Vâlcea a decurs normal în afară de comuna Cristănești, unde Bebe Ionescu și soția acestuia, Lucia, au atacat armata cu lemne și pietre. În urma acestui atac, armata a deschis foc" (p. 16).

Eliberat, apucă să sărbătorească Anul Nou cu ai săi.

În primele luni din 1949, ofițeri din diverse zone prielnice, organizează rezistența armată în munți. Pe plan local, Maiorul Crețu, slătinean, și locotenentul Simescu (Piatra-Olt-gară) înarmară grupul din munții Arnota, pe când locotenentul Toma Arnăuțoiu organiza retragerea în munții Muscelului, colonelul Atanasescu pe aceea din Pădurea Sarului, iar colonelul

Arsenescu la Șulci. Autorul nefiind unul dintre combatanți, ci doar un binevoitor care le-a dat ajutoare, face confuzii, căci nu cunoștea bine lucrurile. Astfel, locotenentul Arnăuțoiu este uns căpitan de aviație, ceea ce nu corespunde adevărului, iar la p. 25, grupul de la Pădurea Sarului, condus de colonelul Atanasescu (p. 21), apare condus de colonelul Enăchescu.

Aristide Ionescu a fost din nou arestat în același an, dimpreună cu combatanții din Arnota.

Voi reține din cele ce urmează menționarea unei confruntări dintre Corneliu Coposu și un caraliu, la penitenciarul Craiova, pentru o anumită informație privitoare la condițiile în care a studiat cel dintâi:

Cornel Coposu (dr. în drept) era cu hârdăul să-l spele la robinet. Primul gardian îl zorește: "hai mai repede, bă, că nu ești aici la pension" și-l lovește. Coposu îi răspunde: "Uită că sunt deținut politic și nu criminal?" - "Dar când erai tu ministru de interne - răspunde gardianul - știi cum i-ai chinuit pe ai noștri iar pe noi ne-ai ținut în întuneric?" Coposu îl privește de sus (era foarte înalt) și-i spune: "Ești prea mic să știi aceste lucruri. Fiind în ministerul de interne, am mers în inspecție la închisoarea Doftana unde am găsit deținuți politici comuniști, care aveau alimente și conserve primite de la "Ajutorul Roșu", sute de broșuri și fiecare avea masă și hârtie de scris. Eu, în afară de o gamelă, o lingură, un pat și un hârdău, ce am în celulă? Cât despre întunericul în care spui că ați fost ținuți, află că și eu sunt din Ardeal, am dat meditații să pot termina liceul și două facultăți. Pe dumneata cine te-a oprit?"

Răspunsul deținutului Coposu l-a infuriat rău pe gardian care l-a lovit din nou cu bastonul, împingându-l spre celular (p. 29-30).

Ce se pregătea cu adevărat deținuților politici opozanți ai acelor comuniști de odinioară ajunși acum la putere, avea să afle Aristide Ionescu foarte curând.

La Jilava am întâlnit un grup de 100 de deținuți politici, studenți aduși de la închisoarea de la Pitești fiind în drum spre Tg. Ocna unde era închisoare pentru tineri suferinzi (de fapt, pentru tuberculoși; n. n.). Erau într-o stare de anemie de nedescris. Mulți cu febră și tuse specifică T.B.C.-ului. Toți erau

tăcuți ca niște mumii. Nu puteai lega două vorbe cu ei pe nici-un subiect. Dacă vorbeai de mâncare că-i proastă, zâmbeau și nu-ți răspundeau. M-am interesat de ce nu-i internau în spital pe cei care aveau febră, dar ei zâmbeau și nu răspundeau. Întrebați de speranțe și gânduri de viitor, ei zâmbeau și nu răspundeau. Am făcut multe încercări să leg o conversație cu zeci de tineri ca mine, dar ei zâmbeau păstrând în continuare aceeași tăcere cumplită. Ceea ce te uimea e că nu vorbeau nici între ei. (...) Mi-am pus în acest timp zeci de întrebări referitoare la deținuții politici studenți, veniți de la închisoarea din Pitești. De ce nu voiau să vorbească, doar eram între deținuți politici? Dar ei se comportau de parcă ar fi avut fiecare câte un gardian în spatele lui! Să fie muți? Să fie toți afectați pe fond nervos? După circa doi ani, când am trecut prin reeducarea prin tortură am înțeles tăcerea lor (p. 31). Repetarea stilistică a acelei antonimii de comportament (zâmbeau și tăceau, cu încărcătură sumbră) crează un fond misterios tabloului și se află în contrast (bine chibzuit) cu nerăbdarea investigatoare a celui alt tânăr, de o vârstă cu piteștenii, însetat de convorbiri cu cei de o seamă cu el, de schimburi de opinii cu membrii generației sale, care aveau mai multă experiență a vieții de pușcărie decât el și-i puteau revela tainele supraviețuirii și ale învingerii de sine, ca unii care trecuseră prin atare școlire damnată. Dar ei zâmbeau și tăceau. Eventual tușeau.

În ianuarie 1950, Aristide Ionescu ajunse la Gherla.

Voi întrerupe firul istorisirii, pentru a mă opri la unele cugetări legate de cultura orală specifică existenței comune în penitenciarele pentru politici. Ele trebuie să rețină atenția folcloriștilor și etnologilor, singurii specializați în problematica acestei culturi orale care, în condițiile speciale ale detenției, posedă cu totul alte caracteristici decât creația folclorică și corespunzătoarea cultură populară.

Fenomenul care a făcut cele mai multe victime în rândul deținuților politici a fost acela dat de chinurile înfometării, urmat de scăderea moralului - sfârșitul speranțelor - după care venea prăbușirea totală, starea în care deținutul politic își aștepta liniștit moartea considerând-o unica salvare.

De aceea, ca să nu ajungem la o asemenea stare de spirit,

din dorința de a apuca și noi ziua eliberării, încercam să povestim diferite întâmplări, mai mult sau mai puțin hazlii, care aveau darul de a risipi tristețea. Mai mult chiar. În timpul unei asemenea povestiri, atât povestitorul cât și ascultătorii aveau senzația că se află afară, în libertate, acolo lângă personajele din povestire și în aceste momente ne simțeam descătușați. Cu cât povestea era mai autentică cu atât implicarea noastră în viața eroilor era mai intensă (p. 35).

Îmi amintesc o însemnare de jurnal a lui Mircea Eliade, o remarcă esențială pentru definirea literaturii și a artelor în general: psihicul uman are nevoie de narațiune ca trupul de apă sau hrană (condensând și plasticizând gândirea lui: adică nevoia respectivă aparține structurii înseși a psihicului). Nu este locul potrivit aci pentru argumentarea acestei păreri, nici pentru ilustrarea valorii ei antropologice, însă doresc să reținem faptul că deținuții politici, al căror purtător de cuvânt acum este memorialistul discutat, nu numai că au decriptat această lege a psihicului, insuficient argumentată ca atare de istoricul religiiilor - și ce păcat că așa s-a întâmplat! -, ci au și folosit-o cu caracter preventiv curativ. Va să zică, din cele expuse de Aristide Ionescu, narațiunile ascultate aveau rolul de proiectare a povestitorului și a ascultătorilor în afara granițelor lor psihice și afective impuse de condiționarea temniței, ceea ce, adăugăm, le aducea deținuților o îmbospătare a forțelor, pe lângă o odihnă a tensiunii interioare. Este vorba de îmbogățirea lăuntrică pe care ți-o aduce contactul cu existențe necunoscute până aici, cu semenii pe care povestirea îi esențializează, dacă este făcută cu talent, adică atunci când are caracter literar. Căci, orice ar crede specialiștii, literatura este mai mult decât literatură; ea este mijloc de transcendere a ființei umane.

Autorul merge mai departe cu considerațiile asupra puterii de a modifica, prin imaginar, stările, putere înmagazinată și în astfel de povestiri spuse în pușcărie: *Acasă, la gura sobei, întâmplările în care personajele umblau prin frig te făceau să simți parcă o răcoare, în schimb în închisoare aveau darul de a ne întări la frig. Un fenomen greu de explicat. Acultând povestirea în care eroii întâmpinau cu stoicism frigul și zăpada, în subconștient avea loc o comparație între frigul imaginat și cel*

din celulă care, parcă, nu-ți mai pătrundea atât de adânc în mădulare (p. 36). Constatarea nu mi se pare deloc lipsită de însemnătate: într-adevăr, trăirile din închipuire sunt mult mai intense decât cele autentice, ca și trăirile onirice. Mai mult, unul dintre rosturile depănării rituale orale a miturilor în auzul credincioșilor este cel menționat mai sus: să ajute la trecerea prin greutățile inerente oricărei vieți.

Deoarece demascările se apropiau cu pași urieșești și de Aristide Ionescu, e potrivit să cântărim cine era el și cum fusese el pregătit pentru viață de către părinți.

Tata își păstrase cravașa care a avut un loc de seamă în educarea noastră. Pentru a ne imprima de mici disciplina, evitând astfel hărmălaia, stabilise unele reguli din care redau:

- celui mai mare să-i spui "nene" și "dumneata";
- nu aveai voie să lovești pe altul. Trebuia să raportezi tatei;
- să execuți ce-ți spune cel mai mare decât tine;
- în timpul mesei nu se vorbește;
- la masă să nu lași nimic în farfurie din porția ce ți se servește (inițial erai întrebat cât dorești, nu ce dorești, căci mâncarea era aceeași pentru toți. (...); între mese nu aveai voie să ceri ceva de mâncare.

Seara la culcare, hainele erau așezate de fiecare pe un scaun, într-o anumită ordine. Se întindea cureaua de la pantaloni peste care se așezau hainele ce erau dezbrăcate. Totul se strângea cu cureaua și efectele astfel pregătite puteau fi controlate.

Dimineața, dacă întreba cineva: unde-mi este un ciorap (sau alt obiect), primea la palmă o cravașă - dacă era auzit de tata. Fetele care dormeau separat erau exceptate de la aceste reguli (p. 40-41).

Sosirea a 150 de studenți în Gherla aduse schimbări importante în organizarea penitenciarului: ei înlocuieră plintoanele. Condamnații fură pritociți, mutați în camere unde erau amestecați cu studenții. Se introduceau de la sine în fiecare grup existent. Chiar de la început studenții s-au arătat foarte curioși. Doreau să știe ce vești aveam de afară și prin cine le primeam, din ce grupare am făcut parte și pentru ce am fost condamnați, cine dintre ai noștri a scăpat nearestat etc. În

aceeași ordine de idei ne întrebau dacă avem cunoștințe de arme care ar putea fi folosite la momentul potrivit, la cine sunt ascunse, cine mai știe de ele. De asemeni îi interesa problema aurului. Dacă are cineva ascuns aur cu care s-ar putea cumpara arme la ora H și vorbeau în așa fel încât te lăsau să înțelegi că momentul este foarte aproape și ei sunt bine organizați pentru asta. Ne mai lăsau să înțelegem că se pregătește o evadare în masă și doreau să știe pe cine se putea conta, atât dintre deținuți cât și dintre gardieni, apoi ne mai întrebau cum credem noi c-ar trebui pedepsiți, la momentul potrivit, trădătorii deținuți, plantoanele și gardienii. Unii răspundeau plini de încredere, se ivise astfel o speranță. Dar ne uimea faptul că peste trei săptămâni se produceau din nou schimbări în celule. Noile plantoane, studenții, veneau cu liste nominale. Erai strigat și treceai în camera fixată. Aici, alte figuri noi și câte 4-5 studenți, alții decât cei pe care-i văzuseci. Acești noi studenți discutau cu fiecare în parte aceleași probleme. După două săptămâni altă schimbare, în altă cameră, alți studenți cu aceleași întrebări. Asta a durat până la sfârșitul lui martie, când 250 de deținuți, între care eram și eu, au fost cazați în camerele 55, 56 și 57. Ni s-au luat priciurile și am pus rogojina direct pe ciment. Ne înveleam fiecare cu pătura lui. Aceste camere n-au mai fost scoase o jumătate de oră la plimbare, deci eram izolați (p. 43).

Imixtiunea în gândirea intimă a celorlalți, săvârșită de studenți, crește, tot crește fioros. Șoaptele, însoțite de promisiuni făcute cu jumătate de gură, sunt ispititoare; grăiesc despre o mândrie curată a tinereții ce nu se lasă învinsă de disperare, despre structura sufletească de oțel a celor arestați anterior. Trece prin dreptul nărilor avide secretul unei organizații interne, în penitenciar, ce nu va fi zdrobită dacă i te alături și tu: totul este să-i produci informațiile cele mai exacte asupra tuturor celor gata de luptă și sacrificiu și a simpatizanților în halne militare comuniste ai opoziționiștilor. Ora H! Mult așteptată, mult râvnită oră H! Despre ea este vorba: evadarea întregii închisori, ajungerea la arme, cumpărarea altora... Ora răzbunării! Ora când și vânzătorii de dincoace de gratii vor fi pedepsiți...

Și, într-o planificare perfectă, oamenii sunt vărsați dintr-o

cameră într-alta și din nou înghesuiți cu întrebările și cu provocările - să nu scape vigilenței reeducaților nici un gând primejdios ce ar străbate capetele 'bandiților', fiindcă nu mai este mult și aceștia vor fi acuzați în public și determinați, prin propriile lor declarații, să-și acuze prietenii, rudele și, mai ales să se inculpe pe ei înșiși. În nici o altă carte despre reeducări, descrierea acestei perioade de tatonare și de tragere de limbă nu este, pe cât de mică, pe atât de zguduitoare și de completă ca cea de aici. Oare celelalte victime memorialiste n-au fost suficient de conștiente de cele prin care treceau sau au preferat să nu-și spovedească naivitatea, ori faptul că ele însele, mai târziu, după reeducare, fiind obligate să facă aceleași servicii lui Țurcanu ca acela care acum adunau note mentale despre activitatea și gândurile noilor veniți, s-au sfiit să declare abjectul unor atari purtări (oricât de scuzabilă ar putea deveni prin scrutarea chinurilor suferite până a ajunge aici)? Sau, mult mai simplu, torturile ulterioare au șters acuitatea imaginii acelor clipe anterioare. Oricum, Aristide Ionescu pare mult mai sensibil ca alții la purtările de tip Iuda.

Pe data de 11 aprilie 1951 aproximativ 80 deținuți din cele trei camere menționate au fost scoși în curtea Gherlei, în temeiul unei liste, deci aleși cu grijă. Erau așteptați. *Mi-am dat seama că directorul era în stare de ebrietate, în formă dărză* (Autorul ezită dacă era vorba despre Gheorghiu sau Goiciu; n. n.). *Ne-a spus că fiind Sfintele Paște vrea să le sărbătorim împreună. Ne-a așezat pe toți lângă o latură a clădirii, care era în formă de U, și ne-a poruncit să mergem ca broasca până la cealaltă latură cam 70 m. A promis că cine va ajunge în primii zece va fi trimis la cameră, iar cei rămași în urmă vor fi loviți (și ne-a arătat o bătă în formă de par) cu care se pun porumbii în Oltenia. Aveam 30 ani neimpliniți și ca fost jucător de fotbal aș fi ajuns ușor între primii zece, dar nu l-am crezut și am ajuns intenționat cam al 15-lea. În așteptarea sosirii celorlalți am asistat la un spectacol înfiorător: Ultimul era marele specialist în agricultură - Pană - fost ministru al agriculturii, în vârstă de 68-70 de ani, pe care directorul îl lovea sălbatic în cap, pe unde nimerea. Până și alți 15 deținuți care rămăseseră în urmă au fost bătuți crunt până n-au mai mișcat. Știu că nu mult după*

acea întâmplare. Pană a decedat. Un intelectual de seamă al țării, un om de caracter și de bună condiție, o minte luminată, un specialist în domeniu, să moară în urma unei bătaii cumplite aplicată de o gorilă brutală, incultă și inumană!

Noi, cei care reușisem să ajungem la punctul final am fost puși să repetăm cursa la zidul opus și, într-adevar, primii zece care au ajuns au fost trimiși înăuntru, dar nu în cameră, ci am fost opriți la parterul închisorii, unde era ciment pe jos. Am fost obligați să ne dezbrăcăm până la brâu și să ne culcăm cu fața în jos pe ciment, cu brațele întinse lateral, în formă de cruce. S-a turnat peste fiecare apă rece și un gardian controla în permanență dacă aveam pieptul lipit de ciment. Dacă i se părea ceva te apăsa cu cizma. Mulți s-au îmbolnăvit. În camera 57 unde eram eu, au fost opt inși cu pneumonie. În camerele 55, 56 și 57 nu era nici un deținut student și nu pricepeam de ce, când ei purtaseră discuțiile cele mai tari la adresa regimului și noi îl cunoșteam ca cei mai dârzi în principii. (...)

Într-o zi, când ușa camerei era deschisă (căci ni se servea masa cu polonicul în gamelă), am auzit un strigăt înflorător: "Aici suntem bătuți!" și un deținut de la camera 101 a sărit peste balustradă și a căzut pe ciment făcându-se praf (p. 44).

Cei care asistaseră la scenă, măcar prin participare auditivă, rămaseră cu întrebările fără răspuns, cu privire la acea nenorocire. Abia toamna fură mutați aiurea.

Fragmentul este prețios, căci sunt absente din memorialistica reeducărilor scene de tortură aplicată direct de conducerea penitenciarelor, exceptând scurta scriere a lui Eugen Măgirescu; nici această implicare a conducerii n-ar fi avut loc dacă nu se îmbăta comandantul până la uitarea consemnelor primite de a rămâne în afara conului de lumină ce-i aducea în prim plan pe reeducatori. Din întâmplarea aceasta, se deduce cu claritate că scopul final al reeducărilor era distrugerea definitivă a tineretului, dar nu prin bătaie, ci prin 'moarte naturală' - boala -, deși provocată. Dealtfel, un regim similar aplica în 1957-1958 gardianul Todea în aceeași închisoare: când intra în tură, ne porunca să vărsăm hărdăul cu apă de băut pe ciment și ne ordona să ne culcăm pe burtă ori spate în băltoaca răspândită în toată camera, ori ne așeza turcește în apă, cu

măinile pe creștet, ținându-ne astfel opt ore.

Autorul ajunsese la camera 108, unde avu norocul să-l cunoască pe asistentul lui Nae Ionescu: Axinte Sever Popovici. Sunt curioase ideile ce l-au impresionat din spusele acestuia: *Nu admitea că (femeile; n. n.) pot fi egale bărbaților. Spunea că legile societății au fost făcute de bărbați, fără ca femeile să fi fost consultate, ci doar li s-a impus respectarea lor și neputând să le respecte - datorită firii lor biologice diferită de a bărbaților - sunt obligate la minciună și perversitate* (p. 45). Locotenentul politic Avădanei l-a scos pe colegul Sălăjan la o convorbire despre un consătean care avea o armă. La refuzul aceluia de a declara ceva, i s-a întors: *"Nu vrei să spui? Eu am vrut să te scutesc să ajungi pe mâna ălor unde ai să spui tot"...* (idem).

După sinuciderea menționată, era al doilea avertisment priitor la faptul că se petreceau lucruri de neînțeles la Gherla. Dar nici aceste atenționări nu puteau fi descifrate. Trecură două săptămâni până la mutarea lui Sălăjan în altă parte. Urmă Aristide Ionescu, care fu condus la camera 105, unde-i regăsi pe cel de mai sus și pe studentul Ungureanu, cel ce fusese de curând planton și pe care-l rugase să-l avertizeze pe fratele său să nu-și dea drumul la gură, deoarece mișunau turnători pretutindeni. *Seara, după stingere, am văzut că Sălăjan s-a dezbrăcat până la brâu și un student de la medicină, cu un blachiu ascuțit îi deschidea niște umflături de pe spate din care scotea puroi. Ca dezinfectant folosea o soluție de hipermanganat. După care l-a pansat cu feșe rupte din cămașă. Am întrebat, mirat, de ce nu era dus la punctul sanitar al închisorii. Infirmerie și spital nu erau decât la Văcărești. Studentul mi-a răspuns că nici acolo nu i se făcea mai mult* (idem). Cel care nu cunoaște multe din relele lumii, nici când îi apropii lumânarea de ochi tot nu se sperie. La fel și Aristide Ionescu: vedea acea situație deloc în regulă a lui Sălăjan și, totuși, nu pricepea că se petreceau lucruri stranii în noua cameră.

Noroc că-l avea pe plantonul Ungureanu cu care să se împrietească și să-și împartă gândurile! *Timp de două săptămâni am discutat (...) de toate: politică, planuri de viitor și în plus mi i-a spus și pe cei doi turnători din cameră de care să mă feresc. Mi-a pus și el obișnuitele întrebări pe care le puneau studenții:*

"DACĂ VINE ORA H PE CINE PUTEM CONTA? (Această întrebare obsesivă devine inspiratul titlu al memoriilor; n. n.) Ce arme avem ascunse și de la cine mai putem procura? Cine a mai făcut parte din organizația cu care am fost judecat și n-a apărut la proces? Ce bani pot procura sau ce obiecte de valoare posed cu care să putem cumpăra arme când va fi momentul? Ce să facem pentru cei care au murit în închisoare? Ce să facem cu deținuții "turnători", la ora H? Să-i spânzurăm sau să-i tăiem bucată cu bucată?" (idem). De unde să-i treacă prin minte că prea semănau iscodirile între ele și că, dacă apăreau atât de insistent, trebuie să fi existat o explicație, că doar nu învățaseră toți studenții același chestionar de dragul frumuseții lui!

În ceea ce privește banii sau obiectele de valoare, Securitatea, ascunsă în spatele reeducatorilor, era cel mai interesată de aur; pe bună dreptate cititorul se va întreba de ce. Răspunsul îl deduce din următorul incident: *În camera 99 unde mă aflam supus supliciului de a sta în șezut cu mâinile la vârful picioarelor, cu altul în cărcă, a fost adus și fratele meu Ilie și așezat direct în poziția de supliciu. Când a fost adus în cameră, am văzut cum s-a schimbat la față și și-a mușcat buza de jos. Când ne-am întâlnit, liberi, mi-a spus că trecuse prin "demascare" la închisoarea Pitești și de aceea fusese dureros impresionat când a fost adus la Gherla în camera 99. Fire încredincioasă, a fost o pradă ușoară în mâna călăilor în perioada de "informare". La sondajele lor a declarat că nu are arme, dar la ora "H" (oră de care-l asigurau studenții turnători) va folosi 2.000 buc. cocoșei (monezi de aur) cu care va putea cumpăra multe arme. Când a fost torturat a spus locul exact unde îi avea îngropați. A fost pus să scrie soției (care nu știa nimic) locul, via, numărul rândului și numărul viței-de-vie (punându-l să facă, și o schiță). Pe baza descrierii făcute au intrat ușor în posesia "tezaurului", l-au ridicat fără a se fi întocmit vreun act.*

Acum se înțeleg scopul și foloasele particulare ale salariaților M.A.I., când îi puneau pe alde Țurcanu și compania să schingiuiască oamenii până trădau ce valori aveau ascuns și unde, pentru a și le însuși, fără recipisă.

Acest frate al meu, altfel un om foarte bun, renumit tehni-

cian în vinuri și tot atât de renumit comerciant în zona viticolă Drăgășani, s-a găsit dezarmat în fața perversității falșilor luptători anticomuniști. Stând pe rogojină în poziția chinuitoare, bine aleasă de torționari, ne aruncam pe furis priviri compătimitoare (p. 53).

Mi-au fost puse zeci de întrebări, dar nu una după alta, ci pe parcursul conversației. Rețin câteva răspunsuri pe care i le-am dat: "Din organizația din care am făcut parte n-am cunoscut decât pe Marinovici, ceilalți mi-au fost necunoscuți. Bani, aur, valută nu am, dar am o armă și apoi la ora H putem dezarma inamicii și facem astfel rost de arme. Pentru cei care au murit în închisori să dăm pensii familiilor și să ridicăm monumente în fiecăre localitate unde au fost martiri, iar pe acele monumente să fie scrise numele lor. Cu deținuții trădători să nu facem crime sau atrocități. Au fost omorâți prea mulți oameni nejudecați ca să facem aceeași greșeală. Ar putea avea loc răzbunări personale. Eu propun să fie închiși și judecați de cei în drept, după faptele comise (p. 45-46).

Până și cei complet neavizați dintre cititori au sesizat greșelile debitate, ce-l vor costa curând bătăi după bătăi.

Într-o zi au fost aduși în cameră alți patru studenți: Țurcanu, frații Levinski și Ion Popescu, fiul unui colonel din București. Chiar din prima seară, Țurcanu a făcut liniște și a început să ne vorbească: Ce gânduri avem? Vrem să murim în închisoare când acasă ne așteaptă, pe unii copiii, pe alții nevestele, părinții, frații și surorile? De ce să continuăm să urâm actualul regim din țară? Putem să recunoaștem că am greșit, să spunem toți cu ce am greșit și tot ce n-am spus la proces, astfel să fim iertați și puși în libertate.

O jumătate de oră ne-a vorbit pe această temă. Se vedea că derulează o lecție dinainte învățată și a închelat cam așa: "Cine vrea să-și facă DEMASCAREA (auzeam pentru prima oară acest cuvânt) să spună tot ce știe, tot ce n-a spus la proces și să-l denunțe pe toți cei care au știut de activitatea lui, dar să fie absolut sincer, căci pe noi nu ne poate păcăli ca pe cei de la securitate. Aici se spune absolut totul".

Au ridicat mâna cei doi deținuți pe care eu îl bănuلام ca turnători. Li s-a dat cuvântul, iar cei doi însoțitori ai lui

Țurcanu care aveau hârtie și crelon, notau tot. Cel doi deținuți au spus că de activitatea lor au știut: părinții, frații, surorile. Unul din cei ce-și făceau demascarea a spus că are și o armă și a spus unde o are ascunsă. Eram îngrozit de ceea ce auzeam. Toți cei pe care-i spuneau puteau fi judecați și condamnați pentru "nedenunțare". Ungureanu, care era lângă mine a exclamat: "Canaliile, își denunță familiile!"... A urmat altul și altul, încât la două noaptea, din cei 34 de deținuți, zece își făcuseră "demascarea". Țurcanu a dictat stingerea, dar pentru mine au început chinurile. Nu poate fi explicat abisul în care simțeam că mă afund. Tot restul nopții un foc m-a mistuit. N-am dormit nici-o clipă. Simțeam o apăsare aprigă pe piept, în inimă un gol imens. Nu puteam înțelege cum acești zece tineri studenți puteau să-și denunțe cu atâta sânge rece familiile. Era atât de îngrozitor acest lucru, încât mintea mea era depășită. A doua seară s-a continuat demascarea. Alte mâini ridicate, alte drame, se spuneau numele rudelor, prietenilor, logodnicelor, iar cei doi secretari ai lui Țurcanu notau mereu. Cu fiecare mână care se ridica să-și facă DEMASCAREA simțeam cum cobor tot mai mult într-un haos sufletesc. La orele două noaptea mai rămăseseră șase deținuți care nu vorbiseră. Au început pentru mine ceasuri de tortură cumplită (p. 46-47).

Modul de prezentare înșeală. S-ar crede că studenții, sub imperiul unei inspirații satanice ascultau hipnotizați de Țurcanu și, deîndată ce acesta le-o cerea, treceau la a-și face demascarea, fără nici un fel de presiune, alta decât psihologică. Se va vedea mai departe cum de s-a ajuns la demascările ce l-au îngrozit pe memorialist.

În tot acest timp eram lângă Ungureanu care-mi era un fel de sprijin moral. Unul câte unul și în a treia seară, cei șase care mai rămăseseră, ridicau mâna să dezvăluie și ei tainele în care erau implicate sufletele cele mai apropiate lor. Pe la una noaptea rămăsesem doar eu și Ungureanu care nu cerusem să vorbim. Eram convins că Ungureanu nu va fi ca ceilalți, dar după o scurtă pauză, numai ce-l văd că ridică mâna cerând să-și facă demascarea și spre stupefacția mea o face începând să mă acuza pe mine că sunt un "bandit" care l-a influențat tot timpul să nu se demaște. El nu vrea să rămână singur în

închisorare, de aceea va spune tot ce nu spusese la securitate. Nu pot să descriu ce am simțit în clipa aceea. Un fel de prăbușire sufletească. Am văzut mai întâi negru înaintea ochilor și, deși auzeam tot, nu mai eram în stare să înțeleg. Un fel de haos în care vorbele se ciocneau în toate părțile; un amalgam din care singurul lucru pe care-l mai percepeam era un glas amenințător de fiară: "Până mâine seară ai timp să te gândești, Ionescule!" (p. 47).

Toate victimele, pe rând, râvnesc la moarte, în atari situații. Se dădu stingerea. Aristide Ionescu s-ar fi sinucis; dar două plantoane l-ar fi împiedicat s-o facă, de la prima mișcare suspectă. Copilărește, își ținu răsufierea, să caute înăbușirea pe calea aceasta. De bună seamă, nu izbuti. Nu-i rămase decât să-și inspecteze memoria, să afle ce vorbise de când era arestat și s-ar fi întors împotriva sa acum - și mai ales a celor dragi. Cu osebire căuta să-și rememoreze câte i le spusese lui Ungureanu, vădit spion al său. *Un singur lucru însă nu-l spuseseșem niciodată nici la securitate și nimănui și anume despre oamenii din grup și despre faptul că cineva din familie ar fi știut ceva despre activitatea mea. (...) Făcusem chiar imprudența să-i mărturisesc lui Ungureanu că am o armă. Trebuia să nu spun locul exact unde era ascunsă ca să nu fie găsită. Oricum știam că nu puneam în pericol libertatea nimănui (idem). Bietele 'socoteli de acasă'... se vor potrivi oare cu cele din târg?*

Am așteptat cu sufletul împietrit, dar puțin mai stăpân pe mine, seara următoare. Când Țurcanu m-a întrebat ce am hotărât, i-am spus că-mi voi face și eu "demascarea". Am început prin a vorbi de armă și am văzut că Țurcanu a verificat imediat notițele ce le avea. Am adăugat că la securitate l-am apărât pe fratele meu Ilie pentru că eu n-am știut nimic de el și nu știu de ce a fost adus și el aici la Gherla. A fost apreciată ca sinceră "demascarea" mea, la care Țurcanu a adăugat: "Cu tine Ionescule, am procedat foarte blând pentru că și tu când ai discutat cu Ungureanu n-ai aprobat ca turnătorii să fie omorâți la ora "H". Cu alții vom proceda altfel. De exemplu colonelul Rățoi din București a zis că o să ne pună să ne mâncăm rahatul, așa că vom face noi cu el acest lucru. Sălăjan care este aici a zis că

o să ne bată ca pe coasă și l-am bătut noi de i-am copt spinarea (idem).

Mai exista un deținut, pe nume Brânzei, care, într-o tentativă eșuată de sinucidere, a înghițit două ace de cusut, făurite din sârmă. Părât lui Țurcanu de plontoane - aceasta le era menirea -, fu dator de atunci înainte să-și folosească gamela de mâncare ca oală de noapte și să-și caute prin ea, după scaun, acele. Om de caracter, refuză să mai mănânce din acel recipient. Fu hrănit forțat. După trei zile apărură și acele cu pricina.

Este interesant de urmărit - ceea ce nu o fac cu lucrările de memorialistică analizate în această istorie - în ce măsură o axiomă din domeniul picturii, mai precis al artei portretistice, se manifestă și în portretistica literară; anume faptul că în fiecare portret realizat de un pictor găsim și elemente de autoportret. Cele scrise mai sus despre Țurcanu - din păcate, nu găsesc în paginile lui Aristide Ionescu nici înfățișarea acestuia, nici impresiile victimei asupra firii sale, decât în cuvintele rostite camerei de subiectul portretului sau memorialistului în particular - m-au făcut să-mi pun această întrebare, deoarece șeful reeducărilor pare să împrumute, în aceste rânduri, ceva din echilibrul afectiv al naratorului, o leacă din bunul său simț, pare să-și piardă furia oarbă și bestială ce transpiră din celelalte apariții ale sale, datorate altor peneluri, ce s-au perindat, și o vor mai face, prin fața ochilor noștri, s-o piardă în favoarea unui oarecare echilibru și al rațiunii. Felul în care l-a răsplătit ...cu mai puțin chin, din pricina atitudinii sale pacifiste, ne-sangvinare, pe povestitor, lasă cititorul a bănuși că încă exista un simțământ al dreptății în pieptul său. Simultan, se cere revizuită această părere, fiindcă îndată după aceasta, animalitatea pedepsei administrate celorlalți citați șterge orice lumină umană de pe figura lui.

Două zile după demascare, Aristide Ionescu fu mutat la camera 104, între 34 de chinuți - opt dintre ei fiind victimele celorlalți: *Mai întâi erau obligați să stea în șezut pe priciuri, cu picioarele întinse în față și brațele întinse la vârfurile picioarelor. Erau ținuți așa zi și noapte, păziți de ceilalți 22 de deținuți, care făceau de planton cu schimbul. Nu aveau voie nici să ațpească. Cum erau prinși că au ațpit, erau loviți bes-*

tial cu palmele și pumnii peste față. Trei dintre cei opt "bandiți" erau ținuți cu fața la perete într-un colț al camerei, cu rucsaci grei în spate și obligați să stea într-un picior. Se făcea pauză numai când se servea masa, când începea alt chin. "Bandiții" aveau voie să mănânce numai când șeful de cameră ordona: "Bandiți, în genunchi, jos lângă priciuri și mâinile la spate!". Li se puneau în față gamelele cu mâncare și li se poruncea să mănânce cu gura direct din gamelă, ca porcii, ținând mâinile mereu la spate. Cei care refuzau să mănânce erau lăsați flămânzi câteva zile, apoi erau hrăniți artificial de echipa de studenți la medicină.

Din cauza chinurilor s-au declanșat două cazuri de nebunie: primul a fost un om ținut cu fața la perete, cu rucsacul în spate. Dintr-o dată a chemat plantonul să-i scoată măseaua; a desenat pe perete locul unde era măseaua stricată, apoi, apucând un clește imaginar a tras din perete măseaua. Gestul a fost urmat de un râs demential, fără stavilă. Celălalt caz a fost al unui muncitor, care după câteva zile de stat cu rucsacul în spinare, într-un picior, s-a așezat jos. Atunci, doi deținuți călăi l-au ținut cu capul în jos și picioarele în sus până a leșinat. L-au întins pe pat și după ce și-a revenit călăii au spus: "acum credem că preferi să stai la perete". În câteva ceasuri omul a innebunit. A fost anunțat Țurcanu, care a ordonat "relaxarea", adică puteai mânca și dormi când voiai nu când ți se ordona (p. 48).

Scurtarea memoriei odată cu trecerea timpului, dar și stresul din acea perioadă, ce împiedica victimele să rețină numele și istoria personală a colegilor de caznă (cu atât mai mult cu cât, dacă nu asistau la autodemascare, nici nu aveau cum să le afle datele biografice, discuția între victime fiind strict interzisă, sub amenințarea bătăii, iar informațiile procurate prin autodemascare sau demascările făcute de prieteni fiind pline de invenții pe placul reeducatorilor), fac să se umple istoria reeducărilor de mari pete albe, cum sunt cele de aici: "un om", un "muncitor", au innebunit. Acești SFINȚI ai românimii - și atâția alții pierduți în filele memorialisticii de detenție, cu fețe și personalități anonime - au foarte puține șanse să fie recuperați ca identitate de pioșenia urmașilor (eventual un alt memorialist își va aduce

aminte cine era unul, însă îl va uita pe alții). Astfel, istoria ce se va scrie - dacă se va scrie vreodată - va fi a unor evenimente greu de legat între ele și cu șirul incomplet, o istorie mai mult știrbă decât revelatoare, nici măcar statistică, necum exactă. Aristide Ionescu încearcă o listă de reeducatori, care nu numai că este incompletă dar transcrie și greșit unele nume: Țurcanu, frații Levinski (este primul care pomenește doi frați cu acest nume), Mărtinuş, Paul Caravia, Pop Cornel, Popescu Ion, Popa Țanu, Daniel Dumitrescu (de fapt: Dan), Morărescu sau (!) Măgirescu, Juberan (: Juberian).

E singurul memorialist care propune o gradare a chinurilor de la o cameră la alta, probabil dedusă din convorbiri purtate cu alte victime, după încheierea reeducărilor, ori din propriile sale preumblări obligate de ici colo:

"- la camera 105 era o tortură psihică și fizică mai puțin accentuată;

- la camera 104 se aplica o tortură fizică accentuată, dar cu pauze de relaxare;

- la camera 103 se aplica o tortură fizică mai puternică și fără pauze;

- la camera 102 era o tortură fizică și de distrugere a personalității omului, astfel că deținuții, mai târziu, simțeau silă față de ei înșiși, rămânând cu sufletele schilodite pentru tot restul vieții. Aici erau obligați să participe alături de șeful de cameră la torturi împotriva foștilor prieteni și colegi;

- în camerele 103, 102 și 101, deținuții așa-zisi reeducați erau puși să tortureze pe cei nereeducați, urmăriți îndeaproape de adjuncții lui Țurcanu cărora îi raportau comportamentul acestor noi călăi. În funcție de rapoartele primite, Țurcanu hotăra dacă mai erau declarați sau nu "bandiți", iar în cazul când erau din nou declarați "bandiți", erau trecuți prin toată gama reeducării - adică întreg lanțul de suferințe.

În camera 101 se aplicau torturile cele mai cumplite, care duceau până la exterminare; tot la camera 101 erau aduși și acei care încercau să pună în gardă - oricât de subtil - pe alți deținuți de ceea ce se petrece în această închisoare atunci când erau prinși și demascați.

În camera 99, unde erau 90-100 deținuți, se aplica tortură

prin chinuri fizice non-stop și de lungă durată (p. 49).

Trebuie să mărturisesc că strădania memorialistului de a face oarece ordine în caznele distribuite cu larghețā la Gherla, până la înnebunire și moarte (nu numește Aurel Obreja camera 99: "camera morții"?), nu mă convinge, cu atât mai mult cu cât, în poșida nuanțelor, mi se pare că etichetările se repetă. Însă îi înțeleg strădania, pentru că este imposibil să viețuiești în haos: mintea noastră încearcă mereu și iarăși să-i găsească o cheie ce să-l raționalizeze, să-l facă accesibil înțelegerii, să-l umanizeze. Deci salut cu respect această tentativă care - poate greșesc eu - va ajuta, coroborată cu alte explicații, să devină mai clar ce se petrecea în această închisoare sordidă.

În existența lui tortuoasă de victimă în curs de "reeducare", Aristide Ionescu coboară la cea mai josnică învățătură ce urma s-o dobândească prin pedagogia specială a Securității aplicată împotriva dușmanilor regimului: prefacerea în provocator și turnător, treaptă fără de care nu aveai scăpare din "școala" lui Turcanu și a ciracilor săi, dacă de a deveni călău mai găseai soluție să te eschivezi.

Mi s-a spus că sunt mutat la camera 105 fiindcă va fi adus acolo profesorul de logică și literatură universală Axinte Sever Popovici, cu care știau că sunt prieten și mi s-a ordonat să fac cu 'el ceea ce făcuse Ungureanu cu mine: să-i înșel buna credință, "să-l trag de limbă". Astfel de atitudine se chema "muncă de informare". Mi s-a atras atenția că dacă nu execut, sau dacă îl pun în gardă voi suferi torturi mult mai mari decât cele prin care trecusem sau văzusem. Timp de 10-15 zile cât dura perioada de informare trebuia să tragi de limbă victima. I-am dezvăluit lui Popovici tot. I-a fost foarte greu să creadă că toți din cameră sunt turnători, mai ales că pe unii îi cunoscuse și își făcuse impresii bune despre ei. Am contat pe inteligența și intuiția acestui om, sperând să pătrundă tot acest mecanism diabolic al demascării. Sever Popovici nu m-a dezamăgit. A început să vorbească în cameră negativ despre mișcarea legionară care a dus în eroare tineretul. În continuare și-a exprimat atașamentul față de noul regim și a dezvoltat cu mult talent noile teme socialiste. Apoi ne-a vorbit despre profesorul de logică Nae Ionescu al cărui asistent a fost și chiar locuise în

casa lui. Ne-a spus că Nae Ionescu era un om foarte dotat, cu o memorie excepțională, dar că a făcut și compromisuri. Astfel:

În timpul războiului 1916-1918 Nae Ionescu, ca să nu fie mobilizat a îmbrățișat catolicismul și a fost luat sub protecția unui cardinal care l-a dus în Franța. După terminarea războiului Nae Ionescu a părăsit catolicismul și Franța și a revenit în țară. A fost căutat mulți ani de acel cardinal, care-i remarcase inteligența ieșită din comun. În 1930 a jucat un rol important în aducerea în țară a regelui Carol al II-lea și un timp a fost unul din apropiații acestuia. În 1938 a căzut în dizgrația regelui și chiar a fost arestat. Astfel, prin discuții, Axinte Popovici poza într-un intelectual cu vederi democratice, afirmând că imediat ce va ieși din închisoare va studia marxismul. Atunci nu știam că Țurcanu avea notat tot ce vorbise Popovici prin celelalte camere și că era în discordanță cu ceea ce spune acum (p. 49-50).

Cel mai odios aspect al totalitarismului este că până și aderarea la el ți se pune sub semnul îndoielii; ea se cuvine să se înscrie în canoanele admise; la timpul potrivit; cu vorbele așteptate și indicate; și ...din partea cui se dorește. Nu se îndeplinește una dintre aceste condiții, toată încălcarea ta de conștiință este nulă și neavenită: te-ai împoșcat singur cu niurdărie și ai devenit și mai penibil decât înainte!

Într-o noapte Țurcanu l-a bătut spunând că nu păcălește pe nimeni dacă acum vorbește într-un fel și înainte vorbise altfel. A recunoscut imediat că eu îl avertizasem cu ceea ce se întâmpla și tot ce a spus a avut drept scop inducerea în eroare. Am fost din nou trecut în rândul "bandiților" și bătut crunt. Întâi s-au așezat pe două rânduri de la geam la ușă, pe toată lungimea camerei (circa 12 m.), iar eu am fost obligat să trec printre aceste rânduri, fiind lovit de fiecare cu pumnii, cu picioarele, unde se nimerea. După nenumărate astfel de curse, nu mă mai puteam ține pe picioare, când am auzit bătăi în ușă. Era gardianul Gabor care a ordonat să se repete bătăia să vadă și el pe vizor - fiindcă îi făcea plăcere. Când nu m-au mai ținut picioarele am fost bătut cu cureaua la tălpi (p. 50).

Puterea sufletească a celor trecuți prin reeducări este de a nu acuza pe nimeni decât - dacă o fac - cu perdea și toate

menajamentele cu putință, ca și când vină nu există, ci doar slăbiciune, iar aceea fără relevanță. A se constata mai sus că tânărul, fără poziție socială cu pondere, departe de a avea importanța celei a asistentului lui Nae Ionescu, tânărul ce nici măcar nu lasă impresia că ar fi trecut prin torturi mari, dimpotrivă arată că a fost cruțat oarecum, datorită bunătății sale (perspectiva personală asupra pedepsirii turnătorilor), l-a avertizat pe mai vârstnicul, pe mai experimentatul, pe cu mult mai cultul său prieten, pe cel din preajma ideologului (mitic) al Mișcării. Iar acesta - zice - "a recunoscut **imediat**". Atâta. Aristide Ionescu se miră doar că n-a avut forța, măcar de ochii săi, de a mai zăbovi nițel până să-l denunțe că i-a făcut un bine.

A doua zi, susținut de un deținut, am fost mutat la camera 101, unde erau torturile cele mai groaznice. Aici am văzut pe colonelul Rățoi din București și alți doi deținuți politici, obligați să-și facă rahatul în gamelă și să mănânce din el cu lingura. Dacă refuzau erau amenințați că li se vor umple gurile și nările cu forța și puteai fi sigur că o făceau. Am văzut de asemeni pe șeful camerei - unul din frații Levinski - torturând ore în șir cu două bețe cât două creioane legate între el cu o sfoară; apuca deget cu deget și strângea până ce pârâlau oasele în timp ce torturatul țipa îngrozitor. Așa au fost torturați cinci deținuți care erau bănuți că ascuseseră ceva la "demascare". Tot aici am văzut un deținut, un moț foarte dârz, pe care-l cunoscusem la camera 57, ținut cu capul în jos până a leșinat, fiindcă refuzase să stea într-un picior cu ranița pe spate. A doua seară, când gardianul a venit să facă numărătoarea, moțul a strigat că suntem torturați. Primul gardian a zâmbit și i-a spus să lase a doua zi la raport. Când a venit a doua zi primul gardian să facă numărătoarea care se făcea zilnic, noi eram aliniați pe două rânduri și pe al doilea era Moțul, cu mâinile și picioarele legate, în gură avea un căluș și era susținut de doi deținuți. Primul gardian a întrebat: "Era cineva pentru raport?" N-a răspuns nimeni, iar primul gardian a întrebat iar: "Dar cu ăla legat la gură ce este?". I s-a răspuns că-l doare măseaua, la care gardianul a remarcat ironic: "Aha, de-asta și-a pus prosopul la gură, să-i țină de cald"...

Cât am stat în camera 101, zilnic la numărătoare, moțul era legat și cu căluș la gură, iar primul gardian nu mai întreba nimic. Era foarte clar că nu aveai cui să te plângi (p. 50-51).

O umflătură a obrazului stâng, ce se întindea și peste nara respectivă, diagnosticată drept erizipel de colegii mediciști mijloci pentru Aristide Ionescu și fu izolat la camera 98. Vreo cincisprezece zile le trecu în febră și frisoane, după care copura se sparse și bolnavul se vindecă și fu condus la camera 104, unde primi porunca să păzească un coleg să nu adoarmă în cursul nopții. Prefăcându-se că nu-l văzu când ațipi, *plan-tonul m-a lovit cu atâta forță peste față, de am văzut stele verzi (p. 51)*. I se raportă lui Țurcanu abaterea sa disciplinară și fu mutat la camera 99. *Era o cameră foarte mare unde se aflau cam 100 de "bandiți" care stăteau pe rogojini în șezut și cu mâinile întinse la picioare. (...) Am trecut și eu în rând cu ei. După o jumătate de oră s-a dat ordin ca cel din dreapta să se suie în cârca celor din stânga. Dacă poziția inițială era chinuitoare, acum, pentru cel de jos, durerea în șira spinării era groaznică. Ne străduiam cât puteam să nu ne lăsăm greu peste cel de sub noi, dar tot îl apăsam (p. 51-52)*. Schimbându-i-se camera, este pus să tragă de limbă doi așa-zisi americani, folosindu-se franceza, ceea ce temându-se să facă e iar pedepsit. Alți doi inși i-au fost încredințați, să zmulgă de la ei, prietenește, unde ascuseseră arme. Nici nu i-a întrebat asta, drept care ajunse iarăși la camera 99. Finalmente fu scos în fabrică, dându-i-se același consemn: să raporteze serile ce vorbiseră camarazii de atelier în cursul zilei de muncă. Trei luni mai târziu se desființară camerele de tortură, iar Țurcanu și grupul său de reeducatori fură transferați la Jilava.

Pe 23 iunie 1953 fu eliberat.

Cazul lui Aristide Ionescu este poate cel mai potrivit pentru susținerea unei constatări curioase în privința literaturii memorialistice de detenție. El n-a fost atras de politică. Cea de dreapta nu l-a ispitit; partidele istorice le-a susținut prin votul său, iar necuviințele săvârșite la alegeri l-au indignat în calitate de cetățean frustrat și nedreptățit. Politica de stânga, am văzut, i-a displicut, fiind antinațională; dar nu l-a amărât suficient pentru a-i provoca o reacție violentă; raționalitatea a învins cu ele-

ganță în discuția cu Marina și l-a pus pe acesta în rușinoasă încurcătură.

De la cei angajați într-o luptă politică, uneori chiar sângeroasă, te aștepti ca, la un moment dat, să atingă acel prag al exemplarității ce să le impună - pe drept sau pe nedrept - să-și redacteze memoriile, să lase o pildă de viață urmașilor.

Nu același lucru îl aștepti de la un tânăr destinat unui prosper comerț de vin, lăsat lui moștenire la timpul convenit. Iată, însă, că malaxoarele istoriei i-au zdrobit destinul așezat și cuminte ce și-l pregătea. Un gest de omenie: ajutorarea unor fugari în munți, i-a transformat existența într-un infern. Iar conștiința îl determină, lărgindu-i îndatoririle ce și le sînte față de semeni, să treacă la redactarea unor memorii dezvăluind masacrul la care Securitatea a supus Țara, sub comuniști.

Nu orgoliul insului al cărui țel este să fie numărat printre cei mai buni, nu credința că modul de viață politică ales de el se potrivește tuturor, nu urletul disperării că și-a ratat viitorul, l-au atras spre acest domeniu al literaturii române, ci istoria și răspunderea ca om l-au împins către el și l-au preschimbat în scriitor. Datele naturale și ale unei educații culturale (n-am aflat care) ce i-a echilibrat discursul de tip clasic și i l-a armonizat cu gândirea sa temperată, logică, ferită de salturi sau strădanii încălcite, l-au susținut pe această nouă cale menită să-i împlinească personalitatea ratăcită, prin voia regimului trecut, printre ratările atât de numeroase în rândurile acelora care au avut demnitatea de a nu îmbrățișa trupul lepros al unui stăpân cu mângâiere urzicătoare și sărut veninos.

REFERATUL LUI EUGEN MĂGIRESCU

U

n titlu izbitor și incitant a găsit Remus Radina pentru textul "stabilit" de el (își avertizează el cititorul, pe pagina de gardă), pentru **Amintirile din Închisoarea Pitești** ale lui Eugen Măgirescu: **Moara dracilor**: l-a preluat pe cel al unei poezii compuse de același memorialist, publicată în finalul (prea!) scurtei sale cărți*

Eugen Măgirescu, născut la Scorțeni - Vaslui, a căzut pentru a doua oară în închisoare, la două zile după absolvirea Facultății de Drept din Iași, oraș unde-și câștiga existența ca pedagog la Liceul Internat. A fost arestat în noaptea de 14-15 mai 1948, odată cu imensa majoritate a elevilor și studenților legionari din țară. Dus la Galați, apoi vărsat în penitenciarul Suceava, ca toți moldovenii în situația sa, condamnat la muncă silnică, e condus la Centrul de Reeducare Studentească de la Pitești, unde intră sub pumnii lui Eugen Țurcanu și Viorel Negrilă, după o convorbire cu colonelul Sepeanu, adjunct al ministrului de Interne, al cărei rost a fost să-i verifice tenacitatea cu care rămânea agățat de convingerile pentru care fusese condamnat și să-i hotărască intrarea în "moara dracilor". La zdrobirea sa contribui cu patruzeci-cincizeci de ciomege și gardianul Georgescu.

Această îndreptare către marea sa despărțire de sine însuși, prin mijlocirea terorii, i-a fost prevestită de un vis al colegului Liviu Băruțea (*venise gardianul. (...) m-a luat pe mine și m-a bătut groaznic, să mă omoare*; p. 14). Visele, îmi motivez mereu atenția ce le-o acord, constituiau, în temnițe, materie de comentariu bogat, de crezământ, de 'contact' cu viitorul și destinul.

Distrus fizicește și moralicește (își acuză logodnica, părinții, amicii, colegii, în cadrul demascării la care este supus prin violență), e folosit ca sclav provocator, rob turnător și bătăuș (al

* Alba-Iulia-Paris; Fronde; 1994.

prietenului său Tufeanu), și este ales de Țurcanu în "comitetul" unei camere unde urma să se declanșeze iarăși ladul, pentru alții, de data aceea.

Ceea ce avem în fața ochilor s-ar putea să constituie doar un fragment dintr-un jurnal (menționat undeva în text). Oricum, paginile sunt prea puțin numeroase, ținând seama de grozăvia trăirilor și a salturilor psihologice prin care a trecut autorul, pe parcursul reeducărilor, dar și în luptă cu umbra și coșmarurile lor, ulterioară și ulterioare, dusă până la moarte, cu certitudine. Această constatare nu constituie o infirmare valorică (filele sunt, de altfel, scrise memorabil, în simplitatea lor), gândind cât este de chinuitor pentru memoria afectivă să re trăiești cele mai cumplite orori suferite vreodată, umiliri, în sens propriu, dar și abisale, desființarea statutului tău uman și demn, deformarea, până la întoarcerea ei pe dos, ca în cazul unui ciorap solicitând cârpirea, a personalității, cum și-o închipuiai că s-a format în anii precedenți și cu care te înfățișai lumii și, ceea ce este mai trist, pentru că era o minciună dată pe față tocmai prin încercarea adusă de reeducare, personalității cu care te înfățișai ție însuși.

E angosantă descrierea seacă, de proces verbal, o continuă înșiruire de verbe ale acțiunii și de substantive denumind organele pisate de pumnii și tălpile călăilor, cu bâta și oricum, cu prilejul torturii sale (se pare că a fost unica).

În celulă se aflau Țurcanu cu Viorel Negrilă din Sibiu, fiu de plutonier major, student în anul I la Facultatea de Drept din Cluj, condamnat cam pe degcaba la trei ani de corecțională. La început nu am priceput, credeam că m-au băgat la «tras de limbă». Dar Țurcanu, care mă cunoștea, îmi zise că e curios cum de-am nimerit amândoi în aceeași celulă, că doar n-am fost prieteni. Apoi mă invită să mă dezbrac. Eu tot n-am priceput. Nu m-am dezbrăcat, spunând că mi-e frig. În clipa aceea, bestia, care avea cam 90-100 de kilograme (puse pe el din «grosul» pe care-l mânca din hârdaiele noastre; eu nu știu dacă aveam mai mult de 35 de kilograme, doar greutatea oaselor și a pielii) mi-a tras puternic o palmă, de am căzut sub oblonul ferestruicii, și mi-am spart timpanul; apoi m-au dezbrăcat, mi-au băgat în gură, cu coada lingurii, obielele murdare, umplându-mă de sânge, mi-au legat mâinile la spate și cu

altă funie picioarele.

Ce a urmat nu se poate descrie. Nimeni nu ar putea crede, oricine ar spune că e de domeniul fantasticului: bătaie în cap, pentru îndobitocire; bătaie în față, pentru desfigurare; mii de lovituri în spate, sub coaste, în plex, la tălpi. Zeci de leșinuri și iar de la capăt, ore întregi, iar ochiul de la vizetă veghea, veghea mereu. Mi-au zdrobit coastele, plămânii, ficatul, jucau încălțați pe oasele mele, pe rinichii mei. După prima tură de câteva ore, Țurcanu mi-a zis: «Cât Dumnezeii mă-ti vrei să mai stau eu în pușcărie din cauza ta, mă? Ori îți faci demascarea, ori, dacă nu, te duci îngeraș, după alții de-alde tine».

Atragem atenția: este o primă verbalizare a morții; aceasta va reveni în alte ipostaze, ca mijloc de înfricoșare suplimentară, de stresare maximă a victimei, prin sintetizarea, pe această cale, a propriilor sale bănuiele negre cu privire la soarta ce-i era destinată de cei doi criminali.

Și a început a doua tură. Am leșinat. Ceva mai era viu în mine, căci știu că mi-am zis: «sunt mort și probabil așa e pe lumea cealaltă». Era un fel de euforie.

Constatăm 'tertîpul' la care recurgea cugetul, pentru a înlătura senzația de nemaisuportat că realitatea era astfel, întocmai. Or, realitatea este ceva de care nu putem fugi, ceva ce trebuie suportat cu orice chip, scăpare din ea neavând de găsit decât în moarte. Va să zică, mintea a preferat să ignore adevărul și să socoată că moartea și trecuse. Cu cât mai mult ...realitatea! Iar dacă realitatea nu mai este, restul e floare la ureche; de aici, starea de euforie: 'Am scăpat de supliciile lor, pentru că ele țineau de realitate!...', se presupune.

M-am trezit udat cu apă și legat de țeava caloriferului, care era acolo de formă. «Dumnezeul mă-ti, dar ești ostru!» Țurcanu era impresionat că nu murisem încă. Aveam pe atunci 28 spre 29 de ani. (...) Tălpile mi se umflaseră bute, mâinile la fel, mușchii erau ruși și negri, obrazul și capul total desfigurate. De altfel, aceasta era prima figură a lui Țurcanu: te desfigura complet, rânjind de plăcere, și pe urmă își punca în funcție celelalte metode.

Atrag atenția asupra acestei trăsături a conducătorului re-educărilor de la Pitești: sadismul. În curând, vom avea prilejul

să-i completăm portretul, deși autorul o face cu prea mare economie.

Eram complet negru, nu se mai găsea măcar un locșor pe trupul meu care să nu fie negru. Noaptea, pe la nouă sau zece, gardianul Georgescu a adus pe doctorul închisorii, care avea în mână o siringă cu ceva lichid și niște pastile. Țurcanu s-a uitat foarte urât la gardian și l-a injurat printre dinți, pentru că a adus doctorul. Doctorul era civil și i-a spus încet lui Țurcanu: «Câți vor mai fi de aceștia? Până acum sunt 40 de morți!» La care Țurcanu a răspuns: «Până vor dispărea toți».

Doctorul a plecat așa cum a venit; nu mi-a făcut nici o injecție, căci nu avea unde, întrucât eram tot numai un buboi negru. M-au legat, pentru a dormi ei liniștiți. Eu am leșinat iar, sau am murit... nu știu... (p. 14-16).

Presupun că nu era de fel vorba despre un doctor - cu osebire civil -, ci suntem martorii unui truc al lui Țurcanu; de conivență cu Georgescu, pentru a aduce Moartea din nou în fața celui chinuit, deoarece ziua următoare, după reinnoite cazne, urma să se treacă la declarațiile de anchetă scrise de însuși Măgirescu; or, el trebuia 'bine informat' asupra a ce-l aștepta de nu se supunea ordinelor. Altădată, când fu nevoie de asistență medicală, nici vorbă de medic, felcerul a fost cel chemat. În altă ordine de idei, nu reiese din documentele cunoscute până acum, privind reeducările, ca să se fi numărat patruzeci de morți, cifră rostită în fața spăimântatului, pentru a-l impresiona și mai tare, pentru a-l convinge că Țurcanu nu se împiedica de un stârv suplimentar, acela al pedagogului de la Liceul Internat din Iași. În privința numărului de lovituri primite de Eugen Măgirescu există o mărturie, a lui Aurel Popa, părăsit, după bătaie, în încăperea alăturată. Apucase să numere 980 izbiri cu parul, restul bușiturilor, palmelor, pumnilor, loviturilor cu picioarele neputându-le înregistra.

Autorul se face purtător al unei variante legendare descriind moartea lui Șura Bogdanovici.

Pe urmă ne-au băgat în celulă doi reeducatori de la Roman, Sofronie și Giurconiu, foști în tineretul țărănist, care trecuseră și ei prin reeducare, dar ca voluntari și inițiatori, adepți ai lui Țurcanu. De la aceștia am înțeles că Bogdanovici, care fusese

șeful reeducării la Suceava și care încercase să continue și la Pitești, a fost «demascată» ca «oportunist» de către Țurcanu, în «Camera 4 - Spital»; «demascarea» aceasta a fost definitivă, căci Țurcanu și-a ucis victima în cele mai groaznice chinuri, în fața a 50-60 de coechipieri - «reeducatori» sau deținuți ce-și așteptau rândul la tortură (p. 17). Adevărul asupra morții sale l-a rostit Monseniorul Justin Paven, martor al ei, în amintirile sale analizate mai departe: **DUMNEZEULE, DE CE M-AI PARASIT?**

Observăm că există în citat o referire la politica practică în libertate de cei doi reeducatori proaspăt introduși în celulă. Măgirescu, de câte ori se ivește prilejul să menționeze că unul sau altul dintre călăi era de proveniență național-tărănistă, nu-l pierde, omițând calificativul «legionar» pentru ceilalți și majoritatea reeducatorilor. Să fie vorba despre o veche ranchiună împotriva foștilor aliați politici, dar și adversari (în alte împrejurări) sau jena că reeducările au fost tutelate mai ales de elemente provenind din rândurile tineretului legionar și îndreptate împotriva acestuia?

Lui Alexandru (Șura) Bogdanovici, Eugen Măgirescu i-a rezervat două caracterizări elogioase.

În timpul șederii la Suceava, am cunoscut un student în anul I de la Facultatea de Drept din Iași, pe nume Bogdanovici Alexandru (de fapt, el era student în anul III). Era un om deștept și cult care, îndemnat și sprijinit de un colonel de securitate și de alte oficialități, a inițiat o acțiune de «reeducare» a noastră, a celor închiși pe nedrept. I se garantase, chipurile, că guvernul nu are de gând să nenorocească tineretul intelectual al țării, atât cât a mai rămas după război, că vrea să-i recupereze pe tineri - cu condiția ca aceștia să facă mea culpa, să-și schimbe ideologia, «demascându-și» faptele din trecut și «reeducându-se» (p. 11).

Cele ce ne comunică autorul despre reeducările de la Suceava vor constitui însăși 'pregătirea politică' ce i se rezerva, după torturile suferite și după demascare, când fu ales printre 'oamenii lui Țurcanu'.

Acești candidați la «reeducare» și la «autodemascare» și-au început «lucrul» în camere special amenajate pentru ei, unde se

împărțeau suplimentele de mâncare de către polonicarul-plan-ton Țurcanu. Nenorociții erau incitați să cânte toate cântecele comuniste, să facă pe atei, pe dușmanii «reacțiunii». Direcția închisorii îi susținea și încuraja; cât despre noi, grosul deținuților, noi nu i-am luat în serios (idem).

Există o tentativă de portretizare a lui Eugen Țurcanu, lucrată cu pete groase de vopsea, nesatisfăcătoare nici ea pentru pretențiile pe care le avem de la știința de evocare a cuvântului.

(...) Știam că este un informator, că ne urăște de moarte, că are un caracter bestial, criminal, o conformație lombroziană. Era solid, lat în spate, părros, fruntea îngustă și creată, mâinile foarte lungi și puternice (p. 13).

Imagina sa este completată și cu niște date biografice, împlinite cu unele psihologice.

Așa au fost fabricați, de către vajnicii călăi comuniști, o serie de «criminali» printre care se afla și unul Țurcanu Eugen, din Dorna, student în anul III la Facultatea de Drept din Iași. La numai câteva zile de la arestare, Țurcanu a fost ridicat la demnitatea de planton pe sală și polonicar. Era un om solid, de statură potrivită, foarte rău, mocnea de ură. În ultimul timp, intrase în cârdășie, la facultate, cu o securistă care pretindea că vine din lagărele fasciste; conduceau împreună U.N.S.R. din Facultatea de Drept - o asociație procomunistă de pe vremea aceea.

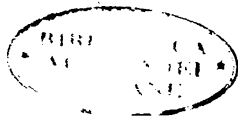
Vina lui Țurcanu era că se căsătorise cu fata unui naționalist și avusese, prin 1945, câțiva prieteni «reacționari» (p. 10).

Despre același mai suntem încunoștințați că, asemeni unui taur înspumat, mutila pe cei care-i cădeau în mâini (p. 21).

Întrebarea firească ce și-o pune cititorul dării de seamă a lui Eugen Măgirescu este: nimic n-a văzut el din cele trăite de frații săi de suferință, atunci când porunca bătăii o dădea el însuși sau când îi dădea numai ascultare?

Nu este lucru obișnuit să ni se confeseze ce anume trecea prin mintea unui reeducator. Totuși, Eugen Măgirescu ne ia părtași la mișcările minții sale.

Gândeam că fiecare om este ca un metal. Acestea se topesc cam de la 140 grade în sus, iar unele se topesc aproape de 2.000 de grade, dar tot se topesc. Așa și oamenii. Unii au cedat

imediat, de groaza pușcăriei; alții la câteva palme, iar unii la mii și zeci de mii de ciomege și alte chinuri, dar tot au cedat.

Urmează o afirmație stupefiantă, de înțeles doar de către un ins puternic dezamăgit de sine însuși, pentru că a cedat.

Chiar și moartea este o dovadă că au cedat, orice ar spune oricine! A depins de constituția flecărula și de locul, ca să zic așa, ce l-a avut pe scara lui Mendeleev.

Apoi, singura mângâiere ce a rămas celui împins să se dezumanizeze și care n-a avut altă cale decât să-și accepte animalizarea și robotizarea:

Esențialul este că, înainte de a fi supuși la aceste torturi și chinuri inimaginabile, noi, cei închiși, am fost poate mai oameni decât cei rămași afară (sic!!!...)

Afirmație anevoie de susținut, în condițiile cedării. Memoria-
listului nu-i rămâne alt argument decât acela al intensității suferinței: bătăile, slăbiciunea fizică, impunerea de a-ți mânca fecalele când, datorită torturii, ți se eliberau sfincterele de la sine, 'botezul' satanic ce avea loc de Bobotează, când deținuții erau obligați să servească, în loc de sfânta aghiazmă, o gamelă de urină, luată din hârdăul în care ne făceam toți nevoile (p. 22, ca și precedentele). Finalmente, argumentul că nimeni nu se putea opune.

Nici o tresărire a cugetului sau inimii n-a rămas, în ani, knită din doborârea semenilor sub ploaia de catran a urii, din "moara dracilor"?

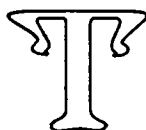
Emoția se răsfrânge și asupra noastră, către finalul lucrării. *Torturile diabolice, martiriul neîntrerupt și suferința fără capăt au demonizat, ucis sau dus la nebunie multe mii și mii de Români, între care s-a țesut o nevăzută pânză de compasiune, de înțelegere reciprocă, pe care timpul o scoate tot mai pregnant la lumină, în ciuda faptului că rândurile supraviețuitorilor Piteștului se răresc pe zi ce trece (p. 24).*

Curios lucru, poema ce și-a împrumutat titlul întregului volumaș, parcă împotriva voinței autorului, care a dorit-o tragică, a ieșit umorescă.

Rețin ultimele patru versuri, pentru reflectarea stării intime a celui care a cedat și a aspirației sale ca, măcar prin moarte, să-și redobândească statutul anterior:

*Hei, rășniță, bătuți-ar la răscruci
Arhanghelul aripile-n butuci!
Mai răsuțește-te o dată-n fus,
Și-ntoarce-mă, să mor cu fața-n sus! (p. 26)*

UMORUL NU POATE FI ZDROBIT - IOAN MUNTEANU -

titlul amintirilor lui Ioan Munteanu explică trei toponimii printr-o luminare paradoxală: **La pas, prin "reeducările" de la Pitești, Gherla și Aiud ***. Doresc să iau această neobișnuită punere în temă și esențializare a conținutului drept o primă intruzie a umorului autorului (dar cât de patetic aici!) - printr-o indicație de itinerar. Iar dacă este să căutăm înapoia umorului drama, ceea ce se numește *În loc de epilog* poleiește, nu doar cu duioșie, ci și cu multa tristețe ce va izvorî, alături de zâmbet, paginile ce urmează. Într-o clipă de intimitate, toamna, lângă un butuc de vie, autorul s-a fotografiat cu de curând aleasa-i soție. Pe spatele pozei a consemnat:

Idilă târzie

Care-ar fi putut să fie

ÎN ANII CARE NU AU FOST.

Doctorul ardelean Ioan Muntean, lovit cum numai cei trecuți prin demascări au putut fi, are o bună dispoziție, când scrie - mai ales în primele zeci de pagini ale amintirilor sale -, ce-i poate fi invidiată de toți foștii deținuți politici. Niciodată n-ul surprinzi, la lectură, posac, vindicativ - cu încruntare -, demonstrativ, moralizator, vehement, ars de durere și cu amintiri negre - deși mai negre decât sunt ale sale și ale tuturor celor prezenți în această carte, mai greu! Firea lui e bine dispusă mereu, iar punerea pe hârtie a celor trăite pare să-l bine dispună și mai mult. De aici, o poftă neoprită de vreo stavilă, o poftă de a istorisi în flux continuu și egal pățaniile sale, cu o limbă simplă, populară, împistrită când și când cu regionalisme cu aer tonic și intim, și cu familiarisme, ce contribuie la apropierea dintre sufletul naratorului și al cititorului, îndepăr-

* București, Editura Majadahonda; 1997.

tată fiind goma adusă de limbajul căutat, rigid, temător de pericolul de a te da în vileag că nu ești profesionist al scrisului, folosit de mulți dintre memorialiștii analizați.

Nu miră selectarea aceasta în ceea ce privește vocabularul, dacă ținem seama de originea sa țărănească. *Ai mei nu au avut niciodată pământ, mărturisește autorul. Eu eram dintr-o comună de "Bufeni", coloniști veniți în părțile muntoase ale Banatului, din Oltenia, pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea, literalmente cu traista-n băț. Au fost mineri și muncitori forestieri "bulvănari" și cărăuși de lemn pe moșia STEEG-ului și apoi a UDR -ului. Bunicul meu n-a murit de pelagră, ci de "șui", cum se spunea la noi la silicoză și la bronșita cronică (nu se vorbea de astea pe atunci). La 63 de ani a murit de bătrânețe după 32 de ani de muncă la mină și nu ne-a lăsat moștenire decât o căsuță cu șindrilă și dorința de a lupta pentru mai bine, pe care a intuit-o "în fundul beznelor adânci". Ei la Uda aveau totuși un petec de pământ (textul dă o replică unui amic; n. n.). Noi, la Ciclova Montana, nici atât. Colonie de mineri, de peste 150 de ani, într-o fundătură de vale, între creste și stânci. Vorba lui Crainic, pe care o voi auzi mai târziu, la Aiud:*

Din dragoste de neam

M-am hotărât să cânt

Moșia-n care n-am

Doi pași pentru mormânt (p. 153-154).

Urmează să verificăm ce fel de vocabular ne întâmpină în memorii.

Poliția nu-i știa locuința, altfel ar fi pus capcană acolo; celebra - de-acum - noapte de 15 Mai; ne-am povestit câte toate de pe la noi; a venit prietenos la mine, am vorbit de parcă ninsese peste toate; colegii nu vorbeau nimic de Traian și de ceilalți doi din cameră, arestați odată cu el, de parcă îl înghițise pământul; altmintreli; eu aveam un costum uzat, negru-gri, dar la grămadă nu se vedea; și vorba aia, cu mortul pe masă, ne-am continuat îngândurați plimbarea; îi luaseră să le arate la fix camera mea; mă gândeam în fel și chip; mă durea, mă ustura, mă ardea și mi se scuturau și creierii din cap; restul meselor, ghiorăituri și nimic; la arest ne tundeau și ne rădeau (...) cu ciomagul; l-au luat la scuturat tot pe bietul Traian; n-avea rost

*să-l mai bată, doar așa ca distracție, căci firul era la mine; să fi auzit răcnete și tupăituri; sașii erau rechiziționați ca vitele, la roboții; se ținea vârtos de carte; lucraseră cu zurgălăi; terciul terniței se numește, ardeleneste: *cîr*, *aș da iar de ponos*; n-am reținut dacă i-a dat bani, dar mai mult țin că nu i-a dat nimic; și așa mai departe.*

Și când rela relatarea altcuiva, caută cuvântul ce să-i exprime atât starea culturală cât și regiunea de proveniență, har ce nu caracterizează decât scriitorul autentic și pretențios cu sine însuși.

"Eu mă ridicasem de-acum flăcău. Fata era cu stare, avea case mari de negustor, dar era urâtă foc. De eram mai mic, ziceam că-i muma pădurii și o luam din loc. Dar m-a dus cu zăhărelul. S-a scuzat că nu are șerbet și ne-a pus pe farfurioară câte o bucațică de zahăr. Eu să nu fi servit, bine era, dar m-a pus păcatul și l-am mâncat. De unde să știu eu că era o făcătură?! Că seara, după ce m-am tras la odaia care mi-o pregătise, gazda rămânând să doarmă cu de-alde soru-mea, să mai sporovăiască, deh, ca fetele, sting eu lumânarea și mă culc. Nici n-apucasem să adorm că se deschide încetîșor ușa, am auzit-o, dar pașii nu, și se strecoară cineva, fără a spune vreo vorbă, sub adialul (așa zic unii moldoveni la cearșaf) meu. Pune mâna pe mine, mă mângâie pe tot trupul și atunci și eu, ca omu', ca flăcăul ce mă găseam, pun și eu mâna. Când am dat de asprul fetei, mi-am pierdut cumpătul. Apoi am luat-o de nevastă, ce era să fac? Soră-mi îi plăcea, că erau prietene, poate că inadins a vrut să mă încurce cu ea. Păi, nu m-a dus cu zăhărelul acela? Eu, de nu-l mâncam, bine era. Că era și mai bătrână și mai urâtă, cum vă spusel" (p. 258-259).

Nu mai poate fi vorba de stângăcii ale expresiei, cum întălmim la alți autori, nici de exprimări greoale impunând 'traducerea' lor în limba maternă, nu mai poate fi vorba nici de stil căutat, patetic și 'convingător'. Narațiunea curge dintr-un izvor lăuntric al veseliei abla temperate, fără capăt, nici fund, ea o apă bună la gust, din care tot ai bea și nu te-ai mai sătura.

Asta și datorită viziunii hătrului de scriitor asupra celor povestite, ca și a unui firesc imbatabil. Ghiduș, Ioan Muntean, nu voințe să stoarcă lacrimi din sufletele cititorilor, ci să-i facă

să înțeleagă absurdul dramei trăite de generația sa (pentru unii tragedie), prin răs. O poziție complet inedită.

Dealtfel, autorul este conștient de această trăsătură a sa și și-o prezintă - nu ca a unui scriitor, ci ca a unui om de societate.

Aveam 51 de kg., după cântarul găsit la spital. Totuși glumeam, cum făcusem și mai înainte. De felul meu am fost mai glumeț, cunoșteam multe anecdote și-mi plăcea să le spun. Simțeam o bucurie când făceam pe alții să râdă, nu știu dacă nu asemănătoare cu cea a actorilor care urmăresc reacția sălii. Pentru mine erau un tonus sufletesc și consideram că nu fac rău nici altora dacă reușesc să mai descreșesc o frunte. Era în firea mea și a rămas până azi. Iar acum, nu mâncam nimic, dar spuneam glumele potrivite vorbelor altora din cameră. Petrică Matei mi-a spus mai târziu că râdea de formă, numai să-mi facă plăcere, dar îi venea să plângă, văzând că mă prăpădesc și totuși mai spun glume pentru alții. Când mi s-a făcut mai bine, mi-a spus că a fost convins că mor (p. 248).

Ioan Muntean reține cu plăcere, și se delectează permanent datorită lor, invențiile hazoase ale altora, în cazul următor, ceea ce englezul numește *practical joke* - o glumă construită prin gest, manipulare de obiecte, atitudine, toate grăind mai mult decât le stă în putință, prin spiritul în care sunt legate și sensul conferit de glumeț. *Un episod nostim de la această defilare. Dr. Mircea Băncilă, asistent universitar, șeful promoției din 1946, i-a aruncat unei colege din fața mea, (...) un buchet de flori pentru noua doctoriță (era o defilare a absolvenților Facultății de Medicină; n. n.) și unul de zarzavat, să nu uite cratița (p. 12). Își amintește și de glumele la care a avut acces prin lectură: *Pdoabe nu aveam, ceas, nici atât, căci toată viața până aici m-am orientat după ceasurile din perete și cele de la catedrale (cum glumea Mușatescu) (p.16). Se bucură când îi revine o vorbă de duh a vreunui coleg de detenție (și câte nu-i răsar iar în memorie!): - "Fă, Ileană, de ce l-ai luat chiar pe ăsta? Altul n-ai găsit?" - "Tu, Ionică, l-am luat de urât, ca să-mi placă numai mie." (p. 155). Ideea neașteptată de a uni două noțiuni, fără legătură cronologică posibilă, într-o aceeași afirmație, îl atrage: *Antisemit nu eram. Țineam la neamul meu și dacă mi se părea***

că altă nație vrea să ia ce-i al nostru, luam poziție de apărare. Cum Ștefan și ceilalți voinici au luat atitudine și au luptat împotriva celor care le primejdulau glia și credința, fără a fi fost acuzați vreodată pentru asta că sunt rasiști.(...) tot așa și mie mi se părea firesc și chiar că am datoria să lupt pentru țară (p.16). La fel este robul îmbinării de noțiuni ce n-au nimic comun: una dintre cele două este, bineînțeles, comandantul Aiudului, colonelul Coler: *mărinimia personală nu-i stetea lui în caracter* (p. 176). Găsind numele corect al unui obiect, prin aceasta naște surâsul; e vorba despre ochelarii cu tablă în loc de lentile și cu elastic strâns pentru a fi agățați pe după creștetul anchetatului, să-i creeze psihoza misterului în care se afundă: *ochelarii, mai bine zis anti-ochelarii* (p. 168). Butada îl înghesuie când are de spus ceva: *Bine, măi Biță, secretarii voștri sunt numai evrei, Farkl, pe Universitate, Wexler pe Facultate și Leipnik William pe anul VI. De ce nu au pus ei acțiunea asta într-o sâmbătă după amiaza, toată lumea era liberă, nu sunt cursuri, nici stagii, ori seminarii, și sunt tot atâtea ore la dispoziție câte într-o dimineață de duminică. Dar voi dați în credința mea. Să nu mă duc la biserică. Merg la măturat, cu o condiție, dacă merge și rabinul într-o sâmbătă* (p. 17). Bătăușul face pregătiri pentru activitatea ce va s-o desfășoare cu victima sa, ca un gospodar serios: *robust, cu mânecele suflecate, ca un om pus pe treabă* (idem). Caută în numele personajelor fire ce să le lege de destinul lor viitor: *Comisarul șef Mărdărescu (o fi numele de la "mardeală", căci prea am auzit pe mulți vâitându-se că au trecut prin pumnii lui)* (idem). Se prefăce a fi în inspecție când e anchetat: *Nu mai țin minte și înjurăturile, căci n-am mai avut timp de înregistrare* (idem). Cazna, Ioan Muntean o explică aparent neimplicat: *Bătaia era așa, în general, ca să te moaie, să te intimideze* (17-18). Contrazicerea sa însuși aduce și ea o notă de pehlivanie: *În prima noapte, care nici nu știu cum și când a trecut (vorba să fie, că doar o țin minte toată viața) am vrut doar să spun că a trecut repede* (idem). Confruntarea cu deservenții Siguranței e meciul unilateral (...) aceeași echipă de pugiliști: *Mărdărescu, Stănescu și Breiner. Dar s-a terminat mai repede, din partea mea, prin abandon* (p. 21). Consemnează luările populare peste

picioar din timpul acela, ce devin bancuri, ne aflăm în 1946, sub conducerea lui Petru Groza: Când s-a făcut primul import post-belic de bumbac, unii răstălmăceau lozinca zilei - "Trăiască Petru Bumbac (...) care a adus groaza în țară" (p.25). Trimiterea la citatul din cronicar, parafrazarea acestuia, aduc o notă cunoscută și deci amuzantă în narațiunea ce ironizează (cu tristețe ascunsă) epocă și oameni, într-o caricatură cu aer carnavalesc caragialesc: Dale asta, altfel un om mărunțel, puțin la trup, dar harnic la limbă, făcea și poezii. Într-o seară, la un local, s-a urcat pe un scaun și a declamat cu patos niște versuri cu caracter naționalist, din creația proprie. Ion Curea, prezent și el în sală, fără însă a avea vreo legătură cu poetul-declamator, fiind și el în vervă și cu antren în acel moment, s-a dus și l-a îmbrățișat, sărutându-l. Așa că, atunci când l-au ridicat pe poet, i-au luat și pe toți admiratorii săi de orice fel (p. 26).

Nu scapă nici o ocazie de a admira umorul la ceilalți și de a-și pune cititorul în situația de a-l gusta. Astfel, cu Ion Constantinescu, bolnav de o tuberculoză a articulației tibio-tarsiene (la gleznă) după o bătaie sau mai multe, cu ranga peste tălpile bocancilor până s-au desprins aceastea de pe capută și i-au băgat boala în oase (...).

Acum glumea de toate câte au fost, cu ironie și cu sarcasm.

Glumea despre cele 7 minuni ale Buzăului, de pe vremea aceea, le spunea pe toate, încheind că a șaptea era chiar el, acum în carne și oase (chiar bolnave) după cele prin câte a trecut.

(...) Șugubățul zicea că a ales ultima metodă de pricopseală. A cumpărat din târg o purcică tânără "frumoasă, dar slabă", zicea el (cum o fi fost porcul frumos, dacă-i slab, că doară la animalele astea "frumusețea" este legată de grăsime?). A pus-o pe boabe și după o vreme, mama sa, cu care el își făcea gospodăria, îi spune că purcica a mâncat jumătate din coteț. Întrebă el prin târg, pe alți gospodari, care-i treaba și a aflat că purcica ar umbla după vier. Dar ce să se facă, primăria ținea animalele de montă tocmai în cealaltă parte a orașului, unde era și Salubritatea. A urcat purcica într-o tărăboanță (cum îi spunea la roabă) și a dus-o acolo. Dar, zicea el, după aspectul

ei cam prea puțin arătos, n-a făcut impresie și nu s-a uitat nici un vier la ea. A dus-o așa acasă. După câteva zile, mama îi spune că purcica a mâncat și ce mai a mai rămas din coteț. A urcat-o iar în tărăboanță și halda-hai, străbate iar orașul. De data asta, un vier mai tânăr, mai prostănac, s-a legat de ea. A dus-o bucuros acasă, i-a legat la gât funta roșie, căci, deh, nuntise, nu, și se și vedea pricopsit cu 8-10 purcel.

Când în dimineața următoare, nici nu s-a sculat bine că mama l-a și luat repede:

- Săi, Ioane, că nu-i purcica.

Se uită după ea prin ogradă, dădu și fuga la vecini. Nu-i. Când se uită și sub șopron, ce să vezi? se urcase iar și singură în tărăboanță: - "S-a învățat, purcica dracului" (p. 260-261). Anecdota politică e repovestită cu haz gros: Cică Emil Hațeganu, fruntaș național-țărănist și ministru fără portofoliu în guvernul care a făcut alegerile din 1946, mergând pe atunci în campanie electorală într-un sat ardelenesc a trecut cu toți sătenii simpatizanți după el, peste o vâlcea. Aci s-a oprit vrând să evacueze berea cu care se omeniseră, îndemnându-i și pe săteni să facă asemenea lui. În timpul operației care se generalizase, comentează tot el: - Noa, măi oameni, de când vi-s voi, mai pi..tu-s-a careva ministru cu voi în parău ca mine? (p. 26). Cu alte prilejuri, autorul merge în direcția aceasta cam departe, părăsind amuzamentul acceptabil pentru unul îndoielnic: dar n-o face deseori. Până și la un emisar al groazei - l-am numit pe Eugen Țurcanu - el aude cuvântul de duh și îl înregistrează: "Bădla Ausschnitt", vorba lui de batjocură (p. 35). Nu rareori istoria națională îi este criteriu pentru surâs (cum am mai văzut-o apropo de Ștefan cel Mare): Numai noi am rămas pe metereze, căci poporul român nici pe Aurelian nu l-a urmat, a rămas acasă, cu năpastele pe cap și luptându-se cu ele (p. 36). Născocеște proverbe, pe marginea celor existente: Zilele negre, care în mod paradoxal fac să albească oamenii (idem). Înțelepciunea țărănească, cu umorul ei adesea intrinsec, scornește poante de umor negru: Când dedeam de necazuri, el părea pregătit și pentru altele noi și ne încuraja: "Dacă dă Dumnezeu, vine și mai rău" (p. 194). Sau, dă replică unor dictoane celebre: Precum criminaliștii se conduc după dictonul: "cherchez la

femme", așa securitatatea era obsedată de alt dicton, căutați intelectualul (p. 257).

Portretele înjghebate de Ioan Muntean sunt scurte, fără supliment de informații ce să îngreueze întregul, plastice cu eleganță, urmărind exclusiv necesarul.

Gheorghe Rednic, din Săpânța - Maramureș. Despre el am mai scris că se bucura de multă prestanță printre toți colegii de an. Era un băiat chipeș, înalt, svelt, cu ținuta dreaptă, puțin blond, cu trăsături regulate, purta ochelari cu rama fină. Avea o voce plăcută, catifelată și îmi plăcea să-l ascult când cânta împreună cu Liviu Boț, un prieten și coleg băimărean. Îmi aduc aminte cum după terminarea anului I - era în 1943, el mersese acasă la mama lui, căci tatăl pare că murise. Ardealul pe atunci era o parte la unguri. Când s-a întors, mi-a arătat ce-și cumpărase de acolo - un ceas nemțesc de mână, niște haine de stofă mai bună decât la noi. L-am întrebat:

- Bine, măi Georgică, dar de la noi ce-ai dus acolo? (eu gândindu-mă la negoțul de frontieră).

El mi-a răspuns, luminându-se chipul său frumos:

- Măi, loane, măi, am dus șapte abecedare românești pentru copiii din satul meu (p.32). Replica - Ioan Muntean e un iscusit mânuitor al ei - aduce lumini noi, condensându-le asupra chipului arătos al băiatului și îl transformă într-un simbol românesc plin de noblețe al unei epoci triste.

I se opune chipul stâlcit al caraliului: *Primul-gardian, o momâie slabă și incovoiată ca un semn de întrebare, bucuros că scăpa de noi, ori poate și pătruns de noua credință care-l propulsase șef, ne-à urat: - "Siberia să vă mănânce."* (p. 33). Caracteristică este confuzia de sentimente, căci din blestemul aruncat "dușmanului de clasă" reiese că socotea Siberia un ținut al spaimii și nu unul cuprins în geografia simplă (și formativă de caractere) a "mării prietene", țara de la Răsărit. Pe cea din urmă, pe care o slujea, o socotea bună doar să pedepsească cu ce putea fi conceput mai rău: Siberia!

E o adevărată metodă a autorului ca rostirea scurtă, din final, să completeze portretul depănat până la ea. În încăperea unde se aflau deținuții a fost adus unul nou, *un băiat brunet-bine, Jan Manolescu, din Ialomița. Mi-aduc aminte că atunci*

când a intrat în cameră, îmbrăcat cu niște haine de culoare închisă, cu pantaloni vărâți în ciorapi, cu o papornică mare sub braț, drept geamantan, se uita descumpănit la puzderia de oameni ce eram în cameră, până când, ducându-se la el unul dintre noi, l-a întrebat: - "Dar dumneata din ce taraf mai faci parte?". S-a pornit un răs general, care imediat l-a integrat și pe noul venit, cel cu aer de lăutar (p. 37).

Deoarece următorul deținut este frecvent pomenit în memoriile reeducărilor, pentru suferințele sale ieșite din comun, voi profita de prezentarea sa făcută de Ioan Muntean, pentru ca cititorul să afle câte ceva despre acest mare victimizat. Al doilea student sucevean era macedoneanul Gioga Parizianu, student în anul II la Medicina ieșeană. Un băiat scund, fâlcos, dârz, perseverent. Născut la Gorna-Djumaia, în Bulgaria, făcuse primele clase la liceul românesc din Sofia și era mândru de școala și de uniforma lor de acolo, unde se distingeau de bulgari nu numai prin limba, dar și prin ținuta lor. În baza schimbului de populație prevăzut în acordul de cedare a Cadrilaterului, în septembrie 1940, bătrânul Parisof, cum îl chema pe tatăl său pe atunci, sătul de dușmănia ce-o purtau bulgarii vlahilor-aromâni, a făcut formele convenite și în 1942 s-au strămutat în România, unde pentru bătrânii familiei limba era parcă străină, deși de un neam, dar unde nimeni nu-i ura pentru legea lor. Au fost repartizați la Moinești - Bacău. Un frate mai mare al lui Gioga era la Constanța, un altul era student la București și-l chema Parizescu, vrând să se integreze românilor nord-dunăreni, iar cel mai mic, Paris - Pisi - era încă elev la liceu, lângă părinți și a păstrat numele strămoșesc Paris (fără -escu și fără -anu, cum i-au botezat la biroul populației, precum făcuseră și bulgarii când le-au adăugat pe -of în coadă). Gioga avea de făcut 20 sau 25 de ani, nu mai rețin exact, pentru că fusese implicat într-o echipă băcăuană care depozitase în munți armament rămas de la război. Ghiță Ungurașu adunase ce găsisese risipit prin locurile natale și a îngropat "comoara" într-un adăpost făcut anume în munții din preajma stâniei tatălui său. Gioga participase la această acțiune de îngropare. Nu mai rețin de unde s-a dat fir, dar pe el l-au deznodat în bătai. L-au bătut și l-au infometat până a innebunit literal-

mente. În această stare l-au dus să dezgroape depozitul și - după cum povestesc alți martori - când a trecut pe lângă stâna baciului Ungurașu, s-a repezit la trocul câinilor și a băut zerul din troc. Nici apă nu-i dăduseră nu știu câtă vreme. Era un băiat cuminte, modest și dornic să învețe orice, căci recunoștea că a avut dificultăți cu limba. Era primul aromân cu care ste-team mai mult de vorbă și-mi plăcea să-l ascult cum vorbea românește - daco-româna -, cu gura mai închisă, cu vorba stre-curată - parcă - printre dinți și cu litera r pronunțată mai scurt (p.50-51).

Ni se prilejuiește să-l vedem 'în acțiune' pe unul dintre numeroșii poeți născuți, ca atare, în pușcărie. Cazul de față este dramatic, pentru că scriitorul ('în minte'), după săvârșirea a șaisprezece ani de temniță a fost condamnat alți douăzeci și cinci de ani - peste pedeapsa similară dobândită pe timpul lui Antonescu, în curs de suportare tot mai dificilă - tocmai pentru versurile concepute în umbra gratiilor; voi menționa că primele două ediții ale versurilor sale aparțin Editurii Ramida, a sub-semnatului. Acum am nimerit în cameră cu nea Aurică Dragodan, care făcea pușcărie din 1941-42... l se spunea Magistrul, căci învățase pe mulți, în viața lui. Era originar din Alexandria, își pierduse libertatea după rebeliune, într-un proces al Frăților de Cruce. Era un băiat slab, cu figura de ascet, nici nu era de mirare după atâția ani de subzistență la toarta cazanului pușcăriei. Doar și Arghezi constatase că "De foame și chinul răbdării / Lipită li-i burta de șira spinării". Dar era vânos, optimist, destul de zâmbitor după atâția ani sub zăbrele. Se plimba mult prin cameră, tăcut. Nu bănuiam că se ocupa cu poezia, era modest și niciodată nu ne-a spus ce-a compus (p. 52-53). Mai descoperim că același contribuia la îmbogățirea repertoriului de colinde al colegilor. De la (el) am învățat niște cuvinte noi pentru melodia O ce veste minunată. Pe unele le-a pus pe seama lui Radu Gyr, dar multe erau ale sale, într-un stil care nu era pastişă, căci izvora din aceleași suferințe și se înscriau în canonul melodiei (p. 58). Autorul însuși - Ioan Muntean - participă la emulație și, după 42 ani, când își redactează memoriile, mai ține minte compoziția sa ocazională, pe care o transcrie, dând dovadă certă de dar poetic:

Călătoare logostea / Locului rămâi. / Să cobori pe-un fulg de nea / Să te prind în mâni. / Să te port cu glas plâpând / Binevestitor / Peste părțile din gând / Prin ogrăzi de dor. / Tu să arzi, eu să colind / Peste ani și zări / Amintiri de mult se-aprind, / Albe lumânări. Refren: Linu-i Seara Sfântă, lin. / Glas de îngeri cântă lin / Robilor alin. / Linu-i cer de stele plin / Raze prin zăbrele vin / Robilor alin (p. 57-58).

Este la fel de util să preluăm portretul lui Dumitru Gh. Bordeianu, autor discutat în cartea de față: (El) avea altfel de fire: Era mic de stat, cu o mustață lungă, de unchieș slătos, la vorbă ca un moldovean, din cei ai lui Creangă și Sadoveanu. Încet, încet, s-a lăsat la vorbă și ne umplea zilele cu povestirile lui. Era mai în vârstă (...). Cauza întârzierii școlare a fost războiul. Mitică făcuse șapte clase primare și apoi a mers la liceu. Cum amânarea de studii nu se dădea decât pentru clasele 7-8 (ultimele două, din liceul de pe atunci). I-a luat la armată și a mers până la Cotul Donului ca soldat.

Și ce frumos povestea el, nu ca alți combatanți. (...) Și acum după mai bine de 40 de ani țin minte cele petrecute de el, de parcă eu le-aș fi trăit (p. 77).

În privința lui Viorel Ghorghiță, semnalat de mine aici ca a fi scris un adevărat eseu asupra rolului mântuitor al poeziei, în temnițe, și care, în memoriile sale închină multe pagini epocii când a început să conceapă versuri, după gratii, pomenindu-și baladele preferate cu care a ieșit de acolo, voi recurge tot la Ioan Muntean - un sensibil - pentru a afla ceva despre acele scrieri din care nu am la dispoziție nimic. Deși viața de claustrare la care eram supuși ar fi presupus mai degrabă abordarea lirismului, majoritatea celor care și-au încercat muza au recurs la epic, balada fiind o specie la care se apela adesea pentru manifestarea sentimentelor. În eroii aleși se transpunea de multe ori firea poetului și uneori idealurile nerealizate.

Gheorghită mi-a recitat câteva realizări de acest fel. Țin minte că la o remarcă făcută de mine asupra faptului că eroii lui - în balada aceea, Fata din turn, niște nordici - nu realizează nimic, el mi-a răspuns că tocmai asta a vrut el să exprime, eterna dorință de care trebuie să fie cuprins sufletul omenesc. Scria în versuri scurte, în metrica populară a Luceafărului și

abunda în metafore, ca Radu Gyr. Se realiza în forma clasică, respectând ritmul, rima și măsura, majoritatea poezilor din închisoare rămânând la această modalitate de exprimare. Avea talent remarcabil și am regretat, după eliberare că nu l-am regăsit, publicat. Merita (p. 93).

E util pentru cei râvnitori să cunoască viața și petrecerile poezilor români să citez una dintre descoperirile reeducatorilor pentru aducerea la linia de gândire marxist-leninistă a acestui poet încă nepublicat, student teolog și în filosofie la ceasul arestării, iar mai târziu memorialist notabil. Fragmentul ne îngăduie să-l privim în acțiune și pe cel mai rafinat poet de pușcărie, după titanii Nichifor Crainic și Radu Gyr, anume pe Sergiu Măndinescu.

Am mai spus că efectivul camerei s-a mai schimbat. Plecaseră unii, ca Oprîșan, și Vasiliu, și Hoinic, și veniseră alții, dintre care îl rețin pe Sergiu Măndinescu. Acesta era un student mai tânăr, de pe la Craiova, și părea înzestrat cu talent literar. Nu fusese legionar, era dintr-altă organizație. El ne-a povestit, celor cu demascarea terminată, conținutul "Poemului Pedagogic", al lui Makarenko, și am avut impresia că-l citise de curând, din camera din care venise, căci prea știa cartea în amănunt. Nu sunt sigur de aceasta, dar așa am presupus atunci (...).

În preajma Paștilor, Măndinescu a lipsit câteva zile din cameră. Când a revenit cunoștea scenariul de blasfemie în care avea să se desfășoare sărbătoarea. Și din celelalte camere a lipsit câte unul, tot atunci. Gheorghiuță Viorel, fost teolog, a primit rolul lui Iisus Hristos. Ca într-o liturghie neagră, i-au atârnat de gât niște organe genitale, confecționate din săpuu la camera "4 Spital". A fost suit pe hărdăul cu dejecte și ținut acolo poate întreaga zi, iar în jurul său au fost siliți să țopăie pe melodie de conga dar cu cuvinte de blasfemie cei câțiva care mai rămăseseră în demascări. Rețin numai figura nespus de tristă și disperată a lui Ion Scutaru, care era cel mai înalt din cameră. Gheorghiuță avea un chip atât de descompus încât nu cred să îl fi dat suferința fizică, ci marea lui durere interioară. În cadrul reeducării lui Țurcanu, blasfemia era la mare rol. Toți cei ajunși pe mâna lui erau puși să injure, să dovedească prin vorbe că

au renunțat la trăirea lor sufletească, această trăire fiind considerată de factură legionară (...).

N-am înțeles. (...) Nu am putut înțelege niciodată abjecția. Aici era mai mult decât atât. Batjocorirea sufletelor, care se făcea aici, am găsit-o fără nici un sens, decât poate dorința intimă a lui Țurcanu de a afirma atotputernicia răului, sfidând oamenii, căci lui Dumnezeu îi nega demult existența. Logic, dacă ceva nu există, nu te lupți cu acel ceva. Dar el lupta cu sufletele oamenilor, pe acestea voia să le nimicească. Am privit cu milă și cu groază, deși pe fețe toți reeducații se făceau a gusta spectacolul (poate că unii chiar să-l fi gustat, să fi devenit asemeni Tartorului cel mare).

Bieții oameni dansau despuiați conga, în jurul lui "Crist", Gheorghită Viorel, teologul. Sufletul lui Gheorghită mai fusese zdruncinat când un prieten mai mare, căruia i se închina și pe care îl stima, hai să zicem că l-a lovit la grămadă, căci așa era piesa, dar ce l-o fi îndemnat pe acela ca la demascarea publică, din limbric filosofic să nu-l scoată. Cine l-o fi obligat pe acel șef direct să-l batjocorească persiflându-i pregătirea filosofică și răsând totodată de fizicul lui de om slab, lung și încovoiat? Pe Gheorghită sunt sigur că l-a iertat Dumnezeu pentru că nu a reușit să nu-l batjocorească. A fost un om și nu a putut mai mult.

Căci prea puțini au ales moartea ca mijloc de scăpare. Cunosce cazul celui care a sărit din capul scârilor, Șerban, dar așa ceva acun nu mai era posibil. Eram noi, plantoance, care vegheam să nu se sinucidă nimeni (p. 112-113).

Ună dintre marile victime ale demascărilor (există mai multe mărturii asupra trupului său ce, la baie, dezvăluia găuri adânci în carne, cicatrizate, dar nedispărând niciodată), ajunsă călău, apare ca un îndrăgostit de poezie, încă din libertate.

Pe Pop Cornel nu l-am cunoscut ca având preocupări literare. De aceea am rămas surprins când o dată mi-a recitat, nu mai știu dacă numai pentru mine "Balada mistrețului cu colții de argint", a lui Ștefan Augustin Doinaș (colegul meu din primii doi ani de la Medicină). Până atunci eu nu cunoșteam această alegorie a prințului din Levant, care cade răpus de propriul său ideal. M-au încântat gradațiile folosite de poet pentru expri-

marea ascensiunii în goana după "eterna dorință" (vorba lui Gheorghiuță, de mai înainte). Și m-a mulțumit finalul ambiguu, cu ultima poruncă a prințului: - "Mai bine ia cornul și suflă într-una / Să suni până mor, către cerul senin." Ce-o fi vrut să zică însângeratul prinț? Că lupta lui continuă, la chemarea neogoită a cornului? Ori că vrea să spună cerului biruința sa, căci a ajuns sfârtecat să-și vadă idealul, pe care omul de rând, sluga, nici măcar nu-l întrezărea. "Atunci asfințea peste creștete luna / Și cornu-a sunat, însă foarte puțin." Apus de lună, apoteoza de erou, care prea puțin și-a văzut idealul, iar omul de rând, sluga, nu i-a înțeles niciodată lupta, dar s-o mai continue.

Așa cum nu l-am înțeles nici eu atunci, de ce mi-a spus balada aceasta? Am crezut că doar supus de frumusețea ei. Abia mai târziu am înțeles, el a ales alegoria, ca să-mi spună propria lui durere. Altfel nu mai avea curajul. Nu cred că a fost o întâmplare și că era singura poezie care o știa, căci alta nu mi-a mai spus. Numai că mistrețul care l-a răpus era un porc de rând, adevăratul mistreț gonind mai departe prin codrii de aramă (p. 93-94).

Va să zică, poezia nu este numai preocupare a creatorului ei și a degustătorilor care o învață pe de rost, nu este numai mijloc de transmitere a culturii; ea e și cale de mărturisire, prin tănuire, alegoric, cum spune autorul, comunicare cifrată.

Iubitorul de literatură națională se cuvine să afle unde te putea conduce intimitatea cu un scriitor neagreat de regimul comunist - fără ca el să se numere între aceia socotiți "bandiți" deoarece făcuseră politică. Mă refer la ancheta Dr. Iubu, o.r.l.-istul apropiat autorului **Cruciadel Copiilor**. Lucian Blaga se găsea în epoca de dizgrație, mărunt slujbaş la o bibliotecă, atât cât să nu moară de foame. La sfârșit de săptămână îl ducea la stațiunea Valea Drăganului unde el își construise o cabană de odihnă. Maestrul a compus pentru amfitrion o "inscripție pe grindă", scrijelată apoi de un meșter drept "memento" pe grinda frontală. Doctorul mi-a recitat-o, dar n-am reținut-o. O mai li rămas?

Ceea ce interesa Securitatea era cum 'transmisese' profesorul universitar poemele lui Blaga în străinătate, ceea ce era

doar bănuială, căci lucrurile nu avuseseră loc, nici măcar în intenție. În țară îl apăruse traducerea după Faust, dar se vorbea și că poetul a fost propus pentru premiul Nobel.

Și dă-i (bineînțeles că bătaie). Degeaba protesta anchetatul că nu el are legături cu cei care umblă peste frontiere, ci numai autoritățile și membrii de partid. Mâna dreaptă, ridicată drept scut deasupra capului, să parzeze ranga, a rămas inertă, cu o durere ascuțită, care l-a secat: se rupseseră amândouă oasele antebrațului. (Chirurgia O.R.L. este de mare finețe și lubu își pipăia și acum antebrațul, îngrijorat dacă va mai putea opera vreodată). Nu mai rețin numele călăului - a fost un maior (...).

Noaptea l-au dus la Clinica de Ortopedie, cu un cojoc peste cap, iar acolo l-a pus mâna în gips un laborant, care era pe atunci secretarul organizației de bază. Medicii toți îl cunoșteau pe lubu și securitatea nu dorea popularizarea ororilor ce le săvârșea.

Cu mâna în gips, ancheta pe tema începută continua. A fost probabil perioada în care se căuta reconsiderarea poetului (a filosofului, nu încă). A venit un colectiv de la București, de pe la Minister, Comitetul Central, că au fost vreo patru, cu aceleași întrebări asupra operei eventual expediate în străinătate.

Maiorul care-i frânsese brațul, ca să parzeze o eventuală întrebare a cuiva despre aparatul gipsat ce-l purta anchetatul, a luat-o înainte cu vorba (către lubu): - "Vezi, domnule, ce nu ești atent?" Apoi, către cei patru străini, între care doi colonei:

- "S-a suit cu picioarele pe closet și a căzut." Și iar către lubu:

- "Să fii mai atent altă dată!"

Anchetatul și-a exprimat nedumerirea asupra faptului că eventuala premieră a "domnului profesor" ar putea indispuce pe cineva.

- "Ar fi o cinste pentru cultura română - a zis el. Uitați-vă, de curând a venit cineva de la București, care fusese în străinătate și vizitase muzeul Goethe, de la Weimar, în care între altele sunt expuse și traduceri făcute după Faust, în toate limbile culte ale pământului.

- "Să știți, Maestre, spunea oaspetele, traduceri acelea sunt expuse în ordinea valorii lor literare, realizate de traducător. A

dumneavloastră se găsește în locul doi.

La care un colonel dintre cei doi a replicat:

- "Cine știe ce legionăroi o fi pus-o acolo." Nu știa tovarășul cu stele că Weimarul este în D.D.R. iar pe acolo nu trăiau legionari, căci i-ar fi extrădat frații socialiști (p. 197-199).

Această sensibilitate la soarta poezilor închiși se datorează și faptului că Ioan Muntean însuși este, ocazional, versificator, cum am mai văzut-o. A conceput, printre altele și o colindă cu muzica ei cu tot:

*Seară sfântă. Seară mare
și senină, de Ajun.
Pe la casa noastră oare
când mai vine Moș Crăciun?
Că sunt ani de când în zare
pruncii cată în zadar
și ca-n orice sărbătoare
mama plânge. Plânge iar.
Moș Crăciune, Moș Crăciune.
du sfârșitul suferinței
și seninul sărbătorii
pruncilor ce-și plâng părinții,
mamelor ce-și plâng feciorii.
Și din tainica-ți desagă
ce-o purtai în alte dăți
să-ți reverseși pe țara-ntreagă
darul sfintei libertăți.*

La fel, citează din **Parodie de vară**, pastișă după **Rapsodia de toamnă** a lui Topârceanu:

*Prin parfumuri, mai vestite
au ajuns Garoafele.
Răsfățate și iubite
ca dactilografele.*
*
*Din tulpina mușatină,
toate Romanifele,
în halate de lumină*

fac pe doctorițele.

*

Și mai zice Bob Negară
ce ca și tăciunii e
Că duduia Primăvară
se mărită-n iunie.

*

Fiindcă Mac, îl știți, băiatul
cel cu ten ca zorile
A fugit la câmp, ingratur
îndrăgind Cicorile

și spunând că ele tot i-s
pururi în memorie,
Le-a lăsat un Myosotis
Probă iluzorie.

Puteam să stau de unul singur, fără plictiseală, multă vreme, am găsit antidotul (p. 263-264), exclamă poetul improvizat de frica pierderii minților. Iar acest rol preventiv, în ceea ce privește dezechilibrarea prin izolare de oameni, al poeziei, ca punere în mișcare a tuturor puterilor intelectuale și afective, ca și a memoriei, trebuie luat în seamă de medicii psihiatri care, dealtfel cunosc rolul defulator al altor arte, anume cele plastice. Trimit cititorul la paginile închinare de Violet Gheorghiu rolului mântuitor al poeziei, pentru deținutul politic din temnițele comuniste, citate mai sus. Până una-alta, trebuie să re-cunoaștem că unele rime create de Ioan Munteanu în 'pastișa' sa citată cu zgârcenie, sunt remarcabile: "tăciunii e - mărită-n iunie; tot is - Myosotis".

Un alt mijloc de portretizare, printr-o singură trăsătură de condei, este dialogul. În privința lui Ioan Munteanu afirm că talentul lui dramaturgic merita mai multă atenție din partea sa. Replica îi este 'vorbită', înainte de a ajunge pe buzele cuiva, e veridică, e caracterizatoare, scurtă, se leagă de precedentă (aici, reluând câteva cuvinte, procedeu uzual în comedie), are culoarea vieții.

- Păi bine, domnu' Dina (il chema pe acela Dina Florea și a ajuns ulterior ofițer, distingându-se prin brutalitate), ne dați

fasole în ziua de Crăciun?

- *Măi Cojocarule, spune tu drept, ai mai mâncat tu fasole în ziua de Crăciun?*

- *N-am mâncat, domnule, niciodată.*

- *Vezi, mă, noi îți dăm să mănânci ce n-ai mâncat nici acas' la tat-tu. Și a plecat răsând batjocoritor (p. 58).*

Nici o comentare a firii unui portretizat nu este aptă să definească natura sa atât de clar ca replica spontană, pe care Ioan Munteanu o reține peste zecile de ani:

Îmi aduc aminte de un "șef de nicovală" (la fiecare nicovală era un șef care mânuia un ciocan mai mic, în jur de 1 kg. și un "ciocănar" cu un baros de 7 kg., pe post de ciocan pneumatic, (se referă el la fabrica penitenciarului Gherla; n. n.). Îl chema Megheleş Adam, era din părțile noastre, din Caraș - și îmi spune odată, mândrindu-se cu cât lucrează el:

- *"Nea Muntenc, am să bat până cade jos ciocănarul."*

Îngrozit, dar fără curaj de a-i micșora elanul stahanovist, îi zic:

- *"Dar ce-ai să faci dacă nu se mai scoală?"*

- *"Nu-i nimic, îmi iau altul de la bucătărie."*

Căci tot Goiciu introdusese sistemul ca să recruteze fierari dintre lucrătorii de la bucătărie, iar cei epuizați de munca de la baros să-i dea tot acolo pentru refacere. Nu-l costa nimic, le dedea mâncare din porțiile celorlalți deținuți și, iarăși, nu de la el (p. 134-135).

Alteori, replica este unică; îi răspunde tăcerea stuporii. Cum îi întâlnește, aceia îl iau de braț și îi spun: - *"Ei, măi, ți-ai sărutat fetița la plecare, pentru ultima dată, că n-ai s-o mai vezi."* Până să se dezmeticească, l-au îmbrâncit într-o mașină care se afla în apropiere (p. 173).

Cititorul a fost avertizat din timp că în fiecare dintre prezentările făcute aici autorilor de memorialistică privind reeducările rezerv o secțiune - când materialul este suficient - personajelor - tragic - Șura Bogdanovici și - criminal - Eugen Țurcanu, care, cel din urmă, a ucis în solda propriei prostii ce l-a îndemnat să creadă în cuvântul și făgăduințele Securității. Până acolo, Ioan Munteanu propune câteva date despre Țanu Popa, asupra căroara ne vom opri, se va vedea curând de ce.

Pe acesta îl cunoștea din 1944, vara, cu prilejul refugiului la Oravița al celui numit. Amicizia lor se strânsese prin aceea că prietenul lui Bogdanovici împrumuta cărți de la autor, ceea ce conferea un aer romantic-cărturăresc prieteniei adolescente înjghebate. El învătă multe despre Basarabia, regiune străină lui, abia acum devenind familiară, prin entuziasmul lui Țanu, nativ de acolo și care se înflăcăra la amintirea ei. *Aflând acum despre dezertarea lui, am rămas surprins neplăcut, eu cunoscându-l cu totul altfel, cu puternice simțăminte naționale și religioase* (p.52). În închisoare i-a parvenit zvonul că Popa, trecând sincer de partea lui Țurcanu, i-a divulgat aderarea oportunistă a lui Bogdanovici la reeducare. Șura voise ca aderenții lui să-și însușească cunoștințe de ideologie marxistă, să dea astfel aparența trecerii la noua societate, în scopul eliberării înainte de termen. *Divulgarea planului său de către Popa Țanu a fost pretextul bătăii cumplite în care s-a sfârșit bietul Bogdanovici, care a murit implorându-și călăul: - Nu mă omori, Eugene, nu mă omori* (idem), ceea ce rămâne o legendă.

Ca destui alți memorialiști, Ioan Munteanu simte nevoia să se explice în legătură cu mărturisile ce urmează să le facă. *Despre "Cazul Pitești" au scris mulți, cel mai adesea din auzite. Cei care au trăit drama (...) se feresc să vorbească public. Cei care o fac, au avut șansa și nu s-au compromis prea mult, fie acolo, fie mai târziu. Această manieră de a scuza propriile purtări este elegantă, nu recurgând la negarea adevărului, ci la atenuarea lui, în conformitate cu neimplicarea totală și criminală; alții spun de-a dreptul că ei nu au trecut de partea demascatorilor decât în calitate de planton (Voinea) sau ignoră acest aspect autobiografic. Dar în afara morților martirizați, care ne-au spălat onoarea tuturor, ceilalți toți care au trecut prin sinistru, au devenit ori torționari ori delatori, atât cât i s-a cerut fiecărui, bineînțeles că sub teroare. Unii au plusat și au făcut mai mult decât era necesar ca să supraviețuiască. Unii s-au redresat mai devreme, alții mai târziu și foarte puțini au fost consecvenți cu mârșăvia în care au intrat fără voia lor.*

Scriitorul adaugă constatări de ordin general cu privire la celelalte autobiografii și o concluzie însemnată ce se impune ca metodă de lucru pentru viitorul istoric al fenomenului:

Faptele sunt adesea răstălmăcite, din interese care vor să disculpe fie victimile, fie călăii și stăpânii acestora. Nimeni nu poate să reconstituie Piteștiul, decât dacă se vor aduna episoadele din fiecare cameră de supliciu și din toate perioadele. Au fost trăsături comune, dar și particularități legate de cinismul personal al torționarului. Mozaicul se compune din plăcuțe și eu nu am pretenția să fiu decât o plăcuță. Cine poate, să le adune și pe celelalte.

(...) Nu toți au avut nefericita ocazie de a deveni torționari. Au fost cei trecuți la urmă prin demascări. Aceștia n-au mai avut pe cine bate și li s-a cerut doar să devină turnători (a se vedea mărturisirile lui Aurel Obreja, culese de subsemnatul; n.n.). Și s-au supus. Deprecierea morală, până la devalorizarea totală a studențimii, care reprezenta partea cea mai dinamică a Rezistentei, a fost realizată.

Eu de fapt nu fac descrierea generală a fenomenului ci doar atât cât face parte din biografia mea.

Spovedania (...) este foarte greu de făcut public. Duhovnicul îl ascultă în taină pe cel ingenunchiat, căci taină este spovedania. Cu riscul de a fi disgrățiat, continui să povestesc cel mai sumbru episod din viața mea (p. 59-60).

În camera unde s-a confruntat cu demonii, i s-a făcut loc pe preș, alături de un student bucureștean al cărui nume nu trebuie să lipsească dintr-o Istorie a Literaturii Române, cu atât mai mult: de Detenție, cu cât și bunicul său, nuvelistul, fusese condamnat, la timpul său. Este vorba de studentul național țărănist, nepot de fiică al lui Ioan Slavici și al unui profesor de la Liceul Lazăr, Scarlat Struțeanu, de origine germană (numele său inițial fusese: Strauss).

În cele ce urmează vom regăsi toate calitățile de prozator ale autorului, compunând panorama primului contact cu minciuna ridicată la rang de supremă dreptate. Dialogul spontan, umorul, forța portretului din trei linii și câteva puncte, vivacitatea frazei, se conjugă pentru a exprima surpriza și teama.

Abia am intrat în cameră, ne-am așezat pe preșuri, când unul din cei din fundul camerei, mai înalt, blond, cu ochelari cu rama albă, metalică, a venit până în mijlocul camerei și ni s-a adresat nouă, noilor veniți:

- Ia ascultați aici, noi aștia de aici ne-am hotărât să pornim pe alt drum, să ne reeducăm. Voi ce părere aveți?

Prostia s-a cățarat în copac și a bombănit ceva ce pare a fi gând găfăit.

Se făcuse liniște, toți stăteau parcă în așteptare. Oare chiar așa de curioși sunt, să ne vadă părerea? Mă gândii repede, treaba lor pe ce drum au luat-o, eu tot nu-i mai pot opri, căci merg pe calea asta cu mult mai bine de un an. Și apoi credeam că sunt numai câțiva, cum fuseseră la Suceava.

- Hai, bădă Costache, se adresă același, cu ton batjocoritor, lui Costache Opreșan, ce părere ai?

- N-am nimic împotriva, răspunse acesta.

- Dar voi, ceilalți?

- Nici eu n-am nimic împotriva, răspunsei și eu, socotind răspunsul compatibil cu coexistența, prin neamestec în treburile lor. Dintre paturile din fund mai ieșiseră și alții, din același grup cu primul, care uitându-se roată peste toată camera, îi asmuți:

- Ia auziți, măi.

Și ca la un semnal, de fapt acesta și era semnalul convenit, căci ne așteptau de mai înainte, venirca noastră era pregătită, au sărit din toate părțile asupra noastră. Dedeau care cum puteau și unde apucau, cu palmele, cu pumnii, cu picioarele. Se făcuseră cinci grămezi, în jurul fiecăruia din cei cinci care am venit. Nu mai puteai opune nici o rezistență, decât să te îndoii și să-ți pui mâinile deasupra capului, dar curând totul a fost inutil, căci ne-am prăbușit și nu s-au mai aplecat asupra noastră, ci au sărit cu picioarele, șutând și călcându-ne.

Același dirijor, pe care l-am crezut atunci a fi Turcanu, iar pe cel de lângă el Bogdanovici (cum auzisem că-i chema pe șefii reeducării sucevene), a intervenit, apărându-ne:

- Lăsați-i, măi, că-i omorâți.

Și ne-a trimis pe toți la loc. (...)

Bătăia asta a fost doar aperitivul, față de cea care aveam s-o mâncăm în continuare. Dar a fost suficientă ca să răstoarne multe în mine. Acum nu mă bătuseră dușmanii, pe care i-am înțeles de ce-o făceau. Dar aceștia de lângă mine, care crezuseră toți ca mine, care fuseseră tot oameni cu frica lui

Dumnezeu și cu dragoste de oameni, cum se poate să se fi schimbat așa? Și Vill, și Ilie, și Vasile, prietenii mei de până mai ieri, urlau cu lupii împreună. Și de ce mă băteau toți, căci nu le-am stat în cale cu nimic, chiar dacă și-au luat altă orientare, nu-i împiedicam noi, care stătuserăm până atunci la celule și nici nu știam, nici nu-i vedeam ce fac. A urmat imediat lămurirea.

Șeful, cel pe care îl crezusem Țurcanu, se chema de fapt Max Sobolevski, iar ajutorul lui (de-l credeam Bogdanovici) era Adrian Prisecaru (...).

Abia ne așezasem pe preș, că presupusul de mine Țurcanu (Sobolevski) începe iar vorba:

- Noi suntem horărâți să distrugem pe toți bandiții, să distrugem Mișcarea Legionară. Hai, bădie Costache (moldovenii obișnuiseră să spună la șefii legionari "bădie"), i se adresă iar lui Oprișan, cu același ton batjocoritor, dublat însă acum și de ură, parcă, spune, din câte banditisme ai făcut tu, le-ai spus pe toate în anchetă?

- Da, tot, zise cel întrebat (p. 63-65).

O nouă tornadă, cu călușul în gură. Apoi, acuzația că duceau viață legionară în închisoare, că nu erau respectuoși cu gardienii, că nu erau de acord, între ei, cu măsurile administrației, toate, de altfel, iscodite de bătauși încă de când sosise grupul de cinci și ceilalți se prefăceau apropiații noilor veniți, punându-le tot felul de întrebări la care cei puțini, cu naivitate, răspuseseră cinstit.

La urmă, când ne-au îngrozit cu bătaia, ne-au pus să ne batem și noi, unul pe altul (p. 65). Până și Gioga, ce câștigase admirația celor cinci, anterior, dar pe care-l zăriseră, de cum intraseră aici, umblând susținut de alții doi, fu pus să dea în Oprișan. Bietul Costache devenise mijloc de verificare a desolidarizării tuturor celorlalți de Mișcarea Legionară (idem).

Când li se ceru "bandiților" să-și facă demascarea și fură așezați "în poziția lui Buda", constatară că majoritatea călăilor lor intrară și ei în aceeași poziție, cu o tăbliță de săpun și un ac în mână, să-și scrie ... propriile amintiri.

În această fază a demascărilor (...) am fost puși să ne facem public autobiografia, intitulată acum autodemascare. Ceilalți îl

ascultau pe vorbitor și interveneau unde li se părea că acesta nu este destul de clar ori că mai ascunde ceva (p. 66).

Consemnarea imediat următoare, din păcate, constituie una dintre rarele observații privitoare la reeducările ce au premers eliberarea tuturor deținuților politici, prin grațiere, reeducări la care au participat toți internații de la Aiud, minus câțiva buni de numărât pe degete, ce le-au refuzat cu pedeapsa izolării la 'neagra' și riscul (amenințarea) de a nu beneficia de decret. *Cine citește vreo carte care descrie autodemascările de la Aiud din 1962-1964 nu va găsi decât o singură deosebire - pe bătrâni nu i-a bătut nimeni, i-a înfrânt numai mizeria îndurată în anii lungi de închisoare și soarta camarazilor lor care au murit între timp (p.67).*

Ioan Munteanu aduce o mărturie de o mare însemnătate în privința concluziilor instanței ce i-a condamnat la moarte pe reeducatori, ca unelte ale lui Sima în momentul când îi chinuiau pe bieții lor camarazi. Sobolevschi i-a cerut lui Costache Oprișan:

- Să scoți, banditule, instrucțiunile care le ai de la Vică Negulescu pentru reeducare.

Acela era unul dintre vârfurile reprezentându-l pe Horia Sima în țară.

Oprișan a negat că ar avea așa ceva. După noua dezlănțuire, Costache a spus apoi că la Jilava, venind o dată vorba de reeducare, cineva - nu mai reține cine - l-a întrebat pe Vică Negulescu, din comandamentul pe țară - ce ne facem în această situație. Acesta i-a răspuns acelui terț s-o accepte. Nu i-a dat însă lui nici o instrucțiune (idem).

Comentariul atrage atenția că din această sămânță Ministerul de Interne a dezvoltat suspiciunea că reeducările i se datorau lui Vică Negulescu. Formularea lui Ioan Munteanu nefiind suficient de clară nu indică întocmai cele petrecute la procesul reeducatorilor, după încheierea acțiunii lor criminale, când s-a adus acuzația că ordinul de a se porni reeducările a fost transmis de către Horia Sima însuși și de C.I.A., în vederea compromiterii regimului comunist. *Oprișan avea să fie dus de la Gherla la anchete, prin 1953 și în continuare, ca să-l implice ca șef moral al lui Țurcanu (idem).*

Ajungem și la Eugen Țurcanu.

Văd că se deschide ușa și intră în cameră un tip fâlcos, de statură potrivită, dar lat în spate, ținându-l de braț pe altul aplecat din spate, slab și palid din cale-afară. Acesta, cel slab, mi se părea îngrozit și aproape că tremura tot. Cel vărtos vine la Soare și-l pune să repete ce probabil "demascase" (așa se spunea la declarația-demascare).

- "Cum îi, banditul?" - către cel adus.

- "Pe Dumnezeuul meu, domnu' Țurcanu, că nu mi-am amintit."

- "Hm, făcu acesta, pe Dumnezeuul mă-tii." Și bietul adus la confruntare se frânse în două, sub greutatea pumnului aplicat în stomac (p. 68-69).

Câteva alte rânduri despre Eugen Țurcanu.

Ce impresie putea să-mi fi făcut încă de la prima vedere, decât de om rău, căinos, vulgar, o brută. Șef de reeducare? Avea mai degrabă apucăturile anchetatorilor noștri și aceleași metode dure, accentuate însă de dorința sa de reabilitare, întărite de impunitatea garantată ori poate numai asigurată de șefii actuali. Aveam să văd la el acte de sălbăticie de neînchipuit: să calci în picioare un om și să-l frământă (cu picioarele), cum fac cărămidarii cu pământul și să-ți asmuți ajutoarele să continue, ca să-i înveți cu căinoșenia (bunăoară cum l-a continuat o dată unul mai tânăr, Victor Gorbatai, care la început ezita să-și bătătoască victima cu picioarele). Țurcanu avea o inteligență diabolică, pe care aveam s-o descifrez apoi și de la distanță, prin rețeaua întinsă în jurul nostru, pentru a nu ne mai scăpa. Era un apostat hulitor de cele sfinte, zelos în a-i obliga și pe alții la apostazie, în numele materialismului filosofic pe care el l-a adoptat, zel despre care știam că-i caracterizează pe toți neofiții (p. 59-60).

Dus de Sobolevski în camera unde se scriau pe hârtie cele recunoscute în demascare, acolo Ioan Munteanu l-a întâlnit iar pe Țurcanu, care, de cum am intrat, s-a uitat la mine cu o figură de băgat în sperieți:

- "Și tu, mă, și tu ești bandit? (...) Ia bagă-te sub masă!" (p.70). Umilințe, umilințe, doar cu scopul de a cântări gradul de imbecilizare produs prin spaimă.

O altă apariție a lui introduce în desen o trăsătură nouă a chipului său: rânjetul amical, expus pe 6 Decembrie 1950, la un an după începuturile bătăilor pentru cei din seria lui Ioan Munteanu.

Cum îi era obiceiul, a intrat fără gardian, pentru noi prin surprindere. Am înghețat, când l-am văzut; credeam că o fi plecat cumva și el împreună cu cei cu pedepse mici, la Canal, ca ceilalți cu demascarea terminată. Dar de unde.

Nu lăsa el lucrarea neterminată, tocmai cu "bandiții" cei mari, osândiții la munca silnică și temnița grea. Mi-am făcut o dată rugăciunea în gând, deși am început să mă îndoiesc de eficacitatea ei. Rămâneam singur, cu slăbiciunile mele. Dar singur ca toți cei care trecusem prin mâna călăilor, frații noștri, oamenii și camarazii de până mai ieri.

Nu mai știu dacă odată cu Țurcanu a revenit și Leonida Titus, ori revenise puțin mai înainte, sigur este însă că se găsea aici. Țurcanu s-a așezat pe priciul din stânga ușii, unde stătuse Leonida și a început să cheme la el pe cei din cameră, unul câte unul. Nu știu cum l-a chemat, prin intermediar ori l-a strigat pe fiecare. Nici nu mai știu dacă i-a chemat chiar pe toți. Dar cei chemați se duceau și el vorbea cu ei ceva șoptit. Când a intrat în cameră, pusese o mască jovială, ca de vechi cunoscut, cum de altfel era cu moldovenii. Nici nu știu ce a vorbit cu fiecare. Se făcuse în cameră o tăcere glacială și nimeni nu spunea vecinilor ce a vorbit cu noul venit.

A chemat amestecat și din cei bănuți de mine ca trecuți prin demascări, precum și pe ceilalți, netrecuți. Când mi-a venit rândul, m-a întrebat dacă îmi mențin atitudinea adoptată la "3 Parter" și la răspunsul meu afirmativ a spus că a venit timpul să dovedesc aceasta. Trebuiește făcută demascarea tuturor, să merg deocamdată la loc, iar când își va pune el șapca jos (nu mai rețin dacă șapca ori boneta, după cum nu mai rețin nici dacă se îmbrăcase ori nu în straie de ocnași), să sar la bătaie pe cei de pe priciul opus, căci aceia sunt toți "bandiți": Sângeap, Păunescu, Șestac, Ignătescu, Macovei, Huțuleac.

E greu de spus starea sufletească din acel moment. Mă rugasem atâtea luni de zile să nu vină clipa asta și cum a întârziat aproape jumătate de an, începusem să sper că nici nu

va veni. După întoarcerea celor trimiși la Canal iar mai trecuse o vreme, dar Țurcanu nu se grăbea, el știa că nu mai exista nici o scăpare pentru nici unul, toți trebuia să-și facă demascarea. Numai eu mai sperasem ca totuși minunea să se facă.

(...) Țurcanu a spus că momentul acțiunii îl va decide el și să fim atenți când își pune șapca pe prici.

Când a terminat cu convorbirile, s-a adresat întregii camere cu glas tare, spuse cam același lucru cu Max Sobolevski, cîrcul său pe care am avut neplăcerea să-l cunosc la "trei Parter": Lupta contra Mișcării legionare și a tuturor "bandiților", reeducarea, și a încheiat exact ca Sobolevski: - "Să vă faceți demascarea, bandiților". După care și-a scos șapca și a pus-o pe prici.

În cameră s-a produs o busculadă, au început să sară la bătaie unii împotriva altora și nu țin minte să fi fost o bătaie reciprocă, mai mult unii dădeau iar alții să eschivau. Nici astăzi, după atâția ani, nu-mi explic ce s-a întâmplat în sufletul oamenilor de le-a înfrânt rezistența încă de la început. Pe mine m-a copleșit atunci (la "trei Parter") grămada, o cameră întreagă de 60 de oameni care a sărit pe noi 5 care intrasem acolo în ziua aia. Dar aici agresorii erau o treime, zece, iar ceilalți 20 de oameni. Cum de n-au opus rezistență? Ce i-a paralizat? Dan Dumitrescu, Lungianu, Scutaru, Păunescu, erau înalți și voinici, cu excepția lui Macovei, care era scund, ceilalți erau toți de aceeași forță fizică, așa ca și cei zece agresori, iar ei fiind 20. Nimeni n-a țipat, bătaie ca între bărbați, cu icnete, dar fără un țipăt. De altfel ar fi fost inutil, căci gardienii parcă nici nu erau pe secție și nici nu s-ar fi amestecat, iar dacă ar fi făcut-o, ca în urmă cu un an la "4 Spital", când bătaia au început-o ei, în frunte cu directorul Dumitrescu, înstăpânindu-l astfel pe Țurcanu.

Deci nu forța fizică a fost factorul hotărâtor, în impactul suferit de agresați. La mine, când am intrat în demascări am spus că a contat foarte mult faptul că mă băteau ai mei, deținuți ca și mine și prietenii de ieri, de-a valma cu ceilalți. Mulți, toți. Probabil că strategul demascărilor asta a urmărit, prăbușirea sufletească din acest moment, care să te facă să capitulezi. O conviețuire de 6 luni de zile a creat anumite legături sufletești între oameni, iar acum dintr-odată, cel cu care te-ai

înțeles, ai povestit cu el, mărturisindu-vă unul altuia viața cu bucuriile și necazurile ei, acesta sare la bătaie și afli că este omul lui Țurcanu. Ți-a ascuns asta atâta vreme și de multe ori i-ai dat toată încrederea ta, fiind descoperit cu atâtea lucruri față de el. Pe unde am fost eu, la camera "3 Parter", cei mai mulți fuseseră cu pedepse mici, destul de eterogeni, dar aici erau greli închisorii, oameni presupuși cu un anumit grad de pregătire morală și politică. În ambele tabere ale beligeranților de aici, erau aceleași calibre de oameni. Nu te așteptai nici ca unii să atace, nici că ceilalți să cedeze, ei fiind în superioritate numerică.

Țurcanu și Leonida Titus treceau de la grup la grup și dedeau mai cu foc și cu îmbărbătări.

Când a crezut că momentul de vârf a trecut, a strigat precum făcuse și Sobolevski: Hoo, mări, mama voastră, că-i omorâți. Atunci rămăsesem eu tare mirat despre relațiile dintre cei care mă băteau și șeful lor și nu înțelegeam cum de te înjură un om pe care îl ascuți, cum de nu mai ai nici-o personalitate. Acum ajunseseam și eu ca acela, eram sluga lui Țurcanu, făceam cum spunea el, iar el mă înjura.

Dar asta nu mai conta, conta numai rușinea mea față de oamenii în care dădusem. Nu pot spune că i-am bătut, i-am lovit totuși, ei au ripostat foarte puțin și în momentul acela nu știau de ce am făcut-o. Mai mult ca sigur credeau că am trecut de partea lui Țurcanu, dar cei mai mulți de aici nu cunoscuseră împrejurările în care capitulasem fiecare dintre noi... Aveau să devină și ei unelte, chiar dacă nu mai aveau altă serie de bătut, căci aceștia erau ultimii din închisoare, netrecuți prin demascări... Aveau să fie puși să dea unul în altul, nu la grămadă, ci față în față, ca să-l convingă pe celălalt să-și facă demascarea. Și cât doare lovitura de frate! Ori aveau să fie puși să toarne pe alții, când vor merge în altă parte. Și toți s-au supus.

A urmat trecerea pe priciuri, ca la "3 Parter", scoaterea săpunurilor, poziția de Buda, pentru aducerea aminte a celor ce trebuiesc demascate; toate prin care trecusem și eu, numai că eu acum eram "planton", îi supravegheam împreună cu Costache Oprișan, Pop Cornel, Nicu Eșianu, Popescu Ion -

Nelu, Fag Negrescu, Mihuț Gheorghe, Dănilă Mihai, Gheorghe Mărculescu, Valentin Blagescu, Tetler Alexandru, pe "bandiții" care trebuiau să-și facă demascarea. Va să zică aceștia erau care trecuseră deja de faza care acum începea pentru ceilalți din cameră, dar care nu lăsaseră nici unul să se vadă ce a fost și ce este cu ei (p. 102 -105).

Cine erau aceia care au acceptat de la bun început să se atașeze metodei al cărei promotor primise Țurcanu ordinul să devină? Cei cu pedepse mici - așadar, care nu avuseseră răspunderi în Frățiile de Cruce, nefiind suficient de încercați. Mai mult, erau unii care, după o fugară trecere prin Frății, se dezisera de ele și se înscriseră în organizațiile dependente de partidul comunist. *Din lotul nostru de la Cluj ar fi fost cazul lui Costică Juberian, un student la Drept, în momentul arestării - februarie 1949, era în anul III. Fiind înscris la comuniști încă din primul an de studii, ajunsese îndrumător politic pe Facultate. (...) Juberian a fost legat de lotul nostru pentru că nu și-a declarat la autobiografie legăturile clandestine din timpul liceului, iar la Cluj l-a găzduit o dată pe fostul lui șef, care ținuse fără știrea lui o întâlnire conspirativă în locuința gazdei. (...) Juberian a ajuns la Pitești șef de comitet de demascări într-o cameră (sucursală), iar la Gherla unul dintre șefii Biroului Organizatoric (deținuți) al fabricii, de unde apoi a fost dus în 1952 (1953?) și inculpat împreună cu Țurcanu și condamnat la moarte ca și acesta (p. 72-73).*

Apăsat toată viața de cele petrecute cu studenții naționaliști la Pitești și Gherla, Ioan Munteanu caută permanent explicații ce să-i alunge și șteargă umilirea statutului la care a fost împins. De nu sunt explicații satisfăcătoare, recurge la analogii ce, din păcate, doar aparent lămuresc lucrurile; așa se întâmplă în cazul frumoasei comparații ce urmează, comparație infidelă consecvenței logice: *Dealurile au lângă ele văi, munții au pră- păstii, dar rămân tot munți. Omul are și el prăbușirile lui și cred că imaginea lui reală nu este numai cea din fundul hăului. Să nu fie priviți "piteștenii" numai în această prăpastie, să se vadă cine și cum i-a aruncat acolo, cum au ieșit din această încercare. De multe ori se iese târâș, adesea nu mai ai curajul*

să urci din nou creasta (p. 80).

Ce s-a petrecut cu acești inși, în sfârșit reeducați, după ce au trecut prin școala dez-învățării omeniei, a civilizației, a prieteniei, a demnității, a respectului valorilor umanității, a iubirii de semeni? La ce bun, dincolo de obținerea informațiilor ce nu putuseră fi smulse de anchetatori, dincolo de umilirea lor și transformarea lor în obiecte de dispreț pentru toți cei care ar mai fi putut crede în caracterul lor, după ce i-au văzut bătând ca niște brute, batjocorind tot ce era nobil și sfânt, la ce bun o 'școală' atât de inimaginabilă? *Cui prodest?* Ei trebuiau să facă dovada ultimă de supunere față de stăpâni: să devină informatori și provocatori ai Securității, rol ce le-a revenit în Gherla și pe care urmau să-l joace, după eliberare, în rândurile rudelor, foștilor prieteni și a tuturor acelora atrași de nimbul lor presupus de 'martiri' și care li s-ar fi încredințat cu sinceritate, ca unor mari suferitori, purtători ai idealului național de luptă împotriva bolșevismului. Aceasta pentru distrugerea mitului legionar. Să se ajungă a se spune: Legionarii? Niște lepădături, slugoii comuniștilor! Nu merită nici doi zloți...

Țurcanu ne-a împărțit în două camere. În prima, (...) am intrat și eu. Curând aveam să ne dumirim asupra rostului împărțirii, dar nu și asupra criteriilor după care a făcut-o Țurcanu. Noi, toți cei din camera asta, eram reeducați, așa să apărem în fabrică în fața ceilalți deținuți, să vorbim deschis, susținând munca, administrația și politica regimului. Asta însemna, cum ziceau ceilalți deținuți, să fim turnători. Deși afară, în libertate, după câte aflasem, oamenii treceau încet, încet de partea noului regim, fără să fie considerați turnători când sprijineau deschis autoritățile și producția din unitățile unde erau încadrați, acest lucru în închisoare era considerat drept turnătorie, căci era de la sine înțeles că nu puteau fi considerați altfel sprijinitorii dintre ei, ai opresorilor. La Pitești nu jucasem acest rol (voi explica) așa că mi-a venit foarte greu să mă impac cu noua degradare.

Dar cei din camera vecină au primit un rol mult mai ingrat, care m-a înfiorat și mai mult. Ei erau turnători acoperiți, trebuiau și ei să meargă în fabrică, tot ca noi să muncească, dar să-i tragă de limbă pe ceilalți și să-i toarne cu adevărat, precum

o făceau și afară adevărații turnători, numiți acolo informatori. Mi s-a părut și mai degradant, căci treaba asta pretindea ori o convingere deformată, ori o mai multă perfidie. Cu așa ceva nu m-am considerat înzestrat și m-am împăcat cu rolul ce mi s-a dat, deși îmi atrăgea oprobriul altora. Cei din camera a doua erau cunoscuți ca vârfuri, oameni cu cazier de luptători. Costache Oprișan, Hoinic, Popa Aurel (Popicu) și alții de calibrul lor, ori apropiat lor.

Amândouă categoriile trebuiau să respecte consemnul secretului studenților. Altfel, demascarea nu s-a terminat. O vedeam noi bine, spre groaza noastră (p. 116-117). Dealtfel, curând au fost martori la ce pătea acela care încălca sumbrul consemn, cum era, pentru asta, preschimbat într-o masă de carne vie, fără formă, fără trăsături, fără nici o urmă de omnesc în el decât glasul hodorogit cu care își rostea numele și fapta de trădare față de reeducări, trădare pentru care fusese pedepsit.

Una dintre situațiile cele mai grele, din punct de vedere al conștiinței, fu conlocuirea cu fratele său de sânge. Ne-am împărțit frățește, cum ne învășase mama, bucatele ce le aveam și cumpărăturile de la Cantina deținuților (...) le mâncam ca frații.

Eu nu i-am spus nominal nici lui de cine să se ferească (urmează o retractare tănuțită, o încercare de scuză a neavertizării fratelui; n. n.), de fapt nici eu nu cunoșteam decât piteștenii, or închisoarea era plină de turnători, unii de silă, ca noi, trecuți prin demascările de aici, dar pe aceștia nu-i știam, alții de bună voie, atrași de chilipiruri, ori mânași de vrajbă. Vedeam destui intrând la "Organizatoric", zăbovind ori intrând acolo fără atribuții de servicii. Dar și politrucul avea linia lui de informatori, încât nu știai de unde îți venea plăcinta. Naivii, ca fratele meu, se fereau de cei ce aveau clopoței, nu puteau să înțeleagă pervertirea oamenilor (p. 130-131).

Nu cel mai mărunț dar al lui Ioan Munteanu este acela de povestitor alert și plastic. Iată cum crește vie în fața ochilor o arestare la țară:

El dormea noaptea pe pripșa casei. Copilul de 12 ani și fetița de 7 ani dormeau în casă. Cei veniți după el au sărit gardul, noaptea, în curte, și l-au luat la bătaie din somn. Surprins, a

început să dea și el, căci agresorii nu s-au prezentat, dar mutește, cum se bat bărbații. Olteanca lui s-a sculat de lângă el și a început să țipe către bătauși:

- "Ce-aveți, mă, cu omu' meu, că...-m-aș în gura voastră, de golani."

Nu știa săraca ce golani îi călcaseră ograda și-i siluiau soțul. Copiii s-au trezit și băiatul a început să strige la fratele tatălui, care sta cu casa în vecini:

- "Neică, sai că-l omoară golanii pe tata."

Securiștii împingeau obloanele, dar acestea aveau închizătorul pe dinăuntru și băiatul, dârz, la împingea în afară, deschizându-le, fără să se teamă de agresorii tatălui său. Nea Vasile era mândru de el, așa îl crescuse, să nu-i fie frică de nimic, îl trimitea noaptea singur să meargă pe câmp, unde erau oile, ori caii, și flăcăiașul, cu boata petrecută pe sub coate, înfrunța întunerecul și necunoscutul nopții.

Până la urmă, cu pistolul în piept, l-au luat și l-au dus (p. 185). Fraza antifinală este o incursiune fără avertisment în sufletul celui copleșit de forță și dă o dimensiune a liniștii lui, în plină disperare, că lasă soarta gospodăriei și a femeii pe mâini bărbătești, deși încă atât de copilărești.

Aidoma, o arestare în Dobrogea, de data asta a unui intelectual, cu o înscenare de film, e aceea a inginerului Cristea Marinescu, cu studii geologice la Freiberg, cadru universitar la Timișoara, apoi director geologic la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde a înființat, dimpreună cu doi prieteni o organizație anticomunistă.

Într-o bună zi, directorul general i-a spus că l-au sesizat niște țărani din părțile Babadagului că pe acolo ar exista un zăcământ de cărbune. Că ar fi păcat să mai aducă pe șantier cărbune din altă parte, când acesta le-ar fi la îndemână. Inginerul Marinescu și-a exprimat îndoiala de geolog (...). Dar ordinul este ordin. Totuși, bun la suflet, directorul general l-a sfătuit să se îmbrace mai călduros. Știa el ce știa, ce-l aștepta pe subaltern, doar știa cu cine ticluise povestea (la propos de asta, o fi fost vreun șef de instituție din țara asta care să nu fi colaborat cu securitatea, desigur că nu pe post de informator plătit, căci ei își plăteau postul cu informațiile pe care le dau

despre subalterni, când li se cereau).

A plecat și pe la mijlocul unei păduri au trebuit să oprească, drumul fiind închis de o mașină staționată chiar pe mijlocul șoselei. Șoferul acesteia se făcea că trebăluiește la motor, iar șoferul Canalului se dă jos din mașină, să-și ajute colegul. Din pădure sar niște indivizi, îl imobilizează pe inginer, îl leagă la ochi și așa legat și la mâini și la picioare este trântit cu fața la podeaua Jeep-ului cu înjurături și amenințări:

- "Aaa, voi vi-s ăia de la Canal, mama voastră de comuniști. Ați venit în Dobrogea să ne stricați pământurile cu Canalul vostru? Mama voastră. Vă arătăm noi, Partizanii Babadagului. Vă învățăm noi minte." Șoferul lui și-a luat locul la volan. Străinii, așa zișii partizani s-au pus deasupra lui, l-au făcut să simtă fierul rece al armelor și mașina a pornit, după ce a virat. A mers cam cât mersese încoace. Apoi circulația a început să se înțească, realizând că se apropie Constanța. Se auzeau din ce în ce mai strident claxoanele, legat la ochi, cum se găsea, a fost băgat într-o cameră. Cei de acolo jucau tot piesa cu Partizanii Babadagului:

- "Știi unde te afli, măi bandit comunist ce ești?"
- "Da, mă aflu la securitate la Constanța."
- "Dezlegați-l, mama lui, că știe."

Așa a început, cu o arestare trucată, să nu dea de bănuît celorlalți ridicarea lui, căci ar fi împrăștiat vânatul. Cumpliți vânători de oameni! (p. 212-213).

Această scenă de vodevil, plănuită dinainte și regizată din vreme, cu mai mult sau mai puțin talent (probabil mai puțin, fiindcă victima își ghicise răpitorii din primul foc), este urmată de o alta din aceeași piesă: a anchetei, improvizație de un comic putând li produs doar de analfabetismul satrapilor despre care vorbesc. Ea va fi legată, de către cititor, de scenariul de mai sus, acela nu o improvizație sugerată de clipa prezentă, cum este cazul de data aceasta, ci elaborat anterior, în vederea aducerii la rampă și a poetului, mă refer la Lucian Blaga. Aici intră în jocul dramatic însuși geniul național al românilor - care, dacă trăia, mare condamnare, ca naționalist fascist, primea... Dealtfel, Moses Rosen l-a și denunțat ca atare, în contumacie (adică *post mortem*).

Pitorească arestarea, la mijloc de codru des, dar și nostimă, chiar antologică, ancheta! Inginerul nu era un dur, mai degrabă un salonard, dar fusese lesne captat de cei doi foști ofițeri. El era totuși un opozant, ca majoritatea intelectualilor români, pe la începutul epocii (zic pe la început, căci apoi treptat s-au încadrat aproape toți în noul regim). Purta în portofel o strolă din *Glossa* celebră a lui Eminescu, cea care i se păruse, mai bine zis îi arătase cineva că se potrivește cu zilele noastre.

Nu spera când vezi mișei
La izbândă făcând punte.
Te-or întrece nătărăii
Chiar de-ai fi cu stea în frunte.
Teamă n-ai. Căta-vor iarăși
Între ei a se întrece.
Nu te prinde lor tovarăș.
Ce e val, ca valul trece.

Inginerul Marinescu se gândea la trecerea valului, când a copiat strofa. Dar un anchetator, nu cel principal, a vrut să clarifice și activitatea poetică a arestatului, considerând că el a compus-o:

- "Ia ascultă, Marinescule. Ce-ai vrut să spui tu cu poezia asta?"

- "Nimica, domnule anchetator. N-am făcut-o eu, este a lui Eminescu."

- "Ce vorbești, măi deșteptule, pe atunci umblau oameni cu stea în frunte?" (se referă el la steaua metalică de pe partea frontală a chipiului ofițeresc; n. n.)

- "Domnule anchetator, dar aveți cărți la dispoziție, verificați."

- "Pe mine mă înveți tu? Ce, pe vremea ăluia erau întreceri socialiste între oameni? Și, ia spune, măi banditul, pe care tovarăș l-ai văzut tu nătărău? Că doar vorbești aici și de tovarăși, n-ai să-mi spui tu că și pe timpul acela erau tovarăși."

- "Dar puteți verifica, domnule anchetator", se apăra arestatul, văzând că i se puneau în cărcă atâtea insulte la adresa stăpânirii.

- "Și, ia spune Marinescule, (n. a. repet aici calitatea de universitar a arestatului) ce-ai crezut tu în mintea aia proastă a ta,

că se mai schimbă ceva? Îți arătăm noi, mama ta de bandit."

Și i-a pus să scrie pe dosul hârtiei și să se semneze: "Făcută de mine, Cristea Marinescu".

Inginerul s-a gândit că o să râdă de el cine-o vedea, că a înnebunit arogându-și opera altuia, așa că a făcut altă notare: "Scrisă de mine" - socotind că eventualii lectori vor înțelege că a copiat-o. Dar acela:

- "Măăă, deșteptule, mă protesti tu pe mine? Ai făcut-o, nu ai scris-o. Și a tăiat cu două linii cuvântul "scrisă", trecând deasupra pretenția lui: "făcută". Ca să nu mai fie dubii.

Anchetatorul șef i-a reproșat că nu merge bine ancheta, la care el a răspuns că este obligat să recunoască enormități. Și îi spuse povestea cu *Glossa*.

Șeful însă, cu șiretenia profesiei, dar și din solidaritate cu celălalt coleg, i-a răspuns:

- Adică tu chiar crezi că tovarășul nu a știut a cui e poezia? A vrut să te încerce, ca să vadă cât ești de încăpățânat.

Așa Cristea Marinescu a scăpat numai cu acuza de organizare contra regimului, nu și aceea de autor de literatură interzisă (p. 213-214).

O atare vioiciune în narare ar fi fost de dorit să fie regăsită pe tot parcursul memoriilor. Nici o deosebire între realizările lui Bacalbașa, Brăescu, ale celorlalți umoriști notabili ai literaturii noastre cazone și aceste pagini! Mai sunt și altele, numeroase, de citat, dar condeiul autorului, nu rareori, mai cu osebire după isprăvirea expunerii reeducărilor, se grăbește să-și încheie toate câte le are de spus, o grijă firească atunci când te hotărăști să faci astfel de mărturisiri și nu mai ești la anii primei tinereți; și de aceea nu-și caută totdeauna pana cea mai ascuțită a talentului și i se întâmplă să mai și treneze povestirea, cu toate că - insist - este cel mai dotat dintre memorialiștii citiți.

Remarc același interes la Ioan Munteanu ca la toți ceilalți memorialiști tratați aici pentru visele cu caracter profetic. Pe parcursul scrierii de față, ele se vor tot aglomera, folosindu-mă de această trecere în revistă pentru a le antologa, lăsând altcuiva, mai potrivit pentru atare sarcină, aceea a comentării atât a lor, cât și a propensiunii deținuților pentru acest tip specific de vis.

Mama lor s-a sculat într-o noapte țipând că l-a văzut pe fiul plecat la război adunându-și mațele și băgându-și-le în burtă. A plâns de spaimă cât a mai ținut noaptea. Băiatul nici nu i-a mai venit înapoi și când s-a întors un camarad care luptase alături, a venit la ei și le-a spus că sublocotenentul Marinescu cu murit cu abdomenul sfârtecat de un brand. Visul mamei, în fluxul telepatic a făcut-o să vadă sfârșitul fiului prea iubit (p. 164).

- Părinte ne despărțim, azi noapte am visat cal alb. În limbaj de pușcărie, la talmăcirea viselor, calul alb înseamnă drum bun, după cum găina grasă înseamnă pachet de acasă. Și am răs.

La scurtă vreme, nici n-a trecut o oră, l-a luat din cameră din nou și nu l-am mai văzut (p. 170).

I-am pierdut urma fratelui meu, căci îi mutase și pe ei. Nici n-am știut că între timp fusese dus la București la o anchetă. Într-o noapte am visat că se făcea că el străbate un cimitir, printre cruci, iar eu mergeam pe lângă gardul din afară, dar tot în aceeași direcție. La un moment dat s-a auzit o voce care-l striga:

- "Gheorghe, Gheorghe!"

Eu, de dincolo de gard, i-am strigat mai tare:

- "Nu răspunde, seamănă cu vocea mamei, dar nu-i ea. Mergi drept înainte și ne întâlnim dincolo de gard."

Era de fapt povestea noastră, dacă răspundea la ancheta aceea era implicat pe nedrept într-o cauză grea. N-am reținut data visului, dar curând a fost adus înapoi și se afla în carantină, la parter, într-o cameră de pe colț, căci l-am auzit vorbind cu alții despre călătoria sa. Și ne-am întâlnit dincolo de gardul închisorii, când ne-am eliberat, în 1963. Nici astăzi nu cred că a fost un vis de refulare, mai degrabă unul premonitor (p. 188).

*Se poate ca cititorul să se întrebe la ce bun reproducerea viselor culese din amintirile publicate de foștii condamnați. Răspunsul este cel mai firesc din câte se pot da: prin repetarea gestului consemnării se dovedește ce dimensiune importantă a sufletului o constituie astfel de vise. Și cum alt tip de memoria-
listică decât aceea de detenție rareori se oprește asupra unui motiv ca acesta, din cărțile cu pricina deducem modul în care*

redactarea lor (efectuată la o perioadă considerabilă de ani de la evenimente) a stat sub umbra unei anumite deformări sufletești datorată condițiilor speciale ale penitenciarelor comuniste.

Am lăsat pentru ultimile fraze ale prezentului text amendarea prea (poate) entuziastei mele caracterizări a lui Ioan Munteanu, ca umorist. Multe, într-adevăr, le ia cu amăgirea că mai izbutește să suradă în pofida nenorocirilor trăite, deci că n-a fost învins definitiv. Numai că adevăratele sale intenții, scriindu-și memoriile, sunt puternic revelate în avizul inițial: **Pentru Cititori**, care este zguduitor, cum alte fraze ale lucrării nu m-au răscolit. Este o *mea culpa* tainică de citit printre rânduri, care emoționează și te determină, de la bun început, să renunți la orice spirit critic omenesc (și deloc de incriminat):

Pe cititorul notelor mele îl rog ca din capul locului să mă recunoască a fi om.

Să renunțe la prejudecățile legate de o apartenență politică sau alta. (Sunt dator să specific că Ioan Munteanu este primul care o face, dând pildă sănătoasă cititorului său. Când este vorba despre eroism, ori suferință, el citează, cu dragoste, apartenențele politice ale eroilor sau victimelor, deosebite de a sa, și aduce laudele meritate tuturor, în calitate de colegi de durere, indiferent de crezul ce i-a adus în spatele gratiilor. Această atitudine generoasă și, de altfel, impusă de egalitatea suferinței omenesci nu aparține tuturor memorialiștilor comentați aici, ceea ce s-a văzut și se va mai vedea).

Dacă cineva vrea să mă judece politic, să se întoarcă la anii de atunci, numai după ce a parcurs istoria acelor vremi "sine ira et studio".

Fiind vorba de justiție, să nu uite nimeni dictonul "audiatur et altera pars", fără de care nu se poate da o sentință dreaptă.

Cum nu este drept să osândești pe cineva decât pentru faptele sale, să nu fii privit după faptele altora. Să nu faci nimeni apel la înțelepciunea populară, cum ar fi proverbul: "spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești". În acest caz să nu se uite și zicerea aceluia filosof popular că: "pădure fără uscături nu se găsește".

Îndărătul acestor sfaturi și rugăminți se ascunde un ocean de suferință ce nu mai ține de tenniță, ci de regretul că autorul

ar putea fi confundat cu ceea ce nu este, situație cu care ne-a obișnuit mentalitatea istoric precedentă de a nu fi cântărit individul după faptele și atitudinea proprie, ci conform faptelor și atitudinii altora cu care a fost aruncat într-un cazan unic de materie ideologică și de clasă, pusă pe foc, spre distrugere. Iar lui Ioan Munteanu îi este teamă (și îi dau deplină dreptate) ca această mentalitate să nu dispară ușor din cugetele noastre dez-învățate de limpezimea judecății și devenite roabe ale orbirii politice nejuocate.

Mai adaug cele două aforisme însemnate drept motto al lucrării, pentru noblețea lor demnă de un notabil moralist:

- *Noi să fim ultima generație de Români care au suferit pentru credința lor.*

- *Cel care a suferit trebuie să rămână bun.*

Ele altfel grăiesc cititorului decât jignitoarele cuvinte ale lui Patapievici, răsunet, după cum se scuză cel în cauză copilărește, al reținerii sale de o noapte sau trei, la Jilava. Este de mirare că un tânăr, promovată de prieteni pe locul întâi al oamenilor de cultură din Țara noastră, n-a avut timp să citească memorialistica reeducărilor (câci de a citit-o și n-a aflat din ea nimic despre suferință și iubirea de patrie, la ce bun să-și mai irosească prețioasa viață cu lectura?).

UN TÂNĂR REGALIST ÎN DEMASCĂRI: JUSTIN PAVEN

Justin Ștefan Paven, astăzi episcop al Bisericii greco-catolice, a ajuns în pușcărie la vârsta de douăzeci și patru de ani, ca membru al unei organizații studențești regaliste, numită "Stema Țării", după titlul unei reviste al carei naș fusese, ca și redactor-unic, alături de Titus Pittini, răspunzător de grafica și machetarea ei. *Inițiatorul organizației noastre, un avocat de orientare socialistă, Vladimir Corbasca, încercase să participe la alegerile din 1946, cu un partid înființat de el, dar neîntrunind numărul de adepți, nu fusese înscris pe liste. În așteptarea unor eventuale noi alegeri, încercase cu noi să-și formeze cadre pentru o platformă de viitor (p. 29).* Pentru această activitate a primit o condamnare de trei ani.

Încă de la acest prim citat, se face simțită înclinarea autorului spre duhul blând ironic și abia fălăind delicat între gând și cuvânt. Întreaga scriere este alertă și impregnată de același spirit, cel puțin înainte de rememorarea începutului reeducărilor. Ea intră de la primele rânduri în materie, fără introducere, trântind în capul cititorului ordinul caraliilor, resimțit ca o lovitură, așa cum îl izbise și pe cei arestați.

- Mișcă-te mai repede, banditule, și ține mai aproape!

Cu pistoalele automate strânse în poziția de a trage imediat în cel care ar fi făcut un singur gest de ieșire din rând, milițienii tineri, pregătiți cu multă grijă și responsabilitate ideologică, se sileau să-și arate zelul de combatanți în lupta pe care 'partidul' o declanșase contra "trădătorilor și dușmanilor patriei".

Mergeam de-a valma, înghesuți unul în altul, cu câte o bocceluță, silindu-ne să nu 'ieșim', apropiindu-ne de cordonul amenințător cu moartea al celor ce "își făceau datoria" către

...patrie, adică partid.

Drumul cobora într-un debleu, la capătul căruia, sub nivelul pământului, se aflau niște ziduri groase de cetate, cu creneluri și ferestruici de țințire, străjuite de porți masive și grele.

Pe frontispiciul acestei intrări în lăcașul care-și deschisese fălcile să ne înghită ca un balaur, o inscripție rămasă din vremuri îndepărtate arăta vechea destinație a edificiului: **FORTUL 13 JILAVA.**

Lângă mine, un mucalit care privea cu un zâmbet ironic panorama supliciuului ce ne aștepta în hruba aceasta, murmură printre dinți:

- Fortul 13 e cu ghinion!, adăugând apoi cu un glas profund teatral: **Lasciate ogni speranza, voi che entrate!** (p. 5-6).

Ironia nu este doar citată, ci răsare, jucăușă, și din comentariul din umbră.

Șeful camerei dădea raportul:

- Să trăiți, domnle șef, camera '4 Spital' se prezintă cu un efectiv de 60 deținuți!

Și la salutarea 'șefului' trebuia să răspundem în cor:

- Să trăiți!

După un timp s-a desființat obiceiul acesta cu "să trăiți", pentru că s-a spus că n-ar fi fost cazul să trăiască atât cât le doream noi (p. 29).

Autorul, sensibil ca un termometru la ironie, o reține toată viața, cum stau lucrurile cu aceea a gardianului care a pătruns cel dintâi în celula unde se dezlănțuiseră pentru prima oară bătăile asupra grupului din care făcea Justin parte. Militarul se adresă lui Țurcanu, mustăcînd a grimasă: *Da' ce sunt așa de supărați, mă, băieții ăștia ai tăi, azi? Ce, nu le-a plăcut ciorba?!... (p. 36).*

Referitor la șeful reeducărilor, consemnează: *Era deosebit de inventiv în a scorni și aplica cele mai cumplite suplicii, de la simpla bătaie cu pumnul până la silirea de a-și mânca excrementele pe care osânditul nu și le putuse reține din pricina durerilor.*

(...) În mijlocul unei haite de fiare feroce care rânjeau satisfăcute și făceau haz de spasmele osânditului obligat la asemenea monstruoșitate, îi dădeau la urmă cutia cu urină de la tinetă

"ca să-și dreagă gustul"! (p. 40-41).

Cea mai fin catifelată ironie transcrisă, surprinsă la ceilalți deținuți, se referă la Canalul Dunăre-Marea Neagră:

Se zvonise că urma să fim selecționați (...); fiecare era dornic să ajungă la acel "El Dorado" unde se spunea că existau 'vorbitor', pachete, scrisori, mâncare suficientă și viață în aer liber. Pentru noi apărea ca un fel de 'Pământ al Făgăduinței' și chiar i se spunea în glumă: 'Canaalul' (p. 70).

Asupra noilor veniți la Jilava a planat ca un corb alb un zâmbet ambiguu, dintr-o lume străină, unde ni se țese, spălmântos, destinul: fură îndreptați către *Reduit, (...) plasat în centrul fortificației. Ca o ironie a soartei, avea formă de ...inimă* (p. 8).

Titlul lucrării e smuls dintr-o disperare concretizată în vorbirea cu sine, consemnată la p. 43: *Doamne, Tu ai suferit doar o noapte și o zi, iar pe noi ne lași să fim chinuiți atâta timp pe crucea aceasta!... Dumnezeu, de ce ne-ai părăsit?!...** Justin Ștefan Paven este un dibaci mânăitor al limbii literare - bogată și proaspătă fără ostentație -, care-l slujește cu credincioșie, niciodată ieșind în frunte, ci ajutându-l a izbuti un tur de forță scriitoricesc, anume să-și redacteze amintirile în două stiluri - inițial acela al naivității și curăției vârstei ce nu cunoștea nimic din atrocitățile la care urma să-l expună sistemul, următorul acela al sfâșierii aduse de o maturizare pripită și complet neașteptată, între ele necăscându-se vreo falie disonantă, dimpotrivă al doilea decurgând, în ritmul vieții înseși, din cel dintâi.

Iată o probă din substanța stilului adolescenței întârziate pomenit.

Dezbrăcați complet, în pielea goală, treceam zgriburiți, pe rând, în fața unui milițian care ne scotocea băgăjelul cu haine, verificându-le pe la toate cusăturile ca nici măcar un ac de cusut să nu ajungă în celulă. La sfârșit, ni se cerea să ne aplecăm cu fundul către milițian, să vadă dacă nu cumva aveam ceva introdus în anus.

Deși emoția impactului brutal cu asemenea situații necunos-

* *Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?* Reeducări - Camera 4 Spital Pitești și trei sonete închinăte autorului de Mihai Rădulescu; București, Editura Ramida în colaborare cu Editura Majadahonda, 1996.

cute de mine până atunci era destul de vie, mă însoțea permanent curiozitatea, ca la lectura unui roman senzațional, când așteptam cu interes evenimentele de pe pagina următoare.

Dorința de a mă reintâlni cu prietenii mă făcea să nu acord prea multă importanță brutalităților de moment ale milițienilor, fiind pregătit sufletește pentru orice surpriză m-ar fi pândit (p. 7).

Retrăirea ingenuității de atunci e splendid înduioșătoare, în același timp nelipsind din ea luarea de sine peste picior.

Dan Cernovodeanu, (...) șef de promoție în clasa Regelui Mihai (...) ne promitea să vorbească Regelui despre noi, cei ce ne-am sacrificat tinerețea pentru regalitate, și-mi simțeam inima plină de mândrie la gândul că Regele va auzi și numele meu (p. 10).

Posibilitățile sale de portretist se mărginesc la a schița din fugă două-trei linii principale, necesare pentru o spumă de imagine grăitoare.

Îl chema Uță Paraschiv; avea vreo treizeci de ani, fost polițist, înalt, uscățiv, poate din cauza maltratărilor prin care trecuse la anchetă și pe care mi le povestise pe nerăsuflăte în duba ce ne adusese de la Securitatea din Uranus (p. 6).

Sau figura unui preot greco-catolic maramureșan, al cărui nume l-a uitat. Un om deschis, cu un permanent zâmbet pe buze, gata să ajute pe oricine îl vedea într-o strâmtoare și mai ales să spună un cuvânt de încurajare.

Optimismul lui era de altă natură decât al intelectualilor cu vederi politice. El își întemeia buna speranță pe texte evanghelice și simțea că spusele sale aveau o autoritate care depășea vremelnicia momentului.

Pe el l-am auzit vorbind despre Sf. Fecioară cu o căldură cum nu mai întâlnisem până atunci. Față de imaginea pe care o aveam eu despre Ea, mai mult ca o realitate iconografică, modul intim și cald cum înfățișa el prezența Ei în viața noastră reprezenta pentru mine o noutate ce mă captiva (p. 13).

Dacă portretele sale dau seama de înfățișarea generală a omului, ori de purtarea lui, Justin Paven surprinde și modificările impuse portretului de împrejurări: Iosif Iosif, un tânăr blond, care intrase în carantină ceva mai târziu decât noi și care stătea toată ziua foarte tăcut și retras și se uita mereu pe

ferestra ce da în curtea interioară, așteptând parcă să se petreacă ceva acolo, devenise alb la față, ca varul, și-l cuprinsese un tremur nervos, plimbându-se de colo până colo și încercând să se stăpânească. La comentariile noastre îngrozite nu spunea decât atât:

- O să vedeți voi!... o să vedeți (p. 25); asupra aceluiași va insista Marcel Petrișor, după cum vom vedea în ultima parte a acestui volum.

Descrierile sunt rare, la fel de sobre ca și portretele, dar constatăm că autorul știe descoperi un spațiu nou și cu alt simț decât văzul universal folosit, în cazul de față cel olfactiv: *Ca dintr-o etuvă sub presiune, m-a izbit o duhoare de abur mirosind greu a urină și sudoare.* Simțul mirosului desenează preambulul receptării vizuale: *Pe cele două părți ale unei încăperi lungi de vreo 20 metri, se găseau priciuri de lemn suprapuse, lăsând un coridor îngust la mijloc. Vreo sută cincizeci de deținuți în pielea goală, purtând doar un chilot sumar, zăceau înșirați până la refuz, de o parte și de alta a acestor stele.* Aplecându-se să vadă cine a intrat, semănau cu niște osândiți dintr-o galeră romană, cărora le lipseau numai vâslele (p. 8). Auzul nu absentează nici el de la conjurația mijloacelor de receptare a realității celei noi: *Deodată, în liniștea nopții, se auziră niște strigăte de durere..., apoi altele și altele, într-un vacarm de urlete desperate ce lăsau impresia de a fi cuprins întreaga închisoare.*

Am sărit cu toții înspăimântați, neștiind ce se petrecea. Primul gând, împărtășit de la unul la altul, a fost că s-a dat ordin general pe închisoare de a se bate în noaptea Crăciunului și așteptam îngroziți să se deschidă ușa și să intre milițienii cu clomecele, să ne căsăpească (p. 24). Finalmente: *Torționarii se retrăgeau în paturile lor, iar noi rămâneam în grija plantonului care se plimba în tăcere, cu pași sacadați prin fața noastră (p. 42).*

După cum procedez în toate prezentările de față, voi culege datele portretului lui Eugen Țurcanu și din textul prezent, omul lui Nicolschi obsedându-mă și intrigându-mă în aceeași măsură ca și pe victimile demascărilor inițiate de el în rândurile tineretului studentesc (cu osebite legionar) la Pitești.

În cursul zilei (de 21 ianuarie 1950; n. n.) cineva mi-a atras

atenția să fiu mai prudent în conversații și în special mai circumspect față de câteva persoane, dintre care mi-a pomenit pe unul care ar fi fost mai periculos. Era un tip robust, bine legat, de talie mijlocie, cu o figură rotundă și ochi albaștri. Fusese student în Drept, la Iași, și pe traista în care își ținea lucrurile scria: Eugen Țurcanu, str. Valea Seacă 9, Câmpulung. Stătea foarte retras, și-și petrecea multă vreme privind pe fereastră, gânditor și întunecat (...).

Dacă nu mi s-ar fi spus că era un informator periculos, după figură nu părea a fi om rău și în conversație era chiar plăcut (p. 29-30).

În continuare se adună variate impresii despre el, risipite ici și colo, din care se deduce un portret caracteristic. El, dădea ordinele și injura ca un leșit din minți (p. 31); însoțit de doi vlăjgani încruntați, profitând de acel moment de surpriză, își amenaja terenul de bătălie. Lua pe fiecare deținut în parte, îi cerea să-și aducă bagajul de unde-l avea pus și-i stabilea un loc pe prici, acolo unde hotăra el. Socotea operația în așa fel încât să nu stea alături doi din aceeași organizație, întrebându-i dacă se cunoșteau mai demult (p. 32). Decreta (p. 33); era stăpân pe situație (idem); se plimba ca un lup hămesit (...) își căuta o victimă (p. 33) pe care o târa, cu câțiva pumni în cap, (...) în mijlocul câtorva ciraci (idem); emitea sentințe (p. 37), ținea alocuțiuni (idem); niciodată nu era mulțumit de sinceritatea răspunsurilor noastre și, în cazurile mai grave, bietul nenorocit era întins pe o masă lungă, în mijlocul camerei, și lovit cu ciomagul și cureaua până făcea pe el de durere (p. 40).

Umorul lui constă într-o ironie nepotrivită și amenințătoare: Când a venit la mine prima oară, m-a întrebat cum mă chema.

- Paven Justin, am răspuns, cuprins de emoție.

- "Paven", ce nume e ăsta? De unde ești?

- Eu sunt din București, dar numele meu e originar din Țara Moșilor. Bunicul meu era din Câmpeni.

- Aha, ești moș! Ai grijă să nu-ți tai eu moșu'!..., s-a retras zâmbind, lăsându-mă să bănuiesc că nu mă mai socotea printre cei care ar fi putut să-l intereseze (p. 46).

Importanța memoriilor intitulate **Dumnezeul meu, de ce m-am părăsit** constă în faptul că autorul a fost martor al morții lui

Șura Bogdanovici. Toți memorialiștii reeducărilor socotesc de datoria lor să amintească de acea crimă și, eventual s-o descrie - conform legendelor (fără a specifica, de obicei, că acesta era statutul informațiilor lor); pentru prima oară cineva a asistat la ultimile clipe ale inițiatorului reeducărilor și aduce o mărturie exactă asupra lor.

Împreună cu noi fusese adus și Bogdanovici, care abia se mai ținea pe picioare. Era într-o stare de slăbiciune jalnică, de nedescris. Avea aspectul unui cașectic, dar nu atât din lipsa de mâncare, cât mai ales din tratamentul de violențe la care fusese supus. Acum Țurcanu îl lăsase în pace, dar nenorocitul nu s-a mai putut redresa.

Într-o zi n-a mai fost în stare să se ridice în capul oaselor și a fost nevoie să fie hrănit de alții. Îmi amintesc cu câtă atenție caritabilă se ocupa de el Georgică Georgescu, dându-i toate îngrijirile pe care condiția claustrării noastre le îngăduia, dar n-a mai rezistat mult.

Stătea întins pe prici, cu ochii aproape imobili, privind undeva, dincolo de tavan, și nu scotea un cuvânt. În tot timpul cât am stat cu el, nu l-am auzit rostind decât câteva cuvinte. Se putea citi pe fața lui o amară descurajare care cred că a contribuit în mare măsură la grăbirea sfârșitului său.

Poate că, totuși, în tăcerea aceasta prelungită, Dumnezeu a putut să-i trezească, dintr-un sămbure de credință primit la botez, un act de părere de rău pentru viața sa de păcat și încheiată atât de tragic.

A expiat într-o dimineață, ducând cu el taina unei fărădelegi pe care a ispășit-o prin moarte pe Crucea închisorii, după ce a primit același tratament de respirație artificială ordonat de Țurcanu (a se vedea, mai departe, moartea lui Niță Cornel; n. n.), în momentul când intrase în comă.

A fost primul om din viața mea pe care l-am văzut de aproape dându-și sufletul și al patrulea mort din seria cu care am intrat la 'reeducare'.

După scoaterea lui din cameră, în tăcerea apăsătoare care se lăsase, Țurcanu a ținut să-i facă un scurt panegiric:

- Așa vor pieri toți oportuniștii care își închipuie că pot înșela bunăvoința regimului!... (p. 59-60).

Acest memorialist delicat, de statură potrivită, cu glas mic, cu vedere slabă, astăzi abia pășind din pricina bătăilor ce i-au zdrobit tălpile, păstrând întreaga cinste de odinioară și felul de a fi de-a dreptul al abia majorului arestat cândva, fin ca o mireasă a lui Hristos, fu sortit să asiste la o omucidere dintre cele mai odioase. Victima era o figură de copil imberb, de vreo 20 ani, modest și tăcut, Niță Cornel, student la Iași, originar din Bacău, pe care aproape că nici nu l-am remarcat în perioada cât am stat la carantină, dar care a devenit, puțin mai târziu, eroul unor tragice întâmplări (p. 24).

Și totuși furia lui Țurcanu împotriva acestuia a depășit cele ce săvârșea de obicei.

Momentul culminant al acestui Calvar l-a constituit însă pedepsirea bietului Niță Cornel, în seara zilei de 28 februarie 1950, care moment, prin sfârșitul lui tragic, a dus la scoaterea și răspândirea noastră pe altă secție.

Se făcuse numărul de seară și, după închidere, Țurcanu și-a mobilizat iarăși echipa pentru operațiuni. Avea de smuls niște declarații de la tânărul băcăuan care nu se lăsase convins până atunci să spună tot ce știa sau ce bănuia Țurcanu că știa.

După câteva întrebări, însoțite de amenințările de rigoare, văzând că răspunsul era nesatisfăcător, Țurcanu a asmuțit haita contra lui. Repezindu-l câțiva pumni, l-a vârat într-un cerc format din 6-7 torționari care l-au luat în primire cu pumnii și picioarele, zvârlindu-l de la unul la altul ca pe o minge, până când a căzut jos, amețit. L-au udat cu apă, să se trezească, și l-au dat un mic răgaz ca să se hotărească să vorbească.

Trebuia să spună ce știa despre omorârea unui soldat sovietic prin părțile lui și dacă luase și el parte la acea crimă politică. Probabil că existau ceva informații în legătură cu amestecul lui Cornel în acea afacere și Țurcanu voia să smulgă de la el confirmarea, dar bietul bălat fie că nu știa, fie că îi era frică să declare, rezista cu dârzenie să afirme ceva și nu zicea decât: "nu știu nimic!".

Văzând că nu voia să vorbească, au început să-l bată la tălpi, fără să-l descalțe. Loviturile primite prin încălțăminte sunt mult mai violente, pentru că durerile se localizează în spe-

cial la cap; apoi l-au pus să facă manej, lovindu-l din nou cu pumnii, până când a căzut iarăși în nesimțire.

Țurcanu turba de furie văzând că nu putea scoate de la el nici un cuvânt. Nu mai întâlnise până atunci atâta putere de rezistență la nici unul dintre torturați, iar acum un copil de 19-20 ani primea loviturile cele mai crâncene, doar cu un ușor geamăt de durere.

Noi, care asistam la scena aceasta de groază, ce dura de vreo două ore, eram cu sufletele crispate, neștiind până unde putea merge oribila maltratare a unui om.

Dar bestialitatea călăilor a întrecut orice imaginație în supliciul aplicat sârmanului copil.

După ce l-au lăsat puțin să-și mai revină, în care timp Țurcanu se plimba furios și se gândea la o nouă metodă de schingiuire, îl auzim că dă ordin să i se lege mâinile la spate și-i face semn lui Vasile Pușcașu, namila care avea cea mai mare forță dintre ei, să-l ridice în sus.

Urcându-se în picioare pe marginea priciului, Pușcașu îl prinse de mâinile legate și răsucindu-i-le, îl suspendă în aer, într-o poziție care sugera imaginea crucificării.

Bietul copil, cu capul complet vârât în piept, a mai avut puterea să scoată un strigăt sfâșietor în momentul când i s-au luxat brațele, apoi făcea eforturi disperate să tragă aer în piept.

În jurul lui, vreo patru sau cinci torționari îl loveau cu ciomegele, cu un sadism îngrozitor, peste cap, peste picioare, într-o infernală poftă de distrugere a vieții.

După câteva zeci de lovituri, dintre care unele cu vârful ciomagului în stomac și în piept, i-au dat drumul să cadă de la înălțime.

S-a prăbușit inert, cu fața la pământ, fără să se mai poată mișca din loc. I-au dezlegat mâinile ce se bălăbăneau pe lângă corp, cu articulațiile complet zdrobite, și după ce i-au mai vărsat o cană cu apă peste cap, l-au târât pe un pat de fier, în mijlocul camerei.

Abia mai răsufila. După un timp a început să delireze. Probabil făcuse o hemoragie internă. Vorbea fără șir și ciomăgarii din jurul lui făceau haz, bătându-și joc de cuvintele fără înțeles ce le scotea în neștire.

Țurcanu comenta încruntat cu ciracii lui despre îndărătnicia "banditului" și se bătea cu pumnul în piept că până la urmă o să-l facă să vorbească:

- Am eu ac de cojocul lui, ticălosu'!... Crede că se joacă el cu mine?!... O să vadă el care-i mai tare!...

Fierbea de ciudă că "EL, ȚURCANU" a putut fi astfel înfruntat!

Sunase stingerea demult și ne băgasem cu toții sub pături, fără să se poată apropia somnul de vreunul.

Plantonul care rămăsese de veghe avea sarcina să-i dea unele îngrijiri lui Cornel peste noapte.

N-a mai fost însă nevoie, pentru că, puțin timp după aceea, a intrat în comă.

Vădit alarmat și neștiind cum să procedeze, plantonul și-a luat inima-n dinți și l-a trezit pe Țurcanu, care s-a sculat și a pus pe Gherman și pe Nuti Pătrășcanu, care fuseseră studenți la Medicină, să-i facă respirație artificială, fapt care, probabil, i-a grăbit sfârșitul.

Eu îmi trăsesem pătura peste cap, făcându-mă că dormeam, dar mă uitam îngrozit pe sub ea, urmărind scena această groaznică: un om cu trupul zdrobit de bătaie, cu brațele complet luate, muribund, este maltratată până în ultima clipă a vieții cu aceste mișcări de respirație care apăreau acum atât de grotești.

Când și-au dat seama că murise, au început să intre în panică.

Se învârteau speriați pe lângă el Gherman, Roșca, Pușcașu, căutând să ștergă urmele de violență, spălându-i sângele de pe corp și de pe picioare, dar vânătăile care apăreau acum mai proeminente nu se lăsau deloc ascunse.

Doar Țurcanu rămăsese în aparență calm și îndreptându-se către ușă a bătut, să-l anunțe pe milițian.

Mi-au rămas întipărite în suflet cuvintele pline de cinism cu care a vestit moartea sărmanei victime:

- Domnu' șef, anunțați doctoru' că a încetat să bată inima unui 'bandit'!...

A venit felcerul și după ce i-a verificat pulsul, l-au pus pe o brancardă, scoțându-l din cameră. Au trecut pe lângă patul meu de lângă ușă, unde stăteam chircit de groază, cu pătura în

cap. ca să nu fiu descoperit că am asistat la această scenă care ar fi umplut de oroare și cele mai tari inimi (p. 52-56).

Pentru a fi cuprinsă mai aproape de realitate prăpastia deschisă între pregătirea pentru viață a lui Justin Paven și cele al căror martor îngrozit devenise, vom apela la propriul său autoportret dinainte de arestare.

În climatul acesta spiritual, sufletul meu începea să simtă ceva din complexitatea unei vieți care pentru mine se rezumase până atunci la aspectele ei cele mai superficiale. În afară de grija, destul de vagă, pe care o aveam pentru pregătirea mea universitară - eram student la Facultatea de Chimie, în anul III - toată existența mea de până atunci fusese de o ușurătate îngrijorătoare.

Părinții mei, oameni simpli dar cu mult bun simț, după ce se străduiseră, cu mari eforturi, să-mi dea o educație corectă și o pregătire intelectuală elementară, considerau că flăcăul lor, ajuns la majorat, era suficient de dotat ca să-și găsească, fără intervenția lor cicălitoare, un drum în viață. Deși își simțeau datoria părintească de a mă atenționa când aflau despre esca-padele tinereții mele, nu reușeau să-mi domine orgoliul și semeția principiului: Lăsați-mă-n pace, că știu eu ce fac!.... vor-bă ce dezamează, din nefericire, pe mulți părinți care-și privesc 'odorul' cu venerație, mai ales dacă este unicul lor copil (p. 14).

El nu apucase nici măcar să se accepte cum era el însuși, dar mi-te să-i accepte pe ceilalți cu murdăria lor umană, cu întunecimile și bestialitățile lor. Iată-l comentând momentul autodemascării (fragment în care surprinde și o perspectivă asupra evoluției personale de după cea de a doua condamnare):

La început, mi-a fost enorm de greu să dau pe față, în mod public, fapte de care trebuia să mă rușinez.

Cu timpul, însă, auzindu-i pe ceilalți, am început să privesc cu mai mult curaj viața mea dezvățată și a spune prostiile făcute îmi dădea sentimentul că am scăpat de ele.

Se ajunsese la acea stare de spirit că cei care între timp își mai aduceau aminte de vreo faptă din viața lor, se înscriau grăbiți la cuvânt, s-o dea pe față, ca nu cumva să îi apese conștiința că ascuseseră ceva.

Cred că de la 'școala' aceasta, făcută pe sufletul meu fraged,

am rămas cu puterea de a nu ocoli, în mărturisire (cea religioasă), faptele care m-au dezonorat (p. 58).

El bine, acestui "suflet fraged" îi fu dat să facă o gafă ce l-ar fi putut costa viața, deoarece uciderea lui Niță Cornel, pentru Justin Paven, nu se încheiase odată cu moartea tânărului...

Pușcașu primise din partea lui Țurcanu o sarcină. Se instalase într-o latură a priciului, către ușă, o parte ce era mai ferită, și chemând pe câte unul dintre noi, șușotea cu el cu capul sub pătură, ca să nu fie auziți.

N-am reușit să aflu ce vorbeau, deși am încercat în toate chipurile. Devenisem toți foarte circumspecți, ferindu-ne unul de altul, ca să nu fim pârâți. O asemenea imprudență s-ar fi putut solda cu urmări fatale.

Fapt este, însă, că toți ieșeau de sub pătură cam neliniștiți și aceasta stârnea în suflet mii de întrebări, dar toți erau muți - ca o dovadă că metoda de opresiune își făcuse efectul.

În sfârșit, mi-a venit și mie rândul. După câteva întrebări de circumstanță: "-cum te simți aici? mai ai ceva de completat la declarație?...". a venit și întrebarea cheie: "ce te-a impresionat mai mult la camera 4?...".

Pentru că trebuia să dăm dovadă de maximă sinceritate și să nu lăsăm bănuiala că încercam vreun subterfugiu, răspunsul meu a venit prompt:

- Moartea lui Niță Cornel!...

- Dar de unde știi tu că a murit?... s-a rățoit el la mine, supărat.

În clipa aceea mi-am dat seama că am făcut cea mai enormă gafă posibilă. Știindu-i capabili de orice nelegiuire, am avut sentimentul că mă vor omori și pe mine, ca să dispară orice martor al cumplitei crime. Cu vocea gătuțită de emoție, am încercat s-o dreg:

- Nu știu dacă a murit, dar mi-am închipuit, văzând că l-au scos din cameră...

- Să nu-ți mai închipui prostii, măgarule! Marș de aici!...

Am ieșit de sub pătură buimăcit, convins fiind că în scurt timp va începe exterminarea martorilor. Cei care trecuseră de întrebarea 'sfinxului' mă priveau cu oarecare compătimire, ceilalți se uitau nedumeriți, dar nimeni nu îndrăznea să dea

dovadă nici de cea mai mică indiscreție, care s-ar fi soldat cu o aspră sancțiune.

Mă încurajam doar la gândul că am fost prea mulți ca să ne facă să dispărem toți, dar asta nu mă consola prea tare, gândindu-mă că m-aș fi putut număra printre primii lichidați.

Ce furtună cumplită îmi cuprinsese mintea!... Ce dispărare!... Ce încercări de a găsi argumente ca să-i conving că n-am văzut nimic!...

Îmi ziceam:

„Se sunase stingerea și trecuse câțva timp, așa că era firesc să fi fost adormit... Eram cu capul sub pătură și nimeni nu putea bănuși că nu dormeam... Așa am să le spun și voi susține cu tărie că a fost doar o bănuială a mea... Omul se mai poate înșela; pentru asta nu e cazul să fie omorât... Am să spun la toată lumea că Niță Cornel este în viață... Făgăduiesc cu jurământ...”

Dar dacă nu vor mai ține scama de nici un argument și nici măcar nu ne vor mai întreba?... Dacă ne vor extermina pe toți care am fost acolo?... Ce contează la ei vreo 40-50 de bandiți, față de omuciderea în masă practicate de comuniști?... Poate că nu ne vor pune la zid, deși și asta este posibil, dar au ei metode destule să ne lichideze cu încetul... Ne vor băga, tot așa, într-o secție pe la subsol și ne vor lăsa să murim de foame, de sete sau de frig și lipsă de aer... Imaginație au pentru asta mai multă decât mine... Totuși, se vor sesiza familiile noastre, le vor cere socoteală occidentalii... Ei și...? După ce am murit, le mai pasă cine le va cere socoteală?!...”

Și așa mă chinuiam în zile de coșmar poate mai cumplite decât cele de la '4 Spital' (p. 60-63).

Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit? Reeducări - Camera 4 Spital Pitești constituie una dintre cele mai coerente relatări privitoare la demascările de la penitenciarul Pitești, redactată într-un limbaj limpede și suficient de bogat pentru o lucrare destinată tiparului. Totuși, am o rețineră față de scriere: ea este provocată de delicatetea și pudoarea autorului (astăzi om al Bisericii), care nu voiește să incrimineze până la capăt (să 'judece' în termenii moralei creștine), drept care tănuiește parțial, măcar prin lipsa de insistență, grozăviile la care a asis-

tat sau pe care le-a suportat. Discutând acest aspect, mărturisesc că strădania lui Dumitru Gh. Bordeianu de a-i înțelege (creștinește vorbind) pe reeducatori și de a-i ierta (ca pe niște frați care au păcătuțit cumplit), într-o stare de transă mistică a iubirii de semen, depășind cele ce ne putem închipui despre iertare, este mai impresionantă decât abținerea de a aduce la lumină toate scăderile și bestialitățile aproapelui.

UN SENTIMENTAL PRINTRE BĂȚE - MIHAI TIMARU -

Dacă există un memorialist al reeducărilor sentimentale (și nu 'un memorialist sentimental al reeducărilor', fiindcă în acestea nu găsește, pe bună dreptate, nimic romantic), acela se numește Mihai Timaru. Iar sentimentalismul său se manifestă de câte ori își amintește de părinți, de frați, de soție și, mai ales, de fiul lui, de socru, de cumnați, de colegii din școala primară; sentimentul îi provoacă lacrimi când este vorba despre codeținuți și de dragostea mângâietoare ce-i ajută a se susține unul pe celălalt în grelele încercări ale temniței, ce par a nu se mai isprăvi vreodată, ca și atunci când evocă patriotismul.

Ca sechelă a unei boli de nervi dobândită în timpul reeducărilor, crizele nervoase ulterioare îi sunt declanșate de obicei de înduioșări afective a căror intensitate urcă peste limitele puterilor sale de suportare. Înainte de punerea în aplicare a decretului de grațiere ce a dat libertate tuturor deținuților politici, până și cei din Aiud au primit dreptul la o carte poștală în care să solicite un pachet de la familie - primul după treisprezece ani jumătate de izolare de ai săi, în cazul autorului. Aflând că se făcuseră mari presiuni asupra soției lui ca să divorțeze, că averea îi fusese confiscată, că-și creștea băiatul cu andreaua, Mihai Timaru n-a avut curajul să-i scrie dănsiei, ci a expediat cuvintele sale unui preot cunoscut, cu rugămintea să i le transmită, dacă era cazul.

Te întreba ofițerul de la cine aștepți pachetul. După ce-i spuneai de la cine-i, îți înmâna pachetul desfăcut.

După exact 10 zile de la data expedierii scrisorii acasă, voi fi anunțat și eu să mă prezint să-mi ridic pachetul.

Coincidență, că în aceeași zi va primi și Andronescu

Demostene pachet (este vorba despre poet și memorialistul reeducărilor din 1963-1964 de la Aiud; n. n.) și ne vom duce împreună să le ridicăm. În ziua aceea am primit pachet mai mulți din dormitorul nostru.

Printre cei strigați pe listă, al treilea am fost eu și în timp ce desfăcea pachetul ofițerul mă întrebă: "De la cine trebuie să primești pachet?" Iar eu îi răspund: "Mai știu eu pe cine mai am pe lumea aceasta?" Ofițerul mă întrebă din nou: "Dar cine sunt Toader și Lucica?" În momentul acela, am avut o emoție așa de mare la auzul numelui fiului și al soției, am făcut o criză și m-am prăbușit la pământ. A fost ultima criză pe care am mai făcut-o până la eliberare.

Andronescu mi-a luat pachetul iar ceilalți deținuți m-au luat pe brațe și m-au dus în dormitor.

Când mi-am revenit, lângă mine, pe pat, erau Ion Caraion (cunoscutul poet; n. n.) și alți prieteni dragi, care m-au înconjurat cu dragoste și afecțiune.

Mă uitam la ei și nu știam ce s-a petrecut cu mine. Caraion mi se adresează: "Mihai, hai, uită-te ce bunătați ți-au trimis Lucia și Toader. Vezi să nu mai ai nici o îndoială de acum, vei primi lunar pachet de la ei."

M-am ridicat din pat și am început să iau în mână bucată cu bucată din conținutul pachetului. Mi-a trimis soția niște biscuiți făcuți de ea, care știa că sunt preferința mea, de asemenea mi-a trimis un chec, "zi-noapte", așa-i spunea soția, care de asemenea știa că îmi place mult. Mi-a trimis lenjerie de corp, ciorapi, pe care-i luam în mână și-i mângâiam, în timp ce lacrimile îmi brăzdau obrazul.

Parcă citeam în ochii celor din jurul meu bucuria și satisfacția că sunt martori la acest moment de fericire al meu.

Toate alimentele trimise de soție le-am împărțit cu prietenii din cameră. De fapt, nu eram singurul care făceam asemenea gesturi. Numai împărțind bucuriile și necazurile unul cu altul, am putut să ne ajutăm să putem supraviețui anilor grei din închisoare (p. 151-152).

În acest fragment se oglindesc atât dragostea de familie, cât și cea pentru suferitorii dimpreună cu el. Și mai are o caracteristică pasajul ales: dă seama de stilul autorului - căci în cazul

lui Mihai Țîmaru a menționa stilul este o datorie: și-a scris singur cartea, fără ajutorul vreunui stilizator, cum se petrec lucrurile cu Bordeianu și Voinea -; în citat observăm mutația de la perfectul compus, la prezentul istoric și viitor, alternanță curioasă care, mai cu osebire când apare timpul viitor, conferă vivacitate narațiunii.

Lucica și Toader alcătuiesc un fir roșu al duioșiei pe parcursul întregii povestiri, iar de la p.156 la cea finală, text corepunzând eliberării și pelerinajului pios pe la cei dragi, se adună din vălnășala cuvintelor o adevărată cantată a împlinirii în sfârșit fericite a unui destin cât se poate de sumbru.

Dealtfel, se cade menționat: însăși arestarea lui Mihai Țîmaru s-a datorat dragostei lui pentru soție și copil. Pus în disponibilitate din cadrul armatei, apoi trecut în rezervă, se căsătorește cu Lucia Bandrabur, fiică a unui viticultor din Vrancea, din zona dominată de Măgura Odobeștilor. În urma abdicării Majestății Sale Regele Mihai I, fuge în munți, fiind avertizat de un prieten, șeful Siguranței din Panciu, că numele îi era trecut pe listele negre. Curând este antrenat de Costică Bandrabur în constituirea unui nucleu de rezistență în pădurile apropiate, al cărui fondator devine alături de Ion Paragină, Toderiță Doagă, Vasile Sava, Gheorghe Mălăeșcu. Se adăpostește la Brașov, când este din nou luat în atenția urmăritorilor, revine și cade arestat. Prezența la Securitate, ca ofițer, a unui fost coleg de școală mijlocește eliberarea lui. Strângerea lațului în jurul gâtului său îl determină să fugă definitiv în munți. Luptătorii se împart în două grupe: a tinerilor și a bătrânilor. Își vizita soția cu mari riscuri. La vreo lună și ceva după ce a născut, hotări s-o vadă iar.

Spre deosebire de alte întâlniri, când nu mai pridideam să ne împărtășim gândurile, sentimentele, dragostea, de data aceasta a fost o întâlnire mută. Nu mai aveam cuvinte. Stăteam cu copilul în brațe, îl priveam, nu-mi venea să cred, mă uitam tot timpul la ea. De când plecasem din pădure a pus stăpânire pe mine un presentiment, gânduri ciudate. Ne spuneam totul, dar fără vorbe. Se apropia momentul întâlnirii (cu camarazii din munte; n. n.). Ne-am îmbrățișat. Nu ne mai puteam desprinde unul de altul. "Mihai, nu mai suntem noi doi. Dacă am contat

mai puțin pentru tine, să te gândești atunci la copilul nostru pe care l-ai dorit așa de mult și ca să-i poarte numele tatălui" (p. 37).

Cum în grup se strecurase un om al Securității, căzură cu toții în capcană, Timaru fiind și rănit. Va să zică, a intrat în lunga sa condamnare cu imaginea acelei femei dragi, cerându-i să aibă grijă de copilul lor, tocmai când îi deveni cu neputință s-o mai facă. Aceasta, de bună seamă, a constituit motorul suferințelor sale morale din tot cursul detenției.

Un caraliu cumsecade, Mereuță, s-a oferit să ducă doamnei sale o veste de la el. I-a adus din partea ei o fotografie unde era reprezentată cu băiețușul.

Acestea și altele le aflăm din prima parte a cărții **Amintiri de la Gherla**^{*}, divizată în două secvențe, una conținând interviul luat autorului de Florentin Toma, a doua, compusă din următoarele două părți, de memorialistică propriu-zisă. Cea dintâi a fost necesară pentru că în **Amintiri** nu apăreau date cu privire la motivele arestării, nici despre viața anterioară ei a auzorului. Trecerea de la o secvență la cealaltă e discontinuă, din punct de vedere al unității stilistice, Mihai Timaru neavând aceeași fluentă și plăcere de a povesti atunci când este țintuit în fața iscoditorului său, ca atunci când își retrăiește trecutul singur în fața colilor de hârtie fără personalitate. E regretabilă această rupere a cărții în două, ce putea fi evitată dacă o introducere semnată exclusiv de Florentin Toma lua locul primei părți. De asemeni, chiar și după lectură, am resimțit nevoia unei biografii ordonate a memorialistului, tocmai fiindcă lucrarea sa atrage interesul cititorului care ar vrea să aibă o imagine mai clară asupra șirului evenimentelor trăite pe întreg parcursul vieții, nu doar în pușcării, cu atât mai mult cu cât se înțelege că, după eliberare a mai fost arestat în două rânduri, torturat cu curentul electric, riscând să i se găsească, la percheziția domiciliară, prima versiune a acestor memorii - distrusă ulterior, pentru a nu-și periclita din nou existența familiei. Este adevărat că există un manuscris inedit al aceluiași Mihai Timaru, acoperind activitatea sa pe front și că e măhnitor a nu fi fost publicat încă; dar nici acesta nu dă seama de arestările sale

^{*} Timișoara, Editura de Vest, 1993.

posteroare anului 1964, nici nu-i completează cronologic biografia (îl am în portofoliul editurii).

Voi căuta să suplinesc aici această lipsă a cărții, citând două fragmente memorabile din textul inedit intitulat: **Destinul unui ofițer**. Cel dintâi se referă la clipele de după eliberarea satului natal de sub ocupația trupelor hortiste.

Gorneștiul era o comună mare despărțită în două ulițe; ulița mare sau șoseaua națională care era locuită de unguri și în capătul uliței ungurești era și Castelul Teleki și în dreptul Castelului începea ulița românească. Pe măsură ce mă apropi-am de sat au început emoțiile. Trecuseră patru ani de când am părăsit satul, alungat de hortiști. Mă voi opri la prima casă de români, la casa lui Bade Mihai Boțog. Intru în curte; bade Mihai era la fântână și scotea apă să adape caii rușilor care intraseră în curte. Omul când mă vede în uniformă militară românească rămâne uimit, dar eu îmi dau seama de uimirea lui și îi spun: "Să trăiești bade Mihai și bine te-am găsit; sunt Mihai a lui badea Toader și al lelei Fircuța lui Timaru, nu mă cunoști?" Omul se repede la mine lăsând căldarea în fântână și mă îmbrățișează strigând la soția și la cele două fete ale lui, "Lucreție, Victorie și Silvie, veniți afară că o venit Mimi (mie în sat lumea îmi spunea "Mimi"). Fetele și soția lui badea Mihai ies afară, fug spre mine și mă îmbrățișează și încep să plângă de bucurie și așa iau contact cu prima familie din satul natal.

Soldații ruși din ograda lui badea Mihai Boțog se uitau mirați la mine și nu pricepeau de unde am apărut; ordonanța mea le explica rușilor ce e cu mine. Vestea sosirii mele în sat a mers ca fulgerul, tot satul auzise și știa că în cei patru ani cât am lipsit am îmbrăcat haina militară dar nu au avut cum să mă vadă până acum militar.

Cu greu voi putea să ajung în capătul satului românesc; la intrarea pe uliță era un podeț ce trecea peste un șanț plin cu apă de ploaie căci plouase înainte cu trei zile mult. La a treia casă de la acest podeț stătea sora mea Fircuța, unde venise și sora mai mare Marița, să fie împreună până ce trece frontul peste sat. După scoaterea trupelor hortiste din sat au intrat trupele rusești care se cartiruiseră la fiecare casă. În această situație venise și tata să stea cu cele două surori, să le

ocrotească de soldații ruși care se dedau și se pretau la tot felul de acte reprobabile. Făceau urgii pe unde treceau. Sora mea Marița era mai bărbătoasă, mai îndrăzneată, ei nu îi era frică să umble pe uliță. Gâștele lui Fircu au ieșit din curte și se bălăceau în șanțul plin cu apă și se apropiau de soldați. Marița când le-a văzut că au ieșit din curte a vrut să le întoarcă înapoi. Tata rezemat de poartă în fața casei o urmărea pe Marița cum se lupta cu gâștele în timp ce rușii se foiau pe uliță. În timpul acesta ajung pe poduleț și mă îndrept spre casa Firucăi. Marița mă vede și începe să țipe, să fugă spre tata în loc să fugă spre mine, "Tată, tată, vine Mimi", iar eu fugeam spre ei.

Îl auzeam pe tata zicând, "Tu, Mariță, de unde să vină Mimi acum?" "Vine, tată, nu-l vezi?" În acest moment am sărit șanțul și l-am luat în brațe pe tata, iar tata a început să mă pipăie și să mă mângâie pe obraz, și să zică "Doamne, Doamne, viscz sau este altceva?" Vin și surorile să mă îmbrățișeze și nici lor nu le venea să creadă că ceea ce trăiam era o realitate.

Rușii ce erau pe uliță și în curțile oamenilor se uitau la noi și nu știau ce se întâmplă. Tata îmi spune, "Copile, du-te repede la mamă-ta; multe lacrimi a mai vărsat pentru tine. S-ar umple Mureșul cu lacrimile ei." Marița a dispărut de lângă mine și a fugit s-o anunțe pe mama. Eu greu am putut să răzbat pe ulița românească, până la casa părintească; toată ulița mi-a ieșit în întâmpinare. Am ajuns în dreptul bisericii, am intrat în curte, biserica era închisă, am ingenunchiat în fața ușilor, am făcut trei mătânii și am zis "Tatăl Nostru" și am mulțumit lui Dumnezeu că mi-a ajutat să-mi respect jurământul (de a-și elibera satul natal; n. n.).

Lumea se uită la mine și plânge. De aici din dreptul bisericii până acasă nu era mult, numai în fugă și salturi am parcurs această distanță. Poarta era deschisă, mama era în verandă aplecată pe covată unde-și spăla mâinile de aluat. Mă reped la ea și ea se prăbușește în brațele mele și înecată de lacrimi se agață de gâtul meu: "Mimi, Mimi, tu ești sau eu viscz?" Cu mama în brațe intru în camera din față și o așez pe pat să se liniștească, în timp ce un ofițer rus iese din cameră privind la această scenă emoționantă.

În timp ce mama își revenea și-mi reveneam și eu din emoția

care mă stăpânea, observ pe obraji ei trei dungii vinete, două pe obrazul drept și una pe obrazul stâng. Parcă pe măsură ce mama își revenea și urmele de pe obraji mamei păreau mai vizibile. O mângâiam pe mama pe obraz și o sărutam. Și o întreb: "Mamă, ce-i cu dungile acestea pe obrazul dumitale?" Iar mama înăbușită de lacrimi îmi spune: "Nu-i nimic, dragul mamei, am căzut și m-am lovit." Dar sora mea Marița care era de față la scena aceasta îmi spune: "Nu-i adevărat, Mimi, mama n-a căzut; a fost bătută cu cravașa de un ofițer hortist care ne-a luat vaca noastră din poiată, pe Vioala. Mama n-a vrut s-o lase să ne-o ia și s-a agățat de gâtul lui Vioala. Ofițerul hortist a trântit-o și a pleznit-o peste obraji. Tata nu era acasă că dacă ar fi fost nu știu ce s-ar fi întâmplat." Venise și ordonanța și povestea ofițerului rus cele relatate de sora mea Marița.

Ograda și casa noastră s-au umplut de toți românii din sat, ca să-l vadă pe Mimi. Este necesar să fac o precizare. În momentul când s-au declanșat luptele în sat, unghurii au vrut să evacueze tot satul, românii au refuzat; un singur unghur a rămas în sat, care era vecin cu noi. Tata i-a spus să nu plece că ce-o păți tata va păți și el; era cel mai bogat om din sat. Odată cu evacuarea satului, unghurii au luat cu forța vitele și porcii mari de la români. Unghurii au plecat din sat fiecare cu căruța cu cai sau cu carul cu boi. Casele unghurești au rămas pustii.

Întâmplarea cu mama, urmele de cravașă de pe obraji mamei mi-au răscolit sufletul, a început să se cuibărească în sufletul meu un sentiment de ură și răzbunare, dar pe cine să mă răzbun? Toți unghurii erau plecați. Au mai rămas în sat trei femei bătrâne; pe una din ele au violat-o rușii. În momentul acestor frământări, când îmi venea în gând să aprind casele unghurești și Castelul Telcki, se repede și tata acasă, de la sora mea Fircu și mă vede că-s agitat și frământat. Și mă întreabă: "Ce-i cu tine, copile?" Îi răspund tatei: "Tată, eu aprind toată ulița unghurească și Castelul Teleki." Tata se uită la mine și pune mâna pe umărul meu și-mi spune: "Dragu' tatei, tâlharul acela care a biciuit-o pe mamă-ta n-o să aibă parte de o bucurie așa de mare cum ai avut tu! Să ne găsești în viață și pe mine și pe mamă-ta și pe surorile tale. Măi copile, să știi de la tatăl tău și să îți minte: La omenie se răspunde cu omenie și la

neomenle se răspunde tot cu omenie, ca să te deosebești de cel care a fost neom cu tine.

Vezi, băiete, că te duci la unguri cu războiul acesta. Dar pe unde mergi să te porți frumos, să nu-ți bați joc de muierile și fetele lor, așa cum fac ungurii și rușii pe unde trec, că ei sunt din același neam. Tot din răsărit sunt și ei și ceilalți. Noi suntem români și cu frica lui Dumnezeu.

Dacă te vei purta frumos, Dumnezeu te va ajuta și te vei întoarce din nou acasă." Dezarmat de sfaturile tatei, mi-am liniștit sufletul și am mulțumit lui Dumnezeu că mi-am văzut visul împlinit și jurământul respectat.

Voi mai sta acasă 24 de ore, după care mă voi prezenta la unitate.

Următorul fragment ales se leagă tematic perfect de acesta, descriind prilejul de a pune în practică sfatul patern, nu din teamă sau ascultare, ci din îndemnul inimii lui Mihai Timaru, mult mai puțin răzbunător decât îl înșelaseră pornirile oarbe că ar fi fost.

Eu, ca deobicei, eram în spatele coloanei, ca să pot supraveghea mașinile să nu se piardă de coloană. Umbra mea care mă însoțea și nu se deslipea de mine era sergentul Costică Macrei și credincioasa mea ordonanță Suditu Nicolae.

Stăteam în spatele ultimei mașini, la cca 10-15 metri și priveam și eu la ce se preta lumea în asemenea situații - și comentam cu ghidul meu. În acel moment văd că se apropie de mine trei ostași ruși având între ei o fată tânără de cca 18 ani.

Doi dintre soldații ruși o țineau de mână pe fată, unul de o mână și altul de alta, iar al treilea care avea un pistol mitralieră o escorta din spate.

Când au ajuns în dreptul meu, din curiozitate, i-am întrebat ce e cu fata, de ce o duc escortată. A intervenit și Costică Macrei care vorbea perfect rusește și rușii au încercat să demonstreze că-i spionează. În clipa aceea privirea mea s-a întâlnit cu privirea fetei din ochii căreia curgeau lacrimi și implora milă și ajutor.

Fata la un moment dat s-a smuls din mâinile celor doi ruși care o țineau și s-a prăbușit în genunchi în fața mea și mi-a încheștat cu mâinile picioarele și cu disperare a început să țipe

și să ceară ajutor, zicând: "Dumnezeule, Dumnezeule, nu mă lăsați, ajutați-mă!" În această clipă de cumpănă îmi capăt prezența de spirit și strig: "Costică, dezarmează-i!" Acesta nu stă pe gânduri și culcă la pământ pe cei trei rusnaci. Apare ca din pământ Nae Miroznicescu și îl ajută pe Costică să-i țină la pământ sub amenințarea pistoalelor mitralieră. În clipa aceea o salt de la pământ pe față, o iau în brațe și o arunc în ultima mașină care era încărcată cu anvelope și strig: "Porniți motoarele și dați drumul la mașini!" Sar câțiva soldați de-ai mei și mă aruncă și pe mine în mașină peste față.

Se pornesc mașinile și sare și Costică peste mine în mașină, care îi ținea în același timp sub observație pe cei trei rusnaci. Dar se alertează rușii din zonă și vor începe să tragă după camioanele noastre. Vor vâjâi câteva gloanțe pe la urechile fetei, ale mele și ale lui Costică; un glonte va nimeri și un cauciuc din spate de la mașina în care eram. Vom ieși din Buda-Pesta și ne vom opri în prima localitate situată la cca 8-10 km. unde era zona armatei române. Mă dau jos din mașină însoțit de Costică Macrei; ordonanța rămâne cu fata. Inspectez toată coloana, fac apelul, lipsește Nae Miroznicescu, Costică îmi spune, "D-le sublocotenent, Nae m-a susținut pe mine și pe Suditu să ne putem urca în mașină. Dar nu-i duceți grija lui Nae, că se descurcă el. S-a mai descurcat și în alte ocazii mai grele."

Am început să-mi revin din emoția aventurii prin care am trecut. Abia acum am realizat și ce s-ar fi putut întâmpla. Mă întorc la mașina din spate; fata împreună cu Suditu mă așteptau în mașină; îi spun șoferului să dea oblonul jos. Și într-o limbă perfect unguerească o invit pe față să coboare în brațele mele din mașină. Fata se lasă în brațele mele și în suspine și lacrimi îmi spune, "Doamne, cine te trimite în calea mea?" Iar eu îi răspund: "Dumnezeu a vrut să fie așa."

Am lasat-o din brațe și cu ea de mână am mers și ne-am urcat în față la prima mașină. Am mai stat în mașină puțin până s-a schimbat roata la mașina care a fost împușcată de ruși. În timpul care s-a scurs de aici și până la Nagy-Kata foarte puține cuvinte am schimbat cu fata. Parcă amândoi aveam nevoie de liniște.

Nu vroiam să fim tulburați. Din când în când privirile ni se

întâlneau și nu aveam nici unul curajul să spargem această tăcere. În mîntea mea a început să apară chipul sfînt al mamei și parcă auzeam venind din depărtări cuvintele tatei: "Copile, să știi, la omenie să răspunzi cu omenie și la neomenie tot cu omenie, ca să te deosebești de cel care a fost neom cu tine." În gînd i-am răspuns tatei: "Tată ți-am respectat sfatul."

Cu aceste imagini și gînduri am ajuns la Nagy-Kata; mă adresez fetei, "Domnișoară, am ajuns la Nagy-Kata." Ea foarte mirată și surprinsă mă întrebă: "Cum, suntem la Nagy-Kata?" Fata se ridică în picioare, îmi ia capul în mîini și începe să mă sărute pe obraji și plînge de bucurie. Eu sunt puțin tulburat de această manifestare a fetei; îi spun șoferului să semnalizeze oprirea coloanei și oprește și el. Îi dau ordin șoferului să-l cheme pe plutonierul Butnaru la mine. Îi ordon plutonierului să inspecteze coloana, să nu fi rănas în urmă vreo mașină. Și o întreb din nou pe fată, "Domnișoară, dar ce vă bucură atât de mult că am ajuns la Nagy-Kata?" Iar ea îmi răspunde, "Ce bun a fost Dumnezeu cu mine că v-a scos în calea mea și apoi aici locuiesc socrii fratelui meu și în această comună am cea mai bună colegă de liceu. Toate aceste bucurii se datorează dvs. și bunului Dumnezeu. Poate că la această oră, dacă nu mi-ați fi ieșit în cale, știu eu dacă aș mai trăi sau nu?..." "Domnișoară", îi spun, "înseamnă că cunoașteți comuna și știți unde să vă las." Era ora 19, popota armatei era într-o clădire mai mare, pe strada principală, într-o fostă prăvălie cu cărciumă. Opresc coloana în dreptul popotei și fata mirată mă întrebă, "Dar știți unde locuiesc socrii fratelui meu?" Iar eu mirat îi spun fetei, "Nu știu" și fata îmi spune "Dar ați oprit aici." "Bine d-ră, dar aici este popota noastră. " "Dar aici locuiesc socrii fratelui meu; este casa lor."

La ora aceea se servea masa de seară la care nu lipsea nici un ofițer din comandament, în frunte cu Generalul. Masa de seară era și prilej de comunicări și dispoziții. Misiunea mea era cunoscută de tot comandamentul și trebuia să aduc la cunoștință personal D-lui general Anastasiu de executarea ei.

Cobor din mașină cu fata și intru în curte, sala de mese era în spate într-o cameră mare, iar în față la intrare era locuința proprietarului și tot aici într-o cameră locuia și șeful popotei,

Căpitan Făgărășanu. Fata îmi arată intrarea, urcând câteva trepte și apărem în prag, întâi fata, apoi eu. De la masa din antreu se ridică surprinși stăpâna și stăpânul casei.

Alături stând la masă și căpitanul Făgărășanu. Când își dau seama stăpânii casei pe cine au în față, se reped la fată și o iau în brațe pronunțându-i numele "Borișka, Borișka, ce-i cu tine? Cum ai ajuns în casa noastră? Ce bucurie! ce surpriză! Hai, spune, vrem să știm prin ce minune ai ajuns la Nagy-Kata. Ce-l cu Anușka și cu Imbre?" Căpitanul Făgărășanu asista la această scenă și nu pricepea nimic. Iar eu aud pronunțându-se pentru prima oară numele fetei. O chema Borișka, iar Anușka era numele fetei lor și Imbre era numele fratelui fetei. La întrebarea "Cum ai ajuns în casa noastră?" fata se desprinde din brațele lor, se apropie de mine, mă ia de mână și li se adresează: "Pe acest om Dumnezeu mi l-a trimis în cale; dacă nu ar fi fost el acum eu nu aș mai fi trăit și nu aș fi fost în casa voastră." Fata și-a lipit obrazul de obrazul meu și a început să plângă. Căpitanul Făgărășanu, care cunoștea și el limba maghiară, auzea și înțelegea tot ce spunea fata. Eu mă cunoșteam cu căpitanul Făgărășanu și știam că este șeful popotei și îl întreb dacă D-nul General Atanasiu a venit la masă. Iar el îmi spune: "Hai să mergem la popotă că ești așteptat de d-nul general."

Îl rog pe căpitanul Făgărășanu să raporteze că am sosit, dar el îmi spune: "Hai să mergem împreună în sala de mese." Îi spun fetei că voi lipsi o jumătate de oră pentru a putea raporta șefilor mei de misiunea îndeplinită. Am intrat în sala de mese, m-am îndreptat spre generalul Atanasiu care era în capul mesei, îl salut și îi raportez că misiunea a fost îndeplinită conform planului. Generalul mi se adresează și îmi spune: "Îți mulțumesc sublocotenente Timaru; știam că vei duce la îndeplinire această misiune importantă." Generalul îi spune căpitanului Făgărășanu să-mi servească masa alături de el, ca să-l pot informa în amănunt de modul cum am procedat. De față la discuție era și d-nul colonel cu stea Galgoți, șeful secției de armament și muniții, și domnul maior Socolescu, șeful Bat. Auto; abia când m-am văzut la masă cu tacâmurile în față mi-am dat seama că îmi este foame. Și printre mânuirile furculiței și ale cuțitului le voi povesti la masă cum am încărcat 10 camioane

cu plese și materiale auto. După ce terminasem de raportat și povestit, căpitanul Făgărășanu care stătea lângă mine la masă îi spune d-lui general Atanasiu: "D-le General, sblent Timaru nu v-a raportat și de o altă captură mare pe care a făcut-o la Buda-Pesta." Generalul foarte îngrijorat se uită la mine și cu reproș îmi spune: "Se poate, sblent, să nu raportezi tot?" Iar eu rușinat și cu capul plecat, îi spun generalului că, poate, de această captură nu era necesar să știe. Dar căpitanul Făgărășanu mă scoate din încurcătură adresându-se generalului: "Să vedeți ce fată tânără și frumoasă i-a adus lui Ghiula baci." Și începe să le povestească celor de față întâmplarea cu Borișka.

Nu se mai grăbea nici un ofițer să mai plece după ce am servit masa; ascultau toți cu sufletul la gură povestea și aventura mea. Și generalul a ascultat până la capăt întâmplarea de la Buda-Pesta; s-a sculat în picioare, m-a bătut pe umăr și mi-a zis: "Te felicit, sblent Timaru, pentru gestul cavaleresc și omenesc pe care l-ai făcut. D-lor ofițeri, să ne retragem; mâine avem o zi grea." Colonelul Galgoți a mers cu mine să cunoască personal pe fata răpită de la Buda-Pesta, din mâinile rușilor.

Am revenit să-mi iau noapte bună de la fată și totodată să o prezint colonelului Galgoți; și spre surpriza noastră ne aștepta o masă întinsă iar în fruntea mesei stătea Borișka într-o ținută de sărbătoare. Gazda casei ni se adresează cu rugămintea de a lua parte la această masă în onoarea lui Borișka și a celui care i-a salvat viața. După câteva momente va sosi și colega ei, care a fost anunțată de acest eveniment. Felul cum le povestea celor de față era cutremurător, toți plângeau și parcă nu le venea să creadă că este posibil așa ceva. În acel moment aflu că ea era logodită de la vârsta de 16 ani. După ce va termina de povestit, își scoate inelul de logodnă de pe deget și se adresează cu cuvintele; "Margyt neni și Ghiula baci, dvs. sunteți martori că din acest moment nu mai sunt logodnica lui Gobii", căpitan de aviație în aceeași unitate cu fratele ei. Atât eu cât și socrul fratelui ei ne uităm surprinși și intrigați de gestul fetei.

Fata își dă seama de nedumerirea noastră și începe să spună, "Fratele meu Imbre era și el logodit cu Irenke și când și-a dat seama că bătălia pentru Buda-Pesta era pierdută, s-au dus

la un preot și s-au cununat și au plecat împreună; nu a lăsat-o în mâinile rușilor să-și bată joc de ea, așa cum m-a lăsat logodnicul meu; putea să facă și el acest gest ca și fratele meu. De aceea nu mă mai simt obligată să-i fiu logodnică.

Degeaba era de viță nobilă, dacă nu avea și suflet nobil. Până acum nu am avut termen de comparație. Acest ofițer român, mi-a salvat fecioria și viața. El pentru ce a făcut-o? Pentru că avea noblețe și onoare." În acel moment când fata făcea aceste mărturisiri, în imaginea mea apare chipul scump al mamei și văd pe obrajii ei cele trei urme de cravașă ce-i brăzdau obrazul și mă întrebam: oare și acel călău care-i lăsase urmele pe obraz era tot un nobil ca și logodnicul lui Borîșka?

Timpul se scursese; ne apropiam de miezul nopții; eram obosit și fizic și sufletește; se întâmplaseră atâtea lucruri neobișnuite și aveam nevoie de odihnă și meditație. Ființa aceasta care mi-a apărut în viață mă va pune la grele încercări și la mari responsabilități. Le cer scuze la toți din casă spunând că trebuie să plec că mâine mă așteaptă o zi grea. Îi promit fetei că voi trece să o văd.

Mă conduce fata în pragul ușii din hol; eram numai noi; mă ia de mână și mă roagă ca din acest moment să-i spun pe nume și mă roagă să-i dau voie să-mi spună și ea tot pe nume. Și mă mai roagă ceva, s-o las să mă sărute și să-mi spună că mă iubește, că vrea să mi se dăruiască; nu a mai aparținut nimănui până acum și nici nu concepe să aparție altcuiva decât mie. Ea tot ce face face din dragoste pentru mine; eu nu mai am nici o obligație față de ea.

Aceste mărturisiri ale fetei m-au zguduit; am luat-o în brațe și am sărutat-o pe amândoi obrajii și pe frunte; i-am sărutat mâna și i-am zis: "Noapte bună; ne vedem mâine."

Motociclistul Manea mă aștepta la poartă, îl trimisese plutonierul Butnaru care plecase cu coloana de mașini la sediul Comp. 73. Am ajuns acasă unde eram cartiruit și unde mă aștepta credincioasa mea ordonanță; căldura lui sufletească și căldura din casă m-au copleșit și am adormit furat de visele reale pe care le-am trăit în ziua de 14 ianuarie 1945.

Dimineața la ora opt fără un sfert mă va trezi Suditu și la opt fix voi primi raportul Companiei. Mi se va raporta că tot efec-

tivul este prezent. Și surprins întreb: "Nici Nae Miroznicescu nu lipsește?" Nae iese din front și se prezintă. "Sunt prezent, D-le sublocotenent." Imediat după terminarea raportului va sosi și d-nul maior Socolescu cu instrucțiuni speciale de felul cum trebuie repartizate și cum trebuie să procedăm cu materialele aduse din Buda-Pesta. Desigur că foarte multe materiale și piese de schimb auto vor rămâne la Companie la atelier unde să facem toate reparațiile ce aparțineau de Armata I-a.

A fost o zi grea pentru mine distribuirea acestor materiale dar voi reuși să impac pe toată lumea. După încheierea zilei îmi voi aduce aminte și de Borișka și mă voi strădui să mă țin de cuvânt. Mă urc pe motocicletă și Manea mă va rezezi până la popotă. Intru în curte și o văd pe fată la geam, așteptându-mă. Cum mă vede sare de la geam și îmi vine în întâmpinare și-mi spune: "De când te aștept... Îți mulțumesc că ai venit."

Mă întreabă dacă am luat masa, i-ar face plăcere dacă am servi masa împreună. Între timp vine și căpitanul Făgărășanu și-mi spune că toți ofițerii de la Comandament sunt curioși s-o vadă și s-o cunoască pe fata răpită din Buda-Pesta.

Ne retragem în camera pe care socrii fratelui ei i-au pus-o la dispoziție și unde să fim numai noi doi, să nu ne deranjeze nimeni. Fata mă întreabă de unde cunosc așa de bine limba maghiară. De la început îi spun să nu aibă nici un dubiu că sunt român, dar în comuna în care locuiesc eu locuiesc și maghiari și le-am învățat limba, spre deosebire de ei care nu vor să învețe limba română. "Și pentru că mi-ai pus această întrebare am să-ți spun toată povestea cu mama mea, cum am găsit-o biciuită de un ofițer hortist." Și fără să o menajez am să-i povestesc cum s-a comportat armata lui Horthy în perioada 1940 și până în acest moment. Fata mă asculta și nu-i venea a crede le cele auzite de la mine și la un moment dat o văd că începe să plângă. Și o întreb: "De ce plângi?" Și-mi spune: "Dacă așa s-au petrecut aceste lucruri și nu mă îndoiesc de adevărul lor, atunci mi-e rușine că m-am născut unguroaică și că sunt ungu-roaică."

Și-mi spune: "Atunci de ce m-ai scăpat din mâna rușilor și ți-ai riscat viața pentru o unguroaică?" I-am răspuns: "Cu ce m-aș deosebi de cel care mi-a biciuit mama dacă m-aș fi purtat

ca el? Să știi, *Boriška*, că așa suntem noi românii, ai să te convingi; numai că unгурii ne cred mai răi ca pe ruși. Pentru că aceasta este propaganda care ne-o fac nouă românilor unгурii."

După aceste mărturisiri reciproce se așterne o tăcere și o întreb, "La ce te gândești?" Și după un oftat adânc îmi spune: "Mă gândesc la părinții mei, la mama mea în special. Când m-au smuls rușii din brațele lor, mama s-a prăbușit la pământ de durere, poate că ei mă cred moartă în această clipă." O mângâi și-i spun, "După ce plec eu te apuci și le relatezi tot ce s-a întâmplat cu tine și-i rogi și pe socrii fratelui tău să le scrie și ei câteva rânduri și să-i asigure că ești în siguranță. Îmi vei da adresa exactă și mâine mă voi rezezi la Buda-Pesta să le duc scrisoarea și să-i liniștesc."

Așa am și făcut. În ziua următoare la orele 11 voi veni la *Boriška*, care avea pregătită scrisoare pentru părinții ei și fără să întârziu prea mult voi pleca cu motocicletă cu ataș, cu *Manea*, însoțit și de sergentul *Costică Macrei*. Șoseaua fiind degajată distanța de 35-40 km. până la Buda-Pesta o vom parcurge în mai puțin de 45 minute.

Trebuie să precizez că odată cu scrisoarea vom lua și un pachet cu alimente trimis de *Boriška* de la socrii fratelui ei. Având adresa precisă și avantajul că eu cunoșteam limba maghiară voi reuși în scurt timp să-i descopăr și să-i găsesc pe părinții fetei în beciul unde erau adăpostiți.

Voi afla că tatăl lui *Boriška* făcea parte din poliția din Buda-Pesta a cartierului în care locuiau. Intru în curtea blocului, nu era nici țipenie de om, dar uitându-mă mai atent voi descoperi un cap de bărbat care apărea și dispărea. Îl strig să nu se ferească de mine; omul când aude vorbă unğurească se apropie de mine, "Dacă cunoaște familia *Salosy Andros*", el îmi răspunde că da și mă conduce în beci la locul unde erau adăpostiți părinții fetei. Mă însoțește și *Costică Macrei* cu pistohul mitralieră pregătit pentru orice eventualitate. Toți locatarii blocului erau înghesuți în beci pe familii. Întreb dacă aici se găsește familia *Salosy* și aud o voce de femeie care întrebă: "Cine caută această familie?" Iar eu îi răspund că un om bun care le aduce vești de la fata lor *Boriška*. Apare de după o

pătură o femeie și mă întreabă: "Cum, mai trăiește Borișka?" Iar eu îi răspund că da, trăiește, "E bine sănătoasă și vă aduc o scrisoare de la ea." Și o întreb dacă ea este mama lui Borișka. Iar femeia în hohote de plâns îmi spune: da, ea este mama ei. Îi înmănez scrisoarea și în clipa aceea apare și un bărbat de după pătură, care era tatăl fetei.

În timp ce tatăl lui Borișka citea scrisoarea cu voce tare din beciul blocului la lumina plâpândă a felinarelor apar figuri de femei și bărbați ce erau adăpostiți acolo.

După terminarea scrisorii de citit, mama lui Borișka se repede la mine și mă întreabă dacă sunt ungar. Iar eu îi răspund că nu sunt ungar sunt ofițer din armata română. Femeia cade în genunchi în fața mea și mă întreabă dacă am mamă și dacă am surori. Iar eu îi răspund că da sigur că am. Femeia îmi apucă mâinile și începe să mi le sărute în hohote de plâns iar eu încerc să-mi scot mâinile din mâinile ei dar femeia nu mi le lasă. O ridic din genunchi și își apleacă capul pe pieptul meu și-mi spune: "Ce fericită-i mama d-tale că a născut un om cu așa suflet nobil."

Pe Costică Macrei îl trimit să aducă și pachetul de la motocicletă, iar pe părinții fetei îi rog să-i scrie lui Borișka câteva rânduri prin care să confirme prezența mea și primirea scrisorii și a pachetului. Timpul îmi este foarte măsurat și după îndeplinirea acestei obligații morale mă voi întoarce la Nagy-Kata și la ora 14 îi voi înmâna scrisoarea fetei de la părinții ei. Toată lumea din comună va afla de întâmplarea cu Borișka, va afla și preotul satului și vor fi curioși sătenii și preotul să mă vadă și să mă cunoască.

În Ungaria populația maghiară era de religie Romano-Catolică și Reformată, populația din Nagy-Kata era catolică. În zilele de sărbătoare ostașii români se mai duceau la biserică și uneori chiar și cadrele militare ofițeri și subofițeri.

Într-o duminică fata mă roagă dacă sunt de acord să merg cu ea la biserică, că preotul satului ar dori mult să mă cunoască și să-mi mulțumească personal pentru gestul creștinesc și uman pe care l-am făcut cu ea. Trebuie să amintesc că populația din sat privea cu multă uimire și simpatie prezența ostașilor români în biserica lor. Voi accepta invitația și mă voi

pregăti ca pentru biserică și o voi însoți pe Boriska. Voi asista la toată slujba religioasă. Vedeam și observam deși eram în biserică că toate privirile cu multă discreție erau îndreptate spre mine. După terminarea slujbei preotul se îndreaptă spre mine și-mi întinde mâna zicând: "Sunt fericit, D-le ofițer, că vă găsiți în biserica noastră. Am dorit mult să vă cunosc și să vă mulțumesc personal pentru gestul creștinesc și omenesc de care ați dat dovadă și prin d-tră să mulțumesc întregii armate române de modul cum s-a comportat și se comportă cu populația maghiară. Domnule ofițer, mă simt umilit și rușinat", îmi spune preotul, "de optica și imaginea pe care o aveam față de armata română și de poporul român în general, dacă oamenii simpli puteau să creadă așa ceva, eu ca preot și intelectual nu aveam voie să nu-l cunosc așa cum este în realitate poporul român."

Și pentru că preotul a atins acest subiect, eu nu am avut altceva de făcut decât să-i răspund în mod civilizată că pe noi nu ne surprinde această optică și propaganda ostilă din partea populației maghiare față de poporul român. Comportamentul nostru nu este unul de ocazie. Acest comportament este în firea poporului român, bunătatea, omenia, ospitalitatea fac parte din ființa noastră umană și creștină. Acestea sunt caracteristicile poporului român, nu vor dușmanii să le recunoască și să le aprecieze.

Noi pentru poporul maghiar suntem "Budos Ola" (valahi puturoși), suntem socotiți mai răi decât rușii. Noi românii avem toate motivele să răspundem ungarilor cu aceeași monedă. Ungurii în cei patru ani de stăpânire hortistă au făcut crime, au ars și dărâmat biserici, iar asupra populației române au exercitat teroare și umilință. I-am relatat preotului întâmplarea cu mama mea și în final i-am spus: "Ungurii s-au comportat în Ardealul de Nord mai rău de cum se comportă rușii pe acolo pe unde trec."

Preotul stătea și asculta cu resemnare la cele spuse de mine și nu încerca să-mi puie la îndoială mărturisirile și toate acestea i le spuneam în prezența fetei. La un moment dat rămân singur cu preotul care îmi spune: "Dar d-voastră știți, d-le ofițer, că această fată s-a îndrăgostit de dvs. și că vrea să vă aparție." Îi răspund preotului: "Știu, părinte, dar eu nu-i pot

răspunde sentimentelor și dorințelor ei. Eu ce am făcut nu am făcut ca să fiu răsplătit. Nu aș putea spune că nu mă atrage această ființă, dar dacă aș fi profitat de ea și-ar pierde valoarea gestul meu creștinesc și uman.

Și apoi obrajii biciuiți ai mamei mele mă frânează să dau avans sentimentelor ei și alor mele. Dacă e fecioară am s-o predau părinților ei tot fecioară. Pentru a-mi satisface nevoile biologice și erotice, aici în Ungaria le pot satisface oricând și oriunde." În fața acestor mărturisiri preotul mă roagă să-i acord și în continuare sprijin moral acestei ființe curate și-mi mulțumește din nou pentru tot ce am făcut pentru ea.

După ce armata română va trece cu frontul în Cehoslovacia o voi lua cu mine pe Boriska până când în Ungaria și în Buda-Pesta în special va începe viața să intre în normal. Înainte de capitularea lui Hitler am s-o duc acasă și am s-o predau părinților ei.

Introducerea acestor fragmente lungi în canavaua prezentării de față a memorialisticii reeducărilor mai are un rost în afara aceluia de completare a portretului celui care a scris **Amintiri de la Gherla**. Al doilea scop al ei este ilustrarea amplă a ceea ce numeam în introducere stilul oral folosit de diverșii scriitori în redactările lor făcute sub impulsul nevoii de exprimare și nu conform canoanelor artificiale literar-estetice (dar și ordonatoare; să nu se înțeleagă din această caracterizare că aș încuraja oralitatea în literatură, atunci când nu este insuflată de o anumită aspirație conștientă a apropierii de natural, o aspirație voluntară de scuturare a grumajilor de piedicile puse înaintea exprimării de sine de către regulile transmițerii literare a mesajului).

Va să zică acesta este omul ajuns la porțile reeducărilor. Acestea îi sunt onestitatea, curățenia inimii, delicatețea, comprehensiunea față de semenii, puterea de iertare și de ștergere a oricăror imbolduri de a se răzbuna, capacitatea de a distinge între vinovat și sufletul fără vină. Ca și patriotismul.

De aci înainte, vom urmări împreună etapele reeducărilor, cu evoluția cărora ne-am obișnuit din prezentarea celorlalte cărți, **Amintirile de la Gherla** intrând mai detaliat în trăiri pentru prima oară evocate de un memorialist al acelor nenorociri. Ne

allăm la penitenciarul numit, în camera 107.

De la început ni s-a acordat o atenție deosebită, toți îmi spuneau că au auzit de grupul de rezistență din Vrancea și se bucurau că au avut ocazia să-l cunoască pe unul din acest grup. Toți din cameră se arătau foarte binevoitori cu noi. Ne puneau fiecare tot felul de întrebări, care de care voiau să afle cât mai multe amănunte despre noi, în special despre mine, despre grupul Vrancea. Aici, în această cameră 107, am stat mai mult, parcă și mâncarea era ceva mai bună, iar noi, cei nou-veniți, credeam totuși că ne pregătește pentru a ne trimite la muncă și de aceea ne dau o hrană mai bună. Nu ne puteam închipui ce ne așteaptă. Vedeam că în timpul zilei pe unii din cameră îi scotea gardianul și după câțva timp îi aducea înapoi, după o oră sau două. Când îi întrebam unde au fost chemați, ne spuneau că au fost fie la bucătărie pentru a curăța cartofi sau alte zarzavaturi, motivau într-un fel sau altul ca să poată să fie crezuți. Și așa s-a scurs timpul aici în cameră cam până prin luna august 1951 (p. 53-54). S-a reținut atât interesul (pentru moment 'nevinovat'), arătat celor din lotul Vrancea, cât și faptul că unii erau mereu scoși din cameră. În vederea acoperirii celor care ieșeau ca informatori, erau chemați și ceilalți, mai rareori, la corvoadă; și Mihai Timaru.

Până ce într-o zi de duminică de la sfârșitul lui august sau începutul lui septembrie, Timaru, Duduța Petru și copilul de 16-17 ani Mândru (il citez în altă parte, fără a-i menționa numele, ca unul dintre cei care in-au inițiat, mai târziu, în secretele reeducărilor). Au fost introduși în celula 99. Aici i-au găsit pe Costache Opreșan, Stuparu Mihai, Ghiță Calciu, Măgirescu Eugen, Păvăloaia, Virgil Bordeianu, Lică Condurache, din echipa lui Eugen Țurcanu. Printre cei aduși să fie reeducați se numărau: Anghel Avram, Hențiu, Soare Ioan, căpitanul Măgirescu Nicolae (fratele precedentului, infirm datorită unei invalidități de război ce-l lipsise de un fragment dintr-un picior), Munteanu Florin, Paul Caravia, Popescu Traian, (zis Maca), Maxim Virgil, Radu Ciuceanu (aceștia doi întâlniți în amintirile lui Aurel Obreja, și el adus în aceeași cameră), Gioga Parizianul, Vasile Zotta, Drohobetky Attila, pe lângă cei trei numiți inițial. Este interesantă remarca: *Din*

partea acelor care știau ce urmează, exista o reținere, o mare rezervă față de noi (p. 55). Trece după-amiaza și, după apelul de seară, se apropie de mine Costache Opreșan și îmi spune că din auzite mă cunoaște, că-i prieten cu Paragină și este bucuros că m-a cunoscut personal. La un moment dat, Costache Opreșan mă cheamă de-o parte și îmi spune: "Știi o să fiu pus să te bat". M-am uitat la el mirat, nu știam ce vrea să spună. Și-l întreb foarte intrigat: "Dar de ce să mă bați tu?" Mă măsoară și-mi spune: "O să înțelegi mai târziu" (idem). Cititorul a realizat câte risca Costache Opreșan prevenindu-l; ajuns în moara bătăilor, Mihai Timaru îl putea denunța de a fi divulgat tainele reeducărilor, 'trădare' pentru care soarta lui Opreșan ar fi fost pecetluită. Însă a-l pune în gardă constituia metoda prin care Costache Opreșan se putea suporta în noua sa ipostază, aceea de bătăuș al unui nevinovat cum fusese el însuși înainte de a fi transformat în ceea ce devenise, o modalitate de a-și cere scuze înainte de faptă, dovada unui curaj precedându-i lașitatea la care urma să se dedea. Cititorul va face efortul de a înțelege psihologia unui atare târg cu sine însuși: marea lașitate, de acceptarea căreia depindea stoparea unei suferințe imense, pentru încetarea căreia nu-ți puteai nici măcar provoca moartea (sinuciderea), era precedată de un curaj la fel de mare care, probabil, făcea acceptabilă lașitatea inevitabilă de a cărei venire iminentă sârmanul om nu se îndoia.

Peste câteva minute își făcu apariția Țurcanu. Nu-l văzusem niciodată până atunci și nici nu auzisem de el în închisoare până la ora aceea. Avea o înfățișare athletică, era îmbrăcat și el ca și noi, în zeghe, numai că a lui era nouă, iar noi ceilalți eram îmbrăcați în zeghe vechi, rupte și murdare. Pe lângă înfățișarea lui athletică, pe figura lui se citeau mult cinism și cruzime, manifesta o atitudine de siguranță și stăpânire de sine (idem). Curând aflăm că vorbea cu autoritate și adopta tonul comenzii. Îl urmau adevărații torționari, căci cei citați a fi fost prezenți în cameră în calitate de oameni ai săi erau preschimbați în fiare prin spaima inculcată de reeducatorii lor. Însoțitorii se numeau: Livinschi, Popa Țanu, Mărtinuş, Pușcașu Vasile, Morărescu, Fux, Steiner Rek, Juberian, de ceilalți memorialistul nemi-amintindu-și. Proaspătul intrat li se adresă celor des-

ținați caznelor cu termenul său preferat "bandiților!", la care naivul Timaru îi ceru socoteală pentru insultă. Drept rezultat: - *"Pe ei, pe bandiți"*. Apărură de niciunde bătele și jocul demonic se desfășură după tipic. *Îl văd pe Costache Opreșan că se apropie de mine și începe și el să mă lovească, dar loviturile lui le simt și mi-am dat seama că sunt deosebite de loviturile altora.*

Ochii lui Opreșan erau scăldați în lacrimi, cu fiecare lovitură trimisă cu durere pe trupul meu cădea și o picătură de lacrimă din ochii lui Costache. Și atunci am înțeles și poate și mai târziu că el, Costache Opreșan, trebuia să dea ultimul examen în fața lui Țurcanu, ca să nu mai fie bătut și torturat: trebuia să-l bată pe Mihai Timaru (p. 56). De aici putem deduce - deoarece lacrimile lui Opreșan sunt scoase în evidență în mod special - că înduioșarea față de victimă nu constituia o trăire generalizată a fostelor victime devenite călăi. Procesul de animalizare își spunea cuvântul. Dealtfel, am întâlnit în darea de seamă despre cartea lui D. Bacu, mărturisirea că rezistența unui elev, după o scurtă înduioșare a unui martor al ei, i-a provocat acestuia ciuda că tânărul era mai puternic decât el.

Anterior, prin grija unui gardian cumsecade, Timaru primise o fotografie a soției sale cu copilul. Și-o cususe în mânecă. Numai că Țurcanu și aflase de comoară, prin turnătorii plasați în camera unde stătuse anterior tânărul ofițer. *Cei doi călăi care m-au percheziționat, Vasile Pușcașu și Mărtinuş, i-au dat fotografia lui Țurcanu, iar această bestie, cu insulte și cuvinte murdare, la adresa soției mele și a fiului meu, a rupt fotografia și a venit la mine și mi-a deschis gura și mi-a îndesat fotografia în gură, obligându-mă să o înghit, în timp ce el îmi dădea cu pumnii peste maxilar, rupându-mi câțiva dinți din gură (p. 57).*

Trântit pe spate, cu bocancul unui găde codeținut apăsându-i capul, să nu-l poată clinti, cu brațele altora menținându-i nemișcate membrele, fu ciomăgit peste tălpi până la leșin; apoi întors pe loc fu iarăși adus în stare de inconștiență prin tumefierea spatelui; cărat la w.c., trezit cu găleata de apă aruncată peste el, timp de o săptămână și-a primit prima porție de bătaie simplă. Urmă schingiuirea lui Nicolae Măgirescu de către fratele său Eugen, care-l bătea peste ciotul piciorului în fața lui Timaru, ca acesta să priceapă că ceea ce se petrecea nu era

glumă. El era obligat să privească stând ore întregi într-un singur picior pe care, dacă-l cobora, era masacrat. După ce și-au încercat tot arsenalul de schingiuri și torturi asupra mea au improvisat un gen de "vârtelniță", m-au legat de mâini și de picioare la un loc și au început să mă învârtă până când amețeam, apoi mă băgau cu capul în W C și aruncau apă pe mine să-mi revin (p. 59-60). Și din nou zdrobirile spatelui și tălpilor, pe parcursul altor zece zile. L-au împiedicat să doarmă nopți la rând. Unul stătea cu fundul pe ciment, cu picioarele și mâinile întinse, iar celălalt stătea călare pe umerii celui de jos. Și în felul acesta stăteam de dimineața până seara, iar a doua zi schimbam, cel de jos trecea în spina celui alt. (...) Alteori se puneau să facă piramida cu noi: ne așezau pe primii trei cu burta pe ciment, cu mâinile și picioarele întinse, apoi așezau alți trei peste ei, tot așa întinși, până se făcea o piramidă din toți, până la 10 rânduri (p. 60).

A venit clipa când reeducatorii au încercat cât de adâncă le era victimelor înspăimântarea. Țurcanu i-a pus (lui Popescu Traian, zis Maca; n. n.) bâta în mână și-l obliga să-l bată pe Voicu Andreiescu. Dar Popescu Traian a îndrăznit să ia bâta și s-o arunce înapoi lui Țurcanu cu furie și dispreț, spunând: "Eu nu-mi voi bate niciodată un camarad sau un prieten sau un frate de suferință". Bietul Popescu Maca va plăti scump acest curaj: s-au năpustit asupra lui Țurcanu și șleahta lui și au început să-l schingiuiască, să-l lovească cu ciomegele, cu picioarele și cu tot ce le era la îndemână; din această schinguire, bietul Popescu Traian a ieșit cu piciorul rupt (p. 61). Florin Munteanu, țăran de 18-20 ani de lângă Alba Iulia, fu confruntat cu tatăl său. În acel moment, Țurcanu îi spune lui badea Ilade, că așa îl chema, să-și pălmuiască feciorul. Tatăl se uită la Țurcanu și-i spune acestuia, cu vocea tremurândă, printre lacrimi: "Cum să-mi pălmuiesc copilul, nu l-am pălmuțit când era mic, că n-a fost nevoie". Țurcanu îi spune: "Îți dau ordin să-l pălmuiști". Și-l împinge pe badea Ilade spre Florin. Cei doi, tată și fiu, cad unul în brațele celui alt și se îmbrățișează și zic: "Tată", "Florine". Țurcanu și călăii lui se năpustesc asupra celor doi îmbrățișați și încep să-i calce în picioare, să-i lovească cu picioarele, cu mâinile și ciomegele,

până când ii fac numai sânge, le curge sângele din cap, din gură și din obraz. Pe cele două victime le transformă într-o masă moartă de carne și așa, după ce s-au săturat de hăcuit, călăii i-au târât din camera 99 în camera de tortură, unde au aruncat apă peste ei.

Toți din cameră ne-am îngrozit, inclusiv cei care erau puși să ne păzească, fiind martori la această îngrozitoare scenă.

*Cei care s-au întrecut în această scenă înspăimântătoare au fost Vasile Pușcașu, Turcanu, Mărtinuș, Livinschi și Fux (p. 62). Cinismul este trăsătura cea mai evidentă ce se deduce din relatare, a reeducatorilor, înaintea cruzimii. Cinismul urmărind să demonstreze că morala societății noastre firești putea fi învinsă de 'morala proletară', în vederea clădirii unei societăți artificiale în care valoarea unică era comanda partidului. Afirm asta deoarece victimile, în scurtele pauze îngăduite de violențe, erau îndoctrinate că partidul comunist român era suficient de mărinimos cu ele - deși n-o meritau - pentru a le ierta vina și a le elibera înainte de termenul condamnărilor, cu condiția că renunțau la trecutul 'banditesc' pentru a o porni pe calca luminoasă a comunismului. Dovada pe care trebuiau ele s-o dea? Să demaște tot ce n-au demascat la Securitate dintre 'dușmanii poporului' și din propria lor activitate. Pentru aceasta, *ne puneau să ne facem necesitățile în gamelă, apoi peste fecale turnau, dimineața, terciul sau ciorba de arpacaș, la prânz, și ne puneau să stăm în patru labe și să mâncăm "ca porcii" din gamelă, fără lingură: dacă se întâmpla să verși gamela cu fecale și arpacaș te puneau să strângi de jos cu limba. (...) Ne turnau mâncarea clocotită pe gură, gura ne era numai răni și arsuri (p. 63).**

A venit și rândul lui Mihai Timaru să nu mai poată răbda. M-au legat cu picioarele de cazanul de la WC, m-au spânzurat de picioare, cu capul în jos și au început să mă bată peste picioare și fund, m-a bătut atâta Vasile Pușcașu de mi-a rupt laba piciorului stâng, am început să urlu și să țip și atunci le-am spus să se oprească, am să vorbesc (idem).

După acordarea unei zile de gândire, a fost mutat singur în încăperea de vizavi, în fața unui creion și a unor fâșii de hârtie de sac. Tunaru făcu o listă cu nume de activiști de partid din

zona Vrancea, pe care i-a incriminat a fi ajutat mișcarea de rezistență, în locul listei cu numele țăranilor cu adevărat alături de ea. În final i se dictă fraza: *Dau această declarație nesilit de nimeni și pe propria-mi răspundere* (p.65). Starea psihologică, dacă au încetat torturile odată cu declarațiilor date, provocată de vederea căznirii celorlalți, era a impresiei excluderii, anevoie de suportat, de la dreptul la suferință, o foarte neașteptată trăire a deținuților politici și nu numai. Când l-am cunoscut pe Marcel Petrișor - eram student abia în anul I -, cu ocazia unei vizite făcute în cămăruța de servici, de sub acoperișul blocului Wilson, unde locuia - și el tot student -, am fost martorul întâlnirii cu un vechi coleg al său de detenție; cei doi mi-au deșteptat invidia. Constatam că ambii regretau vechea suferință, excluderea din universul penitenciarelor, unde-și lăsaseră, prin eliberarea personală, cei mai buni prieteni. Simțeam că n-aveam dreptul la o atare legătură de inimă, nefiind fost pușcăriaș. Nu peste mult timp, am căpătat acest drept, la rândul meu. *Parcă doream să fiu în continuare alături de cci care mai erau chinuiți și torturați* (p. 67), scrie Timaru. Uluitoare trăire opusă instinctului de conservare, dictată de simțământul solidarității umane!

Foarte puține zile trecură până să i se descopere fraudă din declarațiile scrise de mână. Fu scos din camera 99 și introdus în 97, unde-i regăsi pe Florin Munteanu, Attila, Paul Caravia, Amariei, Ioan Soare, din rândurile victimelor. *"Banditule, ți-ai bătut joc de noi!"* (p. 68). Călcat în picioare, își pierdu conștiința. *M-am trezit cu capul în hărdăul cu fecale și-mi turnau apă în cap. Pentru o clipă m-am trezit și-l aud pe Țurcanu că-mi ordonă să-mi bag mâinile în hărdău și să mănânc fecale, că altfel mă omoară* (p. 70). Timaru se opune, sub pretextul că a mâncat dintr-ale sale, dar nu o face cu ale celorlalți (sublimă ingenuitate!). De omorât, nu fu omorât; doar că înnebuni. Și dus a fost într-o cameră cu alți trei bolnavi de nervi.

Când îi reveni conștiința, fu mutat la camera 98. *Livinschi și Vasile Pușcașu îmi leagă mâinile la spate cu o frânghie, mă așează cu fundul și picioarele întinse pe cele două scânduri fixate pe caprele de lemn și mă leagă cu picioarele de aceste scânduri.*

La mijloc, la brâu, mă leagă cu un fel de centură improvizată, cu un cârlig de fier și mă agață de belciugul de fier din perete.

Prin acest cârlig și belciug eram lipit de perete, nu puteam să fac nici o mișcare, la stânga, la dreapta sau înainte. Deasupra capului, în plafon au fixat un bidon cu apă rece care avea două orificii în fundul bidonului prin care cădeau picăturile de apă, cu intermitență, în creștetul capului meu.

După ce au pregătit tot și s-au asigurat că nu pot face nici o mișcare, au turnat apă în bidon. Și au început să-mi cadă picăturile în creștet.

S-au uitat la mine, să vadă cum reacționez la picăturile de apă, apoi m-au sculpat, m-au înjurat și mi-au spus cuvinte murdare la adresa mamei. Țurcanu a adăugat: "Acum să te văd erou, banditul."

Ușa celulei s-a auzit închizându-se, iar eu țipam și mă zbăteam, simțeam că-mi zboară creierul din cap, simțeam ca un curent electric ce trece prin ființa mea (p. 71).

Nu a fost supus chinului cu picătura chinezească pentru a se vindeca de nervi... A dat declarații despre care îi vor aminti mai târziu inspectori de la ministerul de interne și cei doi ofițeri politici de la Gherla, chinuindu-l săptămânal pentru a le recunoaște prin semnătură; ceea ce n-a făcut niciodată. Dovadă mai bună că ofițerii M.A.I. conduceau din umbră reeducările și le foloseau în anchetă nu există. Totuși, când fură anchetați și judecați reeducatorii, ministerul de Interne s-a autoexclus din declarațiile viitorilor condamnați la moarte de el, impunându-le să afirme că au săvârșit cele făptuite fără implicarea adevăraților răspunzători.

Și Mihai Țîrnaru și-a pierdut iarăși rațiunea, pentru un timp pe care nu-l poate nici măcar numi, pentru un timp a cărui lungime nu o cunoaște nici astăzi. În orice caz, când și-a revenit, reeducările luaseră sfârșit. Însă, după cum s-a înțeles, - insist - pentru Securitate nu se încheiaseră cercetările decurgând din mărturisirile smulse în timpul bestialelor anchete duse de deținuții anchetatori care lucrau sub îndrumarea ei, mărturisiri predate serviciilor de anchetă oficiale, pentru aducerea altor nevinovați în temnițe.

Dacă reeducările s-au încheiat, suferințele lui Mihai Timaru nu au luat sfârșit. Ele au continuat prin temnițe, dar și după punerea în libertate. La patru ani după eliberarea din 1964, adică în 1969, a fost din nou arestat. În anchetă a fost supus la șocuri electrice. La treisprezece ani după eliberare, adică în 1977, iarăși a fost arestat.

Cărat martor la un proces, Mihai Timaru va profita de prilej pentru a-și depune mărturia publică asupra ororilor trăite de el și de celelate victime ale reeducărilor. Își spunea: *"Mihai, acum a sosit momentul să mărturisești ce ți-ai pus în gând, ai curaj; e acum unica ocazie"* Și, când i se dădu cuvântul, în loc de a răspunde la întrebarea președintelui completului de judecată, zise: *"Sunt unul din supraviețuitorii așa-zisei reeducări, sunt unul din cei care au trecut prin camera morții și camera chinezescă, dumneavoastră nu știți prin ce chinuri trec deținuții, sunt chinuiți și omorâți. Am scăpat din camera morții, dar acum sunt supus la alte mijloace de exterminare, mi se refuză orice tratament medical. Domnule procuror, vă rog să consemnați cele declarate de mine aici în fața dumneavoastră."* Cum în sală se afla și fiul său, pe care-l vedea pentru prima oară de când se născuse și-l ținuse în brațe, s-a întors către el și i s-a adresat: *"Mă, Toadere, te-ai făcut băiat mare; ascultă ce spune tata: să-l iubești pe Dumnezeu, s-o iubești pe mama, să vă rugați pentru tata, și să fii mândru că te-ai născut român"* (p. 132).

Și mândru că s-a născut român a rămas Mihai Timaru până astăzi.

Fiu al plutașului pe Mureș Toader și al Fironicăi Timaru, născut în comuna Gornești - Mureș -, la 5 februarie 1918, a fost 16-lea și ultimul copil al părinților săi. În 1930, după ce a isprăvit (prin jertfa materială a tatălui și mamei sale, gimnaziul din Târgu Mureș, s-a angajat la fabrica de cherestea "Lomaș", din Bistra Mureșului, pentru a câștiga banii necesari continuării studiilor liceale. În 1936, se înscrie la Liceul Industrial din Tg. Mureș. Se va înscrie și la conservatorul local, la secția de Artă dramatică, ducând și o activitate intensă în cadrul "Astrei Române". După 30 august 1940, când prin Dictatul de la Viena am pierdut Ardealul de Nord, se refugie la familia

chirurgului Liviu Câmpeanu, la Braşov. În acest oraş se angajă la uzinele Astra, apoi fu încorporat voluntar, ca elev T. R., la Regimentul 41 Artilerie din Braşov. E repartizat la Divizionul 2, sub comanda Cpt. Toni Grumăzescu. A fost primul ostaş român care a pus piciorul pe pământul Basarabiei, după ce îi fu avariata barca şi trecu prin apă a doua jumătate a Prutului. A fost decorat de Mareşalul Antonescu, în prezenţa Majestăţii Sale Regele Mihai I, cu "Virtutea Militară Cl. I-a". În 1942, a fost admis la Şcoala de ofiţeri activi tehnici-auto, din Bucureşti, ale cărei cursuri le absolvi în 1944, cu gradul de sublocotenent activ, când fu repartizat la Batalionul 3 Instrucţie şi Reparaţii Auto din Garnizoana Roman. A fost primul soldat român care a intrat în satul său natal, după cum jurase s-o facă, atunci când îl părăsise. Participă la toată campania din Apus, în calitate de comandant al companiei 73 Ateliere Mobile, încadrat la comandamentul Armatei I-a, comandată de Generalul Macici. La 10 februarie 1946 se căsătoreşte cu Lucica Bandrabur, din Panciu. La 4 noiembrie 1946 e pus în disponibilitate şi trecut în rezervă peste un an, cu gradul de locotenent. Devine ajutorul lui Ion Paragină, în grupul de rezistenţă din Vrancea, cu care i-a făcut legătura socrul său, Costică Brandabur. Restul existenţei sale îl cunoaştem din cele de mai sus.

E binevenită încheierea întâlnirii cu el prin citarea a două fraze rostite lui de Ion Sadovan, care-l precedase pe Costache Oprişan în conducerea Frăţilor de Cruce: *Prilejurile nu-l fac pe om slab, ci doar îi arată cât este de slab. Noi cei care nu am avut prilejul să arătăm cât suntem de slabi, să-i mulţumim lui Dumnezeu că n-am trecut pe acolo* (p. 87).

O CARTE MAJORĂ DE OCTAVIAN VOINEA

acă din lucrarea lui Octavian Voinea **Masacrarea studențimii române în închisorile de la Pitești, Gherla și Aiud. Mărturii redactate de Gheoghe Andreica***, n-ar fi rămas decât paginile ce le citez imediat în continuare, numele său tot s-ar fi înscris definitiv în istoria gândirii române asupra vieții în penitenciare, atât de temeinică și de succintă analiză a fenomenului reeducațional a izbutit să cuprindă în ele. Trebuie menționat interesul acestui fragment și pentru cercetătorii în pedagogie, pentru moraliști, pentru studioșii victimologiei, pentru psihologi, pentru antropologi.

TEHNICA SPĂLĂRII CREIERULUI

Înainte de a intra în subiectul propriu zis al "tehnicii spălării creierului", unica invenție de care a fost capabil comunismul, trebuie știute câteva lucruri.

1) Din naștere, fiecare om are o anumită doză de tărie spirituală care îi este suficientă numai lui.

2) Pe parcursul vieții, de regulă până la vârsta de 30 de ani, se mai adaugă și alte forțe datorită:

- Educației*
- Culturii acumulate*
- Experienței*
- Mediului în care trăiește și care acționează întins și nevăzut.*

3) Concepția ateistă sau teistă. Ateul cade cu mult mai ușor.

* București, Editura Majadahonda, 1996.

deoarece ținta "spălării creierului" este, în primul rând, credința în Dumnezeu. Onoarea, cinstea, legăturile afective dintre oameni, ce crează prietenia și altele de această natură, nu fac toate la un loc cât credința în Dumnezeu. Credința în Dumnezeu le înglobează pe toate acestea la un nivel eroic.

Dacă concepția credinței în Dumnezeu are la bază o cunoaștere rudimentară și primitivă asupra lucrurilor - se bazează mai mult pe superstiții - la cea mai mică zdruncinătură întreg edificiul se prăbușește și locul teismului este luat de ateism.

4) În perioada vârstei de 20-30 de ani se produce explozia maturizării organismului uman. Consecința: Dezvoltarea rapidă și maximă a instinctului de conservare a speciei, respectiv, a instinctului sexual, pornire plină de râvnă și dor pentru sexul opus.

Răbufnirea acestui instinct este vulcanică, este cea mai puternică dintre toate. Dacă tânărul n-are suficiente frâne în concepții bine motivate, erupția sexualității înlătură toate structurile concepțiilor intime ale subiectului. Instinctul sexual rămâne stăpân absolut, sălbatic și feroce pe ființa noastră.

În cuprinsul acestor patru factori enumerați mai sus se includ și cele mai abstracte valori umane cum sunt: Capacitatea de orientare, capacitatea de intuire a lucrurilor, spiritul de sacrificiu în opoziție cu lașitatea. Valorile spirituale intră în concurență cu pornirile instinctuale.

După cum în doza acestui amestec primează un factor sau altul, rezistența omului în fața torturii neîntrerupte a fost asemănată cu PAHARUL fiecăruia:

- Unul are în dotare un "pahar" mic, doar cât un degetar, care se termină dintr-o înghițitură. Când această "înghițitură" s-a terminat, omul cedează ridicând mâinile în sus în fața dușmanului.

- Paharul rezistenței altuia este mai mare, cât un butoi. Dar se termină și acesta. După ce s-a terminat, și acest subiect își pleacă capul.

- Paharul unora (mai puțini la număr) este cât un ocean. Oricât de mare ar fi fost "oceanul" rezistenței acestora, el este măsurabil în hectolitri, litri, molecule sau atomi. Odată și odată

se termină și acesta, sfârșind în umilință. Perseverența dușmanului este diabolică și fără limită.

Nici un deținut trecut prin această "râșniță" (a se căuta această metaforă în cartea - și titlul ei - de Eugen Măgirescu) mefistofelică n-are îndrăzneala sau nătângia de a se lăuda că el a rezistat. Din contră. Victimele afirmă că rezistența lor se datorează harului dumnezeiesc care le-a ferit de cădere.

Numai Dumnezeu a sucit mințile torționarilor acestui masacru unic în istorie, ca să se oprească înainte de a se produce căderea. Dacă tortura continua, ar fi căzut și el. (O atare explicație mi-a dat și Aurel Obreja, cu privire la propriile sale perspective, în cazul că reeducările de la Gherla, în care a suferit, ar fi continuat; comentariul l-am introdus în: **Casa lacrimilor neplânse**, povestea experienței sale.)

La Pitești n-au existat decât patru șanse:

- Moartea.
- Pierderea minților.
- Căderea.
- Salvarea divină.

Rezistența a fost exclusă ca fiind imposibilă (p. 41-42).

A se compara acest citat cu acela din prezentarea lucrării lui Eugen Măgirescu, ce tratează tot despre rezistența diferențiată de la individ la individ, problemă ce, în mod firesc, l-a preocupat pe cei căzuți cu prilejul reeducărilor, tineri știindu-se pregătiți pentru jertfa eroică și dezamăgiți de puterea lor insuficientă să reziste presiunilor fizice, morale și instinctuale ale sistemului năpustit asupra lor, tinzând la depersonalizarea victimelor.

Pe când Măgirescu își culege comparația dintr-un domeniu științific, Voinea o preia din tradițiile populare creștine, ambii aplicând-o asupra antropologiei, cu succes în a face de înțeles monstruosul petrecut la Pitești și Gherla.

Octavian Voinea își continuă excursul cu 'tehnica' surpării omului în bestialitate.

În prima fază se distruge încrederea unuia în celălalt.

Bunul tău prieten (care a fost dezumanizat într-un mare secret), după ce-ți arată toată afecțiunea, se repede să te distrugă lovindu-te fără milă.

Spaimea, nedumerirea, surpriza sunt atât de mari, șocul este atât de puternic încât pe unii i-a dărâmat din această primă fază.

Chiar dacă victima nu s-a prăbușit la prima lovitură - edificiul interior este detunat, fisurat, și se va prăbuși la cutremurele următoare.

Tortura neîntreruptă și consecințele ei. După primul șoc se instalează la victimă neputința de a reacționa într-un anumit fel. Toate sunt fără speranță. Victima este convinsă că treaba este astfel organizată. Nu există nici o ieșire. Tortura continuă zi și noapte fără întreruperi. E tortură de dragul torturii.

De reținut că în acest laborator luciferic numai Țurcanu avea o condiție fizică excelentă. Apoi ajutoarele lui erau ceva mai bine hrânite decât deținuții de rând. În rest, tinerii păreau schelete ambulante, cadavre vii, adevărate mumii.

De la această fază limitrofă morții începe tortura neîntreruptă.

Tot în cadrul torturii, victimele erau supuse la eforturi uriașe menite să le epuizeze complet fizic. Iată cum: Victimele, încărcate cu greutate în spate (pături sau haine mai groase), erau obligate să facă genoflexiuni cu mâinile ridicate în sus, regulamentar.

Unele dintre victime s-au prăbușit la 30-40 de genoflexiuni, dar au fost altele care au rezistat până la 2.500 de genoflexiuni. De necrezut!!

Nu există în lume atlet, chiar cu cea mai bună condiție fizică, să poată realiza o astfel de performanță. Iată însă că o realizează un schelet topit de foame și de suferințe! Organismul uman, în condițiile de disperare scăpat de sub controlul rațiunii, a reușit, la Pitești, să realizeze inimaginabilul, imposibilul.

Neurologii, psihiatrii și chiar teologii au datoria să studieze fenomenul și să-l explice!

Tortura nu se oprește aici, ci continuă...

Epuizarea fizică aduce după sine și o epuizare psihică. Victima n-are nici o secundă de răgaz pentru refacere. Se zdruncină rațiunea, se întunecă voința. Dispar din mintea omului toate stările emoționale. Dispare afecțiunea... Omul începe să nu mai raționeze.

Oare urmele acestei stări, din care afecțiunea, simpatia

interumană, sentimentele pozitive, au pierit, să stea la baza acelei absențe a descrierilor suferințelor celorlalți, semnalată în cartea lui Eugen Măgirescu, a căror lipsă am resimțit-o și la a doua lectură? Pe când Octavian Voinea, a cărui luciditate și putere de analiză sunt mărturisite de cele ce citim, va desfășura, ulterior, suficiente evocări ale suferinței camarazilor săi trecuți prin reeducări în prezența sa.

Tânărul are impresia că întreg sistemul său nervos este o rană proaspătă și sângerândă. Se instituie o stare patologică. Atunci apare fenomenul debordării tuturor secretelor pe care le-a ținut bine ascunse în conștiința sa. De la această fază, chiar și cel mai mic secret pe care îl are tânărul îl simte precum simți un ghimpe ce-ți intră în ochi. Nu-l poți suporta, ci faci tot ce este posibil ca să-l elimini. (Doresc să completez aceste date cu altele culese de aiurea. "Autodemascarea" nu avea limite. Trebuia să-ți demaști gândurile ce veneau spontan și fără voie în minte. Chiar și visele trebuiau demascate, p. 80.)

În această fază întreaga rațiune intră într-o porțiune de umbră. Toate reflexele însușite pe parcursul vieții se anulează. În creierul omului se instituie o noapte totală. Nu mai este ce a fost. A devenit un nimic. Omul a devenit un robot absolut fără nici o personalitate, fără imaginație, fără inițiativă. Ultimul sprijin pe care-l pierde omul este credința în Dumnezeu. Acesta este momentul încheierii "spălării creierului".

De acum înainte victimele nu mai sunt stăpâne pe reflexele lor. Se găsesc într-un stadiu al animalului dresat. Dacă i se poruncește să se culce, se culcă cu o viteză uimitoare. Dacă i se poruncește să strige, strigă din toate puterile. Dacă i se cere să pună mâna pe ciomag și să lovească în camaradul de alături, o face automat. Ca un robot. Victima - respectiv "reeducatul" - privind la propria lui mână se miră cum funcționează. Are impresia că nu-i a lui.

Se cuvine adus în fața cititorului un fragment din introducerea ce precede acest text, fragment găsit sub titlul: **Și animalele se instruiesc**. Aici ni se explică modul cum este învățat ursul să danseze, cu ajutorul unei plite încinse, ni se reamintesc experimentele lui Pavlov, ni se vorbește despre reflexul condiționat și se adaugă: *Bolșevicii au extins experiențele*

savantului rus și la oameni. Numai că la om situația e mult mai complicată. Omul are capacitatea de a păcăli pe dresor. Or, bolșevicii urmăreau ca transformările psihice să fie autentice... Realizarea unei astfel de performanțe implica folosirea altor metode, mult mai complicate și mai dure (p. 39)).

Care va să zică, stadiul de robot a fost atins. Se spune despre cel ajuns în această situație:

"A FOST VIDAT". Așa a fost denumită aceasta stare de către deținuții care au suportat fenomenul.

Așa cum s-a arătat mai înainte, nu toate victimele ajung la identitate de situații. Fiecare victimă are specificul ei. Rațiunea, afectul și voința cedează în funcție de individ în mod gradual.

Victimele erau în perioada vârstei tinere. Instinctul de conservare a speciei răbufnea prin toți porii și trăgea după el toate instinctele primare.

Logica ateist-comunistă prindea rădăcini. Ea se impunea nu numai ca o modalitate de a scăpa de tortură, ci ca o convingere intimă. Deveni ai exact pe dos decât ceea ce ai fost. Cu toate acestea, noua postură era ca și un "plasture".

Victimele erau îngrozite de teama de a nu greși **descântecul** și repetau noua lecție la nesfârșit.

Tinerii - lipsiți de conștiința acumulată într-o viață - "descopereau" universul materialist în care lozinca cea mai obsesivă era ca toată lumea, pământul întreg să fie **reeducat**. Cu cât **reeducarea** întregii lumi se va face mai repede cu atât va fi mai bine.

Aceasta a fost motivația grabei unor victime de a-și tortura camarazii **neluminați**... Pentru a-i face și pe aceștia să ajungă cât mai iute la concluziile la care au ajuns ei.

Se dezvoltă egoismul în individ încât nu mai suporta să rămână un fost camarad de al său pe vreo treaptă a virtuții.

Faptele celor care au căzut atât de jos erau făcute din toată convingerea. S-a ajuns până acolo încât să-i mulțumească lui Țurcanu și regimului comunist că i-au adus în starea de **revelație** a adevărului materialist.

Și acest lucru este de necrezut!

La unele victime, noile principii comuniste au prins asemenea rădăcini încât considerau reeducarea ca ultimul și cel mai

Înalt scop pe care îl pot avea în viață.

S-a creat senzația falsă că, ieșind de sub pat (torturatul, când nu era bătut n-avea voie să stea decât sub pat), universul este atât de vast, ca atunci când scrutezi depărtările dintr-un vârf de munte. Libertatea de a te plimba prin cameră de la un capăt la celălalt părea o călătorie cosmică.

Pierderea credinței în Dumnezeu era ultima fază a reeducării.

Acolo, la Pitești, Dumnezeu și-a retras harul Său gradual. Tânărul a fost lăsat să reziste numai cu propriile puteri, după zestrea sufletească pe care o acumulase până atunci. Aceasta a fost insuficientă. După ce și edificiul credinței în Dumnezeu era darămat, individul devenea satanizat.

- Ce Dumnezeu?! Uite că totul este materie! Groaznică a mai putut fi rătăcirea în care m-a târât educația burghezo-legionară! Oare cum de m-am putut înșela chiar atât de amar-nic?

Cât de sublim e regimul comunist care ne-a trimis pe acest profet - pe domnu' Țurcanu - ca să lumineze și să ne scoată din întuneric! Dacă el nu m-ar fi torturat, n-aș fi putut scoate putregaiul din mine și aș fi rămas pentru totdeauna în mocirlă și întuneric.

Victima - cu creierul spălat - crede de datoria sa, în mod sincer, să ducă mai departe, prin teroare, această lumină... În paralel scot capul toate antonimele virtuților și omul ajunge să fie exact opusul a ceea ce a fost.

Această dresură se imprimă și sistemelor voliționale, afective, concepțiilor.

Tânărul satanizat devine o mașină ca un motor cu explozie care funcționează de la sine, după ce l-ai pornit, până la epuizarea combustibilului sau vîrea vreunei defecțiuni.

Este o piatră de încercare pentru orice antropolog al credinței să descopere în ce condiții neașteptate poate aceasta reveni, după acceptarea mai mult sau mai puțin conștientă a respingerii ei. Octavian Voinea, la porunca lui Țurcanu, era ținut cu forța de o droaie de acoliți ai celui din urmă, cu brațe și picioare și trunchi blocate prin greutatea și strângerea lor.

- Marinescule - strigă Țurcanu unuia dintre studenții torturați - dacă nu faci ce-ți spun eu, până aici ți-a fost. Să-i bagi

p...a în gură ca să se vindece pentru totdeauna de a mai vorbi împotriva clasei muncitoare și a poporului muncitor!

În timpul realizării cerinței, călăul îi lămurea pe cei de față:

- Să vadă toată lumea cum legionarii și-au înghițit p...a unii la alții! Ticălosul nu și-a dat seama de efect. (...) Firul credinței în Dumnezeu s-a refăcut.(...)

Fapta lui Țurcanu m-a trezit din mlaștina necredinței în Dumnezeu, în care singur mă înfundasem (p. 64).

O altă reacție curioasă este că odată reapărută credința, renaște și dorul de răzbunare împotriva lui Țurcanu, trăire opusă creștinismului; dar cum afectele se grupează pe perechi antonimice, revenirea dorinței de răzbunare este firească, în acest context.

Să continuăm lungul citat cu care am început.

Vârsta. Tineretul nu s-a lăsat doborât cu ușurință, cu toate metodele drăcești care i s-au aplicat. Așa se explică numărul mare al morților (prin tortură), sinuciderile (se cuvine să îndreptăm cu acest prilej o informație greșită transmisă de autor la p. 29, când îl citează pe Șerban Gheorghiu ca aruncându-se în golul scării și izbutind astfel să-și ia viață, scăpând de torturi. E vorba despre Gigi Vătășoiu, ne informează Justin Ștefan Paven, în: Dumnezeuul meu, de ce m-ai părăsit?, Vătășoiu fiind în lot cu cel din urnă memorialist numit), mutilările fizice, dar mai ales cele psihice.

La o presiune mult mai redusă au fost supuși mai târziu bătrânii de la închisoarea Aiud (autorul se referă la reeducările în urma cărora au fost eliberați toți deținuții politici, încheiate în 1964 și lipsite de torturi).

S-a dovedit că pe măsura înaintării în etate, virtuțile devin invers proporționale cu vârsta. Bincînțeleș că va trebui să excludem excepțiile.

Omul în etate mai cedează din intransigență, preferând compromisul că-i mai pe măsura puterilor lui. Există o lașitate a vârstei pe care mulți au botezat-o impropriu înțelepciune sau prudență.

Graficul rezistenței umane. Trupul este primul care cedează. Nu mai poate suporta tortura, pe când spiritul încă mai rezistă. Rezistă pe ruinele trupului până când se prăbușește dintr-o-

dată. Așa se explică trecerea dintr-o extremă în alta.

Vechile structuri psihice se mențin, dar cu un conținut mișelesc.

Cinstea și punctualitatea. Exemplu: Înainte de spălarea creierului un tânăr promite că la ora 12 fix va fi în cutare loc și va avea asupra lui obiectul promis la locul dinainte convenit.

După spălarea creierului. Exemplu: Reeducatul promite că la ora 12 fix îți va trage o bătaie soră cu moartea. Exact la ora 12 îți aplică bătaia promisă, fiind **cinstit și punctual**.

În acest sens practica comunistă are vechime... Așa au procedat cu vechile instituții democratice: Școala, Justiția, Poliția, Armata, ba chiar și Biserica. Nu le-au desființat, ci le-au satanizat (p. 42-45).

Vom adăuga la cele de mai sus, câteva precizări psihologice ale scriitorului, ce ni se par importante.

Această spaimă s-a instalat nu numai la nivelul sistemului central, ci în fiecare celulă a trupului până la cea mai neînsemnată. Aveai impresia că nu capul conduce, ci un centru nervos situat undeva în măduva spinării. Simțeau un fel de dedublare... O conștiință - parcă depărtată - privea neputincioasă la un robot fără milă și simțire cum lovește și distruge.

Situația de după anihilarea conștiinței părea ca o stare normală (deși a fost acceptată fără voie). Victima se simțea vindecată de ceea ce a fost mai înainte, în sensul luptătorului activ... (p. 45-46).

Există o lege a tăcerii asupra celor petrecute la Pitești. Nici măcar supliciații împreună, în aceeași cameră, nu aveau îndădăușina să-și menționeze unul altuia caznele.

Încet-încet, prin nerepetarea nici măcar în gând a vechilor principii și a grozăviilor îndurate se producea uitarea forțată (p. 46). Autorul pomenește cazuri de victime ale reeducărilor care și după Revoluția din Decembrie 1989, refuză să povestească ororile suferite; confirm aceasta, ca scriitor care face efortul să recupereze orice amintiri din acea perioadă, efort nu totdeauna victorios, datorită aceleiași frici devenită crez de temelie al unei existențe cumplit de triste; scriu această în 1997, după o experiență de acest ordin, veche doar de câteva luni; or, reeducările s-au încheiat de patruzeci și cinci de ani. De asemeni, pot cita nume de reeducați ce continuă să se afle în serviciul puterii

repressive, după o viață întreagă de plecare a genunchilor în fața ei, când mai avea putere și nu, ca acum, când puterea ei e doar o legendă a unui trecut sinistru.

Octavian Voinea, născut la 23 aprilie 1922, în familia lui Nicolae Voinea, care a fost pe listele electorale ale partidului Totul pentru Țară, și a Mariei, în comuna Panciu - Bârlad, ofițer și ultimul șef al serviciului de informații legionar, nu este doar sintetizatorul acestui foarte special sistem represiv - ce spun! - nu represiv, ci de distrugere absolută a ființei spirituale și biologice a victimelor -, genocidul unei generații de viitori intelectuali români, până s-a ajuns, cum singur o recunoaște, ca termenul **student** să devină sinonim termenului **turnător**, în pușcăriile de politici.

El este o minte în permanentă autoobservare, dar și scrutare a celorlalți - operație ce, cu atât mai mult, a continuat în perioada de după încetarea reeducărilor și de după eliberare, pe care a practicat-o până la moarte și o găsim reflectată în scrierea lui.

Nu voi lipsi cititorul de urmărirea meandrelor cugetului și sufletului său bolnave de groaza de a da ascultare torționarului Titus Leonida, care-i porunca să se poarte în următoarea cameră unde urma să fie introdus, ca un legionar 'pe baricade', pentru a-i îndemna pe cei încă netrecuți prin focurile bătăilor să se comporte conform cu învățătura dobândită anterior în libertate; urmând ca el însuși să-i demaște și să le aplice aceleași cazne ce l-au depersonalizat și pe el; dar și bolnav de groaza că, dacă nu dădea ascultare ordinului, chinul său avea să fie reluat de la început.

A fost momentul de cea mai grea tensiune pe care l-am trăit vreodată.

De acum începea un alt moment greu și mai ales lung. Lung cât o veșnicie. Îmi dădeam seama că eu va trebui să fiu acela care voi aduce un aport la torturarea altor oameni nevinovați.

Oare cum să fac să evit a afla ceva de la necunoscuții cu care mă voi întâlni? Oare ce să fac pentru a evita crearea unei atmosfere de trai intim legionar?

În mine mai rămăsese o celulă în care conștiința funcționa

nealterată. Aceasta urla îngrozitor, răscolindu-mi toată filința. Salvarea cea mai sigură ar fi fost moartea. Dar cum? Era peste putință să-ți iei viața.

I-am văzut pe acești ticăloși studiind nu numai instinctul de conservare dezlănțuit, ci și cum studiau pe cei dezumanizați, puși în postura de călai spre a tortura pe alții...

Torturarea camaradului tău trebuia făcută cu sete, cu sadism, cu convingerea oarbă că faci bine. Trebuia să dovedești convingere și atașament cauzei distrugerii "banditismului". Când distrugeai legionarismul din victimă, trebuia să fii agresiv, să râzi fals, să vorbești cu toată convingerea și mai trebuia să dai impresia că ai rămas un legionar autentic.

Ca un demon leșit din mijlocul ladului, atât de bine cunoștea Țurcanu psihologia fiecăruia și dramul de tărie ce a rămas în noi.

Până acum am fost victimă... De acum înainte mi se contura în față neagra șansă de a fi părtaș la distrugerea sufletelor altora. Din oameni devotați și cinstiți, prin acțiunea mea trebuia să devină trădători, răufăcători, spioni împotriva lor înșiși.

Doamne, cât aș fi dat să rămân pe loc și să fiu torturat în continuare... Ziceam aceasta în gând în momente de luciditate, dar pus la încercare n-aș fi rezistat.

(...)

Cum ne îndreptam noi spre coridor îngrijorați, Țurcanu ne opri și ne zise:

- Nu cumva să vă trădați arătându-vă cât sunteți de flămânzi, sau cât ați fost de bătuți. Cei cu care veți sta în cameră sunt încă "bandiți" (p. 73-74).

Merită insistat asupra componenței acestor camere în care au fost introduși ca provocatori, ca turnători și ca bătăuși - la momentul potrivit -, acești 'agenți speciali'. Existau oameni total curați, care nu aveau cunoștință de nimic din cele petrecute în Pitești. Printre ei, tăceau cei trecuți prin bătăi, cu creierele spălate, dar nu deveniți torționari, nici uneltele lor sigure. Amenințau, din umbră, tinerii deveniți călai sau măcar unelte de încredere (socotite ca atare). Cei din urmă nu știau unul despre altul că erau oamenii lui Țurcanu.

Iată-ne zvârliți ca într-o mare hazna cu miros infect dintr-un

oraș de provincie. Acolo sunt multe specii de viermi care vara se lăfăiesc în mediul lor de viață. Nu numai că se lăfăiesc cu plăcere, ci duc și o luptă acerbă între ei - care pe care - ca să supraviețuiască. Așa eram noi...

Ni s-a dat dispoziție că fiecare din noi trebuie să-l provoace pe celălalt. Să scoată din el tot ce știe cu priyire la reeducare și să divulge imediat lui Țurcanu ce a auzit.

Dacă nu provoci, te provoacă altul pe tine. Dacă nu divulgi, te divulga altul pe tine zicând:

- I-am pus întrebarea, dar n-a răspuns nimic.

- Aaaa, ai tăcut? Înseamnă că banditismul clocește în tine, încă n-a fost scos în întregime. Astfel erai trecut din nou prin torturi barbare spre a fi scos "banditismul" din tine.

Toate ieșirile din acest lad erau zăvorâte, iar noi eram în interiorul lui (p. 93).

Coabitarea cu neștiutorii, ca niște egali ai lor, a început și a luat sfârșit.

Sosi 'clipa adevărului'. Țurcanu intră, într-o bună zi, înconjurat de banda de torționari; vreo douăzeci de reeducați prin bătaie se găseau amestecați printre cei cu caș la gură. Călăul cel mare le explică inocenților că sunase ceasul reeducării lor. Unul dintre ei îi replică în contradictoriu.

Atunci ajutoarele lui Țurcanu și el însuși au scos bâtele pe care le țineau ascunse sub haine și au început să lovească. Cei douăzeci, veniți mai de curând în închisoarea Pitești - necunoscători în ale mișeliilor care se petreceau, au rămas năucii. Erau buimaci, cum am fost și noi înșine când ne-a agreat pentru prima oară Țurcanu și banda sa.

Loveau nu numai cei șase în frunte cu Țurcanu, ci și ceilalți douăzeci, care ne-am împrietenit între timp cu noii veniți.

Țurcanu a strigat cu glas tare:

- La pământ, la pământ!

Începură să strige cât îi ținea gura și ceilalți - la pământ, la pământ!

În momentul în care Țurcanu a dat semnalul de atac, am simțit cum toate facultățile mentale mi s-au inhibat. Nu mai puteam să raționez. Un întuneric beznă s-a așternut brusc asupra întregii judecăți. Aveam senzația că sunt un câine

dresat asmuțit asupra unei victime.

Cum din fire eram mai încet în mișcări, n-am avut timp să lovesc pe cineva, dar am început să strig ca un bezmetic - la pământ, la pământ!

Numai primul strigăt l-am identificat ca fiind al meu. Pe urmă, parcă, mă auzeam pe mine, dar nu eram eu... Parcă eram dedublat. Aveam impresia că duhul meu stătea de-o parte și asculta cum striga trupul meu... Parcă eram asistent la o scenă grotescă și plină de groază, scena al cărei actor era chiar trupul meu în carne și oase.

Primii care se aruncaseră pe burtă au fost tocmai cei douăzeci care trecuseră prin "moara reeducării".

(...)

Aveam senzația că mă văd pe mine însumi de la o distanță oarecare, apoi încet-încet cele două flințe s-au apropiat una de alta contopindu-se. Începeam să preiau controlul asupra mea însumi. Am început să aud și să-mi dau seama că nu striga un altul ci eu... Da, eram eu robotul.

Abia atunci mi-am dat seama că sunt un automat care acționez la orice apăsare de buton a lui Țurcanu. Reflexul condiționat era bine format (p. 75).

Cât de bine format era e evident din faptul că atunci când Țurcanu a strigat "la pământ", cei dintâi care s-au trântit cu burta pe ciment n-au fost aceia ce trebuiau înspăimântați, ci 'duri' ce se presupunea că fuseseră aduși să-i termine. Cuvântul-semnal, în sens pavlovian, dăduse roade, la simpla rostire.

Pentru mai buna înțelegere a acestui fenomen unic, al dedublării prin forțarea afectivă (nașterea unei temeri fără precedent și nici sfârșit) e potrivit ca cititorul să urmărească, în cuvintele autorului, cele petrecute în el.

Lecția pe care mi-au repetat-o de sute de ori s-a înșurubat în minte ruginind acolo. Era o lecție pe care conștiința cât un grăunte - ce îmi rămăsese - o respingea. O respingea în zadar, deoarece, în față aveam structura nervilor întorși care erau gata să răspundă așa cum m-au învățat anchetatorii.

Această "lecție" este cea impusă în vederea procesului juridic în care Voinea a fost 'promovat' de Securitate șef 'secret' al reeducărilor, nimeni nevrând să ia în seamă adevărul, ci pri-

mând doar interesul ca scenariul unor reeducări plănuite de Horia Sima și C.I.A., pentru defăimarea P.C.R și Securității să apară cu litere de o șchioapă pe pagina întâi a marilor cotidiene ale lumii.

Pe de o parte mă vedeam pe mine acela de demult, care zăceam epulzat pe patul morții. Lângă mine (acela de demult) mai stătea unul, care eram tot eu... Un robot speriat și rece, gata să execute acest ordin.

O luptă aprigă se dădea între cel ce am fost și cel ce sunt. Adică omul creat de Securitate prin amarnice torturi.

Eu, muribundul, înduram o agonie lungă... Tot eu, cel cu structurile întoarse, mă zbăteam voind să mă ascult pe mine însumi... Pe cel ce am fost odinioară.

Nu puteam, mă simțeam încremenit locului, ca ținut. Stânga era dreapta. Fața era spatele. Cerul era sub picioare. Negrul pământ îl simțeam pe moalele capului... Eram complet răvășit.

Era o stare de neimaginat. Era o ipoteză imposibil de explicat. Nu găseam cuvinte... Nu existau expresii care să o cuprindă.

Îmi mai rămânea o singura șansă, aceea de a nu-mi descoperi slăbiciunile în fața anchetatorilor, ca ei să mă exploateze până la capăt și eficient (p. 119).

Întreg acest zbcium l-a condus la tulburări nervoase al căror punct culminant a fost halucinația: prezența diavolului în celula sa. *Monstru cu chip de om, întruchiparea spaimii și a groazei celei mai mari. (...) Fantoma se apropia de mine încet de tot (p. 117).* Voinea era asudat leorcă și se ruga cu toată căldura; până ce vedenia se retrase și mai lent decât venise către el.

Nu trebuie să se creadă că priveliștea suferinței umane, în cazul lui Octavian Voinea, stârnește compătimirea doar când privirile i se întorc asupra lui însuși și-și găsește scuze și explicații pentru a-și despovăra conștiința încărcată. Nu. În postura de martor al batjocoririi lui Dan Dumitrescu, înduioșarea lui e caldă, poate mai umană decât cu prilejul pomenirii altor mari torturați, cu atât cu cât evoluția ulterioară a personajului a fost dintre cele mai de neînțeles, mai haotice, mai ...scârboase (acest mutilat definitiv sufletește e unul dintre cele mai izbutite personaje și ale lui Marcel Petrișor, care i-a fost tovarăș al

ultimei părți din viață, în casimca Jilavei și, de la oarecare distanță, i-a urmărit zvârcolirile de satanizat până în cele din urmă zile; o lumină mohorâtă asupra acelei perioade aruncă și reflectorul ostenit al lui Voinea).

Cele ce narează Oct. Voinea constituie o raritate: este vorba despre eroismul sinucigașului. Dan Dumitrescu, bătut zilnic, este iarăși chemat de Titus Leonida, la tortură.

Dar, surpriză pe toată lumea. Dan Dumitrescu în loc să sară ca împins de un arc nevăzut, luă o poziție crâncenă de bărbat plin de tărie și fără păs. Ochii îi luceau în adâncul orbitelor osoase scânteind ca doi luceferi în nopțile geroase.

- Ba ăi să torturezi pe p...a mă-ti, bandit și ticălos fără margini. M-ai scăpat nărodul din mână. Mai sunt încă treizeci de minute și puteți să mă pupați în cur toți dcodată sau chiar pe rând dacă asta vă va fi voia. Tâmpiților, am băut toată cutia cu creolină, otravă ce-i sigur că într-o jumătate de oră își va face efectul. Atât mai durează până sosește salvarea prin moarte.

Și mai întărește o dată entuziast, cu o bucurie nespūsă:

- Încă o jumătate de oră și-s mort!... Mișeilor, veți da socoteală pentru toate accstea nu peste mult! (p. 70).

Lăsăm cititorul să descopere singur imposibila autoînșelare trăită de cel care își și vedea cu ochii lăuntrici izbava de asupritorii săi. Când se lămuriră și gealații lui că nici vorbă să se stingă, după cum nădăjduia, *l-au tras jos de pe prici. l-au dat cu forța să bea câteva gamele cu urină și apoi au început tortura...*

Nu se găsec cuvinte pentru a descrie martiriul la care a fost supus acest om (p. 71).

Nu aflăm cum de i-a fost înfrântă voința. Probabil deoarece Octavian Voinea nu a asistat la întregul său martiraj. Însă îl regăsim pe Dan Dumitrescu la noul proces ce a fost intentat acestor tineri. Unora, pentru vina de a fi fost ucigași. Altora - victime ale celor dintâi -, pentru vina de a fi fost victimizați (oricât pare de incomprehensibil, acesta este adevărul: lui Octavian Voinea i s-a imputat de a fi condus reeducările, deci de a-l fi ales pe Eugen Țurcanu, adevăratul lor întemeietor, să-l tortureze pe el însuși și pe ceilalți), scenariu necesar pentru a arunca vina crimelor săvârșite în cadrul lor, asupra Legiunii și

a C.I.A.-ei, care le-ar fi scornit pentru a stârni oprobiul internațional asupra partidului comunist român și Securitate, după cum am mai menționat-o. Așadar, la acest proces, în care, după încă o anchetare, (să nu-și închipuie careva că au lipsit din ea torturi noi), anchetare ce se desfășura după orarul: un securist îi povestea anchetatului născocirea servind planului diabolic, pe care se urmărea ca cel din urmă s-o învețe, alternându-și 'lecția' cu 'seminarizarea' efectuată de un alt securist, până la automatizarea poveștii înscrise astfel în creierul spălat, după o atare îndoctrinare cu minciuna cea mai periculoasă pentru viața celui în cauză, la proces, Dan Dumitrescu, ca toți colegii reeducatori (deși înainte de a deveni aceasta majoritatea au trecut prin furcile caudine ale celor mai supreme barbarii), ca toți în afară de Gheorghe Calciu (după eliberare, înainte de preotire, și-a adăugat la nume și pe acela al soției: Dumitreasa), Dan Dumitrescu, spuneam, se înfățișă total de nerecunoscut:

Pe banca acuzaților nu se mai găsea bărbatul dârz de altă dată, ci un robot a cărui conștiință a fost întoarsă și care nu cunoștea decât formulele cu care a fost intoxicat prin torturi la închisoare Pitești și apoi prin sute de repetiții în cei doi-trei ani de anchetă. Iată ce a zis:

- Am fost crescut în preajma unchiului meu Butnaru, comandant legionar, învățând tot tipicul Mișcării Legionare. Am învățat să fiu criminal, numai că n-am avut mediul prielnic de desfășurare. În Pitești am făcut și cu ce-am putut... (p. 137). (Să nu se creadă că istorisitorul acestei răsturnări pe dos a caracterului a izbutit să se abstragă din scenariul unde era actor principal și să scoată la lumină adevărul, redobândind curajul de altădată. Nu! El s-a autoacuzat pentru reeducări, după cum a acuzat conducerea legionară a le fi ordonat...!)

Îmi voi îngădui să citez paginile ce descriu zvârcolirile abracadabrate ale sfârșitului tragic revenindu-i lui Dan Dumitrescu. Își chinuia camarazii de celulă nu numai prin contrazicere de pe poziții marxist-ateiste și insulte, ci și prin numeroase bătăi în ușă pentru a-i denunța caraliilor că așteptau, când era interzis, sau că se rugau, ori săvârșeau mai știu și eu ce mintea lui îmbolnăvită la Pitești deprinsese că nu le era

îngăduit unor 'bandiți' legionari. Finalmente, doi dintre colocarii celulei își dară obștescul sfârșit. Rămase s-o împartă cu cel mai determinat dintre legionarii vărâți în acel 'laborator' (de tipul celui al lui Mengele) al cercetărilor asupra rezistenței umane la cele mai improprii condiții de existență.

Era posibilă o încăierare între Pavel Grimalschi și Dan Dumitrescu. Se vedea că Grimalschi și-a păstrat înțelepciunea, preferând tăcerea totală...

La un moment dat am sesizat că Dan Dumitrescu era bolnav. L-am auzit gemând și cerând ajutor.

Eu știind că a trecut total de partea Securității, atât cu faptele cât și cu convingerile, am presupus că va fi ajutat. Că va primi acea minimă asistență medicală cu care putea fi salvat (nu suferea, în definitiv, decât de o diaree ușor vindecabilă). Ziceam între noi: Va fi un model de ademenire a noastră către o speranță naivă de viitor. (Cu alte cuvinte: dacă urmați pilda lui și deveniți oamenii noștri, deindată ce vă veți îmbolnăvi, vă vom salva; altfel, nu aveți nici o șansă...)

Nu i s-a dat nimic. Ci era studiat în permanență de multe persoane care trăgeau cu urechea la ușă sau priveau prin vizetă. Cu toții savurau pătimirea celui care se stîngea în chinul disperării.

Pentru Securitate a studia și a se bucura de ultima zvâcnire a unui nenorocit constituia un fel de "lăptișor de matcă", cu care se menținea treaz și se regenera satanismul dintr-înșii.

S-a auzit cum Dan Dumitrescu a fost întins pe pat și că de acum nu se mai putea scula. Cu tineta la program mergea numai Grimalschi.

Deodată, cu ultimele puteri, Dan Dumitrescu începu să strige:

- Ajutați-mă, nu mă lăsați să mor. Nu sunt "bandit".

Sărmanul, îmi trezea un simțământ de milă cunosându-i bărbăția dinaintea prăbușirii...

Era o victimă de plăns care credea că prin lovirea și denigrarea camarazilor săi de suferință va câștiga mila călăilor.

Toată această tânguială se auzea clar la noi în celulă. Constatam o voce din ce în ce mai stinsă.

Deodată deveni agresiv. Îndruga cuvinte exact contrare celor spuse mai înainte:

- *M-ați înșelat ticăloșilor! M-ați făcut să zic despre crimele de la Pitești că sunt o activitate legionară, iar acum mă omorâți!*

De dincolo de ușă nici un răspuns, decât umbre care se agi-tau.

Serviciile făcute de către deținuții prăbușiți călăilor comu-niști n-au adus nici un beneficiu pentru victime. Acesta a fost unul dintre cele mai întunecate experimente pe care le-a făcut regimul comunist.

Au obținut tot ce le-a dorit inima fără să dea nimic în schimb. La urmă și-au strivit victimele cu călcâiul cizmei. De asemenea performanță numai Lucifer este capabil.

Într-o după amiază am auzit o trântitură în celula vecină.

- O fi căzut din pat? S-o fi lovit? - ne întrebam între noi.

S-a auzit cum cineva se târăște pe ciment până la ușă. Am auzit și am simțit cum bate cu pumnul la nivelul inferior al ușii, apoi a strigat:

- Ajutați-mă, salvați-mă că mor! Era glasul stins al lui Dan Dumitrescu.

Au urmat câteva momente de liniște. Iarăși, din când în când, câte un cuvânt stins de rugămintă pentru ajutor...

După câteva minute am auzit o lovitură ceva mai tare, dată cu pumnul în ușă și un strigăt stins:

- M-ați înșelat călăilor! Mor!

Astfel murea cel de al treilea deținut în celula vecină.

Apoi s-a instalat o liniște definitivă

După un timp Grimalschi a bătut în ușă și am auzit întreg ceremonialul împachetării și scoaterii pe coridor a mortului.

Așa a fost sfârșitul sărmanului Dan Dumitrescu (p. 165-166).

Însemnătatea acestei mărturii este de prim rang, pentru trei pricini. Cea dintâi a mai fost enunțată - e prima relatare a unei tentative de sinucidere într-o celulă păzită de călăii reedu-cărilor. Cea de a doua - e o dare de seamă asupra punctului terminus până unde poate fi condus, prin bătaie continuă, un erou. Cea de a treia - dovedește că trădătorul devine un balast pentru acela însuși în favoarea căruia trădează și nu numai că este recipiendarul disprețului său suveran, ci e și 'ajutat' să dispară, pentru a nu rămâne o dovadă vie a propriei sale tră-dări. Trădătorul își distruge victima și-și incomodează stăpânul.

Calitățile narării acestor dezastre ale lui Dan Dumitrescu fac din lectura memoriilor lui Octavian Voinea o aventură spiritu- ală cu mare câștig moral, dar și de experiență de viață, dacă închidem ochii asupra deficiențelor stilistice inerente unui scri- tor interesat exclusiv de a ține amintirea trează și nicidecum a crea o formă literară inatacabilă.

"Un caracter de excepție" (p. 71-72), figura luminoasă, onestă, de caracter a lui Constantin-Titel Petrescu, Tache Rodas, Ghica, preotul Papkén Keropian, comandantul Goiciu, tot atâtea precise, desenări de oameni, pentru eternitate, cu aureolă strălucitoare de martiri sau una neagră, de damnați.

Ceea ce dovedește recuperarea totală de pe urma întoarcerii pe dos a personalității, în cadrul reeducărilor, este faptul că Octavian Voinea, în calitate de memorialist al beznelor, nu și-a pierdut simțul umorului (după cum nici cei mai mulți deținuți politici nu-l pierduseră).

Mă refer, printre altele, la istorioara lui Fielderman, industri- așul, fratele fostului președinte al comunității evreiești, de pe timpul lui Antonescu, rămas în străinătate.

E condus la Văcărești, la spitalul penitenciar. I se fac ana- lizele sângelui. *I-au ieșit pozitive. Fielderman a protestat cerând să fie repetate. N-a sesizat că la mijloc este un aranjament al familiei sale care încerca în felul acesta să-i rejudece procesul și să-l scape din închisoare. Pe el l-au speriat cele vreo trei- patru "cruți" din sânge. Deci, un sifilis în stadiu avansat...*

Un bolnav mai hâtru dintre cei cu care era în cameră a exclamat oftând:

- Ce să facem, domnilor, l-au "încreștinat" și pe acesta (p. 98-99).

S-ar potrivi citate pentru același spirit și: *"Doi țărani și un muncitor", "Iancu Avram", Evreul Nathan*. Un alt tip de umor drag autorului este cuprins în sintagma din limba engleză: *practical joke*, o glumă reieșind din provocarea unei situații umoristice, căreia Octavian Voinea îi găsește echivalentele românești ce-i acoperă sensul incomplet: *boroboață* sau *năzbâtie*.

Condamnat la moarte și ținut izolat, în lanțuri la mâini și picioare, retrăgându-i-se patul, înlocuit cu o saltea depusă

direct pe podeaua de ciment, mai era și tulburat de observarea sa făcută noaptea, prin vizetă, de către viitorul ministru de Interne Drăghici și suita lui, în vara lui 1957. Iritat și hotărât ca măcar prin calea aceasta să-și dovedească păstrarea independenței și a unei libertăți minime, atât de necesară respectului de sine, adunându-și amintirile și concentrându-și fantezia, izbuti să facă următorul tur de forță anevoios.

Mi-am adus aminte că exista metoda de a te dezbrăca de pantaloni chiar legat cu lanțuri la picioare. Condiția era ca obada de la picior să fie destul de largă iar pantalonul subțire. Condiția aceasta eu o îndeplineam cu prisosință. Carnea îmi era scăzută, ba chiar și osul se mai subțiasse de înfometare îndelungată.

(...)

După stingere, am așteptat puțin și apoi mi-am scos nădragii din doc subțire și chiloții. Mi-am dezbrăcat și bustul, rămânând gol pușcă întins și răscrăcănăt cât permitea lanțul:

- Acum puteți să mă admirați în pielea goală, domnule ministru Alexandru Drăghici. Altă onoare nu vă pot face.

Nu peste mult timp a venit și inspecția. A deschis încet vize-ta, apoi a închis-o rapid la loc.

- Cine-i ăsta?

Paznicul i-a răspuns. Și ceilalți rând pe rând m-au privit. Eu mai mișcam din când în când să nu creadă că-s mort.

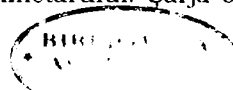
Fiecare m-a onorat cu câte o înjurătură rostită șoptit (p. 145).

În sensul aceleiași preluări minore - dar nu mai puțin decise - a sorții în propriile-i mâini, deținutul luă hotărârea de a întrerupe ritualul bărbieririi sale tot la două zile. Amenința că, dacă s-ar fi făcut aceasta cu forța, declanșa o panoramă sonoră de zile mari. Sosi în goană comandantul, avertizat asupra nesupunerii de la camera morții.

- Tu de ce nu vrei să te bărbierești?

- Domnule, eu sunt condamnat la moarte. În viața mea nu am purtat barbă. Vreau să port acum, înainte de a muri, ca să văd cum îmi stă (p. 146).

Istorisirea prezentă îi oferă ocazia memorialistului să-și încerce condeiul pamfletarului. Șarja sa ironică, colorată cu

pastă groasă, nu este de neluat în seamă.

Veni comandantul de arest gâfâind, căci era gras ca un găscan îndopat, ca un porc în preajma Crăciunului (...).

Se vedea în el fricosul. O scursură din cine știe ce bordel din mahalalele Bucureștilui. Ajuns la troaca cea mare cu lături consistente, hăplise ca porcul. Acum gata să pleznească de atâta îmbuibare și osânză grețoasă. A plecat luând după sine și pe gardieni (idem).

Cea mai gogonată dintre toate aceste disturbări ale ordinii firești (regulamentare) în care se cuvenea desfășurată existența sa și relațiile cu stăpânii lui, scornite de o minte de Haplea ce nu mai are de pierdut nimic, este aceea când ceru să-l vadă pe procuror pentru a i se consemna înainte de executare ultimile trei dorințe.

- Ai cerut să vină procurorul. Iată că a venit. Spune ce vrei.

După tonul cu care vorbeau, după figurile pe care le făceau se vedea că totul nu-i decât o panaramă. Nici nu-și imaginau că și eu le-am pregătit una pe măsură.

Mai întâi mi-am compus o figură și un glas leșinat de om pe jumătate mort și numai apoi am început cu prima dorință:

- Întrucât până la mama acasă nu e prea departe, aș vrea să o văd. Dacă acest lucru nu este posibil, atunci să-i las o scrisoare care să-i fie trimisă după ce voi fi executat.

Ei consemnau toate într-un proces verbal.

- A doua dorință este să mi se aducă o fanfară care să-mi cânte "Să vină pomplerii inima să-mi stingă". Cel patru cu greu și-au abținut zâmbetele. Chiar și mie năzbătia aceasta mi-a venit în minte în ultimul moment.

- A treia dorință este întocmai ca cea a țiganului care a zis: "Să-l pupe-n cur tot completul de judecată". Judecătorii auzind nerușinarea țiganului s-au repezit cu toții la el. Dar țiganul, retrăgându-se speriat într-un colț, le zise: "Pe rând, nu toți odată" (p. 147).

Replica neașteptată, paradoxală și zeflemisitoare nu-l cruță nici pe gardianul ce se arătă impresionat de situația lui de mare chinuit. Întrebându-l de ce se petrecea aceasta, Voinea i-o tăie scurt:

Pentru că sunt nepotul lui Ștefan cel Mare și al lui Mihai Viteazul... (p. 148).

Și multă dreptate avea cu acest paradox.

IV. FRAGMENTARIUM

In capitolul de față nu mai urmăresc cărți despre reeducare ci doar fragmente privitoare la ea, din unele memorii cu arie mult mai largă și deosebită. Și aici, ordinea expunerii va fi aceea alfabetică a numelor scriitorilor. Pentru nici unul dintre aceștia nu voi schița nici biografie, nici privire de ansamblu asupra lucrării, rezervându-le pentru volumul unde scrierea lor își va găsi locul potrivit întregului ei.

O TENTATIVA DISPERATĂ DE A SCĂPA DIN REEDUCARE: PETRE-GRIGORE C. ANASTASIS

Cartea de memorii a lui Petre-Grigore C. Anastasis (Puiu Năstase) este doar anunțată de **INFRUNTAREA. REEDUCĂRILE DE LA GHERLA** publicată de mine * pentru a-i insufla curajul de a-și duce întreprinderea scriitoricească la capăt, fiindcă ea reprezintă numai începutul amintirilor sale de detenție. Aceasta nu înseamnă că nu rezistă privirii critice și ca atare; dimpotrivă, seriozitatea gândirii autorului, scrupulozitatea cu care își informează cititorul asupra istoriei contemporane, grija redactării, frecvențele apeluri la înțelegerea și afectivitatea lectorului, lipsa de exagerare de orice tip și în orice domeniu, modestia formulărilor de opinii, credința (religioasă și politică) fermă, înfățișarea fidelă a

* București, Editura RAMIDA, 1997.

evenimentelor epocii, începând cu anunțarea la radio a armistițiului și până la începutul lui iunie 1950, când a cunoscut barbaria de limită manifestată de comunism în temnițe (reeducările de la Gherla), îl impun pe autor în fruntea eșalonului de memorialiști, dacă este să-i luăm în considerare meritele stilului limpede dar adresat inimii, nu numai rațiunii. Afirmția n-are de ce mira: avem de-a face cu un om ale cărui studii acoperă Matematicile (cu specializarea în astronomie), Ingineria (Mine și Petrol), Filologia modernă (doctorantura în literatură engleză, dar posedă perfect și germana, franceza, italiana), Religia (master în Statele Unite ale Americii), care predă la o universitate catolică din S.U.A limba și literatura religioasă latină; în plus, a semnat, cât a locuit în România, mai mult volume de traduceri literare (dintre care unul împreună cu subsemnatul), date ce îl fac apt de o scriitură cel puțin cultă.

Aflându-se la Jilava, după procesul în care a fost condamnat trei ani, cunoaște și un grup studentesc din Moldova; din el făceau parte mai mulți inși sosiți din penitenciarul Suceava; printre aceia, Găbureac și Levițchi (sic!). *Ei ne spun pentru prima dată de o așa zisă acțiune de reeducare, de fapt îndoctrinare comunistă, de la acea închisoare. Un anume student Bogdanovici a cerut (sau i s-a propus și el a acceptat) cărți marxiste, leniniste și staliniste pentru a le studia și în felul acesta a-și schimba convingerile. (...) Știrea aceasta ne-a îngrijorat din două motive: 1. Pentru că arăta lașitatea unor studenți intrați în închisoare ca oponenți ai comunismului și deveniți apoi doritori de carte comunistă. 2. Pentru că această acțiune va împărți studențimea în două tabere: "cei reeducați sau reeducabili" și ceilalți. Și nu era deloc greu să tragi concluzia că cea de a doua categorie va avea de suferit. Dar nimeni nu își putea închipui gradul de bestialitate la care se va ajunge mai târziu. Cât despre noi analizând în comun cele aflate de la studentul Găbureac am hotărât de a respinge, cu orice preț, o astfel de inițiativă (p. 41-42).*

Nu întârziară mult cu presupuneri și temeri deoarece ajunseră la alt loc de pedeapsă numit: Pitești. Indiferent de cât de repede se vor lămuri asupra destinației pușcării acesteia sau nu, Niculiță Suciu, un coleg de celulă, a avut următorul coș-

mar: îi apăruse *lisus palid și însângerat reproșându-i că și el, Niculiță Suci, va fi unul din aceia care îl va crucifica din nou pe Golgota secolului douăzeci. Visul a fost așa de puternic încât sibianul s-a sculat plângând și strigând cu o voce disperată: "Nu, Doamne, nu!"* (p. 46). Știa Niculiță Suci ceva mai mult decât amicii săi, pentru a putea clădi acest scenariu oniric atât de credincios realității ce-i împrejmuia fără ca tinerii să-și fi dat seama? Bineînțeles că nu. De aceea, de câte ori meditez la aceste vise 'profetice' din detenție, după ce mă izbesc de întrebările: oare acest visător sau celălalt s-a manifestat într-un fel ori altul ca sfânt? oare în afară de visul în cauză a-mai dat el semne de citire a viitorului, fie pe cale onirică, fie pe altă cale? oare a ieșit el în evidență ca un 'ales'?, nu îmi rămâne decât tot aceeași mirare în fața inexplicabilului și a slăbiciunii logicii confruntate cu realitatea.

Nu peste mult timp, fură mânați să li se facă o radiografie - pentru identificarea numeroaselor cazuri de tbc și izolarea acestora la Târgu-Ocna - și se încrucișară pe culoar cu un grup de deținuți care se înapoiau de la radiografie, toți cu figurile răvășite, fețele la mulți tumefiate și privind în jos, speriați peste măsură pentru a se mai uita la noi. Printre ei, Nestor Codreanu care, având o statură înaltă, îi depășea cu un cap. Fața îi era lividă, surâsul său permanent de mai înainte schimbat într-o grimasă dureroasă iar ochiul drept de o culoare vânăată bătând spre negru. (...) M-am gândit că era numai o chestiune de timp până când va veni și rândul nostru. Și acest gând mă îngrozea, pentru că fiind fost șef al grupului 17 din Câmpulung Muscel știam o serie întreagă de camarazi care nu fuseseră arestați. Iar gândul de a trăda era cel mai odios cu putință. Eram conștient de slăbiciunea mea și nu știam cum voi rezista și cât timp unor torturi posibile și care păreau de neevitat. (...) Așadar ne-am adâncit cu toții și mai mult în rugăciune și tăcere (p. 47).

Pași mici dar producând certitudini tot mai mari și mai sumbre se adaugă. La una din mese la polonicul ciubărului cu mâncare se afla un deținut, Gore Ștefănescu, din același lot cu Tudorică Decebal. Cum milițianul care îl însoțea se oprise mai departe, uitându-se pe o vizetă, Tudorică îi șoptește: "Mă, Gore, ai rămas neschimbat. Bravo ție, te ții bine." Răspunsul a venit

repede ca o șfichiuire de bici: "Te înșeli, dragule. Și-ai să te convingi de asta în curând." Cuvintele au fost rostite cu un ton sinistru, pe jumătate înfricoșat, pe jumătate amenințător, iar Tudorică mi-a spus că, deodată, figura lui Gore căpătase o asemănare satanică. Și nu se înșelase. Gore Ștefănescu se va dovedi la Ocnele Mari unul din cei mai teribili schingiuitori, doritor să bată și să omoare pe oricine, numai pentru a ieși mai repede, cum credea, din închisoare (idem).

Totuși, lui Puiu Năstase nu i-a fost dat să se dumirească fără umbră de îndoială asupra a ce anume se petrecea între zidurile cu taine pecetluite ale Piteștilor. *Pentru mine (...) Pitești a rămas în amintire ca o etapă spre Golgota în care cei pe care i-am întâlnit erau încă oameni normali, cu idealurile lor curate încă și nu renegate prin teroare și sânge (p. 48).* Printre aceia adunați în vederea deplasării la Gherla îi văzu și pe nepoții inginerului Clime și respectiv al lui Vasile Iasinski, care se prefăcură a nu-l zări; din asta pricepu că se petrecea ceva inexplicabil cu ei. Oricum, măcar că erau înspăimântați tot intui.

Când să părăsească celula carantină de la penitenciarul numit în urmă, remarcă faptul că prieteni buni și colegi de lot păreau a fi înfricoșați, stăteau rezervați, încremeneau de câte ori un străin de grup se apropia de ei, preferau tăcerea schimbului de cuvinte. *Dintre studenți, băiatul unui preot din Galați (după spusele lui), Petre Sârbu, având o figură infantilă și un aer de stupizenie, se apropie de mine și mă întreabă de când sunt arestat. Spun: 1949. Zice: "Mai merge cineva la biserică acum?" După tonul întrebării era clar că se aștepta la răspunsul: "Nimeni." Când însă i-am răspuns că lumea merge la biserică la fel ca mai înainte, poate chiar mai mult, și când i-am pomenit că am și eu un unchi preot, Vasil Fusu, căsătorit cu o suroră a mamei, Adina, și că biserica lui Răzvan din București e mai plină ca oricând, m-a privit neîncrezător, ba chiar cu ură (desigur la reeducare primise asigurări că nimeni nu se mai ducea la biserică). Acest Petre Sârbu care părea un foarte activ «reeducat» se va sinucide mai târziu când va descoperi falimentul acestei acțiuni și desigur cuprins de remușcări față de ceea ce făcuse (p. 48-49).*

Cutremură incapacitatea condeiului de a reproduce trăirea,

înfloarează neputința chiar și a minții de a reproduce trecutul. Cele ce s-au întâmplat în această cameră în zilele de 4 și 5 Iunie (este vorba despre camera 106; n.n.), până la memorabila dată de 6 Iunie 1950 sunt imposibil de reconstituit. Deși eram pregătit pentru un fel de mascaradă impusă de comuniști și cum credeam nu prea luată în serios de studenți, pe care îi cunoșteam ca fiind destul de inteligenți, în general, pentru a respinge sau bagateliza orice fel de acțiune de violentare a conștiinței lor, ceea ce am văzut și trăit acolo mi-a părut și atunci și acum ceva de necrezut, un coșmar din care trebuie să te trezești curând respirând ușurat că totul nu a fost decât un vis. Evident nu știam ce înseamnă teroarea inoculată în trupuri și mai ales în suflete de o schinguire continuă (p. 49).

Totuși, Puiu Năstase sau Petre-Grigore C. Anastasis, cum i-a plăcut să-și aleagă numele nou într-o țară nouă, izbutește să filmeze imagine de imagine pe pelicula hârtiei ceea ce cerneala n-are putere să deseneze.

Ca la comandă, după ce deținuții în număr de circa 40-50 și-au ocupat locurile pe rogojinile așezate direct pe cimentul pardoselii (nu exista nici un fel de prici în această celulă), un individ, de o statură chircită, cu un chip desfigurat de ură, studentul Sorin Pintilie din Bacău, condamnat 2 ani pentru omisiune de denunț (probabil), se ridică și se postează în mijlocul camerei urlând: "Acum la lucru!" Și imediat majoritatea celor din cameră încep să se așeze în grupuri de doi, dintre care unul lovea pe celălalt iar acela accepta loviturile fără să crâcnească. Așa cum stau lucrurile cu mai toate amintirile cu care avem de-a face și aici întâlnim cazul unui viitor mare torționar în poziția sa de 'ucenic vrăjitor' (el va sfârși în casimca Jilavei; vezi Marcel Petrișor). Nu știam cine sunt ceilalți, dar privirea mi-a fost atrasă de o pereche dintre care unul mic de statură lovea pe altul de două ori ca el fără ca acesta să schițeze nici un gest de apărare. Cum am aflat mai târziu, cel care lovea era Aristotel (Aligo) Popescu iar lovitul Ovidiu Munteanu. Spectacolul acesta neobișnuit și brutal m-a făcut să închid ochii și să încerc să mă rog deși și rugăciunea îmi părea că refuză să se ridice. Cât a durat această bătaie (care părea o operație de rutină), nu știu. Din acel moment am pierdut noțiunea timpului și singurul meu

gând era cum să ies din ladul acela. Este pentru prima oară când un deținut aruncat printre fiare recunoaște că s-a gândit cum să scape. Ceilalți - fie și memorialiști dedicați detaliilor psihologice - nu-și amintesc de vrun atare gând, ceea ce este un fel de dovadă că el nici măcar nu le-a trecut prin minte. Cum oare a fost aceasta cu puțință? Să fie dintr-aceea că spaima șocului le-a obliterat puterea cugetării? sau că ea le-a orbit instinctul de conservare până la acceptarea torturii de spaima unei morți subsecvente refuzării ei? După cum se va vedea mai departe, hotărârea de a scăpa a adus după sine și soluția. Or, importanța mărturisirii lui Anastasis este că pentru întâia dată citim despre un student care a reușit să nu fie reeducat deși bătut a fost și el.

Apoi s-a trecut la așa numita acțiune de "demascare exteroară", prin care fiecare trebuia să spună tot ce făcuse afară contra regimului (mai ales ceea ce nu declarase la anchetă). Așa că, fără să vreau, am ascultat o serie de destăinuiiri din care mi-am dat seama, din nou, cât de terorizați erau toți aceștia, repetând cu viteză și cu voce întretăiată tot felul de amănunte (reale sau fictive) despre ei și despre alții care nu fuseseră arestați. Mi-aduc aminte că s-a amintit foarte des numele lui Nelu Jijle nearestat la acea vreme și având legături cu Mișcarea Legionară de rezistență din Munții Făgărașului. Nu puteam însă verifica ceea ce era adevărat și ceea ce nu din cele spuse. Apoi a venit rândul studenților din lotul meu: Marin Țârdel, Marin Duță, Constantin Popescu. Nu știam că ei trecuseră prin acest foc la Pitești, fiindcă de frică nu îmi spusese nimic. Dar i-am auzit vorbind și dând date care mi s-au părut precise despre alți colegi ai lor Marinescu-Olteanu, Ion Duminică, Nicolae Stanciu. Pe primul îl voi întâlni la Canalul Dunăre-Marea Neagră (Colonia Poarta Albă în 1952) ceea ce mă face să cred că fusese arestat ca urmare a denunțului făcut de foștii lui camarazi. Ceilalți doi vor cădea în luptă cu forțele securității undeva în Ardeal sau vor fi prinși și executați. Acesta a fost momentul în care m-am îngrozit de-a binelea: însemna că trădarea intrase în rândurile noastre și mai însemna că nu mai pot să mă bazez decât pe Dumnezeu și mila Lui. Rândul se apropia de mine așa că am hotărât să fiu prudent, dar să res-

ping hotărât această acțiune. Mi-am arătat deci dezaprobarea asupra celor ce se întâmplă acolo, am spus că tot ce am avut de declarat este la dosarul meu etc. Evident, în tot acest timp căutam o soluție de scăpare. De acum un fel de nor negru îmi stăpânește memoria. Îmi amintesc numai de cuvintele lui Sorin Pintilie: "Ce mă, mai vrei să fii legionar! Uită-te aici: nu mai este nimeni între noi în afara lui Nicolae Călinescu!" Am privit atunci la cel indicat, pe care îl întâlneam pentru prima oară. Figura lui avea imprimate semnele suferinței și mi-a amintit de chipul Mântuitorului de pe Cruce.

Frumoasă icoană a scriitorului analizat mai departe!

Apoi S. Pintilie s-a adresat lui Mircea Dragomirescu: "Spune-i tu cine este el!" Mircea a tăcut. Apoi a răsunit altă poruncă, scurtă și răstită: "Lovește-l" dar Mircea spre cinstea lui a răspuns: "Nu pot să dau în el." Acestea sunt ultimile cuvinte de care mi-aduc aminte. Apoi... întuneric. Am fost desigur bătut, m-am apărut, se pare că l-am provocat pe șef la o luptă în doi pe care el desigur a evitat-o, dar realmente nu îmi aduc aminte de nimic. Ceea ce știu este numai că repetam în sinea mea, ca un leit motiv: «Trebuie să ies de aici, trebuie să ies de aici, trebuie să ies. Doamne ajută-mă!» Iar mintea mea căuta febril o soluție.

Autorul face o interesantă trecere în revistă a soluțiilor anvizajate care, bineînțeles, nu ofereau o gamă prea largă de posibilități. Prima idee care mi-a venit în minte a fost să ies la raport, dar după o matură chibzuință am respins-o. Raportarea însemna doar o șansă, probabil că gardienii nici nu o vor aduce la cunoștința superiorilor; chiar dacă o vor face, aceasta va dura câteva zile (în care timp puteam fi chiar omorât) și de unde știam eu că tot ce se făcea nu avea aprobarea conducerii?

Învășasem acest lucru că nu trebuie să ai niciodată încredere în comuniști fiindcă ideologia lor este o doctrină a minciunii organizate și nici măcar aceasta nu este respectată. Deci nu printr-un raport mă puteam salva.

Urmează un aforism paradoxal: În situații desperate numai soluțiile desperate dau roade. Dumnezeu în care m-am încrezut întotdeauna mi-a impus o astfel de soluție pe care nici o minte normală nu ar fi adoptat-o. Dar mai exista vreo astfel de minte

în timpul acestei experiențe satanice?

Gândindu-mă în acest coșmar de lovituri și delațiune mi-a venit ideea de a mă preface nebun. Mi-am zis: numai printre nebuni voi fi în siguranță fiindcă acela desigur vor fi mai puțin periculoși decât studenții printre cari mă aflu. Iar odată scos din celulă voi putea veni, poate, în contact și cu directorul închisorii care, cine știe? e posibil să nu cunoască ce se întâmplă aici. Rămânea însă să pun în aplicare această simulare a nebuniei pentru a părăsi cu adevărat celula. Iar aceasta nu se putea face decât printr-un act violent care să necesite pedepsirea mea și deci scoaterea mea din mijlocul tortionarilor.

Perspectiva îl atrăgea, devenise cuibul preferat al visării, singura scăpare la care mintea sa mai avea acces și ea creștea cu făgăduințe de pace și securitate.

Repetam în sinea mea mereu și mereu: «Trebuie să ies. Doamne, ajută-mi.» Nu mai știam nimic și nu mai simțeam nimic din cele ce se petreceau în jurul meu. Demascările și bătăile continuau dar eu eram absent, închis în mine, stăpânit de gândul meu interior. Viața între nebuni mi se părea cea mai seducătoare alternativă față de situația mea prezentă. De tăcerea mea depindeau zeci de oameni și eram conștient că rezistența mea fizică și psihică poate fi limitată.

Nu știam însă cum ar trebui să procedez, dar în dimineața zilei de 6 Iunie 1950, când ora de servire a prânzului se apropia, am știut. Cineva, îngerul meu păzitor, desigur, mi-a transmis ceea ce trebuia să fac și deși acțiunea care mi-a venit în minte era disperată și putea avea un rezultat tragic nu am șovăit nici o clipă. Știam fiindcă cineva îmi șoptea prin limbajul secret al sufletului că era singura cale.

Și iată că ușa se deschide și ciubărul cu mâncare este adus în cadrul ușii. Supravegherea mesei o făcea un gardian pe care am aflat (mai târziu) că îl chema Lazăr. Și un amănunt: Lazăr era considerat singurul gardian blând de la Gherla. Deci ușa era deschisă și noi deținuții ne îndreptam unul câte unul să primim mâncarea într-o gamelă militară cu smalțul sărit și pe alocuri ruginită. Îmi vine și mie rândul. În fața mea este Lazăr, în spate doi gardieni și plantoanele. Primesc mâncarea și apoi... Doamne, am fost eu? Arunc mâncarea (arpacaș) semifierbinte

spre fața gardianului, dar aceasta i se oprește pe piept (din fericire), fără a-i arde fața. Cu o lovitură îl împing la o parte și mă năpustesc pe culoar, printre gardienii înmărmuriți, strigând:

"Săriți, arde închisoarea. Foc! Arde închisoarea!..."

De aceste cuvinte mi-aduc aminte. Mi s-a mai spus apoi că am strigat și: "Ne asasinează. Deținuții din celulă vor să ne omoare. Ajutor!"

Urmărit de unul din gardieni mă îndrept spre balustradă ca să mă arunc în golul dintre etaje (dedesubt era o plasă) și aș fi ieșit probabil, cel mult, cu un picior sau o mână ruptă. Încalce balustrada dar sunt prins de picior și primesc o lovitură în cap. Sunt tras înapoi, bătut, călcat în picioare și târât până la parter. Sunt o mască de vânătași și sânge, dar sunt fericit. Înțelegi, cititorule? Sunt fericit, nespus de fericit. Am scăpat chiar dacă numai pentru un moment din ghearele celor care îmi vroiau sufletul. Nu știam ce va fi, dar eram fericit și pentru moment nu simțeam nimic. Mă stăpânea, pentru prima dată, o senzație de pace în mijlocul loviturilor și sudalmelor care nu conțineau.

Pe neașteptate, cele două planuri ale răzvrătirii împotriva bătăilor ce i se aplicau de către camarazii săi pentru a face un trădător din el, se unesc într-unul singur, fără voia sa. Dacă n-a cerut să fie scos la raport, este totuși confruntat cu comandantul. Aceasta e unica mărturie, din Istoria de față, despre folosul întâlnirii, pentru că și alții, am văzut-o, au denunțat comandantului Dumitrescu cele ce se petreceau, dar fără rost; dimpotrivă.

Sunt dus în fața directorului Tiberiu Lazăr, evreu ungar, fost șofer și acum colonel de securitate. Sunt dus, mai bine zis aruncat în fața lui. Se uită la mine cu o privire încrunțată. I se povestește întâmplarea. În acest timp mă reculeg, respir adânc și caut să fiu pregătit pentru o nouă repriză de bătaie atunci când îl aud spunând gardienilor:

"Ieșiți afară. Lăsați-l cu mine."

Rămas singur, își scoate revolverul de la brâu, mi-l reazemă de tâmplă și spune: "Povestește tot că te împușc." Scena nu mă impresionează și încet, încet, fiindcă abia pot vorbi, limba mi-e zdrobită și tumefiată:

"Domnule director, nu știu ce este cu mine. Sunt bătut și

torturat de câteva zile pentru a declara ceea ce nu știu. Am văzut închisoarea arzând, flăcări și fum, și am căutat să avertizez lumea. Atâta știu: sunt bătut continuu și am văzut foc. Faceți cu mine ce doriți."

"Cine este șeful camerei?", întreabă directorul.

"Sorin Pintilie. El conduce bătăile și tortura de acolo", îi răspund.

Lazăr Tiberiu ordonă ca acesta să fie adus la el. După câțiva timp, Sorin Pintilie este împins în cameră, tremurând și galben.

"Ce faceți acolo?", tună directorul.

"Do, dom... tovarășe director, noi, tineretul cu convingeri comuniste batem pe bandiții ăștia ca să declare tot ce au ascuns la securitate. Năstase a venit organizat de la Pitești și..."

"Mă ticălosule", îl întrerupe Lazăr, "unde te crezi tu aici? Cine ți-a dat voie, banditul, să bați! Aici în Gherla numai eu am dreptul să bat. Vom mai sta noi de vorbă."

Sunt scos din cabinetul directorului și dus la celula neagră (din capătul parterului, cum intri în celular pe stânga), celula de pedeapsă fără nici un geam și nici un fel de aerisire. Din fericire destul de răcoroasă pentru acea vară. Sunt pedepsit cu tăierea rației de mâncare, mâncând o dată la trei zile. Dar sunt singur, mă pot ruga și aștepta. Ce? Desigur un nou miracol. Îmi dau seama că situația mea este pe muchie de cuțit. Nu am reușit să ajung între nebuni, poate am greșit prezentându-i directorului situația din camera 106 cu prea multă claritate, ceea ce l-a determinat să înțeleagă că nu sunt nebun. Am obținut totuși un rezultat. Întreruperea bătăilor și schingiuirilor. Dar pentru cât timp?

Mai târziu am aflat că în timp ce eu eram pedepsit, Lazăr Tiberiu a scos în curtea penitenciarului pe Sorin Pintilie și pe alți corifei ai reeducării, i-a aranjat în cerc, unul în spatele altuia și le-a dat ordin să meargă în pas alergător. În acest timp el se afla în mijlocul cercului având în mână două ciomege, iar un alt milițian Martin Fulop se afla în afara cercului cu un alt ciomag. În timp ce deținuții alergau, Lazăr Tiberiu și Martin Fulop îi loveau cu ciomegele. Bătaia a durat aproape o oră.

Este de la sine înțeles că atitudinea comandantului contrazicea planurile securității; drept care nu trecu nici măcar o lu-

nă și el, ca și ofițerul politic Iacob Dezideriu, fură schimbați și aduși în locul lor, comandant, Gheorghiu, și politic, Avădanei.

Când la inspecția săptămânală nu am mai văzut figura lui Lazăr Tiberiu ci a unui alt bărbat mai mic de statură și mai întunecat, am înțeles că ceva s-a schimbat și am avut presimțirea că timpuri grele mă așteaptă. Am continuat să mă rog lui Iisus, Sfintei Fecioare și Sfinților Nicolae, patronul închișilor, și Dimitrie Basarabov (p. 49-51).

“PRIVEȘTE CU ATENȚIE ȘI ASCULTĂ”, I S-A SPUS LUI ION CÂRJA

In loc de introducere la ce urmează a fi comunicat, e potrivit să adăstăm asupra unui amănunt grăitor din propria meditație a autorului, menit să explice inexplicabilul din câte va nara: *Partidul comunist, instaurat prin violență în România, a tins și a izbutit să destrame sistemul social și rețeaua schimbului interpsihologic uman propriu și specific poporului român, deteriorând până la temelie structura și relațiile sociale elementare dintre indivizi, lăsându-i pe oameni în vid la un moment dat și, mai mult, a tins și a izbutit acest regim silnic să năruie și să calce în picioare valorile și ideile comune ale oamenilor, înlocuind acel tezaur comun agonisit în secole lungi la rând - tezaur care constituia stâlpul de rezistență al societății noastre -, cu anarhia, haosul, spaima, nesiguranța, anxietatea, disperarea și moartea (p. 330). Dacă vreți,*

a realizat, pe plan socio-național, ceva similar fisurării atomului, noțiune mult mai familiară cunoștințelor noastre, fisurare ce conduce la modificări de structură. Modificări în structura psihologică umană au adus, drept urmare, și "reeducările".

Ion Cârja nu le cunoștea încă.

*Îmi aduc aminte că era o seară întunecoasă, scrie el în Canalul morții **, în jurul orei nouă, și se dăduse stingerea, când un om din brigada mea a venit la priciul meu de scândură și mi-a spus că mă caută cineva afară. În spatele barăcii mă aștepta amicul meu. Eram tulburat de curajul lui, pentru că într-adevăr era curaj să îndrăznești să mergi seara, de la un dormitor dintr-o baracă, la alt dormitor din altă baracă, în acea perioadă când studenții reeducați dădeau administrației note informative despre toate mișcările din interiorul lagărului. Administrația era deosebit de interesată să afle filiațiunea prietenilor.

Misteriosul îndrăzneț constituie el însuși un capitol al Istoriei Literaturii Române Contemporane, ca și al celei de Detenție.

Drept orice răspuns la uimirea mea, poetul Ion Caraion mi-a prins mâna, m-a îndepărtat de la baraca mea, înspre sârmă unde nu ne putea vedea nimeni, și mi-a șoptit:

- Privește geamurile de la baraca studenților. Privește cu atenție și ascultă.

Am privit într-acolo și am ascultat. Ferestrele erau acoperite cu pături și de dinlăuntru veneau sunete de instrumente muzicale: viori, acordeoane, clarinete. Muzica era zgomotoasă, agitată, și fără nici o consistență melodică, capabilă de a o identifica (p. 331). Cititorul nu se poate regăsi: instrumente muzicale cântând într-un loc de detenție comunist, destinat politicilor, după ora stingerii? Nu ne mai aflăm într-un penitenciar de execuție, ca în toate memoriile precedente, ci la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde regimul de viață era complet altul; iar cei doi priveau baraca studenților reeducați, expediați acolo de Eugen Țurcanu, să-i continue opera.

- Nu înțeleg ce se petrece acolo, am zis eu. Mi se pare că am auzit și țipete prin sunetul muzicii. Apoi, e ceva neobișnuit ca la această oră să nu se fi culcat oamenii. În timp ce simțeam

* București; Cartea Românească; 1993.

încă mâna prietenului meu că mă ținea strâns, deodată mi s-a părut că tremură, ca agitat de un spasm.

- Acolo se petrec lucruri îngrozitoare cu studenții, după cum am aflat mai târziu, apucă el să-mi șoptească (idem).

E regretabilă sărirea evidentă a unui pasaj, probabil cu prilejul tipăririi, neexistând între cele de mai sus legătura dintre cea dintâi propoziție a ultimei replici și următoarea. Însă, aceste fraze ce ne-au rămas sunt suficiente pentru a redesena chipul înspăimântat al poetului nu înalt, cu fruntea adâncată spre creștet brăzdată de dungi, cu nas turtit, cu priviri albastre și încărcate de o teroare fără leac, pe dată luminate de căldură când te ațintea în ochi și îi plăcea, cu buze chinuite de o frământare permanentă și parcă inconștientă, cu pielea mult prea albă pentru ca să fi fost semn de sănătate, așa cum l-am cunoscut după eliberarea din 1964. Frazele sunt suficiente pentru reînvierea lui și întipărirea pe trăsăturile sale a unui început de groază profetică.

Cei doi fură obligați să-și facă urma pierdută, fiind zăriți, ca niște umbre fără identitate, de un gardian ce îi apostrofă, după care porni vânărea lor prin noaptea deasă dintre cabane.

A doua zi dimineața, când am ieșit pe platou ca să ne încolăm și să plecăm la muncă, printre oameni se simțea o neobișnuită neliniște, a cărei natură am descoperit-o foarte repede, în timp ce treceam prin diferitele brigăzi ca să caut câțiva prieteni cu care mă vedeam dimineața; în învălmășeala miilor de oameni, era imposibilă supravegherea, iar la ora când ieșeam, era încă noapte neagră.

Ceea ce auzeam, în timp ce mă strecuram printre coloane, era aproape aceeași întrebare și aceeași confirmare:

- Și el a fost luat.

Trecând pe lângă brigada inapților, unde erau repartizați bolnavii, bătrânii și câțiva elevi mai firavi, m-am simțit prins de braț și oprit.

Un învățător din Ardeal, pe care îl cunoșteam de multă vreme, îmi spuse pe nume. L-am recunoscut numai după voce, deoarece fața îi era vânăată și tumefiată într-un asemenea grad, încât era imposibil de recunoscut.

- Ce e cu dumneata, domnule Secui? i-am spus vădit speriat.

Lumina difuză a unui bec de pe un stâlp, dintre aceia care erau așezați din loc în loc prin interiorul lagărului, pentru a se putea controla mișcarea oamenilor în timpul nopții, făcea și mai oribilă fața bărbatului care stătea lângă mine. Când am văzut că din ochii lui au început să curgă lacrimi, drept orice răspuns, mi-am dat seama că îngrijorarea amicului meu de aseară era reală, că mi se dezvăluise o taină, pe care eu, din locul meu, nu aș fi putut-o observa.

În jurul nostru stăteau înghesuți mai mulți oameni și toți dădeau din cap, a compasiune și indignare, dar nici unul nu îndrăznea să-și exprime adevăratele sentimente. Deodată unul scoase un sâsâit scurt, în semn de atenție.

Pe lângă noi trecea un tânăr dintre cei etichetați cu degradantul epitet de «secătură». Era un student de prin Moldova care, la demascările de la Pitești, își trădase proprii părinți și sora cu cumnat cu tot, fiu de preot fiind, și aici trecea printre matadorii studenților reeducați, celebru în a bate și a informa administrația de stările din interiorul lagărului.

Cu inima mâhnită, m-am reîntors la brigada mea, unde mi s-a spus că fusesem căutat de un avocat, la fel învinețit și disperat.

(...) În acea seară fuseseră luați cam patruzeci de oameni din diferite brigăzi și tratați de către studenți așa cum îi instruiseră la Pitești, Eugen Țurcanu, Pop Alexandru zis Țalu (corect: Popa Alexandru, zis Țanu; n. n.) și alți criminali creați de Ministerul de Interne (p. 333-334).

Autobiograful, culegând de peste tot amănunte în legătură cu cele întâmplate în noaptea precedentă, a putut rescrie întregul scenariu al patimii.

În fiecare dormitor de brigadă se prezenta plantonul lagărului, fostul căpitan Nicodim Lazăr, sau primul brigadier, Cojocar, sau Neagu, sau brigadierii Grama, Bogdănescu, sau un alt brigadier de încredere al administrației și comunica persoanei în cauză că este chemat la birou. Aici omul nu ajungea să se întâlnească cu vreun reprezentant al administrației cum i se spusese, ci era luat în primire de unul din grupul studenților, pe care nu-l cunoștea și care îi spunea că, din ordinul dlui lt. Chirion, să-l urmeze. Era dus la una din brigăzile stu-

dețitorilor, care, la început, purtau o literă alfabetică, iar acum, fatala denumire de brigăzile 13 și 14.

La începutul ședinței a fost de față și Chirion. Oamenii erau puși să șadă în șir pe un prici, de pe care se luaseră păturile și se întinseseră la ferestre. Erau cuprinși de o ușoară panică când erau aduși spre brigada studenților, deoarece se cunoșteau anumite lucruri misterioase ce s-ar petrece aici; dar mai știau că acestea nu se petrec decât între studenți și când l-au văzut pe Chirion acolo, aproape că s-au liniștit. Se mai întâmpla ca administrația să facă unele comunicări deținuților, adunându-i într-o anumită baracă.

Alături de Chirion se mai aflau fioresul Bogdănescu, un student întârziat, fost căpitan în armată și apoi deblocat; apoi medicul lagărului, unul dintre cei patru, dr. Eugen Suroiu, băiatul unui fost ofițer de aviație din Blaș, fost coleg de medicină cu mine la Sibiu și încadrat în același lot cu mine (Liga Apuseană a Moșilor), precum și încă vreo câțiva studenți, cunoscuți în lagăr, brigadieri sau pontatori (Coriolan Gherman, Vasile Marian, Gh. Marian-Timișoara, Grama, Enăchescu, Bordeianu, Văcariu etc.).

Ofițerul politic, în câteva cuvinte, a vorbit despre zvonurile care circulă printre deținuți, privitoare la iminența începerii unui război, și despre agitația oamenilor, care văd în această eventualitate o slăbire a protecției mult slăbite, URSS; a mai vorbit apoi despre încetinirea ritmului de muncă și slăbirea disciplinei interioare, precum și despre contactele cu civilii, pe care unii deținuți la fac împotriva tuturor dispozițiilor. La urmă, a mai adăugat ceva referitor la cei ce conduc lăuntric aceste opinii și acțiuni.

Dintre cei de față, nici unul dintre ei nu era dintre persoanele de mână întâi în lagăr, apoi nu erau nici dintre aceia care să li încercat să se opună unor dispozițiuni ale administrației și, la muncă, erau conștiincioși, atât cât le îngăduiau puterile slăbite.

La un moment dat Chirion s-a retras și a luat Bogdănescu cuvântul, repetând cam aceleași lucruri ca și Chirion. Dar puțin câte puțin, Bogdănescu a început să aducă acuzații persoanelor de față, fiind bine informat despre viața lor. Oamenii

au început să se neliniștească de această întorsătură a lucrurilor, prevăzând că ceea ce se petrece era mai grav decât își închipuiseră.

Brigadierul Subțirică, care nu era student, dar colabora strâns cu studenții reeducați și administrația, a intervenit și el, acuzându-i pe oamenii din brigada lui aduși la consfătuire. Cu aceasta, atmosfera s-a înveninat și mai mult, pe măsura în care cei de pe margini, înțeleși cu primul, au început să arunce și ei câte o vorbă în sarcina cutăruia sau cutăruia. Unii au încercat să se apere. Această reacție naturală parcă a aruncat paie pe foc. Bogdănescu s-a ridicat deodată și le-a cerut, nici mai mult nici mai puțin, decât să demaște pe toți acei care instigă, sabotează, urăsc regimul și așteaptă pe americani.

Adaug, pentru înțelegerea celor ce urmează, că la Canal studenții atașați administrației nu au întreprins o acțiune asemănătoare celei de la Pitești, în sensul de a se ocupa de demascări propriu-zise, ci și-au canalizat toată ingeniozitatea și forțele, neprecupețind nici propria lor sănătate, pentru a ridica la maximum randamentul de muncă al deținuților. Aceasta constituia un atentat împotriva vieții multora dintre noi. Cei ce nu-și îndeplineau norma (după ce studenții le urcaseră exagerat de mult) - ceea ce era aproape imposibil de realizat chiar pentru un muncitor civil - trebuiau să suporte grave consecințe: tăierea dreptului la pachetul lunar sau a vorbitorului. Fiind alimentați sub orice limită condițională pentru muncile faraonice la care eram supuși, micul adaus dintr-un pachet cu alimente consistente ajuta enorm în acea perioadă la menținerea organismului și constituia însăși baza rezistenței noastre fizice. Pe lângă aceasta, se mai adăuga și menținerea relațiilor cu familia care, în felul acesta, știa unde te afli și avea oarecare liniște. Neindeplinirea normei aducea o mulțime de complicații și suferințe, care se răsfrângeau cu aceeași intensitate atât asupra deținutului, cât și asupra familiei sale. Numai noi, cei mai tineri, împlineam norma și numai arareori; necum cei mai în vârstă sau cei bolnavi.

Aceasta era principala crimă pe care aceste unelte ale administrației, recrutate dintre studenți, au comis-o la Canal și aceasta e destul de mare, dacă ne gândim că au murit zeci și

sute de oameni, ca urmare a eforturilor supraomenești la care fuseseră împinși de acei zeloși înnebuniți, în urma unui regim de schilodire a minții și caracterelor lor. Toți aceia care au murit, au închis ochii tumefiați și diformi, cu stigmatele respingătoare ale edemului foamei.

Deoarece nimeni dintre cei vizați nu a răspuns somațiilor ticăloase ale acelei brute, care era Bogdănescu, acesta a început să se agite, să înjure și a năvălit cu pumnii în primul om care era lângă el, un biet general bătrân, care, de spaimă, a leșinat după primele lovituri primite. La acest semnal, cei aproape optzeci de deținuți-reeducați câți erau în dormitorul respectiv s-au dezlănțuit cu aceeași furie asupra celorlalți oameni aduși aici. Pentru a nu se auzi afară țipetele celor loviți, o parte din studenți au trecut, în aceeași clipă, la zăngănirea instrumentelor muzicale.

Doctorul Suroiu avea misiunea de a da primele ajutoare, în cazul că vreuna din victime ar fi suferit vreun șoc mai grav, din care să nu-și poată reveni.

Loviturile și înjurăturile cele mai triviale au ținut jumătate de oră cel puțin, în care timp nenorocitele victime au trăit clipe de disperare și de suferințe indescriptibile.

Am avut ocazia să vorbesc cu foarte mulți dintre ei și, ca o notă comună, la toți revenea aceeași caracterizare a acestor clipe: «Asaltul studenților peste noi ni s-a părut o glumă de prost gust la început, pentru că noi toți puteam să le fim părinți. Și între noi erau unii care aveau nepoți aici sau cunoscuți din familie. După ce am primit pumni în capete și lovituri de bocanci în spate sau piept, peste mințile noastre a coborât ca o negură și ne-am adâncit într-un coșmar pe care nu-l credeam posibil, chiar sub proba acelei realități crude, acesta fiind probabil motivul că aproape nici unul dintre noi nu s-a văitat, urlat sau să-și fi manifestat groaza în alte forme zgomotoase. Șocul moral fusese desăvârșit și efectul urmărit realizat în întregime.»

Aceasta fusese a doua bătaie la baraca studenților proveniți de la Pitești și fusese cunoscută de toată lumea; de altfel, aceasta era și intenția administrației. Prima bătaie se petrecuse cu două-trei săptămâni mai înainte și fusese regizată cu un

număr mai mic de oameni. Aceștia fuseseră aproape toți informatorii administrației, care căzuseră în dizgrație sau pur și simplu au fost lăsați deoparte, ca nemaifiind utili. Din această cauză, prima serie de bătuți a păstrat taina și numai unul sau doi dintre cei vreo 16 au făcut unele indiscreții, care însă nu au fost crezute, avându-se în vedere de la cine veneau.

Multă vreme peste oameni a plutit ca o pasăre sinistră isprava studenților bătăuși și nimeni nu mai adormea de acum așa de repede seara, tulburat de posibilitatea repetării pe piele proprie a ceea ce se petrecuse cu ceilalți. Nimeni nu era sigur că nu avea și el vreo notă informativă la administrație, de pe urma căreia să aibă de suferit aceleași consecințe.

Aceste acțiuni ale brigăzilor de șoc studențești, în care se cuprindeau circa 250 de tineri universitari, în afară de alții, încă vreo 150 de studenți și elevi, răspândiți prin absolut toate celelalte brigăzi, au continuat cu aceeași violență până în primăvara anului 1953. Odată cu moartea lui Stalin, au încetat bătaia și crimele în închisoare în mod miraculos (p. 235-239).

Citatele finale din *Fragmentarium* vor reveni asupra acestor bătăi la care studenții "reeducați" îi supuneau pe lăgăriști (în premieră în cadrul volumului de față), ele oferind cititorului un caz dintre cele mai grave: nepotul care-și tortura unchiul. Până să ajungem la ele, mai rămânem în compania lui Ion Cârja și a expunerii sale limpezi și modeste, să aflăm cum a murit cel dintâi mare luptător naționalist român, în câteva pagini de autentic roman, cu dialog firesc și cald, în clasicitatea lui. Descrierea acestei morți zguduitoare apare în mai toate cărțile ce tratează despre reeducări; nu ne-am oprit asupra ei încă, pentru că întotdeauna o povestește careva care n-a fost rob la Canal, ci doar a auzit despre cele petrecute acolo, pe când scriitorul de față l-a cunoscut pe martir personal, pe când 'lucra' coechipier cu 'studenții'.

Era o dimineață senină de vară și lagărul părea pustiu. (...)

Mănam o pereche de căluți roibi, focoși, spre temelia unei barăci când, deodată, în fața mea a apărut un om bine înche-gat, pe timpuri, probabil, robust; acum era slăbit, roșcovan, pe cap purtând o pălărioară verde, conică, cu șnur împrejur, una dintre acele pălării pe care o poartă în țară pădurarii și con-

ducătorii silvici.

- Oprește, tinere, zise omul, ridicându-și mâna în fața cailor.

Apoi a continuat cu voce blândă, cu timbru plăcut, lucru surprinzător în lagăre, unde oamenii se abrutizează și, inconștient, vorba lor devine aspră:

- Căruța aceasta merge la cuptorul de var, îmi zise omul. Ia-o pe după bucătărie, îmi mai zise el.

Eu țineam încă strâns hățurile cailor și mă uitam la acest om. Cunoșteam pe toți cei care lucrau în interior, la construcții, întâi că aproape toți erau țărani din Munții Apuseni și, al doilea, lucram la corvezi cu ei de peste un an. Pe acesta încă nu-l văzusem. La studenți, erau doi sau trei oameni mai vârstnici, pe care îi cunoșteam de asemenea, însă pe acesta nu-l știam.

- La ce brigadă ești dumnata?, l-am întrebat eu.

- La studenți, răspunse omul și se apropie de mine.

În ochii lui am văzut deodată o sufcrință frântă, pe care a vroit să o acopere instinctiv cu pleoapele pe care și le strânsese ceva mai tare, dar nu a reușit să-i șteargă urma.

Atari surprinderi ale comportamentului nonverbal al unui personaj, cu încărcătura lui semnificativă, constituie mai rar apariții în memorialistica cercetată, iar ele sunt printre elementele ce ar apropia-o de literatura propriu-zisă.

Și-a întins mâna și și-a spus numele:

- Sunt doctorul Simionescu.

Știam de mai mult timp că doctorul Simionescu fusese adus în lagărul nostru, dar încă nu-l întâlnisem. La început fusese repartizat la o brigadă care muncea la săpături, după cum fusese informat.

- Sunt de o săptămână în această brigadă. Ofițerul politic mi-a spus că aici mi-e locul, între tinerii cărora noi bătrânii le-am făcut o educație politică greșită.

În câteva cuvinte, doctorul Simionescu mi-a mărturisit tragedia. Câteva nume de cunoștințe comune din lagăr ne-au stabilit încrederea imediat.

- Simt că voi înnebuni. Mi se fac cele mai îngrozitoare șicane și, în fiecare seară, sunt obligat să ascult insultele care se aduc generației mele, fără dreptul de a o apăra. Mai mult, sunt bruscat cu violență și pe șantier înadins mi se dau să execut munci

de salahor care la vârsta și posibilitățile mele fizice, constituie adevărate suplicii.

Aceste torturi verbale mi se par cu atât mai greu de suportat cu cât doctorul se adresase, în calitate sa de om politic, cu preferință generației tinere, socotind că prin ea va schimba fața țării și pe ea o va determina să-și ia în mâini propria soartă. Prin întreaga sa activitate, ca practician al medicinei și ca educator, el își jertfise acestei generații tot ce avea mai bun în gândire și simțire, iar ea, formată în spiritul cugetării lui, ca și a celorlalți conducători numiți mai departe, se întorcea împotriva părinților ei spirituali cu o înverșunare criminală, după cum se va vedea curând, ea fiind desemnată, de Securitate, să-i provoace moartea.

- Mai terminați cu vorba acolo, bandiților, strigă la noi un bălețandru pe care îl cunoșteam din văzute; era unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai locotenentului politic Chirion, o adevărată fiară.

Doctorul Simionescu s-a îndepărtat de căruță, s-a uitat la copitele călușilor care s-au proptit puternic ca să pornească căruța, și ochii lui mi-au întâlnit iarăși privirile. Sub tristețea care îl umbrea, am simțit vibrarea unui suflet cald, generos, a unui apostol subordonat unei mari credințe, pe care prin știința și vocația lui națională o închinase fără rezervă neamului nostru. În acea clipă nu-mi închipulam că aceasta a fost și prima și ultima mea întâlnire cu doctorul Simionescu.

Nu au trecut nici două săptămâni când, într-o dimineață la ora șase, când venise schimbul la cariera Canara, unde brigada noastră lucra peste noapte, ne-a adus vestea grozavă a uciderii doctorului Simionescu. Uciderea unui om într-un lagăr produce o adâncă depresiune morală asupra oamenilor. Parcă toți se cufundă în interiorul lui, le piere glasul și în ochii lor întâlnești numai pustiu. Conștiința unui sfârșit asemănător posibil pentru fiecare este atât de covârșitoare încât nimeni nu mai îndrăznește să-și fixeze nici cel puțin speranța promițătoare pentru a doua zi. Așa au arătat frații noștri când au pășit pe șantierul Canara în acea dimineață când ni s-a adus vestea înfricoșătoare, și așa am plecat noi spre lagăr, învăluți în zăbranicul mortuar al unui destin blestemat, căruia nu puteam să ne im-

potrivim cu nimic.

Din ceea ce am aflat atunci imediat și din ceea ce am aflat mai târziu, când unii dintre studenții reeducați și-au revenit din rătăcirii (ei fiind atunci la locul scenei), moartea doctorului Simionescu, unul dintre cei trei șefi ai generației anului 1922 (ceilalți doi au fost Corneliu Zelea Codreanu și dr. Dănulescu) s-a petrecut astfel:

Brigada de studenți lucra la construcții la Tașaul. Pe marginea lacului, se construia un așa numit Grup Social de clădiri. Șantierul era împrejmuit cu sârmă ghimpată și, în afară de soldații de securitate postați la cele patru colțuri ale patru-laterului șantierului, mai erau și soldați intermediari care nu aveau și posturi fixe, putându-se mișca pe traseul pe care îl păzeau. Construcțiile erau în diferite stadii de lucru. Doctorul Simionescu lucra în interiorul unui pavilion, unde trebuia să ducă materialele, ca mortar, cărămidă, ipsos, apă etc., la studenții care lucrau pe schele. Seara avusese loc în brigada studenților o ședință de prelucrare a doctorului Simionescu, pe care Bogdănescu, acea lighioană în formă de om, căuta să-l oblige să recunoască existența unui plan premeditat la luptătorii naționaliști români, conform căruii acești oameni intenționau să sădească în sufletele tineretului ideii criminale de intoleranță față de alte naționalități, de ură semită, atitudini antimuncitorești, antisovietice, antiștiințifice, antiprogresiste etc. Se pare că ședința a fost extrem de agitată și că doctorul Simionescu a fost maltratată mai rău ca în orice altă seară precedentă. Dimineața, când a ieșit la lucru, ni s-a spus că doctorul Simionescu părea transfigurată, extrem de obosit, - fusese ținut la «judecată» până la ora 3 dimineața - și, aparent, incapabil să se autocontroleze. Incontestabil, suferise un șoc moral care îl deconcertase într-un anumit grad.

Câțiva studenți din grupa de lucru, care erau cei mai înrâțiți și aveau bogate caziere infamante de la Pitești, Târgșor sau chiar Peninsula, au continuat neslăbit cu terorizarea morală a doctorului. De altfel, aceasta era una dintre metodele obișnuite în lucrarea de reeducare a unei persoane. Trebuia să se țină de capul lui în toate chipurile, să-i creeze obsesii de culpabilitate și complexe multiple, încât omul să fie condus singur spre dis-

perare. Când ajungea aici, nu mai avea decât două soluții în față: ori să capituleze în fața siluitorilor morali, și atunci urma să recunoască drept adevărate toate acuzațiile criminale care i se aduceau și, inevitabil, trebuia să se atașeze și el la banda re-educatorilor, ori, a doua soluție, să se sinucidă. Când eram în închisori, nu aveam la îndemână a doua soluție, întrucât nu aveam nici mijloacele fizice de a ne cîrma viața (lamă, funie etc.), și nici prilejul să ieșim în sârme. Or, la Canal, și în toate lagărele, aveam toate aceste posibilități. În plus, studenții reeducați și administrația, care le stătea în spate cu inspirația și uneltele, își lărgiseră considerabil câmpul de aplicațiune al crimei.

Doctorul Ion Simionescu, despre care oameni din orașul lui și distinși bărbați din generația sa vorbeau numai cu superlative când se discuta asupra caracterului său, asupra capacității sale științifice, asupra calităților sale cetățenești, etice și creștine, ca să nu mai cuprindem și patriotismul și umanitarismul său proverbial, nu putea să ajungă la prima soluție sub nici o formă. Era prea ancorat în valori înalte, pe care le cultivase o viață întregă, cu ardoare și deplină convingere. De acest lucru erau conștienți și ofițerii politici, și studenții care îl aveau în grijă. Dar, chiar pentru acest motiv, în plus, pentru că doctorul Simionescu în baza credinței sale creștine, adânc sădită în ființa lui, nu ar fi putut admite sinuciderea, grupul criminal trebuia să-l aducă la acest punct sau să săvârșească ei înșiși crima.

În acea zi caldă de vară, când soldații piroteau în posturi sub dogoarea soarelui dobrogean, în apropierea prânzului, mai degrabă ca de obicei, a sosit ofițerul politic pe șantier și cu el un alt ofițer, din comanda batalionului de securitate. Garda a fost schimbată neîntârziat, și apoi totul a revenit la normal. În schimb, în clădirea înaltă, unde se afla grupul în care lucra doctorul Simionescu, studenții îl hărțuiau în continuu pe acesta, mai mult ca oricând. Tot timpul i se aruncau tot felul de reproșuri, folosindu-se cel mai trivial limbaj, se zvârlea în el cu bucăți de cărămidă, de mortar uscat, bucățele de lemn sau capete de scândură. Doctorul Simionescu își vedea de lucru. Ochii îi inotau în lacrimi. Se știa singur, absolut singur între

acești mici monștri, transformați astfel de mârșava mână criminală a partidului comunist. Cum nu ar fi vrut el să-i avertizeze tot timpul despre căderea lor și primejdiosul laț în care căzuseră!

Nu am reușit să aflu decât două sau trei nume de-ale studenților care erau în grupa de tortură. Din nenorocire și pe acestea le-am uitat, reamintindu-mi doar de unul dintre aceste nume, Ioan Olteanu, fost normalist la Tg. Mureș, care după ce a dat diferența de liceu, s-a înscris la Universitatea din Cluj. Chiar după ce studenții supraviețuitori și-au revenit, se fereau să amintească numele acelor dintre ei care săvârșiseră acte prea mârșave.

Această remarcă din urmă simt nevoia să fi fost comentată. Este vorba de o temere continuată, după condamnarea principalului lot de criminali, temere de răzbunarea celor rămași în viață? Este vorba despre o delicată decență în a rosti numele unor inși care, și așa, își încărcaseră conștiințele cu prea negre torturi? Este vorba despre frica unor indivizi care nici ei nu fuseseră lăsați de o parte, când sosise cazul compromiterii tuturor, și ce se știau, la rândul lor, vulnerabili, din punct de vedere moral, deci adoptaseră, din spirit de autoapărare, cruțarea aceloră putând să le divulge propriile scăderi? Ori este, în baza trăirilor paradoxale menționate anterior, un caz de colaborare cu călăii tăi? Sau, poate, cu splendidă trăire creștină, este dovada iertării și a nejudicării crimelor și a criminalilor?

La un moment dat, văzând studenții că dr. Simionescu nu reacționează cum ar fi dorit ei, unul a agățat o funie de o grindă pe unde trebuia să treacă doctorul cu materialele. Prima oară doctorul Simionescu a trecut pe sub ea, părând că nu o observă. Studenții au început să-l ridiculizeze imediat.

- Ce, te faci că nu vezi funia, banditul? a zis unul.

- Este pentru tine, porcule, a adăugat altul. Nu meriți altceva, după nenorocirile pe care le-ai adus poporului român în 25 de ani de beznă.

- De ce nu-ți bagi gâtul în laț, dacă ești om de onoare? spuse un altul. Atunci te-am crede că ești om de atitudine. Dar ți-e frică că te doare, banditul!

Aceste atacuri verbale, murdare și scandaloase, nu au putut

să nu-i atingă cele mai intime adâncuri ale sufletului acestui om nobil și onest, care era profund conștient că întreaga sa viață nu a căutat să facă altceva decât să fie util societății și să aline suferințele oamenilor.

Unul dintre acei studenți, dintre acela care ucisese și la Pitești, s-a apropiat cu îndrăzneală de dr. Simionescu, când acesta se nimerise din nou lângă lațul funiei care atârna deasupra unor dulapi și, când doctorul s-a apropiat, i-a dat un ghiont încât acesta a scăpat din mână gălețile cu mortar și a simulat că îi pune lațul de gât. Nu se poate ști dacă gestul acestuia ar fi mers până la capăt, adică să-l strânguleze pe Simionescu. Schimbarea gărzii mai degrabă cu câțva și apariția celor doi ofițeri de care am amintit pledează însă pentru premeditarea crimei.

Doctorul Simionescu când a văzut intenția criminală a acestora, pentru că imediat s-au mai alăturat primului și alți tineri, cutremurat de groază, a năvălit pe una dintre ușile care i-a fost mai aproape și a ieșit afară. Neștiind ce să facă în prima clipă, unde să meargă și cui să se adreseze - desigur, el se gândea la un reprezentant înarmat sau oficial al lagărului, nici într-un caz la brigadierul Bogdănescu -, s-a îndepărtat în fugă spre sârme unde erau soldații de pază. Era evident că omul era disperat, că fuge de o amenințare serioasă, mai cu seamă că în timpul acesta țipa ca să fie salvat. Mi s-a relatat că doctorul Simionescu striga după ajutor.

Nici nu a apucat să se apropie până la limita de cinci metri de sârme, care nu putea fi depășită, fără riscul de a fi împușcat, că un soldat din afara sârmelor a și tras în doctorul Simionescu câteva focuri de armă care l-au ucis fulgerător. Soldatul se pare că nici nu l-a somat reglementar înainte de a-l ucide.

Crima, a cărei victimă a fost doctorul Simionescu, a fost cu siguranță plănuită. Prin orice mijloace el trebuia ucis. Cum s-au mai petrecut și alte crime în acest lagăr sau în altele, s-a putut constata că oricând o persoană exercita o prea mare influență prin prestigiul său în jur, în baza represiunii crunte împotriva tuturor forțelor polarizante, organele de securitate au fost radicale. Zona de preavizare de 5 metri până la sârme era valabilă

numai pentru cazul că un deținut ar fi încercat să se apropie pe furiș de sârme, dar nu țipând și apoi, unde mai puț, ca era și ziua amiaza mare.

Prin moartea doctorului Ion Simionescu din Turnu-Măgurele, generația luptătoare naționalistă din țară a pierdut o forță de cea mai înaltă factură, a pierdut un bărbat luminat de principiile unui larg umanitarism, un cetățean integru și un medic a cărui mână binefăcătoare nu va putea să fie uitată de mii de foști suferinzi din partea inferioară a Munteniei, din răsăritul Oltului (p. 355-360).

CONSTANTIN CEZIANU ADUCE O MĂRTURIE ÎNDOIELNICĂ

În memoriile sale de temniță, intitulate: **Salvat din infern***, Constantin Cezianu, fostul director de cabinet al ministrului de externe Petrescu Comnen, izbutind, după a doua sa petrecere în temnițele comuniste, să plece în Franța, la intervenția Președintelui acestei țări, Generalul De Gaulle, în memoriile sale, spuneam, redactate pe malurile Senei, autorul afirmă că nu și-a îngăduit *nici o fantezie, nici o exagerare, nici o dramatizare a faptelor*, ci s-a oprit la a descrie ceea ce am trăit, ceea ce am văzut și, numai în cazul "studentilor de la Pitești", ceea ce mi-au relatat numeroși martori a căror bună-credință nu poate fi pusă la îndoială (p. 10). Revine asupra acestei îndatoriri a cinstei și insistă că, în ce-i privește pe "studentii de la Pitești", *nu am fost niciodată în preajma lor*. Deși sosirea lor la Peninsula - Canal - îl precedase propria venire acolo doar cu vreo două zile. *I-am cunoscut numai de la cei care stătuseră în aceeași celulă sau în aceeași baracă cu ei. Camarazii mi-au relatat ce au avut de îndurat din cauza lor. Prin urmare, nu este vorba aici de o mărturie a mea, ci de mărturiile pe care mi le-au făcut o parte dintre deținuții politici, mărturiile ce concordă*

* Traducere din limba franceză de Maria Alexe; București; Humanitas; 1992.

între ele și a căror autenticitate nu poate fi pusă la îndoială. Aș fi putut nici să nu scriu acest capitol (p. 289), constată, în acord cu determinarea sa de a nu declara cititorilor decât ceea ce a văzut și trăit personal. Se putea abține a o face, cu atât mai mult cu cât despre 'fenomen' s-a publicat o carte foarte bună. Se referă la D. Baco, *Pitești* ***. Rostul intervenției sale stă în aceea că lucrarea respectivă a fost scrisă în limba română; de unde deducem rolul de dezvăluire în fața Occidentului jucat de decizia sa de a-și redacta amintirile în franceză: suplinea prin ele, în privința deconspirării ororilor din reeducări, un text ce-l satisfăcuse, dar la care apusenii n-aveau acces. Un alt motiv al lui consta în dificultatea găsirii volumului lui D. Baco. Și a mai fost îndemnat, mai ales, de faptul că "studenții de la Pitești" au constituit un fenomen foarte curios și specific, fenomen ce a avut repercusiuni grave pentru deținuții politici care au avut contact cu el (idem). Așadar, chiar dacă risc să fiu incomplet, își asumă memorialistul reluarea unor povestiri străine, el pornește la sintetizarea celor ce reține din relatările ascultate.

Din păcate, Constantin Cezianu, cu toată bunăvoința sa, nu era conștient că îi lipseau multe verigi ale istoriei reeducărilor. De pildă, ignora tentativa lui Alexandru Bogdanovici de a le instaura la Suceava. În schimb, pomenește ceva mai puțin cunoscut: unli studenți, acolo, au fost convocați individual pentru a fi anchetați de ofițerul politic al închisorii și de adjunctul acestuia. Era vorba de testarea acestor oameni, pentru a li se cunoaște slăbiciunile, tăria de caracter, tentațiile, pentru a se ști ce se putea spera sau nu de la ei, ce se putea obține (p. 290). Octavian Voinea menționează atare ispitire; Gheorghe Calciu, de asemenea; dar nu la Suceava. De bună seamă, procedeul a fost generalizat în mai mult locuri de detenție, înainte de lansarea focului verde pentru începerea demascărilor. Apoi, ei fură expediați la Pitești, unde au fost "reeducați" de ofițerul politic și, pare-se, și de mai mulți ofițeri superiori de la Ministerul de interne din București. Nu știu în ce anume consta "reeducarea", căci nici unul n-a îndrăznit să dezvăluie vreodată. Dacă el greșește socotind că acel grup inițial era compus

*** Editura Artes Graficas Benzal, Madrid

din *condamnați pe viață și cu pedepse grele*, pe când, în realitate, ei aveau pedepse mici, cu câteva excepții, deoarece erau selecționați dintre tinerii fără experiență politică, cred că intuiește adevărul selectării lor pe criterii psihologice: *adecvați scopurilor lor, oameni în stare de orice, detestând lumea întreagă și în care amestecul de cruzime, sadism și dorință de a domina făcea din ei adevărate bestii* (idem). Șeful reeducărilor este corect desemnat în persoana lui Țurcanu; în schimb, când vine vorba despre adjuncții săi, alături de Bogdanovici și de Titus Leonida, este citat un oarecare Dorneanu. Acest nume va reapare mereu, lăsând chiar impresia că importanța lui în reeducări trece pe primul plan.

Despre el aflăm - culmea! - o întreagă poveste, adusă din copilărie până în perioada reeducărilor, înflorită cu drama și înduioșarea necesară, cu amănunte asupra formării și familiei sale. *Era student (dacă nu mă înșală memoria, la medicină) și fusese legionar fanatic* (p. 295). Fiul unui preot transilvănean și educat de acesta cu dragoste în duh naționalist, creat ca un copil bun, respectuos, patriot, în mod firesc se orientă către legiune, participând la evenimentele din timpul guvernării generalului Antonescu, arestat, când începură reeducările avea un stagiu vechi de opt ani în temnițe. *A devenit un alt om. Își ura tatăl, îl blestema, îl hulca pe Dumnezeu, detesta mai ales preoții, cărora le rezerva cele mai mari umilințe, spunea orori despre mama lui și, bineînțeles, îi obliga pe cei pe care îi tortura să spună la fel despre mamcle lor* (idem). Autorul își pune tot felul de întrebări psihologice în legătură cu transformarea lui Dorneanu, total inconștient că acest mare șef al reeducărilor era o invenție (dealtfel, trebuie știut că nici un vechi deținut legionar, moștenit dintre condamnații lui Antonescu, n-a participat la reeducări, mai ales în conducerea lor).

Or, Dorneanu a existat. A fost și el în focurile reeducărilor, dar prea puțin. Abia de este menționat o singură dată, într-o singură carte. Nici vorbă să fi ocupat un loc preponderent în acțiune sau nici vorbă să fie același personaj. Mă întreb ce confuzie să stea la originea strecurării acestei greșeli privitoare la conducerea reeducărilor. Nu cred să poate fi alta decât că - așa cum afirmă unul dintre memorialiști -, Eugen Țurcanu era dornean și că, pesemne, în povestirile ascultate de Cezianu, acest

epitet revenea frecvent, făcându-l să creadă că avea de-a face cu un individ autentic, altul decât Eugen Țurcanu (*acești patru oameni (...) erau stăpânii absoluți...; Țurcanu și cei trei consilieri ai lui... etc.*).

Amestecând informațiile, Constantin Cețianu presupune că pretutindeni unde s-au desfășurat reeducările, victime au fost deținuți politici obișnuiți, de toate vârstele și profesiile (ceea ce s-a petrecut doar la Gherla), iar călăi numai studenți (or, nici la Pitești, aceștia nu au fost singurii găzi; printre ei s-au numărat și elevi). Mai bănuiește o 'metodă' ce n-are nici o legătură cu realitatea: *în celulă erau aduși (...) numai câte doi sau trei deținuți: un preot, un liber profesionist, un student etc.; întotdeauna intelectuali* (p. 297). 'Comitetele de cameră' sunt numite de autor "tribunal". El discută despre 'proces' intentate victimelor de către grupul de comandă; presupune că cele dintâi aveau dreptul la apărare, la un avocat din oficiu, că interveneau martori citați, că exista un rechizitoriu al 'procurorului', că delincventul încheia procedura prin a se autoacuză. Pomeneste chiar și de un proces al lui Hristos! Iar, *pour la bonne bouche*, vede aducând sfârșitul reeducărilor persoana soției doctorului Simionescu, abia citat de mine. La descoperirea morții bărbatului ei, atâtea demersuri oficiale a făcut încât a stărnit valul de anchete ce a condus la sistarea fenomenului...!!! E ca și când Constantin Cețianu nici prin preajma sistemului penitenciar comunist n-ar fi trecut, dacă poate afirma că un blet om supus regimului ar fi avut ponderea necesară declanșării unui mecanism imposibil, de străpungere a rețelei de torturi cum erau acelea despre care vorbesc. Și, totuși, a avut de suferit în două rânduri prin locurile de detenție ale partidului. De unde se vede că înțelegerea a ceea ce suferă omul nu este accesibilă oricui.

Atare prezentare a reeducărilor, n-are alt merit decât acela al ficțiunii - și ea de calitate îndoielnică și dulceagă -, lipsită de celelalte dotări ce ar trebui să însoțească o lucrare din domeniul imaginarului și copleșită de culpa de a prezenta roadele închipuirii drept document. În loc de a fi utilă cauzei aducerii adevărului la lumină, în vederea atenționării contemporanilor și a viitorimei asupra grozăviilor săvârșite, scurta interpolară la care mă refer este de-a dreptul dăunătoare istoriei, fie și literare.

CATEDRALA LUI VIRGIL MAXIM

Apătrunde în trecutul lui Virgil Maxim prin mijlocirea memoriilor sale seamănă cu a te strecura cu sfială printre coloanele masive ale unei catedrale, simțindu-te treptat cotropit de un sentiment de răceală inerent unor atari clădiri înălțate ca un strigăt împietrit către un Dumnezeu tot mai abscons cu cât rugăciunea urcă mai sus, în înălțimi fără de sfârșit încate în umbre dense până la beznă. Dealtfel, titlul celor două volume intrigă prin aparentul paradox inclus: **Imn pentru crucea purtată** *; există în el un triumf sfidător - acel "imn"... - care, desigur, mulțumește divinității pentru dreptul la o cruce personală, ca și pentru tăria de a nu fi căzut sub povara ei, însă, în același timp, respiră un aer de exultare neobișnuit pentru smerenia creștinului de rând.

Este adevărat că Virgil Maxim nu a fost un creștin ca tot altul, ci unul ieșit din comun prin formarea sa profundă teologică, ce reiese din cele citate în continuare, ca și prin acceptul hristic al încercărilor la care era supus.

Fiecare om este rânduit în Planul Divin cu o anumită chemare. Pentru accasta, Dumnezeu îl investește cu anumite daruri sufletești și trupești în chip potențial de la naștere, lăsându-i libertatea și creindu-i prilejuri să și le cultive și să le desăvârșească, în vederea împlinirii chemării pe care trebuie să o intuiască și să facă din ea un act de mărturisire spre mântuirea lui. Dacă abdică de la chemarea slujirii lui Dumnezeu, darurile vor intra în robia celui viclean și va fi pierdut prin ele. Fiecare om are un dar specific, care nu este greu de sesizat, prin care se poate mântui, dacă îl pune în slujba lui Dumnezeu, în conlucrare harică. Să racordeze voia personală la voia Divină: Vreau să mă mântuiesc! / Vreau să mă mântuiesc!

(...) Obișnuința de a fi permanent în comuniune directă cu Hristos îți dă și conștiința integrării tale în Planul Divin, prin

* Timișoara: Editura Gordian; 1997.

înțelegerea actelor pe care le săvârșești.

(...) Eram conștient de acest lucru.

Când m-au trimis la închisoarea Târgșor, Dumnezeu, căruia mă rugam să-mi descopere intenția stăpânilor lumesci, mi-a descoperit de ce și ce va trebui să fac. M-am înfiorat la gândul că va trebui să mă lupt cu dușmanul credinței, materializat în autoritatea de stat, cu toate instituțiile subordonate răului. Am înțeles de la început că nu trebuie să mă salvez numai pe mine, ci voi avea răspundere față de o comunitate de suflete (p. 7).

Astfel își începe autorul cel de al doilea volum, demonstrând familiarizarea cu meditația de tip creștin și cu străduința de a se integra în voința Proniei, cu trup și suflet. E cert că rămâne deschisă o întrebare: de ce la Târgșor anume intenționa Creatorul ca el să combată "autoritatea de stat"? Bănuiesc că această confruntare era posibilă oriunde, în orice pușcărie, așa cum dealtfel, ceva mai târziu, i se va demonstra în reeducările de la Gherla, unul dintre eroii cărora a fost.

Se strecoară, printre rânduri, un orgoliu nefiresc credinciosului. Constatând temeritatea celor abia spuse, el își cere scuze: *Iertați-mi îndrăzneala acestei afirmații. N-am făcut-o până acum (idem). Ceea ce nu-l împiedică să se dea pildă semenilor: Dar o fac acum pentru cei ce ne vor urma, ca ei să știe să alcagă între ce e mai important: problema vieții în inanon sau problema mântuirii. Am înțeles limpede că acum nu problemele de ordin politic, național, social, economic au prioritate în lupta noastră, ci problema spirituală, a mântuirii sufletelor. Dușmanul se afirmă pe față, dușman al lui Hristos și al Bisericii (p. 8).* Paralela cu sfinții lui Dumnezeu este periculoasă, dacă nu este luată ca exemplu: 'Ce am de făcut? Ceea ce ar fi făcut apostolii, dacă Dumnezeu mă va ajuta și pe mine să-nțerc a-i urma'. Iar nu cele ce citim: *Cu lanțuri de picioare am fost trimis la închisoarea Târgșor. Trupul mi-era legat, duhul însă nu. Puterea seculară așa îl trimitea și pe Sf. Ap. Pavel la Roma, și pe toți mărturisitorii, în fața morții. Brusc, spre salvarea sufletului autorului și spre liniștirea noastră, el insistă, dezvoltând: Plângând de îndrăzneala comparației, îmi muștram gândurile, ca nu cumva să fie o încredere înfumurată strecurată de Satan minții mele (idem).*

Pe neașteptate, Virgil Maxim intră în subiectul ce-l urmăresc

în memorialistica epocii, în acest tom. Ajuns la destinație, directorul lagărului, întemeindu-se pe sprijinul a șapte elevi buzoieni colaboraționiști, organizează seminarii de conspectare și discutare a unor publicațiuni marxiste. La vârsta de 26 ani, elev atunci când fusese arestat (se afla în temnițe în baza unei condamnări vechi de pe timpul lui Antonescu), memorialistului îi veni rândul să vorbească - în favoarea comunismului, își închipuiau organizatorii -, să depună mărturie pentru Dumnezeu, gândea Maxim, în fața elevilor noi, mult, mult mai tineri decât el. Scoase o **Biblie** ferită de percheziții, citi din ea un text ce propune supunerea față de stăpânire și trecu la o analiză zdrobitoare a urii atee de clasă, de pe poziția iubirii între frați. *Am întins subdirectorului, mai aproape de mine, cele două pagini cu ideile prescurtate, intitulate: **Mărturisire în cadrul programului de reeducare de la Târgșor, 1948.*** Din nou, ceva sună ciudat; cu atât mai mult cu cât mai departe el afirmă: *Dacă dosarul meu se publică - și aș dori acest lucru - se pot găsi (p.11).* Această conștiință că istoria stă cu ochii ațintiți asupra destinului său pare stranie. Să nu uităm: *L-am rugat să pună Mărturisirea (...) la dosarul meu (idem).* Virgil Maxim s-ar zice că-și clădea existența piatră de piatră; se poate ca așa să și trebuiască să viețuim - conștenți în fiecă clipă unde ne aflăm, unde am ajuns și dacă am dat înapoi sau am înaintat cu vrun pas -, numai că pare cam nelaîndemână și neobișnuit, mai ales pentru foștii deținuți politici cunoscuți până acum din spovedaniile lor ca deosebit de modești. Oricum, atitudinea sa a dus, aflăm, la sistarea ședințelor - e verosimil ca ea să fi avut loc din frica surprizelor de acel fel ce mai puteau surveni.

Pe măsură ce lagărul se umplea, Virgil Maxim devenea tot mai conștient că era nevoie să-și asume rolul desăvârșitorului educației creștine a tinerilor tovarăși de detenție.

Folosea multe căi, dintre care una - a explicării duhovnicești a jocurilor de șah și table - este antologică:

Jucăm șah ca să ne cunoaștem caracterele!

Copiii au făcut ochii mari, nedumeriți.

- la uitați-vă la această tablă de șah pe care sunt așezate piesele. Ce caracteristici observați la forma, numărul și felul de a se mișca - stilul de joc al acestor piese?

- ...?

- În această unitate de luptă sunt două linii de luptători. În cea din față **pionii** sunt identici; numărul lor nu e o problemă pentru adversar. Piesele de pe linia din spate au denumiri și caracteristici diferite și dubluri afară de două. Pionii, cei mulți, sunt împinși înainte. Cu ei se deschide bătălia. Mișcarea lor e scurtă. Ei n-au statură. Nu pot privi departe. Un pas și acela limitat. Sunt cei mai expuși a cădea în luptă. Ei se apără, nu atacă. Lasă loc celor din linia a doua, ca și cum n-ar avea "viziune". De multe ori sunt sacrificați, pentru a atrage adversarul sau pentru a dezvolta tactica și strategia. Lovesc numai atunci când li se pune sula în coastă. Ei reprezintă mulțimea inconștientă de valoarea și puterea ei, care n-are viziune, pe care o manevrează și o sacrifică cei din spate, conducătorii, pentru a-și atinge țelurile lor. Ei lovesc numai din necesitate, atunci când existența le este amenințată direct. În legitimă apărare. Putem spune că tabla de șah e tabla vieții, arena în care se mișcă ființele omenești, fiecare cu caracterul său.

În spatele pionilor, a mulțimii, stau piesele, indivizii cu caractere speciale. Se angajează în luptă imediat cu pionii sau manevrează această categorie caii. Calul reprezintă omul politic, mai precis, politicianul. El se mișcă într-un mod neașteptat, pe o linie frântă (un L), având posibilitatea să amenințe șase puncte, fără să-ți dai seama imediat ce urmărește, fără să observi exact intenția lui. Șase păcate venale în care se complăce politicianul: al șaptelea, de fapt primul în care stă, mândria, îl face să se complacă în păcat și lene. Are și o dublură. E secondat în mișcările înșelătoare de un prieten care-i face și îi continuă jocul cu aceeași lipsă de demnitate morală. El se poate retrage după ce a distrus adversarul, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Politicianul nu are scrupule de conștiință. Cade de obicei, răpus de un adversar ca și el; "fiecăre pasăre pe limba ei piere".

Lângă el stă **nebunul** sau **ofițerul**. Înfațișarea lui e ciudată, capul e pe jumătate alb, pe jumătate negru: nu e întreg la minte. Stilul lui de luptă e foarte curios. Se duce, cum zic ardelenii, într-o dungă. Oprindu-se unde îl vine, distrugând totul în cale. El nu are capacitate de discernământ, are o idee fixă. Și el are o

dublură. Dacă piere un nebun, îi ia locul altul. Ideile nebunilor care conduc lumea la măcel nu se termină. El este subordonat de fapt altei piese, pe care o servește, de care ascultă și căreia îi deschide posibilitățile de manevră și de finalizare a scopurilor. Aceasta e regina - femeia. Viața militarilor, în general, e legată de viața femeilor. Mai toate bătăliile au fost câștigate, nu în lupte cinstite, ci datorită intrigilor și vicleniilor femeilor - e vorba de aspectul negativ al sufletului femeii - și-au adus la picioare militarii care le-au servit.

Regina nu are scrupule pentru a-și atinge scopurile. Trebuie doborât oricine se împotrivesc. Ea își permite orice. Jocul ei este cum vrea ea. Nu e constrânsă de nici o regulă dinăuntru sau dinafară. Ea poate lovi oriunde, pe oricine, de aproape sau de la distanță, indiferent de direcția în care se află. Poate lovi chiar regele adversar în casă la el. E simbolul vicleniei, desfrâului și urii dezlănțuite până la crimă. Dacă vrei o personificare a acestei piese, gândeți-vă la Lupeasca: și-a ajuns țelurile, subordonându-și nebunii care i-au executat ordinele și ucigându-l spiritualcește chiar pe rege.

Iar **regele** reprezintă rațiunea. Rațiunea de a fi a întregii societăți de pe tabla vieții. Dacă toate piesele cad, toate puterile de luptă, dar rațiunea trăiește, regele e viu, judecă și construiește sisteme de apărare și atac, bătălia nu este pierdută. El nu lovește. Noblețea demnității lui e doar să conducă bătălia. Pe el îl apără toți, pentru el mor toți, dar el nu ucide pe nimeni. Dispune de o singură armă: înțelepciunea. Când a pierdut-o, toate puterile de dezorganizează și nu mai au rațiunea de a exista.

Așa se întâmplă și pe plan social și pe plan spiritual, intim. Toate piesele noastre sufletești, toate darurile și toate virtuțile nu pot servi existenței noastre decât dirijate de înțelepciune. Fără ea, existența e irațională. Piere! Pentru că orice existență umană, fie individuală, fie socială, își are rațiunea numai în Înțelepciunea Divină.

Mai e o piesă, foarte interesantă: **tura sau turnul**, reprezintă turnul de apărare. Ultimul refugiu al luptătorului, care-și pune o singură întrebare: viața sau moartea. E omul de credință, scutierul regelui care-l păstrează lângă el. Este ultimul care moare în apărarea regelui (rațiunii). El este cinstea sufletească,

merge numai pe căile indicate de onoare! Mișcarea lui este rectilinie și în cruce. Crucea este felul lui de a acționa. El acționează de sus în jos, din porunca Rațiunii Divine, investit ca slujitor al Adevărului. În planul orizontal, istoric, mărturisește capacitatea lui de jertfă.

În sinteză, (...) jucăm șah pentru a ne cunoaște caracterele; a ști să ne ferim de inconștiența vulgului și necinstea sufletească a politicianului; a nu sta în calea oamenilor cu idei fixe, nici a ne face părtași cu ei în acțiuni care ne dicreditează moral; a ne feri să cădem în plasa plăcerilor ușoare, a satisfacțiilor instinctuale, a plăcerilor perverse și, în fine, a rămâne prieteni devotați regelui (Rațiunii Supreme), "câzând mai bine pe drumul onoarei, decât învingând printr-o mișelie".

Acesta este adevăratul joc de șah. Șahul de pe tabla vieții. (...) Trebuie să observ mișcarea forțelor malefice care vor să acapareze lumea cu dorința de a înscăuna puterea răului. Irraționalul în locul Raționalului; să dejoc aceste forțe cu ajutorul puterilor Rațiunii Supreme, care-mi descoperă jocul lor și-mi mobilizează puterile morale proprii, făcându-mă far călăuzitor și pentru alții, pentru societate, spre înfrângerea forțelor malefice (p. 19-20).

Acest citat lung și aparent în afara temei mele, îmi slujește pentru a arăta că, în orice, Virgil Maxim găsește o cale spre ideea că trebuie să fim mereu exemplu; adevărat, dar nu mai puțin caracteristic autorului care, am văzut-o, pe sine se vede permanentă pildă; el ne oferă o altă șansă de a-l cunoaște.

Ar fi de dorit ca cineva să treacă la compararea acestui text, împreună cu acela privitor la "table" (p. 22-23), cu Povestea șahului de Mihail Sadoveanu. Sunt sigur că s-ar descoperi reliefări morale, creștine și politice, la Virgil Maxim, ce aduc o notă foarte originală gândirii sale în raport cu aceea a marelui povestitor de tristă amintire politică.

O conga în care se antrenează copiii îi prilejuiește autorului o lecție de etică; ajutorarea sa, de către aceiași, cu un supliment de mâncare din pachete, semn de recunoștință pentru dragostea ce le-o purta, adaos refuzat de el pentru a arăta ce însemna 'taierea voiei', e o altă ocazie în vederea acelui-ași scop.

Deși scrierea este una expres pedagogică - folosindu-și pro-

pria existență pentru a lămuri pe alții cum să trăiască (insist întruna), nu lipsesc din ea pasaje ce transformă realitatea în ceva din zona contiguă literaturii, mai precis în portrete vii și cu tendința de a fi hazlii.

De la centru s-a cerut un reprezentant, comunist și ilegalist, care să expună copiilor frumusețea concepției materialist-dialectice.

- Veți vedea pe viu ce înseamnă măreția luptei duse de partid, pentru fericirea noastră și cea dusă de clasa noastră muncitoare și URSS pentru înflorirea Republicii Populare Române.

"S-a scremut muntele și s-a născut un șoricel!" A sosit într-o joi un bătrânel micuț de statură, îmbrăcat în niște hăinuțe cam mari pentru talia lui, cu o privire pierdută. Se vedea starea de senilitate din gesturile lui și din întreaga lui ființă. S-a întrerupt orice activitate și lumea a fost scoasă în curte să facă primirea și să cunoască pe "trimisul partidului din ilegalitate". Bătrânul se numea Antonescu, copiii l-au numit moș Antonescu. Cei mai mulți au fost cuprinși de milă, alții zâmbeau îngăduitori. Bietul moșneag, după aparențe avea 60 ani, dar părea consumat, a privit la copii cu un zâmbet străin de el însuși și ridicând pumnul stâng a strigat, cât îl mai ajutau puterile, cu glas subțiat și nehotărât, impleticindu-și limba:

- Tlăiască paltidu' comunist lomân! Trăgându-și suflarea și căutând parcă un lucru pierdut, a strigat iarăși: Tlăiască le-publica populală lomână!

Copiii s-au uitat lung, au zâmbit îngăduitor, dar nici unul n-a scos un cuvânt, mai degrabă întristați de ceea ce vedeau. Directorul și subdirectorul au făcut semn spre grupul ciripitorilor, imputându-le: "Ce așteptați?" Voiau să facă ceva dar nu știau ce. Tot directorul și subdirectorul i-au scos din încurcătură strigând: "Trăiască! Trăiască! Trăiască!" A bâiguit și grupul un "Trăiască" neconvingător, care mai mult îi acuza.

Moșul povesti întâmplări din viața lui, cu destulă inocență - nu avea nici o legătură cu partidul - din care se putea înțelege că cineva îl adunase dintr-o mahala și-l făcuse victimă a burgheziei, iar acum a fost adus aici, "că așa trebuie să facă cei bătrâni, să învețe pe cei tineri". Fiindcă obosise, a cerut un scaun și stând jos, n-a mai scos nici un cuvânt. Nu știu ce s-a mai

întâmplat cu bietul om. Directorul l-a mulțumit fariseic pentru participare, dându-și probabil seama de efectul întrevederii, în sufletul copiilor. Moșul s-a sculat, a plecat și nu l-am mai văzut (p. 28). Totuși, unul dintre participanți, sprijin al lui Virgil Maxim, de nădejde, în opoziția față de reeducările de la Târgșor, își va aminti cu oarecare înduioșare de bunătatea lui "moș Antonescu". Se va vedea mai departe: e vorba despre Aurel Obreja.

Se schițează și portretul unui alt reeducator oficial. La o săptămână a apărut o altă figură de la Centru. Un tânăr de 25-30 ani, recrutat probabil dintre bătaușii cu care comuniștii convingeau țărani să se înscrie în colectivă. Se numea Burada. De două-trei ori pe săptămână strângea în curte mulțimea elevilor și dându-și aere de autoritate a clasei muncitoare, vorbea despre comunism, URSS, Marx, Engels, Lenin, Stalin, în termeni și într-o expunere așa de hilară încât credeai că vei plezni dacă nu termină. Chinul dura două-trei ore. Încheia cu aceeași frază: "Anglo-Nord-Americanii vor un nou război! Tovarăși, acum sunt două șlagăre: socialist și imperialist (ați citit bine), dar șlagărul socialist va învinge șlagărul imperialist". Apoi, dădea tonul, făcând semn copiilor să-l urmeze: **Și ca mâine cântul nostru răsuna-va peste ocean!** Copiii tăceau.

- De ce nu cântați? Poate nu-l știți! Poate nu-l știți pe ăsta. Și dădea iarăși tonul, mai ridicat: **Pân' la unul o să piară dușmanii ce ne-au robii!**

- De ce nu cântați? se adresa unuia dintre elevi.
- N-avem voce... A rămas la securitate!
- Suntem răgușiți..., am răcit, intervenea altul.
- Nu știm cântecul..., bate vântul..., răspundeau elevii ironizându-l.

- La următoarea ședință vi-l aduc scris. Până vin să faceți un părăvan.

A mai venit de câteva ori, apoi a dispărut o vreme. Am auzit că ar fi revenit după ce am fost izolat (idem).

Amuzante sau nu, prezențele reeducatorilor angajați pe state dacă n-au dat roadele scontate, Nicolschi (care vizitase lagărul) nu renunță - porunca sovietică era limpede: reeducarea tinerețului antisovietic, deci fascist. Fu introdus primul turnător: Ibănescu, reeducat la Suceava. Acesta, da, cunoștea metoda!

Un coleg furase o bucată de pâine, brânză sau slănină din traista altcuiva. Ibănescu pregătea o corecție publică sâmbăta seara. Piteștiul înainte de Pitești!

Maxim fu avertizat de careva, în speranța că nu va lăsa bătaușul și pe prietenii săi să acționeze.

- Îl vom pedepsi de comun acord cu toții, cu 25 de lovituri de curea la fund, avea în mână o curea de transmisie de la un motor, ca să fie exemplul și pentru alții. Ne vom asuma răspunderea să formăm un juriu de cercetare și pedepsire a oricăror fapte care contravin bunei desfășurări a vieții și activității în penitenciar și în ateliere. Și imediat, cu ton poruncitor, a zis copilului: Și acum, întinde-te.

Copilul tremurând s-a întins jos:

- Cine vrea să execute sentința? a întrebat Ibănescu.

Copiii, paralizați, tăceau.

- Dacă nu se oferă nimeni, o voi executa eu (p. 30).

Maxim a intervenit la momentul oportun. Făcând drastic apel la logică, atrăgându-i atenția autoimpusului justițiar că nimeni nu-l investise cu prerogative ale comendurii, îl expedie, ca pe toți ceilalți, ...sub pătură, imediat.

Ziua următoare, fu reclamat conducerii pentru intervenția sa. Subdirectorului, Virgil Maxim îi ceru să-și exercite autoritatea, pentru a nu se pomeni substituit de oricine dintre cei păziți.

Din fragmentul următor înțelegem și cum erau pregătite din punct de vedere psihologic reeducările ce urmau să-i înghită pe copiii, cât și modul în care memorialistul înțelegea să-și practice apostolatul socotit de el a-i fi revenit a-l trăi:

Grupul Ibănescu lansa știri alarmante despre Pitești; elevii mai fricoși își puneau probleme cu privire la atitudinea pe care să o ia în cazul unor presiuni fizice și au trimis emisari să stea de vorbă cu mine. Mai ales în închisoare, niciodată n-am vrut să-mi impun voința, ci am lăsat ca fiecare să răspundă după stadiul lui de conștiință. Celor care deja înclinaseră balanța spre stânga, de teamă să nu-și piardă pachetele sau vorbitorul, le-am amintit pilda semănătorului, punându-le în față semințele căzute pe piatră. Un grup de elevi bucureșteni, care nu erau FDC-iști, fi de bolernași, cărora moș Dumitrache le zicea în glumă nobilii, până atunci avuseseră o atitudine laudabilă.

Mentorul lor, un copil foarte energic, Iarka, a trimis doi copii să le spun ce ar fi bine să facă.

- Sunt deținut. Singura mea lucrare este strădania de a nu fi piatră de poticnire pentru niciunul din dumneavoastră. Vă pot da un îndemn de mare folos, ca să mergeți pe propriile picioare. Rugați-vă lui Dumnezeu să vă lumineze și să vă întărească pentru a nu cădea în înșelăciune, pierzându-vă sufletul pentru viața vremelnică a trupurilor voastre.

Copiii, inteligenți, au înțeles ce trebuia (p. 33). 'Misiuna' sa incumba prea puțină 'învățătură', mi se pare, și un prea neimplicat 'respect al libertății' celuilalt - care tocmai invers ceruse: a fi îndrumat; calitatea de 'învățător' a creștinului a fost neglijată, în favoarea ...unei 'predici'. Tonul celei din urmă însoțește, dealtfel, multe din paginile amintirilor, permițându-ne să o socotim caracteristica majoră a stilului lui Virgil Maxim.

Deoarece am citat anterior două portrete din lucrare, mă voi opri asupra altora, trasate din două-trei lunecări apăsate ale creionului, ce adastă mai cu spor asupra urmării unui destin.

Mai erau câțiva polițiști din brigada lui Eugen Cristescu (în camera de la Jilava unde a poposit naratorul; n.n.), folosiți când pentru arestarea și anchetarea legionarilor, când pentru a comunistilor. (...) Între [...] era un țigan urât foc, bondoc, cu capul îndesat în gât, asimetric facial, cu gura strâmbă, Vlădescu: n-am mai văzut așa om urât ca el. (...) Și un sas, bărbat athletic, sobru, care fusese mult timp schingiuit și care era ținta insultelor țiganului, care-l acuza de fascism și legionarism.

Figura deosebită a brigăzii era domnul Bourceanu Vasile. Ce întâmplare! Dumnezeu rânduise să mă întâlnesc aici cu un om pe care-l cunoșteam de la 14 ani. În 1937 veniseră trimiși disciplinar, doi elevi de la școala normală din București: Bourceanu Vasile și Lungu Dumitru, elevi într-a șaptea. Bourceanu era moldovean din Vaslui. Un tânăr frumos și deștept, cu un dar deosebit oratoric și un talent vădit de literat. Era foarte studios (totdeauna îl găseai în bibliotecă), prietenos, atrăgând ca un magnet pe cei de care se apropia. S-a impus repede în fața noilor lui colegi, a întregului internat și a corpului profesoral, devenind simbol al aspirațiilor fiecăruia dintre noi. Lungu Dumitru era din Ialomița. Tipul copilului de țăran din Bărăgan,

vărtos la trup, avea un defect la mâna stângă, urmaș a unei fracturi din copilărie, o privire ageră, un mers caracteristic oamenilor dârji, voluntari. A atras și el atenția tuturor. Au recrutat elemente demne de atenție, cu cinste, seriozitate, credință, curaj, și au constituit în urma unor probe la care au fost supuși cei vizați fără ca să știe, prima Frăție de Cruce din școala noastră; i-au dat numele martirului Horea, cel de pe roata istoriei, roată care a sfâșiat mereu carnea neamului nostru, oferită cu atâta demnitate spirituală pentru salvarea acestui neam și dragostea de Dumnezeu.

Bourceanu după război, la care a participat ca ofițer rezervist, făcuse literele și dreptul. În complexul de evenimente politice, adulat de unii și de alții, scontând pe situația oferită de partidul țărănist, se angajase în lupta electorală și ideologică. Odată cu lichidarea formulei democratice de către comuniști, avalanșa arestărilor din anii 1948/49 îl aruncase și pe dânsul în închisoare sub culorile stindardului țărănist. L-am recunoscut numai după nume și timbrul vocii, caracteristic tribunilor. Din 1938, când absolvise, în locul părului bogat, căzut pe spate, negru lucitor, în frizură eminesciană, vedeam o chelie respectabilă, în locul siluetei arhanghelești, o corpolență aparent greoaie, iar în locul mișcărilor dezinvolve, o reținere puțin timorată. Mai greu i-am recunoscut privirea. Ochiul, luminătorul sufletului, a vorbit aproape totdeauna mai mult decât cuvântul. Privirea de altădată, luminoasă, francă, neduplicitară, era înlocuită cu o uitătură vinovată, duplicitară, ascunzând o vină încă nemărturisită. Poate că undeva în duhul lui, dorința de parvenire, pusă înaintea jertfei de la care se eschivase, nu-i dădea dreptul la seninătate deplină. Era și el ținta invectivelor și provocărilor țiganului (p. 48-49).

Cu atât mai mult cu cât am publicat două volume de evocare ale publicistului Sandu Tudor * voi prelua schițarea siluetei sale în închisoare (e prima de acest fel pe care o descopăr).

Cel mai deosebit om pe care l-am întâlnit în perioada cât am stat pe Reduit, a fost părintele Agaton Teodorescu, Daniil după

* Rugul aprins. Duhovnicul Ortodoxei, sub lespezi, în temnițele comuniste; seria Fiul Omului nr. 1; București; Editura Ramida; 1993 și Un viitor călugăr greco-catolic din preajma "Rugului Aprins", Agenor (Bob) Danciu, în colaborare cu Mons. Justin Paven și Pericle Martinescu; aceeași serie; București; Editura Ramida; 1996, cel dintâi determinând, azi, o renaștere a interesului pentru acea grupare mistică de la mânăștea Antim.

numele de schimnic al Rarăului, fost magistrat și poet, cu pseudonimul Sandu Tudor. După o viață plină de experiențe lumești, ca a Fericitului Augustin, văzându-și goliciunea lumешtilor apucături, s-a călugărit. Fusese arestat cu organizația confecționată de securitate, **Rugul aprins**, și condamnat (autorul, care, de bună seamă va fi stat și mai bine de zece ani mai târziu cu monahul, la Aiud, confundă pricina primei condamnări cu a celei de a doua, menționată aici; despre acea dintâi condamnare, pentru moment, s-a aflat prea puțin). *La Jilava ne-am cunoscut întâmplător. Iar întâmplarea a fost rânduită de Dumnezeu.*

Primăvara se începuse la Jilava un antrenament al deținuților, cu scopul de a fi capabili să intre în muncă, la Canal, fără perioadă de adaptare. Aproape zilnic, se efectua în jurul Reduitului, o plimbare de două ore. Dar, ce plimbare?! Trei mii de oameni erau alungați sub lovituri și bătăi de gârbace și arme. Mulți cădeau fără posibilitatea de a se mai ridica, mai ales cei bătrâni. Cei tineri făceam cerc de apărare în jurul lor și ținându-i în brațe îi purtam între noi, ferindu-i de lovituri. Îndârjiți de această atitudine, milițienii se repezeau asupra noastră lovind la întâmplare.

Într-una din aceste zile de teroare, când și soarele ardea deslănțuit, am simțit lângă mine o răsuflare întretăiată. Am privit persoana și mi-am dat seama că va cădea din moment în moment. I-am prins brațul și, după ce s-a strâns lângă mine, amândoi am alergat în strigătul barbar al milițienilor. Din când în când mă uitam la fața omului, să-i cunosc starea în care se afla. Observam mișcarea ritmică a buzelor, ochii aproape închiși, capul înclinat spre stânga. Imaginea, care-mi era foarte cunoscută și dragă, mă făcea să înțeleg că am lângă mine un **nuntaș al cerului**, cu care zburam pe Golgota spre Dumnezeu, nesimțind loviturile pe care le primeam. Când, sleiți de alergare, unii se prăbușeau, milițienii se repezeau, că-i calce și să îi zdrobească cu lovituri fără cruțare, rupându-le membrele, spărgându-le capetele sau burdușindu-le spinările cu cisme, după cum îi lăsa inima.

Cu părintele Agaton, în timpul acestor alergări pe Golgota, când se simțea mai bine, ședeam de vorbă, întărindu-ne nădej-

dea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Sfinția Sa cu orice prilej îmi tâlcuia înțelesurile sfinte din învățăturile Sfinților Părinți, ale martirilor și mai ales despre rugăciunea isihastă despre care eram foarte dornic să aflu cât mai mult, fiind ca mierea pentru sufletul meu. Simțea câteodată nevoia pentru umilință, să-mi mărturisească că nu a fost nici un tânăr cuminte, nici un bărbat cinstit și că numai Dumnezeu l-a scăpat din amăgirea diavolească:

- Orice vei auzi rău despre mine să crezi, că am fost un mare păcătos (p. 72-73). Formularea din urmă părăsește solul purei memorialistici de detenție și urcă spre simplitatea gravă și exemplară a spuselor din Pateric. Să fie meritul părintelui Agaton sau al autorului, care a surprins chipul de taină al Avvei din pustia Jilavei?

După focurile primelor contacte cu 'metodele' Gherlei și ale reeducatorilor ei, ni se oferă un portret dublu, acela reprezentându-i pe Constantin Oprișan și Eugen Țurcanu.

În aceeași seară a intrat în cameră un grup de studenți destul de mare. Aurel Obreja mi-a șoptit:

- Acesta e Costache Oprișan.

Îl cunoștam doar din auzite. Deși foarte slăbit și bolnav, fizionomia lui inspira încredere; bărbia leșită puțin înainte îl dădea un aer de o voință deosebită. Toți păreau timorați, dar nu deznădăjduți. Până spre miezul nopții am fost alergați, sub lovituri de băte, cu saci grei în spinare, până la epuizare. Spre miezul nopții a intrat în cameră un bărbat osos, cu capul mai mare decât ar fi fost proporțional cu restul trupului, cu pantalonii scurți, din care leșeau picioare păroase, osoase și disproporționate, în maleu cu mâneci scurte, cu fața cam lată, asimetrică și cu mișcări de fiară. Ochiul, acest luminător al trupului, este prima fereastră prin care mă uit în adâncul acestui necunoscut, sufletul omului. Ochiul lui Țurcanu, pe care îl vedeam pentru prima dată, erau ochii ticălosului, capabil să-și sacrifice tot ce are mai de preț pentru a-și atinge scopul mârșav.

La intrarea lui, subalternii și colaboratorii săi, care operaseră până atunci în filiala Gherla atâtea fărădelegi, au luat o poziție reverențioasă și unul dintre ei a comandat tuturor:

- Drepti!

Toți deținuții au executat comanda, mai corect sau mai puțin corect, în funcție de posibilitățile fizice. Ni s-a ordonat apoi să ne așezăm în careu. În latura din față, cam pe la mijloc, era și Oprișan. Țurcanu își coborâse numele, Eugen, simbol al curățeniei sufletești și trupești, în mocirla urei și crimei sadice. O, dacă fiecare dintre noi am avea în conștiință gândul că vom fi chemați la Judecata de Apoi cu numele cu care Dumnezeu ne-a înfiat prin Botez, scoțându-ne din mâna lui satan! Iar noi nu vom putea răspunde "Prezent!", fiindcă am întunecat prin păcat semnul înscris de fii ai lui Dumnezeu. Iar neputându-l citi, Dumnezeu îl leapădă de la Sine. Țurcanu s-a așezat la oarecare distanță în fața lui Costache Oprișan.

- Ați fost proiectați de la început să deveniți ceea ce în intenția noastră se cheamă om nou al societății socialiste și în final comuniste. Faptul că ați refuzat de la început să vă angajați conștient pe acest drum ne-a determinat să acționăm asupra conștiințelor voastre, pentru a vă regăsi pe voi înșivă. a vă face să vă înscrieți conștient, fiecare, pe coordonatele cinstei, ale idealurilor concepției materialist dialectice, care vizează eliberarea omului de sub jugul dogmelor mistice și realizarea fericirii lui pe pământ. S-a oprit scontând efectul discursului și așteptând reacția entuziastă a vulgului. Dar reacția a fost contrară așteptărilor lui.

- Dacă acestea sunt metodele idealului de care vorbești, nu veți ajunge la nici o fericire, i-a replicat Oprișan. De ce nu ați venit cu argumente raționale, demne de oameni de știință, așa cum vă autointitulați, cunoscători ai realităților materiale și ai spiritului uman? De ce v-ați pretat la josnicii, folosind metode barbare, de constrângere și siluire a conștiințelor? Și de ce nici acum nu acceptați discuția, ci treceți tot la teroare și suplicii? Cu aceste metode nu convingeți pe nimeni, ba din contră, ne îndepărtați sau creați monștri spirituali și sociali!

Țurcanu asculta ca pe ghimpi, dar nu l-a întrerupt. Voia să vadă ce s-a ales de toată munca lui. Și deodată a izbucnit nervos:

- Tu să taci! Că din pricina ta am întârziat atât de mult opera de transformare pe care m-am angajat să o realizez!

- Nu vei realiza și n-ai realizat nimic! Tot ce crezi că ai rea-

lizat este o închipuire a minții tale bolnave!

Această înfruntare publică, ca o scăpărare de săbii într-un duel hotărâtor de ambele părți, a aruncat o rază de speranță sufletelor asuprite de Țurcanu. Instinctiv, toți cei din jur se strângeau în jurul lui Opreșan, ca lângă ultimul punct de salvare care trebuia el însuși salvat. Cu o ultimă zvârcolire de fiară care-și simte sfârșitul, Țurcanu s-a apropiat de Opreșan vrând să-l sfășie. S-a oprit la jumătatea drumului, scrâșnind printre dinți.

Opreșan l-a privit fără să clipească. Mi-a fulgerat prin minte cuvântul Sfântului Arhanghel Mihail, în disputa cu satan, pentru trupul lui Moise: "Ceartă-te pe tine Domnul, diavole!"

Țurcanu a făcut semn colaboratorilor, care s-au apropiat. Apoi i-a ordonat lui Opreșan: "Culcă-te!" Mulți și-au plecat capetele, alții au închis ochii. Nu știam ce va urma. Pușcașii și Livinschi au trecut de-o parte și de alta a lui Opreșan, întins cu fața în sus. Țurcanu, sprijinindu-se cu mâinile pe umerii celor doi, s-a urcat pe pieptul lui Opreșan. Se lăsa cu toată greutatea pe torace, până ce aerul era evacuat apoi pe gât sufocându-l; dădea din când în când drumul apăsării, așa fel încât, în reprize scurte de respirație, victima complet epuizată, părea că va expia. Supliciu se repeta până ce sângele începea să se prelingă din plămâni la colțul gurii, în icneli de tuse. Atunci Țurcanu mai apăsa încă o dată pe torace cu ambele picioare având o mină de satisfacție drăcească și cobora:

- Scoală-te! Așa ai să mori! Încet! Încet, încet! Picătură cu picătură.

Opreșan s-a sculat cu greu. Era o minune: Învierea din morți! Nu mai văzusem niciodată un astfel de supliciu. M-am rugat lui Dumnezeu în tot acest timp, fără să știu ce anume cer, doar gândul striga în mine: "Doamne! Doamne!" Acest fel de tortură publică făcea parte din metodele de înfricoșare a conștiințelor (p. 88-89).

Până și acest memorialist, care se lasă anevoie cutremurat de amintiri și se simte mai degrabă în siguranță când își rememorează relațiile sale cu Dumnezeu, încearcă ici și colo culoarea zâmbetului (fără ca prin asta să poată fi catalogat ca umorist).

- Tu de ce ești arestat?

- Apoi dom' colonel, ia, am vorovit și eu o voroavă de om prost! a răspuns moșul în plăcutul lui grai ardelenesc.

- Ce ai zis?

- Apăi, am zis că partidul aista, în loc să-i facă pe toți prilotarii chiaburi, să trăiască toți bine, a făcut pe tăți chiaburii prilotari, să trăiască tăți prost. No, așa am zis. Avut-am ori ba dreptate?

- D'apoi, nu ești chiar așa de prost pe cât vrei să zici!

- D'apoi nici alții nu-s așa de deștepți pe cât vor să pară, a zis bătrânul, măsurându-l pe colonel de sus până jos.

- Ia-ți hainele! Și întorcându-se spre milițian: la camera de pedeapsă. Trei zile, să-i iasă prostiile din cap (p. 137).

După cum stau lucrurile și cu celelalte texte din **Fragmentarium**, și cele două volume de memorialistică ale lui Virgil Maxim își vor găsi prezentarea completă, ca și concluziile privind scriitura lor, într-un tom viitor al acestei **Istorie a Literaturii Române de Detenție**, acolo unde le va fi locul.

GEORGE POPESCU, DESPRE O TENTATIVĂ DE REEDUCARE LA AIUD

George Popescu, în **Sub sabia Cavalerilor Apocalipsului***, cu prilejul narării petrecerilor sale prin temnițe, menționează și ceea ce numește în titlul unui capitol: *Prima încercare de reeducare la Aiud*. După cum contribuția lui Cârja la cunoașterea evoluției reeducărilor, în raport de cele înfățișate în cartea aceasta constituie o premieră (reeducările la Canal), la fel și paginile lui aduc știri noi despre acel fenomen, în alt penitenciar - unde reeducările sunt mai curând cunos-

* București, Editura Majadahonda; 1997.

cute ca pregătind grațierea din 1964 și nu încă din 1950-1951.

Ele au însoțit schimbarea comandantului închisorii cu căpitanul Dorobanțu, al cărui adjunct purta același nume și s-au aflat sub răspunderea unui plutonier de origină maghiară, totdeauna îmbrăcat civil, care organiza orele de educație a deținuților (sau mai bine zis de reeducare, p. 27). Orele erau de educație politică, se țineau duminica dimineața și constau în lectura unor articole de ziar (cel de fond al Scânteii), comentate plicticos, după citirea cu glas tare.

Memorialistul dă oarecari explicații pentru ce reeducarea la Aiud nu avea același caracter samavolnic ca la Pitești și Gherla. *În primul rând, Aiudul avea o rezonanță internațională prea mare. Acolo se găsea tot ce avusese mai reprezentativ cultura, politica și armata României Mari dintre cele două războaie mondiale, plus cei arestați în primele valuri de către comuniști. Orice abuz săvârșit aici ar fi adus Aiudul în discuția statelor civilizate din Occident, a O.N.U., etc. În al doilea rând, aici erau oameni cu o cultură vastă, alții cu o voință de oțel, conducători de organizații anticomuniste, de partide, militari etc., dispuși să meargă până la sacrificiul suprem cu rezistența, optând poate chiar pentru o confruntare, inegală desigur, și în acest fel administrația ar fi fost pusă în situația să primească o ripostă pe care nu ar fi putut-o para. În sfârșit, în al treilea rând, ar fi avut nevoie de oameni care să sprijine și să dirijeze această reeducare și care prin prestigiul și cultura lor să-i domine pe deținuții din Aiud. Dar de unde să ia comuniștii asemenea oameni? Nimeni dintre cei de aici nu s-ar fi pus la dispoziția lor pentru o asemenea operațiune degradantă și riscantă în același timp. Erau doar câțiva deținuți în Aiud, muncitori fără de partid, figuri șterse, care se pretau să facă pe informatorii ofițerului politic în schimbul unor promisiuni deșarte (p. 27-28).*

Revenind la orele de reeducare, cum plutonierul stârnea hilaritate, adjunctul Dorobanțu, mereu prezent la ele, îi lua din mână ziarul și se străduia el să preia lectura, numai că, dacă limba natală nu-l încurca, precum pe precedentul lector, să rostească limpede cuvintele, tot la aceeași cumpănă ajungea și el, din lipsa exercițiului citirii.

Fostul colonel Zeller, retrogradat și umblând din pușcărie în

pușcărie să adune oameni pentru muncile de la Canal și niine, asista la ședințe. Bun prilej pentru creionarea unui portret al său: *Urcat pe scara de intrare la Secția, el supraveghea, ca un securist ce era, cu priviri șirete pe sub cozorocul caschetei, această încercare jalnică de demonizare a oamenilor obosiți de atâta muncă (în două schimburi, a câte 12 ore) în fabrică și plini de supărare că le erau răpite și cele câteva ore de odihnă de duminică, singurele pe care le aveau de altfel. Zeller nu scotea niciodată nici un cuvânt, nici chiar atunci când căpitanul Dorobanțu II întrecea măsura și cădea pe panta ridicolului* (p. 28). Influențat de familiarizarea cu memoriile din reeducări, autorul folosește cam fără motivare suficientă termenul "demonizare" pentru o audiere a articolului de fond, de fapt numai puerilă și lipsită de interes, oricum nelăsând nici o urmă în conștiințele ascultătorilor fără antren.

Căpitanul Dorobanțu II nu prea se sinchisea de prezența lui Zeller, deși cred că cuvântul acestuia a atârnat destul de greu în ultimă instanță, deoarece căpitanul a dispărut curând de la Aiud fără urmă (p. 29).

Depășind prezența de cioclu care spiona cu ochii pe sub cozorocul caschetei, fără să scoată o vorbă (p. 30), a capitanului Zeller, George Popescu urmărește mai departe ce forme noi a preluat reeducarea la Aiud. *La un moment dat a dispărut din scenă plutonierul educator, dar a apărut pe firmament un oportunist. Un anume Movileanu, deținut politic ca și noi, dar despre care nu aveam prea multe informații, căci oamenii acceștia suspecti nu mărturisesc prea multe lucruri despre ei, le place să fie învăluiți în mister. Cunoștința și mai ales adevărul despre ei îi supără.*

Movileanu nu se afișase până atunci cu acțiuni care să-l scoată în relief, dar probabil că "politicul" căutase îndelung un om care să-i facă jocul și să tulbure liniștea oamenilor din închisoare și, negăsind altul, de nevoie l-a folosit pe el. Și poate că n-a greșit alegerea (p. 30-31).

Dacă cele petrecute până aici seamănă cu tentativa inițială de reeducare de la Târgșor, acum lucrurile încep să aducă la chip cu cele desfășurate la Suceava. *La una din ședințe Movileanu a propus înființarea unor cercuri de discuții și de*

studiere a marxismului, pentru tălmăcirea, înțelegerea și discutarea doctrinei marxist-leniniste, fără a putea reuși însă așa ceva, căci la ora aceea erau prea puțini amatori de marxism în închisoare.

Dar nu mică ne-a fost surpriza când într-o duminică următoare, Movileanu, pe un ton agresiv și parcă nemulțumit de ceea ce se realizase până atunci, cerc amenințător ca aceste cercuri să ia grabnic ființă și ele să nu se limiteze numai la discutarea ideilor marxiste, ci ca cei care vor participa la aceste discuții să facă și un fel de mărturisiri care să depășească în sinceritate pe cele făcute la Securitate. Adică să se divulge acolo ceea ce nu s-a divulgat în anchetele de la Securitate, despre toți cei ce au rămas afară nearestați. Ciudată cerere. Cu aceasta ne apropiam foarte mult de fenomenul de la Pitești. Un alt punct de apropiere este că, de data aceasta, nu un securist conducea încercarea de reeducare, ci un deținut.

Astfel se deduce că toată această lucrare era dirijată de la centru, adică de la Comitetul Central al P.M.R., căci peste tot unde s-a întreprins o asemenea acțiune scopul era același: denunțarea celor rămași nearestați afară, precum și compromiterea denunțătorilor prin a-i face părtași la opera de distrugere a tot ce nu era în conformitate cu politica regimului comunist și care presupuneau ei că le-ar fi făcut eventuale greutăți. Pitești, Gherla, Aiud, Canal etc. aceleași cereri, aceleași obiective, doar metodele erau oarecum diferite.

Deținuții au intrat oarecum în panică la Aiud. Se prevedea o catastrofă. Transferarea reeducării, acțiunii ei, din mâinile administrației în acelea ale unui grup de deținuți anunța un mare pericol, de catastrofă de viitor, de care nu va mai fi făcut răspunzător partidul comunist ci deținuții care au cerut și inițiat opera de reeducare. Ei s-au terorizat, s-au bătut, s-au omorât între ei.

Și nu greșea în deducțiile sale, dacă ele aparțineau momentului aceluia de cumpănă... și nu aceluia când și-a redactat amintirile. Tactica folosită la Pitești a fost aceeași și până la urmă deținuții au fost făcuți răspunzători și condamnați la moarte.

În această atmosferă care s-a creat prin propunerea agresivă

a lui Movileanu, când lumea se simțea oarecum șocată, apare ceva neprevăzut care nu l-a mai putut explica nimeni cu precizie (p. 31).

Una dintre acele intervenții ale Proniei, în temeiul căreia au fost salvate sute de existențe de la suferințe fără putința de a fi descrise de un condei mântuit de un om cu mintea cuminte și întreagă.

Începând cu duminica următoare, toată inițiativa administrației ca și a micului grup condus de Movileanu, de a face și la Aiud ceea ce s-a întreprins la Pitești și-n alte locuri, a eșuat, întrerupându-se orice fel de acțiuni în acest sens. Adică a fost sistată încercarea de reeducare și ședințele de duminică, fără nici o explicație (idem).

Atât. Și, de aici înainte, începe legenda.

La câțva timp după suspendarea nemotivată a ședințelor de duminică a circulat printre deținuți următoarea poveste, neoficială. Dar cine putea oare să dea un gir oficial? Se spunea că Movileanu, care stătea într-o celulă cu alți trei deținuți, care nu împărtășeau ideile lui și care vedeau în acțiunea acestuia un mare pericol, era mereu scos și dus la "politic", probabil pentru instrucțiuni. Cei trei au plănuit în secret să întreprindă o acțiune prin care să-l discrediteze pe Movileanu și să creeze chiar un conflict între el și ofițerul politic.

În vederea realizării acestui plan, într-una din zile când Movileanu a fost scos din celulă și dus la ofițerul politic, cei trei au bătut alarmați în ușă și au cerut să stea de vorbă cu un ofițer, cerând ca Movileanu să fie mutat în altă celulă pentru că este un mincinos, un trișor, arătând că de câte ori vine de la biroul politic povestește în celulă că el îi duce de nas pe comuniști, că nu crede în ideile lor și că face numai un joc care nu are nici o bază reală. Alertată de această demascare, cu alte cuvinte de cele denunțate de cei trei colocatari ai lui Movileanu, care în fapt nu era adevărată, ci o înscenare pentru a-l discredita pe acesta, administrația a luat măsurile ce se impuneau, retrăgându-i acestuia creditul și întrerupând brusc acțiunea de reeducare (p. 31-32).

Adevărul este legat de decizia întreruperii reeducărilor pretutindeni și nu poate fi atribuită jocului celor trei. Dacă reedu-

care era să fie, reeducare ar fi fost, indiferent de o demascare mincinoasă sau nu. Movileni s-ar fi găsit suficienți să preia sarcinile celui, eventual, îndepărtat prin intriga pomenită. După cum nici Țurcanu nu a fost unicul Țurcanu posibil, - ceea ce a dovedit-o numărul mare de reeducați alipiți lui în torturarea colegilor de detenție.

Cele spuse mai departe de George Popescu vin să confirme teoria mea din primele pagini ale acestei *Istории*: că legendele suplineau adevărul, de a cărui nevoie însetau mințile celor închiși. *Aceasta a fost povestea care a circulat în închisoarea Aiud și care justifica încetarea acțiunii periculoase de demascări. Poate să fi fost și alte motive sau rațiuni la mijloc, pe care noi nu le cunoșteam și ne mulțumeam cu ceea ce se debita în această privință (p. 32).*

TREI MĂRTURII PROPUSE DE MIHAI RĂDULESCU

Mihai Rădulescu, așa cum am făgăduit la începutul capitolului de față, ne readuce la Canalul Dunăre-Marea Neagră, pe vremea reeducărilor. O face în volumul: *Flăcări sub Cruce* *, sub titlul: *Nașterea din Vitleim sau Pe muchie de cuțit*, ultima dintre povestirile adunate în tomul închinat viețuirii studenților sub comunism.

Pentru ilustrarea afirmației că cei care trecuseră prin demascare dădeau dovada a fi fost 'reeducați' prin torturarea rudelor, voi recurge la Memoriile inedite ale fostului deputat național-țărănist de Argeș, Marin Pițigoi (puse la dispoziția autorului prin deosebita amabilitate a fiului său, la rândul său deputat, astăzi, al aceluiași partid; n. n.). Autorul sosise la colonia Peninsula, de la Canalul Dunăre-Marea Neagră. S-au organizat

* București; Editura Ramida; 1995.

brigăzile de către câțiva tineri între 20 și 22 ani, numiți de comandant brigadieri și pontatori, uneltele conducerii, foști studenți trecuți prin mâinile reeducatorilor de la Pitești și deumanizați. Acela care l-a luat în brigada sa pe țărănist i-a spus că-l cunoștea. Cel în cauză l-a recunoscut și el, dar mai târziu și cu destulă dificultate. Era feciorul verișoarei lui și al preotului M. Enăchescu, student în anul IV sau V al Facultății de Medicină din București, arestat prin 1948: Sică Enăchescu.

Această întârziere în identificarea brigadierului desigur că stupefiază. Ea se datora multor cauze: hrana mizerabilă conducea la sărăcirea organismului de acele substanțe specifice necesare activității creierului; traumele psihice îl încetășau deasemeni; obsesiile fricii reduceau penibil ecranul mental; modificarea trăsăturilor fizice și, mai ales, a privirilor, în raport de noile trăiri adoptate, îndepărtau chipurile de ceea ce fuseseră în libertate. Pe deasupra, este de presupus că pe întregul parcurs al perioadei de creștere, nepotul se lăsase rareori văzut, răpit fiind de școlirea efectuată departe de casă. .

Încă de la primul fel de muncă silnică la care a fost supus deputatul, a putut gusta din mierea 'glasului sângelui'. Cărau bolovani de 30-40 kilograme. Întâiul contact, pe șantier, cu fiul varei sale fu când acesta-l înjură de Paștele mamei, pentru că nu muncea pe placul lui. A doua constatare privitoare la rubeđenii o făcu la masa de prânz, când nepotul îl 'privilegie' turnându-i în gamelă un polonic de zeamă chioară, fără supliment, ca și când s-ar fi temut de pontator - deoarece această specie subumană avea propriile ei căi de acces la comenduire și ea era aceea prin care normele de muncă erau întruna mărite. Dacă nepotul rămânea singur cu deținuții, când ajungea în preajma fostului deputat, sfătuia cu glas îmbunat: - "Hai, fraților, zor, să facem norma! Mai cu spor, nea Marine, nu te opinti cu de-alea grele - ia mai potrivite!", cum comentează unchiul său: "cuvinte omenești, însoțite de priviri omenești, cu zâmbet schițat în colțul gurii, manifestări prețioase și înviorătoare în pustiul sufletesc în care ne măcinam trupurile muncind - flămânzi și goi - la Canal." Revenirea pontatorului îl asprea, îl încrunta, îi hainea privirile, îi urca pe buze înjurăturile, insultele adresate unei optimi din brigadă, între care și

Marin Pițigoi.

Acesta nu izbutea pricepe de ce era năpăstuit. Ba dădea vina pe faptul că neamurile mai apropiate ale băiatului fuseseră liberale și nu țărăniște ca el, ba căuta pricini de ură în vrăjmășii familiale de care dânsul nu avusese cunoștință la timpul cunoscut și abia acum ieșite la iveală. De obicei cădea asupra adevăratelor motive ale purtării brigadierului: severitatea impusă de sus; dar chiar atât de lipsit de cruțare să fi fost dator tânărul să se poarte cu el? Deținuții care nu trecuseră pe la Pitești nu-și imaginau ce școală a suferinței absolviseră ceilalți. Secretul era păstrat sub amenințarea revenirii acolo, asigurată a se împlini cu ajutorul turnătorilor, foști colegi de estropiere demonică.

Astfel, Marin Pițigoi nu se lăsa deloc convins pe de-a-ntregul că era cu adevărat vorba despre nepotul dumisale, ci mai curând accepta a se fi înșelat când l-a crezut neam cu dânsul, datorită osteneții ce-l buimăcea la anii dumnealui. Un alt reeducat din brigadă, pe care-l cunoștea de la Jilava și de care-l apropiase faptul că ambii fuseseră învățători, îi confirmă că numele de familie al brigadierului coincidea cu al nepotului său, că provenea din satul verișoarei sale și că era fecior de preot...

Deoarece fiind de corvoadă la bucătărie a îndrăznit să dea unor deținuți copii niște frunze de varză. Sică Enăchescu a cerut pedepsirea lui cu șapte zile de carceră și șmotru, plus confiscarea unor resturi alimentare din pachetul primit la colonia de unde fusese adus la Peninsula, căci aici același îi refuzase dreptul la pachet din partea familiei. Pe urmă a trecut prin următoarele: "În prima noapte", consemnează memorialistul, "- frânt de oboseala celor opt ore de canal, plus două ore marș, câte cinci de mână legați, apoi alte două ore șmotru, cam pe la 12-01 noaptea, a venit la patul în care abia ațipisem și ...m-a sculat că 'te cheamă brigadierul în camera sa'." Se cuvine să acordăm puțină atenție la ce se înțelegea prin "șmotru", pentru a pătrunde mai complet în situația lui disperată: "Șmotru era să speli scândura (podeaua) barăcii în care 80 oameni intrau cu încălțăminte noroită până la glezne. Lucrul - spălat cu apă rece și cărat la latrină (15 m. distanță)

de zeci de ori cu găleata - se efectua după ora stingerii, deci pierdeam din odihna necesară muncii de a doua zi câte 2-3 ore”.

Ce s-a petrecut alături, unde primise porunca să meargă? “În camera brigadierului erau: Sică, brigadier, Văideanu, pontator, și patru șefi de echipă: Vitică Constantin, Vizitiu Vasile, un flăcău de 19-20 ani (nepotul lui Vitică) și Voicu învățătorul”. Acesta îl adusese încoace. “Abia intrat, au tăbărit cinci din ei (Voicu n-a participat), lovindu-mă peste tot. Până să mă desmeticesc - eram oarecum năuc de somn - am fost plin de vânătăi. Îmi aduc bine aminte că Sică striga la ei: - «Nu-i dați în cap!», dar ca ars, ca un resort, în clipa imediat următoare, cu atitudinea omului prins asupra faptului sau ca și când trebuia să îndrepte o greșală (...), în clipa următoare, repet, m-a izbit cu genunchiul în burtă (sub centură cum zic boxerii)”.

Victima, auzind porunca lui Sică de a i se cruța capul, uită de toate loviturile, ca și de durere, uită că se învinețise pretutindeni, sufletul umplându-i-se, în schimb, de grațitudine. “Este puterea sângelui”, i-a trecut prin piept, alinător; “omenia încă nu a pierit. Doamne, salvează-l și ocrotește-ne!”. Ce strigăt mai creștinesc se poate aștepta de la un om căzut sub pumnii propriului său nepot?!

Este remarcabil faptul menționat de autorul Memoriilor că învățătorul Ion Voicu, din județul Ilfov, a recurs la o stratagemă pentru a nu-l bate pe unchiul brigadierului: a motivat că erau din aceeași breaslă și că se cunoșteau de la Jilava, unde de-prinsese o părere bună despre fostul deputat. La fel, șeful de echipă Iuliu Vlad, măcelar în Cluj, un voinic de peste 90 kilograme și de o înălțime de 1,90 metri, care l-ar fi putut terciui numai lăsându-se cu toată greutatea peste el, a refuzat să-l atingă, cu vorbe zgârcite, dar cât de memorabile, și care-i aduc cinste mare: «Nu sunt bun să lovesc un deținut». În schimb, propriul nepot al victimei, pontatorul și cei trei țărani, dintre care un copil, erau ‘buni’ pentru această faptă de neiertat!

Abia de trecu o săptămână că fu din nou trezit în plinul nopții, cu aceeași recomandare de a nu-și pune haina. Probabil nemulțumit de cum îl bătuseră șefii de echipă, nepotul recusesese doar la inși specializați: alți doi brigadieri, pe lângă el -

Sofronie și Lupașcu, și doi pontatori - același Vâldeanu și cu Sobolensky, "șarpele cu ochelari, cum îi ziceau deținuții. Toți cinci tineri, voinici, bine hrăniți (pe lângă că ei împărțeau mâncarea - după ce li se umpleau câte 2-3 gamele cu ceea ce se putea alege mai bun din hârdău - ei aveau dreptul să primească pachete, să cumpere alimente" (...).

"Au tăbărit pe mine, m-au întins cu fața pe podea. Mi-au dat ismenele și cămașa jos (doar cu ele venisem) și cu un cauciuc (o bucată de furtun cam de 10-20 mm. diametru) m-au lovit, fiecare pe rând, un număr de lovituri până oboseau. Atâta suferință, chin, provocau loviturile cu cauciucul acela că - de durere - am reușit să mă scol cu cei patru care mă țineau pe podea, să mă ridic cu ei în sus. Disperarea și groaza, morții însutesc puterile omului (...). Erau și ei obosiți. Fiecare lovise de 40-50 ori. Se temeau poate că mor? De ce mă băteau? Nu au spus nimic; nici azi nu știu".

Cititorul se întreabă de ce nu se făcea publică purtarea acelor bestii, de ce nu se recurgea la dreptatea conducerii lagărului. A îndrăznit-o căpitanul Marinescu, victimă și el a acelorași călăi. Comandantul l-a chemat pe Sică și i l-a dat în primire, să-l învețe minte să mai fugă de pedeapsă. Pentru că aceste 'reeducări' se efectuau în numele Securității, dar cu mâna deținuților, astfel încât forța represivă să nu pară implicată în ucideri, să nu aibă nicicând a da socoteală pentru sângele vărsat, iar pe de altă parte imaginea deținutului politic să fie murdărită pe vecie. Sică l-a strigat în fața frontului celor optzeci de membri ai brigăzii: - «Aici este locul tău până vei muri!». Aceleași cuvinte cheie îi fuseseră adresate și lui Marin Pițigoi de un alt brigadier reeducat la Pitești, pe nume Grama (il vom reîntâlni în discutarea romanului lui Marcel Petrișor).

Fostul deputat național-țărănist n-a mai putut dormi decât în șezut, la marginea patului.

Un coleg de facultate al brigadierului l-a atenționat pe acesta că soarele putea provoca moartea celui pe care carnea era vie sub pielea crăpată pretutindeni și că era posibil să răspundă de acea moarte. Sică Enăchescu se desmetici; îi porunci vărului mamei sale să nu lucreze ca ceilalți, ci să fie acar, cu interdicția de a-și scoate cămașa.

Înainte de începerea muncii, Marin Pîțigoi se îndreaptă spre lacul din preajmă, să folosească w.c.-ul, pentru că, ulterior, nu și-ar mai fi permis s-o facă timp de opt ore, cât dura munca. Cel care-l zdrobise-n cursul nopții se năpusti după el, speriat. Îl ajunsese din urmă, îl inhăță de braț și strigă: - «Unde te duci? Ce ai de gând de mergi spre lac?». Hărtănitul își înalță căutăturile rătăcite și triste spre el: «Era și răstită vorba lui dar, văzându-i fața, cu privirea speriată, era și îngrijorată.

- «Mă duc să-mi fac nevoile, că încep lucrul și nu mă mai pot mișca de la ac.»

- «Să nu-mi faci vreo nenorocire mie și să te arunci în lac, că eu răspund de dumneata!» ('dumneata', așa îmi spunea când eram numai cu el).

M-a podidit plânsul! Sunt dintre oamenii care nu plâng. (...) Plâng când emoții puternice îmi frământă inima și sufletul, (...) mă trec lacrimile. Dar atunci am pornit un plâns cu sughițuri. Și eram om în vârstă: 51 ani”.

Cititorii au înțeles că acel 'dumneata' și-a jucat rolul mângâietor cuvenit și a topit sufletul povestitorului: sângele apă nu se face. Totuși, nepotul se temea pentru viața unchiului său... Suntem și noi emoționați de răsturnarea de simțăminte prin care a trecut cel dintâi, de remușcările sale.

Dar, curios lucru, întrebarea pusă de brigadier nu sună prea tandru. Dimpotrivă, are ceva cazon, de fier:

“- «De ce plângi, dacă mergi la w.c.?», ca și când l-ar fi prins cu asta că nu la closet se ducea, ci să se îneco. “- «Nu plângeam, cum nu am plâns toată noaptea - cinci ore de supliciu, tortură supraomenească, dar... când am văzut cum te-ai pornit pe fugă - din toate puterile tale tinere - spre mine, cred - m-a prins o jale cu un potop de lacrimi pe care iată că nu le mai pot opri».

Scrierea nu este explicită. La ce se referă locutorul? La năpustirea gădelui deținut din temere pentru viața ce se putea pierde sau din temere pentru propria-i răspundere, ca vinovat de eventuala sinucidere? Cum arăta acea fugă? Era una a furiei? Una a suferinței?

“- «Du-te și fă-ți nevoia - stau aici și te aștept».”

Nici conlocutorul nu se exprimă mai clar. Propoziția din urmă e oare a amicitiei? Este a amenințării, adică vrea să facă

limpede că Marin Pițigoi n-avea nici o șansă să-și pună capăt zilelor?

"Am intrat și, după câteva secunde, am ieșit din w.c.. El pân-dea - socot - temându-se totuși că ajunsese la disperare, ceea ce, în mintea lui - amintirea suferințelor de la Pitești, unde fusese reeducat -, a dat naștere bănuielii că m-aș sinucide, aruncându-mă în Siutghiol.

(...) Teama că ultima noapte de suplicii m-ar fi putut împinge în lac l-a determinat pe brigadierul Sică să mă țină ('în mână') cum s-ar zice. M-a însoțit de la w.c., de pe malul Siutghiolului, la locul de muncă unde brigada lucra încărcând și descărcând vagoaneții."

I-a repetat să nu cumva să scoată cămașa, conștient de pericol ("fusesse un bun student").

Ca bucuros că l-a salvat de la moarte, de parcă Marin Pițigoi ar fi fost în convalescență, brigadierul rămase, ezitant, lângă el. Pentru întâia oară de când se reîntâlniseră în condițiile detenției. "A stat de vorbă cu mine peste două ore, vorbind despre toate câte ne-am amintit privind familiile, casa...". Însă n-a răbdat mult. Pe nepusă masă, îl întrebă iarăși:

"- «De ce plângeai?»".

Bărbatul căznit își redobândise stăpânirea de sine și tăria de caracter de a atrage atenția asupra a ce se făptuia:

"- «Fără să vreau m-au trecut lacrimile și au curs pe obraji câteva secunde, din suferința morală că am trăit să văd copiii omorându-și părinții!»".

Replica avu ecoul nădăjduit. Primi răspunsul:

"- «N-o să mai fi bătut!»".

Făgăduința reinstaură relații omenești între cei doi. Deputatul își luă inima-n dinți și ceru:

"- «Cel puțin spune-mi: de ce m-ați chinuit?»

- «Am să-ți spun eu dumitale... nu acum...»

- «Procedați greșit! Chinurile la care supuneți pe frații voștri de suferință, tot atât de nevinovați ca și voi, sunt păcate de neiertat. Și chiar dacă socotiți că lumea merge pe alte căi decât cele cunoscute, nu cu suplicii, nu cu bătăi, nu cu tot felul de mizerii, se poate îndruma omul pe calea cea nouă. Să zicem că 99% din problemă - noua societate - va fi așa cum se făurește,

prin teroare, și numai 196 nu va fi așa - de ce să chinuiți oameni nevinovați?»

- «Nu vei mai fi bătut!»

Și, cu adevărat, n-a mai avut parte de bătaie 'organizată'. Doar pontatorul Văideanu, student la agronomie, l-a oprit de la muncă, peste două zile, și l-a anchetat șapte ore, punându-l să scrie tot ce făcuse începând cu anul 1945 și până la discuția cu nepotul său, pe care o cunoștea din fir-a-păr și asupra căreia cerea explicații. Scria și încasa bătaie. Deci nepotul, cum caracterizează anchetatul, îl 'trăsese de limbă' și apoi îl 'turnase'... Celălalt ducea 'turnătoria' la bun sfârșit: o transforma în declarație personală, pentru uzul Securității. Dealtfel niciunul dintre muncitorii silnici n-a mai fost bătut de grupul demascatorilor. Reeducările fuseseră sistate (p. 155-165).

Înainte de a relua textul următor din **Flăcări sub Cruce**, drept introducere voi cita un fragment dintr-o altă lucrare a aceluiași autor, în curs de scriere: **Alexandru (Șura) Bogdanovici. O biografie ipotetică**. Aceasta pentru că în el se arată cum s-au desfășurat cele dintâi zile după arestare ale lui Vasile Ungureanu asupra căruia atrag atenția cititorului, nu numai una dintre marile victime ale Piteștiului, ci și o victimă a vieții de mai târziu, din așa-zisa libertate oferită de comuniști foștilor deținuți politici; existența sa dramatică Mihai Rădulescu a avut prilejul, neînțeles la timpul acela, de a o urmări pe viu. Fragmentul din **Biografia ipotetică** mai poate interesa pentru ceva: el aduce o lumină inedită în privința nașterii ideii reeducărilor.

La Suceava, în cameră, nu exista nici un pat. Zăceau pe jos niște rudimente de pături. Foamea te rodea cumplit. Ziua nimeni nu deranja reținuții. Noaptea, în schimb, erau odioase, pentru că le sfâșiau urletele celor schingiuiți. Eugen socoti că, în mod premeditat, erau lăsate deschise ușile camerelor de anchetă, să se audă în toată închisoarea ce se petrecea acolo. Ceea ce era mai greu de suportat pentru noii 'recruți' - care 'admiteau' că bărbații mai puteau fi bătuți, că erau bărbați, nu? - fură zbieretele studentelor torturate. Iar una dintre acelea

schinguite fără măsură a fost Oltea Manoliu, din ultimul an de la Medicină, întâlnită de Eugen în dimineața fatală.

Cât stătu în acea cameră, Eugen Sahan cunoscuse un cetățean mai în vârstă ca ceilalți colocatari -, care-l impresionase pe toți prin blândețea sa. Numele îi era: Vasile Ungureanu. Student mai vârstnic, făcea și pe dascălul la o biserică, să se întrețină la facultate. Ocupa o cameră a casei parohiale și tot acolo, prin mila lui, odihneau sumă de colegi care n-aveau unde pune capul. Aceasta fusese pricina arestării sale: considerat gazdă de legionari. Nea Vasile, cum i se zicea, te impresurase cu o privire de culoarea văzduhului și caldă de te topea. Toți se atașaseră de el.

Într-una din seri, Nea Vasile fu cărat la anchetă, pe la șapte-opt. Pe la vreo unu noaptea, se deschise ușa și fu aruncat în cameră un trup inert. Era Nea Vasile. Fiecare rămase încrămențit în colțul său. Nici un fir de praf din încăperea nu se clinti. Toată suflarea era înghețată de groază.

Speriat și el, Eugen fu totuși puțin mirat de atitudinea generală de neimplicare: în fața lor zăcea pe podea un om în nesimțire și nici un semen nu socotea ca pe o datorie mai mare decât conservarea de sine aceea de a-i sări în ajutor... Se duse lângă masa de carne și sânge. Mai veni cineva alături de el. Îl ridicară împreună cu băgare de seamă. Îl cărară la locul din cameră unde dormea pe jos deobicei cel ce ajunsese o ruină. Gemea.

- Nea Vasile, ce ți s-a-ntâmplat?

- Lasă, copii, că trece, trece; abia auzit și cu mare dificultate, dar hotărât să-i împiedice pe cei doi a face caz de necazurile lui.

Era plâns; și în ce hal se afla! Când l-au desfăcut la cămașă și pantaloni, de la cap și până la genunchi, numai urme negre, una lângă cealaltă, parcă așezate cu pensula de un zugrav dibaci, încrustările loviturilor de bătă; și pretutindeni roșu.

A vrut să urineze. L-au sprîjinit să ajungă la tinetă - hârdăul pentru astfel și altfel de nevoi. S-au îngrozit când au văzut că din el curgea sânge, sânge curat.

Eugen și cu necunoscutul care-i sărise într-ajutor trecură la a-l îngriji fără nici o pricepere. Comprase pe picioare, pe spate, pe tors. Îl mângâiau pe cât posibil. Erau mai ales atenți cu

evoluția situației lui, dacă se agrava cumva, să fie pregătiți să bată în ușă, să alerteze sergenții, să i se dea ceva ajutor medical, dacă oare intra și-n obiceiurile locului.

Pe când vorbeau despre nenorocire, cel de lângă Eugen se recomandă:

- Bogdanovici. Alexandru Bogdanovici.

La fel făcu și tânărul Sahan; adăugă, ca răspuns la o întrebare suplimentară a aceluia:

- Domnule, bănuiesc că sunt arestat din greșeală. N-am nici o legătură cu lașul.

I-a povestit prin ce trecuse înainte de poprire. Pomenind de Lucinescu, de Mihuț, de alții, după numele lor deloc noi pentru el Alexandru Bogdanovici a dedus că Eugen nu era de tot străin de activitatea tineretului legionar, generalizată la nivelul întregii țări; și i-a spus:

- Domnu' Sahan, nu ne-am cunoscut până aici. Dumnezeu știe de vom mai fi împreună de acum încolo. Dacă arestările ce au avut loc nopțile trecute constituie o problemă locală, mai mult privitoare la Iași, ai șanse să scapi; pentru că, după cât se pare, nu cunoști pe nimeni din oraș. Eu îmi dau seama ce situație ai dumneata din punct de vedere politic, de aceea voi avea o mare rugăminte.

- Spuneți, domnule Bogdanovici.

- Iată despre ce este vorba. În cazul că ajungi afară, aș vrea să comunic celor care te cunosc (și care poate mă cunosc și pe mine) următorul lucru. Nu am dubii asupra a ce reprezintă rușii. Sunt basarabean. Știu ce pot acești bolșevici să facă din oameni. Mai știu că cei care vor fi printre primii urmăriți și se va încerca să fie lichidați sunt tinerii. Eu mă voi strădui - poate greșesc, dar aceasta îmi este intenția - să-i salvez pe cel mai mulți dintre ei, fără să fac vrun compromis major. Voi încerca să-i scot, simulând o așa-zisă 'reeducare'. Am o obligație morală față de tineri, pentru că pe mulți dintre ei i-am atras chiar eu în această activitate și le-am impus o țintă prin educația pe care le-am făcut-o, când ei credeau în mine.

Asta se petrecea spre ziuă. Ceilalți dormeau. Ori, dacă se prefăceau că dormeau, ei doi, lângă Nea Vasile, continuau să șoptească abia auzit.

- Sunt sigur că tatăl meu, care este angajat politic astăzi față de guvern, va încerca să mă salveze. Însă eu nu am de gând să mă folosesc de această cale.

Tonul său de totală sinceritate îl convinse pe Eugen să-i promită că, dacă scăpa, urma să transmită acestea mai departe. Pentru el era clar că Alexandru Bogdanovici nu gândea la salvarea personală, ci că intențiile sale îi priveau pe ceilalți, planurile lui presupuneau eliberarea studenților. Seriozitatea celor rostite, convingerea așezată cu care păreau meditate, experiența privitoare la inamicul ce invadase țara, însuși faptul, ce pleda puternic pentru caracterul de fier al conlocutorului, faptul de a-și fi învins temerea animalică, în fața hăcuirii colegului lor de celulă, și de a fi acționat creștinește pentru ogoirea suferințelor aceluia, reprezentau suficiente argumente pentru a nu-i pune la îndoială nici buna credință, nici înțelepciunea. Oricum, în situația aceea specială, când a cugeta prea profund la cele incredințate lui era cu neputință, ca și a nu răspunde încrederii lui Bogdanovici decât cu punerea la îndoială a bunei sale credințe, pentru Eugen ideea nu se cuvenea discutată ci, așa cum fusese rugat, simțea că nu avea alta de făcut decât să ducă vestea mai departe.

Au stat de vorbă și-n zilele următoare, cu fereală. Începură să-l scoată la anchetă pe Bogdanovici. Nu se întorcea maltratat, spre deosebire de restul colegilor de cameră. Până la plecarea lui Eugen Sahan, Alexandru nu avu nici un vorbitor cu tatăl său, adică până pe 5 sau 6 iunie. Iar gândul de a simula 'reeducarea' îi venise probabil de la bun începutul arestării, căci nu trecuseră multe zile de atunci până ce-i vorbise studentului bucureștean căzut ca musca-n lapte în mijlocul lor.

Eugen îl observa, în taină, cu sufletul împovărat de confesiunea ce i se făcuse. «Cum poate fi o reeducare ce să nu constituie un compromis?, se tot întreba. Erau toți atât de lipsiți de experiența vieții și, mai ales, a tăriei de caracter..., revenea el asupra primelor impresii. Pe scurt, erau cu cașul la gură și-și închipuiau că tot ce zbura se și mânca. Nu se întâmplă așa la vârsta aceea?

Eugen Sahan nu mai rămase în încăpere decât trei-patru zile, cel mult.

Urmează textul din **Flăcări sub Cruce** la care m-am referit.

Prima vizită făcută în Târgu-Neamț m-a îndreptat spre biserica cea mai apropiată de locul unde mă depuseseră niște necunoscuți binevoitori. Mă aduseseră aici în automobilul lor, taman de pe la Călimănești, îmi pare.

Un bărbat uscățiv, blând și îndatoritor, cu priviri adânci albastre, ce grăiau mai mult decât cuvântu-i smerit și lipsit de inițiativă, jenat parcă de a mă obosi cu răspunsurile modeste pe care le dădea întrebărilor mele entuziaste, curioase, dar și cu o evlavie evidentă și plină de bucuria că mă aflam în Moldova, socotită de mine o Galilee a românilor, mă întâmplă în pridvor, cu o cheie cât toate zilele în dreapta, tocmai când intenționa să iasă. Doream să știu tot despre acea clădire liturgică, dar și despre câte altele mai aveam de cunoscut în micuțul oraș, precum și ce trasee mănăstirești se răspândeau de acolo prin jur, ce oameni deosebiți eram dator să cunosc, ce preoți cu har și câte și mai câte altele, toate înghesuite într-o clipă, sub un singur semn de întrebare, atunci când omul se gătea de plecare la treburile sale, un dascăl de bună seamă, îmi spuneam, ori un paracliser sau un om de servici, dar fiu al bisericii aceleia și ...mai ales al Moldovei lui Ștefan! Gândeam că pentru un iubitor ca mine al locurilor sale natale merita să zăbovească, mare fiindu-mi setea de florul moldav al cărui cult îl aveam...

Așa a și făcut, cu dragoste, cu dăruire de sine, cu ștergere de sine, împărtășind exultarea mea, lăsându-se antrenat de întârziata-mi adolescență ușor de citit în focul entuziasmului. Mi-a dat explicații unde s-a priceput; pentru acelea ce-i lipseau își tot cerea scuze; mă asigura că voi găsi alții mai știutori ca el; mă încuraja să caut persoanele pregătite să-mi satisfacă nevoile culturale; m-a lămurit cum să ajung la Cetate și cum să găsesc la poalele ei casa unui fost asistent universitar specializat în medievalistică și cel mai bun cunoscător al respectivei Cetăți, pe nume cred: Constantinescu. Când i-am dat dezlegare, s-a suit pe bicicletă și s-a depărtat ca un bătrân copil cuminte care a primit îngăduința profesorului să părăsească sala de clasă.

Am rămas în Humulești, peste pod, două săptămâni. Și atât

de îndrăgostit m-am simțit de zonă și de locuitorii ei încât, în vacanța din vara următoare, acolo am alergat fără ezitare. Mă împrietenisem cu dascălul Vasile Cozma și cu soția sa Jana și ani la rând am fost oaspeții lor. Târgul ajungându-mi orașul de adopție, că mult l-am iubit și-l mai iubesc!...

Într-o seară, când gustam noi un pahar de vorbe udat cu sângele viei dinapoia bucătăriei, iaca intră omul meu! L-am recunoscut pe dată deoarece fusese cel dintâi moldovean care mă îmbătase cu bunătatea lui, în urmă cu câțiva ani, într-acea biserică. M-am manifestat ca atare. Și el arăta tare bucuros că mă revedea, deși acum, timpul trecând și fumurile mai risipindu-mi-se, îmi dau seama că buna lui cuviință era aceea care-l îndemna să nu-mi strice cheful și să se prefacă a mă fi ținut minte în aceeași măsură. Oricum, de atunci înainte s-ar fi spus că se lumina văzându-mă, după cum și mie-mi bătea inima mai cu căldură când îl întâlneam.

- Domnul Ungureanu și domnul profesor Rădulescu, făcu prezentările gazda.

Am asistat, ca un om al casei, la convorbire. Noul venit se afla într-o lungă și perseverent desfășurată curte pe care i-o făcea prietenului meu, pentru ca acesta să susțină, ca dascăl de vază în zonă, a fi și dânsul numit cântăreț la o biserică, nemaivând cum trăi.

Îi observam smerenia: nu semăna cu a unui credincios de rând, nici cu a unui călugăr. Avea un gust al unor indescriptibile umilințe îndurate, acumulate în ani, răbdate împotriva demnității revoltate în tăcere. Numai o victimă de o viață sub călcâiul zdrobitor al comunismului purta astfel de stigmate pe chip. Nu mi-a fost greu să-mi dau seama că era un fost deținut politic, ca și mine, cu atât mai mult cu cât numai pentru noi a primi o slujbă pe plac constituia o cumpănă de o dificultate fără seamăn. După plecarea lui, l-am iscodit pe domnul Cozma, să-mi verific deducția. Așa era: fost locotenent, a făcut ceva închisoare, cam multșor, și se chinuia să trăiască, de la o zi la alta, având, dacă-mi aduc bine aminte, și o mamă bătrână și neputincioasă în sarcina sa. Și-ar fi luat el un atestat, ca dascăl, însă examenul de asimilare se dădea rar, la câțiva ani o dată.

Peste alte veri, am aflat că primise postul râvnit, că mama îi

fusese luată într-o lume mai bună, iar domnul Ungureanu se căsătorise cu o învățătoare pensionată medical, soție cumsecade, dar ce îl adâncise într-o lume a tăcerii, lipsindu-i complet auzul. Își trăgeau zilele în sărăcie, mi se spunea, având drept toată avuția credința și demnitatea.

Apoi domnul Ungureanu muri.

L-am reîntâlnit în pragul altei biserici, în fruntea unui sobor ciudat slujitor: în cartea lui Dumitru Gh. Bordeianu.

Mai întâi, iată-i portretul:

"Sub acest nume, 'Maglavit', l-am cunoscut noi toți, cei arestați de la Iași și încarcerați la Suceava, apoi toți tinerii de la Pitești, de pe secțiile de muncă silnică și în special cei de la camera 3 subsol, pe bădia Ungureanu. I s-a dat această poreclă pentru că plecase pe jos, de la Iași până în sudul Olteniei, în satul Maglavit, în anii 1935-1936, ca să vadă minunea aceluia cioban, din acest sat, pe nume: Petrache Lupu. Vasile Ungureanu era din Târgu-Neamț, cântăreț sau dascăl de biserică.

(...) 'Maglavit' făcuse războiul și fiind talentat la muzică, s-a înscris ca student la Conservatorul de Muzică din Iași (...). A fost arestat în 1948, la vârsta de 46 ani și a fost condamnat la 15 ani de muncă silnică."

N-aș fi crezut că ne despărțeau chiar atâția ani; foștii deținuți beneficiază de această neobișnuită caracteristică biologică: își întârzie îmbătrânirea, cu tot atâția ani câți au pierdut; până la un timp; pe urmă, ea parcă s-ar grăbi să recupereze. Or, în 1948, aveam 12 ani. Diferența dintre noi era de 34 ani. Felul cum arăta cunoștința mea constituia o încălcare flagrantă a legilor firii, ce merită luată în seamă de geriatri, cu atât mai mult cu cât observația mea nu privește un caz izolat, ci poate fi considerată generalizabilă. Măcar dacă s-ar ajunge la un rezultat cu implicații în existența semenilor, am spune că atâta suferință română inutilă devine o necesitate pentru perpetuarea tinereții semenilor și astfel ne-ar ajunge temnițele dragi...

"Crescut în duhul Ortodoxiei mănăstirilor din regiunea Neamțului, de unde era de baștină, era un adânc creștin, cu o trăire care putea fi luată ca model. Fiind un om bun și pașnic, care nu accepta violența, războiul, cu toate atrocitățile lui, îl

îngrozise. Era împotriva oricărei violențe și deaceia torturile care au fost aplicate aici" (la Pitești) "l-au înspăimântat. (...) S-a impus prin blândețea și bunătatea lui, dar mai ales prin trăirea lui mistică."

Până să se declanșeze urgia bătăușilor asupra noilor veniți în închisoare, inițiase un grup de trăire patristică, asemănător aceluia descris de mine în **RUGUL APRINS. Duhovnicul Ortodoxiei, sub lespezi, în gherlele comuniste**, existent la închisoarea pentru tebeciști de la Târgu-Ocna. Îndrumar îi erau scrierile Sfinților Părinți, **Viețile Sfinților, Patericul**, citite și răsцитite de el întreaga viață și de multe ori discutate și aprofundate cu monahii. Alături de prelegerile de filosofie ale lui Costache Oprișan, cercul său de studiu și practică duhovnicească se institua far pentru tineretul adunat în acea cameră - 3 subsol -, o lumină și o deschidere către un viitor nou, îmbunătățit, mai apropiat de spiritul hristic.

Greu i-a atârnat pe umeri inițiativa sa creștinească! Zaharia, conducătorul caznelor din acea cameră l-a luat drept țintă specială "în a-l batjocori, disprețui, umili și tortura cu atâta cruzime. A suportat tortura ca un martir; dar ceea ce îl impresiona până la lacrimi era atunci când vedea pe unul din acești tineri torturat și deaceia tresărea la fiecare lovitură de ciomag, parcă l-ar fi lovit pe el" (p. 147-152).

Spre lauda unuia dintre deținuții într-atâta de căzuți încât se afla printre conducătorii reeducărilor de la camera 3 subsol, pe nume Măgirescu, 'bădia Vasile' "nu a fost ucis. (...); îi spunea că era nebun de atâta misticism; a fost lăsat în pace".

E un fel de a vorbi; vom vedea îndată cum 'era lăsat în pace'. Ce e sigur e că nu i s-a mai cerut să-și bată confrății, deoarece nu s-a obținut absolut nici un rezultat în această privință, pentru că Măgirescu "avea un deosebit respect pentru acest om. Fiind mai în vârstă decât noi, că putea să ne fie tată, a fost ascultat, stimat și iubit într-atât încât vedeam pe unii de pe pri-ciuri plângând de durerea bădiei Vasile, atunci când era torturat. Au fost aceia care n-au lovit niciodată pe nimeni". Cu atât mai mult cu cât calitatea sa cea mai impresionantă era că-l "durea durerea altuia" (p. 165-166).

Portretul lui Vasile Ungureanu, de la care am plecat, și-atin-

ge apogeul: " Bădia Ungureanu avea înfățișarea unui slânt bizantin din iconografia răsăriteană și a fost printre puținii camarazi, pe care i-am întâlnit în închisoare, care postea miercurea și vinerea post negru, iar mâncarea lui o dădea altora. Datorită acestei trăiri, a fost printre puținii camarazi" (regretăm repetițiile). "excepție făcând grupul lui Valeriu Gafencu și avocatul Trifan, din Brașov, asceți, pe care i-am văzut cu ochii mei în care foamea nu și-a înfipt colții. Pentru aceștia trăirea telurică avea mai puțină importanță, pentru că ei trăiau în alte sfere. Cum nu voi crede în Viețile Sfinților și ale martirilor mistici și asceți răsăriteni, când i-am cunoscut și văzut pe camarazii mei care duceau o viață după modelul lor, trăind în stare de sfințenie? Am redat atitudinea exemplară a bădiei Ungureanu pentru a nu trece cu vederea pilda acestui adevărat creștin".

Trimit cititorul la istorisirea **Lotul tuberculoșilor**, din volumul **RUGUL APRINS**, pentru a se lămuri asupra tipului de existență închinată lui Dumnezeu de Valeriu Gafencu și ciracii săi. Profit de paranteză pentru a menționa că paginile lui Bordeianu - stilizate pe cât cu puțință în citatele de aci - nu trebuie judecate după criteriile filologului. Nu exprimarea sa în limba română are importanță, ci mărturia depusă. El continuă cu:

"Se apropiau Paștele anului 1951 și, într-o seară, văzându-l pe bădia Vasile plângând de durerea fraților săi, a fost întrebat de ce plângea. Răspunsul lui a fost simplu: «Plâng de durerea fraților». Frații lui erau cei bătuți. Zaharia, enervat, a intervenit brutal: «Cum, mă, bandit mistic,ăștia sunt frați pentru tine, nu sunt ei bandiți ca și tine?». Cu naivitatea unui creștin pios, Ungureanu i-a răspuns: «Pentru mine ei nu sunt bandiți, pentru că nu mi-au furat nimic și nu mi-au făcut nici un rău!»

- «Cum, nu te-au bătut?»

- «Nu ei m-au bătut!», fu răspunsul dat lui Zaharia.

- «Ia să-i faci tu o caracterizare și să spui despre alt mistic înrăit ca tine, de banditul Bordeianu, ce părere ai despre el?»

Toți din cameră se așteptau ca Ungureanu să-mi facă un portret în tonul demascărilor. Ungureanu, cu simplitatea Sfinților, unde adevărul era spus cu cele mai simple cuvinte, a răspuns:

- «Fratele Bordeianu este un om blajin».

A fost cea mai simplă caracterizare pe care mi-a făcut-o vreodată cineva. Și acum, când scriu aceste amintiri, îmi sună în urechi aceste cuvinte.

Enervat până la nebunie, Zaharia s-a năpustit asupra bietului om. l-a călcat în picioare, l-a bătut, l-a zdrobit, încât nu mai știai dacă era om sau o masă de carne sângerândă. Așa plăteau oamenii cinstiți.»

Vasile Ungureanu intrase în temniță format de mănăstirile moldovene: cu 'inimă bună'. El n-a putut deveni călăul fraților săi: era creștin adevărat, acest student întârziat.

Acum suntem pregătiți să înțelegem ce tortură, mai ales duhovnicească, li se pregătea 'îmbunătățitului lui Dumnezeu' "Maglavit" și celor din grupul lui de credincioși, numiți 'mistici' de reeducatori, cu prilejul Sfințelor Paști din 1951.

Noua născocire a infernului își începu desfășurarea de luni, în Săptămâna Patimilor. Zaharia aduse din altă celulă niște măhuri cu coadă, tocite, și un ghem de sfoară. Le înmână următorilor studenți: poreclitul 'Maglavit', Nedelcu, Dumitru Bordeianu, Popescu Paul, Zelica Berza, Grigoraș, Huțuleac, Sântimbreanu, Reus, Gheorghiu, Andrișan, cu porunca să lege cruci din ele, pentru Vasile Ungureanu cea mai mare. Aceștia erau izolați de restul deținuților. În dreptul lor, depuse niște cutii de conservă goale. Mai era acolo și o sticlă cu dop, ce conținea un lichid. Pe de altă parte, întinse la zece legionari ce se deziseseră de crezul și credința lor niște foi de hârtie pe care erau înscrise tot felul de injurii, murdării și ofense la adresa Mântuitorului, înșirate în versuri cu măsura acelora din Prohod.

"De după masa de luni și până Vinerea Mare, când se cânta Prohodul în bisericile noastre, precum și în cele trei zile de Paști, s-a cântat pe melodia Prohodului, de către cei zece (...) tot acest repertoriu de pornografii, măscări și hule aduse împotriva Fiului lui Dumnezeu.

"Noi, cei considerați ca 'mistici', am fost purtați timp de 8 zile, prin cameră, de la un capăt la altul, în frunte cu Ungureanu, inchipuind Patimile Domnului. Lui Ungureanu i-au făcut o coroană de spini. Iar în cutiile de conserve s-a pus

mangal, stropit cu gaz lampant, i s-a dat foc, ca să tămâiem cu ele. Iar noi mergeam în genunchi, făcând mătânii.

"Ca niciodată, l-am văzut pe Ungureanu plângând, îngrozit de ceea ce ne forțau să facem.

"(...) După opt zile de mers în genunchi, ni s-au rupt pantalonii, iar genunchii erau numai o rană."

Unuia singur dintre cei aleși i s-a îngăduit ieșirea din șir, când a săvârșit-o: înnebunise mai demult, datorită bătăilor, și i se acordau, când și când, astfel de privilegii; era Nedelcu.

Cum a spus, pe atunci copilul, Sergiu Măndinescu:

*Din cei ce au trecut pe acolo, numai morții trăiesc
asemenea lui, așijderea ție.*

iată, de pildă eu: umblu, vorbesc,

dar viața mea nu-i, prietene, decât o moarte vie (p. 167-170).

De foarte multe ori, de fapt de câte ori citesc sau mi-amintesc cele ce am aflat despre 'reeducări', când mi se împărtășesc cazurile căderii celor mai huni din generația lor, a celor mai strălucite minți, a curajurilor cele mai oțelite, a credinței celei mai de nezdruncinat, a rațiunilor cele mai exersate, a patriotizmului cel mai dezinteresat și gata de jertfă, căci numai astfel se poate vorbi despre generația studentescă arestată în primii ani ai dictaturii comuniste, hotărâtă s-o încheie pe orice cale de luptă cu comunismul ce ne aservise patria și să ne mântuie de un viitor al robiei, o generație lucidă și fermă, opusă, parcă, generației precedente, chiar mai multor generații înaintașe, care generații, s-a dovedit, curând, au pactizat cu asupritorii, trădându-și neamul și devenind uneltele opresiunii, deznaționalizării, ateizării și deculturalizării României, de câte ori, ziceam, îmi revine în cuget barbaria cu care partidul comunist a voit să aservească acel tineret minunat, mă cutremur la gândul că aș fi putut face parte din rândurile lui, de nu m-aș fi născut prea târziu. Dacă se întâmpla astfel, cinste mai mare în viață nu mi-ar fi revenit! Dar nici blestem mai inexorabil! Că numai eroii au putut rezista cataclismului dezlănțuit de către doi-trei agenți ruși sosiți în țară în

uniforme sovietice pentru a pune în practică și a duce la bun sfârșit decimarea unei generații ce speria bolșevismul importat. Și cum aș fi izbutit eu să fiu unul dintre acei eroi, care, până și ei, au avut atâtea căderi încât, pentru un om neinformați sau neînțelept, apar drept niște monștri? Dacă le-a rămas ceva întreg este puterea de a se fi ridicat din mocirla unde au fost împinși sau, mult mai însemnat, de a rezista indescrribilelor și diabolicelor torturi fără să înalțe palma pentru a lovi un alt deținut - exigența majoră a reeducatorilor. Restul ingenunche-rilor le-au săvârșit, nemaisuportând durerea, foamea, setea, zdrobirea personalității.

Așa cum l-am cunoscut pe acela căruia deținuții mult mai tineri îi spuneau: 'bădia Ungureanu', așa cum îmi completez acum știrile despre el, nu izbutesc să-mi imaginez rușinea de nesuportat ce m-ar fi inundat dacă mi s-ar fi dezvăluit slăbiciunile în fața sa, slăbiciunile căderii, satanizarea, lipsa de tărie, de demnitate, pierderea înrădăcinării în Hristos. Căci toți aceia au ajuns să bea urină și să mănânce excremente, să accepte poruncile cele mai animalice - și mai josnice decât atâta! -, să lingă pardoseala de murdăria proprie sau a altora, să-și renege credința în Dumnezeu, să-și bată joc de mamă, tată, surori și frați, profesori și orice idol anterior ales dintre gloriile țării, crezul politic, Sfânta Fecioară, Domnul Hristos, Dumnezeu Tatăl și Sfântul Duh; să-și dezvăluiească intimitățile în public și, acolo unde nu-și găseau în trecut decât curăție și inocență, să-și atribuie în fața tuturor viciile cele mai deșănțate pe care și le smulgeau din subconștient pentru a satisface cerințele inumanilor lor călăi. Iar, mai iremediabil damnat, imensa majoritate a ajuns să-și bată cei mai buni prieteni și cei mai adorați mentori sau cei mai îndrăgiți ucenici, ba chiar și rude iubite, împiedicată fiind, cu strictețe, să se sinucidă.

Eu cum să fi izbutit a mă distinge de ei?! Sunt plămadă din noroi, ca toți semenii mei, și slab cum numai eu știu (p. 152-155).

Scritorul Mihai Rădulescu, încă de la al treilea volum publicat în editura sa cu privire la victimele din temnițe ale comunismului, ajunge și la Reeducări, prin mijlocirea unei convorbiri

cu preotul Constantin Voicescu, fost bolnav fizic internat la penitenciarul 'sanatoriu' pentru 'politici' de la Târgu-Ocna. O comunică într-o povestire (intemeiată exclusiv pe date reale, conform criteriilor de creație pe care și le-a ales și impus în acest gen al literaturii sale, ce folosește și mijloacele ficțiunii, și ale eseului, rămânând în mod cert documentar) intitulată: **LOTUL TUBERCULOȘILOR**, cuprinsă în volumul: **RUGUL APRINS. DUHOVNICII ORTODOXIEI, SUB LESPEZI, ÎN TEMNIȚELE COMUNISTE** ★.

Pregătirea exploziei reeducărilor este introdusă de anumite măsuri de prevedere:

- (...) *Regimul s-a înăsprit. S-au pus gratii la ferestre. S-au pus obloane, chiar. N-a mai fost voie să circulăm dintr-o cameră în alta, să ne mai vedem între noi.*

- *În ce an s-a încercat 'reeducarea' aici?*

- *În '51-'52.*

- *A durat mult?*

- *Nuuu! Păi, au încercat doar! N-au putut s-o facă! Au izolat oamenii care urmau să intre în ea, au băgat reeducați în fiecare cameră, pregătiți să înceapă, la ordin, procesul de reeducare al celorlalți; au fost câțiva izolați... Când s-a întâmplat cazul cu Virgil Ionescu - el trecuse deja prin Pitești și era foarte îngrozit de cele trăite... (p. 220).*

În mai 1950, sosi la Târgu-Ocna un număr de cincizeci și doi bolnavi tbc. Dintre aceștia, Cezar Tănase, Viorel Stoica și Matei Corvin își aleseră să doarmă la etajul al doilea, într-o cameră de zece paturi. Nu după mult timp aflară că ceilalți șapte ocupanți proveneau din Reeducări; și că nu erau singurii reeducați sosiți; în total erau doisprezece.

După așezarea tuturor prin camere, Daniliuc, comandantul civil al penitenciarului îi trecu în revistă și se interesă cine voia să iasă la raport a doua zi. Cezar Tănase se înscrise.

După ora închiderii, deținutul Ion Maniu, coleg de cameră cu el, ținu un discurs de tip comunist, de laudă a regimului și partidului ce-i ocroteau până și pe dușmani și-i aduseseră la tratament, precum și despre îndatoririle celor din urmă de a renunța la mentalitatea anterioară, dovedind această lepădare

★ București; Editura Ramida: 1993.

prin trecerea la demascarea faptelor, ca și a persoanelor încă libere, nedeclarate în anchetă.

Pentru a da tonul fu ales Cezar Tănase. Urmind că i-o cerea o persoană în nici un fel oficială, el refuză net să se supună. Drept care Andrei Andreev primi porunca de a tăbări asupra lui cu lovituri aplicate cu o coadă de matură. Când fu plin de sânge, i se ceru să păstreze secretul asupra celor îndurate.

În ziua următoare, pe când cei șapte se pregăteau să ia tortura de la capăt, victima lor din ajun fu scoasă la raport, așa cum ceruse înainte de incident. Renunțând la ce avea de solicitat, Cezar Tănase denunță cele suferite. De îndată, el și ceilalți doi fură mutați dintre reeducați.

În august, insul omenos din sânul conducerii penitenciarului fu aruncat la Canalul Dunăre-Marea Neagră, printre deținuții politici (deci fără judecată; probabil vinovat de 'favorizare'). Îl înlocui Augustin Slean sau Slănescu. Pentru întărirea acestuia în a dirija din umbră reeducările la Târgu-Ocna, se ivi colonelul Sepeanu, unul dintre organizatorii reeducărilor de la Pitești. În cuvântarea ce o ținu, făcu aluzii cât se putea de străvezii la introducerea schingiuirilor.

Virgil Ionescu, și el victimă a Piteștiului, care încă nu se dăduse pe brazdă și se aștepta a fi luat iarăși în 'moara dracilor', cum a numit-o unul dintre autorii de memorialistică discutați mai sus, fu descoperit într-o bună zi, de actualul parlamentar național-țărănist-creștin-democrat Nicolae Ionescu-Galbeni, într-un lac de sânge: își tăiasse venele cu briciul. Dădu alarma deținuților aflați la plimbare.

Părintele Constantin Voicescu își amintește:

- Când și-a tăit venele Virgil Ionescu mă aflam pe același etaj cu el. Aveam piciorul în gips. Mă izolaseră și pe mine la etajul II, în vederea reeducării. Ceilalți erau la plimbare. Se introduseseră plimbarea cu ceasul. Cineva a strigat. M-am dus acolo. Lumea era zăpăcită. Doctorul Banu, Dumnezeu să-l ierte, deși era chirurg, leșinase când l-a văzut plin de sânge pe Virgil Ionescu. L-am apucat mâinile lui Virgil; mi-am dat seama că trebuie să-l ții strâns...

- Aveați voie și în acea perioadă să intrați în altă celulă?

- Da, cei care eram la etajul II. A venit doctorul Floricej. El și

cellații medici au luat măsurile cuvenite.

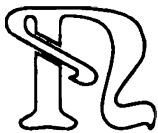
Dacă această încercare de protest prin sinucidere a creat un moment de liniștire, amânându-se reeducările, hotărârea de sus nu suferea neglijarea.

La 23 aprilie 1951 a încăput pe mâinile reeducatorilor Radu Constandache. După cea dintâi zi de tortură declară greva foamei și a tăcerii, pe care le continuă timp de șase zile. Iar la 1 mai, Eugen Dimitrov (astăzi: Dimitriu), când au tăbărit bătăușii asupra sa, s-a năpustit în geamuri și le-a spart cu pumnii, strigând disperat că era bătut. Întregul penitenciar izbucni în urlete. Nu departe de închisoarea sanatoriu se afla stadionul orașului, unde tocmai se desfășura un meci de fotbal. Țipetele deținuților atraseră mulțimea amatoare de sport. Toți spectatorii se îndreptară spre clădirea în care torționarii își făceau de cap. Cu aceasta luată sfârșit încercările lor de a frânge voințele și demnitatea colegilor de închisoare, întru ajutorarea organelor de anchetă, în temeiul făgăduinței că reeducații își vor dobândi punerea în libertate înainte de termenul stabilit prin condamnare. Se știe prea bine că nu au dobândit de la regimul ce i-a păcălit decât un glonț în ceafă, după ce au fost puși să mai mintă încă o dată, înainte de execuție, pentru a-și apăra proprii ucigași și a-i spăla de orice culpă. Să țină minte aceasta toți colaboraționiștii (p. 223-4).

Mai departe, autorul insistă asupra condițiilor speciale ale acelor care urmau să treacă prin reeducări în acest loc de detenție caracteristic: Să reluăm filmul ce se desfășoară la Târgu-Ocna, de la discuția asupra stării sănătății acelor cărați aici de dube. Era vorba exclusiv despre oameni ajunși într-un stadiu înaintat al unei maladii funeste. Bacilul nu le rezervase nici o șansă. Situația lor îi favoriza (sic!). A-i fi trecut prin eforturile limită impuse de grozăviile suferite la Pitești și mai apoi la Gherla însemna a-i pierde pe drum, înainte de a se fi stors din mintea lor mărturisirile, până la cea din urmă, și înainte de a-i fi preschimbât în niște bestii mânate dinapoi cu gârbaciul spalmei. Aceasta contrazicea planul inițial. Deci, și-au spus autorii lui, trebuiau oarecum vindecați și abia după aceea să treacă prin procesul de robotizare urmărit (p. 225).

V. FICȚIUNEA

O REEDUCARE 'BINETEMPERATĂ' (NICOLAE CĂLINESCU)

icolae Călinescu, născut la Plenița - Dolj, la 18 ianuarie 1924, a zăcut prin pușcăriile antonesciene și comuniste timp de 17 ani. S-a săvârșit din viață într-un accident de munte, în 1992, pe când escalada Făgărașii, în vederea reconstituirii traseelor rezistențelor armați.

Ca memorialist (**Preambul pentru camera de tortură**★), Nicolae Călinescu este un iubitor al frazei scurte, limpezi, încărcată de semnificație. În fiecare dintre acestea simți și umbra unor cuvinte nerostite, cu rădăcini nevăzute, ascunse în cugetare, și umbra altora, mai adânci, plutind, ca bătute de niște curenți subacvatici și întunecoși, în teritoriul în permanentă mișcare al afectelor. Scriitorul este unul care își 'binetemperează' (în sensul introdus de Johann Sebastian Bach) anticalofilia, cu aspirațiile acesteia având comune: iubirea de economie, de stăpânire a îmboldurilor penei, tendința de reîntoarcere la epurarea, iubită de clasicism, a zorzoanelor lingvistice figurative.

Plesele ce-l compun volumul sunt schițe de portrete (cu preponderență morale), realizate cu variate mijloace, de la expu-

★ Editura Marineasa, Timișoara, 1994.

ner, la monolog, de la descrierea cumpenelor - ce lasă de intuit caracterul - la exorcizare, de la desenarea mediului (interior sau natural) la simplul dialog, uneori compus doar din patru-cinci replici. Ele amintesc, prin caracterul depășind eseu și apropiindu-se de istorioara apodictică, parabolică, de Giovanni Papini, un Papini mai puțin romantic și deloc exploziv, ca și de Franz Kafka. Moralistul se ascunde cu jenă și modestie îndărătul privirii uimite de câte vede. Pedagogul se îmbracă în tăcere. Scriitorul privește, implicat mai ales în subtext.

Și cum privește! Camera de luat vederi îi alunecă silențios, să surprindă flece mișcare, flece modificare petrecută în raza vizuală, lunecă peste transparențele obiectelor, ale zidurilor, ale plafonelor și cimenturilor de pe jos, ale cătușelor și, mai ales, ale lanțurilor, să apuce, dincolo de acea străvezime, contururile oamenilor în zeghe - sau ale celor din așa-zisa libertate, în haine de stradă, încă nezăbrelite, dar ce nu mai au mult să-și aștepte bolangiul securist. Cu lentoare se desfășoară această mutare a globilor oculari peste o lume pestră, cât se poate imagina, de legionari, de frontieriști, de comisari, de politicieni, de 'scrisoriști' (numiți și: 'anonimiști' = autori de scrisori nesemnate, adresate persoanelor publice sau instituțiilor de Stat), de caralii, de logodnice, de medici, de mâncăi, de muribunzi, de anchetatori, de țărani, de brigadieri, de 'tovarăși' picați de pe creangă în hăznaua Canalului Dunăre - Marea Neagră sau cele ale lagărelor din Balta Brăilei, ale Jilavei, Gherlei, Piteștiului, Aiudului, locurilor de anchetă din București, ori Constanța, case conspirative, o lume de nevinovați, mutare a globilor oculari peste dubele auto și pe calea ferată, la 'șerpărie', 'broscărie' sau pe priciul de la nivelul al patrulea. Și cum tot progresează în trecerea-i vizualizată, se oprește, fără zdruncinături, lunecând din lumea filmului mut într-a celui sonor, ce surprinde dialoguri trunchiate și esențializate, glasuri, glasuri ce filosofează, își expun idealurile - care câte o dată se dezvăluie antiidealuri -, își vestesc descoperirile, chiar și nebuniile și, brusc, tac, pentru ca imaginea să se desprindă din starea ei pe loc și reflectorul să-și rela plimbarea în *ralenti*, printre viscole și înghețuri, printre murdăria ce ninge în flece suflet, peste lumina ce strălucește de pretutindeni, datorită excepționalei capacități a

autorului de a înțelege pe orîșicine, de a fi tolerant și superior prin ertare.

Nicolae Călinescu a fost una dintre primele victime ale reeducărilor de la Pitești.

Dar el este cumplit de discret în ceea ce privește torturile îndurate personal. Iar înțelegerea lui, blîndețea, și ca să repet, toleranța sa, cel mai bine se pot lămuri din textul ce urmează, unde portretul lui Țurcanu - atît cît poate fi dedus din gestică - este neașteptat de agreabil. Norocul nostru e că-l cunoaștem pe torționar din amintirile celorlalți memorialiști prezentați. Altfel, de ne-am sprijini informarea doar pe evocarea lui Nicolae Călinescu, am ajunge la o cunoaștere inversă a sa.

GHEARELE

Ianuarie 1950, după Anul Nou, în închisoarea Pitești, camera "4 spital".

Șocul pentru inițierea procesului de transformare obligatoriu în fiecare ciclu de demascare, după trei zile slăbise în intensitate. Eram întins pe burtă, pe priciul de lângă fereastră, de unde puteai privi zăvolul și munții. Rănile de pe fese nu-mi permiteau să stau pe spate. Bătuți crunt, desfigurați de loviturile peste față, de o parte și de alta zăceau Pop Cornel și Costache Apăvăloalei. Gherman Coriolan ne dezinfectase și ne unsese cu alifii rănile care începuseră să puroieze.

În urma izbitorilor cu o legătură de curele, nu mai vedeam decît foarte puțin cu un ochi. Fusesem pisat de milițieni cu pari de la căratul ciubărului în ziua de întai ianuarie și urnam sânge. Operațiunea a avut loc pe o masă. Eu - dezbrăcat, în mijlocul camerei. Asistența era formată din stafille mutilate a șaptezeci de studenți, printre care se aflau trei unguri și un evreu.

La un moment dat, Gherman și Țurcanu s-au apropiat și mi-au ridicat pleoapele, au încercat reflexele ochilor, agitând degetele în fața pupilei. Au plecat.

După două ore, Țurcanu s-a întors. M-a mișcat, m-a prins de mână și m-a tras după el. Mergeam greu. Am ieșit din camera "4 spital", a deschis ușa celei de-a doua celule de pe

dreapta, unde era improvisat un spațiu de îngrijire medicală.

Înăuntru, în picioare, așteptau trei persoane. Comandantul închisorii, Dumitrescu, medicul, dr. Ionescu, Și un tip într-un raglan cărămiziu, cu șapcă, să fi avut treizeci de ani. Tot timpul nu a scos un cuvânt, nu a intervenit cu nici un gest. Mi-am dat seama că au fost puși la curent din timp cu cazul pe care-l aveau în față.

Era frig sau așa mi se părea. Cu toate eforturile, tremuram.

Primul a rupt tăcerea directorul:

- Ți place halul în care ai ajuns?

Dr. Ionescu s-a apropiat. Împreună cu Țurcanu, m-a ajutat să mă dezbrac. Mi-a examinat rănile sumar, m-a dus lângă fe-reastră să-mi vadă ochii. A exclamat sec: "Un ochi e pierdut." Apoi a continuat: "Ce pot să-ți fac? Eu nu pot să-ți fac nimic. Eu nu te pot ajuta cu nimic." O voce în care se putea citi cu ușurință groaza și deznădejdea. Parcă și el ar fi intrat în demascare.

A urmat frigul tăcerii. În timp ce mă îmbrăcam, în minte mi-a apărut viziunea clară a ghearelor necruțătoare ale destinului care ne-a prins pe toți cinci de beregată și ne târăște pe un povârniș alunecos, într-o mlaștină sufocantă. Un destin dirijat de o divinitate a răului, atotputernică în lume, căreia nimeni nu i se poate împotrivi.

Necunoscutul și Țurcanu se priveau unul pe altul fără nici o vorbă. Doctorul avea ochi metalici sau așa mi se părea mie, pentru că vedeam atât de rău. S-a simțit obligat să comenteze:

- Refuzați mâna binevoitoare care vi se întinde. Veți regreta amarnic. Refuzați ultima șansă care vi se oferă în viață.

A făcut un semn și am plecat. Țurcanu m-a ajutat până m-am întins cu fața în jos, între Pop Cornel și Apăvăloaiei. În momentul în care am intrat în cameră, a încetat orice șoaptă, orice murmur. Nimeni nu se mai mișca de la locul lui. O tăcere înche-gată, pe care o puteai tăia felii.

Țurcanu a pornit să se plimbe prin camera incremenită în așteptare. Îi auzeam pașii pe mozaic. La ce se gândea oare?

Am încercat să întorc capul spre Pop Cornel. Privea spre mine fără a îndrăzni să întrebe ceva. Avea fața umflată, vânătă de lovituri. Sângera în mai multe locuri. Ochii mici luceau inex-

presivi, goliți de viață. Mișca buzele ritmic. Se ruga. Se ruga așa cum făcuse la Blaj, așa cum făcuse viața întregă. Se ruga la cerul care nu-l auzea.

Unde sunt cei patru din infirmeria improvizată lângă camera "4 spital"? Dr. Ionescu s-a sinucis. Țurcanu și Dumitrescu și-au încheiat viața tragic. Dar necunoscutul cine a fost? Mai trăiește?

Pop Cornel, implicat în primul proces Pitești, în ultimul cuvânt a cerut favoarea de a fi condamnat la moarte. Completul de judecată l-a ascultat cu înțelegere. Împreună cu Apăvăloaiei, va păși în fața plutonului de execuție.

Iarăși mă bântuie imaginea obsedantă a ghearelor destinului (p. 219-220).

Titlul volumului este preluat de la prima schiță din cuprinsul lui (citată în continuare), care într-adevăr pune în gardă asupra universului ce se deschide înaintea arestatului, un univers pe dos, inimaginabil de către omul liber, care a trăit, până la arestare, după niște legi naturale și ale societății, bune-rele, oricum ar fi fost, legile oamenilor. Acum stă pe pragul dincolo de care omul nu mai există. Și anchetatorul îi înfățișează (nu din omenie, nu!) panorama înghețată în care se va pierde pe mulți ani, poate pentru totdeauna.

Prin urmare nu ești decis să vorbești. Ai înapoia ta o experiență lungă, așa că sper că ne cunoști destul de bine și n-ar fi cazul să-ți mai reamintesc că noi, comuniștii, știm ce vrem și nu ne împiedicăm de nici o lege atunci când ridicăm pumnul să lovim. N-aș fi vrut să-ți mai repet că pe noi lacrimile nu ne impresionează, sângele nu ne sperie și dacă nu se poate altcum, căile noastre spre victorie le pardosim cu cadavrele adversarilor.

(...)

Îți vorbesc fără ocolișuri. Ne cunoști, desigur. Și noi vă cunoaștem. Încă nu mi-am pierdut răbdarea, deși și aceasta se poate întâmpla. Nu uita că timpul lucrează pentru noi. Aici Dumnezeu nu pătrunde niciodată și nici o mână de om nu se poate întinde să te ajute. Fii rațional și înțelege. Să nu aștepți cumva americanii. Vor veni atunci când vom socoti noi că e

timpul, în chip de invitați și parteneri de afaceri. Vor bea cu noi la masă și vom aplauda împreună discursurile unor cretini pacifiști. Îi vor primi cu onoruri pe trimișii noștri la Casa Albă și nu vor avea niciodată curiozitatea să identifice mormintele unor anonimi peste care a trecut tăvălugul revoluției. Gândește-te bine ce ai de făcut! Te avertizez încă o dată că nu glumim și carcasa ta șubredă nu va rezista la metodele noastre verificate. În arsenalul nostru avem arme și metode atât de bine puse la punct, încât anihilează cele mai puternice voințe. Sper că nu mă vei pune în poziția neplăcută să le folosesc, să constatăți cât sunt de eficiente. Circulă pe afară o frază: Din mâinile Securității nu scapă decât supraviețuitorii compromiși, care să nu mai poată acuza, dacă vreodată vor avea ocazia. Nu mă pronunț dacă este adevăr sau minciună. Poate și una și alta. Această constatare nu a fost pusă în circulație de specialiștii noștri, însă ne ajută în muncă.

Ai o considerație deosebită față de propria-ți persoană. Acum ești la discreția noastră și încă nu am început să ne folosim atuurile. Nu ai de ales. Deschide gura și vorbește. Execută ceea ce ți se cere. Admir oamenii care visează imposibilul. Asta m-a determinat să-ți vorbesc. Nu te socotesc o persoană comună, lipsită de importanță. Consideră intervenția mea ca un îndemn la luciditate. Să nu îți imaginezi că vei părăsi casa noastră triumfător. Avem și secții de confecționat eroi. Ești suficient de inteligent să-ți dai seama că multe vedete ale rezistenței naționale sunt pionii inconștienți ai planurilor noastre sau sunt creați în laboratoarele comuniste. Ne mai dau câte o mână de ajutor "Vocea Americii", "Europa Liberă" și alte oficine reacționare. Tu nu ești destinat pentru acest rol. Și, bineînțeles, nu ți se va rezerva satisfacția să mori ca un martir. Avem noi grijă. Nu vei putea să-ți dai viața rămânând credincios unei cauze pe care ai slujit-o. Să mori cu conștiința împăcată a datoriei împlinite. Nu, categoric nu. Acest cadou nu ți se va face. Dă-ți seama bine pe cine ai în față și ce te așteaptă. La noi totul e calculat până la ultimul atom. Avem soluții pentru toate ipotezele. Orice se va întâmpla vom fi ultimii care vom supraviețui și victoria finală va fi a noastră și numai a noastră. Repet. În vocabularul nostru nu există cuvintele milă și îndurare. Ai ocazia să

închei o viață de mizerii și privațiuni, pe care singur ți-ai ales-o. Nu refuza mâna care ți se întinde. E ultima ocazie la bilet pentru ultimul tren. Nu este o cursă, ci o încercare de a te salva. Nu-ți cer un răspuns imediat. Ți las timp să te gândești. Să nu crezi cumva că ne poți înșela, că ne poți trage pe sfoară. Avem metode de verificare care nu dau greș. Nu ne jucăm cu jumătăți de măsură. Cerem sinceritate totală și răspunsuri categorice. Pe scaunul pe care stai acum s-au așezat mulți oameni mari. Recunosc că au plecat de aici transformați, marxiști convinși. Au înțeles realitatea. Au răspuns la întrebări, au făcut ceea ce li s-a cerut și azi, când apăsăm pe buton, răspund cu promptitudine la apelul nostru. Dacă te cramponezi, pierzi mai mult. Să nu sperii că-ți vei păstra controlul până la urmă, că vei fi stăpân pe voință. Nu-ți doresc să constăți cum se manifestă un altul care se ascunde sub pielea ta.

Dacă până aici scopurile demolării sulatești a deținutului se pot aplica la fel de bine anchetatorilor, cât și reeducatorilor, ceea ce urmează se referă direct la rezultatele reeducărilor. Nu numai că vom distruge până la ultimul om Garda de Fier, dar vom face în așa fel ca amintirea ei să fie asociată cu toate epitetele răului.

Dintr-o experiență pe care nu ați prevăzut-o niciodată, unii de-ai voștri au tras câteva concluzii ce-mi par interesante. Am să comit și eu o mică trădare profesională.

Azi trecem prin infernul pe care nici o minte de om sănătos nu l-ar putea concepe. Pentru a salva tot ce omenește se mai poate salva, dacă trebuie, lovește-mă fără milă. Atunci când mă vezi prăbușindu-mă însângeraț sub loviturile tale, pe față să nu-ți tresară nici o fibră, în ochi să nu-ți apară nici o urmă de compătimire, sub pleoapă să nu-ți mijească nici o lacrimă. Numai în adâncul sufletului, unde nu poate citi nimeni, să fii convins că eu am rămas tot fratele tău și mâine ne vom întâlni pe aceeași baricadă (p. 7-8).

În volum mai există o schiță: **Strigolul**, în care se șoptește despre cele petrecute la Centrul de reeducare studențească Pitești și în penitenciarul Gherla, o deconspirare săvârșită de una dintre victime, așa cum poate și-a dorit și Nicolae Călinescu s-o facă, desigur, dar n-a avut prilejul.

Am trecut printr-o experiență teribilă. Dacă ai putea să mă vezi, seamăn cu un strigoi. Da, sunt un strigoi. Nu mai sunt cel pe care l-ai cunoscut. Ia aminte și trage concluziile pe care le crezi tu de cuvîntă. Poate nu ne vom mai întîlni niciodată în viață. Comit o mare imprudență, o trădare care mă va costa enorm.

Să nu mai ai încredere în nimeni. Nici în frate, nici în nevastă, nici în copii și nici chiar în tine. Să te temi de tine. De surprizele pe care singur ți le poți oferi. Încercările la care vei fi supus vor fi mai tari decât forțele tale. În fața propriilor tăi ochi reprezinți mult. Ești uriaș. Ți se va demonstra că ești un pigmeu, o zdreanță.

În prima fază îți vor distruge în suflet icoanele pe care le-ai adorat, chipurile oamenilor pe care i-ai admirat. Știu cum s-o faci. Au acumulat o experiență uriașă în acest domeniu. Îți vor tăvălugi reperatele de orientare și conceptele pe care ai fost obișnuit să le folosești. Ca să rămâi o frunză bătută de vînt. Poate e bine să faci unele compromisuri și concesii de la început. Eu și ceilalți am plătit scump atașamentul inflexibil, credința fanatică. Cei care dirijează totul nu renunță la scopurile lor și timpul îi favorizează.

Eroi sunt numai cei care reușesc să moară la început. Nu-ți vor face favoarea să te omoare. Ar fi prea ușor și onorabil pentru tine. Îți vor demonstra că ești lichea și îți vei pierde orice urmă de respect față de tine. În momentele acelea vor face din tine ce vor. În fiecare fibră îți vor inocula teroarea de care nu te vei lecuși întreaga viață. Când vei vedea de ce sunt în stare oamenii, vei regreta că te-ai născut om. Vei urî omenirea și vei lovi pe oricine îți va ieși în față. Ca un automat, ca un robot. Din acest complex numai zeli te scapă. Pentru a-ți regăsi drumul, trebuie să ai puteri de supraom. Tocmai asta vor să-ți demonstreze, că nu există supraoameni, nici eroi, nici sfinți. Că tot în ce ai crezut este fals, că lumea în care ai trăit e formată din comediați scelerați și slugi mârșave.

Nu-ți spun asta pentru a te îngrozi. Poate tu vei găsi o cale salvatoare. Vei avea mai mult noroc ca alții. Nu-ți recomand sinuciderea.

N-ar fi trebuit să vorbesc. Am făcut o mare imprudență. Știu

că mă vei trăda și nu voi fi cruțat pentru deconspirarea acestui mare secret. Dacă o vei face, te iert dinainte, am ținut atât de mult la tine (p. 61-62).

Tomul lui Nicolae Călinescu depășește literatura memorialistică a detenției. El nu urmărește recuperarea de fapte, statistici, reținerea unei istorii ci, coborând la esențe, scrisul său devine o magmă de stări și de posibilități umane, din care-ți croiești o imagine a lumii, în integralitatea ei, adică devine literatură propriu zisă. De aceea, spijiniți și de scriitura elegantă și servind temele pieselor în chipul cel mai propriu, vedem în el un scriitor al literelor române contemporane, care face cinste epocii noastre, un creator de cultură și de artă și mai puțin un memorialist.

PATIMILE DUPĂ PAUL GOMA

P

aul Goma a pătruns adânc în conștiința publică - și nu numai românească - în calitate de personaj al istoriei noastre contemporane, înainte de a culege lauri destinați scriitorului, răsărit pentru români abia după Decembrie '89.

Născut într-o familie de învățători basarabeni (Eufimie și Maria Goma), în 1935, ca al doilea copil (cel dintâi moare la mai puțin de un an după ce a văzut lumina zilei), în satul Mana, com. Vatici, jud. Orhei, își însoțește părinții în Transilvania (după încheierea unei epopei a tatălui, trecut prin deportare și lagărul de prizonieri), unde aceștia se mută alternativ în jud. Sibiu și Târnava Mare, trăind drama tuturor refugiaților din Basarabia amenințați cu alungarea în Siberia, dacă erau descoperiți pe teritoriul românesc. Normalist și liceist, viitorul romancier este reținut 8 zile la Securitatea din Sibiu, întretimp fiind exmatriculat din toate școlile țării. Izbutește să absolve liceul în Făgăraș, în 1953. Peste un an îl găsim la Institutul de literatură și critică literară "Mihai Eminescu", transformat în anul următor, 1955, în secție a Universității București. În 1956, este judecat de Iorgu Iordan, Al. Graur, Ion Coteanu, Tismăneanu, Radu Florian, M. Novicov, într-o ședință la care participau și doi ofițeri securiști în civil, pentru diverse afirmații făcute în cadrul seminarului de marxism, privind injustețea războiului din 1939 ruso-finlandez, inexistența limbii 'moldovenești', denumire a limbii române vorbite în R.S.S. Moldovenească, cotele agricole descurajând țaranul producător, colectivizarea - greșeală economică, trupele sovietice din România - trupe de ocupație, neavenirea obligativității învățării limbii ruse în țara noastră. Academicianul Iorgu Iordan, sprijinit de membrul corespondent al aceleiași Academii Ion Coteanu, a cerut imediata lui arestare. Profesorii de marxism

Tismăneanu și Florian au optat pentru exmatricularea sa. Mihai Novicov i-a luat apărarea. Odată cu începerea noului an universitar, Paul Goma citește la un "seminar de creație" un fragment din romanul **Durerile Facerii**, pasaj în care un personaj își predă carnetul U.T.M., în semn de protest față de cele petrecute în Ungaria în acea toamnă. Studentul autor fu arestat la 22 noiembrie 1956 și condamnat la 2 ani închisoare corecțională, pentru delictul de agitație publică (art. 327). Perioada aprilie 1957 - martie 1958 o petrece în Jilava. După care e dus la penitenciarul din Gherla, de unde este eliberat la 21 noiembrie, același an, și trimis cu domiciliu obligatoriu pentru 36 luni, în satul-nou Lătești, raionul Fetești. În 1961 i se prelungește reținerea obligatorie în același loc, pentru alte 24 luni. În urma protestului său împotriva abuzului ofițerului de Securitate căruia îi datora noua condamnare administrativă, este eliberat definitiv în 1963.

Fotograf ambulant, zilier la Buhuși, trompetist, dezgropător de puieți într-o pepinieră, hamal într-un siloz, muncitor necalificat și merceolog, trece, ca toți foștii deținuți politici, printr-o repetare a existenței unui Panait Istrati, înaintașul rebelilor români, adormiți în cele din urmă în istoria literaturii naționale.

Reia studiile universitare și debutează în "Luceafărul" lui Eugen Barbu, membrul C.C.-ului, în 1966, iar în volum în 1968 (**Camera de alături**), an în care s-a și căsătorit cu fiica unui nomenclaturist. Dar această carte era departe de a fi prima scrisă de el. Bătea la porțile editurilor una după alta, încărcat cu manuscrisul romanului **Ostinato**, fără nici o șansă de a i se vorbi deschis și a fi luat în seamă; în schimb, a expediat lucrarea în Occident.

La 24 (25?) august, același an, este primit, la cerere, în partidul comunist și e numit într-un post de redactor la "România literară". Aceasta nu-l determină să renunțe la strădaniile de a-și publica în Apus romanul, care va fi editat în 1971 la Frankfurt/M. Anterior, prietenul său cel mai bun din închisoare - devenit membru de partid odată cu el, romancierul Al. Ivăsiuc, îl denunță că în alt roman (**Ușa**) i-a folosit pe soții Ceaușescu drept modele ale personajelor, ceea ce nu înseamnă că a avut ceva de suferit. Continuă a scrie în disperare, deși i se ia drep-

tul la semnătura editorială ori în publicațiile literare. Se propune excluderea sa din partid, pentru faptul că a publicat în străinătate. În mod curios, este din nou apărat de extremiștii de stânga: Mihai Novicov, Ion Lăncrănjan, Mihai Ungheanu, Darie Novăceanu (după ce Eugen Barbu îl sprijinise la debut). Nu e limpede dacă i-a fost ridicat atunci carnetul roșu. Este expedit turist în Occident, împreună cu soția, fără s-o ceară; ambii revin; i se citește romanul **Gherla** la "Europa Liberă" și, în sfârșit, pe 29 noiembrie 1977, ajunși din nou la Paris, cuplul solicită, cu succes, azil politic, după o campanie furibundă împotriva comunismului, desfășurată de Paul Goma în România (pe care n-o pomenește în "datele sale biografice" și de pe urma căreia dobândește pașapoartele necesare). La aceasta m-am referit când afirmam că personalitatea sa publică s-a impus mult înainte ca talentul lui scriitoricesc să fie cunoscut. Biografia sa, din motive de bună seamă bine întemeiate, constituie o oscilare între comunism și o disidență vrednică de cercetat.

În ceea ce privește romanul **Patimile după Pitești** *, el este rezultatul indirect al detenției sale. Nu trebuie să se înțeleagă că autorul ar fi trecut prin cumplita școală a reeducărilor, asemeni majorității scriitorilor prezenți în **Istoria de față a Literaturii Române de Detenție**, volumul **Memorialistica Reeducărilor**, nu: n-avea vârsta, iar arestarea lui a avut loc mult după sistarea lor. În schimb, în perioada când și-a ispășit condamnarea, au fost arestate din nou și unele dintre fostele victime ale demascărilor, cu care Paul Goma a stat în aceleași celule, pe altele întâlnindu-le ulterior în domiciliul obligatoriu. În libertate l-a cunoscut pe Marcel Petrișor, familiarizat cu fenomenul, deoarece a fost aruncat în Casimca Jilavei, în vederea exterminării, alături de fruntașii lor neexecutați, prin care a intrat în legătură și cu Gheorghe Calciu (Goma recunoaște a nu-l fi simpatizat pe cel din urmă). Ulterior, în Occident, a avut privilegiul de a se apropia de D. Bacu, a cărei admirabilă lucrare i-a stat în intenție s-o dubleze cu o altă istorie a reeducărilor, soția sa hotărându-l a-și folosi enorma documentare ce adunase și n-o putea preschimba în scriere satisfăcătoare, pentru a redacta acest roman.

Ceea ce izbește de la bun început în stilul romancierului este

înclinația sa de a remodela limba română în conformitate cu nivelul cultural redus al vorbitorilor ei din rândul gardienilor, reeducaților sau, în alt sens, al evreilor (prietenul de detenție al personajului principal: Fuhrmann). E un adevărat joc de cuvinte încrucișate în care cititorul descoperă ce voiesc să comunice caralii, prin icnelile gurii lor neobișnuite cu rostirea școlarizată: *'Ț-auzit, bă, ce-o ordona' tova' 'lent? S-urce singu'! Voi 'l proptiț' de subsori, de să nu bușasc' - 'zecuta'!* (p. 10); și respectiv: *Di onde-am auăzeet?, își ovreise Fuhrmann glasul. Așă si triesc iu, de n-am auzăt di la radiu Maskva* (p. 12). Există un tonus al narațiunii, îmbinat cu acest soi de umor lingvistic imitativ, ce-l binedispune pe cititor. Fuhrmann, mai ales, este încurajatorul celorlalți prin atitudinea sa irespectuoasă față de autoritate, specifică neamului, și de care profită naratorul pentru crearea comicalului, introducând în replicile lui, pe deasupra măsură, și reluarea limbajului de lemn, plus trimiterea la citatul clasic popular. Iată, de pildă, încurcăturile create de faptul că unul dintre deținuții aduși cu duba este infirm - împușcat în genunchi.

Însă, odată coborât din vagon, lucrurile iar se încurcaseră, sub cascheta-vizieră:

- *Și-acu, cum dracu făcem, de s' te ștrampor?*

- *Bine înțeles, cu o ambulanță, explicase, amabil, Ștefănescu.*

- *Ambulanța mă-ti, răcnise bombatul, iar un soldat din gardă îl ingenunchease pe bietul Ștef, cu un pat de armă între omoplați.*

- *Am eu o idee, dom' Prim!, ridicase Fuhrmann o mână. Pe... rănit-în-războaie-soldatul-căzuse îl luați dumneavoastră în cărcă, n-aveți grijă, pistolul vi-l ștrampor eu...*

Prim-gardianul Ciobanu (bombatul), după câteva clipe de ezitare, îi dăduse o palmă cumplită:

- *Cârca mă-ti azi și mâne! Adică să mă dezarmezi tu pe mine, mă?*

- *Doamne ferește!, se ferise Fuhrmann din calea celei de a doua palme, ținându-se de falcă. V-am oferit serviciile mele, v-am propus un ajutor neprecupețit, ca să zic așa, să aplicăm divi-*

ziunea socialistă a muncii...

- *Divizia mă-ti, bandit'le! 'Z dau io ție service necre... Neprepu...*

- *Încă un pic, încă un efort și ajungeți la mal... - îl îndemna (ca de pe mal) Fuhrmann. Foarte bine: neprepuțit - sau: neprecrețuit... (p. 26). Dacă ar fi fost și posibil...*

Nu rareori, Paul Goma inventează cuvinte ciudate, cum e cazul substantivului plural: *culcat-drepti-ise*, adică repetate mișcări de culcat-drepti, executate la ordin. Cercetătorul este ispitit să facă studii de lexicologie plecând de la textul său. În zona unor porunci similare celei de mai sus, el crează: *susjosul*, substantiv desemnând starea alternativă a celui care se ridică în picioare și se lasă pe vine sau se culcă pe pântec, la gimnastică; apare și verbul intransitiv corespunzător: a *susjosa!* Îndrăzneț, dar și necesar? La fel verbul: a *tragempinge*. Alte mijloace de îmbogățire a lexicului sunt din domeniul afixării: *împistolați* (prefixul: îm-); a *dez-bate lanțurile* (de la : a bate...; prefixul: dez-); a *se deszidi* (aidoma, cu prefixul ușor modificat: des-) sau: *inziditul* (prefixul: în- + preschimbarea categoriei morfologice, de la adjectiv la substantiv); *pași încizmați* (prefixul: în- dă naștere unui adjectiv masculin plural provenind din participiul trecut al unui posibil verb: a încizna). Derivări din cuvinte existente: de la 'uniformă': *uniformați* (adjectiv masculin plural ce presupune, precum imediat mai înainte, o formă intermediară între substantivul de bază și apariția lui, anume un verb: a uniforma); de la: lopată - *zăpadă lopățită*; de la substantivul: lup se naște 'starea de lup' sau caracteristica ei: *lupie* (prin sufixare: -ie); de la: piftie, întocmai ca mai sus, presupunându-se un verb intermediar (a piftii), este derivat adjectivul, de origină gerundivală: *piftiindă*. Unirea cuvintelor (în cazul de față unul prescurtat oral) conduce la un al treilea: *un domdirector*; ori unirea lor cu trăsură de unire: *oamenii încă-liberi* sau adverbul: *alasentiment*. Derivarea unui substantiv comun dintr-unul propriu: de la Jilava, *un jilăvean*; de la Drăgan: limbajul său - *drăgana*, iar de la Țurcanu, limbajul acestuia: *țurcana*. Astfel se împământenește experiența lui San Antonio.

La acestea trebuie adăugate contribuțiile sintactice, mai ales

prescurtările propozițiilor până aproape de dispariția lor, ca și când scriitorul ar încerca să verifice care este punctul ultim unde înțelesul continuă să fie surprins, deși cuvintele ce-l susțin pier. Lucrurile se complică printr-o mulțime de focuri de artificii - nu rareori artificioase -, prin acrobații verbale, salturi ale lingvisticii la trambulină, rostogoliri ale semanticii, zvârcoliri ale regulilor gramaticale, precum se întâmplă în cele ce urmează: *M-au răstignit și m-au botezat și m-au murit puțin și m-au înviat ceva mai mult, că să-mi spună că altă cale nu am, că aici se moare când vrea El să se moară, aici se trăiește cât și așa cum vrea El să se trăiască, așa că, dacă nu azi, atunci mâine tot acolo am să ajung, pe marginea priciului, sub toiagul lui Levinski, povestind, povestind: ce, cum îi făcusem lui, mamei, Selvei, bunicăi Agapia și, eventual ce-mi făcusem mie.*

Așa că.

Așa că să încetez de a mai face pe cristos, că el e ȚURCANU. *Așa că să mă* (punct final; p. 181-182). Rostul acestei echilibristici jignitoare față de naturalul exprimării, conduse aproape de explozie, este să imite dezagregarea minții și afectivă, trăită de cei trecuți prin reeducări, și ca continuă o linie începută de James Joyce și-i găsește aplicație în subiecte total opuse celor investigate de englez.

Romanul constituie o încercare de recuperare a memoriei lui Paul Goma, care a aflat despre soarta cumplită a tineretului universitar din valul precedent arestării sale, vechi de aproape zece ani; în mod firesc, pentru armonizarea textului produs cu starea de spirit a autorului, romanul este și unul de recuperare a memoriei lui Vasile Pop, personajul narator. Aceasta impune scriitorului un stil bogat în elipse ale gândului, în salturi, în unduiri, în bruște afundări în stări și imagini neașteptate, pentru a se reveni la prezentul narațiunii și a-l părăsi din nou. Întreg romanul, va să zică, stă sub semnul memoriei: *Din clipa asta atâta drum înapoi îndărăt în maica noastră memoria* (p. 54).

Să urmărim în acțiune tehnica personajului de a refuza realitatea prin adâncirea într-o alta lăuntrică, mai bună. *El vine, vine, îl simt, dar și eu trebuie să fac ceva, de întâmpinare, măcar cu trei pași, măcar cu o schiță de pas - așa se întâmpină*

activ; iar dacă răgetul fiarei interzice retragerea ca și avansul, nu poate împiedica rememorarea și devansul, acest trecut atât de trecut, cu atât mai plăcut de trecut, cu cât îți dă voie să-ți dai voie să fii și să faci, acum, ceea ce de obicei, rămâne într-un viitor problematic. Așa că, în momentul ieșirii pe poartă, îi văd așteptându-mă, însă ai mei nu se grăbesc să-mi alerge în întâmpinare - nici chiar Seliva ca alții ai altora, ai mei știu că, din acest moment, nimeni nimic nicidecum nu ne mai poate inhăța din urmă, sugerează înapoi, risipi, fărâmița, umbra prin noi - și ce bine, ce bine să știi asta (p. 75). Personajul se supraveghează în timpul pregătirii rememorării, care nu mai este a-ți aminti, ci e a trăi - și nu în trecut -, a trăi cu trecutul în viitor, a-l regăsi acolo, a-l face să se miște, să grăiască, să te însoțească așa cum ar putea-o face, dacă... Dar nici măcar nu este un 'așa-cum-ar-putea-o-face-dacă', pentru că o face, absolut convingător, atât de sigur încât nici nu mai cunoști calea unei retrageri/abstrageri posibile, a unei reveniri și simți că nici altcineva nu te-ar mai putea smulge din viața nouă acordată de ea.

De la poarta închisorii ne mutăm cu toții în livada de la Plătra, sub dud; într-un cap al mesei, bunicul Pamfil; în cel opus, tata; în dreapta bunicului: bunica Agapia, Artimon, mama; dincoace: Elisav (fratele personajului narator; n. n.), lângă tata apoi Seliva între noi, apoi eu - în stânga bunicului - față de masă albă, cu pete de soare mișcătoare, de vânt din frunzișul dudului, ca în apă adâncă; acea liniște a satului în amiază de vară, plină de sunete: găini cotcodăcind speriate a vară și a cald, o coasă ascuțită, hârșăit, cu gresia, o chemare, scârțâit de roți; vară zumzâind de mirosuri: amar, de frunză de nuc; așos și bărbătesc, cel de balegă de cal; iute și vesel cel de la focul făcut în curte - alt miros decât fumul din hornuri seara; miros securizant de la cămășile noastre, al trupurilor noastre, adunate în jurul mesei, formând un cor de odori: bunicul - tămâie și, ușor coclită, adierea de argint vechi, de la odăjdii; bunica - gutul, busuioc și calapăr; Artimon - Abdulah și iuft; mama - mamă; Seliva - coamă răscoaptă în soare și încă, încă, amestec de acru de la degetele pătate de cerneală și strălucitor și de rochie nouă; Elisav - sudoare curată de lup adineaori

îmbăiat; tata - nu știu, el rămâne pe dinafară; în fine, eu simțindu-mă bine în mine și cu (idem). Și așa mai departe, corespondențele dintre simțuri (intemeiate și pe o alternanță vocalică, amintind de "instrumentalism", ce impune o discuție aparte) crează o lume inedită, deși atât de cunoscută încât viețuiește la purtător, preluându-l în sinea ei, în sânul ei.

Atari evadări sunt impuse de duritatea existenței imediate (dar cum de izbutesc?).

Fulgerător, cu o mișcare de șarpe, unduită și precisă, Țurcanu îl apucă pe Voluntaru de cap cu amândouă mâinile, i-l apasă violent în jos, de unde îi vine în întâmpinare cu genunchiul.

Trosnește ceva, poate doar zgârciul nasului, poate capul întreg, coaja oului. Încă o dată. Și încă una - Țurcanu alternează genunchii, însă Voluntaru are un singur cap. Dumnezeu știe de ce nu se apără, de ce nu se opune - măcar să se lase în jos, ar scăpa... El, însă, cu mâinile întinse în lături, ca nu cumva să-l stingherească, contrarieze pe Țurcanu în mișcări, pare că singur vine în calea genunchiului.

Ultima lovitură, de astă dată în coșul pieptului. Blondul icnește, îndepărtat și se scufundă.

- Sus cu el! Ia să-i tragem noi o plimbărică!

Cei de acolo se așează numaidecât pe două rânduri față-n față, în prelungirea mesei. Cu o lovitură de picior, Țurcanu îl trimite pe Voluntaru între băte. Între garduri de băte.

Ulița Verde a lui Dostoievski, e-he, a rămas în urmă și nu doar cu un secol. Plimbărica noastră nu se face, ca pe timpuri - și la ei, în Rusia - cu nuiete, cu vergi; ci ca la noi, acum: cu băte, catarama grele de centuri - și nu pe spinare, ca la ei, ci ca la noi, în cap, în cap, în cap. Bătele sună sec în tîgvă, ceva mai sec atunci când se ciocnesc între ele. Elegantul Cori Gherman așteaptă la celălalt capăt; cu lovituri rapide de ciomag îl răsucește pe venit, îl trimite înapoi. Voluntaru nu mai înalță brațele, nu se mai apără. Dar înaintează - încolo, încoace. Pe picioare, Țurcanu îl întâmpină cu genunchiul în coșul pieptului: lovitura frânge trupul, frânge ritmul. Dar tot Țurcanu îl pune la loc - și ritmul și pe Voluntaru: parcă fără nici un efort îl verticalizează și îl face vânt iarăși între fălcile bătelor.

Plimbărica durează, durează plimbărica; intrat în obișnuință. În capătul cu Gherman, Voluntaru se rotește cuminte și din bucăți; în capătul cu Țurcanu, își primește genunchiul și ingenuncherea - desigur, se lasă odihnit în timpul ridicării - apoi, cu forțe noi, pornește la drum. Sunetele au devenit mai împăslite - capul sau bătele? (p. 68-69)

O scriere compusă din fapte, din numeroase, aproape fără număr fapte, nu îngăduie respirația necesară privirii ce să recomande un portret tihnit, urmărit de jos în sus sau de sus în jos, cu încetinitorul. Și portretele romanului sunt schițate în acțiune.

Incapabil să se miște fără ajutorul altor deținuți, Vasile Pop urmează să plece la alt penitenciar. Își luă în primire cărjele ce zăcuseră la magazie, nefolosite. *Un gardian bătrâtor privise hârtiile înmânate de sanitar și mă întrebasese dacă chiar nu pot merge "la verticală". Răspunsesem că nu, nu pot merge - la verticală.*

- Dar cărjile? Țipase un ofițer, unul foarte tânăr, Țipător de frumos pentru un bărbat, extrem de îngrijit (până și brasarda cu OS - Ofițer de Serviciu - era proaspăt călcată). De ce ți-a dat statul nostru, cărji, banditul? Ca să mergi cu ele, cu ele!

Spusesem că abia le primisem, nici nu le încercasem. Mă amenințase că o să mi le încerce el, uite-acuma, peste Țurloaic. Apoi zbirase:

- În lanțuri! În lanțuri! În lanțuri!

Gardianul în vârstă, plutonier, încercase să explice o anume prevedere din regulament, însă locotenentul bine călcat nu voia să audă. Așa că un alt gardian adusese o pereche de lanțuri, un ciocan și o bucată de șină.

- Astea-s lanțuri? Din alea grele! Grelle! Grelle! Grelle!

De data aceea, plutonierul îi răspunsese, tare, că, pentru transport, se pun lanțuri de transport, ușoare, nu grele, de pedeapsă. Degeaba. Locotenentul voia grele-grele, așa că fuseseră aduse din acelea.

- Nu cu piulițe - să le desfacă, banditul! Bate-i nituri! Nituri!, ordonase prea-frumosul cu glas de muiere, însă după ce fusesem culcat pe ciment, lângă targă și mi se bătuseră niturile, tot nu fusese mulțumit: Prea largi brățările - să-și scoată

picioarele, banditul? Turtește-le! Bate-le pe os, pe os, pe os! - iar pentru că "fierarul" nu le turtise pe os, pe os, cu destulă convingere, luase el ciocanul și bătuse în brățări, până când icnisem.

- Cătușe nu-mi puneți!, întrebasem, learcă de sudoare, asurzit de durere, în timp ce gardienii mă puneau la loc, pe targă. Măcar încă o pereche de lanțuri la genunchi, cu brățările turtite pe os, pe os, pe os... - îl imitasem fără voie.

- Gura, banditul, că te-mpușc, te-pușc!

- Împuști pe mă-ta, fătălăule!, zisesem.

Plutonierul, chicotind, se îndepărtase, "fierarul" făcuse o gură până la urechi. Locotenentul, după câteva bune secunde de paralizie, începuse să țipe la ei, la gardieni, că are să-i raporteze politicului, pentru "favorizare", apoi se năpustise cu picioarele asupra mea. Din fericire, numai două lovituri mă atinseseră, prin pânza târgii, în șale. Oricum, una din ele nimerise în bară - a târgii. Profitând de faptul că ofițerul era ocupat să țopăie într-un picior de durere, plutonierul, întors, le făcuse semn sanitarilor să mă bage în ambulanță.

- Și mai țineți gura aia, mă, că n-o să-ți fie bine. Că știi tu: gura bate curu...; - îmi recomandă plutonierul în timp ce închidea pe dinafară ușile ambulanței.

Mi se păruse că îmi făcuse cu ochiul, dar nu sunt sigur (p. 35-36). Rămâne îndoiala că atari reacții au avut loc cu adevărat.

O modalitate de sugerare a portretului moral constă în alegerea trăsăturii dominante a personajului și impunerea ei în cugetul cititorului, ca prin bătaie cu ciocanul (că abia părăsiram niturile lanțurilor), prin repetări ce o amplifică la fiecă revenire.

Nici o mișcare - nici una decât tremurul lui Sofron.

Tremurul lui Sofron, la Sibiu; când locotenentul Drăgan îl lăsa pe el și trecea la mine (după obicei, cu creionul chimic prin râni). Tremurul lui Sofron...

Sofron tremura - atât. Nici măcar nu mai striga - cel puțin, eu nu l-am auzit. Sofron tremura și tăcea. Sofron tăcea activ, nu-mi închipuisem că tăcerea e doar absență a ceva, ci facere, acțiune. Aș fi vrut și eu să tac ca el, dar nu puteam, nu pot, pe mine mă mănâncă limba - pe când Sofron tăcea ca muntele, ca

pământul. Cred că Sofron era - munte, pământ. De aceea l-au omorât. Fiindcă tăcea, așa (p. 40).

Puterea de creare a chipului uman, de zămislire a unei personalități prin mijlocirea cuvintelor, nu modelează prin tușe de culoare, nici nu evocă prin contururile desenate ci mai curând prin absențele lor, ca într-un fel de sculptură a golului născocită de un Moore. *Intră un civil. După cum s-a format coridorul-avantaj al uniformelor, deduc că civilul trebuie să fie Cel Mare - dacă nu cumva Cel Mai Mare. Nu, nu i-am văzut mutra pe pereți în nici unul din portretele oficiale. Nu este Teohari Georgescu, ministrul de Interne, pe el îl știu - de pe pereți, se-nțelege; oricât ar părea de ciudat, nu e nici Ana Pauker - o fi ea la Externe, dar nu doar acolo. Ana Pauker e peste tot. De mirare că nu e ea pe postul lui Dej... Atunci cine să fie individul?*

Potrivit de statură. Obraz gros, cu trăsături din gros, din greu? Nu-mi dau seama ce culoare au ochii, însă privirea... Privirea nu-i vine de la ochi, ci de nicăieri și de peste tot: de la șleapca proletară (de sub care i se vede părul alb), de la mâinile ținute la spate, dar neajungând să se atingă (să te ferească Dumnezeu de oamenii cu mâini scurte), de la felul în care s-a oprit, cu tălpile ușor îndepărtate, dar paralele... Nu are privire interogativă, scormonitoare, pânditoare, de polițai - cel care nu știe și vrea să afle de la tine; nici fals-severă, fals-senină, de "judecător" (oricum, nu judecă, ci execută ordinul Securității, scris citeț pe coperta dosarului, sub numele "banditului"). Bărbatul cu șapcă truditorească ne vine de foarte departe și de foarte sus - la urma urmei: de pe o altă planetă; și nu a venit ca să ne privească și să ne cerceteze și să ne afle, nu: el a coborât pe pământ, ca să se asigure că suntem exact acolo unde ne știa așa cum ne știa. Fiindcă el știe totul (p. 148). Ce am aflat? Că personajul e îmbrăcat civil; că nu-i nici înalt, nici scund; că are obraz gros (și mai vag: că trăsăturile îi sunt "din gros, din greu", ceea ce trebuie să recunosc, spune tare puțin); că poartă șapcă muncitorească; că e albit; că brațele îi sunt scurte; că poziția sa a adoptat sprijinirea pe tălpi dispuse paralel. Cu asta, basta. Intenția este de a-l prezenta pe inițiatorul reeducărilor: Nicolschi. Or fi trăsăturile sale aruncate pe figură "din gros", portretul lese cam subțire. În schimb, ne-am îmbogățit

cu o mulțime de glume, aluzii la ceea ce s-ar fi putut comunica, ce sărăcesc conținutul, prin împrăștierea atenției, conținut și așa retras dinaintea noastră înainte de fi fost picurat pe hârtie.

Acest stil 'hazliu' ne însoțește pe tot parcursul lecturii romanului, făcându-mă să mă întreb cum de n-am izbutit să recunosc la nici unul dintre memorialiștii luați în evidență anterior 'umorul antrenant' al celor petrecute în reeducări și numai **Patmle după Pitești** mi-l revelează. Ne însoțește pe tot parcursul lecturii, să suplinească lipsa experienței directe, ori a empatiei necesare. Îl reprezintă el pe autorul nevăzut sau caracterizează personajul principal - ce gândește permanent, cât ține o carte - personaj atât de 'superior' realității imediate încât mai și râde, deși împușcat în ambii genunchi și cangrenând, netratat decât cu dreptul de a participa ca spectator la câte se petrec în camera 4-Spital de la Pitești, plus joaca în rănilile sale vii, cu creionul chimic, a unui anchetator - și el 'umorist' fără voie?

Același duh al descompunerii dramei coboară să stingă lumina introdusă de un nou venit ce a lăsat dără de tristețe amar-nică în urma trecerii sale de rigă Lear trădat de ai lui, prin pușcăriile ce i-a mâncat viața și onoarea, nou venit a cărui împingere către neant Paul Goma o intuiește.

Ușa se deschide. (...) Intră careva cenușiu, cu o bască fostă bleumarin, acum prea mică, pătată, ca să aibă vreo formă, vreo culoare hotărâtă.

Îl văd destul de bine; după ce ușa s-a închis, Gherman i-a făcut semn să aștepte acolo, lângă prag. Pare foarte slab, însă hainele par ale cuiva și mai slab. Obrazul alb-alb, cu pomeți aprinși, de tuberculos, spinarea încovoiată și în același timp strâmbată pe laterală. E mult mai în vârstă decât mine, - cred că și decât Țurcanu - spre patruzeci de ani. Impresie de ponoseală, de tristețe. Și de resemnare. Nu are ce căuta în hainele acelea, nu are ce căuta acolo, lângă ușă, unde l-a oprit Gherman, nu are ce căuta în pușcărie, pare rătăcit și resemnat în rătăcire. Privirea - m-a atins și pe mine, o dată - e de o asemenea resemnată tristețe, încât sunt convins că a văzut multe, altele, că ceea ce se petrece la 4-Spital este pentru el o etapă depășită și în timp și în altceva. Nu pare deloc speriat - și

Irica i-a rămas cine știe unde, cine știe când, în urmă.

(...) Țurcanu (...) îl descoperă pe noul venit.

- Costache!, face el, pornind în întâmpinarea necunoscutului, cu brațele larg deschise. Bine-ai venit, frate Costache, dar poștește, poștește la noi, Costache, dragă (...)!

Cel căruia i-a spus Costache înaintează și se oprește acolo unde i-a indicat Țurcanu, cu degetul (evident, nu l-a îmbrățișat, așa cum ne așteptam).

Țurcanu se plimbă o vreme cu mâinile la spate, apoi bate din palme - ochii îi strălucesc:

- Ei, camarazi! Îl aveți în fața voastră pe Costache Oprișan, șăful vostru direct! Priviți-l, priviți-l, camarazi: vedeți ce ținută, ce măreție, ce prestanță degajă el prin toți porii? Ce privire de vultur, ce inteligență scăpărătoare? Demnitatea - nu-i așa că sare din pagină, forțează respectul? Statura de adivarat șăf nu-i așa că turtește, copleșește? Ian uitați-vă, măi: are el statură di șăf? Are! - la așa turmă, așa cioban, la așa lejonari, așa Oprișan! Ha-ha-a! He-he-e!

Cei din suită se strâmbă de răs. Behăitul lui Bălan, el sare din pagină.

Oprișan nu se clintește; o fi auzit el altele. Țurcanu schimbă tonul:

- Unde ziceai c-ai găsit cipilica asta, șăfule? - îi smulge basca, o cercetează, o miroase, se strâmbă. La gunoi? Primită de pomană la ușa bisericii Adormirea Mă-ti Domnului? - ho-ho-ho!, i-o pune la loc, bleagă. Dar hainele, șăfule? Bre Costache, dar tu te-ai îngrășat, bre, nu mai încapi în ele - să ții rejim, Costache, să-ți recapeti silueta - chiar așa: un' ți-i silueta di șăf? Nu te mai întreb unde-ai găsit mutra asta di iapă răpciugoasă, nici di inteligență... unde n-ai găsit-o - hi-hi-hi!

Râde singur, ceilalți nu au prins întorsătura. Se adresează "publicului":

- Bine, măi ca-camarazi: pi unul ca aista l-ați pus voi să vă conducă? Sifiliticul ista, să vă explice fi-lo-so-fi-a lui Nae? - ha-ha-ha! Pi dișalatul ista... Dar spuneți și voi, cacamarazi: aista-i trup în care să poată sălășlui un spirit sănătos? Dar uitați-vă la ochii lui di pește fiert - aista-i privire di șăf, măi, ori di jițal lipadat? La așa vite, așa văcar - ho-ho-ho! He-he-he!

Corul repetă, amplifică. Prim-tenor: Bălan.

- Gata recreația, începem lecția!, bate Țurcanu din palme. Voluntaru, vin-aici!

Ca în somn, Cristian Voluntaru se prelinge de pe prici și se apropie, penibil, sărind într-un picior. Țurcanu se prăpădește de răs; își bate coapsele, împarte în jur palme, ghionți prietenești:

- Ci-i aiasta, bre? Altă variantă a pasului lejonar? Șontăc-șontăc, pi culni di veac? Di ci șchiopătezi, cacamarade, ai fost rănit în lupta cea cruntă? Și ce ai pi față? Ce-ai pățit la ochi? Ai ceva și pe spinare? Doare, doare? A-ha, buba, buba... Și cine ți-a făcut bubița, băi'țăș?

- Dumneavoastră.

- Ti-nșăli, băițică: eu am încercat să ți-o vindec, să ți-o tai, ca să iasă puroiul, putrigaiul. Buba... - știi cine ți-a făcut-o? El! - și îl arată pe Oprîșan. El te-a otrăvit, el te-a îmbolnăvit, el ți-a stricat viața, el te-a băgat la închisoare, el te-a adus aici și așa! El, șăful tău! Uite că acum ai ocazia să-i plătești măcar o părticică din răul pe care ți l-a făcut: dă-i o palmă!

Nu văd ce se petrece, fiindcă nu se petrece nimic, capul lui Voluntaru rămâne nemișcat.

- Nu vrei. Îți respecti șăful... Rău faci, volintirule, respectul nu-i reciproc și te sfătuiesc să dai tu înainte de a da el. Nu vrei... Nici demascarea să ți-o faci nu vrei - te înțeleg: te gândești la ce-or să spună ca-ma-ra-zii, la ce-or să spună șălii... Asta-i, că nu știi, nu vrei să știi că șălii s-au lipadat de voi, plevușca! S-au lipadat, după ce v-au nenorocit - ardi-l pi șă!

Nimic. Țurcanu oftează:

- Te-am avertizat, dar cum nu poți face binele cu de-a sila... Oprîșan, dă-i o palmă lui Voluntaru!

Aud un: plicii!, moale. Capul lui Cristian tresare foarte, foarte târziu, de parcă ar fi primit o a doua lovitură (p. 138-141). Iar de acum înainte, jocul se va repeta: foștii subordonați, insuficient bătuți, vor evita a-l lovi pe fostul Comandant al Frățiilor de Cruce, iar el, de fiecă dată, va ceda și va lovi, deoarece fusese bătut până la refuzul ultim al sufletului de a mai suferi. O atitudine cristică... inversată! Dar, cum menționam, dacă 'face bine' în literatură să notezi, din goană, specificul dialectal de

rostire al personajelor, dacă este necesar să le reproducți ticurile verbale și pe cele ale minții și trupului, dacă a caracteriza le impune repetarea stereotipiilor personale de adresare, de explicare, de expunere etc., tragedia acestui Oprîșan, cunoscut de cititor încă din povestirea lui Gheorghe Calciu, aflată în prefața mea la acest volum, solicita puțină decență ce să neutralizeze aciditatea sulfurică a contextului; oarece crepuscul al tonului pe măsura celui al 'nimbului' de martir - încă nevăzut, orbitor de filosofia cunoscută și predată colegilor de temniță, încă nebănuț de cititorii romanului discutat - întărea sentimentul de îngrozire trebuind să se degaje din pasaj.

Decența, impusă de suferința mai ales morală servită în noaptea Vinerei Mari, cât ar fi făcut de cumplită, dacă apărea, cât de cumplită, orgia 'Intrării în Ierusalim', mimată în spirit de speluncă diavolească, de mintea bolnavă a lui Țurcanu și comandată bietelor sale jucării umane, a o săvârși împotriva firii și a educației creștine de-acasă... Tonul armonic (în sensul muzical), impus de legile construcției, este regăsit, în finalul scenei oribile, de autorul care s-a lăsat furat de beția blasfemiei și de isonul renghiurilor de bordel.

Cel căruia i se adresează Eugen Țurcanu, personajul principal, care se scăpase pe el în timpul torturii, se descrie în cursul adunării fecalelor cu limba, cum i se poruncise:

Ling - dar se înșeală: rezist și pe dinăuntru, ori ce-ar crede el. Chiar dacă înaintez doi pași înainte, un pas înapoi, pe urmele lui Lenin. Chiar dacă măruntaiele mi se răzvrătesc și vomit înapoi în gamelă (și pe masă, pe care-o spurc - dar o despurc eu), revin, înghit ceea ce vărsasem, doi pași înainte, un pas înapoi, doi înainte, unu înapoi - așa ne-a învățat marele Lenin.

- Te consolezi cu exemplul altor... pătimitori? Nu cumva te gândești la pa-ti-mi-le descrise la evanghelie? Cretinii ceia di evangheliști, care și-au petrecut viața în pustie, mâncând muște, regulând capre - ce știau tembelii ceia dispre om? Nimic! Nici despre trup, nici despre suflet! Eu sunt adivaratul evanghelist! Eu scriu adivarata Evanghelie - Evanghelia după Țurcanu! Dacă Isus ar fi trecut prin mânilor istea... He-he, nu mai ajungea el Cristos! N-ar mai fi existat nici creștinism! (p.

174-175). Evanghelia după Țurcanu și Patimile după Pitești! Ideea satanică îl dimensionează pe scelerat: aceasta este caracteristica puterii ei: să creeze volumul spiritual al unui personaj, că este satanică sau angelică, idee să fie; or, chiar și un Țurcanu - oricât de debile - vehicula și ideii, că nu de pomană a izbutit el să îngenunche generația tineretului ajuns în temnițe în 1948, mai cu osebire a tineretului legionar, renumit pentru educația sa cu disciplină de fier, iar lipsa acelora - a ideilor - se resimte până la țipăt, când încerci să naști un personaj.

Să pornim în căutarea lui Șura Bogdanovici, un alt martir al epocii - orice i s-ar putea reproșa.

- ...un criminal. Nu pentru că omori oameni, pentru că îi pui să se... Între ei...

După privirile ciomăgașilor răsucite spre ușă, înțeleg că vorbește cel cu șapcă de ski fără cozoroc. Da, i se vede falca de jos mișcându-se. Însă când urcă, nu ajunge până unde ar trebui, rămâne la jumătatea drumului, iar în pauze cade, atârnă.

Țurcanu curăță bine gamela, o depune lângă ușă. Se întinde, râgăie discret, cu palma la gură, apoi rotindu-și privirea:

- Să ne fie de bine masa! - și scărpinându-și capul sub șapcă, sugându-și dinții, întreabă așa, în trecere: Ce spuncai, Bogdanovici? - glasul i-a sunat aproape cald. Vrei să repeți?

- Repet, Genule (și Bogdanovici e moldovean, a rostit: Jenule), repet, ești un criminal, vina noastră că nu te-am luat în seamă, te credeam un pezevenchi nepriculos, dar tu ascundeai un sullet de crimi...

S-a oprit singur, istovit. Falca îi cade, resemnată (de bărbia ascuțită îi atârnă țurțuri de zeamă de arpacaș, întărită). Țurcanu continuă să privească în altă parte, ba acun se allă cu spatele la el: ia din mâna lui Grigoraș centura și o depune pe umărul lui Cornel:

- Dacă te mai lași dizarmat, te-ntorc! - pe Pop l-a amenințat - însă numaidecât, cu dulceață: Ai terminat masa și discursul, Bogdanovici?

Falca se înalță, coboară de câteva ori. Nu se aude nimic.

Cu obrazul încremenit, ca sub fard gros, ca în reflectoare, Țurcanu se răsuțește, lent, spre Bogdanovici. În ciuda șăpcii proletare, în ciuda bărbiei (sau: datorită ei), Țurcanu are ținută;

o anume măreție. Nu a rostit nici un ordin, nu a schițat vreun semn-sămân, însă ciomăgașii se dau în lături, formând două paranteze punge, cuprinzând pe înalt pe cei doi protagoniști. Au încremenit și plintoanele, fiecare unde l-a prins momentul: cu brațele și cu bătele atârând pe lângă trup, cu fața spre acolo, ca pentru rugăciune.

Mă înalț în coate. Au ieșit din încremenire și cei de pe priciuri: se uită acolo (nu la bocancii), cu satisfacție și cu teamă, nu teamă pentru ei, imediată, ci presimțind probabil o pedeapsă mai cumplită decât nemișcarea pleoapelor.

Mare actor, Țurcanu. Stăpânește mai ales tăcerile. Nu știu ce va urma, însă după tremurul care-l scutură pe Bogdanovici, sînt că va fi ceva teribil - un șuvoi de sudoare mi se prăpăstuieste pe șira spinării. Pentru o clipă, mă încercă dorința de a mă ciupi, de a mă lovi peste genunchi, ca să mă trezesc. Renunț când ajung la aceeași întrebare: Și dacă în trezie va fi și mai și?

Bogdanovici tremură acolo, pe locul lui de pe prici. Nu e tremurul lui Sofron, nici al lui Cornel Pop. Aceia, fiecare în felul său, tremurând, se apărau de o promisă, de o inevitabilă agresiune. Or, Bogdanovici tremură nu doar resemnat, ci doritor să vină mai repede, aproape sărbătorind ce va să vină...

- Măi Bogdanovici, măi...

Fals. Și târziu. Stăpânul pauzelor e pur și simplu întârziat; ori s-a grăbit cu o secundă, cu o zecime, prima lui replică a căzut într-o cădere de-a lui Bogdanovici.

Care nu mai tremură; care nu mai tremura în clipa în care Țurcanu a început - dar dacă tocmai asta urmărea Țurcanu: ca Bogdanovici să nu mai poată fugi nici prin venirea în întâmpinare?

- Di mânili istea-ai să mori, banditul!

Respir ușurat și dezamăgit. Farmecul s-a spart. Marele Țurcanu e un oarecare amator pe o oarecare scenă de cămin cultural.

Revin pe teren ferm. Știu: pe această scenă de cămin cultural, sub direcția amatorului Țurcanu, actorii amatori vor juca așa cum numai amatorii joacă: adevărat. Mai știu: Țurcanu are să-l chiar omoare pe Bogdanovici, simt, sînt că și ei simt. Dar

incă nu. Nu acum. Ceva mai încolo, atunci când textul o va cere.

- Jos di pi prici!

Ei și? Pe mine nu mă interesează prologul. Mai bine profit, ca să casc gura la cer, la arbori, la spectatori (...); o să mă întorc cu privirea spre scenă atunci când va să fie **scena** pentru care am venit, pentru care am făcut atâtea sacrificii - dar numai pentru ea, restul nu mă interesează, cum se termină ea, cum plec.

Acum tot nu am ce vedea - ce să văd? Să-l văd pe Bogdanovici cum coboară de pe prici, cu greu, cu acea grabă caraghioasă și nespornică a neputinciosului? Să-i văd șapca aceea caraghioasă, cu cozorocul parcă retezat cu toporul? Costumul cenușiu, caraghios, pătat, pantalonii bufanți, caraghiozlaşul lipsei de cămașă pe sub haină? Ce ne poate oferi domnul Țurcanu cu un astfel de partener? Cu unul ca Bogdanovici care, odată pe picioare, lângă prici, mai și gesticulează (în felul lui, cu mișcări încetinite, ca în apă groasă)? Și, de parcă toate acestea n-ar fi de-ajuns, mai și vorbește, mai și vorbește, nefericitul: falca urcă, falca scapătă și bălângăne, jos, ca în balamale.

Nu mă interesează. Mă las la loc, pe spate, în pat. Mă dor genunchii, genunchii mei, n-am timp de falca lui Bogdanovici. Mă dor gleznele mele, din pricina genunchilor mișcați - și au fost mișcați din cauza lui, a lui Bogdanovici, care nu respectă regula jocului - cu șapca, de pildă: de ce i-a tăiat cozorocul? De frică să nu fie acuzat de prohitlerism, căcăciosul? Iar dacă gardienii i l-au tăiat, de ce-o mai poartă, nu-și dă seama că arată ca dracu? Cu pantalonii lui (bufanți!), ca să nu mai vorbim de trupul lui șoldiu, șleampăt, numai coate și genunchi. Apoi falca, falca aceea de mort de-alaltăieri care nu respectă regula mortului și vine să ne creeze nouă neplăceri, ca să nu spunem adevărate belele, că dacă nu apărea el, nu exista nici, ca să zicem așa, Țurcanu și am fi trăit ca-n sânul lui Avram, fără amândoi, las-că și Bogdanovici ăsta...

Ajung până la mine doar șuierătoarele, indulcite moldovenește. La răstimpuri, dinspre Bogdanovici un cuvânt întreg:

- Jenule...

Ca să vezi! Cum adică: Jenule? Îi spune lui Țurcanu pe

numele mic și acela diminutivat? Și moldovenit? Dar ce, au păscut porcii împreună? Unde se trezește Bogdanovici?

- Pi scaunul dentar, Șura.

Așa, da. Acolo, da, pi dentar. Foarte bine, nu știu ce culoare are, la camera 4 Spital, dentarul scaun, dar am totală încredere în domnul Eugen Țurcanu care, orice s-ar zice, că-i un criminal și nu mai știu ce, mie mi-a dat un pat adivarat, lângă patul lui personal, cu saltea adivarată, pentru genunchii mei bolnavi, săracii, ca să nu mă mai doară și l-a pus pe Cori să-mi aducă, la pat, gamela - cu lingură! Și care pe mine personal nu m-a atins nici cu o floare, ba mi-a acordat cel mai bun loc, de unde pot vedea totul, ca dintr-o lojă de orchestră, una adivarată.

Așa, să-i dea o lecție lui Șura Bogdanovici - auzi la el: După ce că-l cheamă Bogdanovici (o fi ucraincan) i se spune Șura, de la Alexandru - dar la Ruși, nu la Ucrainieni. Legionar și el cică - care mulți, cam foarte mulți naționaliști români de alte nații, probabil românii-români nu-s în stare să-și apere tricolorul, așa că uite-i pe Zelinsky, pe Bogdanovici, pe Belimace, pe Cantacuzino - în fine, români recentți, mai români decât papa. Foarte bine: Să-i dea o lecție marelui român Șura Bogdanovici!

Și dacă arunc o privire într-acolo, o fac, nu ca să aflu, ci ca să mă asigur.

Sunt asigurat. Nimic nou sub soare. Bogdanovici primește ce merită - dealfel, acum câteva secunde, el însuși a spus ceva mai lung din care am reținut:

- Merit, Jenule... Pentru ce-am făcut... Am deschis cutia...

A spus el însuși, iar dacă nu a spus, ar fi putut să spună. Iar dacă recunoaște că merită, pentru deschisul cutiei (probabil a Pandorei), atunci să merite!

Se așează în genunchi. Îl văd, printre Gherman și probabil Cornel Pop. Îl văd așezat în genunchi, cu mâinile la spate.

- Nu așa, măi Șura! Tot n-ai învățat... Mai așa... Înc-oleacă-n față și nu atât de 'plecat spre stânga... Cam așa... Bun! Și-acum ia suflecă-ți buzele, să nu ți le rup, măi... Încă, încă, mai, mai - cam așa... Ești gata?

Îi văd gura - cu buzele suflecate, ca să nu i le rupă. Acum n-o mai văd, Țurcanu mi-o acopere, mi-l acopere. Văd piciorul drept al lui Țurcanu retrăgându-se încet, pe linie, ca o crosă de

criket.

- Olecută mai la stânga, Șura...

La urma urmei, bun, Șura Bogdanovici. De aceea după ce crosa pornește, după ce totul se termină, are dreptul la o bătaie pe umăr, cu atât mai prețioasă, mai de invidiat, cu cât Țurcanu însuși trebuie să se aplece până aproape de ciment.

- Brava, Șura, brava, ai șăzut bine. Ai mai scapat di-un dinte putrigait...

Doar de unul - pentru azi.

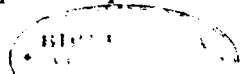
Șura se ridică singur. Acum îl văd iar: gura i-a înflorit, roșu. Se aburcă, îndelung, fără spor, pe prici. Țurcanu e silit să-l apuce de turul pantalonilor și să-l azvârle - e drept, cam departe, cam în perete.

I-a rupt un dinte, Țurcanu. Putrigait. A scăpat de el - printr-o extrem de precisă lovitură de bocanc - e drept, Bogdanovici a stat, a șăzut bine.

L-o fi durând, îl doare, doare (p. 88-92).

Cu alt prilej, nu prea depărtat, i se scoate un alt dinte, cu aceeași metodă. Și de data aceasta, momentul reprezintă un portret comic în doi, al victimei și călăului; poate chiar mai precis al celui din urnă.

- În sfârșit, ai spus un adevăr: meriți! Meriți, Bogdanovici! Dar nu dintr-o dată, nooo! Cu picăturica! De ce să scapi așa ușor - ca bestia care și-a rupt vinde cu dinții? Pentru tot răul făcut, nenorocind atâta tineret!; transmițând pe sub mână, lejonarilor, consemnul să se prefacă, să-și facă reeducarea de formă! Să mintă, să ne mintă încă o dată! Ce-ai mai vrea să teucid acum, Bogdanovici... Ca să scăpi... Ce-ai mai vrea tu să mori, în minuta asta... "Moartea, numai moartea lejonară", Bogdanovici? Ba nu! Ca să fac din tine un martir? Ei, nu, Bogdanovici! N-o să le ofer pe tavă bandiților încă un sfânt la care să se închine! Nu! Fiți atenți la ce vă spun eu: Un moldovean a creat Garda, un moldovean o s-o lichideze! - eu, Țurcanu Eugen! Codreanu v-a modelat după chipul și asemănarea lui, eu o să vă ... O să vă readuc în starea de lut! De acum eu vă sunt olarul! Ori fac din voi oameni adivarați, noi, ori vă trimit în lutul din care-ați ieșit! Tu, Bogdanovici, ești atât de putrid, încât n-o să pierd timpul să te remodelez. Tu ești o

oală spartă, dar o să-ți pisez cioburile bine-bine, înainte de a te... Din tine, Bogdanovici, n-o să fac un ou cubic! Nici măcar patrat! Din tine o să fac praf de ouă, din ceala de la ajutorul american - ha-ha-ha! Capul mai spre stânga, Șura Bogdanovici!

(...) Parcă a spus de ce nu-l ucide pe loc: îl folosește ca pe material didactic; ca exemplu și ca... șa (chiar așa a spus și a mai spus: "Bat la tine, ca să priceapă iapă și să se reeduce - oricum nu are scâpare, di ci să sufere atâta?") (p. 103-104).

Puține, dar esențiale trăsături, am descoperit la Alexandru Bogdanovici: e lipsit de putere, e caraghios datorită halului în care i-a ajuns vestimentația, falca i-atârnă, e știrb rău și este alcătuit dintr-o combinație de curaj nesăbuit și de docilitate trudnic și disperant deprinsă. Într-o direcție în care Turcanu are mari pretenții, dresajul lăuntric, Bogdanovici a rămas liber, neatins de robia vătafului Securității ce-i îngenunche pe toți pe rând și îndeobște.

Readus pe scaunul dentar, peste alte câteva zeci de pagini, Bogdanovici s-a încurcat în ceva - probabil în sine însuși: nu izbutește să coboare de pe prici, a rămas încurcat pe acolo.

Îl ajută bunul său prieten, Genu; mai degrabă: Jenu - de la Eugen... Îl apucă de picioare, trage, îi imprimă o mișcare ascendentă, apoi, la capătul cursei brațelor, îi dă drumul.

Bogdanovici zboară-zboară-zboară.

Până în dunga priciului de vis-à-vis. Acolo se oprește o secundă, două secunde, apoi se prelinge pe ciment. Turcanu se duce la el, se apleacă, îl ridică. Acum îl azvârle în sus, se preface că nu-l mai poate reține, îl lasă să cadă. Și iar și iar. Acum nu-l mai aruncă: îl ține de gât. Ținându-l de gât, îl înalță, înalță, până are brațele drepte din cot și la perfectă verticală. În sfârșit, îl văd și eu o dată pe Bogdanovici cu gura închisă (deși împrejurarea ar cere invers), dar cu ochii mai-mult-decât-holbați.

- Di mân'li istea-ai să mori, bandit'le!

Îl boscorodește, îl acuză, îl întreabă, îl ceartă, i-o zice. Ca o babă de pe la ei, di pi la. Mereu și mereu reproșându-i teoria reeducării de formă, pe sub mână; teoria reeducării liber-consimțite; teoria dispri înșalatu. Clasei muncitoare care.

(...) Acum l-a trântit jos. Îl calcă. Ca la teasc. Ca la Bătuta -

își comandă singur: "Hop, ș-așa!" și sare cu amândouă picioarele odată. Joacă pe trupul care - oroare - nici dinți nu mai are (p.163-164). Gherman este acela care izbutește să-l zmulgă pe mortul viu de sub tălpile lui; ba chiar să-l ducă în altă cameră, departe de imediata moarte ce voia Țurcanu să i-o trântescă mintenaș.

În atare tovărășie, Vasile Pop, eroul lui Paul Goma, simte că nu mai poate răbda să trăiască izolat de ceilalți. Ciudată izolare: a rămâne încă om! Sentimentul a fost surprins cu stupefacție de memorialiștii reeducărilor (cei mai subtili) și este, cu adevărat uluitor: ajungeai să te simți stingher și 'bandit' pentru că nu erai primit la autodenunțare și la denunțarea de frați, că nu erai promovat la flagelarea celorlalți și că-ți lipsea flagerea ta de către ei...

Vreau și eu o placă de săpun, vreau și eu să notez tot ce văd, ce aud, ce cred despre cutare, ce mi se pare mie despre cutare - ca să-i raportez, seara domnului Țurcanu: Dom' Țurcanu, permiteți-mi să vă raportez... - și chiar să raportez? Ce grozav trebuie să fie, ce senzații extraordinare - să-i raportezi domnului, scara. Vreau și eu; și eu vreau să fac măcar de planton, să păzesc somnul altora, am început să merg binișor pe picioarele mele și chiar dacă nu aș rezista un întreg schimb, aș rezista, totuși - cu care ocazie aș scăpa și de escarcele de pe spate - de-atâta pat, de-atâta asistare. Vreau și eu să dau, chiar dacă n-am ce - vorba cotelor lui Mihai: Ai, n-ai - dai! (p. 167).

Nu a trebuit să treacă mult timp, nu au trebuit să survină bătăi peste măsură, nu a trebuit să fie făcut mai sac de carne sângerândă decât ceilalți, ca să i se dea satisfacția dreptului de a-și scrie demascarea. Aici condeitul lui Paul Goma își amintește de acela ce a așternut pentru anii românimii tudorinușatisme, care și ele își amintiseră de caragialismele debitului gălgăitor al autocontrazicerilor - din neștiință - strigătoare la cer. Pentru Goma, ele au o altă explicație: torturile ce îl fac pe personaj să revină întruna asupra declarațiilor sale, modificându-le, strâmtorându-le, îngroșându-le, schimonosindu-le, lăbărțându-le, vărându-le la apă, colorându-le, decolorându-le, făstăcindu-le, tăindu-le prin părțile esențiale și răscroindu-le. Iau un exemplu la întâmplare: *Subsemnatul bandit Pop Vasile declar că i-am*

propus lullei Verdeș să întreținem relații sexuale, însă ea a refuzat categoric, sub pretext că numai după căsătorie se face. Înainte nu se face. Menționez că niciodată nu i-am propus să ne căsătorim. Precizez că i-am propus să ne căsătorim, însă numai pentru a profita în mod mârșav de naivitatea ei (p. 203).

Trecură reeducările, trecură și pușcăriile. Vasile Pop nu s-a mai integrat în viață, în viața noastră. El a rămas la rămatul tragic din gamelă, la posturile impuse sub supravheghere, la observarea umbrei lui Țurcanu, dindărătul său. Nemaissuportându-și noua personalitate de reeducat și-a smuls carnea de pe obraji, a-trebuia internat din pricina automutilării. Însă, sufletul, la un strat inferior, suficient de adânc pentru a nu fi ajuns la el lăturile Piteștilor, a așteptat clipa când să redobândească suficient curaj pentru a depune mărturie în scris, pentru știința oamenilor: cartea aceasta. Iar în ea se petrece ceea ce este comun întregii memorialistici din acea perioadă, după cum vom înțelege ascultându-l discutând cu un coleg de Atunci (care duce cartea în Occident).

- (...) Ai pus pe hârtie numai ce ți s-a întâmplat ție, de la alții...

- Dar am scris și despre alții. Despre tine, de pildă.

- Despre mine, de pildă, ai scris lucruri... stranii, ca să nu spunem inexacte - prin parțialitate: că nu știu ce ți-aș fi făcut eu ție... Să admitem, pentru a putea continua discuția, dar găsesse oarecum straniu, aș zice de-a dreptul suspect, că n-ai scris nici un cuvânt despre ce mi-ai făcut tu mie.

- Eu, ție? Ce? (p. 244).

Cititorul a remarcat că, pe rând, cei doi nu-și amintesc ce și-au făcut unul celuilalt. Nu este refuzul de a recunoaște; nu este reaua credință; nu este tentativa de 'a se înfrumuseța', de a se prezenta mai 'curat'; nu. E incapacitatea memoriei afective, a noastră, a tuturor, de a reveni asupra momentelor când noi înșine am fost monștri; doar pe ceilalți îi resimțim ca atare.

În același scurt citat, Paul Goma surprinde, fără a insista - și bine face -, dușmăniile gata să se nască - după atâtea dușmănii hidoase trăite sub tutela lui Țurcanu -, datorită memorialisticii făcută publică, revendicări ale inimicității, mai totdeauna stăpânite.

Autorul mai constată ceva, prin intermediul aceluiași personaj: *Dacă alții, neimplicați, deci... obiectivi, vor scrie cândva istoria reeducării - foarte bine. Noi, implicații... Judecând după mine, n-o să deschidem gura, atâta vreme cât o să ni se pară că mai avem ceva de pierdut - și, dacă te uiți la mine, constăți că am atâtea, atâtea de pierdut... Deci, cei care au trecut pe-acolo, tac; cei care n-au trecut, vor fi fiind ei obiectivi, dar la ce slujește, aici, obiectivitatea? Reeducarea în ciuda caracterului ei de masă, a fost o problemă individuală, personală, numai cine a pus mâna și a pipăit crede... Crede, crede - dar ce? Numai partea, fațeta, partitura lui - cine acceptă că și el a făcut rău altora? Apoi eventualii istorici vor avea nevoie de documente - așa se face istoria lor: dacă există document, probe scrise, atunci, da, au existat și faptele, altfel, ba! Tot ce știm noi nu s-a petrecut, nu a fost, nu are dreptul la existență - dacă lipsesc documentele... Care documente? vorba ta, și or să fie din ce în ce mai puține, până la dispariție, pe măsură ce trece timpul. Până una-alta, securitatea face istoria, o face după chipul și cheful ei, șterge toate probele, toate urmele... Fie vorba între noi, piteștenii: bine fac, n-aș avea chef să revăd declarațiile pe care le-am dat, la Pitești. Și, totuși, păcat - mă gândesc la cele câteva mii de pagini scrise de Țurcanu, la Interne (...), Le-or fi distrus (p. 245-246). După cum probabil au distrus demascările sintetizate de Țurcanu și acoliții lor, și acelea expediate, calde încă, din Pitești și Gherla, aceluiași minister...*

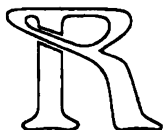
Cine n-a trecut prin fabrica de minciuni reprezentată de anchetele politicilor nu poate pricepe cât este de adevărată afirmația personajului. Astăzi, după Revoluția din '89, vedem naivi care cer îngăduința SRI-ului (cel de până la schimbarea din 1996 a guvernului comunist mascat), pentru a edita 'documentele' Piteștiului. O primesc cu dragă inimă și caldă bucurie, cu toată generozitatea și bună voința. Iar ei, naivii, deversează pe piața informației naționale imundele 'documente' ale Securității, drept adevăr, un 'adevăr' ce acuză doar victimele - negăsind, ei, editorii, pe nimeni să comenteze și să despartă adevărul de sordida minciună.

Totuși, în ciuda acestei pledoarii binevenite împotriva 'aranjării' documentelor de către Securitate, Paul Goma pune în gura

celor doi, care trag ultimile concluzii privitoare la reeducări, o teorie ce este foarte influențată de concluziile Securității inșeși, în celebrul proces al lui Țurcanu, anume că *niște legionari - fie din tabăra lui Bogdanovici, fie din a lui Țurcanu - din frică de închisoare, din spaimă de suferință, au apucat să încheie pactul cu Diavolul, au vrut să-și schimbe semnul* (p.247), ceea ce este explicat mai sus: *reeducarea a fost o treabă strict de familie* (p. 246); cu alte cuvinte: *o răfuială în de ei* (idem). Iar apoliticii au căzut victimile dezlegionarizării de un legionarism de care nu se apropiaseră nicicând. Adevărat, însă cât de puțin; căci numărul cel mai mare, copleșitor, al celor supuși torturilor, a fost - cine are interes s-o ascundă? - compus din membrii Frățiilor de Cruce. Teoria, o recunoaștem lesne, are un sâmbure comun cu aceea a Securității, afirmând că Horia Sima, pentru interese obscure, a pus legionarii să se omoare între ei, care teorie a stat la baza condamnărilor la moarte din procesul reeducatorilor.

Patimile după Pitești constituie prima lucrare de ficțiune derivată din istoria reeducărilor din temnița numită în titlu. Paul Goma nu are numai meritul de a o fi scris cu pecetea personalității sale mulată pe acelea ale personajelor, în strădania reînvierii unui trecut blamabil, dar rămas misterios, ci și meritul de a fi prezentat cititorului din Occident răvășitoarea psihologie a reeducărilor, întemeindu-și demersul pe o documentare bogată și izbutind să rămână aproape mereu fidel conjuncturilor întâlnite de romanul său. Rămâne ca alt prozator să distingă shakespearianismul acelor oameni, victime și călăi, reprezentanți - ce cumplit să afirm asta! - tipici ai încadrării unui popor de entuziaști și de romantici în cerințele partidului comunist român.

IZBÂNDA ABSTRACTULUI, ÎNFRÂNGEREA EPICULUI: DAN LUCINESCU

romanul *Jertfa (Transfigurări)* de Dan Lucinescu * îngăduie surprinderea rezultatelor literare produse de o prea îndârjită aspirație la purificarea gândirii, trăirii și, implicit, a vocabularului și tehnicii narative, iar acest rezultat, prin eliminarea concreteței 'banalului' și detaliilor materiale, crează o lume defunctă înainte de a se naște, o lume inapropriabilă, o lume străină.

Să fie datorită aplecării native spre știință a autorului? Adevărat, conform *Notei biografice* finale, după absolvirea Facultății de Mecanică și a cursurilor post-universitare de Energie Nucleară, el a elaborat un op: *Tehnologii ultrasonice, magnetografice și de analiză spectrală* și a avut o bogată activitate de laborator și cercetare, pe care n-are rost s-o prezint acum; pentru ea a fost prețuit și răsplătit la timpul cuvenit. Dar mai constat că nu doar el a fost condamnat la 15 ani muncă silnică (în urma arestării din 24 aprilie 1948), executați, dar și maica sa a fost condamnată politic, ca și una dintre cele două surori ale lui, iar părintele-i a avut domiciliu obligatoriu. Deci o experiență cvasicompletă (oricum împătrită) a dramei, ceea ce lasă de așteptat a fi trezit în memorialist o apetență pentru durtățile realului. Totuși ea lipsește, prin această trăsătură Dan Lucinescu deosebindu-se de ceilalți memorialiști și scriitori discutați aici. Mai mult, el teoretizează desprinderea de pământesc (și nu o dată!): *Realul învingător nu este cel ce zugrumă (sic?!) o existență ci cel care reușește să sublime suferințele, în jertfă pură oferită Marelui Creator. Pep nu era animat de speranțe deșarte. Îngerul Bun de lângă el îl făcu să*

* Iași, Fides, 1997.

înțeleagă cât de departe și problematică este o schimbare a stării în care se afla (p. 232). Am numit cartea 'roman', pentru că Dan Lucinescu își realizează istorisirea la persoana a III-a singular și-și atribuie aventurile unui personaj dorit fictiv, numit: Pep.

Cititorul s-a obișnuit cu sistemul meu de a nu face afirmații fără a le demonstra pe loc. Următorul portret comentat va arăta ce voiesc a spune despre inconsistența tehnicii sale narrative..

Ne aflăm într-o cameră nouă pentru Pep și o mulțime de alți colegi de detenție.

La un moment dat ceva ce i se păru nefiresc îi atrase brusc atenția. În cadrul veseliei și agitației generale văzu un deținut total diferit de ceilalți, stând izolat lângă ușorul unei uși. Pep nu mai văzuse până atunci o figură mai interesantă decât cea care-i atrăsese atenția. Persoana respectivă, un bărbat de vârstă medie, radia lumină în jur. Remarcă că memorialistul 'romancier' își distinge personajele favorite tocmai prin atari calități suprafirești; iată o probă extrasă din altă parte: Când respectivul (Gheorghe Calciu; n.n.), în urma unor crunte presiuni fizice a fost îndemnat să lovească un coleg de al lui, a căzut în genunchi în poziție de rugăciune și din ochii suferinzi, de căprioară rănită, începură să-i curgă lacrimi iar din răni sânge (p.138; adăugăm că-l numește, în context, preot, ceea ce Calciu era încă foarte departe de a fi. Metoda realistă adoptată de Marcel Petrișor pentru a dovedi purtarea creștinească de culme a aceluiași, față de muribundul Costache Oprișan, servește scopului menționat mult mai mult decât însemnarea hagiografică a lui Lucinescu). Revenim la întâlnirea 'figurii luminoase'. Chipul lui cu trăsături fine și frumoase, marcat de un zâmbet trist dar detașat, privea absent toată acea masă de oameni care se agita în noua incintă în care ajunseseră după debarcarea în Aiud. Contrastarea 'eroului' cu furnicarul celorlalți urmărește aceeași înălțare a lui pe un soclu intangibil. Rar văzu până atunci o figură atât de senină și parcă iradiată din interior de o forță psihică deosebită. Dacă scriitorul tot a făcut o haltă pentru a-și repeta consemnarea primei impresii, voi profita să menționez că 'forța', 'energia', 'efluviiile', 'emanațiile' constituie recuzita curentă a spiritualității în volum, ele

înlocuind termenii ortodoxiei ce i se par probabil naratorului 'degradați'. *(Adevărul că totul este energie, implicând vibrațiile unui anumit câmp se adevărea în cadrul hipersensibilității căpătată prin acel fenomen de transfigurare despre care s-a menționat. Dacă cineva zâmbește la aceste afirmații, nu poate produce decât o sinceră compasiune, despre care nu este cazul să vorbim; p.207. S-a reținut impersonalul expunerii, ca și suficiența celui care a 'descoperit Adevărul'). Ochiul stâng îi era acoperit cu un bandaj de pluș negru. Pep, care stătea și el izolat cu intenția de a observa dacă are cineva nevoie de un ajutor, se apropie impresionat de domnul respectiv, al cărui comportament impresiona din primul moment. N-am aflat doar pentru a nu știu câta oară că omul 'impresiona', ci și că dragul de Pep era un creștin desăvârșit, ca și un individ de o rară bună creștere, ceea ce ni se comunică de câte ori e posibil pe parcursul celor 278 pagini. Îl salută cu politețe, și chiar cu o notă de afecțiune, întrebându-l dacă are nevoie de vrun ajutor, nepricepând care este cauza expectativei în care stătea respectivul personaj.*

În amănunte stă o altă dificultate a mesajului. De unde 'afecțiunea' cu care i s-a adresat? Ce a stârnit ea în celălalt? Tot atâtea mistere. După cum vom vedea mai departe, nici Pep nu-l va întreba asupra stării sale de expectativă, nici noi n-o s-o lămurim.

Domnul respectiv îl observase la rândul lui pe Pep, singurul în afara lui care nu participa la vacarmul primei întâlniri cu oameni mai noi (o însingurare ce 'face bine', arată o noblețe despre care va fi vorba mai departe). Îi răspunse la salut, pe față apărându-i un zâmbet ce releva un psihic afectuos. Îi replică la întrebarea pusă că nu avea nevoie de nimic, dar că-i mulțumește pentru gestul făcut. Pep, se prezintă, așa cum era normal pentru situația respectivă. Interlocutorul, mirat oarecum că nu-l recunoaște, îi spuse că se numește Cosmovici. Numele îi spuse foarte mult lui Pep, familia respectivă fiind cunoscută în Moldova de nord ca făcând parte din aristocrație. Într-un astfel de mediu social 'elevat', doar politețea nobiliară de care dădeau dovadă cei doi se potrivea, oricât de distonantă era ea față de împrejurări (să reamintesc cititorului că duhori

pestilențiale îngreșeau nările, zdrențe fâlfâind pe trupuri jigneau privirile, scheletele vizibile ale 'elitei' înspăimântau sufletele?) *Destul de repede realiză* (folosit cu înțelesul englezesc: își dădu seama) cu cine avea de a face. *Personajul care i se păru atât de interesant era una din remarcabilele personalități din preajma anilor 1940, când printre altele fusese și secretarul avocațial al celebrului jurist și profesor Istrate Micescu. În plus, persoana respectivă se bucura de prestigiul de a fi fost cel mai tânăr ministru din țară, la vârsta de 30 de ani, cât și profesor la prima catedră de ziaristică, nou înființată. Întrebându-l ce a pățit cu ochiul (ceea ce nu mai era la fel de politicos s-o faci!) Horia Cosmovici răspunse modest dar convins și concis că pierderea ochiului la un atelier de tâmplărie mecanică de ziua Sfintei Marii reprezenta jertfa lui oferită Sfintei Fecioare (p 231-232).*

Portretul continuă în același ton, aglomerând repetițiile de idei, informații și chiar cuvinte. Astfel el află că *Horia Cosmovici, o personalitate politică și profesională cunoscută, se converti la marile valori ale creștinismului, neatinse de cei ce sunt de partea Domnului în mod formal. Sensibilitatea celui ce sângerează ani de zile în detenție este incomparabil mai mare decât în lumea neutră (adică liberă!) sub multe aspecte. Pe baza ei, Pep recepționează cu acuitate maximă mesajele de mare rafinament transmise de acel om deosebit.*

În toate prezentările lui era plin de modestie, personalitatea lui impunându-se prin puritate sufletească, căldură psihică și o mare acuratețe mintală, în cadrul unor raționamente fără greș. El era nu numai un erudit și un mare specialist, dar convertirea îi dădu harul unui adevărat apostolat. Fiind dotat cu mult simț psihologic și mult umanism, nu venea cu prezentări ex catedra, ci cu căldura spirituală a omului ce-și consideră semenul egal cu el. Reușea să alterneze rafinamente de gândire teologică cu mici întâmplări din viața personală, făcând legătura umană necesară unei maxime aprehensiuni. Aici te-ai aștepta ca, în sfârșit, autorul să treacă la o cât de mărunță istorisire nițeluș sprintară sau măcar interesantă ce să susțină admirația fără margini demonstrată, înșirată într-un limbaj clar și lipsit de zorzoane pretențioase; din păcate povestirea n-are, din nou!,

nici o pondere... Având originile din aceeași zonă geografică, îi relatează uneori aspecte din copilăria petrecută în apropierea unui mare iaz, ale căror (sic!) broaște făceau un zgomot infernal, de nesuportat de mama domnului în cauză. Cum rămăseseră multe sate de țigani aciuiați pe lângă marile moșii, sosi una din femeile de acolo, vestită pentru anumite rezolvări.

Ce făcu, ce nu făcu, la scurt timp după plecarea ei de la conac, concertul obositor al miilor de broaște încetă ca prin farmec (p. 233) ș.a.m.d. Probabil că e vorba despre o vrăjitoare, însă pentru narator de bună seamă că nu este 'cuvios' să fie rostită această denumire 'infernală' într-un context atât de 'rafinat și pur'... De aceea "aspectele din copilăria... domnului în cauză" n-au nici cap nici coadă.

Cam atâta despre forța stilistică a scrierii.

Există o altă manie nedumeritoare. Odată apărute numele și prenumele unui personaj, ele sunt reluate prescurtat, fără nici o necesitate de expresie, nici logică; de fapt, doar sub forma unor inițiale, ceea ce îngreunează lectura. Un exemplu: Spiridon Obreja devine Spiridon O. Recunoașterea lor e cu atât mai anevoiasă cu cât aceste inițiale alternează cu inițialele altor personaje ale căror nume, din prudență sau delicatețe, nu au fost niciodată transcrise complet.

Ce este specific autorului ca atitudine față de problematica omului, care, în definitiv, constituie materia romanească, nu? Strădania de a rezolva întrebările psihologice curente. Dar cum?

Întreaga problematică a evoluției psihice, în special în cazuri limită, este greu de abordat, însă anumite aspecte se relevă prin ele însele. Pep constată că ceva în el, în sensul eului intim, se schimbă. Frică nu avusese nici de moarte, nici de suferință îndelungată, dar existaseră încă anumite legături ce frânau anumită desprindere, la fel ca odgoanele ce opresc balonul să se ridice. Permanentă stare între viață și moarte trăită în perioada Piteștiului, la care se adaugă ferma convingere a existenței unor forțe spirituale superioare în preajma sa, al căror ajutor îl simțise și-l uluise prin eficacitatea lor (sic!), îi determină un anumit salt, o desprindere de problematica zilnică, spre dezinvoltura dată de îndepărtarea fricii și a grijii de viitor.

Astfel, el ajunge la concluzia că *cel din perioada detenției nu era Pep Leonte ci transfigurarea lui*, ceea ce i se pare un răspuns *în limite corecte și de bun simț (!)*. Prin *transfigurare* autorul înțelege *mutațiile psihice care determină un anumit stadiu de evoluție spirituală* (!... p. 169-170). În mare, fragmentele de mai sus dau seama de explicațiile psihologice asupra unei vieți clar împărțită în stadii tot mai evoluat, delimitarea dintre etape făcându-se prin niște vise grăitoare.

Termenul *vis* nu este cel mai potrivit pentru cele trăite de Dan Lucinescu; e vorba mai curând despre o *stare de scoatere din prezent*, în cuvintele sale. *Fusese ca într-un vis, cu imagini clare, totul în jur fiind bine conturat. Ceea ce reținea în principal era un imens seism care distrugea sistematic totul în jur. Imaginile de coșmar se înlănțuiau una după alta, dând convingerea celor prezenți că nimeni nu va mai scăpa cu viață din acel infern. Prăbușirile erau nu numai de clădiri, ci ale întregii structuri telurice. Munți întregi se prăbușeau în vacărin cum numai visarea le poate realiza (sic!), iar pământul crea abisuri de dimensiuni neimaginabile. Tot în vis, Pep asistă la terminarea cataclismului seismic, neîndrăznind să se uite în jur. Încetul, totul reveni la liniște, el aflându-se pe un promontoriu, care, după ce l-a văzut în realitate, și-a dat sama că semăna cu Acropole, ale cărui temple se dărâmaseră în acel cutremur. Stând pe una din lespezile de piatră din fața unui templu distrus, zări în dreptul capului o imensă și frumoasă coloană dorică. Sentimentul pe care-l trăia în vis Pep era acela al groazei pentru imposibilitatea asigurării existenței zilnice, în mijlocul acelor imense dărâmături. Zările în jur erau senine, dar marile distrugerii anulau posibilitatea continuării existenței. Ceva asemănător unei iluminări trecu prin ființa lui și zărind o lespede mai mică în apropiere, încercă să o îndepărteze. Efortul lui fu însoțit de succes, piatra lăsând loc unui pământ negru, cu toate semnele celui bun, roditor (p. 54). Acest vis semăna cu o stare de comă (p. 55). El marca o modificare definitivă în sine: murise. Lumea din afara lui dispăruse în întregime. Rămăsese cu trăirile interioare, care nu aveau decât calm și luminozitate, eliminând tot ce decurgea din instinctul de conservare (idem). Merită consemnat că precedentele stau sub următorul titlu de*

capitol: *Stări premonitorii, încheieri și începuturi de cicluri vitale*, ce sugerează o înclinare a memorialistului spre științele oculte, ceea ce explică, în parte, desprinderea sa de concret.

Reeducările ce aveau să se dezlănțuie ziua următoare sunt vestite de un alt vis. *Pep era în plină noapte, cu multă ceață, în fața unei mari gropi în pământ negru și umed, de formă paralelipipedică de aproximativ 100 m cubi, plină până la jumătate de cadavre în descompunere. Fără să știe cum, se văzu în mijlocul acelei gropi, în picioare, într-o liniște sinistră, după care se aplecă și luă în brațe un cadavru din fața lui, al cărui mușchii și descompunere organică i se imprimă pe mâini, pe brațe și pe părțile din îmbrăcăminte care luau contact cu cadavrul ce zemuia* (p. 154).

Pe calea viselor, iată că am ajuns în pragul reeducărilor urmărite.

Pep era în spațiul liber dintre priciurile de lemn, acoperite ici-colo cu câte o rămășiță de rogojină, pe care nici corturarii nomazi nu ar fi folosit-o. În afară de el, marea majoritate a deținuților stăteau întinși pe locurile lor de culcare, încropind fiecare câte o ocupație, în care fantezia și imaginația jucau un rol primordial.

Brusc, în fracțiuni de secundă, răul demonilor din noul iad comunist se declanșă atroce, furibund, cu scrâșnet de măsele și lovituri dure date cu ciomegele ascunse de ei, mai de demult. Fu ceva asemănător valului ucigător de apă al unui baraj rupt instantaneu, pe care nu-l poate opri nimic până nu distruge totul în calea lui. Pep nu avu timp să se lămurească, pentru că totul se petrecu cu maximă rapiditate, fără nici o minimă atenționare anterioară. Fără să vadă pe nimeni, simți că ceva în occipital și în coloana vertebrală se rupsesse, totul venind din spatele lui, ca un trăsnet.

Când corpul lui începu să se clatine, încercând printr-o mișcare de rotație să-și mențină echilibrul ce parțial îl pierduse, zări niște umbre ce săreau ca într-un balet al demonilor în jurul său. Acea fu ultima imagine înainte ca negurile profunde să-l învăluie total. Pep simți o scufundare a întregului organism într-un întuneric total, apoi la fel ca o evaporare din ce în ce mai rapidă simți o imensă disipare a întregii sale ființe, după

care nu mai știu absolut nimic. Acea cădere totală spre neființă nu o mai avusese niciodată în viața lui. Mulți ani după acele evenimente Pep își amintea de aceea totală disipare, într-o imensă negură, fiind convins că fenomenul respectiv reprezenta o parte din complexul fenomen al expierii. Stranii și imprevizibile pot fi trăirile din cadrul existenței umane, pe care nimeni, niciodată nu le va putea decela! (p. 155-156).

Acestea se desfășurau sub oblăduirea reeducatorului Titus Leonida. Continuară fără întrerupere, fiind nevoie de intervenția lui Țurcanu însuși, pentru ca victima să nu fie ucisă încă. Din păcate, acest Țurcanu este lipsit de chip.

Pep nu trebui să-și mânânce propriile excremente, nici să-și bea urina, știindu-se precis cu cine aveau de-a face, respectivul alegând fără ezitare moartea prin lovituri. Aceasta fu încercată cu seninătate în una din zilele următoare, când doi "haidamaci" destul de masivi și puternici luară fiecare câte un veritabil par în mână, plasându-se unul în stânga și altul în dreapta lui Pep, care fu chemat să stea în picioare în mijlocul camerei. La un moment dat cei doi își dădură reciproc comanda de acțiune:

- "Ca la forjă, la două baroase!", începând concomitent să-l lovească pe Pep, unul în partea stângă, iar altul în cea dreaptă a porțiunii de mână de sub umăr. În minutele care au urmat Pep asistă la cel mai tulburător și fascinant fenomen trăit de el în toată existența. În timp ce loviturile de par cădeau cu toată forța pe corpul său, curgând șiroaie de transpirație de pe figurile torționarilor, Pep nu simți nici cea mai mică durere, dar nici dezechilibrarea mecanică dată de puternicele impulsuri ce acționau asupra lui. Mai mult decât atât, starea lui sufletească era de o liniște și împăcare pe care nu o mai cunoscuse niciodată.

Orice activitate în restul camerei încetă, fiecare privind desfășurarea aceluia spectacol unic pentru ei, în care doi indivizi loveau cu parii din răspuțeri, ajungând learcă de transpirați, iar cel agresat rămânând impasibil, fără să scoată nici cel mai mic zgomot, iar figura lui în loc de masca groazei și a suferinței să iradieze o mare seninătate și desprindere totală de tot ce se petrecea în jurul lui. Din când în când torționarii, learcă de transpirație, se uitau țintă la Pep, neputând pricepe nimic din

cele ce se întâmplă.

La un moment dat, descumpăniți, uitându-se unul la altul, aruncară ciomegele și-i întoarseră spatele lui Pep, care-i privea mirat, cu compasiune pentru toată contorsionarea de pe chipurile lor. Fu un moment de real dezechilibru pentru toată echipa de asasini din cameră. În mintea lor ei atribuiau fenomenului la care asistaseră anumite puteri de practică indianistică ce le-ar fi avut Pep. Acel eveniment fu nodal în evoluția psihică a lui Pep. El asistase la desfășurarea lui în stare total conștientă și noțiunile lui de fizică îl făcură să compare ce se petrecuse cu el cu fenomenul de ecranare dat de "cușca lui Faraday", numai că aceasta se aplica la protecții împotriva unor intense câmpuri electromagnetice (p 161-162).

În încercarea de a-și explica cele întâmplate atunci, recunoaște că niciodată nu se considerase mistic. În schimb avea control asupra voinței sale. În plus, se simțea în comunione cu natura. Ceea ce se petrecuse însă cu el în momentul gravei agresări asupra sa cu parii îi definitivă convingerea existenței unor Forțe paralele, cu relații univoce. Ele puteau interveni, fără reciprocitate însă. Sublimă este existența, prin dezvoltările unor fenomene, în primă fază incredibile.

(...) Fenomenele de sublimare psihică sunt cunoscute și analizate de cei ce au îndrăznit să scormonească universul subconștientului. Suferința poate fi sublimată (p. 162). Voi profita de prilej pentru a menționa că termenul 'psihanaliză' pretutindeni unde ar fi cazul să apară termenul 'psihologie' îl înlocuiește.

Mutat la Gherla în fabrică, capacitatea lui Pep de a străluci la orice muncă ar fi fost pusă la lumină existența tuturor deținuților. Turnătorii la care erau aceștia obligați ritual, pentru dovedirea reeducării lor, nu par să-l fi privit.

Concluzia ce se impune din întreaga scriere e că Pep a fost un erou *sans peur et sans reproche*, ca și o capacitate în materie de producție, dotat cu o inteligență practică ieșită din comun. Dacă n-aș considera JERTFA de Dan Lucinescu un roman, poate că aș pune la îndoială aerul acesta de atotînvingător, degajat din carte, dar ficțiunii câte nu-i sunt îngăduite dacă reușește să convingă...

Și în acest roman apare fugăr Șura Bogdanovici. Deși datele general cunoscute se repetă, există și situații inedite, pentru care merită citate fragmentele.

Unul dintre personajele care parțial au reușit să-l tulbure pe Pep fu un tânăr student la drept, revenit după câțiva ani de detenție la Aiud, închis pe baza unor condamnări date unor liceeni după evenimentele din ianuarie 1941. Era înalt, slab și palid, cu ochii arzând febril de o veșnică problematică. El se numea Bogdanovici Alexandru, fiul unei familii de români basarabeni, fapt ce-i determină apelativul intim de Șura, un diminutiv de influență rusă de la Alexandru. Tatăl său era un om al zilei, având în perioada aceea de condamnare a fiului său funcția de prefect. Pep îl cunoștea din libertate, apreciindu-l pentru inteligența și cultura lui, dar crispându-l, ca un semnal de alarmă ceva ce nu putea exprima cu claritate, poate și datorită unei stări permanente de agitație și de nervozitate cu greu stăpânită. Șura venise în primăvara dinaintea arestării cu câteva idei și propuneri care vădeau inteligență dar și multă imaginație hazardată. Pentru prima dată după arestare Pep îl revăzu în acea cameră mare, după terminarea proceselor. Pep era conștient că orice mișcare a lui era privită de cei din jur, desigur cu simpatie, în special de cei tineri, pe care-i cunoscuse înainte de detenție. Era o obligație de prim ordin de a contribui la buna atmosferă din acea viață colectivă. Oameni mai în vârstă, cu mult merit și fapte deosebite în viața lor, îl ajutau în acest sens, discret și cu mult bun simț. Fiecare în felul lui simțea nevoia unor momente de reculegere, numite de unii mai simplu, rugăciune. (Nu mă pot abține să nu constat din nou îndepărtarea ușor disprețuitoare a autorului de creștinismul strămoșesc.) Aspectul benefic al acestora era recunoscut și se căuta pe cât posibil crearea unor condiții favorabile în acest sens. De obicei această perioadă a zilei, de reculegere a fiecăruia în parte, avea loc la începutul dimineții.

Primul incident se produse când câțiva noi veniți (sic!) în camera respectivă, la îndemnul lui Bogdanovici începură să cânte Bandera Rosa sau alte câteva melodii comuniste din perioada luptelor din războiul civil spaniol, cât și ulterioare.

Bogdanovici îl rugă pe Pep să stea confidențial de vorbă cu

el, într-o problemă foarte importantă. Cu această ocazie, acesta îi spuse că trebuie făcut ceva pentru salvarea vieților celor din pușcărie.

Astfel Pep auzi pentru prima dată despre intenția unei așa-zise reeducări în pușcăria Suceava, care era prezentată ca o manevră abilă de recăpătare a libertății, ca și cum organele represive comuniste erau naive și ușor de indus în eroare.

Pep îl ascultă până la capăt pe Bogdanovici, după care îi spuse categoric că nu este de acord și că în plus se va opune cu toată influența pe care o are acestei acțiuni. Motivarea lui consta în faptul că chiar dacă prin absurd organele comuniste ar fi înșelate printr-un simulacru de reeducare, prețul cu care era obținută libertatea nu putea fi plătit. El îi replică printre altele că dacă doreau să cânte "Bandera Rosa" și alte cântece comuniste trebuiau să rămână afară, nu să afirme ceea ce imediat deziceau.

Când, în dimineața ce a urmat, micul grup condus de Bogdanovici începu să cânte melodiile reeducării, Pep interveni calm dar hotărât, menționând că fiecare are dreptul să-și aleagă drumul de urmat, cu condiția de a-i respecta pe cei din jur. În acest sens el cerea respectarea perioadei de reculegere sau de rugăciune din dimineața fiecărei zile. Bineînțeles că atitudinea lui Pep ajunse repede la urechile celor din vârful piramidei de represiune, explicându-se gravele prejudicii ce le avu de suportat în perioada următoare Sucevei. Pep află la interval relativ scurt că acea acțiune de "reeducare" era supralicitată și de un alt personaj, obscur în lumea tineretului anticomunist, numit Eugen Țurcanu (p. 91-92) iar opoziția de atunci la sugestiile lui Bogdanovici îi explică autorului de ce Țurcanu, ulterior, nu a dus niciodată până la capăt torturarea sa, socotindu-l un aliat *avant la lettre* al lui însuși, nu în modul de aplicare al reeducărilor, ci doar prin înfruntarea cu Șura, ceea ce nu pare convingător, eroul Pep fiind, în același timp, legionar convins, atitudine urâtă de Țurcanu mai presus de orice.

Plecarea la Pitești a lui Eugen Țurcanu cu grupul cel dintâi de studenți transferați lăsă în urmă, la Suceava, vârfurile legionare redistribuite în șapte celule. Cu acest prilej, Pep se

atașă de medicinistul Dan Dumitrescu *personajul cel mai interesant și poate cel mai straniu* (p. 95). La el se observa o desăvârșită armonie între fizicul de *haiduc* și elanul și vitejia, *pe un fond de mare romantism* (p. 96). Avea *generozitatea și bunătatea omului puternic (...)* Dan D. era un tânăr cu *statură athletică, cu figură plăcută, cu ochii mari luminoși care priveau țintă pe interlocutor și cu nelipsita mustață a luptătorilor din codrii de altădată* (idem). Din generozitate sau din îndrăzneală hazardată, *iși punea viața în joc fără nici o reținere* (idem). Provenea din armată (locotenent medic) și, la reluarea studiilor, la Sibiu, intră întâmplător într-o sală de ședințe a comuniștilor. Displăcându-i total cele discutate acolo și mai ales tonul jignitor față de neam folosit de vorbitori, aruncă o grenadă în tribună. Deși prins, cum în sală se mai afla un ofițer în inima căruia fuseseră trezite același resentimente, acesta depuse mărturie în favoarea lui și afacerea fu mușamalizată.

În penitenciar dădu dovadă de mare *delicatețe și devotament pentru prieteni* (p. 105). *Era vesel, de o fantastică robustețe psihică, antrenându-l și pe Pep la o existență ce făcea abstracție de realitatea dură în care trăiau* (p. 106). Doar la foame avea momente când rezista mai greu deși, dacă obținea hrană cu ajutorul trocului, nu pregeta s-o ofere tuturor.

La Pitești, îl regăsiră pe Șura. *Deși toți cei din camera de carantină știau comportamentul lui Bogdanovici privind așa-zisa reeducare, inițiată timid de către el în Suceava, era evitată orice situație conflictuală sau atitudine ce putea fi interpretată ostilă* (sic!).

Colegii de cameră știau că suferise destul de mult, fiind arestat în perioada 1941-42 ca elev, executând în Aiud o detenție de aproape 4 ani. Aspectul lui fizic *inspira compasiune, deși fiecare evita o exteriorizare. Alexandru Bogdanovici era un tânăr îmbătrânit mult înainte de vreme, înalt și slab, cu fața suptă, având pe ea amprenta unei detenții premature.*

Pep nu-l dușmănea, având înțelegere pentru tot zbuciumul prin care trecea, fiind conștient însă de sentimentele agresive ale acestuia față de el. Fără a fi voit să-i facă personal vreun rău, Pep nu putuse accepta influența negativă ce o putea avea acesta față de cei mai puțin avizați.

Bogdanovici știa că rivalul lui la șefia unei eventuale reeducări era Eugen Țurcanu, sosit în penitenciarul Pitești încă din primăvara aceluși an, având astfel un avans pe care-l voia recuperat. Astfel, el ceru în repetate rânduri scoaterea lui la ofițerul politic al închisorii, fără a se da curs însă solicitării. Atitudinea lui în camera de carantină era la limita agresivității, schimbând câteva cuvinte pe zi numai când era obligat. El gândea intens la viitoarele lui acțiuni, ce le-ar fi vrut în continuare a începutului reeducării inițiate la Suceava (p. 121-122).

În una din zilele dinaintea terminării carantinei, Bogdanovici fu chemat la ofițerul politic. Pep și cei de lângă el fură convinși că în cadrul sacului ce-l va descărca acolo cel chemat, vor fi incluși și ei, micul grup față de care Șura B. manifestase o ostilitate fățișă. Cel chemat la ofițerul politic stătu până seara târziu, fiind pus probabil să dea în scris toate elementele cumulate în timpul detenției, privind în special pe noii veniți, respectiv colegii lui de carantină. Revenit în cameră nu dădu nici cea mai mică explicație, abordând deja siguranța și trufia de viitor inchiuzitor (p. 123-124).

Portretul lui Alexandru Bogdanovici iese de sub pana lui Dan Lucinescu foarte șifonat. În orice caz, opus celorlalte înfățișări ale lui, din cărțile de memorialistică a reeducării sau de ficțiune, tratând aceeași temă.

Este pentru prima oară când se spune mai mult sau mai puțin pe șleau că a fost turnător. Adevărat, nici unul dintre ceilalți autori nu pare să fi conviețuit cu el în aceeași celulă în perioada când a pornit reeducările la Suceava sau, la Pitești, înainte de a ajunge în torturi. Trebuie să remarcăm și faptul că Dan Lucinescu, pentru adoptarea de către Bogdanovici a deciziei de a se reeduca, potrivnică atitudinii cvasigenerale a tinerilor deținuți - implicat de a servi indirect cauza comunismului -, ori din simțământul că Alexandru Bogdanovici avea "sentimente agresive" față de el (atitudine nedenumită de altcineva ca fiind în firea celui acuzat) nu l-a simpatizat când și-a scris memoriile în discuție. La fel de evident este și că toți ceilalți, care pomenesc chinurile lui Șura și moartea lui vrednică de milă, ar fi putut ascunde voit slăbiciunile sale, în intenția de a păstra pentru posteritate numai fața suferitoare a unui merituos, într-o perioadă, fost camarad.

Cert este că Dan Lucinescu nu are alt motiv să-l bănuiască

pe Bogdanovici de a fi dat informații împotriva sa decât faptul că la puțin timp după reîntoarcerea lui, cel dintâi, împreună cu alți doi prieteni, printre care robustul și stenicul Dan Dumitrscu, fu scos din cameră și dus la 'secret', în condiții extrem de greu de suportat. Cum al treilea dintre dânsii, Costică Buțan, se îmbolnăvi, Dan Dumitrescu, inimos, acceptă cu însuflețire ca cei doi rămași să-i creeze condiții mai bune de odihnă. Toate câte ni se comunică despre el pledează pentru afirmația lui Lucinescu, anume că Dan Dumitrescu era, pe atunci, înainte de a fi reeducat, unul *dintre "cei mai buni"* (p. 134). Din păcate, autorul nu l-a revăzut niciodată, să poată depune mărturie și despre decăderea lui de neînchipuit de după perioada când *noblețea lui sufletească (...) a răspândit seninul și împăcarea unei existențe superioare* (p. 146).

Ajuns în camera torturilor, *printre figurile luminoase Pep regăsi pe Vasile Ungureanu, pe care-l cunoscuse bine la Iași și care trebuia probabil să bea paharul suferinței până la fund. El fusese adus la Pitești pentru că se înscrisese de puțin timp la facultatea de drept* (Bordeianu opinează că ar fi fost student la Conservator). *Rar văzu Pep o figură care să fi exprimat atât tragism. El pricepu repede ce se petrecea în preajma lui și-l învăluia pe Pep cu afecțiune din privirile-i triste, fără a discuta practic cu nimeni. Experiența din lagărele rusești îl învățase să deceleze situațiile critice* (p. 149-150).

Dan Lucinescu l-a cunoscut pe cel numit și în libertate, suficient de bine pentru ca mărturia lui să aibă pondere. Iar această dezvăluie complet altfel de cum o știam și o știau și alții biografia personajului care m-a urmărit atât de mult în cursul unei bune bucăți din viață.

Întâlnirea lor avu loc când romancierul mai era student la Iași și mijloci pentru ea decanul său, *care îl rugă să dea o mână de ajutor pentru finalizarea studiilor ofițerului politic al diviziei Tudor Vladimirescu. El îi explică lui Pep că primise sarcină în acest sens, urmând să-l dea pe mâna unuia dintre studenții buni.*

(...) Curiozitatea îl determină să dea curs solicitării și astfel îl cunosc pe Vasile Ungureanu, fost dascăl undeva prin Județul Neamț și în tinerețe simpatizant legionar.

(...) Pep îi studia atent figura. Aceasta îl deruta complet, pentru că ea emana luminozitate, mare blândețe, cât și o mare și nespusă tristețe. În una din orele făcute de Pep cu V. U., îl puse direct și brutal întrebarea de ce era el printre acei oameni, care cel puțin oficial călcaseră în picioare complet toate convingerile

și credințele anterioare.

În loc de răspuns, Vasile Ungureanu izbucni în hohote de plâns. Pep îl lăsă să se liniștească și să facă câțiva pași prin cameră. Figura lui V. U. exprima profundă suferință, iar în ochii martirizați se citea o veritabilă golgotă. Pep nu se mai putu stăpâni și, ridicându-se de pe scaun, îl îmbrățișă cu afecțiune.

Astfel află Pep reala situație a celui din fața lui. Vasile Ungureanu, nemțean crescut în munții liberi, nu mai putea suporta gândul unor lungi ani de Siberie și lagăr. Se hotărî să fugă, posibilitatea de a fi împușcat considerând-o ca o soluție salvatoare.

În aceeași zi se făcură propunerile pentru înscrierea în divizia Tudor Vladimirescu. Coincidența i se păru ca un semn celest. Acceptă cu gândul ca la prima posibilitate să fugă. Angrenajul în care intră fu atât de sofisticat încât ajunsese până în acea poziție de ofițer politic, nepărăsind nici o clipă gândul de a fugi cât mai departe.

Din cele ce urmează, după surpriza produsă de câte un aflat în legătură cu poziția lui Vasile Ungureanu în divizia trădătorilor, ne dăm seama că nu el adăpostea în casa sa tineri de dreapta (cum relatează un alt memorialist, pentru care oferire de locuință a ajuns în închisoare), ci autorul însuși.

Cei doi deveniră buni prieteni. A doua zi Vasile Ungureanu sosi cu niște chei de casă, pe care i le întinse lui Pep, spunându-i că sunt de la casa din centru, care i s-a dat în exclusivitate. El nu voia să o folosească, preferând să doarmă la Cercul Militar. Casa respectivă se afla în Piața Sf. Spiridon, fosta casă parohială a bisericii alăturate. Avea trei camere și dependințe, două intrări, plus marele avantaj că era în plin centru.

Astfel făcu Pep un mic cămin studentesc pentru prietenii lui cernăuțeni, oropsiți de soartă să nu aibă nici un cămin. Pep își păstră o camera pentru el, cea mai mică, restul punând la dispoziția celor ce aveau nevoie de un acoperiș (p. 31-32).

Îl regăsi pe Ungureanu în bătai. Asistă la întreg martirajul său. Și, mai târziu, află, ceea ce nu era adevărat, că bădia Vasile murise.

Când după lungi ani de suferință [...lui] Pep (...) i se înmână la eliberare procesul verbal de predare de către poliție a lucrurilor lui unei surori a lui Vasile Ungureanu, instalată în acea casă, avu senzația unui strigoii ce iese din groapă.

De zeci de ori trecu Pep pe lângă casa respectivă, ulterior

demolată, fără măcar să se apropie de uşă (p. 33). Dacă bătea în ea, ar fi avut surpriza plăcută să afle că Vasile Ungureanu locuia în Târgu-Neamţ!

Nu voi părăsi JERTFA de Dan Lucinescu fără să menţionez tentativele sale de a-şi asezona textul şi cu fragmente umoristice. Astfel citează o glumă a unui binecunoscut părinte Negruţiu, despre prietenul sfântului Petru, un evreu bun şi credincios, care mereu amânase botezul, din lipsă de timp. Puţin după martirizarea marelui Apostol, cineva bătu la poarta Raiului. Era bătrânul evreu. Sfântul Petru nu ezită şi-l băgă repede înăuntru. Aflând că încă nu se botezase, îl rugă să stea lângă uşă şi primul preot venit acolo urma să-l boteze. (...): - "Şi acum sta bietul evreu după uşă, aşteptând!" (p. 102). Aiurea se consemnează umorul involuntar provocat de comandantul Jilavei: Maromete se apropie cu ochi de pasăre de pradă de bietul bătrân şi-i ţipă lipit de urechea acestuia: - "Ce ai fost tu, mă banditul?" - "Medic, Domnule", răspunse timorat acesta. - "Ce mă?" - "Medic primar, Domnule!" În acel moment Maromet se dezlănţui: - "Auziţi bă, ăstui nu i-a fost de ajuns că era medic, trebuia să fie şi primar!" (p.110). Sau acela al comandantului Gherlei. Veni momentul când Goiciu ajunsese în dreptul primului bolnav. Se propti agresiv în faţa lui şi-i ţipă în obraz: - "Tu ce boală ai, banditul?" - "Sunt grav bolnav de inimă, Domnule Comandant!" Goiciu îi răspunse răstit că şi el este cardiac şi-i făcu semn să treacă la lucru. Se succedară plângerile despre boli de ficat, de rinichi etc., după care Goiciu repeta stereotip că şi el are respectiva boală, expediindu-i în fabrică. Ultimul din rând, chiar locotenentul de aviaţie din Braşov, sesiză că este inutilă orice justificare şi întrebă ce are răspunse senin că este tâmpit, după care urmă replica stereotipă a lui Goiciu că şi el este. Toată masa de deţinuţi izbucni în răs iar locotenentul fu condus la carceră (p.199). Autorul sesizează spontaneitatea veselă a câte unei replici. Unii povesteau pescuitul în deltă, urmat de pregătirea şi degustatul unui nisetru la proţap, povestind cu detalii preliminariile ingurgitării. Când povestitorul ajunsese în faza de a duce peştele la gură, o voce disperată, a unui grec trăit pe malul mării, se auzi ţipând: - "Pune bre limonie!" (p. 112). Binevenite zâmbete, ele totuşi nerevelând umoristul.

MARCEL PETRIȘOR ÎN CASIMCA JILAVEI

(I)

Fortul 13. Convorbiri de detenție (Memorii I) * de Marcel Petrișor debutează ca un thriller menit a fi adaptat pentru ecran: *Într-o dimineață de martie a anului 1958, din duba cenușie a M.A.I.-ului pe care scria "PÂINE", fură zvrălite la poarta Jilavei trupurile a doi inși, care până atunci nu se văzuseră niciodată. Erau ca doi saci legați fedeleș și aruncați dintr-un vagon de marfă, ajuns cu sau fără voie la destinație. Soarta, întâmplarea sau cine știe ce socoteli ale biroului de anchetă îi făcuseră să cadă alături, iar închisoarea-i primea într-o celulă de beton ca un stomac flămând, pentru care nu se punea niciodată problema digestiei. Orice ar fi fost aruncat acolo era perfect digerat și absorbit până la ultima picătură* (p. 5). De fapt, cei doi se cunoșteau bine: 'vorbiseră' îndelung prin perete, folosindu-se de alfabetul Morse.

Astfel, având cu totul alt scop, Internele, puseră umărul la legarea uneia dintre prietenii cele mai fidele din lumea temniței. Deoarece, **Fortul 13** este un roman cu cheie și pentru că încifrarea lui privește numai aceste două personaje, voi da pe față de la bun început identitatea lor: Mircea Petre îl ascunde pe autor, iar Gore Bolovan pe Gheorghe Calciu.

Curând, cea mai subtilă ironie a cărții, prin aceea că este și melancolică, ne introduce în noul lor spațiu de existență. Ea e construită în mod neobișnuit, dar eficient, aproape neluată în seamă, atât este de aluzivă: primul termen, deși pe neobservate, aduce un aer al libertății de mișcare în arii de civilizații însoțite, către zona europeană ce stă la temelia culturii moderne și creștine, Elada, orizonturi pomenite în grabă, visate din viteza oricărui vehicol iute, pe când al doilea termen, dez-

* București, Editura Meridiane, 1991.

voltat, de la o priveliște patriarhală succulentă, se mută treptat sub pământ, într-una dintre cele mai greu de suportat gherle: Jilava. Pe șoseaua care duce din București spre Sofia și Atena, dacă, înainte de a intra în primul sat, o iei la stânga, pe un drum de țară, printre niște păduri de corcoduși și salcâmi în care mirosul florilor se împletește descori cu ispita stropilor de zahăr și chihlimbar, dai deodată, în dreapta, peste o priveliște de care nu prea știi ce să crezi.

Valuri de pământ, încolăcite aidoma unor spinări de șerpi, îți se unduiesc înainte stăvilindu-ți privirea cu câteva ciuperci de lemn crescute nefiresc pe el. Bătăi nervoase, de toacă metalică sau de clopot dogit, îți răsună în urechi când te aștepți mai puțin și un fel de țipăt, ieșit parcă dintr-un piept strivit, sfășie văzduhul:

- Alarmaaa!

Iar țipătul se repetă mereu în enervarea toacei care se zbate din ce în ce mai insistent (p. 10).

După surprizele prilejuite de drum, coborârea în infern se face în trepte, urmărite cu încetinitorul de condeiu prozatorului, aducând în fața ochilor noștri vicțuirea de obște în acea groapă comună imensă - de ce nu mormânt fără cruce? Aflăm ce-l întâmpină pe noul venit înainte, la dreapta, la stânga, iarăși înainte, din nou la dreapta, la stânga, după 'secțiile' ce despart condamnările grele de cele mai ușoare, ca și când o zi la Jilava, oriunde, s-ar putea delimita de suratele ei din alt ungher îmbeznat și umed al hrubelor sale.

Penitenciarul era condus de o 'minte', a lui Maromet, ce raționa cam așa: Avea o deosebită slăbiciune pentru generali și pentru foștii cavaleri ai ordinului Mihai Viteazul. Îi făcea deosebită plăcere să-i numere înhâmați la hârdaiele-closet pe care trebuiau să le verse în gropile de deasupra fortului. Uneori, văzându-i așezați pe vine ca să să-și facă nevoile, îi compătimea; pesemne unde fuseseră și ei oșteri ca el; alteori, privindu-și cu coada ochiului stelele de pe epoleții lui aurii, murmură: "ba-ba-banđiții", convins fiind în sinea lui că cea mai nobilă și mai grea muncă de pe pământ nu putea fi alta decât stârpirea revoluționară a dușmanului de clasă.

De un singur lucru se mai îndoia din când în când: De ce

oare nu primea ordin să-i lichideze odată? Să-i fi pus pe toți la zid, sau chiar acolo, la marginea haznalelor, și... gata! Ar fi tras și i-ar fi băgat cu mâna lui în murdăria pe care o făcuseră, numai și numai să sfârșească odată cu ei

Dar nu, partidul știa el ce face! (p. 16).

Cei doi aterizară într-o 'secție' clădită anume pentru uciderea lor și a câtorva alții, încetul cu încetul, 'pe cale naturală': o experiență a M.A.I.-ului ce urma să se efectueze, sub supraveghere, timp de doi ani. Patru deținuți la celulă, unul dintre ei fiind în mod obligatoriu tebecist. O experiență cu o valoare științifică asemenea aceluia pe care s-a întemeiat celebritatea mondială a dr. Mengele. Din păcate, grija Securității de a-și șterge urmele face ca acel creier ce a plănuit pieirea celor șaisprezece deținuți din Casimca în atari condiții să nu poată fi recunoscut de generațiile posterioare pentru 'genialitatea' sa, superioară aceleia a medicului ucigaș german.

Romancierul va fi zgârcit cu portretele fizice ale condamnaților; în plus, preferă simpla caricatură asemănării. Începe cu a sa proprie, creionată de Gore: *pe Mircea îl cam suflă vântul. E cel mai înalt dintre noi și cel mai slab. Are genunchii cât măciuliile de ceapă și urechile-i sunt străvezii. Se chiar poate vedea prin ele* (p. 31). În opinia ultimului comandant al Frăților de Cruce, a lui Constantin Opreșan, și el aruncat cu ei în același sorb al vieții, *Mircea era lung, scheletic, flămând, cu urechile clăpăuge și foarte urât. (...) Ochii albastru-verzui și vorba-i deschisă nu-i inspirau teamă, dar îi mai cunoscuse și pe alții, cu ochii tot atât de albaștri și care, sub apăsarea teroarei, a foamei și-a lipsei de speranță-n timp, deveniseră fiare* (p. 41). La p. 54 se revine asupra acestei schițe, cu repetiții, dar și cu elemente suplimentare: *Mircea era cel mai înalt dintre ei, avea un metru optzeci și patru, privirea cea mai galeșă, ochii cei mai scurși (după mâncare) și greutatea cea mai mică. Era un schelet; un schelet îmbrăcat într-o piele lividă, cu genunchii măciulii, umflați de edemul cașectic și cu urechile prinse ca niște toarte de cratiță pe un craniu pe care l-ar fi râvnit orice student la disecții. Am insistat asupra celor trei prezentări, tot mai dezvoltate, deoarece ele constituie și un exemplu al tehnicii narațiunii; Marcel Petrișor, în Fortul 13, revine întruna asupra*

acelorași mișcări de pândă a ușii (mai ales ale lui Gore), cu privirile și în special cu auzul, asupra comunicării prin bătaie în perete, cu vecinii, asupra mersului la closetul din capătul culoarului, pentru golirea și spălarea tinetei, asupra tentativelor de a-și fura somnul ce le era interzis. Într-o claustrare atât de severă, alte activități nu erau permise.

În continuare, ni se îngăduie și o sumară percepere a fizicului celorlalți deținuți. *Pe gâtul mic, scurt și indelat al lui Gore, tuberculoza ganglionară umflase două pungi trapezoidale, făcându-l să arate ca o pară cu codița-n sus. Altfel, era sprintar și vioi ca un purece (idem). Din țeasta lui Oprișan, ochii sfredelitori sticleau ca doi cărbuni aprinși. Mușchii nu-i mai rămăseseră decât la fălci, ca să vorbească, la mâini, ca să-și poată duce sticla cu spută la gură, și la picioare, ca să pășească până la tineta de murdărie. Încolo, pielea-i învelea oasele ca o traistă sculele de dulgher (p. 54-55). Se prelungește impresia lăsată de el cu: Se ridicase chiar pe șezut în pat, făcând un efort imens să vorbească. Îl îneca o tuse interioară, vorbele-i șuierau. Măinile-i erau ca niște vreascuri, iar ochii străluceau mutându-și privirea când pe unul, când pe celălalt. Inspirase adânc, voind să-nceapă să spună ceva grav despre toți (p. 57-58).*

Pe cei din celulele învecinate, îi 'vedem' cu ajutorul lui Gore Bolovan, cățarat să-i fure din priviri, pe lângă bec, prin spărtura zidăriei. Inițial, doar ca siluete. *Mergeau doi câte doi, "înhamăți" fie la vasul de apă, fie la tineta pe care trebuiau s-o verse în closet. Când era prea plină, unul, cel mai slab de obicei, ținea cu o mână toarta, iar cu alta se sprijinea în umărul celuilalt. Umblau pe coridor în pas alergător și, cum aveau și fețele cadaverice, păreau niște strigoi zoriți din urmă să nu-i apuce cântatul cocoșilor în afara mormintelor (p. 77-78).*

În ordinea propusă de autor, defilează prin fața noastră condamnații la moarte lentă.

Domnul Petrașcu e complet anchilozat, nici nu poate fi așezat de mine - spune prin perete Aurel Popa - și de Tavi pe tinetă. Când îl veți auzi urlând, să știți că-l mișcă Tavi sau, poate, sergenții. Altminteri e țeapăn de-a binelea. Chiar și lingura trebuie să i-o ducem la gură (p. 31). Despre același, aflăm

că la procesul nou, din care abia a ieșit, arăta ca o *biată fâptură imobilă, anchilozat de torturi, adus pe targă și sprijinit mai mult de cei doi plutonieri de alături decât de proprii-i mușchi spinali. Avea părul complet alb, vocea dogită și privirea adumbrită de două sprâncene crescute pe frunte aidoma unor tufișuri printre care se întrevedea privirea rămasă ageră și albastră* (p. 145-6), ceea ce nu mai reprezintă o caricatură, ci este dureroasă prezență a unui ins destinat destrămării grăbite (deși a supraviețuit Casimcâi și, pentru puțin, grațierii tuturor deținuților politici, după care, probabil, a fost ucis, simulându-se o sinucidere). Nu la fel se înfățișează tot atunci Vică Negulescu: *mic, îndesat și posac ca un bursuc dar încă hotărât să riposteze oricărei necuviințe* (p. 146); imaginea sa pe coridor o recepționăm puțin mai departe. *Cum îi e numele așa și chipul! Caziuc, ca un butuc. Amorf, îndesat și tăcut. Pe chip nu avea nici o expresie, decât graba tuturor în bocanci. Tropăia parcă mai tare și mi s-a părut, zice Gore, cel mai zăpăcit. Avea dreptate avocata lui la proces, spunându-i președintelui: "Știți, domnule președinte. Caziuc e un om de treabă, reeducat și reabilitat; doar a făcut și un copil"* (p. 82). Pavel Grimalski: *unul mic, scurt și ndesat, cu mustață neagră și căutătură de tâlhar* (p. 83). Dan Dumitrescu *pus ca nici unul pe fapte. Avea însă-n căutătură ceva ce nu-mi plăcea. O-ncruntare suspectă* (idem); dealtfel se purta ca un *vâtaf și era cel mai zdravăn dintre toți* (p. 84). Vică Negulescu, *de arătat mai fantomatic ca ceilalți, nu arăta. Atâta doar că avea o chelie perfectă și față mai senină. Își ducea însă cu resemnare țineta și păstra chiar o distanță față de ea* (idem). Aristotel Popescu, *alintat: Aligo - mititel, șui și-n haine papagalii, fugea mișcându-se prin colțuri ca o sfârlează. N-am văzut nici la el vreo întoarcere a capului care să trădeze curiozitatea pentru ce-ar putea fi în jur. E-n orice caz ceva necurat și cu asta, deși nu știu dacă spaima-i venea dinăuntru sau dinafară* (p. 83-84). Aurel Popa *parcă picase-n hazna, atâta s-a tot hlizit pe pereți și prin gemulețul WC-ului, ca să vadă ce-i în jur și pe coridor. (...) Se binocla pe tot coridorul prin ferestruica aceea. (...) El, Aurică, e (...) ca soarele. Luminează, încălzește și se oferă tuturor; ce mai, ca pâinea lui Dumnezeu, îl suportă chiar și pe Tavi Voinea și se lasă certat de toți. Să fi auzit pe*

coridor ce porunci îi dădea Tavi (p. 84-85), care Tavi întotdeauna a fost foarte deștept. Are mai ales idei pentru alții (p. 85). Găsim și portretele altor reeducatori - căci asta sunt toți cei îngrămădiți acolo, exceptându-i pe Mircea Petre, domnul Petrașcu, Vică Negulescu și Grimalski, fruntași legionari (minus cel dintâi) cărora li s-a pus în cărcă, conform unui plan ce pregătea distrugerea definitivă a Legiunii, ordinul de a se porni reeducările de către tineret, într-o tentativă de murdărire a imaginii partidului comunist român în fața opiniei internaționale! Va să zică, găsim și portretele altor reeducatori decât cei condamnați în Casimca; de pildă, Grama, elev la un liceu industrial, (...) care nu mai avea somn plimbându-se prin celulă, nu-i spusese nimica toată noaptea. Parcă-l și vedea cum accelera pasul, uneori mișca buzele - vorbea cu sine probabil - și se înroșea la față ca racul. Nu pomenea decât despre brigăzi fruntașe, depășiri de norme, de dușmanii de clasă și de lupta care trebuie dusă împotriva lor spre o totală stărpire. Într-o zi, însă, l-au ridicat din celulă și dus a fost, ca să audă apoi din gura lui Iosif că-l împușcaseră pentru "crime împotriva umanității" (p 103); este vorba despre unul dintre criminalii de la Canal, care, până și când era anchetat asupra omuciderilor făptuite direct sau în colaborare, era obsedat de aceleași preocupări ca atunci când fusese brigadier: depășirea normelor!... Cazul său, coroborat cu acela al lui Gore (urmează să-l prezint), aduce o lumină neașteptată asupra reeducatorilor: unii dintre dâștii fuseseră convinși cu adevărat că, reeducând, porniseră pe calea comunismului, situare în care se dovedește că își înrădăcinau toate nădejdlile (după întoarcerea cu 180° de la doctrina legionară la cea de bolșevizare) și pentru care erau capabili să făptuiască absolut orice, a ucide, inclusiv, doar să pună umărul la triumful cât mai grabnic al marxism-leninismului.

Cei din hruba Jilavei trăiau într-o neterminată trezvie, fără noapte și fără soare. Zilele se scurgeau, mohorâte și cenușii, una ca cealaltă în lumea celulelor din Casimcă. Programul impus de administrație era însă imperturbabil: șaptesprezece ore pe zi treaz, la marginea patului, cu ochii țintă la vizetă și la tavanul din care picura permanent apă, o foame albastră, lip-

sită de speranța oricărei săturări, iar noaptea, sculatul de câteva ori pentru dormit "nereglementar". (...) Mai era apoi și secretul locului. O izolare în izolarea din mijlocul Jilavei. Un cerc în cercul din cerc, sau mai exact, cinci scobituri în peretele unui tunel pe fundul unei gropi în care zăcea de fapt toată Jilava (p. 227).

Să ne oprim împreună să-i privim pe deținuții întregii temnițe mâncând, deoarece asupra acestei activități nu au insistat pe măsura insistențelor romanului: *Fiecare își ținea "comoara" în brațe, așezați toți în fel și chip. Cei de la "șerpărie" pe burtă, ca porcii grași, cu capul afară și sprijiniți într-un cot ca să poată manevra cu dreapta lingura; cei de pe priciuri stând turcește cu gamela pe genunchi, cei bolnavi și cei mai comozi întinși pe o rână pe priciuri, iar cei mai neastâmpărați, mai tineri și mai grăbiți în picioare, pe intervalul dintre priciuri, gata fiind oricând să vadă unde și dacă mai trebuie să intervină pentru cine știe ce neputincios în schimbul mâncării, sau să primească vreun rest făcut cadou de cine știe ce ins mai recent intrat, ori să facă vreun schimb de pâine pe mămăligă. Unii hăpăiau dintr-odată, sperând să-și zăpăcească stomacul cu o avalanșă de mâncare, alții înghițeau tacticos, din când în când, câte o lingură pe care o plimbau prin toată gura înainte de a-i da drumul pe gâtlee, mestecând totul până la greață, de parcă ar fi fost rumeșătoare, ca nu cumva să scape vreo fărâmă nemăcinată; unii o priveau îndelung înainte de a se apuca s-o înghită, ca să li se stârnească toate poftele și să le curgă toate balele, și numai câțiva o tratau firesc, ca pe ceva convenit doar de trei ori pe zi. Erau nepăsătorii sau cei peste care se scursese destulă detenție ca să-și fi putut da scama de toată zădărnicia acestor artificioși. Și totuși, nu deseori li se dilatau și lor ochii la mâncarea întotdeauna neîndestulătoare. Dar cui putea să nu-i scânteieze privirea la vederea hranei aburinde, când edemul cașectic li se urca atâtor spre genunchi? (p. 210-211).* Descrierea nu se mărginește numai la planul fizic, ci moravurile grupelor psihologice, ale grupelor create de vechimea în detenție, de starea sănătății, sunt prezente, moravurile și năravurile. Perspectiva este una deschisă și poți primi informații în continuare, pe parcursul întregului roman, le aștepti, le simți ne-

voia, te îmbogățești cu flece cuvânt citit, cu flecare propoziție. Cât regreti că autorul nu și-a folosit capacitatea de a face vie imaginea personajelor și cu prilejul portretelor de mai sus și nu le-a dimensionat la fel de pregnant și de covârșitor! Și mai ales acest regret răsare când îl constăți preferând să ofere o palpabilă (și magistrală) trecere pe lângă noi a morților, cum este cea următoare! *Ce goană, atunci, pe sufletele celor împușcați spre șanțurile din Valea Plângerii (unde fuseseră îngropați, dacă nu fuseseră duși la cimitirul de lângă bălegarul gospodăriei colective din sat sau arși la crematoriu), parcă se numește: Valea Piersicilor!, ori spre cine știe ce înălțimi de unde-i atrăgeau încă în jos gândurile, blestemele sau păcatele vieții curmate pe neașteptate.*

Și grabnică le era fuga! Ca a stelelor căzătoare.

Și ce nestăvilită venire spre locurile de care nu se puteau nicicum despărți!

Cucuvelele-i presimțeau, iar liliicii îi ocoleau zig-zagat, făcându-le cât mai repede loc, în coșmarurile celor ce-i așteptau. Nimic nu-i putea stăvili, nici sârmă, nici uși, nici zăbrele și nici paznici cu fruntea de un deget, adormiți de tot sau pe jumătate, sub liziera chipielor albastre. Dădeau buzna de pretutindeni, ca aerul, intrând pe poartă, pe geamuri, prin ușile zăvorâte, sau printre gratiile ferestrelor bătute încă o dată și-n scânduri, ca nu cumva vreo privire să scape printre ele. Se uitau apoi cu milă la cei ce dormeau pe jos sau chirciți câte cinci pe rafturile de scânduri, în scobitura geamului oblonit din zid, ori pe cimentul gol, voind să-i mângâie cel puțin pe cei ce încă mai credeau în lumea de dincolo.

- Îi văd cum vin, cum se plimbă printre priciuri și cum se așează apoi cu rănile sângerânde la picioarele câte unuia, compătîmindu-l sau vrând să-l spună ce-l mai așteaptă, își aminti Oprîșan că-i spunea un căpitan osândit la moarte unuia care aștepta și el aceeași sentință.

- Pesemne că ție ingerul morții ți-o fi dat și ochii lui, de vreme ce-i vezi ca și cum ar fi vii, îi răspunsese celălalt, înflorat, neștiind ce să mai creadă despre lumea din jur. I-o fi văzând aieva? O fi aiurând sau, mai știi?! (p. 200).

Din profuzia de citate de mai sus ne stă în posibilitate a intui

construcția romanului autobiografic al lui Marcel Petrișor: el are formă de lied: zi - noapte - zi.

Dintre aceste trei părți clar distincte, prima și ultima sunt structurate difuz, după un plan al întâmplării gândului ce propune conversația dintre personaje, ori a trecerii neașteptate a vreunui caraliu sau ofițer, de nu de sosirea hârdăului cu mâncare sau de momentul administrativ (aceasta înseamnă conducerea la punctul sanitar). Dialogurile sunt rostite de niște inși storși de orice preocupare înainte de antamarea lor, bălțate de un vocabular neașteptat pentru tineri care au trecut prin universitate (despre Opreșan cunoaștem de alurea că a fost o adevărată capacitate a generației sale), neavând altă menire decât înfățișarea mediului, a modului, a manierei de viață a conlocutorilor, explicitând gesturi și cuvinte pentru niște cititori total neavizați; punctul de vedere de la care pleacă autorul - acela al prezentării unui univers închis, inaccesibil cui nu l-a cunoscut - nu e lipsit de motivare: într-adevăr, calea de pătrundere psihologică și afectivă în personaje de acest calibru și cu atare existență e foarte anevoios de găsit; să nu uităm că, faptic, în Casimca, la nivelul acestui volum, de fapt, nu se petrece nimic... Din păcate, în cugetele diurne ale celor urmăriți, nu se petrece așijderei.

Există o tentativă, nefinalizată, de sugerare a obsesiilor lui Iosif, legate de 'căderea' sa și a neacceptării 'curăției' altuia, încă neîntinată, ceea ce îl duce la ispita de a-l supune pe străinul din mijlocul lor la experiențe similare aceluia prin care au trecut ei, ca și o încercare de conturare a unei tensiuni între el - mai vindicativ decât ceilalți doi - și Gore, datorată poziției privilegiate în lumea reeducărilor, mai ales ca șef al informatorilor de la Gherla, pe care a deținut-o cel din urmă. Dezvoltarea acestor filoane ar fi condus la aprofundarea unui roman psihologic axat pe rezultatele reeducărilor în relațiile interumane posterioare încheierii lor, cu atât mai mult cu cât **Fortul 13** constituie prima narațiune plasată în acea epocă, narațiune făcută de unicul martor ocular al ei rămas în viață, martor ce nu a cunoscut decât din auzite dezastrea de la Pitești și Gherla, până să fie claustrat între figurile notorii ale demascărilor. E ușor de presupus de ce un scriitor ca Marcel Petrișor n-a

insistat asupra acestor aspecte - pe care dovedește că le-a observat: prea îndelungata și tensionată frolare a morții alături de ceilalți frați de suferință l-a împiedicat să dea drumul în public fiarelor ascunse în fiecare dintre noi și, cu siguranță, în sufletele încă departe de reechilibrare ale soților săi de celulă (nu pot crede în degajarea atribuită, în paginile cărții, lui Gore Bolovan, om de mare profunzime și onestitate, mai târziu, când i-am cunoscut prototipul, degajarea, spuneam, cu care își menționează ici și colo atribuțiile din reeducări).

Autorul s-a rezervat pentru partea medie a romanului și cea mai lungă și consistentă (ce ar fi putut constitui un roman în sine): noaptea lui Constantin Opreșan, noaptea ce dezvăluie răsturnarea planurilor Securității cu prilejul procesului împotriva acestor tineri și a multor din cei supuși regimului de exterminare în celulele alăturate (alții fiind deja condamnați la moarte în procesul primului lot, însă păstrați în viață pentru a depune mărturie în cel de al doilea proces), răsturnare datorată trezirii la realitate a lui Bolovan/Calciu din visul său de remodelare a omenirii, devenit coșmar cumplit pentru colegi.

Această deșteptare din somnul rațiunii, în cursul căruia personajul, alias omul, devenise comunist, se datorează faptului că M.A.I.-ul și-a dat pe față hotărârea de a se exclude din dirijarea criminală a torturilor la care fuseseră toți supuși și cărora toți își supuseseră camarazii, prin aceasta Securitatea - lăsând întreaga vină să cadă asupra bătaușilor bătuți -, dezvăluie nulitatea făgăduințelor ei de ajutorare a reeducatorilor să se elibereze înainte de termen și să se integreze în viața țării în situații ademenitoare pentru niște încă neîncercați de bucuriile libertății. Revolta sa împotriva minciunii ce o descoperea l-a făcut să ia cu promptitudine atitudine demascatoare față de acela care voiau să-l condamne la moarte tocmai pentru că-i slujise cu abnegație iresponsabilă, precum Saul, după cum îi impuseseră împrejurările.

Este prilejul enunțării ideii de bază cu privire la reeducări. Toți cei care află despre ele se întrebă cum au fost cu putință. Opreșan aduce următorul răspuns, formulat de pe pozițiile unui creștin: *S-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat cu fiecare pentru spălarea păcatelor făcute din orgoliu și s-a suferit poate ceea ce*

se suferise pentru mântuirea tuturor. (...) Altfel, nici Isus nu s-ar fi rugat pentru iertarea celor ce-l chinuiau.

Se-nfioră apoi la gândul comparației făcute, revenind după aceea la propria-i slăbiciune.

Nu s-a putut însă opri să nu-și amintească-ntr-ascuns că totuși și El a "oftat" pe cruce și dacă însuși "Fiul lui Dumnezeu" a avut o clipă de slăbiciune, cu atât mai mult el, fiul unui biet muritor, nu s-a putut stăpâni să nu scâncească (p. 125). E curios că întrebarea se leagă de incapacitatea suportării suferinței și nu de capacitatea de a impune suferința; doar Isus nu a adus pe nimeni în situația ce i-a fost impusă lui, preschimbandu-l în neom și nici nu a îndemnat pe altul să facă târgul cu diavolul, nu-i așa?

Urmează o privire globală, cuprinzând pe fiecare-n parte și pe toți cei trecuți prin moarte la un loc: *Se îndoiseră, apoi căzuseră, se prăbușiseră și unii chiar pentru totdeauna, dar ei o voiseră. Spuseseră chiar că "ar fi fost în stare să-și dea sufletul pentru alții", să "mărșăluiească pe culmi de veac" și iată-i că acum scânceau de frig, de foame și de oboseală, de spaimă pentru propriul trup. (...) Voiseră ei să-i mântuie pe alții dar nu se putuseră izbăvi nici pe sine* (p. 125-126).

Alături de tema orgoliului aducător de cădere, se enunță o a doua temă ce o rezolvă pe cea dintâi: *Or, tocmai cu aceasta trebuia început, cu sinele și apoi cu alții. Dar începutul se întâmplase...* (p. 126). Ceea ce semnalăm a lipsi din **Patima după Pitești**, romanul lui Paul Goma, aici deschide o perspectivă asupra abisurilor căscate înaintea omului: ideile, sfintele idei ce dau culoare și carne nopții lui Costache Oprișan și umplu sufletele cititorilor de setea cunoașterii și de cutremurul în fața tainelor duhovnicești.

Apucând-o pe acest drum, suntem introduși în lumea lui Eugen Țurcanu, așa cum l-a cunoscut un Comandant legionar. *O neliniște neobișnuită îl cuprinse. Era ceva ce nu simțise nici la Buchenwald. Fusese osândit și acolo dar aici moartea i se anunța cu alte sentimente, cu alți emisari* (idem), numai prin prezența directorului închisorii alături de deținutul Țurcanu care porunca mutarea studenților arestați, dintr-o cameră într-alta.

- *Sus, sus, la etaj, la trei! le porunceea Țurcanu. După rang, de altfel. Cu cât mai sus, cu atât mai bine. Nu-i așa, Dumitrescule?!*

Îi spunea comandantului pe nume, ceea ce nu era deloc de bun augur (idem). În același sens al dezvoltării 'superiorității' ierarhice a lui Țurcanu, el însuși explică, inițiindu-și colegii în ceea ce așteaptă de la ei - demascarea completă: Ce a fost în anchetă, la Securitate, a fost o joacă de copil, pe care fiecare a "jucat-o" cum a vrut (idem).

Nu decuseră lucrurile cum trebuia, cu ocazia decriptării infernului ce urmează.

- *Dar cine te-a mputernicit pe tine să ne poruncești astfel? I se adresă atunci unul dintre cei adunați acolo pentru ceea ce nici ei nu știau.*

Drept răspuns, Țurcanu îl plesni, doborându-l dintr-o singură lovitură la pământ. Era deosebit de puternic și de bine hrănit... După aceea îl călcă în picioare în fața directorului, oprindu-se din "dans" doar pentru a spune victimei:

- *Dar n-o să mori înainte de a te fi stors în timp așa cum știi eu! (p. 127).*

Tartorul apare în scrierea lui Marcel Petrișor într-o ipostază de tortionar inedită:

Când se trezi din cumplita tăvăleală, era răstignit, cu vreo șase studenți așezați pe trupu-i, în așa fel încât să nu mai poată mișca nici brațele nici picioarele. Pe burtă-i trona însuși Țurcanu, spijinindu-și tălpile pe umerii scheletici. Îl privea fix și, lovindu-i fața cu palma, îl întreba. (...) Și saltul pe burtă se repetă până ce Costache leșină. Când își venise în fire era sleit complet de puteri, iar Țurcanu îl întorcea de pe o parte pe alta cu piciorul, în hohotele de răs ale celor ce-l însoțeau. (...) Și găleata adusă îi fu azvârlită în obraz. (...)

- *Ascultă, mă, asta a fost doar gluma introducerii (...).*

Ca imbold apoi, primi încă un picior în coastă, dar degeaba; neputându-se ridica mai mult decât în coate, îl privea doar de jos. Nu-l vedea decât ca dintr-o ceață, iar pe cei din jur ca pe niște umbre care se agitau. Privirea i se întunecase și o cumplită durere îi sfâșia pânțele. Leșină, pentru ca după aceea să se pomenească iar în fața lui Țurcanu, ridicat în fund

și sprijinit de doi tineri de la spate cu tălpile bocancilor propătite-n umeri (p. 130-131).

Unde era târâtă victima, prozatorul o rezolvă într-un singur paragraf - dar cât de cuprinzător:

Că ajunsese apoi ca o cârpă, o cârpă de care-i fusese scârbă, sau poate nici atât, nici măcar de care să-i fie cuiva într-un fel; că vorbise, că spusese tot, împins de spaimă, de instinctul conservării elementare, sau de o inerție pe care nicidecum nu și-o putuse explica de vreme ce o simțise într-însul, mai ales că-l obseda cumplit și ideea demoralizării pe care le-o crease celor din jur, apoi palmele acelea pe care le dăduse câtorva dintre ei, e drept, deloc convins că trebuia s-o facă. Parcă-i și auzea pe unii murmurând: "Dacă și domnul Oprișan?!..." Și după aceea întreaga suită de declarații, de nume, de arestări, anchete și mai ales acei ochi uluiți ai victimelor care-i sfredeleau creierul ca niște burghie (p. 140-141).

Un alt paragraf este suficient să pricepem toate câte s-au petrecut cu studenții la Pitești:

Își spârseseră capetele unii altora, se schinguiseră ca dracii, bălăcindu-se-n noroi până-n gât, în spurcăciuni debitate pe seama lor și a familiilor, bându-și pișatul, lingând cimentul celulelor cu limba, urcându-se pe pereți, bătându-se pe-ndelete, storcându-și și ultima picătură de sânge, pentru ca la urmă, călăi și victime, să ajungă toți pe marginea aceleiași gropi, împărțășind aceeași soartă de osândiți, de spurcați, de care nimănui nu-i venea să se atingă, pe care toți ar fi scuipat, și de care cui i-ar mai fi venit să spună ceva?

Ce se-ntâmplase oare cu ei? (p. 142).

Și, când și când, orchestra duhovniciei, dirijată de scriitor, revine la tema fundamentală, în *glissando-uri* spre prăpastie: *Ce greață cumplită! Ce scârbă de sine, de lume, de toți și de toate, ce cumplită înfrângere a mândriei, ascunsă în adâncul sufletului omenesc (p. 143).*

'Subiectul' meditației acelei nopți de pomină însă nu îl constituie reeducările, ele impun doar o punere în temă, subiectul este procesul. Și tratarea lui rămâne la același grad de înfiorare ca și cel indus cititorului din citatele precedente. În evocarea acelei nopți, romanul *Fortul 13* și-a atins punctul de apogeu, ca

și al întregii literaturi memorialistice a reeducărilor.

Mai întâi, Marcel Petrișor operează expunerea biografiei lui Gore, sub forma întrebărilor președintelui de tribunal și a răspunsurilor acuzatului. Copilul unei familii cu treisprezece odrasle, țărani săraci, student la facultatea de medicină din București, în 1948 a fost arestat și condamnat la șapte ani, pentru favorizare; era un tânăr deosebit de dotat, care se întreținuse singur, la liceu, ca bursier. E acuzat de procuror că *a reușit să aducă organizatorilor acestei așa-zise "Reeducări" cele mai mari servicii depistând cu exactitate cine trebuia distrus cu desăvârșire, cine torturat - și până la ce limite, ca să-și poată turna apoi pe hârtie și cunoștințele ascunse, dezvăluindu-și sufletul cum nu făcuse nici la Securitate - și cine acoperit, pentru a putea ieși cât mai repede în libertate unde ar fi urmat să-și continue activitatea dușmănoasă. (...) De la el pornea totul ca dintr-un nod de telecomunicații. În funcție de informațiile lui "maestrii" urmau să acționeze într-un fel sau altul (p. 154-5).*

'Umanizarea' președintelui, urmărirea posibilelor, necesarelor lui frământări - 'necesare' pentru a-i păstra statutul uman și a nu-l expune în roman ca pe o marionetă a Securității, ceea ce, în realitate, accepta fără opunere să fie - face ca procesul să devină tot mai revelator, situație ce nu avea loc în fața instanței niciodată.

Oficial, cunoștea versiunea explicativă. N-o mai putea însă admite decât formal, pentru justificarea ierarhică. Pentru sine însă, el omul, nu președintele, căuta altceva. Altă explicație. Voia o înțelegere personală pe care n-o putea realiza deloc. Cu toate audiențele chiar și cu toată atenția pe care o acorda procesului.

Să te autodistrugi ca să scapi totuși teafăr? Era totuși un paradox impus de sus, pe care însă voia să-l rezolve numai cu inteligența-i juridică.

Oricum e imposibil să vrei să scapi autodistrugându-te, își spunea el mereu, pentru că, atunci, sau intenția lor de scăpare era falsă, sau autodistrugerea imposibilă. Și totuși, se făcea caz de amândouă posibilitățile (164-5).

După trecerea în revistă a șanselor rezervate reeducatorilor,

odată acțiunea lor încheiată, judele contemplă rezultatele ei câștigate de cei care o aplicaseră: *Și totuși să primești, în loc de aprecieri, osânde pentru cele mai mari servicii aduse la distrugerea elitei adversare, lui ca om, nu ca jurist i se părea neverosimil. Spectaculozitate de-a dreptul apocaliptică! Oameni în toată firea mărturisind ceea ce n-ar fi mărturisit nici la biserică (putea un președinte de tribunal comunist recurge la o atare explicație?), nici lor înșile și de ale căror spuse inventate s-ar fi speriat oricine. O dezgolire pe care apoi, nu s-ar fi putut lipi tinicheaua nici unei decorații, recunoașterea nici unui merit sau măcar umbra vreunui respect. Ceva mai avantajos pentru regim nici că s-ar fi putut imagina, și totuși? (p. 166)*

Autorul, care l-a preschimbât în simbol al tuturor oamenilor de bună credință pe judecătorul umanizat și cugetător, îi pune pe buze întrebarea esențială: *"Dar eu ce-aș fi făcut în acest caz?". Era surprins de propria-i întrebare ca și cum singur și-ar fi dat o palmă. "Sau ar fi putut face cineva altceva decât ceea ce făcuseră aceste «victime»?" (idem). Pornind de la întrebarea cheie, și-n mare taină se pomeni făcând în sinea lui chiar anumite socoteli: aici, eu aș fi făcut precum cutare, iar în cealaltă circumstanță numai așa sau așa (idem). S-a deschis apetitul autocunoașterii; dealtfel, aflarea experienței celorlalți ne îndeamnă să ne mărim, pe calea imaginării, comparării, investigării autoportretului nostru - cum l-am stabilit sau acceptat -, cu referiri la portretele altora și prin cântărirea limitelor pe care ne închipuim a le avea, să ne mărim propria experiență. Curiozitatea i-o luase razna, făcându-l să descopere-ntr-însul lucruri a căror existență n-ar fi putut-o bănuși. Și față de unele, se simți chiar jenat (idem).*

Pe acest făgaș în mintea lui Oprișan revin Gore și pledoaria sa în autoapărare. Ea ne prilejuește, nouă cititorilor acestei Istorii, și o reîntâlnire cu Șura Bogdanovici. Așa-zisa "Reeducare" a început de fapt în penitenciarul de la Suceava când, azi dispărutul dintre noi, studentul Bogdanovici, s-a gândit că tuturor celor de acolo, studenți în majoritate, nu le-ar fi stricat un contact și cu literatura marxistă pe care, de altfel, o cunoșteau prea puțin, informația, în definitiv, neputând strica nimănui. Așa s-a ajuns la formarea acelor prime cercuri de

interesați "ai noli lecturi" și la primele discuții cu cei ce o refuzau sau o combăteau teoretic. Animositățile începute vedeau însă două tendințe: una de negare totală a noii ideologii, iar alta de acceptare mai mult sau mai puțin rezervată a ei, în funcție de înțelegere sau de interes, în mintea multora încolțind atunci gândul că, dacă ar fi dat dovadă de zel în însușirea noilor idei, acestea i-ar fi putut ajuta să iasă mai ușor în libertate, eventual chiar să urce pe scara social-politică. Și nu puțini au fost aceia care ar fi putut face acest lucru, ținând seama de gradul deosebit al inteligenței pe care o aveau. (...) Deci, cu premisa acestei lecturi, a acestei palide și delicate încercări de modificare a vederilor politice, studenții de la Suceava au fost toți mutați la Pitești, printre ei aflându-se (...) și Eugen Țurcanu - proaspăt arestat și turbând de furie pe cei ce-i dezvăluiseră la anchetă, cu ani în urmă, trecutul - precum și pionierii vestitei acțiuni de însușire a noii ideologii cuprinsă-n lucrările lui Marx, Lenin și Stalin. De fapt, atunci orice lectură era mai plăcută decât statul între patru pereți și la marginea patului, iar timpul trecea mult mai ușor citind (p. 168-9). Contactul la Pitești al lui Țurcanu cu indivizi din sferele puterii, ce altfel plănuiau să aibă loc reeducarea, a schimbat integral haina ei dulceag intelectuală. Iar în ziua de 6 decembrie 1948, în camera "patru" spital, Țurcanu, după ce revenise în jurul acelei zile dintr-o "vizită" la "cei în drept", stătea melancolic și privea la fulgii de nea care cădeau afară. În gând urzea planul Reeducării. Deodată se ridică și răcni spre cei din partea opusă a camerei, printre care se afla și Bogdanovici.

- *Bandiților, din pricina "voastră" am ajuns aici. Dar o să vedem noi care pe care!*

Și, spunând acestea, s-a repezit la Bogdanovici să-i crape capul, oprindu-se însă la timp, pentru ca supliciuul ulterior să-i dea și alte satisfacții (p. 170).

Trei zile fură necesare ca primii șefi ai tineretului legionar să fie aduși în celula unde se afla și Gore; erau împinși cu un sac în cap, mutilați, însângerați. Ne spuneau pe tonul cel mai suspect posibil: "Acceptați «Reeducarea» și faceți tot ceea ce vi se cere. Mișcarea legionară s-a dizolvat și orice rezistență este fără de sens".

Urma descoperirea fulgerătoare a chipului celui care ne vorbise astfel - câte unul convins la câteva zile - pentru a i se observa pe mutră urmele "fanatismului" învins. (...) Următorii ture de invective îngrămadite la gura lor împotriva acestei "Mișcări" și a ceea ce ei înșiși fuseseră cândva: grupări de asasini, sadici, perversi, perfizi, corupători de suflete și tot ceea ce numai o minte exacerbată de o viziune infernală putea inventa (p. 171-2).

Pregătirea psihologică era perfectată: Eram ca niște fiare incolțite, nepricepând din cele ce se spuneau decât că ceva năpraznic li se întâmplase și că acest ceva ne aștepta și pe noi cât de curând (p. 172).

Sărind de la un cap al istoriei la altul, Gore ajunge la concluziile cele mai logice privind acuzația ce li se aduce în acel proces, lui și celorlalți fruntași ai reeducărilor. Procese ca acesta sau cel al lui Țurcanu au fost judecate tocmai de cei ce-n fond au pus la cale întreaga acțiune.

- Cum?! Îți permiți să ne insultezi?! se răsti atunci la el președintele. Ce, adică eu?...

- Nu dumneavoastră înșivă, ci ceea ce reprezentați dumneavoastră; acea forță care vă depășește, care vă stă-n spate, care v-a creat și vă dirijează acum (...), ca să reparați prin condamnarea noastră la moarte, greșelile făcute de creierele aberante în care n-a încăput nici un considerent omenesc. Ni s-ar vrea gura închisă pentru totdeauna, mai ales nouă, celor ce-am fost martori și părtași la toate cele ce s-au întâmplat. Să nu se mai aple-n nici un fel ceea ce a fost sau poate numai atât cât ar permite filtrul aceluiași creiere bolnave care au și conceput fenomenul. Doar o singură versiune să rămână, cea oficială: "Cu comandanți și legionari care au primit ordine de la superiorii lor să se autodistrugă ca să inducă-n eroare autoritățile de stat".

Or, domnule președinte, cum s-ar putea mărturisi de către cineva cu mintea-ntreagă că acei comandanți legionari ne-au pus să facem ceea ce am făcut cu noi și cu alții, când ei înșiși umblau împinși de la spate cu sacii-n cap, stropiți de sânge de sus până jos și-ndemnându-ne să spunem totul? Dacă le-ar fi auzit întreaga lume îndemnurile ieșindu-le din gâttejuri sugru-

mate: "Reeducați-vă! Nu mai există nimeni și nimic, nici mișcare legionară, nici oameni, nici condamnați, nici, nici..." Câți oare nu s-ar rușina de propria condiție bipedă? (...) Să fim noi oare (...) atât de abjecți încât să ordonăm propria noastră distrugere, mutilare sau moarte, cu scopul de a scăpa sau de a ne salva? (p. 178-181).

Așa cum va fi caracterizat Gore, ceva mai departe, era un caz, o voce care ieșise din inerția în care se părea că toți intraseră (p. 180).

Omul care grăiește cu atâta patos și dreptate, cu logică a bunului simț și cu indignare, s-a educat în temniță cu lecturi din clasicii marxism-leninismului, cum suna clișeul verbal al epocii, și cu broșuri de economie politică ce erau la modă în acei ani. În 1950, la douăzeci și patru de ani devenise convins de 'adevărurile' conținute de ele, devenise un *element perfect integrat într-un sistem cu funcționalitate absolută (...), un sistem care nu permitea nici cea mai mică independență elementelor sale* (p. 184); devenise, pe calea spaimei, comunist mai convins decât mulți membri de partid, atât de convins încât își folosea inteligența și energia integral pentru aducerea colegilor săi la nivelul cel mai de jos al servituții față de administrația penitenciarului Gherla.

Dar, la proces, după cum bine se vede, din acuzat a devenit acuzator. Ce l-a determinat să-și schimbe atitudinea? S-a remarcat mai sus: intuirea planului diabolic al Securității, darea în vileag a minciunilor ei, cu prilejul anchetei pregătind acest proces premergând moartea foștior acoliți ai Securității, printre care el însuși; deci, certitudinea că nimic din câte își închipuisese anterior în legătură cu cinstea securiștilor ce-l foloseau și cu punerea în practică a aluziilor lor la viitorul fericit al reeducaților nu se va mai împlini; dimpotrivă, îl aștepta plutonul pentru a-i fi slujit.

Se naște o întrebare cumplită: dacă Securitatea nu s-ar fi vădit necondițională, dimpotrivă, dacă ea, culegându-i pe tortionarii de la Gherla, i-ar fi răsplătit cu posturi înalte între foștii lor anchetatori, cu uniforme, cu salarii mărite prin sporul M.A.I. și sporul de pericolozitate, plus banii pentru uniformă, pe deasupra avantajele nenumite, ale unor 'cantine' de calitate

superioară celor mai luxoase restaurante, prilejul răpirii caselor cetățenilor arestați sau fugiți din țară, a mobilei lor, a tuturor bunurilor materiale, șansa bacalaureatelor gratuite și a licențelor și doctoratelor dăruite de universități acelor evasional-fabeți, și atâtea și atâtea altele, dacă acestea s-ar fi împlinit, drept plată a acțiunii împotriva colegilor de detenție, oare Gore mai întorcea spatele superiorilor ale căror ordine le ascultase în tăcere până atunci? Oare mai exista eroul romanului, care a înfruntat instanța și a denunțat conducerea Securității, pentru a-și salva viața prin lămurirea adevărului, anume că ordinele nu le primise de la Horia Sima - în vederea spurcării imaginii partidului -, ci de la Securitate, care acum era datoare să-și asume responsabilitatea și să salveze viețile uneltelor ei, în loc de a le incrimina? Oare putea el, chiar de ar fi voit să se lepede de satanizații săi colegi, s-o facă? Oare îi trecuse prin minte să se așeze pe picioarele dinapoi și, înainte de acel proces cu un an, cu o lună, cu o săptămână, cu o zi măcar, să refuze colaborarea de care era agățat ca vâtaf al informatorilor? Oare? oare? oare? Care ar fi fost destinul său, dacă nu exista procesul conducerii demascărilor, ci recompensarea ei prin eliberare și promovarea foștilor 'bandiți' în rândurile anchetatorilor, acești călai bestiali ai neamului românilor?

Nedumeririle și ezitățile îmi sunt sugerate de stilul puternic impregnat de însuși ritmul cugetării impus de Marcel Petrișor nopții lui Constantin Opreșan, acela care urma să moară nu peste mult timp, sufocat de hemoptizii și părăsit și de ultima vlagă, datorită înfometării forțate. Apoi și această noapte fără precedent în literatura română se curmă, difuzându-se într-altă zi și-ntr-alte zile fără consistență, prin cari anecdote și întâmplări din diverse momente ale detenției unuia și altuia se cos nesigur în textura finală și pripită a celei dintâi părți a trilogiei (pentru moment n-au apărut decât primele două) ce va proiecta duhul reeducărilor și asupra anilor 1961-4, la Aiud, reeducarea visată de Securitate, prin acceptarea căreia, aproape unanimă, toți legionarii au fost eliberați din detenție.

(II)

Al doilea volum al trilogiei lui Marcel Petrișor este clădit din piese de mare rezistență ce pot supraviețui atât separat cât și în întregul cărții, fără să-și piardă vigoarea; în cazul din urmă, ele contribuie la ridicarea unei construcții literare ce depășește orice altă scriere despre reeducări, că este de ficțiune sau memorialistică. Titlul lui este: **Secretul Fortului 13. Reeducări și excuții. Memori II ***

Pentru demonstrarea acestei afirmații să începem cu prezentarea lui *Iamandi, un plutonier mic, scund, negricios, secretarul de partid al închisorii și călăul Jilavei* (p. 6).

După înmatricularea sa civilă, îl vedem în 'câmpul muncii': *Scoase din buzunar o sticlă de coniac de un sfert trântindu-se apoi pe scaunul pe care era pusă o subă. Nu e reglementar, continuă el, da' la noi e muncă grea și aici mai ales - între timp arăta cu-n deget spre peretele vecin - mai grea (se referea la celulele de la "Secret", unde se stingeau cei șaisprezece).*

Sergentul de tură se așezase și el în fața lui pe un scaun și-l privea zâmbind.

Alături, în celula de dincolo de zidul despărțitor, cea înspre care arătase el cu degetul, Hoinic trăgea cu urechea.

- *Aici e ceva! continuă plutonierul negricios trăgând o dușcă.*

- *Aici, la tine; nu e de glumă! Aștia e mari bandiți. Mi-a spus-o și "politicul". Că știi, între noi aștia de la partid... și apropiindu-și mâinile deolaltă își frecă unul de altul cele două arătătoare întinse.*

Iată un gest mai rar - dacă vreodată - frecventat de prozatori, cu înțelesul: suntem ca două degete gemene, între noi nu încap ascunzișuri...

- *Dar, tovarășe plutonier, n-a mai rămas decât pielea și osul pe ei, niște gloabe prăpădite, vai de capul lor!*

*Iași; Editura Timpul; 1994.

- Na! na! na! nu te-nduloșa de soarta lor, mai bine trage și tu una d'aici; că-ți spun eu de ce.

- Mulțumesc... știți, serviciul e serviciu.

- Las' serviciul, că și eu ăm serviciu, d'acum e noapte și nu ne vede nimeni.

Sergentul însă, făcându-și calculul că dacă bea plutonierul de ce n-ar fi putut trage și el o dușcă - erau doar amândoi inculpați și nu-l putea turna tocmai cel ce-i oferise băutura - luă o înghițitură privind apoi spre plutonier ca și cum l-ar fi așteptat să-și continue explicația.

De remarcat dihonnia plutind între cei doi pioni ai Jilavei, temerea de celălalt, conștiința că oricând tovarășul ți se poate întoarce împotriva. Vom regăsi întocmai aceleași bănuieli minând relațiile dintre comandantul închisorii și 'politicul' ei, în cursul unei convorbiri ulterioare asupra aceleiași teme; doar că la nivelul definitivării situației deținuților - decidera morții lor cât mai grabnice și cât mai puțin implicante pentru perechea de ofițeri, pentru a nu ajunge, la rândul lor, în situația cadrelor de la Pitești, care au plătit pentru desfășurarea reeducărilor sub puterea lor.

Prezentarea condițiilor de viață în Casimcă și a celor închise acolo se face gradat și în mare așteptare, ținându-se seama de protocolul conversației acestor doi gardieni și de palida lor capacitate de înțelegere.

- E mare bandiții ăștia, sughiță atunci plutonierul; da' e mare nu pentru că e mare, ci pentru că știe multe. E foarte pățiti și au văzut multe. D-aia-i teme "ai noștri" și vrea să-i termine.

- Și de ce nu-i termină odată? Decât să-i chinuie așa... mai bine...

- Păi, uite de ce! Pentru că nu poate; așa mi-a spus mie politicul, că știi... - și iar frecă cele două arătătoare întinse ca s-arate că el și "politicul" sunt foarte strâns legați unul de altul. Nu poate, că nu poate. Apoi lamandi mai luă o înghițitură și se clătină bine pe scaun.

- Adică cum nu poate că nu poate? întrebă nedumerit sergentul.

- Păi, nu poate nu pentru că nu vrea; ci pentru că e și din ai

noștri băgați în asta...

După cum am atras atenția, cazurile ofițerilor M.A.I. arestați pentru colaborarea cu Eugen Țurcanu, deși, cea din urmă, indicată și ordonată 'de sus', nu lasă tihnă tuturor foștilor lor colegi, oriunde își desfășoară activitatea.

- În care asta? se arată și mai curios sergentul.

- În faptele alea ale lor, cum îi zice ei... *Rieducare*.

- Cum *Rieducare*? Ce-i aia?

- Păi, ce vezi! Țștia care au făcut-o de s-au omorât unii pe alții și au pus vina pe ai noștri.

- Cum dracu'? C-aci nu mișcă unul să nu se aște sus?

- Ei, asta-i tovarășe! Și plutonierul ridică iar degetul: *Vigilența!* (p. 6-8).

Tot rechizitoriul procurorului, din procesele știute, oricât de blege le sunt mințile conlocutorilor, încape, mai cu sila, mai cu lunecarea, în puterea lor de pătrundere: în cazul plutonierului, cu convingere; în cazul sergentului, mai mult în temeiul creditului acordat superiorului ierarhic.

- Păi, aia, *Rieducarea*, a poruncit-o unul Horia, la Pitești.

- Care Horia? Că pe ăla l-au ucis ungunii de mult.

- Păi, ăsta-i altul; unul pe care nu l-au omorât nemții; nu mai știu cum îi zice. Da' Horia ăsta, șefu' lor, le-a poruncit ălora deștepti, adică ăstora, să se rieduce la Pitești, la petenciar. Adică să-și crape capetele unii la alții și să jure că nu mai fac nimic, ca să scape afară și să se apuce iar de pulitică (p. 8-9).

De la atari comentarii savante, Iamandi ajunge să-și împărtășească impresiile de la izecuții. Descusut de burghiul întrebărilor celui mai mic în grad, se confesează:

- Eh! Cum fac? Fac ce fac! îi spuse plutonierul-călău, agitându-se pe scaun să găsească o poziție din care să-i explice mai bine ce face. Uite așa fac: mi-i aduce pe targă până-n camera aia, zero - așa-i scris pe ușa ei - cu lanțurile la mâini și picioare, ca să nu se audă. Da?

- Da, încuviință sergentul înghițind în sec. (...)

- Și ăla pleacă și rămâne acolo numai "mortăciunea", comandantul, doctorul, politicul și vreo trei-patru ajutoare gradate care-s în tură. (...) Și mai e cineva acolo, (...) un procuror. Țșla

citește "mortăciunii" că i s-a respins grațierea și că va fi izecutată.

- Și "mortăciunea" stă ca boul?

- Nu, unii tremură ca piftia, alții înjură, unii tace dar asta nu mă privește pe mine, și multe mai face unii, după caz (p. 9-10).

Iamandi și sergentul trag pentru prima oară clopotul funerar, fără să-și cunoască rolul de clopotari în narațiune. Și cât de utile sunt sunetele acestea în structura romanului, întru pregătirea celor ce va să urmeze.

În "mortăciune" intenționa și Dan Dumitrescu să-l vadă pe Vică Negulescu transformându-se.

Era înalt, brunet, bine făcut și cu fața crispată într-o încrâncenare fără sfârșit, vădind lupta acerbă între "vechi" și "nou", între "putregai și sănătate", cum fusese numită această bătălie cândva, la Pitești. Pe deasupra îi mai arăta pe cei doi cu degetul (p. 16), gest tipic acuzator al denunțatorului împotriva celui numit și a lui Pavel Grimalski, pârât că-l sprijinea pe bătrânul legionar, să nu pice de ațipea cumva.

Fragmentul nu este interesant doar pentru revelarea continuării turnătoriilor chiar și în Casimca, efectuate de reeducați (fie și condamnați la moarte, cum este cazul cu Dumitrescu), ci mai ales pentru dezvăluirea prezenței obsesive a lui Eugen Țurcanu în mințile lor, definitivă și implacabilă dependență de icoana acestuia, invocat la orice impas așa cum creștinul îi invocă pe Iisus și pe Maica Preacurată, invocat ca răzbunător al clasei muncitoare, ca pedepsitor al bandiților și al celor ce închid ochii asupra neregulilor de neevitat în care trebuie ei să se bălăcească, invocat ca arhanghel vânat al reeducării. Dan Dumitrescu nu acceptă nici în ruptul capului că mentorul său - care a început prin a-l speti și tăbăci până-n pragul morții -, că mentorul său, în loc de răsplată, fusese găurit de glonț. Îl așteaptă, cum continuă poporul israelit să-l aștepte pe Mesia și, dacă Țurcanu ar fi cerut acoliților să-i slujească, în absență, liturghii, liturghisitor s-ar fi făcut Dan Dumitrescu; și nu era singurul cu atari simțăminte de devoțiune; în definitiv, Eugen Țurcanu, ori cei din spatele său, mânuiiau elemente ale educației din Frățiile de Cruce, le mânuiiau invers, diabolic, pentru a răsturna pe dos câte se creaseră bune în acei tineri ce le încă-

puseră pe mână spre distrugere, printre aceste elemente numărându-se și cultul eroilor: Țurcanu suplinise în inimile lor eroii adorați ieri.

Rezultatele practice ale bătăilor desperate în ușa, responsabil pentru care era un Dan Dumitrescu nemaisuportând să se continue 'a se încălca regulamentul penitenciarului', prilejuiesc romancierului să picteze una dintre cele mai 'dure' scene de bătaie 'organizată' din literatura de detenție, dură prin exactitatea și mulțimea amănuntelor, științific aproape expuse, cu alternative posibile, cu socotelile și trăirile celor de față și cu 'micuțul' lor viciu vesel final:

La prima lovitură, victima stătea cu nervii și cu mușchii încordați la maximum. La a doua sau a treia începea zvârcoleala și lupta cu cei ce-l întinseseră pe pat așezându-i-se apoi pe brațe, pe picioare și uneori, la câte unul chiar și pe cap, infundându-i-l în rogojina de dedesupt ca să nu i se mai audă țipetele, blestemele sau horcăiturile. De obicei, țipetele începeau de la a treia lovitură, urmate fiind de răcnetele care, pe măsură ce se-ntețeau loviturile, scădeau și ele în intensitate, transformându-se-n horcăituri, și-ñ cele din urmă, dacă victima era slabă, în gemete sau chiar leșin. Era de altminteri și momentul când felcerul care numărase loviturile sărea de la locul lui din colțul încăperii, făcându-le executanților semn să oprească; uneori - cei doi nevăzându-i semnul - ajungea chiar să-i țină de braț ca să-nceteze, ca nu cumva victima să fi "evadat". Dacă leșinase numai, bătaia înceta, urmând ca inculpatul să-și primească restul loviturilor după vindecare. O așteptare cumplită, însă, pe care unii, ca s-o evite, se rugau chiar la-nceputul bătăii - dacă mai trecuseră prin așa ceva - ca, indiferent de leșin, bătaia să continue până la terminarea numărării celor douăzeci și cinci de lovituri. Dar felcerul se-ncumetara să-și ia răspunderea continuării, temându-se ca nu cumva "politicul" de alături să facă-n vreun raport cu mențiunea: "executarea pedepsei s-a făcut cu acordul medicului care..." și vina eventualei morți a victimei să cadă asupra lui. De aceea, trebuia să dea primul semnal de oprire, aprobat fiind de "politicul" care, cu o aplecare a capului în semn de acord, îl înștiința pe cel de pe ceafa victimei - care se uita-n timpul bătăii când la

cearșaful ce se-nroșea sub lovituri, când la el ca să vadă ce ordonă - dacă-ntr-adevăr e sau nu cazul să oprească loviturile. Și atunci înceta bătaia, cei doi lovitori lăsându-și furtunile să cadă în jos ca niște șerpi negri, morți, pe lângă picior, cu stân-ga ștergându-și sudoarea de pe frunte, în timp ce buzele le murmurau injurături la adresa celui ce le dăduse atâta de furcă.

Unul dintre cei care-i stătuseră victimei pe picioare îi smul-gea atunci cearșaful de pe fund, azvârlindu-i-l în brațe celui ce stătea la capul patului; celălalt, de pe celălalt picior, se ridica și el lăsându-i nenorocitului libertatea de a-și îndoi picioarele - dacă le mai putea îndoi - spre rana hidoasă ce-i acoperea fun-dul, uneori și șalele și șoldurile până la genunchi. O plagă de fapt ca un front de luptă în care celulele roșii izvorau de pretutindeni ca să cârpească ceea ce fusese sfâșiat de șerpii de cauciuc. Și priveau toți spre ea, cu scârbă sau cu ură chiar, începând cu cel ce stătuse pe capul victimei, și sfârșind cu cei ce-i imobilizaseră mâinile. Dezaprobau de fapt în sinea lor urâ-tul pe care-l produsese, cu sau fără motiv, sfâșiind un corp omenesc. Atunci, trezindu-i ca dintr-un coșmar, răsuna iar vocea felcerului: "Să ne dezinfectăm, tovarăși!"

Dezinfecția însă privea, de fapt, nu atât mâinile călăilor nici fundul victimei, cât spălarea cu țuică a gâtului celor ce privi-seră și făcuseră ceea ce făcuseră. Băutura era leacul cel mai eficace pentru producerea uitării.

Un "drepti" răcnit apoi din toți bojocii "politicului" făcea ca și cel bătut să-ncerce să se scoale, sau să reușească chiar să se scoale în două picioare, ca să-și tragă, în hohotele de răs ale celor ce-l priveau, nădragii vărğați și izmenele peste plaga-i mustindă. Reușea, nu reușea, era înhățat apoi de ce se nimerea și târât din pat sau de lângă pat - în caz că reușise singur să se scoale - până în dreptul ușii unde era preluat de cei ce urmau să-l transporte la infirmerie, la celula de unde fusese scos sau, într-o izolare și mai aspră, la turelă (p. 35-36).

Acolo, după bătaie, ajung Vică Negulescu și Pavel Grimalski. Și deoarece primul numit era demolat de lovituri, colegul său, mai tânăr și în orice caz numai vână a setei de împotrivire, fu introdus - cum nu era obiceiul, împreună cu el: să fie cine vesti

dacă își dădea duhul vârstnicul redus la neputința de pe urmă. Convorbirea lor are aceeași valoare ca și lungul fragment nunit de mine: 'Noaptea lui Oprișan'. Vreau să spun că depășește schimbul de cuvinte al celor doi inși aflați în izolare, încurajator, ajutător să treacă un timp deosebit de anevoios - acestea din punctul de vedere al personajelor -, după cum depășește și mijlocul de caracterizare a personajelor - din punctul de vedere al autorului -, ceea ce este mult mai mult convorbirea dintre plutonierul Iamandi și sergentul de tură, pe care am depășit-o. E 'Spovedania lui Vică Negulescu', pentru a-i da un nume, după cum am făcut-o cu prelungile memorări ale lui Constantin Oprișan, din volumul precedent. Dar această 'Spovedanie', dacă, de pe pozițiile celui numit, are o noblețe a bărbatului conștient că-și va pierde viața nu peste mult timp (ceea ce cu adevărat va avea loc curând) și doritor să lase urmașilor adevărul despre sine, măcar altui condamnat la moarte ca și el, însă cu oarecare șanse de supraviețuire, ținând seama de neobișnuita vlagă și îndărătnicie de a nu se accepta înfrânt ci de a-și decide singur soarta, camaradului Pavel Grimalski; dacă are și o solemnitate a cuvintelor rostite cu suflul ultim al unui semen chinuit de melancolia adusă de ponegririle azvârlite asupra-i de vrăjmaș, aparent cu neputință de a mai fi șterse, ca și de înăbușirea individului împins în afara istoriei de falsificatorii ei; dacă este puternic profană sau, altfel spus, deloc religioasă, la rândul lui 'duhovnicul' nu pare în nici un caz un mijlocitor între cel dinainte-i și divinitate, ascunzându-și personalitatea spatele odăjdiilor, sub straiete simbolice ce l-ar preschimba în însuși Atoateciertătorul atunci de față. Cel dintâi nu e smerit; al doilea nu este dezlegător. Nu, este un director de conștiință mai presus de toate incomod, nervos, răbdător doar pentru că își dă seama de situația de limită a celui alt și nu voiește să-i îngreueze și mai mult povara sufletului; este "un tâlhar", cum îl poreclește de nenumărate ori autorul, un tâlhar care îl jefuiește de mărturisire pe confesat, un "bărbat" adevărat, pentru care numai acțiunea în concordanță cu conștiința are greutate; un suflet ce nu cunoaște frica, dar se străduiește s-o impună aceluia care nu merită a trăi fără ea, neștiind cum să păstreze raporturi demne cu aproapele în

absența ei. Pavel Grimalski s-ar zice că nu e milos față de nimeni și cu atât mai puțin față de sine însuși, cum autocompătimitor este Vică Negulescu. Dar dacă milos nu este, el nu făptuiește niciodată lipsit de milă, ci după cum simte, știe, intuește că se cuvine a se purta. Insist: comportamentul său este acela impus de o omenie raționalizată cu mult mai devreme și metamorfozată în stil de viață, fără nimic dulceag, ci aspru, direct, dotat cu o lumină rece, tăioasă, necruțătoare - o, dar cât de dreaptă! Pavel Grimalski, în viziunea lui Marcel Petrișor, e durat din diamant incoruptibil. Pe când Vică Negulescu nu atrage aceeași simpatie a romancierului; acceptarea lui s-ar zice că-i impune eforturi de tănuire a simțămintelor autentice și o înțelegere a slăbicinii umane, ca și poziția aceluia care-și dă drumul numai iertării să se manifesteze, lăsând umbra să coboare asupra oricărei alte atitudini sufletești față de el. Curioasă spovedanie ce nu aspiră la iertare, deși așteaptă mântuirea prin înțelegere, din care absentează smerenia și dragostea, un fel de spovedanie-manifest a cuiva înecat în mlaștină până aproape de buze și nări, o spovedanie fără perspectiva răsăririi în chip de curcubeu a apropierii de Sfânta Împărtășanie, cu darul Ei mântuitor. Atitudinea lui Vică Negulescu e rezumată de sintagma latină ce-i suspină pe liziera buzelor întruna: *Cui prodest?* Iar a lui Grimalski stă înscrisă în exclamația trădând situația celui care nu mai are nimica e pierdut și-și asumă totala libertate: *Și ce dacă, nea Vică?! Ne omoară? ne omoară! Cu o moarte tot suntem datori* (p. 49).

O frază referitoare la gradații M.A.I., "*proletari Inconștienți, puși să-mplinească doar un ordin*", cum îl caracterizează Vică, constituie răspunsul la întrebarea esențială suscitată de modificarea de atitudine a lui Gore Bolovan, în primul volum: *Păi să fie sănătoși, amărății de ei. Ce, eu i-am pus să se angajeze la Securitate? Sau, dacă nu le-a convenit crima, de ce nu și-au dat demisia? Nu li s-a spus oare așa și nemților, la procesul de la Nürnberg?* (p. 50). Nu poate fi un răspuns privitor la victimele reeducărilor, care și-au făcut demascările interne și externe, care s-au bălăcărît în abjecții născocite pentru a sătura pofta de pornografie și sadism a reeducatorilor, ci se referă la

cei care n-au fost niciodată victime, de bună voie adoptând atitudinea călăului, ori după o victimizare mai mult sau mai puțin drastică, au îmbrățișat aceeași atitudine, cu credință în comunism sau - culmea! - fără. Cine i-a pus să se angajeze a face Securității serviciile cunoscute?! Sau, dacă nu le-a convenit crima, de ce - având altă slobozenie de mișcare decât victimele lor, de ce n-au adoptat sinuciderea ci, dimpotrivă, au perseverat, până au ajuns în fața instanței, în a distruge vieți și suflete? Grimalski are dreptate, deși nu i-a numit pe dânsii.

Pentru a se înțelege firea lui Grimalski - acela care afirmă filosofic (și caragialesc): *Totul, nene, e cum murim, nu când murim, înțelegi matale?* (p. 52) - iată-l cum se repede în bietul comandant Negulescu: *Dac-ar fi să fac un bilanț, ați ajuns într-adevăr o epavă. Ce mai! Un trup fleciuit și azvârlit într-o hazna. Asta sunteți acum* (p. 53). Iar, ca pentru a anula cele ce vor urma - confesiunea -, încearcă să-l îndepărteze de la mărturisirile ce se pregătește colocatarul său de 'neagra' a le face, după ce i-a și trântit - *Las-o acum mai încet cu discursurile* (p. 53), zicându-i: *Ceea ce spune un om la capătul puterilor e interesant, dar nu și convingător* (idem). Asta nu-l determină pe celălalt a renunța: *Dă-mi voie totuși să-mi legitimez rangul de om* (idem); e o spovedanie puternic nădăjduită: prin ea, vorbitorul simte că se va recunoaște, în final, se va regăsi în mesajul ce-l vrea cunoscut de semenii după dispariția sa. Se umilește pentru dreptul de a vorbi în auzul cuiva, cu speranța că nu va fi doar ascultat, dar va fi și înțeles. Duhovnicul ales fără propria-i voie, concede, nesfiindu-se a-l răni încă o dată: *Dacă așa stau lucrurile, domnule Negulescu, îi spuse el, și conștiința vă arde mai tare decât carnea fleciuită, ce să vă zic? Spuneți!* (idem).

Cazna sufletească a lui Vică Negulescu rezidă în acuzația, demonstrată în instanță cu martori falși, că el ar fi transmis ordinul lui Horia Sima de începere a reeducărilor, în sensul înșelării 'vigilenței' partidului comunist, pentru ca, la capătul lor, în urma eliberării, legionarii automutilați să se integreze într-o nouă luptă împotriva partidului pomenit. *În fața posterității și a istoriei, cum apar eu? Nu ca un monstru cinic, criminal fără scrupule, Cronos devorându-mi cu poftă chiar propri-*

ile-mi odrasle? Iar de Horia ce să mai spun? (p. 55).

Își pune o întrebare firească și dă răspunsul cuvenit - întrebare pe care, totuși, prea puțini și-o pun: *Ce-ar fi fost să mă fi pervertit și pe mine ancheta sau detenția și să fi ajuns și eu ulterior să-i acuz de cele ce mi s-au întâmplat pe Horia Sima, Antonescu sau Hitler (...)?* (p. 56). Acest sistem de a te cuibări în pielea celorlalți, profund creștinesc, a apărut și la judecătorul din Fortul 13 și a conferit și acelui personaj o dimensiune impresionantă.

Cu prilejul discuțiilor pe marginea confesiunii, în gura lui Grimalski apar acuzații îndeobște formulate de aceia care nici legionari n-au fost, nici n-au trecut prin reeducări. Ele nu sunt deloc cruțătoare, după caracterul personajului. Vică îl definește a trăi după cum gândește; la care el sare: *Dar cum altfel? Să gândesc cum trăiesc? Și să-mi teoretizez sau motivez eventual ulterior slăbiciunile, neputința sau lașitatea? Ca ăștia trecuți prin Pitești?* (p.57). Mai mult, îi arată partenerului său de convorbire opinia sa dreaptă și directă: *Da, aveți nu vina, ci responsabilitatea tuturor celor din subordinea dumneavoastră. Sau, mai exact, responsabilitatea faptelor petrecute acolo!* (p. 58). De aici, el adâncește rana și coboară mai înainte în timp, acuzându-l că împreună cu Nicolae Pătrașcu și Simion Ghinea au purtat tratative cu generalul Nicolski, alături de care se afla generalul sovietic Bogdanov, cei din urmă propunându-le un pact de neagresiune în vederea alegerilor din 1946, făgăduind, în schimb, eliberarea tuturor deținuților legionari rămași moștenire în temnițe în urma Marelui Ion Antonescu, ceea ce ei acceptară. *Nu ați știut cu cine aveți de-a face?* (p. 59). Horia Sima trimițând în România niște grupuri de luptători - necunoscători al pactului -, ministerul de interne se socoti îndreptățit să-și încalce promisiunea; rezultatul fură arestările masive de legionari, din 1948, ale tuturor organizațiilor, cu șefii numiți cu tot. *Ceea ce mă miră însă este cum de-ați putut accepta o asemenea înțelegere când știați bine că până la urmă n-o veți respecta?* (p. 60).

Vică Negulescu recunoaște: *Politic, e adevărat, noi am riscat și am pierdut. Asta e clar. (...) Cert este că vina noastră este politică, iar a lor de ordin moral. Pentru că ei nu de faptul că*

*ne-au închis sunt acuzabili, ci de ceea ce au făcut cu noi în detenție (p. 61). Adică strădania de a-și descompune adversarii ca oameni. Vina lui, în optica lui Pavel Grimalski, e că, ducând tratativele, Negulescu nu și-a inchipuit până unde vor merge comuniștii în tratamentul lor în penitenciare. Printre păcate îi numără, la temelia lor, neprevăderea. Iar cel astfel adus de 'duhovnic' în fața fundului sacului cu greșeli, strigă: *Da, sunt vinovat și răspunzător* (p. 63).*

E o judecată mai presus de judecățile omenești, deoarece se dovedește că și răspunderea lui morală, privește mil și mil de oameni, dispuși în decursul mai multor generații a merge orbește după șefii lor, e Judecata de pe urmă (cu atât mai mult cu cât repauzarea judecatului nu va întârzia).

Revenirea lor în celulă nu este atât de importantă prin moartea lui Vică Negulescu, cât este prin pregătirea morții aceluia care l-a chinuit neincetat în Casimca, a reeducatorului Dan Dumitrescu, ucenicul său necunoscut de odinioară, și prin morțile succesive ale altora. Nu se putea găsi mai potrivită introducere la coborârea umbrelor din imperiul morții asupra Casimcâi: o spovedanie și recunoașterea stării de păcat - parcă ale Mișcării întregi, reprezentată de înlocuitorul, pe teritoriul național al comandantului ei.

Tragică fu despărțirea de trup a lui Dan Dumitrescu - el va urla: - *Aaah! m-am înșelat, Doamne! (...) Până să moară însă, agonia lui Dan Dumitrescu fu cumplită și evidența ultimă, strigată cu ultimile puteri, fusese și ea de-a dreptul înspălmântătoare. Toate urechile se ciuliseră la auzul ei. Fusese și un răcnet animalic în fața morții, dar și un țipăt al sufletului în fața unor evidențe indiscutabile. Minune? Poate, în măsura în care, de fapt, fiecare fenomen este o minune și mai ales cel al morții omului. (Cât ne îndeamnă la meditație această afirmație, profund originală prin răsturnarea clișeului de gândire cu care am crescut, anume că nașterea este o minune iar moartea un accident trist; ce splendidă inversare de perspectivă!)*

Izbăvire? Și aceasta, dacă se ținea seama de faptul că viața fiecărui dintre cei băgați în Casimcă era un calvar care trebuia neapărat să sfârșească așa. Și cu atât mai mult cu cât acolo unii dintre cei băgați își socoteau pedeapsa bine meritată. Nu

era cazul tuturor, dar Dan Dumitrescu era primul dintre cei care o socoteau așa (p. 112).

Urmând acestei treceri Dincolo, răsări superstiția, mereu semnalată de mine în memorialistica reeducărilor:

- *Măi, nu-i de glumă! îl dojeni Iosif ridicându-se de pe locul unde păzea; vezi că-n cuibul de rândunică de la becul nostru a murit un pui.*

- *Și de dacă? îi răspunse Gore îmbufnat (...).*

- *Să fie oare un semn? întrebă Mircea cu glas tare; semn căntre moartea unuia dintre noi și cea a puilului de rândunică există vreo legătură?* (p. 124). Este evidentă strădania omului de a-și explica fenomene inacceptabile pentru rațiunea sa, căutând relații pseudoraționale acolo unde nici o legătură intelectuală nu poate fi stabilită, relații ce totuși par a străpunge misterul și, într-un fel, liniștesc sufletele spăimântate.

Moartea câte unui pui devine vestitorul, mai mult sau mai puțin fidel față de viitor, al decesului unuia dintre deținuți. În orice caz, ea anunță coma lui Costache Oprișan, prilejul unei completări finale a portretului lui Gore Bolovan, cu atât mai surprinzătoare cu cât atitudinea sa, profund inumană, din trecut, față de reeducați, a fost sugerată în volumul precedent.

Iosif îl atinse cu piciorul, dar nu ca să-l facă să se scoale, ci ca să se uite spre colțul de deasupra tinetei de apă unde Gore meșterea ceva-n secret.

- *Dumnezeule! exclamă Mircea sărind spre Gore. Ce faci?*

- *Taci! îi porunci scurt Gore. Storc o gamelă de sânge din braț ca să-i dau limfă lui Costache. Nu vezi c-a pierdut atâta sânge și se stinge dacă nu intervenim cu ceva?*

Mircea se retrase înfiorat și se lipi de Iosif întorcând capul.

- *Tu vezi ce face Gore? îl întrebă el în șoaptă.*

- *Văd, dar nu mă pot uita că-mi vine rău. E nebun; crede c-o să vrea Costache să bea sânge?*

- *Dumnezeule! o bca, n-o bea, dar eu n-aș putea face așa ceva. Mi-e frică, mă cutremur...*

- *Nici eu, îi răspunse scurt Iosif; însă asta-i Gore. Așa a fost întotdeauna. A sărit dintr-o parte într-alta; dacă crede el c-așa-și va șterge păcatele, treaba lui. Lasă-l!...*

- *Gore! exclamă totuși Mircea; oprește-te! Mori!*

Oprîșan deschise ochii închizându-i la loc, ca și cum nu l-ar fi păsat de nimic. Mircea îl privi îngrozit. Să fi auzit ce vorbeau? Să-l fi văzut pe Gore ce făcea? Să fi simțit ce punea la cale? Iar el? Ce va face el? Va accepta sângele? Îl va bea? Dumnezeu?! (p. 127-128).

Intenția fostului medicinist era să lase să se sedimenteze hematiile și să-i dea colegului să bea limfa, deoarece pierduse o mare cantitate dintr-a lui, la ultima hemoptizie. Lui Mircea, văzându-l pe Gore, îi veni ră-n minte spusele cuiva despre un sfânt fost bandit: "Mare ai fost sfinte și-n rău, după cum tot atât de mare ești și-n bine!" (p. 126).

Când operația fu gătată, după ce Gore-și bandajă cu o cârpă brațul, Iosif nu se putu împiedica să-l atace iarăși:

- E și asta un fel de a-ți șterge trecutul. Și ți l-ai șters în fața mea. Nu știi însă dacă va mai afla cineva ceva despre gestul ăsta.

- Ascultă, mă. Sică, îi răspunse Gore cu fața întoarsă către pătura cenușie în care-și infundase capul; dacă tu crezi c-am făcut ce am făcut pentru ca să se vadă, te-nșeli amarnic. Eu ce fac, fac pentru c-așa simt eu că trebuie să fac. În rest, nu mă interesează cine vede și ce zice.

- Mda! numai cum naiba că tu ai simțăminte atât de diferite? Atunci, cândva, știi tu când și la ce mă gândesc acum, tot așa simței? (p. 129).

Iosif îl definește foarte concis și plastic: *Ăsta-i Gore. Primul la toate, creștetul și talpa (...). Habar n-ai ce-l costă și ce l-a costat (p. 131).*

Trecu și odihna necesară ciudatului donator de sânge sfârșit de efort. Decanta limfa din gamela în care-și storsese sângele, în cea a lui Mircea.

- Bea! îi zise el apoi lui Costache pe un ton poruncitor.

Oprîșan însă zâmbi nemișcat. Răspundea cu-n surâs nelumesc la tot ce se-ntâmpla în jur.

- Costache, bea asta! încercă Gore să-l facă să bea limfa cu orice preț în timp ce cu cealaltă mână voia să-i ridice capul ca să poată sorbi mai ușor conținutul gamelei.

Costache însă surâdea în continuare. Atunci sări și Mircea să-l ajute.

- *Prea târziu! exclamă Iosif; Costache e departe acum; atât de departe că nimeni nu-i mai poate face nimic. Lăsați-l!*

- *Costache! Costache! țipă atunci Gore, strigându-l ca și cum ar fi vrut să-l întoarcă din drum c-o gamelă de sânge. E al meu, al meu, mai am! murmură el, și ei o să-ți dea și ei pe al...*

Nu-și termină însă vorba când Oprișan, cu o ultimă sforțare, se ridică puțin de pe pat și, privindu-l pe Mircea peste gamela cu limfă, schiță un gest de apărare.

- *Costache, Costache! îl strigă iar Gore și mai speriat și cu gamela tot mai aproape de gura lui.*

Costache însă tresări atunci ca la vederea a ceva nevăzut de cei trei și, privind încă o dată spre un "sus" zăbrelit de grațiile patului de deasupra, își dădu duhul pe brațele lui Gore. Gamela cu limfă căzu pe jos iar el îl îmbrățișase pe Costache ca și cum ar fi vrut să nu-l mai lase să plece. Din ochi îi șiroiau însă niște lacrimi tulburi care-i picau celuilalt pe obraji ca o ploaie, și doi stropi mari se topiră în două mărgăritare mici prelinse de sub pleoapele lui Costache. Gore, cu capul plecat pe pieptul mortului, izbucni apoi într-un hohot de plâns (...) sfâșietor (p. 132-133).

Brusc, aflăm adevărul ascuns de povestirea lui Gheorghe Calciu, din prefață: cel care a pus floarea pe pieptul fostului coleg este el însuși.

Fără să insist asupra tuturor dezastrelor suferite de acești tineri în Casimca, mă voi opri doar asupra bolii de intestine ce părea a-l răpune, mai târziu, pe Mircea. Tot Gore este acela care, după ce-l salvă de la moarte, îi dădu bucata sa de pâine atât de necesară perpetuării existenței proprii. Plecarea din Jilava a înviatului din morți Mircea se încheie cu un nou portret al acestuia, foarte deosebit de acela ironic (caricatural) ce ni-l prezentase.

Era atât de zăpăcit încât în boccea nu-și vâri decât ciotul de periută de dinți cu care i se făcuse clismă. Și mai luă ceva: o bucată subțire de pâine pe care i-o întinsese Gore ca și cum ar fi vrut să-i dea o mână de ajutor chiar și dincolo de ușa celulei. Era bucata la care renunțase săptămâni în șir. Și când i-o strecură pe furiș, Iosif, observând gestul, făcu și el la fel. Fusese de fapt angajamentul lui și nu voia să-l uite. N-avusese spontanei-

tatea lui Gore, dar nici să fie mai prejos de el nu se gândea. Pâinea însemna pentru Mircea viață, întremare, putere. Și avea nevoie de ea, cu atât mai mult cu cât nu mai rămăsese din el decât scheletul pe care doar zeghea îl ținea să nu se destrame. Craniul îi era acoperit de o piele trasă pe deasupra ca o glugă din care se desprindeau două urechi clăpăuge aidoma unor toarte de cratiță. Poate moartea să-l mai fi apucat de ele, atât de străvezii erau. I se vedea viitorul printr-insele; un viitor sumbru însă, zăbrelit de rețeaua unor arteriole prin care curgea un fel de licoare, rozalie. Și mâinile - ghiare cu niște degete ce i se desfăceau parcă din încheietură - n-aveau ce să apuce. Unghiile-i încă vineții i se-nfîgeau însă într-o piele albă ca-ntr-un pergament de pe care urmele morții ce-l înșfăcase nu se șterseseră bine. Numai ochii-i luceau în fundul orbitelor în care se ascunseseră ca să nu-i fie scoși. Izvora din ei o strălucire verzuie îmbuchetată cu uluire, mirare și zăpăceală. Unde aveau totuși să-l ducă? (p. 191-192).

Secretul Fortului 13 reprezintă cea mai elaborată scriere despre reeducări, apărută până acum. Structura romanului este dramaturgică și lesne lucrarea ar fi transformată fie în piesă de teatru fie, mai ales, în film. Camera de luat vederi a prozatorului se mută dintr-o celulă într-alta, deseori neexcluzându-se panoramicele. Orice se petrece într-o încăpere are repercursiuni în celelalte, orice vecuiește un deținut, este reflectat și în cugetul celorlalți deținuți, al caraliilor sau al ofițerilor și comandantului. Trăirile tuturor sunt întretesute într-o rețea fără ochiuri sărite, alcătuiind o textură extrem de solidă. Nimic nu este superfluu în această a doua parte a trilogiei, exceptând două sau trei pagini, în care autorul voiește să reia badineriile forțate din primul roman, din celula protagonistilor aceluia, pentru a nu trăda continuitatea necesară.

Cele ce lipseau din ficțiunea lui Paul Goma, armătura de idei, conflictul surd sau fățiș (acolo diluat de starea personajului narator de aproape permanentă ironie veselă), evoluția unuia ori altuia dintre ele, temeinica pătrundere în psihologia, drama și - unde este cazul - tragedia personajelor, proiectarea luptei lor asupra inițiativelor istorico-politice ce au premers și uneori provocat evenimentele prin care au trecut ele, toate

acestea, în **Secretul Fortului 13**, contribuie la impunerea romanului ca una dintre cele mai bine legate narațiuni ale literaturii noastre contemporane, că expune detenția sub comuniști sau din altă zonă romanescă. În cadrul literaturii exclusiv de detenție, urmărită în **Istoria** de față, calitatea autorului de martor, nu ocular, ci care a împărțit existența și moartea cu protagoniștii, preschimbă lucrarea sa și într-un document de neegalat, privitor la experimentul absurd de anihilare barbară a oricărui supraviețuitor din perioada inițierii reeducărilor. E una dintre rarele dări de seamă asupra modificărilor survenite în inimile și cugetele unori sauli pe drumul pustiu al unui Damasc întunecat de eclipsă, clătinat pe marginea prăpastici.

INTȚIEREA LUI MIHAI RĂDULESCU

Mihai Rădulescu, ca în mai toate scrierile sale, și în **Casa lacrimilor neplânse. Martor al acuzării în procesul reeducatorilor*** încearcă o recuperare literară a istoriei, bazată pe document. În cazul de față, documentul este banda magnetică. Pe calea comunicării celor observate, vizitatorul unui fost reeducat - cel dintâi fiind romancierul - ne înlesnește să ne strecurăm, alături de el, în locuința celui de al doilea, să-i cunoaștem acestuia munca, gustul estetic, obiceiurile, ca și felul de a nara, precum și să-i înțelegem mai bine, din obiectele de artă create în timp, cuvintele despre Acel Odinioară aproape incomunicabil. Întreaga scriere se instituie portretul lui Aurel Obreja, martorul acuzării în procesul criminalilor de la penitenciarul Gherla.

Deși primăvară, s-a reășezat ploaia rece. Respiri greu pe stradă. Te simți străin.

Gazda mea, domnul Aurel Obreja, mi-a oferit să stăm de vorbă în sufragerie, să-mi cinstească prezența. Am preferat bucătăria, folosită, ca-n majoritatea miniapartamentelor clădite de Stat, ca odaie de zi pentru familie și intimi. Sunt fumător și nu mă simt bine să-mi las mirosul greu al țigărilor prin casele oamenilor. Cum am ales eu, ne putem afuma în voie unul pe celălalt. Nici amfitrionul meu nu s-ar simți în largul său într-o cameră destinată mai mult oaspeților decât pentru noi înșine; și de câtă libertate lăuntrică va avea nevoie să-mi povestească cele ce a acceptat să le aflu (p. 17). Ședem pe taburete albe, lângă flăcăriua aragazului și pândim umflarea cafelei din ibric (p. 19). Sorbindu-ne până la zaț licoarea neagră, cu bănuți de sclipet și aburindă, gazda m-a invitat 'să lucrăm' în sufragerie.

* București; Editura Ramida; 1993.

Pătrunderea în această încăpere a fost o revelație: un târâm despre care ne-a șoptit în o mie și unul de rânduri Șeherezada. Fiecare mobilă are cel puțin una dintre fețe încrustată de mușcătura făcătoare de minuni a cuțitului. Sunt înconjurat de milioane de flori de la care nu mai aștept decât să exale miresme. Lampa de lemn atârnă de tavanul scund, masiv candelabru plin de mistere. Candele cioplite dorm, culcate într-o rână, în vitrină, pe bufet. Troițe fără număr le reiau, în dimensiuni reduse, pe acelea înălțate de neamul nostru la răscrucile timpurilor. Chipurile lui Hristos; ale Maicii cu Pruncul; dar și siluete umane; câte și mai câte mărturisesc despre arta aceluia întronat aici, în 'Împărăția' sa: modestul Aurel Obreja. Un sălaș mai mult decât ortodox: o variantă de biserică bizantină (p. 29-30).

Urmele trudei amfitrionului răsar și din cotloanele bucătăriei. Povestesc, pe limba lor, despre aceleași temnițe în căutarea cărora am pornit.

Sub masa din fața mea (...) îmi atrage privirile un butuc crăpat pe jumătate, învălătuțic de penumbră. Tot ascultând cuvintele rostite de gazdă, ochii îmi fug mereu într-acolo, pupilele mi se încordează: rezidă forță multă în acea bucată de lemn, o forță magnetică ce nu-mi dă pace.

(...) Dar domnul Aurel Obreja a sesizat frământarea mea pe taburet și i-a ghicit motivarea. Se ridică, se apleacă, înhață, înalță între palme și depune înaintea-mi, pe tăblia altei mese, de care mă sprijin într-un cot, obiectul ce mă interesează.

(...) Cu nori apăsători, mărunți, pietroși, loviturile dălții zdrobesc orizontul fortului Jilava, sculptat în fibra lemnoasă, mușchiuloasă din fața mea. Trei scene urcând anevoios din apele incremenite ale fostului trunchi cojit înfățișează trei ipostaze ale camerei 0, de la secția I, a condamnaților la moarte.

La vremea sosirii la Jilava, despre care abia mi-a vorbit, stagiul premergător expedierii la Târgșor, pe tânărul și proaspătul judecat l-a năucit viziunea pușcăriașilor agățați de gratiile acelei încăperi, să surprindă ce se petrecea în curtea subpământeană, câte patru-cinci victime cu obraji supti, livizi, năpădiți de buruiana bărbilor neșesălate, ca de ierburi acvatice, chipuri disperate ale unor înalți ofițeri și ale unor politicieni,

ceasul vieții cărora era plănuit să se oprescă în curând.

Dintre acele figuri de neuitat, artistul a reținut, sub apăsarea cuțitului în masa lemnului, un tânăr resemnat: șade cu mâinile atârinate între genunchii despărțiți, legate între ele de lanțuri prinse cu cătușe, după cum și gleznela îi sunt înlănțuite. Sufocarea acestui interior unde un om își așteaptă sfârșitul are un mijloc de eliberare: cavoul se încheie în partea superioară în arcadă. Această boltire amintește de bolțile cerului; e drept că evocă și destinul, deci *Fatumul*, de *Neînălăturatul*. Însă suntem urmașii *Învățătorului* de la care am deprins *Nădejdea* și am aflat despre *Slobozenia noastră*. Această știință dobândită de la *Creștinism* schimbă ceva din tragicul impregnat în senzația bolților cerești la care a făcut aluzie mâna meșterului, le preschimbă - acele bolți necruțătoare de piatră - într-o aspirație spre *Înalt*, o aspirație ce forțează *Tăriile* până le va perfora, îngăduind pătrunderea *Dincolo*. Așadar omul care supune lemnul cu fierul său ascuțit îmi dăruiește nu doar cutremurarea în fața morții violente ce vine, ci și speranța.

(...) În imaginea centrală, săpată în relief, un bărbat cu pomeți lați, cu oasele feții croite robust; să tot aibă peste patruzeci de ani; gâtul îi este înconjurat de gulerul pulovăruului. Strânge cu degetele puternice ale mâinii stângi o vergea de fier orizontală. Celălalt pumn îi e crispat pe partea din colț a unei bare verticale. Pleoapele căzute i-ascund privirile fugite înlăuntru. Acolo se desfășoară priveliștile *slobode* după care tânjește. Atitudinea personajului, care vrea cu orice preț să vadă, dramatizează această strângere a pleoapelor și conferă preț nespus viziunilor interioare pe care i le bănuiești.

Pe a treia față a fracțiunii cilindrice imperfecte, un bătrân, *aidoma* îndărătul gratiilor, cu barbă și mustăți de *Ion Creangă*. Și-a supt buza inferioară, dus pe gânduri, sau i-a alunecat în sorbul gurii datorită faptului că a rămas fără dinți, în anchetă (p. 37-43).

Finalmente, o privire de ansamblu, urmată de o aplecare asupra unei singure lucrări, dintre cele de neuitat:

Strigă în jurul meu bucăți de os și de lemn, troițe în miniatură, fără număr: sunt reproducerile celor mai singulare opere de acest gen de pe teritoriul nostru; candelile înflorate, parcă anu-

me zămislite pentru palatele fastuoase ale Bizanțului; personaje transpuse de rugăciune; crucifixuri cu Hristoși răstigniți; Madone ca niște flăcări ale bunătății; vulturi de pază; piesele unui șah cu chipuri osebite de tot ce am văzut până astăzi: este vorba despre ostași în uniforme armatei române din războiul pentru întregirea Patriei. Și, cuminte și înțelept, bustul mic al părintelui Nicolae Steinhardt, rugându-se - om printre evocări ale Nevăzutului - alături de toate puterile cerești prezente cu noi în cursul acestei îndelungate slujbe a suferinței.

Adast cu privirile asupra unei icoane a Sfintei Familii, ce reia în basorelief tema și dispunerea personajelor dintr-o pictură renașcentistă. Dacă cele menționate amintesc originalul, nu același lucru poate fi afirmat despre figura Sfântului Iosif. Din finisarea, din patinarea lemnului până ce a căpătat aspectul ivoriului preferat de artiștii extrem orientali, chipul emaciat al soțului vârstnic te cutremură prin smerenia sa aproape disperată, simultană adâncirii în rugă. Un ochi s-a cufundat în sinele bărbatului, celălalt urcă, atât de timid nădăduind, către Dumnezeu ce coboară asupra-i: e starea omului care se simte prea mărunț în fața unui destin prea greu și prea mare (p. 148-149).

Ca și Aurel Obreja. Acest destin începe odată cu cedarea Ardealului, aiurea decât unde am stat cu el până acum.

În 1940, copilul se refugiase din nordul Transilvaniei, comuna părinților săi căzând dincolo de frontieră. Trecuse în Regat. Venind ungurii, cum tatăl îi era concentrat, se însoțise cu mai mulți tineri din comună și fugise la români, când avea treisprezece-paisprezece ani. Luase examenul de admitere la școala Normală de la Piatra Neamț și la Liceul Industrial, încă dinainte de Cedare.

La putere se afla Mișcarea Legionară. Nu știa ce era aceea. Doar despre învățătorul său din Bicazul Ardelean, Costică Vlășie, și despre un vecin, unul Neculai Găină, auzise că ar fi fost legionari. Erau înregimentati mai mulți țărani și mai ales intelectualii satului, dar el nu-i cunoștea.

Sosi în Piatra Neamț. Se îndreptă către Liceul Industrial, ca oferindu-i o perspectivă mai sigură. Se reînscrise. Întrebarea rămânea unde să fi mâncat. Fu îndrumat spre Cantina Legio-

nară, situată în centrul orașului. Când o văzu, îl luă ochii; așa ceva nu mai întâlnise în satul lui, după cum nici nu și-a închipuit ca toți elevii refugiați să poată lua masa acolo.

Fu uluit când constată că elevi ai liceelor din localitate, ca și profesorii lor, serveau la mese. Adică, să mă servească pe mine domnii elevi și profesorii, când sunt îmbrăcați 'în țărănesc'?, se mira. Într-adevăr: cioareci, cămașă, suman, căciulă, avea; doar că în loc de opinci, purta bocanci. De unde să merit eu asta?! Și să mai și vorbească atât de respectuos cu mine, un țărănaș... Băăă, și eu aș intra la ăștia, dacă s-ar uita la mine și m-ar primi...)

Îl mai impresiona și disciplina de pretutindeni.

Doamna general Coroamă, care se interesa de refugiați - făcea parte din Comitetul acela pentru ei - sosi la liceu. Discută cu Aurel, îl întreabă în amănunt asupra situației sale. Când trece la a-l interoga asupra meseriei alese, el:

- Sculptura. Vreau s-ajung și eu ca Pompiliu Clement.

Era un elev de la Liceul Industrial din București, din strada Polizu. Expunea din când în când în orașul natal; de acolo îl cunoștea Aurel și râvnea să-l imite.

Prin relațiile doamnei general, ajunse să-l cunoască pe Iftimie Galanu, farmacist de pe Valea Bistriței, prefectul legionar al Județului Neamț și pe Comandantul Mișcării din Piatra, domnul Crăciunaș.

Duminica, îl zărea pe legionari, apărând la biserică, îmbrăcați în cămăși verzi, orânduți ca niște ostași și-i vedea demni ca aceștia. Copilul nu mai putea de emoționat ce era. Parcă-i surprindea pe sfinții militari, coborând din fresce, mi-a mărturisit, încă netrezit din visul de atunci.

Îl mai izbi și felul cum se adunau și împărțeau nevoiașilor din oraș ajutoarele. Venea lumea de pretutindeni și aducea bani. Și evrei contribuiau benevol cu diverse sume. Aurel fu și el beneficiar, că, în afară de costumul național, nimic n-avea pe lume. Solicitanții erau atent investigați asupra numărului de copii, asupra salariului și alte venituri ce aveau. Ajutoarele se dădeau în raport de sărăcia oamenilor. Îi plăcu lui Aurel că erau luați în seamă amărății. Îl rugă pe comandantul Crăciunaș să-l primească și pe el în rândurile Mișcării.

- Da' aici cu dumneavoastră să lucrez, nu oriunde..., că voia și el să fie de folos celor asemenea lui.

- Te duci la liceu. Acolo sunt organizații ale Frățiilor de Cruce și te vor primi ei.

Elevul auzea pentru prima oară termenul acela.

- Nu mă duc acolo, cu toată clasa, și cu buni și cu răi, cu derbedei... Dacă-i prin liceu, cred că toți s-au înscris în Frățiile de Cruce. Dacă mă primiți aici, unde este disciplină, ordine, bine; dacă nu...; ar fi adăugat: '...oi mai vedea', însă n-avu curajul s-o zică tare.

Răse Comandantul. Iar Aurel, de nu fu primit la nivelul cel mai de sus, nici nu făcu vreun alt demers.

Veni 21 decembrie 1940. Mișcarea Legionară căzu.

Abia acum, de fapt la începutul lui 1941, fu recrutat și el de studentul farmacist Poni, din neam de macedoneni, foarte bine văzut în oraș.

Mai întâi l-au întrebat dacă-și iubea patria.

- Păi, cum să n-o iubesc?! N-am fugit eu de la unguri?!

- Dar religia?

- Mai încapе vorbă?! Noi ardelenii suntem credincioși.

L-au mai iscodit dacă era corect, punctual, de toate câte-i plăceau lui și le aprecia la alții. Așa ajunsese membru al Frățiilor de Cruce din Piatra Neamț, odată cu Manea Enache, prietenul său. Îl cunoscuse și pe șeful grupului din Piatra, Pascaru; numele acestuia avea să devină odios în reeducări. L-a cunoscut și pe doctorul Cazacu, care răspundea de toată Moldova și care, mai târziu, urma să înnebunească la Aiud și, de foame, să-și devoreze propriile fecale.

Tare mult îi plăcea lui Aurel... Era mândru că făcea parte dintr-o organizație unde se educa în primul rând corectitudinea adolescenților. CARNETUL MEU, la început, fu cheia acestei educații. Ea nu era numai una a corectitudinii, cum își închipuia tânărul Obreja, ci și a voinței.

Să lămurim aceste lucruri, pentru cine nu le cunoaște.

Până a ajunge legionar trebuiau străbătute mai multe trepte. De obicei nu erai conștient că te aflai pe cea dintâi, aceea a tatonării: ești tu ce pari a fi?

Oprirea interesului asupra ta al aceluia care avea funcția de

a recruta elemente pentru Frățiile de Cruce ținea seama de un principiu; el consta în selecționarea prin reducere la unitate. Respectivul tânăr se informa asupra situației reale din școală: ✞ ce profesori simpatizau Mișcarea, care erau legionari, care o dușmăneau; ✞ ce elevi erau creștini și care nu, deoarece în Mișcare erau aleși numai tineri creștini; ✞ întocmea un tabel nominal cu cei caracterizați prin energie, entuziasm, credință și alte calități. Acesta era supus selecționării, prin reducere la jumătate (din 100 - 50, din 50 - 25 și așa mai departe până la 1: cel mai bun copil).

De câștigătorul de pe urma trierii se apropia acela care dorea să-l recruteze. Îi devenea prieten. Îi devenea necesar sufleteste, fără a forța vreodată nota, fără a-l împinge spre Legiune, ci lăsându-l să evolueze de la sine în această direcție, până la a o afirma ca pe o nevoie lăuntrică în stadiul sufletesc atins, conform legii: pe om să-l primești în Mișcare atunci când porunca inimii lui îl îndeamnă la aceasta.

Prima inițiere, după ce se ajungea la discuții despre Mișcare, era lectura **Cărții Căpitanului** și comentarea celor simțite la citirea ei. Inițiatorul avea, acum mai mult ca oricând, datoria să cântărească privirile neofitului, acelea ce-i însoțeau vorbirea, pentru a sesiza cât de pătruns fusese de lectură și cât de sincer trăia cele rostite.

Se trecea la încercarea următoarelor virtuți ale candidatului:

- Sinceritatea;
- Puterea de iubire;
- Voința;
- Capacitatea de jertfă și simțul corectitudinii;
- Ascultarea;
- Puterea de împrietenire.

SINCERITATEA se cunoaștea prin acuratețea cu care candidatul întocmea o listă a păcatelor proprii și prin concordanța ei cu informațiile culese despre candidat din mediul lui.

Lista nu era utilă doar pentru cunoașterea sincerității sale, ci îi folosea, personal, ca un îndreptar al războiului de îmbunătățire a persoanei, pe care îl pornea candidatul împotriva păcatelor sale.

Această luptă de îmbunătățire personală se ducea, în faza

inițială, de unul singur, dar sub supravegherea celui care recruta; ulterior, devenind membru al mănunchiului de prieteni, ea se purta împreună cu ceilalți membri ai acestei prime grupări dinaintea de primirea în Frăția de Cruce. Acceptarea în Frăția de Cruce se făcea la capătul acestei lupte.

PUTEREA DE IUBIRE era judecată prin atitudinea față de părinți și profesori; față de Dumnezeu; față de nație.

VOINȚA se citea în puterea de a-ți învinge păcatele, de a învăța, de a fi punctual, de a răbda, de a tăcea, de a fi ordonat. Candidatul nu era numai observat în privința a ce era capabil, ci și ajutat prin exerciții: i se fixau atâtea întâlniri la oră fixă, până ce punctualitatea îi intra în sânge. I se impunea să tacă, întretimp fiind hărțuit cu tot felul de întrebări pe parcursul unuia sau mai multor ceasuri.

CAPACITATEA DE JERTFĂ ȘI SPIRITUL DE CORECTITUDINE. Cheia acestor deprinderi era **CARNETUL MEU**, ce l-a impresionat atât de mult pe Aurel. Prin el era îndrumat candidatul spre jertfa legionară.

Carnetul meu avea dimensiunea de 5/5 cm. și conținea 30-40 foi (domnul Obreja mi-a vorbit de peticele de hârtie de 3/3). El era păstrat într-un buzunar secret și era prezentat spre verificare de câte ori se cerea aceasta. Pe fiecare foaie, pe cele două fețe, se făceau două consemnări zilnice din care reieșea ce jertfă săvârșise candidatul în ziua respectivă, din rația sa cotidiană de bani și din timpul său zilnic. El era dator să dăruiască idealului său 1/40 din banii (sumă menționată sub simbolul: 1/40 R - rație) și din timpul său (1/40 T - timp).

Ce însemna 1/40 R varia de la o zi la alta, deoarece într-o zi abia de aveai bani de un sandviș, într-alta mergeai la cinematograful; într-a treia nu cheltuiai nimic. A patruzecea parte din aceste sume (inclusiv din zero lei) se puneau deoparte (tot în buzunarul secret) și se destina Mișcării. Erau bani asupra cărora nu mai aveai nici un drept, cum pentru adult e banul public; nici măcar dreptul de a împrumuta din ei pentru câteva ceasuri, oricât de sigur erai că vei înapoia suma extrasă. Nici operația inversă nu trebuia să se petreacă, adică să pui mai mult de 1/40 R. Dacă doreai să faci o donație, acei bani nu se amestecau printre aceștia, ceea ce dezvoltă spiritul ordonării.

Astfel te învățai că ceea ce considerai drept al tău reprezentau bani străini și dobândeai respectul pentru banii ce nu-ți aparțineau. Cum CARNETUL MEU era inspectat când și când și era numărată suma din buzunarul secret, simțul răspunderii pentru banii străini avea prilejul să se dezvolte, ca și onestitatea.

Acestea erau ajutate și de 1/40 T, care însemna 36 minute din 24 ceasuri ale unei zile (douăzeci de minute pentru zi și șaisprezece minute pentru noapte). Erau fragmentele zilei închinată Legiunii. Cele două diviziuni (20 și 16) erau dedicate separat meditației la Căpitan, la unul dintre eroii Legiunii, la fapte patriotice ale membrilor Legiunii, la viața unui sfânt, la teme biblice. Douăzeci de minute erau rupte din timpul închinat jocului, meselor etc., iar șaisprezece minute erau acordate cugetării înainte de adormire; în cursul acestora, la subiectele precedente se adauga: ce ar fi putut face candidatul pentru Legiune ziua următoare.

Astfel se crea obiceiul de a gândi ordonat și de a duce până la capăt cugetarea la un singur lucru, ca și spiritul de inițiativă. Iar cugetătorul se obișnuia să poarte Legiunea în minte permanent.

Prin înscrierea în carnețel a temei meditației, extrem de pe scurt, se dobândea spiritul conciziunii, atât de necesar unui luptător.

Legat de conciziune, e potrivit să povestesc cititorului ce a pățit Ghiță Istrate, după numirea sa la conducerea Frățiilor de Cruce, în 1935. A fost chemat de Căpitan și, printre altele, primi însărcinarea de a redacta un îndreptar pentru acestea. Cam două luni îi luă autorului întocmirea lui. După care, se înfățișă lui Corneliu Zelea-Codreanu cu un manuscris voluminos sub braț. Când îl văzu cât era de mare, chipul frumos și crunt al Căpitanului deveni stacojiu de furie. Trupul său voinic nu mai avu stare pe scaun și zburci în picioare:

- Te-ai apucat și tu să faci literatură! Ia-ți manuscrisul și ieși afară!, tună.

Dimensiunile neașteptate ale opului îi smulseseră fulgere dintre pleoapele încordate, deoarece una dintre învățăturile sale de bază era: 'fapta, nu vorba', iar stiva de coli din brațele lui

Ghiță Istrate dovedea că cel din urmă o ignorase cu desăvârșire.

Înroșirii vii a șefului îi răspunse îmbujorarea vineției a celui muștrat cu atâta vehemență. Intră forțat în poziția de drepti și se îndârji:

- Căpitane, nu-l iau. Trebuie să-l citești mai întâi!

Cuvintele insistenței sale stârniră și mai mare mânie. Tonul Căpitanului se înăsprî și mai tare, iar glasul îi țâșni cu și mai multă forță. Repetă ordinul adresat celuiilalt de a părăsi încăperea, cu manuscrisul lui cu tot. Noul conducător al Frăților de Cruce persistă în a-i cere să-i fie parcursă lucrarea. Sfruntarea puse punct înfruntării. Căpitanul, care n-avea timp de pierdut cu orgolioșii, îi ceru s-o lase acolo. O comisie, compusă, după cât se pare, din Polichroniade, Vasile Christescu și Puiu Gârcineanu, fu datoare să-i dea lectură și să pronunțe verdictul. Urmarea fu confirmarea autorului: nici o virgulă din text nu era în plus.

Când am citit relatarea întâmplării făcută de Vasile Mailă în Prefață, m-am cam îngrozit: cum un om atât de lăudat pentru înțelepciunea sa, de către cei care l-au cunoscut, își permitea atari ieșiri necontrolate față de discipolii lui? Unde erau disciplina lui și stăpânirea de sine pe care le oferea drept model aceluia care-l urmau?

Am lăsat textul să respire în memoria mea. Am parcurs cu mare atenție **Îndreptarul**. Și am priceput cât de important era spiritul de concizie în educația tineretului, așa cum o vedea Corneliu Zelea-Codreanu. L-a scos din sărite faptul că tocmai conducătorul aceluia tineret călca în străchini în privința conciziei, după cum i se păruse, l-a scos din sărite atât de tare încât nu s-a mai controlat, după firea sa dominată de mari pasiuni. Va să zică, spiritul de concizie, pentru Căpitan, era mai important decât acela al stăpânirii de sine; așa-i concluzia, nu?

ASCULTAREA de ordin, cu dragoste, constituia calea autodisciplinării și a încadrării firești în grup. Fără ascultare nu se poate face nimic însemnat, pentru că prin ascultare te încadrezi în acțiunile de grup, iar acesta adună la un loc mai multe energii decât ale unei singure persoane.

PUTEREA DE IMPRIETENIRE era pusă la încercare de abia

după ce candidatul trecuse prin probele de mai sus, le cunoștea bine și nu risca să încalce vreuna. El lua locul prietenului care conducea un altul pe aceleași căi îmbietoare, dar nu mai puțin grele, pe care el însuși fusese îndrumat. Îl conducea până îl pregătea pentru 'nunta' cu bărbăția legionară...

Aurel Obreja era încântat că pătrățelele volante de hârtie de trei pe trei ce țineau locul CARNETULUI MEU arătau ca niște timbre. Nu trebuiau să fie nici mai mari, nici mai mici. Șeful, când îl întâlnea pe frați altă grijă n-avea decât să poruncească:

- CARNETUL MEU!

Îl scoteai dintr-un buzunar secret - acolo țineai și cotizația și 1/40 R, consemnată zilnic în CARNETUL MEU și calculând reportul pentru a doua zi, pentru formarea corectitudinii față de Frăție, în privința banilor. De acești bani nu se atingeau copiii, măcar dacă mureau de foame.

În flece seară, pe lângă meditația la un sfânt sau la unul dintre eroii legionari, Aurel trecea la procesul de conștiință, care-i era familiar pentru că semăna cu o spovedanie, doar că o făcea în fața propriei conștiințe: «Ce am făcut rău astăzi? Dar bine? M-am certat cu un prieten de mănunchi. Seara nu mi-a venit ușor să-i cer iertare cel dintâi. Nu-i bine!» Aurel păstră acest obicei, al momentului prieteniei, ca, înainte de stingere, în detenție, să-și ceară iertare de la cei cu care schimbase vorbe mai grele, că erau sau nu înclinați spre legionari:

- Măi, fraților, pe mine mă iertați dacă v-am greșit, pentru că de-acuma trecem la somn. Apoi cu o umbră de surâs pe chip: Și mâine o luăm de la început...

Obligația de a frecventa biserica duminicile și de sărbători nu era grea pentru el. Ascultase de ea de acasă. Mama lui nu știa carte. Pentru dânsa Dumnezeu era totul. Tatăl său urmăse trei sau patru clase primare și putea să scrie și să citească. Era om foarte inteligent și priceput la toate meseriile. Așa că Aurel, îndrumat de dumnealor, era credincios tare.

- Dragul mamei, dragul tatei, orice ai face în viață, să fii cinstit și să te rogi lui Dumnezeu.

Atâta știa el, atâta a deprins și feciorul de la dânsii.

Tatăl era mai rațional și patriot, pentru că se găseau ungerii în preajmă; deși se împăcau bine cu aceștia. Când veneau

ungurii să facă negoț, trăgeau la casa lor; când se duceau ei cu treburi în ungurime, trăgeau la aceiași prieteni maghiari.

Îi mai plăceau băiatului ședințele pe care le făceau în munți. Li se arăta din vale un punct de un vârf, unde trebuiau să se întâlnească, un pom, o piatră, mai știu eu ce. Se împrăștiau flăcâii, douăzeci-treizeci câți erau. Și care ajungea cel dintâi îi aștepta pe ceilalți. Asta le stimula simțul orientării și curajul de a răzbi singuri greutățile; și le întărea condiția fizică, rezistența. Dacă se adunau toți, începeau prin a rosti într-un glas Tatăl Nostru, apoi se citea o lucrare pregătită de careva, despre jertfa unui erou legionar și la urmă discutau.

Visa și el să-și pună cămașa verde. Însă când li se explică ce însemna ea, pricepu că nu era încă pregătit s-o îmbrace, atâta de serios luă lucrurile. Evenimentele precipitându-se, Aurel n-avu nici măcar fericirea de a purta asupra lui săculețul cu pământ de prin locurile unde s-au sacrificat pentru neam diverși martiri ai istoriei noastre.

Doamna general Coroamă l-a întrebat într-o bună zi:

- Măi, voi activați în continuare în Frățiile de Cruce?

- Da, doamnă, el - jenat.

- Sunteți mulți?

- Muuulți!

- Aveți grijă, că atâta timp cât trăiește Mitică - adică generalul - n-o să vi se întâmple nimic. Are el grijă de voi. Dar dacă el nu va mai fi, vă arestează, că Mareșalul nu glumește cu lucrurile astea.

Nu se întâmplă nimica.

După '44, se refugie și din Moldova. Se reîntâlnește cu generalul Coroamă la București, unde cel din urmă făcu o chetă, să-l ajute, că n-avea Aurel pe nimeni să-l sprijine. Pierduse legăturile cu frații săi, cu toată lumea.

Mai târziu avea să aflu că și la Liceul Industrial Polizu, unde ajunsese, după pilda modelului său Clement, exista unitatea NICADORII, grupul 78.

Nu se grăbise să se înscrie la școală. Hotărâse să se facă aviator. Manea Enache îl conduse acasă la un profesor al liceului, Mircea Iorga, să-l convingă și pe Aurel să nu pună cartea după ușă. Asta prin februarie '45. Acela, un ins înalt și impunător,

cu trabucul atârând într-o parte a gurii, îl cam luă peste picior. Aurel, în sinea sa, că pe față n-avea curaj, se mai opinea la ce i se spunea. Mai ales că-l întrebă dacă era adevărat că voia să se facă șofer.

- Dumneavoastră comparați un aviator cu un șofer?!

- Nu-l compar, că-i mai rău. Șoferul are drumu-n față, pe care să meargă. Aviatorul merge pe niciunde. Și dacă pe o câmpie e un singur copac și tu trebuie să aterizezi forțat acolo, o să vezi că drept în copacul ăla nimerеști, pe când șoferul ar ști să-l evite; e obișnuit să se strecoare printre toate piedicile. Țsta-i aviatorul și ăsta-i șoferul. Așa că bagă-ți mințile-n cap și vezi-ți de treabă cu aviația. Vino și dă examen pentru ciclul superior și apucă-te de sculptură - și trăgând cu coada ochiului către Manea, adăugă: - că se pare că ești talentat!

Parcă-parcă îl cam muliase pe viteazul 'aviator' și ar fi inclinat iarăși către ale lui, numai că:

- Domnule profesor, nu-s pregătit. Cum să dau examen?

- Las' că dai cu mine și am eu grijă de tine. N-o să te las pe dinafară tocmai eu.

S-au împrietenit. Aurel a intrat, iar pe profesorul care-l încurajase îl vizita mereu, în strada Roma. O dată pătrunseră în biblioteca locuinței. Deasupra biroului, portretul lui Nicolae Iorga. Aurel, umblat cu lecturile, îl recunoscuse. Zice cu sfială:

- Domnule profesor, ăsta-i bunicul dumneavoastră?

- Măi, băieți, măi... - că erau ambii prieteni de față.

Stătu așa măhnit câteva momente.

- N-am nimic cu legionarii, măi, dar am că de ce l-au omorât pe tata, mă...

Cei doi înghețară, rușinați. N-a mai spus nici el nimica, n-au mai spus nici ei nimica. După câțva timp de tăcere, își luară rămas bun și plecară loviți în ceea ce aveau mai scump de către ceea ce aveau mai scump.

Iar când Aurel a fost arestat ca legionar, acest Mircea Iorga, fectorul profesorului Nicolae Iorga, i-a luat apărarea, ca și mulți alți profesori. Dacă unii cerură să fie lăsați repenți și dați afară din liceu Obreja și colegii săi, el le-a încheiat mediile și le-a scos în evidență calitățile.

Și pe cine întâlnește Aurel pe strada Polizu, după ce ajunge

elev acolo? Pe doctorul Cazacu, repartizat la maternitatea cu același nume ca și strada.

Medicul a fost acela care l-a recunoscut pe el, nu băiatul, căruia-i umblau mințile aiurea.

Când află că din punct de vedere politic, Aurel era pe dinafară de tot:

- Păi, ce facem? Chiar așa? N-ați început nimica?
- Nu cunosc pe nimenea.
- Las' c-o să vină cineva la tine. În ce clasă ești?
- Într-a cincia.

Și-ntr-o zi apăru cineva. Prin acela cunoscu o parte dintre absolvenții din 1941, acuma studenți. Încurajat de ei, decise ca, luându-se după **Îndreptar** și **Cărticica șefului de culb**, să treacă el însuși la organizarea **Frăției de Cruce** în liceu. Printre primii recrutați fu colegul Mișu Nour, sărac și acesta, cu mulți frați, locuind la mahala: corespundea tuturor cerințelor **Frățiilor**: era corect, cinstit, învăța bine, mergea la corul bisericii, că șefii îi îndemneau către locașuri unde nu exista cor, iar ei suplineau această lipsă. Mai târziu îl recrută pe Gheorghe Soare, care urma să aibă o mucenicie, după părerea lui Obreja, pe aceeași treptă cu a lui Caciuc, care fu azvârlit pe fereastra camerei de anchetă sau se aruncase singur, nemaisuportând torturile. Fiu al unui vatman, extrem de credincios, de respectuos, de onest, când îl auzi de prima dată pe colegul său vorbindu-i despre nevoia patriei de sacrificii, ardea tot:

- Și eu vreau să fac ceva pentru țara mea!

La fel de bun fu la început și Mateescu, recrutat de același, numai că, având glas frumos, ceda prea des îndemnurilor de a cânta pentru plăcerea fetelor, iar aceste mici succese i-au alterat sufletul.

Activitatea se ducea mai ales pe linie educativă. Fiind numit șef de unitate, luă contact și cu șeful grupului, Gheorghe Popa, de la Belle Arte. Pe urmă acesta se schimbă și veni Emil Caciuc, de la Politehnică. În grupul lor intrau unități de la Aurel Vlaicu, liceu al C.F.R.-ului, de la Sfântul Sava, de la un liceu comercial și de la încă unul.

Frății de Cruce din grup nu aveau voie să se întâlnească, din pricina situației politice a țării: să nu se cunoască între ei, la o

adică. Aurel a participat la niște întruniri cu ceilalți șefi de unități, serile, la Șosea. Fiecare se prezentase sub alt nume, unul conspirativ; al lui Aurel era: Gorun. Căzând cumva pradă Siguranței, nu aveau cum îi indica pe ceilalți; dealtfel aceasta și păți Aurel și au pățit-o desigur toți.

La una dintre aceste întâlniri, Aurel puse o problemă spinoasă:

- Domnule, ne-au ocupat țara rușii. Noi stăm cu mâinile-n sân? Nu ne dați și nouă pistoale?

Caciuc răspunse cu seriozitate copilului:

- Să nu vă mai aud vorbind despre asta. Arma noastră este spada înțelepciunii. Noi ne pregătim pentru viață, nu pentru moarte. Fiecare să fie bun în meseria sa, cinstit și la locul lui. Când toți vor fi așa, atunci biruința va veni.

Sigur că nu greșea complet Aurel. Unei organizații de statura celei legionare îi revenea să facă și politică, să ia atitudine publică. În astfel de timpuri de opreliște, fiecare legionar devine ca un fel de locomotivă și trage după el câte vagoane poate.

Acesta este tânărul care a fost arestat pe 15 mai 1948.

Să mă reîntorc alături de domnul Obreja, încăput întretimp pe mâinile unui anchetator înalt și chel. Era manierat. Se vedea că nu-l mințea când afirma a fi procuror. Era un domn de formație veche. Unul dintre nu rarii juriști funcționari ai Siguranței de odinioară și lefegii ai Poliției acelorași timpuri; ei acceptaseră să devină colaboraționiști. Au tot 'colaborat', până le-a bătut și lor ceasul de au coborât în beciuri, mai rar cu condamnări mici și mai des cu M.S.V. (muncă silnică pe viață). Spuneam, așadar, că parcă ar fi purtat mânuși.

Se străduia să-l convingă pe elev că acesta n-avea nici o vină, băiat sărăcan cum era, de prin Munții Neamțului. Șefii, zicea, se folosiseră de el, să-și facă platformă politică în Occident, insinua.

Cu astfel de povești voia să-i câștige încrederea, să-l cumpere pentru a obține declarații împotriva superiorilor celuilalt, intenționa a-l amăgi asupra unei presupuse clemențe ce-l aștepta; pe românește: îl îmbrobodea.

- Ancheta merge destul de bine, fără prea multe bătăi, așa până-ntr-o zi când mă scot noaptea, îmi spune gazda.

Chemarea caraliului după ora stingerii, pentru a te conduce în fața anchetatorului, vestea deobicei tortura, bătaia 'organizată', surpriza ce să te dea gata. Brutalitatea cea fără margine înflorea după apusul soarelui.

- În birou - procurorul, acest anchetator; iar lângă el - un coleg de-al meu de la liceu, chiar de la secția de sculptură. Mai mic cu un an ca mine. Fiu de țaran de la Otopeni, de chiabur. Frumușel. Cu multe callități. Inteligent. Și înai ales cânta frumos.

Și el 'colaboraționist'. La alt nivel. Momit cu: - "Zi că Obreja-i vinovat și-ți dau drumu".

- Ajuns înăuntru, dau bună seara. Mateescu era în dreptul anchetatorului. Lângă el. Anchetatorul nu-mi răspunde la salut. Ochii injectați, ca la un lup turbat. Zice: - "Mateescu, ăsta e?" - "Da, domnule anchetator." - "Obreja, îl cunoști?" - "Da, îl cunosc", îi spun eu.

Mai schimbă ei între ei câteva politețuri și deodată anchetatorul îi amintește colegului de la Sculptură:

- "Mateescu, știi ce ai de făcut." "Se scoală de acolo. Nu mi-am închipuit nici o clipă ce gânduri avea. Și vine la mine. Mă prinde de gulerul cămășii. - "Bă, ai de gând să-i spui pe toți cei din grup", zice, "de la toate liceele din București?! Că tu-i cunoști pe toți." Asta era condamnare la moarte. Însemna să te bată până-i spui pe toți. Și zic: - "Domnule anchetator, el mă anchetează sau dumneavoastră?" Acela repetă: - "Mateescu, știi ce ai de făcut." Și când îmi dă o palmă, am rămas trăznit. Zic: - "De aia vă face lumea 'bestii roșii', pe la cozi. Și spune că omorâți oamenii-n anchete. Pentru că procedați în felul acesta!" El, din nou: - "Mateescu, știi ce ai de făcut." Și-mi mai dă o palmă. Când am văzut așa, fulger mi-a trecut prin minte: 'Ce fac?!'. Și am pus mâna pe scaunul meu, era unul din țevă, și când l-am ridicat să lovesc, Mateescu a fugit. S-a băgat sub birou. Iar anchetatorul - era un tip solid -, a sărit și mi-a dat doi pumni de am fost jos. A bătut din palme. Au venit doi gealați de afară, care erau pregătiți. M-au legat la mâini și la picioare. M-au pus pe o rangă, pe birou și pe un scaun. Anchetatorul a dat ordin unui malac să mă lovească la tălpi. Sigur că-s dureroase loviturile la tălpi, însă cele mai dureroase

erau atunci când te izbea peste călcăie. Durerea și lovitura se transmiteau prin șira spinării până la creieri. Aveam impresia că-mi cădea capul jos, când primeam câte una acolo. Și mă gândeam: Domnule, o să mă lovească de câte ori? Probabil un număr de lovituri și o să leșin. Pe urmă, să mă tot bată, până or să mă omoare. Dar n-a fost așa. N-am leșinat. Am rezistat. Însă simțeam că nu mai puteam. Am spus: - "Domnule anchetator, în fond ce vreți dumneavoastră?" Zice: - "Ni-i spui pe toți, de la toate liceele, care au făcut parte din grupul vostru".

A-l întreba asupra temei discuției însemna un mijloc de a mai respira nițel. A afla ce-l interesa pe procuror îi oferea băiatului șansa altei prelungiri a pauzei. Afirmă că nu se putea concentra așa, cu capul spânzurat și cu labele-n sus, ceea ce nu era chiar un neadevăr. Asta o pricepu și șeful 'operațiunii'. Porunci dezlegarea. Încercă Obreja un alt tertip, după ce, pus pe tâlpi, se prăbuși și fură datori să-l cocoțe pe scaun: să obțină amânarea declarației pe a doua zi. Se amestecă celălalt școlar: - "Nu mai declară!". Anchetatorul îi dădu dreptate. I se aduse hârtie, călmară, tóć și i se dădu și soldat cu pistol automat. Cei doi se duseră la culcare.

- «Ce fac?!» Zic: «Inventez nume, că altceva n-am ce să fac». Și, de fiecare liceu, am dat câte patru-cinci nume. Am scris. Dar, ca să le țin minte, trebuia să le repet sau să mi le notez pe o foită, că-mi dădeam seama că a doua zi o să-ntrebe, în ordine, de ele. Și atunci, cu tocul pe unghii, am scris foarte mic numele născocite pentru fiecare dintre aceste licee (p. 22-25).

Am citat acest fragment deoarece, mai târziu, în demascările de la Gherla, Aurel Obreja va recurge la un mijloc asemănător pentru a scăpa fără să denunțe: va declara morții satului, în ordinea fostei lor locuințe, pe ulițe. Însă, până atunci...

Înainte de proces, am fost chemat din nou și întrebat dacă numele date de mine erau adevărate - probabil s-au dus să cerceteze, să verifice, să-i caute pe băieții aceia. - "Măi Obreja, n-ai fost sincer cu noi." - "Păi, de ce n-am fost sincer?" - "Numele astea nu le-am găsit la liceele la care ne-ai trimis tu." - "Domnule anchetator, v-am spus: noi, activând sub comuniști, trebuie să ne luăm la rândul nostru niște măsuri de apărare. Toți am avut nume fictive. De exemplu, eu, așa cum am decla-

rat la început, nu mă numeam Obreja; mă numeam: Gorun. Asta a fost numele meu conspirativ." Și zic: "Probabil că și cei pe care i-am cunoscut într-o seară la Șosea au avut toți același fel de nume." Și datorită faptului că am declarat-o despre mine mai înainte, am fost salvat de la bătaie în continuare.

Nu știa ce-l aștepta după cotul drumului apucat.

Judecat la 9 februarie 1949, a primit condamnarea de cincisprezece ani (p. 30-31).

Nicolski, întâiul ins întâlnit înainte de a-și cunoaște anchetatorul de mai sus, îi vorbise despre lagărul unde va fi internat și unde urma să i se dea șansa reeducării. Acesta fu Târgșorul.

- Unii dintre băieții lucrau la atelier. Eu n-am vrut. Producea țesătorie. Avea loc, în sfârșit, un fel de "reeducare". Îmi rămăseseră în minte cele spuse de Nicolski: "lagăr de reeducare".

- Ce înțelegeți prin formularea: "un fel de reeducare"?

- Adică ne puneau la dispoziție cărți de doctrină marxistă. Din când în când ni se citea ziarul - articole care-i interesau pe ei. Și ni se făceau promisiuni că dacă ne "reeducam", cu alte cuvinte dacă citeam, ne indoctrinam, urma să fim puși în libertate (p. 31).

După cum Casa lacrimilor neplânse reprezintă cea dintâi carte de mărturisiri din reeducări publicată în țară, la fel în ea, pentru prima oară este pomenit lagărul acesta ca loc al reeducărilor.

- Era un director Spirea Dumitrescu, fost ofițer, destul de cunsecade. Niște gardieni foarte de treabă. (...) A durat acest regim destul de dulce - adică ziua eram liberi prin curte - până a sosit, în vara lui '49, un grup mare de elevi, o sută-o sută și ceva, de la Suceava. Aștia era deja "reeducați": cu cântece, cu ședințe, cu cărți, cu turnătorie.

(...) Aurel Obreja, printre alții - tot soseau transporturi noi de elevi de pe întreg cuprinsul țării -, s-a antrenat la unificarea tuturor "nereeducaților", pentru a se face față invaziei minciunii.

(...) Până în toamnă s-a mers așa. Unii dintre ei, de exemplu Petrică Măzăreanu, fratele lui Mircea Măzăreanu, care a fost împușcat, din grupul lui Ghiță Petre, luptător în munți, la Arnota, Lupeș, pe care-i cunoșteam de la Piatra Neamț, când au luat contact cu noi, și-au revenit. Au venit la noi și ne-au

spus: - "Să vă păziți de Stoian, de Cobzaru...". Și mulți din acei 'reeducați' ne-au avertizat ce se petrecea și cu ce turnătorii umblau aia. Înainte de ei nu a existat să se toarne. Obiceiul l-au adus ei, că li se făgăduise că dacă se fac oamenii conducerii, vor fi eliberați. Și noi ne-am păzit de ei, cum am fost avertizați, așa că la sfârșitul verii, ca urmare a denunțurilor, un lot de elevi am fost izolați și băgați în secția polițiștilor, într-o cameră destul de mizerabilă, în timp ce ei făceau ședințe în care ziceau că trebuia să se termine cu noi, cu 'reacționarii' și că nu se putea realiza aceasta decât prin constrângere: tăierea pachetului și a scrisorii. Spirea Dumitrescu nu pleca urechea la ei. Când a venit Burada (după Moș Antonescu, un al doilea angajat pentru reeducare, ambii oameni de bun simț; n.n.), el era acela care avea cuvânt. O parte și dintre noi, mai ales de prin organizațiile recent înființate, au tras pe lângă ei, încrezându-se în promisiunea eliberării urgente. Ziceam că pe vreo patruzeci-cincizeci ne-au izolat de ceilalți elevi, ne-au băgat la Serviciul de Siguranță (o secție severă a lagărului; n.n.). Bună parte dintre copii au tăcut când sucevenii puneau problema reeducării, tăceau pentru amărățul acela de pachet. Noi nu ne-am ținut gura: - "Ce să ne reeducăm?! Ce?! Am tâlhărit?! Am jefuit?!". Ne-au vârat într-o cameră destul de periculoasă - dar ce ne dădeam noi seama?... Pe dedesubtul ei trecea un pâraiaș, care ieșea în curtea elevilor. Priciurile erau din beton, cu niște scânduri deasupra.

După vreo lună-două de izolare, sosi o inspecție trimeasă de Ministerul de Interne. În fruntea ei se aflau ofițerii superiori Sepeanu, Dulgheru, șeful Securității de la Ploiești și directorul nostru. Prima lor întrebare era cât pământ sau altă avere aveau părinții noștri; asta tare-i interesa. După ce au isprăvit cu socoteala asta, ni l-au arătat pe polițist: - "Îi vedeți pe ăștia? Ei au fost și dușmanii voștri și ai noștri. Cu voi n-avem nimica". Încercau să bage zăzanie între deținuți și să facă să pară că între legionari și comuniști avea loc o înțelegere tacită. Li s-a oferit celor pedepsiți să-și redobândească statutul anterior, dacă primeau 'reeducarea'. Cum ei au refuzat, li s-a promis să fie scoși la aer liber, cu condiția să nu-i influențeze pe acela care se 'reeducă'. De data aceasta, majoritatea primi târgul.

De ce le-au propus să-i scoată? Pentru că se crease un mit al suferinței lor acolo, cu mâncarea de la cazan, fără libertatea de a umbla prin curte sau de a munci la atelierelor de țesătorie. Puștii de cincisprezece-șaisprezece ani le aruncau în hârdăul cu arpacaș slană, cârnați, brânză, untură, carne sărată... Se jertfeau pentru ei.

Rămăseseră trei pe poziția adoptată anterior.

Au primit și un nume: 'Comandatura de la Târgșor împotriva reeducării!'

- Zice: - "Ei, Obreja, vrei?" - "Nu vreau să ies", le spun. Au rămas trăzniți. - "Păi, de ce?" Zic: - "Pentru că dumneavoastră o să-i credeți pe cei care-și fac "reeducarea", când o să ne toarne cu tot felul de neadevăruri; n-o să ne credeți pe noi. Aia au interesul să vă mintă; și-n maximum două săptămâni noi ne trezim din nou 'băgați la izolare'. Așa că nu ne mai deranjăm. Rămânem pe loc."

La insistențele ofițerului de carieră, directorul cel cumsecade, lui Aurel îi veni o idee, singurul of ce-l durea cu adevărat:

- Zic: - "Domnule director, ies cu o singură condiție - dacă-mi dați o cameră să-mi fac un atelier de sculptură!"

Acesta era 'criminalul'! Tânărul suferea că nu se putea dedica mai departe creației; cu șmecherie inocentă știa profita de ceea ce trăise mai greu în viața de până atunci, pentru a dobândi un drept natural, lipsit de orice legătură cu politica, dreptul de a rămâne... artist!

Atelierul s-a deschis. Suplimentar, i s-a adus o căruță de pământ lutos, ipsos. Și-a confecționat singur uneltele. A primit comenzi pentru busturile 'marilor dascăli ai proletariatului'. Calitatea acestora, după finisare, i-a înlesnit dobândirea unora mai 'serioase': busturile comandantului și ale gardienilor - mai după fotografii, mai cu câte o ședință de pozare. Cu prilejul lor, schimba câte o vorbă cu comandantul, care i se adresa părintește. - "Domnule director, dumneavoastră ne-ați luat de copii. Trebuie să fiți convinși, deși cei mai mulți de aici sunt niște țânci, începând de la doisprezece ani", ca Ion Ladea și alții, de prin Maramureș, Pușcaș - doctorul care a ajuns o celebritate mai târziu -, "trebuie să fiți convinși că acești copii știu bine ce

au de făcut în viață. Noi nu acceptăm "reeducarea". N-am furat, n-am tâlhărit. Pentru ce să ne "reeducăm"?" Acest atelier a avut o mare importanță pentru toți elevii care au refuzat "reeducarea", îmi explică gazda mea.

- În el ne întâlneam, discutam atitudinile de luat împotriva "reeducărilor". Veneau și o mare parte dintre gardienii de pază. Își cereau voie de la director și soseau să ne viziteze. Aveam o mulțime de lucrări... (p. 33-36).

Datorită acestor expuneri, cititorul își poate face o imagine și despre ce au însemnat reeducările de la Suceava, de sub conducerea lui Alexandru (Șura) Bogdanovici, până a prelua șefia lor O.D.C.C.-ul inițiat de Eugen Țurcanu, ce le-a transformat într-un mijloc de distrugere morală, psihologică și fizică a tinerilor deținuți.

Pentru a se cunoaște mai bine atmosfera din acest lagăr pentru elevi în perioada reeducărilor - tocmai deoarece el devine mijloc de intuire a celor petrecute la penitenciarul Suceava - am apelat și la informațiile oferite de publicistul Gheorghe Penciu.

Pe 2 februarie 1949 au plecat studenții de prin pușcării la Pitești. Pe 3 februarie a fost arestat directorul Jilavei, Berezovschi, și a fost înlocuit cu căpitanul Maromet, însoțit de umbra lui cea rea, Ivănică. Pe 4 februarie s-au îndreptat elevii către Târgșor, închisoarea de minori. Muncitorii se deplasau la Gherla, intelectualii la Aiud, înalții dregători ai țării la Sighetul Marmației.

La Târgșor i-a întâmpinat o atmosferă chiar foarte plăcută, tinerească, deloc penitenciară.

- Te frecai la ochi și nu-ți venea să crezi!, îmi povestește domnul Gheorghe Penciu, pe atunci șeful clasei din care făcea parte Aurel Obreja, de la Liceul Industrial Polizu. Toată ziua liberi prin curte, dreptul la scrisori, la pachete. O bibliotecă la dispoziția noastră...

Reeducarea era prevăzută: zăcea o liotă de cărți marxiste prin rafturi.

- Dar, pe ici pe colo, strecurat și câte un roman, ajuns mai mult prin pachetele de la familie și trecând de controlul de la poartă cu fâgăduința că va fi donat bibliotecii.

Gheorghe Penciu se împrietenise de la început cu Aurel Obreja, când cel din urmă apăruse la liceu. Ba acesta a și locuit o bucată de vreme la cel dintâi numit. Astfel, Gh. Penciu a apucat să afle multe despre frații de cruce din clasa lui.

Ceea ce îl preocupa pe Aurel i se părea lui Gheorghe periculos. L-a și avertizat asupra riscurilor ce și le asuma, deoarece în clasa lor, a 8-a C, exista un informator: Dincă. Acesta se dusesese într-a 8-a B cu un pistol în mână, cu un cartuș pe țevă, de a cărui existență mănuiitorul nu știa nimic. O joacă stupidă de-a bandiții. Glonțul porni și găuri turul pantalonilor unui coleg. Făptașul fu exmatriculat din toate liceele. Însă, peste vreo două săptămâni, reveni în rândurile elevilor. Mai mult, directorului, chemat de superiorii săi, i se ceru să-i creeze condiții vinovatului pentru a-și trece anul școlar. Profesorii, la rândul lor, primiră dispozițiile de rigoare în vederea promovării sale. Profesoara de română a clasei a 8-a C, care ținea foarte mult la Gheorghe, doamna Florescu, - îi dăruise o carte de Aron Cotruș, cu care era prietenă, o carte cu dedicație -, îi atrăsese atenția asupra situației dubioase a lui Dincă, prin care acesta își redobândise dreptul de a-și continua studiile.

Șeful clasei îl avertiză de aceasta și pe Aurel. Mai mult nu se putea amesteca în treburile lui. Educația de acasă îl învățase că n-avea voie să se implice în viața altuia peste o anumită limită.

El își făcuse o pornire 'bună'. Talentat în literatură, debutase în 1946, printr-un profesor, la "Viața Sindicală" a C.G.M-ului; îi apăreau un articol-două pe lună. Câteodată pleca în reportaj cu un fotograf după el. Își câștigase o oarecare independență materială. Mai publica la "Revista Studentească", la "Oul", la "Papagalul".

Culmea este că, deși nu făcea parte din Frățiile de Cruce, deși nu era nici măcar 'prieten', în cadrul unui mănunchi, totuși cel dintâi arestat dintre elevi, fu tocmai el, de Înălțare, pe 10 iunie 1948:

- La Liceu a avut loc o spargere, ca șef al clasei vii acolo, să ne dai niște amănunte despre fiecare coleg, să descoperim făptașul, împreună cu directorul.

Ajuns în mașină, căzură înjurăturile asupra lui ca bolovanii.

De-a dreptul la Ministerul de Interne.

Nu l-au întrebat numai despre colegii de clasă, ci și despre Gelu Popa, pe atunci student de vreo doi-trei ani, absolvent al liceului lor. I-au arătat notele informative ale lui Dincă. Dar acesta nu trebuia menționat în nici o declarație de-a colegilor. După o anchetă care n-a fost prea dură, fu condamnat la opt ani. I-au și spus de ce: având acces la tipar, era mai periculos ca ceilalți, putând 'influența poporul muncitor'.

La Târgșor se întâlneau elevii din 1948 cu elevii din 1941, sosiți de la Aiud, ale căror pedepse se executau în continuare, deși Mareșalul, sub legea căruia fuseseră pronunțate, pierise în fața plutonului de execuție. Și unii și ceilalți fuseseră puși la un loc, indiferent de deosebirea de vârstă, ca și de cea de experiență de penitenciar. Dacă scria în dosare că profesia le era de elev! Numai că cei din 1941 n-aveau exuberanța, ușurătatea, neîncredințarea că pușcăria era moștenirea ce le revenea, ci că mai curând urmau să fie eliberați nu peste mult, că fuseseră arestați doar așa, pentru sperietură - cum credeau cei din 1948 -, n-aveau, 'bătrânii', verva noilor victime, nu miroseau încă a libertate, necurățată de pe haine și din suflete, erau lipsiți și de vitaminizarea încă prezentă în trupuri, de tonusul mușchiular, de rezistența fizică a celorlalți. Mai curând meditativi, tăcuți, lenți în a lua o hotărâre sau a-și emite părerea, cu o voință și o demnitate dârze, erau echilibrați nu numai ca oamenii maturi, ci ca niște inși trecuți prin multe - să nu uităm că aveau de pe atunci șase-opt ani săvârșiți, comparat cu cel aproape un an al mădularelor noului val de condamnați.

Elevii începuseră, de plictiseală, să citească volumele din bibliotecă, ba chiar să le comenteze, aproape ca la un seminar. De la sine. Abia apariția oficială a unui salariat civil, 'moș Antonescu', pe jumătate senil, cunoscut cititorilor noștri din scrierea lui Virgil Maxim, aduse o ispită de reeducare în lagăr. Dealtfel, postul său asta și preconiza: era educator. Pe timpul lui Antonescu, fusese condamnat de drept comun la Doftana, împreună cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, căruia îi făcuse o serie de servicii. Drept recompensă, i se dăduse această pâine, considerându-se că minorii condamnați politic nu vor constitui o dificultate pentru el. Mistunea lui era să seminarizeze lecturile,

ceea ce se dovedi ceva deosebit de anevoios în fața unor cărlani dispuși doar la șotii și a căror cea mai mare bucurie - îndelung exercitată pe băncile școlii - era să-l pună în încurcătură pe acela care avea misia de a-i educa.

Informatorul oficial al lagărului era Dumitru Ibănescu, apărut de la Suceava, dar cu destul timp înaintea grupului compact de suceveni. Turnătorile lui făcură să circule ideea că prezența celor de la Aiud alături de copii împiedica 'reeducarea'. Aceia erau Vasile Turtureanu, Fetic, Varză, Gheorghe Treistaru, frații Răducu, Bozenovici, Gheorghe Niță, Iulian Bălan, Mogoș și alții, în total ei fiind optsprezece-douăzeci. Datorită mașinațiilor denunțatorului, fură reexpediați în corpore la Aiud.

Elevii soseau loturi după loturi. Ardealul, Maramureșul, Aradul, Clujul, Timișoara, Dumbrăvenii, Târgu Mureșul; către sfârșit, au căzut peste cei vechi, aceia de la Suceava. Considerând cele ce au urmat, ca și metodele ulterioare practicate la Pitești și Gherla de către Turcanu, te întrebi dacă precedarea lotului în fruntea căruia se găsea Stoian, de către Dumitru Ibănescu a fost întâmplătoare sau de nu cumva menirea acestuia în avangardă fusese taman să constate ce atmosferă exista în Târgșor și eventual să o 'remedieze' înainte de aducerea celor o sută-două de 'reeducați' de la Suceava, pentru a le crea un teren 'curat' în vederea activității ce se preconiza să desfășoare ei în rândurile celorlalți deținuți elevi.

Într-o bună seară, s-a zvonit că soseau moldovenii. Aveau și elevii oamenii lor plantați în incinta administrației, cum era Stegaru. Acesta lucra pe lângă magazie. Ea era în grija unui plutonier, om cumsecade, unul pe nume Voinescu, un ins cum-pătat, spuneam, cum erau pe atunci gardenii, până să-i schimbe cu dintr-aceia formați sub semnul luptei de clasă. În timpurile de început nu exista ură împotriva deținuților. Dimpotrivă, atât paznicii, cât și conducerea, foloseau toate menajamentele în tratarea celor din urmă. Stegaru prinsese din zbor un cuvânt al lui Voinescu, despre o dubă ce se-ndrepta către Târgșor, pornită de la Suceava. Era prin iunie 1950.

Nu i-au văzut în noaptea aceea, deoarece apăruseră pe la 10-11. Însă a doua zi dimineață, îi treziră, venind dinspre dormitorul de vizavi de acela unde se afla Gheorghe Penciu, de la o

distanță de 10-15 metri, niște cântece entuziaste, precum Internaționala, Bandera Rosa, Imnul Republicii Populare Române și așa mai departe. Masa celor ce ascultau căscase ochii cât cepele. Auzeau și nu-și credeau urechilor.

Gardienii - care și ei duseseră până atunci o viață molcumă și fără surprize - se zgâiau la rândul lor către dormitorul cu pricina. Le citeai pe chip ce gândeau, anume că nu era de-a bună: legionari comuniști!

Directorul luă măsura de a nu-i caza pe noii sosiți cu ceilalți. Îi păstră acolo, poate de teamă să nu mănânce bătaie neofiții comunismului de la cei cu state de încarcerare mai vechi. La vreo două-trei zile, li se îngădui să iasă în curtea comună. Odată cu aceasta apărură stol 'turnătoriiile' și 'lucrăturile'. leșiră la raportul lui Spîrea Dumitrescu:

- Dorim să ne reeducăm!

- Și noi dorim să vă reeducați. De asta vă aflați aici. Aveți bibliotecă, aveți club; studiați tot ce poștiți.

- Nu. Nu acceptăm decât metoda după care am pornit să ne reeducăm la Suceava, care este în vederile forurilor înalte. Aici am nimerit într-o cloacă de bandiți, de legionari, de țărăniști, de liberali, de regaliști! Nu vrem să avem de-a face cu astfel de elemente.

Ion Stoian, Iosif Cobzaru, Liviu Murgulescu, Mircea Doroftei, Romeo Iosipescu, Dumitru Sumănaru, Valentin Lungeanu, Oancea, și alții erau printre principalii informatori ai conducerii, îmbulzindu-se la raport ca muștele la baligă. Turnătoriiile priveau 'atitudinea ostilă față de reeducare' a celor mai 'bătrâni', ostilă și față de procesul de democratizare a țării, ziceau.

Burada centraliza informațiile și le înainta mai sus. Numai că și Burada a fost schimbat datorită notelor informative ale acelorași reeducați. Astfel că într-o dimineață apăru o nouă conducere a închisorii: locotenentul major Negulescu, ca director comandant, sublocotenentul Iordache, care urma să devină celebru la Canal, mai târziu, prin răutatea sa, și o garnitură întreagă de gardieni, formați în școala din Jilava lui Maromet, pentru cadrele de milițieni paznici ai Ministerului de Interne.

Cei care nu proveneau de la Suceava trăiră prigoana. Fură

scoși din atelierele de țesătorie, din cele de întreținere - tâmplărie, mecanică -, de la magazine, de peste tot unde lucrând te mai fortificai nițel, dobândeai oarecare condiție fizică, îți trecea timpul mai ușor - opt ore se duceau cu munca -, îți consumai energia adolescenței într-un mod justificat. Numai că nici înlocuitorilor, căci 'reeducății' fuseseră preferați, nu prea le-a priit alungarea confrăților de suferință, fiindcă noul comandant nu privea cu ochi buni reeducarea. Sublocotenentul lordache, ofițerul politic, o sprijinea; ca atare și locotenentul major trebuia să se facă a nu vedea ce se întâmpla. Ei continuau cu marșuri și celelalte. Ultimii polițiști colegi de detenție plecară la Făgăraș și în dormitoarele lor fură izolați elevii nereeducați. Li se suspendară scrisorile și pachetele, activitățile de club. De acestea nu mai beneficiau decât cei veniți de la Suceava.

Viața în dormitoare era un chin. Deșteptarea la ceasurile cinci; făcutul patului, cu salteaua astfel umflată încât să sară moneda pe ea; proprietarul saltelei pe care banul nu sărea era scos din dormitor și ciomăgit până rămânea lat; numărătoarea de dimineață și de seară se făcea alergând pe sub bățele gardienilor. Asta până sosi o comisie nouă de la Interne și deținuții elevi fură vestiți că vor pleca la Canal, să li se dea 'șansa reintegrării în societate'. Prin septembrie luară calea lagărului dobrogean o primă sută dintre ei. Se zvonea că cei care aveau o condamnare până la zece ani urmau să fie trimiși acolo, iar cei condamnați peste zece ani să meargă la Gherla.

Între timp avu loc evadarea reeducatului Lupeș. Ea constitui o surpriză deloc agreabilă pentru colegii de la Suceava, care se și văzuseră ajunși acasă, pe drumul sfruntat al cântecelor comuniste și al călcării în picioare a crezului personal.

Lupeș și Măzăreanu lucrau la același război mecanic. Dan Staicu, Ilie Bucă, Mihai Săpătoru, Kiti Stoica, Lupoaică, ca și cei doi pomeniți mai sus, intraseră într-o oarecare rezervă față de cuvântul de ordine de care ascultaseră când fuseseră aduși la Târgșor, aceasta văzând dâșii că nu toți elevii primeau ceea ce acceptaseră ei la Suceava. Lupeș și cu Măzăreanu ieșeau pe rând la veceul din curte. Profitau pentru a intra nebăgați în seamă într-un dormitor dezafectat. Acolo, se târau pe sub prici și, cu o scoabă, extrăgeau iar și iar câte nițele cărămizi din

zidul ce da spre cimitir. După vreo două-trei săptămâni de muncă tainică și de așteptare a unei nopți întunecoase, scoaseră din uz tabloul electric. Se produse un scurt circuit. Fu urmat de o larmă infernală. Conducerea și garda apărură în ateliere cu lanterne. În cele din urmă, când se aprinse lumina, se constată absența lui Lupeș. Măzăreanu încercase și el să se strecoare șerpește după prietenul său, dar fiind mai trupeș, nu izbutise: deschizatura era prea mică pentru oasele-i mari. Apoi se auzi focul automat al sentinei din turelă. Ei doi nu știuseră că paza exterioară nu avea același tablou electric cu interiorul lagărului și că acolo rămânea lumina în funcție. Ieșind în ploaia mărunță ce străbătea ceața, Lupeș alergă în zigzag printre crucile cimitirului. Caraula fu atenționată de zgomotele alergării și trase în acea direcție, fără a-l atinge pe curajosul care pieri în noapte fără urmă.

Măzăreanu izbutise să revină în atelier. Ședea, livid, la război. Comandantul și toți gardienii au început să-l lovească sălbatic. După ce l-au umplut de sânge, l-au pus în lanțuri, la mâini și la picioare, și l-au aruncat într-o izolare. Ceilalți deținuți copii au fost duși în dormitoare, printre șirurile de gardieni înarmați cu bâte, cozi de mături, cozi de furci, de țapoaie. Reeducații erau aceia care au înghițit cu preponderență represiunea, deoarece îi izgoniseră pe ceilalți de la munci, luându-le locul. Diminețile, când se mergea la lucru, se trecea prin 'coridoarele' de pedeapsă, unul la ieșirea din secție, altul la intrarea în secția atelierelor și al treilea când se pătrundea în atelierelor propriu-zise; adică, făceau slalom printre lovituri.

Urmă surpriza: cinicul și ticălosul Ion Stoian, condamnat la șapte sau opt ani, fu dus la Gherla. Gheorghe Penciu, condamnat și el la opt ani, era îngrozit să nu se încalce regula repartizării și în cazul său și să fi ajuns cumva la Gherla, să încapă pe mâinile psihopatului. Căci, Radu Ciuceanu, trecut prin reeducările de la Pitești, descinsese, spre satisfacția sa, la Târgșor, unde, învingându-și cu eforturi imense groaza că ar fi putut ajunge la urechile reeducatorilor ceea ce făptuia - asta s-a și petrecut dealtfel -, cu mii de precauții, dezvăluise toate ororile prin care trecuse. Pe fața lui se citea teroarea. Dar, oricât de îngrozit era, vorbise, își făcuse datoria de om și de creștin.

De aceea, expedierea lui Ion Stoian la Gherla dădea de gândit târgșorenilor: nu cumva și la Gherla aveau loc aceleași crime ale deținuților împotriva deținuților? Ion Stoian era tocmai bun să le săvârșească...

Cititorul își amintește că personajul Aurel Obreja menționase "un fel de reeducare" ce avusese loc la Târgșor. *Însă ne vine un "reeducator". Un bătrân, unul Antonescu, om simplist. Îl duceau de nas "reeducății". Când discuta cu noi, era de acord cu noi. Când discuta cu ei, cădea de acord cu ei. "Moș Antonescu", îi spuneam. N-a stat prea mult acolo, că izbutisem să-l convingem să fie împotriva "reeducării".*

Din alegerea aceluiaș ins de către cei de la centru reiese nesiguranța celor din Ministerul de Interne asupra căii de adoptat; ori lipsa unor angajați suficient de bestiali pentru a practica "reeducările" sub forma lor de 'soluție finală' - în sensul hitlerist -, așa cum urmau curând să se manifesteze; sau tatonările, ezitățile cumsecădeniei românilor formați înainte de instaurarea regimului comunist.

Treptele organizării genocidului studențesc sunt detaliate de povestitor. Domnia sa nu conștientizează însemnătatea și ineditul revelației din această etapă a istorisirii. Ele sunt prezentate în aspectul lor de joacă aparentă. Dar oricât de superficială, această 'joacă' e tot 'mai la obiect', se apropie tot mai tare de ceea ce se urmărea să devină, de ceea ce rămânea necunoscut întregii României, exceptând o bandă de câțiva indivizi din conducerea Securității, legați definitiv între ei prin planurile crimei (p. 41).

Faptul că am citat anterior ca portret memorabil întocmit de Virgil Maxim pe acela al lui "Moș Antonescu" ne stârnește o întrebare firească: acest memorialist în urmă menționat îl reține pe ramolitul 'ilegalist' ca venind să țină o singură ședință cu internații copii. Aurel Obreja - confirmat de Gh. Penciu - pomenește un stagiul al său ceva mai îndelungat în lagăr. De unde distanța oarecum contradictorie dintre informații? Ea poate avea două izvoare. Aceia doi erau ridicați de pe băncile liceului; deci, foarte cruzi. Apariția 'educatorului' constituia un 'eveniment' pentru puștii doritori de 'întâmplări', de 'schimbări', de surrogate ale aventurilor de cari avea nevoie vârsta lor

imatură. Răsărirea unui caraghios senil care dorea să le suplimenteze educația și autoeducația ce-i preocupaseră intens până la acea vârstă - ca pe niște adolescenți care-și luau în serios anii formării - constituia ceva ieșit din comun; au acordat memoria cuvenită unei atari modificări a programului zilnic. Pe când Virgil Maxim - deși tot elev cândva - târa după sine, de pe atunci, șase ani de închisoare și lagăr; cum s-a văzut, preocuparea lui esențială nu era 'să-și umple timpul', să experimenteze viața, ci să-și îndeplinească rolul creștinesc ce credea că-i incumba. Trecerea lui "Moș Antonescu" pe lângă el a stârmit un zâmbet firav (într-o mare de amărăciune) și atâta tot.

- *La un moment dat l-au schimbat pe "Moș Antonescu". Vine un țigan: Burada. Tânăr, țiganul. A luat în primire. A văzut ce era de văzut pe acolo. Când sosește la atelier și dă de ce făcusem, busturile 'marilor învățători', îmi spune: - "EU te scot de la închisoare! EU mă duc la Ministerul de Interne și le zic că dumneata trebuie să ieși afară, să lucrezi pentru clasa muncitoare!"*

Unul dintre emisarii M.A.I. - "Moș Antonescu" - după cum constatăm, se lasă convins de dreptatea deținuților. Al doilea - Burada - mai crede încă în dreptul său la o gândire independentă și la a avea inițiative. N-a bătut ceasul când românii să afle că personalitatea umană a fost abolită printr-un decret nescris. Nu sunt conștienți că ei înșiși, din fapte omenești, au devenit roțițe bune să le-nvârtească exclusiv șefii lor. Se lasă amăgiți de aparența înșelătoare că mai umblă pe două picioare și că mai au un cap între umeri. Nu va trece mult timp și li se va spulbera această amăgire a libertății în curs de dezagregare. (...) Numai că "reeducarea" celorlalți și-a îndeplinit scopul pentru care a fost înfăptuită. Demascarea aproapelui a intrat în acțiune. Grupul lor s-a năpustit asupra naivului Burada. I-a deschis ochii, l-a lămurit că sculptorul refuza să se "reeducă", deci era un 'reacționar' periculos. Nega 'spiritul progresist' al "re-educărilor" (p. 42-43). Drept care, la pedeapsă cu el și prietenii lui! La Jilava, să se-nvețe minte, sub pământ!

Noua reședință unde a ajuns conlocutorul lui Mihai Rădulescu impune și un portret, al unui mare cărturar, pregnant și cu o notă de tristețe fără ieșire: *M-a impresionat figura*

lui Mircea Vulcănescu. A intrat în pielea goală, numai cu izmenele pe el, c-așa venise de la bătăi; și amărât, Doamne... Era un tip înalt, slab; numai pielea și osul erau pe acest om; decât ochii îi străluceau în cap. Un bărbat frumos a fost. Era chel acuma și se vedea bunătatea pe figura lui. Însă chinuit și de regimul pe care-l dusesese la Alud și de bătăi, de la Reduit. Mi-a făcut impresia unui schelet de biserică arsă, din care n-a mai rămas decât conturul, scheletul de beton și fier. S-a recomandat: - "Mircea Vulcănescu". Mi-am amintit de numele său. Nu știam cine era, ce personalitate era, decât din procesul 'Marii Trădări', cum îi spuneau ei, comuniștii. Mi-am amintit și de acest Ion Nedelescu - și el tare bătut - deși amândoi erau oameni slăbiți și bătrâni...

Nu chiar atâta de bătrâni. Însă aceasta e credința tânărului când are de-a face cu cei mai în vârstă ca el.

- I-am primit, le-am făcut loc, așa cum era regula, jos, pe beton, deși camera era arhiplină (eram pedepsiți cu geamul închis, șaizeci-șaptezeci de oameni...), și Mircea Vulcănescu, așa, sub teroare, a început să ne vorbească. Pe urmă am auzit eu cine era cu adevărat. Ne vorbea despre filosofie, de atitudinea lui la proces. Ce sentimente românești a avut acest om! (46-47).

Paginile de căpătâi, din punctul de vedere al scriiturii literare, rămân, în etapa Jilavei, cele descriind o pedeapsă a unei părți din această cameră. Ele mai prezintă un interes: dovedesc că între pedeapsa dată de securiști și acelea aplicate de reeducatori decurge relația de la învățător la învățăcei. Este cazul să menționăm diferența dintre amintirea numelui evreului aruncat în cazne de Maromet, alături de ceilalți, față de Virgil Maxim, ca și întregirea numelui căpitanului suferind similare chinuri - care e prezent în memoriile aceluia doar prin inițială. În plus, în narațiunea lui Aurel Obreja, el dobândește o figură mult mai simpatcă decât în cealaltă, impresiile umane deosebindu-se de la un ins la altul, după multe criterii rareori putând fi surprinse. (Tot aici voi folosi prilejul să atrag atenția că autorul, plecând de la informațiile lui D. Bacu, afirmă, greșit, că Alexandru Bogdanovici ar fi fost elev.)

În multe rânduri am ascultat povestiri despre domnia neagră

a lui Maromet peste Jilava, dar niciodată nu mi-a fost dat să aud un narator atât de direct, cu frază atât de economicoasă, de spontană, de simplă, dotată de plasticitate și atât de infuzată de retrăire.

- Și, cu o bătă-n mână: - "...tu-tu-vă-n Du-Du-Dumnezeii mmmma-mamelor voastre, vă omnmorâm pe toți!". Începe să ne-ntrebe, luând-o de sus: "Cu-cum te numești, mă?" - Cutare. - "Mai departe." - "Maxim Virgil." - "Dă-dă-dă-te jos..., ttu-ttu-ți Dumnezeul mă-mă-mă-ti de bbbandit!" Și când săream de acolo jos, dacă aveam ghinionul să ne-mpiedicăm când aterizam, am fi pățit exact ca ceilalți. Dar fiind tineri, ne-am strecurat printre ei; am primit desigur destule lovituri și cu ciomegele și cu cizmele și ne luau pe toți la rând, până au ajuns la mine. Eram turnați de acest Vlădescu. Ne-au scos pe zece inși, printre care un căpitan, erou al Armatei Române, Târlungeanu Ion, decorat cu toate ordinele și cu Mihai Viteazul. Și un evreu: Șainhorn Rubin. Asta lucrase la bucătărie. Probabil încercase să ia legătura cu deținuții de pe acolo și l-au băgat la 'disciplinar'. Și un maior Ghițulescu; făcuse parte din trupele de Securitate de intervenție prin munți. Evreul era foarte cumsecade. Mă împrietenisem cu el datorită faptului că stătuse la Ocnele Mari cu generalul Coroamă și acesta mă întreținea pe mine în liceu. Sigur că tremuram toți, în cămașă și izmene, pe ciment, afară. - "Ce ne fac? Ce ne fac?", ne întrebam pe șoptite-lea. Dă ordin Maromet să vină echipa. Au sosit vreo patruzeci de milițieni. Metoda de bătaie era că se așezau pe o parte și pe alta și trebuia să treci printre furcile caudine, cu parul să te lovească. Noi auzisem de această metodă. Îți puneai mâinile peste cap, să ți-l aperi; și fugeai printre ciomegele milițienilor. Și aștia, care cum avea sufletul, unul te lovea în țeastă, altul peste mâini, peste picioare; până te puneau jos, apoi te călcau cu cizmele. Și, la un moment dat, ce au discutat ei, Maromet cu Ivănică, de au renunțat la asta, adică să ne ducă și să ne aducă înapoi pe sub ciomegele alea. Și ne bagă la celula 16. Îi spunea: 'neagră'. Într-adevăr neagră era! La intrare, altă cămerușcă. - "Dezbrăcarea!" Ne-am pus la pielea goală. Și ne-au vârat înăuntru.

(...) Continuă să-mi istorisească despre 'neagra' Jilavei de pe

timpul lui Maromet, unde nimeriseră:

- Ne-am dat seama, în bezna aceea, că pe jos erau numai excremente și urină umană de la cei care, ajunși acolo, se îmbolnăviseră de diaree, dezinterie, care își făceau necesitățile acolo. Iar gheața cred că avea cel puțin zece-cincisprezece centimetri. Când am văzut : - "Ce facem?...". În sfârșit, într-un târziu îl aduc cu noi și pe Puiu Teodorescu. Gemea și-l târau; gema și-l târau. Trăia. - "Ce-i cu dumneata?" - "M-au omorât, bandiții... M-au omorât..." Îl lăsaseră pe gheață. - "Bine, dar ce facem? Hai să hotărâm să ne organizăm să rezistăm." Și Șainhorn Rubin, acest evreu, îmi zice: - "Domnule, știi cât ne țin aici? Trei zile și trei nopți. Pe urmă ne scot și ne bat acolo la Reduit". O făceau ca să timoreze Reduitul, unde erau cel puțin trei-patru mii înghesuiți prin camere. "Și pe urmă", zice, "ne aduc din nou aici. Apoi ne bagă în celulă." - "Măi, trei zile și trei nopți să stăm aici... Păi, murim, dom'le..." - "Dom'le, murim, nu murim, să ne organizăm, ce facem?!" Și ne-am apucat 'să facem manej', pipăind cu mâinile peretele celului, în bocna aia. De întuneric ce era, aveam impresia că vedeam! Și dă-i, dă-i, ne plimbam un ceas, două, trei... Așa de greu treceau orele!... La un moment dat nu mai puteai. Începuseră să se umfle picioarele din cauza gheței de pe jos; aici, la gleznă, nu le puteai cuprinde cu mâna. Și se urca umflătura până sus, așa.

Arată peste genunchi.

- Ce făceam? Ne așezam, unul pe mâini, jos pe gheață...

Adică folosind palmele drept pernă, sub fesele goale.

- ... iar ceilalți, ca să se odihnească, pe genunchii lui. Tot așa unul lângă altul. Pe urmă, ne mai ridicam din nou și iară dă-i, iară dă-i, iară mergeam... Și la un moment începeam; de exemplu, eu mă frecam pe fața picioarelor și pe piept și celălalt mă freca pe spate. Pe urmă treceam invers. Ei, nu ținea nici asta! Altă metodă. Am făcut cerc, lipiți unul de altul. Și evreul zice: - "Ei, uite acum au ajuns jidanii alături de lijionari, de se-n-călzesc unii pe alții și cu șelelalte partide...", glumea, săracul. Așa am dus-o până au venit cu mâncarea de dimineață, un fel de ceai-cafea ce se dădea. La douăsprezece, ne-au împins o zeamă de varză rece. Cum am băut-o, am întors gamela și am pus-o pe gheață, să stăm măcar un minut, până mâncau alții

mai cu-ncetul. Și l-am rugat pe ăla de o aducea de la bucătărie s-o ia de pe foc și să ne-o dea nouă mai fierbinte, măcar să ne încălzim. Și-ntr-adevăr, ăia de drept comun, sârmanii, așa au făcut. Așa o înghițeam, fierbinte; te ardea la gură; nu mai conta. Și întorceam gamela și stăteam așa puțin, pe încins. Ne încălzeam un pic. După trei zile și trei nopți, seara, se aud răcnete pe secția a II-a. Răsunau niște lovituri, ca într-o saltea când o scuturi. Și eu îi întreb pe Șainhorn și pe Ghițulescu, ăsta care era ofițer de Securitate: - "Domnule, dar ce se aude?" - "Bat oameni, domnule." - "Nu se poate, domnule! Cum să lovească așa în oameni?" - "Ascultă, domnule, în seara asta ne bat și pe noi." Zic: - "Dacă ne-or da câteva lovituri din alea, acolo rămânem morți." Și niște urlate prin celule... După ce s-au liniștit toate, pe la zece-zece jumătate, vine numărătoarea și la noi; în frunte cu Maromet, încă vreo șapte-opt milițieni. Se deschide ușa: - "Luați-vă cămașa și izmenele!". Ne-am luat cămașa și izmenele de pe coridor și maiorul Ghițulescu zice: - "Ne scot să ne bată. Când vă trântesc jos pe burtă", el cunoștea metoda, "să vă băgați mâinile cruce sub dumneavoastră. Că dacă le scoateți și vă lovesc peste degete, vi le rup." Într-adevăr, ne-au scos pe rând, ne-au pus câte un sac în cap, pe deasupra ochelari cu tablă-n față și ne-au mânat la spălător, la Secția I. Și de acolo suntem scoși tot câte unul. Eu am căzut în rând cu căpitanul Târlungeanu. Era ardelean, ca și mine; și m-am apropiat de el. Zic, la spălător, când să ne ia să ne ducă la bătaie: - "Domnule căpitan, lăsați-mă pe mine." - "Cum, să te las pe dumneata?! Eu am fost Erou al Armatei Române!" Zic: - "Domnule căpitan, e una să fii erou pe front, că știi de unde vin gloanțele și obuzele, și-i altceva aicia. Lăsați-mă pe mine să merg întâi." - "Nu se poate!" Noa, nu se poate... L-a luat un milițian și l-a dus numa-n bătăi până acolo.

Câtă dreptate are... Niciodată nu se termină alegerea caracterelor. La fel, una era să fii erou în închisoare, iar alta să rămâi erou după eliberare.

- Pe mine m-a luat unul mai cumsecade și mi-a pus sacul și hai la bătaie, își duce domnul Obreja mai departe relatarea martiriului de odinioară. Desculț, Zăpadă. Frig. Dar nu mai simțai lucrurile astea. Și când am ieșit în Reduit, sunt luat și

eu în direcția camerelor 1 și 2 unde era un veceu, șanțul din fața Reduitului, făcut pentru necesitățile oamenilor. Și am auzit niște bătăi și niște urlete!... Doamne! Cât păr aveam tot mi s-a ridicat pe mine! Zic: «Doamne, dar ce le fac de urlă așa oamenii ăștia?». Și, în sfârșit: - "Cum te numești, mă?!" - "Obreja Aurel, domnule ofițer". spun, "vreau să știu de ce m-ați adus aici!" - "Uite, mă,... tu-i Dumnezeuul mamei lui de bandit!" Cine era? Era locotenentul Vișinescu, ofițerul politic. Și când m-am trezit luat așa de cap...

Îmi arată cum i-a fost răsucit capul, cu o mână sub bărbie, iar alta pe creștet.

- ... întors și jos! Cu fața la pământ! Mi-au desfăcut picioarele. Pe fiecare din ele, spre gleznă, s-a așezat câte un milițian; s-a mai așezat unul pe spate și altul pe cap. Ce să mai întreb? N-am mai întrebat nimic. Zic: «Acu, Doamne, ce o fi...!». Mă gândeam: «Trebuie să-mi ajute Dumnezeu să scap și de aici!». Și când am primit prima lovitură peste picioare, am avut impresia că o bardă m-a retezat drept în două. Și cred că având un moment de nebunie, am început să râd; zic: «Măăă, așa au fost omorâți și Horia, Cloșca și Crișan. Le-au rupt oasele. Aici ni le tale cu barda!». Și zic: «De aia urlau aia așa». O durere groaznică. «Dom'le, acuma sunt tăiat în două», tot repetam. A doua lovitură tot așa doare. A treia, la fel. Și mă gândeam: «Dacă-mi dă vreo zece din astea, leșin, nu mai știu. Pot să mă bată cât or vrea». De unde! Am numărat eu vreo treizeci, pân' pe la patruzeci. N-am mai putut. În timp ce mă loveau aici, cu ce mă loveau pe urmă am aflat, mă izbeau la tălpi cu parii. Aia nu mai conta, mai ales că era și frigul de pe la 15 decembrie. Aud: - "Uite, mă... tu-i Dumnezeuul mă-si, nu zice nimica, nu răcnește deloc!". În sfârșit, nu mai pot. Încerc să-mi scot mâinile, să mi le pun la picioare, că nu mai puteam suporta. Și mi-am adus aminte de ceea ce-mi spusese Ghițulescu. Am renunțat. Ori-cum, mi-am zis: «Doamne, totuși trebuie să fac ceva! Doamne, ia-mi sufletul, că nu mai pot!». Când primeam lovitura, aveam impresia că sufletul ieșea din mine și parcă un arc, un cauciuc, îl trăgea înapoi.

Observația naratorului se cuvine reținută de către psihologii stării preletale. Mă refer la această conștientizare a sufletului

ca o entitate de sine stătătoare și mă mai refer la senzația că o traumă fizică îl poate proiecta în afara sălașului său carnal; după cum este evidentă și legătura dintre el și trup, aceea ce împiedică ruperea lui de cel din urmă. Se mai remarcă existența unui Observator al mișcărilor sufletului; acesta nu coincide cu forța, deloc limpezită, total subconștientă, care, constatând desprinderea sufletului, poruncește revenirea lui în matca masei celulare alimentată cu viață de el. Cea din urmă - s-o putem numi: spirit, oare? - pare superioară sufletului și - cel puțin în condițiile date în cazul nostru - nu se lasă conștientizată.

Scepticii vor invoca o trăire metaforică a subiectului Aurel Obreja. Cu atât mai mult cu cât este vorba despre un creator al vizualității, pentru care, în mod firesc, a recurge la figurile de stil - deci și la trăirile stilistice - reprezintă o comportare naturală. Sunt dator să le atrag atenția că această explicație nu este satisfăcătoare. Ea nu lămurește senzația avută de el, anume că se desprindea din sine acel ceva pe care i-a convenit de minune a-l numi 'suflet', ca cel mai apropiat termen de entitatea distinctă resimțită în timpul procesului de rupere de celule. Nu. Senzația sa rămâne o senzație, oricât de ridicol le-ar părea ateilor. Iar acestei senzații devine obligatoriu să i se găsească o lămurire.

Dealtfel, cele ce urmează, șiretlic cules din panoplia morții - cu cât mai mult decât un simplu șiretlic! - pledează în favoarea tezei mele. Dar să nu mă grăbesc cu concluziile înainte de enunțarea faptelor.

- Zic: «Uite cum nu poate să moară omul... Ce fac? O fac pe mortu'. M-am concentrat atât de puternic să suport, să nu zic nimica, și m-am lăsat exact de ca și când aș fi murit. Milițianul, când a văzut că am făcut relaxarea asta, a crezut că m-am dus într-adevăr. - "Oprți! Oprți, c-a mierlit-o!"

Este caraghios să presupunem că un paznic dintr-o Jilava unde scene asemănătoare se petreceau absolut zi de zi s-ar fi putut înșela în privința pieirii bruște a vieții dintr-un ins bătut. La fel de ridicol este să presupunem că în cazul prietenului meu, caraliul a fost înecat de un val de milă necunoscut anterior și că și-a riscat slujba și libertatea încercând să-l salveze.

Nu, a constatat pur și simplu decesul. Cum? Din abolirea oricărui tonus mușchiular, deși puhoiul de lovituri continua să se năpustească asupra masei însângerate de pe glod.

Urmează o nouă întrebare adresată celor sceptici: este posibilă, în condițiile expuse, o imitare actoricească a morții, atât de perfectă, dacă moartea n-ar fi fost chiar prezentă în trup, cu toată trena ei de manifestări? 'Actorul' Obreja (vom vedea imediat mai departe că el însuși așa își explică puterea de transpunere, negăsind altă soluție pentru decodarea celor petrecute), 'actorul' Obreja nu jucase niciodată pe scenă. Nici nu este permis să fie categorisit ca o personalitate histeroidală (cititorul se va convinge de aceasta tot înaintând în lectura mărturisirilor de față), personalitate ce permite imitarea anumitor stări fiziologice inexistente în realitate. 'Actorul' Obreja este opus tipului uman definibil ca un individ obișnuit să 'joc teatru' oricând și oriunde. Presupunerea mea este că Aurel Obreja n-a făcut decât să trăiască ceea ce tocmai trăia. Își trăia ...moartea. Însă și-a trăit-o incomplet, deoarece i se opunea acea forță care nu-i lăsa sufletul să se rupă de el.

- Vișinescu dă cu gura: - "Scoală, mă ...tu-ți Dumnezeuul tău de bandit, că vă omorăm pe toți!". Zic: (O fac cumva. Joc teatru orice ar fi). Milițianul care era pe cap îmi spune: - "Hai, scoală, domnule, să nu te mai bată". Nu știu cum îl chema. Dau să mă ridic, da'-mi zic: (Eu sunt rupt tot pe aicia...). Mă înalț încet, mă înalț; cu ochelarii căzuți de pe ochi. Eram plin de sânge pe picioare. - "Hai! Ia-l!" În jurul Reduitului, văd alți milițieni, cu parii. (Aaah, acuma intru în colimatorul parilor...) Milițianul meu le face semn să nu mă mai bată. Zic: (Mda, dar când ajung în dreptul lor, ei mă lasă, iar ăia încep). Știam să mă apăr cu mâinile puse peste cap. Milițienii doar s-au uitat după mine, dar n-a fost nimic. Ajung în dos. Mă bagă iarăși pe secție. - "Mergi la camera ta." Răcneau ăia...! Unii n-au putut suporta. Se ridicaseră cu milițienii pe ei. Au căzut în gropile alea cu fecale. Au tăbărit pe ei. Au ros din pământ și din zăpadă. Când am intrat și cu pe secția a II-a, am început să urlu: - "Criminalilor! Bestiilor! Ne omoaară!". Desigur că lumea din celule era îngrozită. Când ajung la celulă - eram printre ultimii care fuseseră bătuți -, toți zăceau pe podea. Gemeau. Eu și un

coleg de-al meu, Nlm Bardac, am fost cei mai rezistenți. Era o găleată cu apă pe acolo. Am luat din ea cu pumnii și am dat pe aici pe la picioare. Probabil că mi-a făcut bine, că nu m-am infectat și mi-a trecut mai repede ca la aïlalți. Toți urlau, inclusiv căpitanul Târlungeanu. - "Domnule căpitan, ați fost erou pe front și acum ați primit treizeci de lovituri și vă văitați mai rău ca o muiere!". N-a mai putut suporta omul, și-a scos mâinile și l-au lovit peste ele. Erau numai sânge. - "Măi, Virgil Maxim, scoală, măi, că nu poți șede pe gheață!" Îl ridicam pe unul în șezut, cădea celălalt. Așa am dus-o până pe la douăsprezece noaptea, când se deschide ușa celei - că nu mai rezistam niciunul dacă ne mai lăsau acolo; ne întindeam pe gheață și pe mizeria aia. Un milițian destul de cumsecade - Drăgușin pe nume (avea slăbiciunea sportului; când venea acolo, chiar și cu ciomagul, îl luau băleții cu sportul și parcă era hipnotizat): - "Hai, ieșiți!". Zic: «Nu ne-o duce iar la bătaie?». Câte doi, prinși între noi, am ieșit. M-am gândit la ieșirea plăieșilor din Cetatea Neamțului. Câțiva mai întregi îi duceau pe cei mai prăpădiți spre celulă. Eram ultimul, cu un coleg pe care-l conduceam de braț. Unul dintre milițieni spune: - "Așa bătaie! Mă, chiar așa să bați oamenii...!" Când am trecut din Secția a II-a în Secția I, Maromet cu oamenii lui stăteau pe scări sus acolo. Se proptea într-un ciomag și se uita la victime. Erau satisfăcuți și beți toți.

Au ajuns în celula de unde pleaseră. Colegii nepedepsiți le păstrasera câte o feliuță de pâine. Turnătorii au avut grijă să-i încondeieze și pe aceștia. O lună de zile cei care fuseseră la izolare nu s-au mișcat din poziția întins pe burtă. Încetul cu încetul s-au vindecat fără vrun medicament.

Dar omul este o ființă a misterelor. Același criminal Ivănică, adjunctul lui Maromete, l-a scos pe Ady Tomescu. l-a dus la 'neagra' și l-a șoptit: - "Urlă cât te țin curelele, că-i poruncă de bătaie. Ady zbigera ca-n ceasul morții, iar caraliul țbea cu băta-n toți pereții... (p. 48-57).

Tipurile de reeducare, începând cu interogarea și lovirea lui Obreja de către un fost coleg de clasă și camarad politic, în anchetă, continuând cu aducerea în lagărul de la Târgșor a doi educatori salariați și, ulterior, a reeducaților elevi, de la Suceava, nu conținește să se diversifice nici în Fortul 13:

La Jilava, cam în același timp cu începerea "reeducărilor" de la Pitești, fuseseră doi "reeducatori": Ludovik Reck și Ardeleanu. Aștia erau comuniști care, din anumite motive, sub Antonescu, i-au tradat pe tovarășii lor. După 23 august, faptele lor aflându-se, au fost închiși și condamnați la ani grei. Nu erau numai ei doi. De Vlădescu v-am vorbit. Aceștia doi, Reck și Ardeleanu, îi anchetau pe ceilalți deținuți. Era o baracă la secția I, vizavi de noi. Am fost și noi chemați de ei. Mai întâi un camarad de al nostru, Vasile Popescu. Eram duși cu sacul în cap. Ne cereau să turnăm ce se discuta în cameră. Ne băteau pentru asta. Cum am aflat noi cine erau anchetatorii? Baraca lor avea un om s-o-ngrijească, un ungar. Vrun deținut sau vreun milițian s-a dus să-și facă treaba mică pe baraca unde-și aveau birourile Reck și Ardeleanu. Ungurul, revoltat, i-a făcut scandal, recurgând la numele celor doi ca al unor sperietori de ciori. Așa s-a aflat cine erau acei mari ticăloși care ne anchetau acolo. Așa au început "reeducările".

- Ce s-a întâmplat cu ei ulterior?

- I-am întâlnit la Gherla, mai târziu. Unul era șef la tâmplărie, în fabrică, șef politic. Secția era condusă de ajutorul lui: Șimon, un ungar.

- N-au fost integrați în echipa lui Țurcanu?

- Nuuu! Aveau regim aparte.

- Nici n-au fost judecați și condamnați pentru aceste anchete cu bătaie?

- Nici (p. 152-153).

La Gherla, unde a fost mutat din Jilava, Aurel Obreja a fost repartizat, împreună cu alt nou venit, într-o cameră ai cărei locatari munceau în fabrica penitenciarului. Când aceștia reveniră de la lucru, îl lăsară o impresie excepțională:

- Domnule, de o disciplină fantastică! - ne reamintim că, de mic, când descinsese la Piatra Neamț, tot diciplina îl atrăsese către Mișcare. O ordine de fier. "Comarade" -n sus; "comarade" -n jos; "frate" - și așa mai departe. "Tatăl nostru" înainte de masă. Am rămas trăznit! Nici afară nu se purtau oamenii așa.

(...) Printre ei și Aristide Popescu, doctorul. Îl cunoșteam din libertate. Foarte bun bălat. Pe urmă, studenți întâlniți de mine până să mă aresteze. O parte din elevii de la Târgșor. Toți voiau

să alle știri proaspete. Mă-ndemnau să povestesc. Îmi cereau toate amănuntele. Mai mult, din câte vedeam, mă impresiona 'momentul prieteniei', când meditai, seara, la ce ai făptuit în cursul zilei, în închisoare, te duceai la prietenul față de care ai greșit și-i cereai iertare. A durat astfel vreo două săptămâni. Totul era perfect. Nimic schimbat. Ziua, ei plecau în fabrică. Noi doi rămâneam. Mi s-a părut că, totuși, ceva nu era în regulă. Părea regizat, dar nu-mi dădeam seama ce și cum. Și, în sfârșit, auzeam răcnete noaptea... Zic unuia: - "Măi, frate, ce se aude pe aici? Se bate?" - "Nu, dragă! Câtiva nebuni pe sus, pe acolo-șă; au crize." Îmi dădeam seama că unii erau agățați de bare: "Ne omoarăăă!...". Alte strigăte erau infundate (p. 62).

Și, într-o bună zi, când fu dus la baie - unde mergeau deținuți din mai multe celule odată, un individ necunoscut îi strecoară: - *Aici murim, ascultă-mă pe mine, domnule. Murim toți. Dumneata nu știi ce se-ntâmplă aici...* (p. 66).

Foarte curând avea să-și dea seama că acesta era singurul adevăr: a fost mutat la camera 99, a carei celebritate nu o cunoștea.

I-a reîntâlnit pe Virgil Maxim, pe Titi Soica, Titi Lupoia și pe alți cunoscuți de la Târgșor, unii nu prea agreați de el, ca Stoian și Cobzaru. Despre un tip, nemaivăzut până atunci, află că se numea: Țurcanu. *Doamne, când am auzit de Țurcanu... (...) Însă habar n-aveam ce se întâmplă exact. În sfârșit, îmi zic, ce dacă-i și Țurcanu? Atmosfera-i plăcută totuși* (p. 68).

Portretului lui Aurel Obreja (mai bine spus: al glasului său) îi succede, pe aceeași pagină, acela al conducătorului reeducărilor.

Atmosfera de intimitate amicală din bucătăria domnului Aurel Obreja s-a destrămat. Glasul său curat, tenoral, vădind prin limpezimea lui exercițiul cântării, o voce ale cărei sunete aproape că-și lasă definit și pipăit conturul desenat în jurul unei străvezimi încântătoare pentru timpane, nu se încordează măcar acum, când evocă explozia diabolicului în existența sa. Își continuă depănarea istorisirii, de parcă ar decanta o băutură dintre cele mai obișnuite, deși puternic alcoolizată - însă cu care s-ar presupune că oricine se cuvine să fie obișnuit, dacă om este, cum ar fi tescovina, de pildă.

(...)

- Cum arăta Țurcanu?, întreabă autorul după ce comanda bătăii explodase pe buzele acestuia.

- Înalt, puțin uscățiv. Avea o privire extraordinară, acest Țurcanu. Nu era băiat urât, că pe atunci era tânăr și el. Totuși avea ceva de criminal în uitătură, mi-am dat seama când l-am cunoscut mai bine, pe pielea mea. Când îl zăreai - până nu-l cunoșteai ce făcea -, îți dădeai cu părerea că ar fi fost un om cunsecade. În clipa când îl cunoșteai și vedeai cu câtă cruzime bătea acest om, vă spun că te apuca tremuratul și amuțeau în fața lui, adică nu mai puteai să spui nimica. Numai când intra Țurcanu în camera 99, la toți ni se declanșa nevoia să ieșim afară. De frică, știți. Toți ceream să mergem la veccu. Asta e. Avea sprâncene groase, unite deasupra nasului. Și ochi adânci, nu prea mari. Gura bine conturată, cu bărbia adusă în față, cu gaură-n ea. Fruntea o avea înaltă. Față de noi, era rotund la obraji. Măinile mari, cu degete foarte lungi. Ne strângea de gât de ne cuprindea, când venea, seara, să ne vadă "în poziție". Când apărea, am fi vrut să intrăm prin zid (p. 70-72).

Oricât ar fi de ostenitor pentru cititor să citez și iar să citez descrierile torturilor din reeducări, personalitatea fiecărui memorialist obligă la reluarea lor, pentru că fiecare dintre ei aduce o surprindere unică a celor trăite. De aceea nici de data acesta nu voi deroga de la regula ce mi-am impus-o de a ilustra bogat dările de seamă asupra cărților luate în atenție, cu atât mai mult cu cât vivacitatea narațiunii o impune.

Ne-au prins așa - adică pe cei cinci -, ne-au prins pe sub brațe, ne-au ridicat... - "Începeți!" Și când au început să ne lovească... O făceau cu bucăți de scânduri, cu pari din carpen, de la priciuri... Unul ne ținea de braț, altul de cap, de haine; de haine mai mult. Au început să urle, țipau ca niște canibali. Ne loveau cu bocancii în gură, în burtă, cu toate instrumentele de tortură pe care le aveau acolo, cu fel de fel de cauciucuri cu sârmă în ele - aduse din fabrică -, cu bucăți de fier, cu cozile ascuțite ale lingurilor. (...) Au durat aceste bătăi cam patru-cinci ore. Ne cărau, în lovituri, jur-împrejurul acelei camere enorme, încât eram vineți, ca morții, și nu mai eram buni de nimica; atârnam ca niște cârpe ude. În sfârșit, ne lasă. - "Gata-i?"

La colț cu ei!" Ne-au pus la colț. - "Dezbrăcarea-n pielea goală!" Ne-au dezbrăcat la pielea goală. Ne-au pus în picioare, tot legați la ochi, bineînțeles și la mâinile care ne erau la spate, legați la glezne. - "Treceți acuma, scuipați-i și loviți-i!" Iar nouă: - "Deschideți gura, mă!" Ne-au deschis ei gurile, că veneau și-ți băgau aicia câte o bucată de lemn sau altceva... Fizic, eram topiți. Cu mintea, la fel. Aproape că nu ne mai dădeam seama ce era cu noi.

(...) Nu conta că-ți rupeau buzele, nu mai avea importanță... Acolo eram puși să ne omoare! Și au trecut unul după altul. Pe rând, să arate că se desolidarizau de noi. Fiecare lovea. Unii cu ură. Te scuipau cu flegmă. Doamne... Și am fost din nou pământul, tot așa câteva ore la rând, scuipați... El, tot timpul: "Uitați-vă, mă, la șefii voștri! În ce credeți voi! Uitați-vă cum arată..."

Este o impletate să ascult descrierea acestor cazne, să o imprim pe casetă și mai apoi să o transcriu liniștit pe hârtie, fără să resimt canonul cu intensitatea acelor hristoși urcând Golgota: pentru că au refuzat minciuna și nu s-au închinat în fața altarelor pe care și le înălța dictatura. Caut un criteriu de comparație, să-mi pot asuma cât de puțin din umilirea, din durerea celor cinci băieți, un criteriu de comparație să-mi propriu situația lor, să o înțeleg mai bine prin experiența mea însăși.

(...Însă n-are timp autorul să-și limpezească impresiile, pentru că personajul narator îl mână mai departe cu fluxul nenorocirilor sale:)

- După ce au trecut și torturile astea, ne-au așezat pe jos, tot legați și cu bătauși în jurul nostru, ne-au pus "în poziție" pe ciment, în pielea goală. S-au dus la vecu, unde aveau pregătite fecale și urină și ne-au adus într-o gamelă să mâncăm. Nici unul n-a acceptat așa ceva. Însă aveau lucrute din pari un fel de lopățele, așa ca niște dălți. Întâi ne înfingeau bețe în gât, sub bărbie, la gușă. Apoi ne-au băgat lopețile-n gură, ne-au căscat-o și ...Doamne!... ne turnau pe gât, ne înfundau, vomitam... Îți venea să-ți dai și stomacul afară! Țurcanu zicea: - "Așa au mâncat, mă, toată viața c...t, așa cum le dăm acum să mănânce. Nu le place, hă?! Au vrut să fie șefi mari, comandanții voștri. Uitați-vă la șefii voștri!" În sfârșit, s-a terminat și cu episodul

acesta. Apoi aveau făcut un sex de femele din săpun și ziceau că era Maica Domnului; și un membru bărbătesc îl închîpua pe Iisus Hristos. Și te obligau să mergi să te închini lor și să le săruți pe un scaun unde le puseseră. Te loveau cu parii în cap. Nu mai aveai nici o voință. - "Pupă, mă, pupă, mă, că-n ăștia ați crezut voi, Dumnezeu și Cruci!" și nu știu ce... Pe urmă, treci la tortură, treci la "poziție", zi și noapte, zi și noapte. Două săptămâni n-am dormit. Dar nici nu mai puteai dormi. Nu știam ce vor!

- Ce se-nțelegea prin "poziție"?

- În primul rând, te țineau într-un picior, cu celălalt ridicat, cu mâinile-n sus. O oră-două... Zic: «Măi, s-or sătura!» Da' de unde! Câte trei-patru ceasuri. Nu mai puteai? Lăsați mâinile-n jos? Te loveau cu parii peste mâini; și le rupeau. Nu mai puteai. Fiecare eram păziți de doi-trei care te băteau, "să se reabiliteze". Și "s-au reabilitat" o mulțime pe pielea noastră. La un moment dat, îți puneai mâinile pe cap și le lăsați acolo. Ei te loveau, tu nu mai puteai, pur și simplu: nu mai aveai tărie să le ții în sus. Să stai într-un picior, la fel nu mai puteai - ore-ntregi, zile-ntregi. Cât poți sta? Te lăsați în jos. Pe urmă, să faci flexiuni: sute de flexiuni, jos, în picioare, jos, în picioare... Nu mai puteai. Apoi te lăsați. Te puneau jos, cu picioarele întinse, așa, să-ți apuci vârfurile degetelor de la picioare cu mâinile, ziua - cu ochii la soare - pătrundea nișel -, iar noaptea cu ochii la becul ce era în mijlocul acestei camere. Nu mai puteai nici așa. Aveai impresia că intri în cimentul ăla. Te loveau, te băteau; degeaba: nu mai puteai, s-a terminat. Ne-au luat într-o seară și ne-au bătut numai în cap, cu niște scânduri, așa, tot capul l-au tocat, încât a doua zi capetele noastre arătau ca niște mine din alea marine, cu colți. Se făcuse capul cât un balon. Eram negri toți, absolut, până și pe față. «De ne-ar omori mai repede...», ne ziceam. Pe mine m-au bătut aici la tălpi. Apoi a început să se usuce mușchiul ăsta de pe braț, s-a ngălbenit și am făcut și o fractură de humerus. Mi-au pus comprese cu apă rece, să mă facă nou. Acuma le simt toate loviturile astea. Ca tortură, aveau niște clești, ca alea de spart alunel. Te strângeau cu cleștii de fiecare falangă, la fiecare deget de câte trei ori. Dacă rezistai la asta, treceau la picioare; așa încât degetele noastre,

mâinile, labele erau numai răni și miroseau a cadavru.

(... Avalanșa caznelor și simplitatea relatării lor cutremură mai mult decât orice invenție a ficțiunii.)

- Pe urmă, în ceea ce privește mâncarea, ne puneau gamelele la o anumită distanță de noi. Ne țineau cu mâinile la spate, în genunchi. Mâncarea ne-o aduceau fierbinte. Trebuia să te lași cu încetul în jos și fără lingură, fără nimic, să-ți dai drumul deasupra castronului sau a gamelei. Să cazi în același timp cu bărbia și cu fruntea, că altfel se vărsa gamela și te băteau și pentru asta. Dacă nu-ți dădeai drumul în jos, te-mpingeau de la spate; nu exista să nu vrei să mănânci așa. Și cădeai cu nasul și cu fața în clocotele alea. Eram plini de răni la gură, arși la buze, la nas, la ochi. O nenorocire. Nu puteam înghiți nici pâinea. Corpul nu mai primea mâncare. Și tot așa miroseam. Și, Doamne, ce era... Au durat chestiile astea cu tot felul de torturi... Altă metodă: s-a pus într-o zi un castron cu sare. Și au pus apă peste ea. Era atât de multă că nici nu s-a mai topit, așa de concentrată ajunsese apa. Ne-au obligat s-o bem. Refuzai? Ți-o turnau pe gât, tot cu bețele alea ascuțite-nșifte-n gât și cu lopățele. Nu puteai altfel, că erai trântit pe jos, trebuia să-nghiți că altminteri mureai; ei tot turnau. Beai cât puteai. Vă-nchipuiți și dumneavoastră când ajungea sarea aia în stomac și-n intestine: te ardea o sete groaznică. Și-ncepeai: - "Apă! Apă! Apă! Apă!". Crăpai. Plezneai. Noaptea, mai ales, când stăteam "în poziție", mă ceream colegului ăsta al meu, că pe el îl puneau să mă păzească, împreună cu niște băieți de prin Neamț, pe care-i cunoșteam din Piatra, și mă ceream la veceu. Mă ducea. Ziceam: "Măi, Bebe, n-am nici o nevoie. Dă-mi niște apă să beau." Beam din găleată cât puteam. Și probabil că l-au simțit sau l-a turnat cineva că mă scotea prea des și când m-am cerut într-o noapte, n-a vrut să mă ducă. - "Nu mai merg cu tine. Stai "în poziție", banditul!" Am stat "în poziție". A discutat, totuși, cu unul dintre ăia care mă păzeau și zice: - "Du-te cu el iară". Aveau, vedeți, o licărire de umanism. Dar astea îi costau viață: puteau să-l pună alături de noi. Se temeau. Altădată m-a dus din nou. - "Apă-mi trebuie." - "Nu mai aduc apă." - "Dă-mi voie să beau din aia sărată", că apa de pe conductă era sălcie la Gherla: nu se putea bea; era doar pentru veceu.

M-am repezit la closet și am început să beau apă din punni.

(...) - Ne-au pus să ne batem între noi. Nu ne-am bătut. Și asta era una dintre metode. Dacă accepți să te bați, are loc un fenomen: dacă ai impresia că celălalt te-a lovit un pic mai tare, îți zici: «Aha! Ai dat anume!» Și îl lovești și tu mai tare. Te lovește și el mai tare. La rândul tău, îl lovești și tu. Atunci ne-am hotărât, orice s-ar fi întâmplat, să nu acceptăm asta. Am avut o încredere extraordinară în colegii cu care am fost torturați. Și niciodată n-am avut îndoiala că acești oameni se vor pierde pe drum. Și ne-a ajutat și credința în Dumnezeu și faptul că ne făcusem un program și de rugăciuni și meditații la Jilava, pe care l-am menținut tot timpul. În sfârșit, după vreo două-trei săptămâni, ne-au lăsat să ne culcăm (p.72-79).

Și Aurel Obreja recunoaște, ca în fața lui Dumnezeu, că dacă continuau reeducările și nu se sistau bătăile, ceda și grupul lor și ajungeau să se bată unul cu celălalt.

*Chiar și în această neobișnuit de sumbră narațiune există zâmbet, cuninte și înțelept, ceea ce dovedește că omul, dacă are simțul umorului, nu va renunța la el prin orice ar trece. Se sistaseră demascările, fuseseră scoase victimile reeducărilor și din ateliere. Adus la Jilava, să fie anchetat asupra martiriului la care-l supusese Turcanu, în depozit, pentru a ușura timpului să treacă mai repede, Aurel Obreja își aminti de pasiunea sa: artele plastice. *Scoteam un oberlicht de la fereastră, umezeam geamul și-l acopeream cu un strat de săpun și altul mai fin de D.D.T. Îl împărțeam în patru. Mi-am făcut pensule din rogojină și desenam portretele cui voia să-mi pozeze. Nu acceptau toți. Le era frică. Și-ntr-o zi am fost prins de un milițian: - "Ce faci acolo?" - "Desenez, dacă nu pot face altceva." Se uită el. - "Să nu cumva să le ștergi." - "Nu le șterg, domnul sergent major." Se duce și-l cheamă pe șeful de secție. - "Care-i ăla care a desenat?" - "Eu." - "Să nu cumva să le ștergi", după ce se uită. Pleacă și-l cheamă pe Ivănică, mare criminal ăla. Vine cu ciomagul subsuoară. Niciodată nu te privea în ochi; n-avea curajul ăsta. Ca un lup din ăia turbați era. - "Unde ești, mă, ăla care ai desenat?" - "Să trăiți, domnule locotenent, eu sunt deținutul cutare-cutare și neavând cu ce să mă ocup, am făcut și eu desenele astea." - "Mă, să nu le ștergi că te omor în**

bătaie." La fel cu Vișinescu, ofițerul politic care a condus bătăile noastre, când eram la 'neagra'. Îl aduce și pe Maromet. A intrat și el, cu vreo trei-patru-n urma lui. Camera-nlemnise. După ce mi-a pus aceleași întrebări, bâlbâindu-se, s-a mirat de unde învățasem să desenez. Voia să știe ce am fost afară. I-am zis că elev. - "Și ce ai desenat aicia? Sfi-sfinți de-ai vvoștri?" - "Nu, domnule căpitan, capetele unor oameni de aici." - "Pe-pe care i-ai de-desenat?" - "Pe dânsul, pe dumnealui...!" Se uita la desene, se uita la ăia și, proptit în bătă: - "Să-să le ștergi și să nu te mai ocupi de lucrurile astea, că-că pppe urmă di-dis-cutăm altfel". Atât. Și atunci am priceput eu că noi, martorii, eram foarte prețioși pentru Securitate. Aveau nevoie de noi întregi și nevătămați (p. 133-134).

Pentru a dobândi cititorul o idee asupra scriiturii lui Mihai Rădulescu, prefer să-i dau cuvântul istoricului literar și criticului Barbu Cioculescu, așa cum a caracterizat-o în prefața O experiență literară unică, la romanul **Condamnat să învingă***.

Tehnica sa înglobează timpul prezent nedefinit, ce-și schimbă subiecții, nu și obiectul. Darul pe care i l-a făcut natura, de a rămâne etern adolescent, se conjugă la Mihai Rădulescu în chipul cel mai obișnuit cu o nesățioasă poftă de a 'citi' oamenii, a-i desluși - disciplină ce se numește psihologie -, zor pe care mai adesea adolescentul îl pierde la maturitate tocmai din pricina grilelor succesive ale anilor. A-ți iubi semenul ca pe tine însuși presupune mai întâi un grad de pace interioară asigurat, apoi o generozitate ce-și asumă riscuri, tot atâtea încercări ale unei existențe. Analistul însuși realizează că această pătrundere în distanța de fugă a aproapelui devine, în străfulgerări de o clipă, insuportabilă, întocmai cum însușirea karmei celuiilalt poate deveni sancțiunea unui gest necugetat. Dar nu se poate abține, ca unul care primește semnalele de-a dreptul și nu prin ecrane de refracție.

El bate la poarta confesiunilor, iar aceasta, biblic, i se deschide larg. Celălalt devine eu, vocile se confundă, unei întâmplări din viața celuiilalt îi răspunde un vis din viața autorului, într-o trecere de un firesc asemănător tehnicilor noului roman. Acțiunea de cunoaștere de sine a Povestitorului

* București; Editura Ramida; 1995.

se circumscrie vieții celuilalt, într-un schimb de umanități generator de tensiuni. Însă cititorul nu se înșală: în toate cărțile lui Mihai Rădulescu se povestește pe sine, un adolescent, fost deținut el însuși, marcat în destin de urmările detenției la limita în care propriile fantasmе se certifică exponențial, ca introducere și postament la alte existențe.

(...)

De altminteri, genul preferat este acela al monologului, în termeni mai preciși, al spovedaniei. Eroii săi, mai adesea foști prizonieri politici sau doar prinși în cleștele dilemei de a colabora sau nu cu Puterea (în speță, Securitatea!) retrăiesc ceasurile de infern ale deciziei, cu tot ce comporta aceasta. (...)

Reușita unei așa de gingașe întreprinderi pretinde absoluta adeziune a celui care o efectuează, profunda simpatie față de subiectul în cauză: "De când mă știu, ador să descopăr în aproapele meu fațete inedite ce să-mi prilejuiască o împropătare a prețuirii lui" (**Împușcarea călărețului** *) (p. 9-14).

* București; Editura Ramida; 1994.

VI. PRESIMȚIREA REEDUCĂRILOR

VERSURILE PROFETICE ALE LUI IULIU CEZAR SĂVESCU

Dostoievski în **Poseđații**, analizează coimplicarea unor nevinovați în omucidere pentru a-i aservi intereselor conducătorului lor de grup (politic); compromiși astfel, ei nu se mai pot nicicând elibera de sub imperiul voinței sale. Aceasta s-a petrecut în reeducări, fiecărei victime venindu-i rândul, mai devreme sau mai târziu, de a deveni călău, într-o mai mică sau mai mare măsură; oricum sunându-i ceasul de a se murdări moralmente, astfel încât jena de a fi dată în vileag culpabilitatea ei se spera să împiedice a se da pe față cele făptuite de ceilalți, monstruoșii săi maculatori și tirani ai tuturor.

În **Nefericirile elevului Törless** de Robert Musil, mica vină a unuia dintre colegii personajului nunit în titlu îl transformă în bătaia de joc și victima patimilor carnale și a viciilor afectiv-intelectuale ale călăilor săi de vârstă imatură, tot prin scontarea că el nu va da în vileag purtarea inumană a 'stăpânilor' lui, din spaima că furțișagul său inițial va fi făcut public de aceștia, ca și jalnica lui destrăbălare posterioară, ei scoțându-l drept unic vinovat, în timp ce ei înșiși ar fi devenit un fel de salvatori publici. La fel, demascările au duhnit de autoincriminările cu privire la vicii născocite de frică, iar multe dintre torturile aplicate, cu preponderență celor credincioși, făceau parte din arsenalul perversiunilor de tot felul, în vederea atât a umilirii cu cu martori a celui în cauză cât și a punerii sale în situația de a nu

mai putea nicicând ridica fruntea în numele unei nobleți ce l-ar fi distins de găzii săi.

Tema cruzimii față de tovarășii de crez sau de colegi, pângărirea morală, folosirea aproapelui în scopuri ce pe el îl terfelesc, iar ție îți priesc, preschimbarea sa într-o marionetă dându-i după o partitură secretă, cunoscută numai de tine, mânuitorul ei, ducerea defăimării până la mozulirea victimei de către ea însăși, nu sunt, va să zică, inedite, când apar în viața penitenciarelor Pitești și Gherla, deoarece doi mari romancierii ai omenirii nu numai că le-au intuit și au meditat asupra lor, ci le-au și transformat într-o realitate de gradul doi, inserându-le în creația lor.

Dar profetic sau bună cunoaștere a capacității umane de a cădea și a lipsei omului de limitare în ceea ce privește acceptarea răului?

Un poet român se cuvine inseriat alături de acești titani ai psihologiei abisale. Este vorba de Iuliu Cezar Săvescu.

În poezia *Prieteni*, apărută în anul 1890, în "Duminica", al cărei redactor a fost, în nr. 8, găsim următorul fragment:

*Venind spre mine-atuncea o ceată rea de umbre,
Cu fețele ascunse sub măști îngrozitoare,
Îmi înconjoară masa, de sub mantale sumbre
Trăgeau cu nepăsare cuțite și topoare.
Cu fețele ascunse sub măști îngrozitoare.*

*Și toți se repeziră ca fiarele turbate,
Și brațele-n cadență pe trupul meu cădeau,
Mă străpungeau cuțite din piept și până-n spate,
Iar unii din picioare și oase îmi ciopleau,
Și brațele-n cadență pe trupul meu cădeau.*

*Dar când mă ciopârțiră în mii de bucățele,
Cu mâni de sânge ude când măștile și-au scos,
Erau ai mei prieteni, la vestea morții mele
Ne mai putând din mine să tragă vrun folos,
Cu mâni de sânge ude ei măștile și-au scos.*

Pentru cititorii mei care acum au deplină cunoștință de modul în care, asupra unor noi veniți în camera din Piteștii și Gherla reeducărilor, se năpusteau "ca fiarele turbate" colegii de detenție - și prietenii - pregătiți să îi bată până la căderea în nesimțire, printre ei numărându-se aproape exclusiv camarazi de crez politic, unui condamnați în același lot cu victimile sau chiar apropiați ai acestora, strofele de mai sus evocă cu acută fidelitate pumnii, palmele, labele picioarelor ce cădeau ritmic asupra trupurilor nevinovate, luate prin surprindere și, din înmărmurire, ori copleșite de număr sau lipsa de puteri, incapabile să reacționeze cu lovituri de răspuns îndreptate tocmai împotriva celor dragi, care-i zdrobeau acum. Iar "cuțitele" și "topoarele" din text reprezintă foarte exact cozile de matură și lingurile cu coada preschimbata în cuțit prin frecarea ei de ciment, până la ascuțire, fragmentele de scânduri, bucățile de fier smulse din paturi, furtunile de cauciuc aduse din fabrică, cu care se ciopârteau corpurile vlăguite de durere ce-i stropeau pe atacatori cu sângele biruților țâsnind asupra lor din izvoare deschise în carnea din fese, spate, pulpe, pielea de pe țeastă, de deasupra oaselor fărâmate și recioplite în forme imposibile, prin ciocănirea nemiloasă, recreatoare, din fostele trupuri, a unor făpturi de coșmar. Prietenii de ieri purtau măști, căci nu puteai recunoaște pe chipurile strâmbate de ură și cruzime zâmbetele ce ți le făcuseră dragi, în clipele de mărturisiri reciproce și de visare la un viitor mai drept. Apoi cădea peste toți secunda năpraznică a adevărului, când acei amici călăi te luau la mijloc (smulgându-și de pe fețe nu masca dușmăniei, ci pe aceea a prieteniei, cu care-i cunoscuseși în vremurile dulci anterioare), și te obligau să-ți faci demascarea, cenzurându-ți flece mărturisire și determinându-te să rostești cu glas tare toate cuvintele de trădare închipuite. Această "scoatere a măștii" avea loc odată cu primele cuvinte adresate victimelor, de la cele dintâi semne ale propriei căderi a acestora: măștile nu mai aveau rost când victimile înseși deveneau călăi la rândul lor (căci, între timp, ele ajunseseră, sub poruncă, să bată, după cum fuseseră bătute).

Este curioasă peste orice așteptare, această descriere profetică a demascărilor, concepută la sfârșitul veacului al nouă-

sprezecelea de către un poet simbolist cu operă restrânsă, datorită prea scurtei sale existențe și, din păcate, prea puțin cunoscută în ce cuprinde mai valoros. Or, Iuliu Cezar Săvescu a lăsat versuri antologice, dintre care, splendida poezie de mai jos:

LA POLUL NORD

*La polul nord, la polul sud, sub stele vecinic adormite,
În lung și larg, în sus și-n jos, se-ntind câmpii nemărginite,
Câmpii de ghiață, ce adorm pe așternutul mării ud,
Cu munți înalți, cu văi adânci, la polul nord, la polul sud.*

*Când dintre munții solitari îngălbeneste luna plină,
Vărsând pe albul dezolat o cadaverică lumină,
Se văd eșind ai mării urși, cu ochi de foc, cu pașii rari,
Când dintre văile adânci, când dintre munții solitari.*

*Și dorm adânc, și dorm mereu nemărginirile polare,
Iar din prăpăștiile-adânci se-aude-o stranle vibrare,
Și urșii albi, înduloșați, într-un oftat adânc și greu,
Se-ntind pe labe de sedef, și dorm adânc, și dorm mereu.*

(Nedatată)

Este un destin straniu că primul contact cu dispărutul poet, l-am făcut la Jilava, când aveam ceva peste douăzeci de ani, prin mijlocirea unui alt poet, Horia Nițulescu, care mi-a recitat **La Polul Nord**, în timpul când zăceam, vlăguit de o avitaminoză însoțită de crize nervoase, de care sufeream, ce nu avea nume, contactul literar cu el izbutind să-mi mențină în suflet oareșicare frumusețe, necesară supraviețuirii. Atunci nu aveam cum ști ce rol urma să joace în această scriere darul neobișnuit al scriitorului asupra căruiă mă opresc uluit de puterea de pătrundere afectivă în beznele viitorului a poetului, un viitor pe care literatul nici măcar nu avea să-l atingă în viață, dar mi-te să-l cunoască prin trăire directă. Deci, profeția sa privește destinul tineretului român, al unei generații despre care nu putea bănuși absolut nimic, prea depărtată de el. Un atare fenomen de

intuire a viitorului nu mi se pare a mai fi fost semnalat în Istoria Literaturii Române și socotesc că numai o dislocare a mersului firesc în timp și lume, al neamului nostru, o completă răsturnare a evoluției lui, puteau zdruncina imaginația creatoare a unui sensibil ca Iuliu Cezar Săvescu, preschimbând-o în har de prooroc, cu limpezimi mult mai lesne citibile decât în cazurile precedente vetero-testamentare.

Dar să nu mă opresc la fragmentul citat, ci să înaintăm împreună către o altă manifestare al aceluiași suflu profetic, în poezia ce urmează.

SĂ NU VĂ BUCURAȚI

*Să nu vă bucurați, prieteni,
Că astăzi râd și eu cu voi.
Eu râd, cum râde vinovatul
La Judecata de Apoi.*

*Eu râd, că nu-mi rămâne-n lume
Nimic de care să mă tem;
Chiar moartea fuge îngrozită,
De câte ori voiesc s-o chem.*

*Sunt părăsit și de satana,
Precum am fost de Dumnezeu.
Stăpân nu am, dar n-am nici lege,
Stăpân și lege sunt chiar eu.*

*Voi știți, am plâns viața-ntreagă,
Durerea tuturor am strâns;
Lăsați-mă să râd acuma,
Nimica nu mai am de plâns!*

(Nedatată)

Acest strigăt este plasat, conform paralelei ce o fac cu reeducările, după definitivă cadere a celui care a fost victimă, atunci când, trecut în rândurile bătaușilor și schiloditorilor de

suflete, cinismul îi înecă personalitatea, prefăcându-l într-o epavă umană părăsită și de diavol, precum a fost de divinitate, căreia nu-i rămâne altă lege decât aceea promulgată de ea însăși și nici alt stăpân decât propria-i minte deabusolată și deformată. Dacă au fost clipe când și-a dorit moartea, animalizarea a împins-o să alunge în umbrele ilizibile ale fostului său cuget de până mai ieri ideea că moartea - ce i-a fost refuzată cu loviturile de bătă - ar mai constitui un liman posibil. Victima, care odinioară a plâns durerile tuturor, se află în situația de a fi pierdut orice urmă de omenie: dar puținul licăr de conștiință ce-i mai pâlăie în adâncimile zmolite ale inimii îl ajută să distingă între sine și tiranli ce au bestializat-o: el nu poate râde ca aceia, de suferințele fraților, ci râde cu o cumplită rușine și prostește - nemaigăsind alta de făcut, stupidizat de situația în care a ajuns -, râde ca *"vinovatul la Judecata de Apoi"*.

Poetul brăilean s-a născut în 1876, cum menționează M. Davidescu, însă, ceea ce pare mai plauzibil, G. Călinescu menționează ca an al nașterii: 1866, 22 septembrie. Deci cele de mai sus nu au fost publicate când avea 14 ani (după cronologia citată inițial), ci la 24 ani. S-a stins, tuberculos, la vârsta de 27 ani, în spital, adică la 9 martie 1903. Conform ediției realizată de V. Demetrius și publicată în Editura "Biblioteca pentru toți", fără an de apariție, opera lui cuprinde 52 poezii, dintre care una este o traducere din Edgar Allan Poe: *Corbul*, publicată inițial în "Liga Lit." (erară), nr. 6. Culegerea a fost prefăcută de M. Davidescu și e însoțită de un portret de Șt. Dimitrescu. Din *Istoria Literaturii Române de la Origini până în Present*, unde poetul este prezent sub numele: Iuliu C. Săvescu, aflăm că a fost redactor al "*Duminicii*", între 1 octombrie 1890 și 24 februarie 1891, și proprietar al revistei "Nuvelistul", în cursul anului 1895, după care a funcționat în calitate de corector al "*Monitorului Oficial*". Remarca lui G. Călinescu despre poet: *"e un nostalgic în căutare de spații exotice, pustii"* e în consens cu "faptele sufletești" prezente în versurile discutate aici, ca o urmare firească deductibilă din asemenea trăiri ce înstrăinează de lume și fac să piară încrederea în semeni. Istoricul literar menționează *"profesia de credință soli-*

tară" a lui Iuliu Cezar Săvescu. Ea nu ne mai poate surprinde, cu atât mai mult în cadrul asociației cu reeducările de mai târziu, în care îl cuprind.

UN ULTIM CUVÂNT AL AUTORULUI

Autorul prezentei istorii literare este cunoscut unora dintre cititorii ei și ca dramaturg.

Pe marginea cărților prezentate mai sus, a scris următoarea dramă, intitulată:

S-a făcut lumină!

(Un spot iluminează un ungher depărtat al scenei pustii. De acolo)

GLASUL: Cain, unde este fratele tău, Abel?

CAIN (răspunde din întunericul ce-i învăluie pe spectatori): Eu sunt.

(Scena este iluminată a giorno; lumina se revarsă, copleșitoare, asupra întregului Cosmos).

CUPRINS

O istorie salvatoare de Nicolae Balotă / p.5

Prima Istorie a Literaturii Române de Detenție / p.11

I. ORIGINILE

- Una dintre primele victime din lagărele comuniste - publicistul interbelic Onisifor Ghibu / p.23

II. ASPIRAȚIA DE A CUPRINDE ÎNTREGUL (Eseul istoric)

- Revelarea și evaluarea "reeducărilor" la D. Bacu / p.63

- Un iad creat anume pentru studenți (Virgil Ierunca) / p.90

III. MEMORIALISTICA PROPRIU-ZISĂ

- Tendința ordonării la Dumitru Gh. Bordeianu / p.93

- Un memorialist elegant și sobru: Viorel Gheorghită / p.138

- Cronica de la Vâlcea a lui Aristide Ionescu / p.171

- Referatul lui Eugen Măgirescu / p.196

- Umorul nu poate fi zdrobit - Ioan Munteanu - / p.204

- Un tânăr regalist în demascări: Justin Paven / p.241

- Un sentimental printre băte - Mihai Timaru / p.255

- O carte majoră de Octavian Voinea / p.282

IV. FRAGMENTARIUM

- O tentativă de a scăpa de reeducare: Petre Grigore C. Anastasis / p.303

- "Privește cu atenție și ascultă" i s-a spus lui Ion Cârja / p.313

- Constantin Cezianu aduce o mărturie îndoielnică / p.327

- Catedrala lui Virgil Maxim / p.331

- George Popescu, despre o tentativă de reeducare la Aiud / p.346

- Trei mărturii propuse de Mihai Rădulescu / p.351

V. FICȚIUNEA

- O reeducare 'binetemperată' (Nicolae Călinescu) / p. 373

- Patimile după Paul Goma / p.382

- Izbânda abstractului, înfrângerea epicului: Dan Lucinescu / p.407

- Marcel Petrișor în casimca Jilavei (I) / p.423; (II) / p.442

- Inițierea lui Mihai Rădulescu / p.458

VI. PRESIMȚIREA REEDUCĂRILOR

- Versurile profetice ale lui Iuliu Cezar Săvescu / p.504

Un ultim cuvânt al autorului / p.510

LUCRĂRI DE MIHAI RĂDULESCU

- 1 - SHAKESPEARE - UN PSIHOLOG MODERN; București; Editura Albatros; 1979.
- 2 - CIVILIZAȚIA ARMENILOR; București; Editura Sport - Turism; 1983.
- 3 - STILISTICA SPECTACOLULUI. ELEMENTE DE STILISTICĂ ANTROPOLOGICĂ; Iași; Editura Junimea; 1985
- 4 - MOZART. SAPTE ZILE PENTRU MEMORIRE. ROMAN; București; Editura Muzicală; 1987.
- 5 - PE BULEVARD ÎN JOS; București; Editura Litera; 1990.
- 6 - O VIZITĂ LA REGELE MIHAI I; (în Colectia DEMNITATE ROMÂNEASCĂ, fondată de autor); Editura "Searnalul"; 1990.

DRAMATURGIE

- 1 - CEASORNICARUL REVOLUȚIEI SAU BEAUMARCHAIS LA SAINT-LAZARE; în "Teatrul", nr. 2: 1982; premiera la Teatrul Dramatic Brașov: 23 septembrie 1993.
- 2 - ULTIMA NĂDEJDE; Consiliul Culturii și Educației; 1983.
- 3 - ȘOARECI DE APĂ; premiera în Teatrul Foarte Mic: 11 octombrie 1983.
- 4 - MISTERUL MANUSCRISULUI BABUR - NAMAĖ; scenariu radiofonic difuzat în premieră: 10 martie 1985.

Alte lucrări de MIHAI RĂDULESCU, publicate de EDITURA RAMIDA

- 1 - CAIDUL NUVELELE ADOLESCENȚEI ÎN TEMIŢELE COMUNISTE (în colaborare cu Editura Diversa-Press); 1992.
- 2 - TRAGEDIA LUI LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU. CONVORBIRI CU OMUL POLITIC CORNELIU COPOȘU; în Colectia DEMNITATE ROMÂNEASCĂ; 1992.
- 3 - SÂNGE PE RĂUL DOAMNEI - PÂNĂ CÂND ATĂTA SUFERINȚĂ? -; în Colectia DEMNITATE ROMÂNEASCĂ; 1992.
- 4 - DACTILOGRAFELE ȘI REVOLUȚIA; 1993.
- 5 - RUGUL AFRINS. DUHOVNICII ORTODOXIEI ÎN GHERLELE COMUNISTE; în Seria FIUL OMULUI; 1993.
- 6 - CASA LACRIMILOR NEPLÂNSE. MARTOR AL ACUZĂRII ÎN PROCESUL "REEDUCATORILOR"; în Seria FIUL OMULUI; 1993.
- 7 - ION MIHALACHE ÎN ÎNFRUNTARE CU CAROL II; ediție îngrijită de MIHAI RĂDULESCU; în Colectia: OAMENI POLITICI - TEXTE INEDITE; 1993.
- 8 - ÎMPUȘCAREA CĂLĂREȚULUI; 1994.
- 9 - EVADAREA LUI LIVIU REBREANU; (după ediții: CUVÂNTUL AUTORULUI; CUM A DEVENIT ION AL GLANEȚĂȘULUI JOHN AL LIVIULUI SAU ÎNCĂ O PREFĂȚĂ LA COLECȚIA "POVESTIRI DIN VIEȚILE SCRITORILOR ROMÂNI" - ÎNTRE FIȚIUNE CRITICĂ ȘI PARAPROZĂ de GEORGE ANCA; DOUĂ TRANSVALUĂRI LITERARE ÎN DOUĂ NUVELE BIOGRAFICE de ROMULUS VULCĂNESCU); în Colectia POVESTIRI DIN VIEȚILE SCRITORILOR ROMÂNI; 1994.
- 10 - CODRUL SCUFUNDAT; La cîlcieș de atîd de la moartea lui Liviu Rebreanu; ȘCOALA ROMANULUI BIOGRAFIC - MANIFEST; (Cu prefață: DE LA ADAM ȘI EVA LA CODRUL SCUFUNDAT de GEORGE ANCA); în Colectia POVESTIRI DIN VIEȚILE SCRITORILOR ROMÂNI; 1994.
- 11 - POPA PISO DIN ZĂRNEȘTI; (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de + P.S. Episcop TEODOSIE SNAGOVEANUL); în Seria FIUL OMULUI; 1994.
- 12 - MARTIRIUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE; (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de + P.S. Episcop TEODOSIE SNAGOVEANUL); în Seria FIUL OMULUI; 1994.
- 13 - TESTAMENT ÎNTRE ÎNGER ȘI DIAVOL; (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de + P.S. Episcop TEODOSIE SNAGOVEANUL); 1995.
- 14 - FLACĂRI SUB CRUCĂ. DESTINE STUDENTEȘTI (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de + P.S. Episcop TEODOSIE SNAGOVEANUL); în Seria FIUL OMULUI; 1995.
- 15 - CONDAMNAT SĂ ÎNVINGĂ; (cu prefață: O EXPERIENȚĂ LITERARĂ UNICĂ de BARBU CIOCULESCU); 1995.
- 16 - ANTROPOLOGIA STILISTICĂ. LUMEA LUI CHARLES DICKENS; în Colectia BIBLIOTHECA ANTHROPOLOGICA Nr. 3; 1995.
- 17 - DUBLA PERSONALITATE ÎN RENĂȘTERE. - STUDIU MONOGRAFIC DE ANTROPOLOGIE STILISTICĂ -; în Colectia BIBLIOTHECA ANTHROPOLOGICA Nr. 4; 1996.
- 18 - HAIKU-urile PUTREZIRII DE VIU; în Colectia CARTEA DE BIBLIOFILIE; 1996.
- 19 - CARTEA CREȘTINULUI ÎNCEPĂTOR (cu o PRECIZĂNTARE de Pres. Fericeasa Sa + THEOCTIST Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și cu un CUVÂNT ÎNAINTE de P.S. Episcop + TEODOSIE SNAGOVEANUL Mitropolia Munteniei și Dobrogei Arhiepiscopia Bucureștilor; Editura «Orthodoxos Kypseli» (Ștupul Ortodox) Thessalonik; 1996; editura RAMIDA; 1996.
- 20 - ȘOARECI DE APĂ urmat de: AMINTIREA UNUI COȘMAR de DINU SĂRARU; 1996.
- 21 - și + IRINEU SLĂTINEANU - CONVORBIRE DESPRE SPOVEDANIE; 1996.
- 22 - vesti: Mons. JUSTIN ȘTEFAN PAVEN - DUMNEZEUL MEU, DE CE M-AI PĂRĂȘIT? (în colab. cu Editura Majadahonda); 1996.
- 23 - -, PERICLE MARTINESCU, Mons. JUSTIN PAVEN - UN VIITOR CĂLUGĂR GRECO-CATOLIC DIN PREGĂTA "RUGULU AFRINS", AGENOR (BOB) DANCUL (precedat de O LĂMURIRE de MIHAI RĂDULESCU); în Seria FIUL OMULUI; 1996.
- 24 - MORȚII NOȘTRI VII DIN TEMIŢE. SONETE; 1997.
- 25 - și + IRINEU SLĂTINEANU - FREȚI ÎN CĂTUȘE; 1997.
- 26 - ANTIM IVIREANUL. ÎNVĂȚĂTOR. SCRITOR. PERSONAJ. (cu un CUVÂNT ÎNAINTE de + IRINEU SLĂTINEANU) în colaborare cu Fundația "ANTIM IVIREANUL" - Rm. Vlăcea; 1997.